ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XIII.

1876—77.

THEOLOGI.

LUND, 1876—77.
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

Tom. XIII utgifves i 3:ne Afdelningar: I. Theologi.
II. Philosophi, Språkvetenskap och Historia.
III. Mathematik och Naturvetenskap.

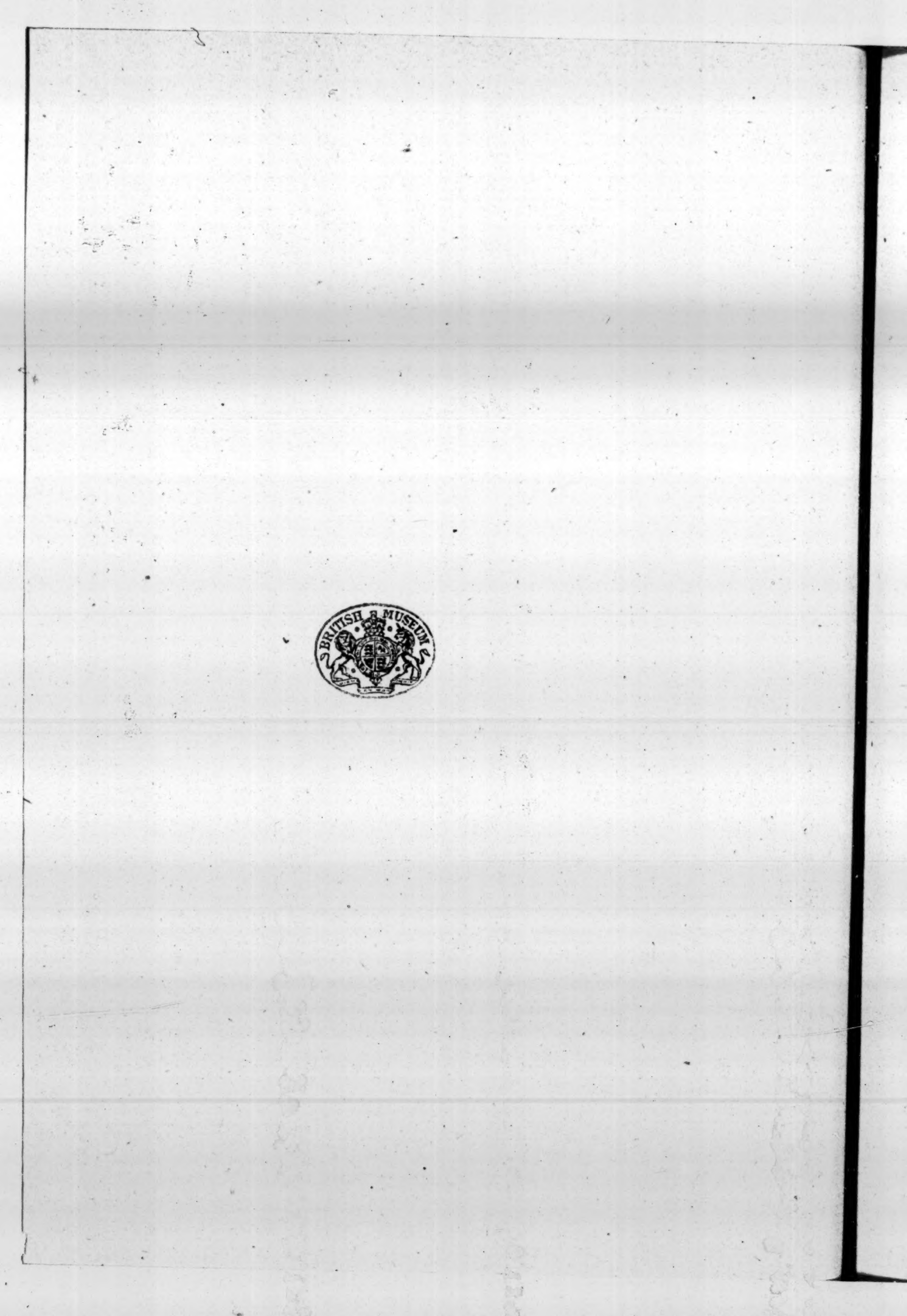
ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XIII.

1876—77.

LUND, 1876—77.
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

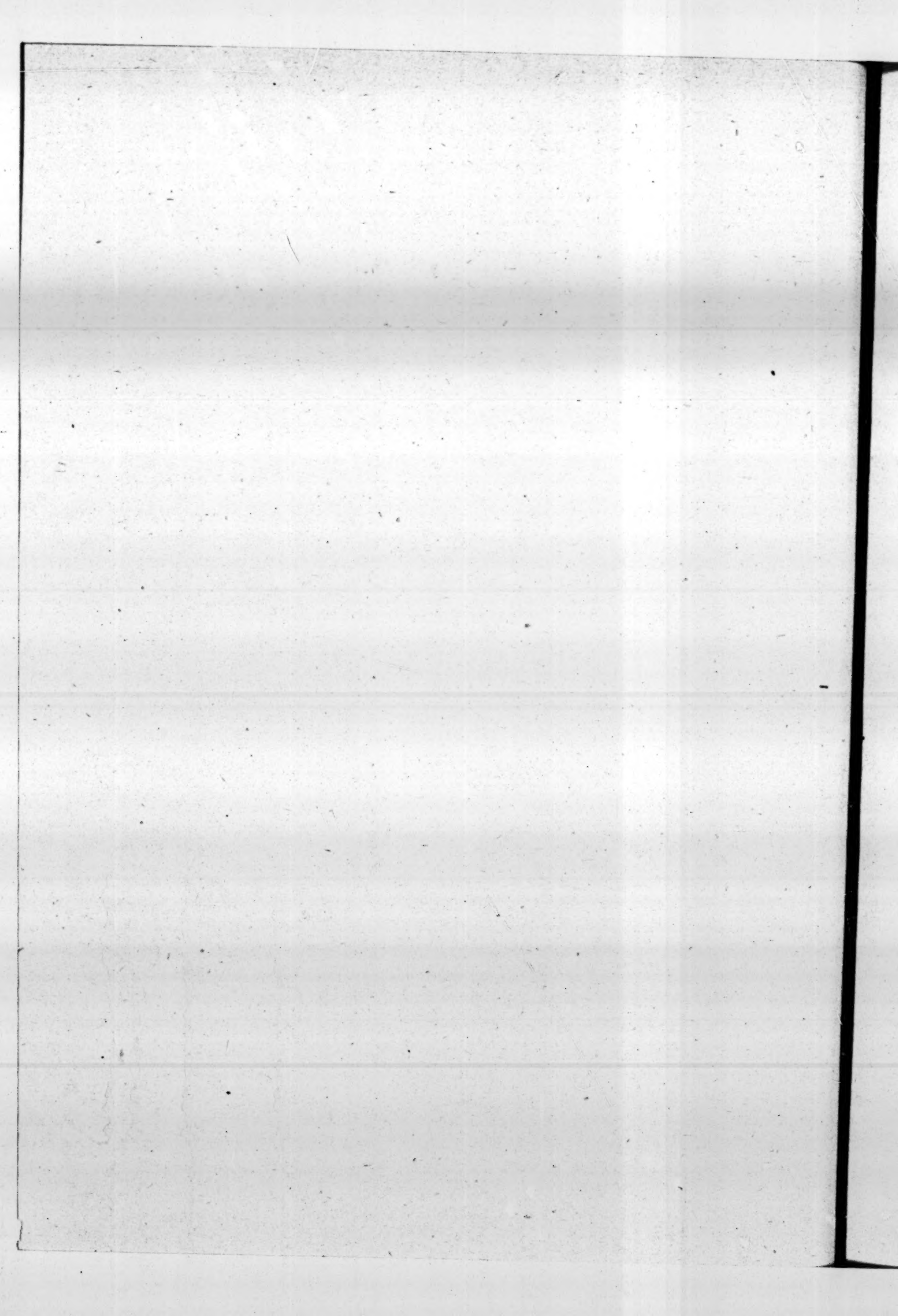
LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT

TOM. XIII.

FÖR LÄSÅRET 1876—77.

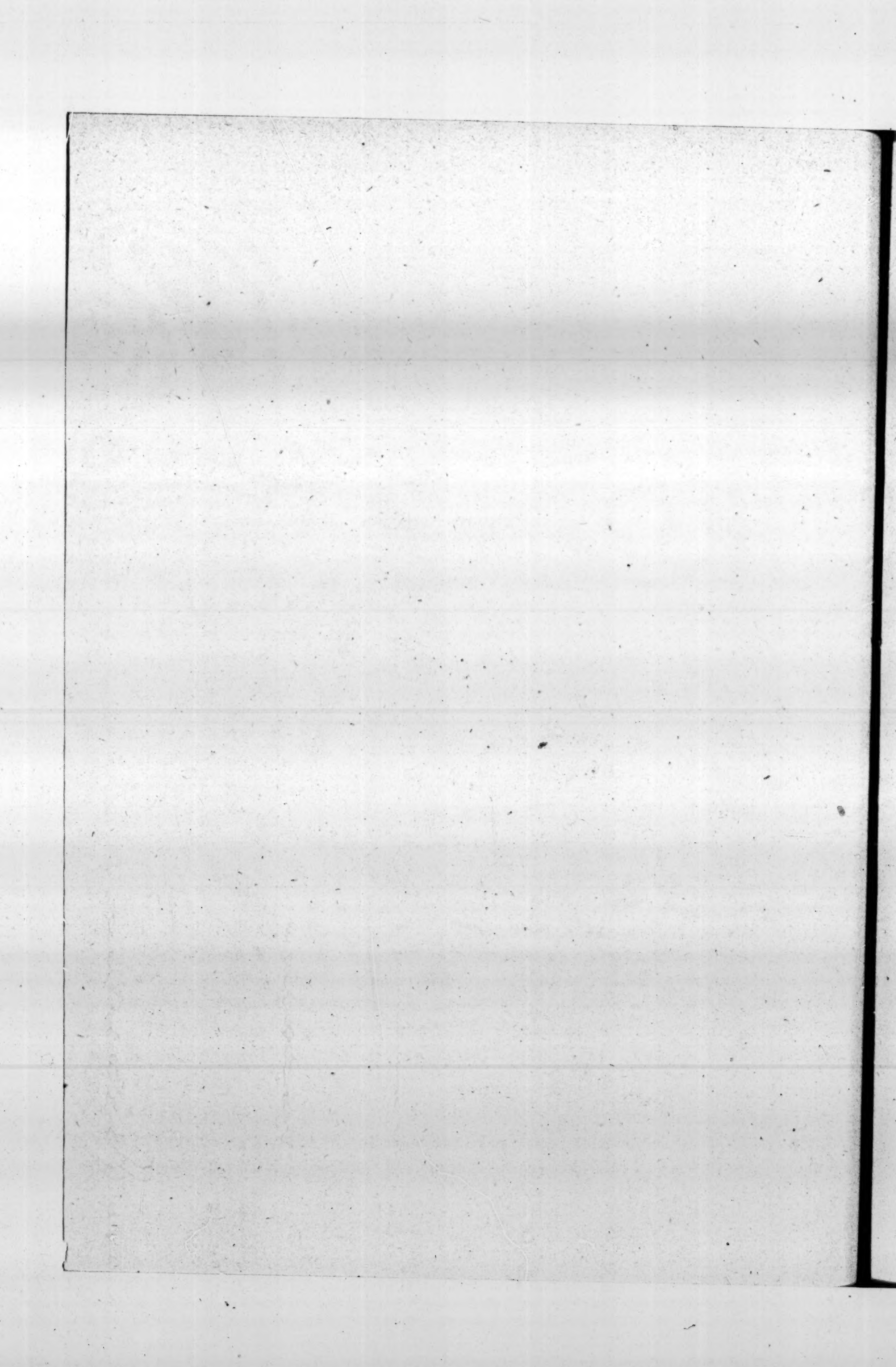
I.

AFDELNINGEN FÖR THEOLOGI.

Innehåll:

(Afdelningen för Theologi).

Om ΚΕΝΩΣΙΣ-dogmens fortbildning på Concordiæ Formelns grundval.

Ett försök i den dogmatiska theologien

af

PEHR EKLUND.

Inledning.

Svårligen torde någon hafva varit i tillfälle att åt det vetenskapliga arbete, hvari det kyrkliga medvetandet, särskildt inom lutherska kyrkosamfundet, söker vinna en allt djupare och klarare insigt i den christliga gudaktighetens stora hemlighet — den i köttet uppenbarade Guds son —, egna en mera grundlig uppmärksamhet, utan att dervid den uppgiften framträdt för honom såsom en af de allra svåraste, att med visshet för sig afgöra, hvilken bland de många af kyrkolärarne uppställda s. k. *κενωσις*-theorierna bör anses såsom uttryck för den sant kyrkliga uppfattningen af vårs Herras Jesu Christi förnedringstillstånd.

Att i Honom, vår Herre Jesus Christus, sådan Han i den genom Andeutgjutelsen stiftade kyrkan, hos Fadren manande godt för oss och från Fadrens högra sida sändande sin och Fadrens Ande, utgör medelpunkten i gudaktighetslifvet, — att i Honom såsom sådan 1:o Guddomens fullhet innebor såsom den evinnerligen enfödde Sonens, hvilken är af samma väsende som Fadren (*ὁμοουσιος τῳ πατρι*), och 2:o jemväl mandomens fullhet såsom menniskones Sons, den andre Adams, och dermed allt hvad till en sann mandom hör, i Honom lefver och rör sig, och Han således är *ὁμοουσιος ἡμιν*, och 3:o detta tvåfaldiga lifsinnehåll hos Honom är förenadt i ett enda Jag, så nemligen, att det eviga Logosjaget, det jag, som är den andre personens i Guds treeniga lif, till enhet med sig upptagit den menskliga naturen och det såsom en menniskonatur, hvilken icke annorledes än i och genom sin enhet med Logos eger personlighet; — dessa trenne stycken stå fast för det kyrkliga medvetande, som förmått följa med och tillegna sig den läroutveck-

6

ling i denna punkt, som egde rum under gamla kyrkans symbolbildande period. Och allt detta står fast för det kyrkliga medvetandet icke blott på den grund, att det en gång af den bekännande kyrkan blifvit så fattadt, icke heller på grund deraf, att den Hel. Skrifts utsagor med nödvändighet föra till en sådan uppfattning, utan jemväl i kraft af det kyrkliga medvetandets upplefda erfarenhet, att, sedd i ljuset af den i det genom Anden upplysta medvetandet inneboende christliga sanningsidéen, saken måste framställa sig på det sätt, att, om så icke vore, som dessa satser uttala det, Herren Jesus Christus icke vore den fullkomlige medlaren, och således i Christo icke vore att finna den högsta tänkbara form af lifsgemenskap mellan menniskan och Gud, enär ju såsom en högre just den anförda läte sig tänka.

Och vidare, för det kyrkliga medvetande, hvilket icke blott sjelf åter genomlefvat och tillegnat sig den kyrkliga läroutveckling, som framkom i strid mot Arianism och Apollinarism såväl som mot Dyoprosopism och Monophysitism, utan ock derutöfver förmått följa med den lärobegreppets utbildning, som under kamp mot ultraprotestantismen egt rum inom det lutherska kyrkosamfundet, — för detta kyrkliga medvetande står ock fast, och det på samma grunder, som det nyssnämnda läroinnehållet, att i Herrens ena person, der Han såsom den fullkomlige medlaren sitter på Fadrens högra sida, den menskliga naturen är det i alla afseenden adæquata mediet för all den verksamhet, all den lifsrörelse som utgår från den enfödde Sonens guddomliga natur, eftersom just i Honom den till Guds beläte skapade menniskonaturen är i alla afseenden capax divinæ, såsom de gamle uttryckte det. — Detta å ena sidan.

Men å andra sidan står det för samma kyrkliga medvetande icke mindre fast, att Herren Jesus, för att mellan den i synd fallna verlden och den helige Guden kunna vara den fullkomlige medlaren, måste vara detta såsom den från synden och dess följder, med ett ord, från döden frälsande medlaren; hvilket Han åter icke annorledes kan vara än genom det frälsningsverk, hvars begynnelse utgöres af ett förnedringens tillstånd, i hvilket Han, kommen i syndelig kötts liknelse, såsom det rena Guds Lamb bär verldens synder, lider den död, som är syndens lön. — Detta står nu ock för det kyrkliga medvetandet fast, väl icke, såsom det nyss anförda läroinnehållet, efter och genom förmedling af utkämpade lärostrider, men det är dock för detta medvetande fördenskull icke mindre visst; ty ingenstädes har en christlig gudstjenst förekommit, uti hvilken en större lifaktighet varit att förnimma, att ju icke församlingens gudaktighetslif haft sin medelpunkt och sin egentliga lifskälla i Honom såsom den för våra synder korsfäste och för vår rättfärdighet uppståndne, såsom den genom förnedring i härlighet ingångne.

Men huru skall nu — och detta är just *κένωσις*-frågan — huru skall från angifna förutsättningar det kyrkliga medvetandet fatta detta förnedringstillstånd, hvarförutan Herren icke kan vara den från synden frälsande medlaren, och, om Han detta icke kan vara, blifver oss arme syndare till intet nyttig?

Hvilket af de många sätt, hvarpå kyrkolärarne, utgående från de sagda förutsättningarna, sökt besvara denna fråga, skall vara att anse såsom det, hvarmed gifvits om icke en alldeles, så dock den mest tillfredsställande lösningen?

Skall t. ex., för att lemna en öfversigt af de möjligheter, emellan hvilka den närvarande lutherska trosläran liksom uppfordrar att välja, skall t. ex. det kyrkliga medvetandet så söka fatta förnedringstillståndet, att det, utgående från nyss angifna begrepp af Herren såsom den fullkomlige medlaren på Fadrens högra hand, enligt hvilket begrepp den guddomliga naturen i hela sin både invärtes och utvärtes oändlighet tänkes så genomtränga Hans för sådant genomträngande i alla afseenden emottagliga menniskonatur, att denna Hans menskliga natur är delaktiggjord i den guddomliga naturens hela oändlighet, utan att derför upphöra att vara en sann menniskonatur; skall, säger jag, det kyrkliga medvetandet utgående härifrån fatta allt detta, som tillhör fulländningen i upphöjelsens tillstånd, såsom jemväl så förhandenvarande allt ifrån menniskoblifningens första början, allenast att dess förhandenvarande icke strax vore uppenbart, att *κένωσις* således vore intet annat än denna ickeuppenbarelse? Eller, med andra ord och för att använda ett uttryck just från den kyrkliga trosläran, skall förnedringstillståndet tänkas bestå allenast uti en *κρύψις* d. ä. ett icke uppenbarande, ett fördöljande af den menskliga naturens delaktighet uti, af dess egande och brukande af den guddomliga naturens hela oinskränkta oändlighet?

Ett sådant betraktelsesätt synes ega den förmånen, att det utgår ifrån och såsom den ledande tanken fasthåller just det, som är angifvet såsom höjdpunkten uti den lärobegreppets utveckling, som utgör den allmänt erkända förutsättningen. Men den stora svårighet synes vidlåda detta betraktelsesätt, att det icke synes kunna undgå det erkännandet, att just genom de angifna bestämningarna (*κρύψις χρήσεως*) förnedringstillståndet göres till ett sken, till något som blott för oss är så, men icke i sig, till något som blott i företeelsen är så, men icke i verkligheten. Och häremot liksom bryter åter fram, fastän i en annan gestalt, samma sats, med hvilken det kyrkliga medvetandet mötte och tillbakavisade den gamla gnosticismens doketism, den satsen nemligen: Är förnedringstillståndet ett sken, så är ock frälsningen från synd ett sken, och så är ock synden sjelf ett sken, eller, med andra ord, medlaren kan icke vara den från synden frälsande, om icke Hans genomlefvande af födelse, utveckling, frestelse, lidande och död varit i alla afseenden den allra ful-

laste och djupaste sanning och verklighet. En sådan medlare är oss arme syndare till intet nyttig: detta genmäle synes det christliga medvetandet icke kunna undgå att afgifva, och så med det samma förhindras att tillegna sig denna uppfattning af Herrens förnedringstillstånd.

Men skall då möjligen, föranledes man att fråga, skall möjligen, för att undgå dessa svårigheter, den menskliga naturens delaktiggörelse i den guddomliga naturens fulla oändlighet icke tänkas såsom med ett slag färdig alltifrån menniskoblifningens första början, utan såsom åstadkommen genom och i följd af ett vardande, en utveckling, en process?

Men huru skall nu detta tänkas? Två sätt synas vara möjliga, om vi låta leda oss af hvad trosläran har att bjuda såsom klart genomfördt uppfattningssätt. Skall det tänkas så, att i och med menniskoblifningen Logos, för att kunna så ingå en sådan förening med den menskliga naturen, att Guds Son och menniskones Son allt ifrån menniskoblifningens början komme att utgöra ett Jag, och det så, att ingenstädes den guddomliga naturen är eller verkar bredvid och utöfver, utan alltigenom i med och under den menskliga naturen, — att för detta ändamål den guddomlige Logos uppgifver sitt icke blott brukande utan äfven egande af den guddomliga naturens fullhet, för att i mån som den menskliga naturen, hvars personbildande princip Logos blifvit, utvecklas till allt större och större förmåga att rymma guddomens hela fullhet, så småningom återvinna denna?

Också denna uppfattning synes ega sina stora förmåner. Å ena sidan gifver den rum för ett den menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndets vilkor i full sanning och verklighet, å andra sidan lemnar den möjlighet att fatta den personliga föreningen såsom så innerlig och fullkomlig, att detta förnedringstillstånd kan tänkas genomlefvas, icke blott af den menskliga natur, som är Guds Sons, utan af Guds egen Son sjelf.

Men äfven denna uppfattning synes icke kunna undgå de allra största svårigheter. Tänkes nemligen Logos kunna så ingå i förändringens område, att Han dervid helt uppgifver sitt egande af den guddomliga naturens fullhet, huru kan Han fortfarande vara *ὁμοούσιος τῷ πατρί*? Han synes icke kunna det, åtminstone icke hvad den guddomliga oföränderligheten beträffar. Ty hvad är det för en oföränderlighet, som på sådant sätt kan uppgifva sitt väsendes innehåll?

Härmed synes vägen banad för Arianismen. Och detta Hans uppgifvande af den guddomliga naturens egande framställer sig såsom desto mer betänkligt, som det synes vara af största vigt, att den frälsande medlaren just i och under frälsningsverkets utförande verkligen är medlaren, hvilket Han icke kan vara, om Han

icke, likaväl som Han är *ὁμοούσιος ἡμῖν*, också är *τῷ πατρὶ ὁμοούσιος*. Från denna synpunkt måste det kyrkliga medvetandet känna sig alldeles förhindradt att tillegna sig detta uppfattningssätt.

Skall då, måste vi fortsätta, möjligen det kyrkliga medvetandet heldre kunna tillegna sig ett åskådningssätt i den riktning, att den fullkomlige medlaren, i en person sammanfattande guddomens och mandomens fullhet, denna senare såsom det fullkomligt adæquata organet för den förres hela lif och verksamhet, tänkes blifva till genom ett sådant vardande, en sådan utveckling, i hvilken den guddomlige Logos städse förblifver i sin eviga höga ställning, sjelf höjd öfver all förändring, men åt den menniskones Son, hvilken såsom ett sjelfständigt Jag, som ännu icke är personligen ett med Logosjaget, födes af jungfru Maria, så småningom och i mån af den menskliga utvecklingens fortskridande, meddelar allt mer och mer af sin guddomliga naturs fullhet, intill dess den menskliga personens hängifvenhet åt Logos och dennes deraf betingade sjelfmeddelelse nått den punkt, att begge Jagen sammansmälta till ett? Denna uppfattning synes nu verkligen ega den stora förmånen, att, jemte det möjlighet öppnas för en sant mensklig utveckling genom ett verkligt förnedringstillstånd, Logosjagets guddomliga natur i sin oföränderlighet bevaras.

Men dessa förmåner synas uppvägas af högst betänkliga svårigheter. Ty är under förnedringstillståndet Logos en och menniskones Son en, hvardera varande till såsom ett sjelfständigt Jag, så är Han ännu icke blott icke den fulländade medlaren, utan öfver hufvud icke ens ännu till sitt väsende medlaren; och lika så väl som medlareskapet mellan den helige Guden och den syndiga verlden icke kan vara förverkligadt utan ett frälsningsverk, lika så kan frälsningsverket icke vara utfördt utan af en, som just i dess utförande är medlaren, på samma gång Guds och menniskones Son. Således äfven här svårigheter, och dessa, såsom det synes, ej mindre än vid de båda förutnämnda försöken till en kyrklig uppfattning af förnedringstillståndet.

Men alla dessa uppfattningssätt hafva icke ryggat tillbaka för uttalandet af de djerfvaste slutpåståenden, hvartill den tankeriktning kunnat föranleda, på hvilken de slagit in. Skulle kanske möjligen i stället något mera moderat, något mindre till ytterlighet gående åskådningssätt vara att föredraga, så t. ex. att något af dessa trenne sätten att tänka sig förnedringstillståndet i något afseende närmare bestämdes och begränsades för att derigenom möjligen undvika de svårigheter, hvilka vid de föregående uppfattningssätten te sig såsom oundvikliga?

Är sålunda t. ex. den första af dessa trenne uppfattningar att limitera på det sätt, att, hvad beträffar den öfverstepresterliga ämbetsgerningens utförande, förnedringstillståndet ej blott tänkes bestå i ett fördöljande, en occultatio, utan jemväl i

en retractio, ett verkligt icke för handen varande af den menskliga naturens delaktighet i den guddomligas fullhet, åtminstone i något afseende, t. ex. på allmagten. Men häremot reser sig svårigheten att inse möjligheten af ett sådant den öfverstepresterliga ämbetsutöfningens undantagande. Att t. ex. Herren äfven till sin menskliga natur i samma ögonblick skulle såsom konung med hela den makt och härlighet, hvarmed en gång menniskones Son skall komma i himmelens sky och hvarmed Han nu sitter på Fadrens högra hand, regera himmel och jord, men såsom öfversteprest maktlös uppgifva sin anda på korset, detta synes vara omöjligt att tänka tillsammans. Så mycket synes säkert, att förnedringstillståndet då icke i alla afseenden blefve full sanning och verklighet.

Eller bör möjligen det andra uppfattningssättet t. ex. så närmare begränsas, att visserligen en unio personalis eger rum redan från menniskoblifningens begynnelse, så att Jaget icke är mer än ett, och den menskliga naturen från begynnelsen eger den guddomliga naturens fullhet (κτησις), men afstår från brukandet (χρησις) af densamma, hvarigenom rum skall vara öppnadt för den menskliga naturens utveckling, men ändock den personliga enheten från begynnelsen icke vara uppgifven.

Men med denna åsigt synes vara förknippad svårigheten att inse, icke blott huru t. ex. allvetenhet kan egas utan att brukas, utan ock huru den personliga enheten kan vara så bevarad, som den måste tänkas vara det, om den guddomliga naturens fullhet i hela sin oändlighet tänkes af Christus brukad till den guddomliga naturen, men icke brukad till den menskliga. Dermed synes ju den personliga enhetens fullständighet vara uppgifven.

Eller skulle möjligen den tredje uppfattningen i närmare bestämd och begränsad gestalt kunna erbjuda ett åskådningsätt, hvarmed det kyrkliga medvetandet kunde gifva sig tillfreds? Om nemligen dervid finge göra sig gällande åtskilnaden mellan immanenta och relativa guddomliga egenskaper, eller, bättre uttryckt, mellan Guds Sons väsensfullhet, för så vidt Han intager en plats i Guds inre treeniga lif, hvilken icke skulle kunna och icke heller behöfva uppgifvas för förnedringstillståndets verklighet, och Hans väsensfullhet, för så vidt Han intager en bestämd ställning såsom verldens allsmäktige, allvetande och allestädes närvarande uppehållare, hvilkens uppgifvande å ena sidan vore möjligt, utan att dermed oföränderligheten gåfves till spillo, och å andra sidan utgjorde just den rätta betingelsen för förnedringstillståndets verklighet?

Men äfven denna uppfattning synes vara förknippad med sina svårigheter, nemligen å ena sidan svårigheten att inse möjligheten af att uppgifva ett stycke af det guddomliga lifvets innehåll, utan uppgifvande af det hela, och å andra sidan svå-

righeten att inse, huru oföränderligheten skall kunna anses bevarad under ett fullkomligt uppgifvande af allt som är uttryck deraf, att Logos är verldens allsmäktiga, allvetande, allestädes närvarande guddomliga princip.

Eller slutligen, om nu dessa limitationer äro ohållbara, såsom å ena sidan godtyckliga och å andra sidan ur stånd att åstadkomma den åsyftade verkan, men de satser, hvilkas följdriktiga uttänkande syntes uppenbara oöfvervinnerliga svårigheter, för hvilka man just försökte limitationen, ändock äro sådana, att de måste oafkortade fasthållas; kan då icke möjligen en djupare uppfattning af Gudsbegreppet så väl som af menniskobegreppet förhjelpa dogmatiken till ett sådant åskådningssätt, i hvilket medlaren såsom den personliga enheten af Guddomens och mandomens fullhet är att betrakta både såsom alltifrån menniskoblifningens begynnelse varande förhanden och såsom under utveckling genom förnedringstillstånd vardande fullkomnad, och det så, att både den guddomlige Logos tänkes genomlefva förnedringstillståndets vilkor såsom icke blott sin menskliga naturs utan såsom sina egna, sjelfva den guddomliga naturen afficierande lifsförhållanden, och ändock icke uppgifva något af sin guddomliga naturs innehåll, utan fastheldre den menskliga naturen midt under förnedringstillståndet vore det adæquata mediet för all den enfödde Sonens verksamhet, för all den lifsrörelse som från honom utgick både såsom den andre i Guds inre treeniga lif och såsom den guddomliga kraft, som bär verldsalltet. Men huru skall detta låta sig utföra till en bestämd utpreglad åskådning?

Hvartdera af dessa försök att från de angifna förutsättningarna besvara frågan har framträdt i en utförd theori, förutom det sista, som mera kan sägas vara antydt än utfördt, såsom vi också anfört det mera såsom en formulering af uppgiften än såsom en lösning af densamma. — Att mellan denna stora mångfald af nu i korthet antydda åskådningssätt träffa ett val, dertill synes den närvarande trosläran uppfordra det kyrkliga medvetandet, om detta skall afgöra sig för att påstå något bestämdt i denna fråga. Ty sådan är den närvarande troslärans ståndpunkt, att det är så långt ifrån att vi ur den kunna upphemta en åsigt såsom den, om hvilken de rättrogne, från de angifna förutsättningarna utgående kyrkolärarne äro fullt enige, att vi fast heldre liksom taga i arf uppgiften att välja mellan någon af dessa nu antydda möjligheter, eller, om icke med dessa antydda alla möjligheter skulle befinnas vara uttömda, tilläfventyrs mellan ännu flera.

Att i någon mån bidraga till lösningen af den uppgift, hvilken sålunda af den närvarande lutherska dogmatiken för det kyrkliga medvetandet uppställes, är hvad denna lilla afhandling åsyftar.

Men nu skulle det lätt kunna falla någon in att tänka, det hela denna fråga möjligen hörde med till dem, hvilka vi borde hafva lärt oss att såsom scholastiska spetsfundigheter skjuta åt sidan. Och hör den icke månhända också verkligen till sådana frågor, på hvilka intet bestämdt svar kan gifvas? Och är den icke så möjligen allenast egnad att, genom blottande af nödvändigheten att stanna vid hvarandra motsägande satser, antingen fresta dem, hvilka mena intet vara sant, som de icke fullt begripa, till att förneka sjelfva förutsättningen, eller föranleda dem, som mena det höra till de christliga sanningarnes art att innehålla hvarandra motsägande momenter, att just i de svårigheter, sam framställa sig för tänkandet, finna evangelium förhärligadt? Eller, med andra ord, är icke hela denna fråga möjligen af sådan beskaffenhet, att ett vetenskapligt arbete på dess lösande är fruktlöst, och dermed, åtminstone såsom åsyftande en lösning, ofruktbart? Är den möjligen att förlikna vid sådana frågor som de, hvarpå medeltids-dogmatiken och äfven den efterreformatoriska dogmatiken icke var så fattig, t. ex. frågan om verldens skapelse i vårens eller i höstens tid, eller frågan derom, huruvida Herren i återkomsten skulle tänkas ännu bära märken på sin lekamen efter spikarna, som genomborrat hans händer och fötter, och efter spjutet, som genomstungit hans sida? Ty att dessa och dylika frågor verkligen hafva framkommit i dogmatiken, det måste medgifvas, oaktadt det jemväl måste sägas, att den ytlige betraktaren ofta finner många frågor vara af sådan art, hvilka dock i intet afseende äro det.

Mot ett inkast i denna rigtning synes nu vara att svara, att den Hel. Skrifts urkunder, så väl den evangeliska berättelsen om Herrens egna ord och gerningar, som ock den på eftertanke öfver betydelsen af den heliga historiens sakförhållande hvilande apostoliska förkunnelsen, innehålla ett så rikt mått af bestämda utsagor härom, att frågans uppställning, och det under antydan af dess svårigheter, är så långt ifrån att vara betingad af kyrkolärarnes lust för spetsfundiga klyftigheter, att fastheldre den Hel. Skrifts eget innehåll föranleder en sådan frågas framkomst och dermed ock ett kyrkligt vetenskapligt arbete på dess besvarande.

Att så är, torde icke kunna förnekas. Sjelfva det ord, hvarmed denna christologiska fråga betecknas, då den benämnes *κενωσις*-frågan, är hemtadt från ett skriftställe, nemligen om det ofta anförda Phil. II. cap.

Och spörja vi, hvad den Hel. Skrifts utsagor beträffande denna punkt innehålla, så finna vi kortligen sammanfattadt följande. Med samma klarhet, hvarmed den Hel. Skrift framställer vår Herre Jesus Christus såsom menniskones Son, i hvilken mandomens fullhet innebor, och denna mandom icke på något sätt såsom ett sken, med samma klarhet synes den framställa allt hvad som tilldrager sig med Honom

under Hans lif i förnedringstillstånd, ifrån Hans aflelse och födelse allt intill Hans död, såsom den fullaste och sannaste verklighet och icke på något sätt såsom ett sken, hvarken då det heter om Honom, att Han tillväxte i ålder, visdom och nåd, eller då det heter om Honom, att Han blef trött, hungrade, törstade, led, dog, att Han icke visste, hvad Fadren satt i sin magt, att han vardt försökt både i lidandets och lockelsens frestelser o. s. v.

Och med samma klarhet hvarmed det blifver sagdt om Honom, att Han är den enfödde Sonen, i hvilken guddomens fullhet innebor, och hvilken intager en plats i Guds treeniga lif både å dess åt det guddomliga lifvets inre och å dess åt verlden vända sida, med samma klarhet synes det vara sagdt, att när Gud är ingen förvandling eller ljus och mörkers omskiftelse, d. ä. att oföränderligheten är en bestämning, hvarförutan Gud icke är Gud. Härmed synes väl å ena sidan icke nödvändigt all gemenskap vara utesluten mellan den oföränderlige Guden och den föränderliga verlden, hvarigenom ju sjelfva Guds ingående i historien skulle omöjliggöras, men likväl å andra sidan vida mer vara sagdt, än det, att all lifsrörelse i Gud sker allenast i kraft af hans egen sjelfbestämmelse, hvarifrån icke vore uteslutet att tänka ett guddomens uppgifvande af sin guddomliga ställning, blott det skedde af egen sjelfbestämmelse. Alldeles bestämdt synes från oföränderligheten allt sådant ingående i föränderlighetens område vara uteslutet, hvilket skulle innebära ett uppgifvande af något, som tillhörde den guddomliga naturen såsom sådan, genom hvars uppgifvande Han således i något afseende upphörde att vara Gud. Men ett sådant uppgifvande synes dock å andra sidan hardt när oundgängligt, om Guds Son skall kunna genomlefva den menskliga naturens vilkor i förnedringstillstånd icke blott såsom den menniskonaturs, med hvilken Han på ett särskildt egendomligt sätt är förenad, utan såsom sina egna lifsförhållanden, väl icke såsom Hans egna på något sätt utanför föreningen, men dock såsom verkligen Hans egna. Detta senare synes vara på det bestämdaste fordradt af den Hel. Skrifts åskådning. Af denna gifves åtminstone ingen som helst anledning att tänka det annorledes än så, att, såsom personen alltigenom, under förnedringens såväl som upphöjelsens tillstånd, angifves såsom en, och denna ena person intet säges verka allenast såsom Gud eller allenast såsom menniska, sammalunda ock denna ena person intet lider, intet Honom vederfares blott såsom menniska. Ty ingenstädes är ju tal om två personer i Christo, och lika så väl som det heter, att menniskones Son hafver magt att förlåta synder, lika så väl heter det, att Guds Sons blod renar oss af alla synder.

Vi behöfva blott sammanställa dessa trenne punkter ur den Hel. Skrifts åskådning, 1:o verkligheten af menniskones Sons lif i tjenareskepelse, 2:o Guds oför-

änderlighet och 3:o Christi persons enhet, för att finna, att de svårigheter, hvilka de dogmatiska försöken till utredning af κενωσις-frågan uppställa och söka lösa, hafva sin yttersta anledning i den Hel. Skrift sjelf.

Men nu skulle det ju kunna inträffa, att ett vetenskapligt arbete på denna frågas lösning väl vore att anse såsom så till vida både berättigadt inom den kyrkliga vetenskapen, och jemväl egande en säker borgen för att verkligen kunna lyckas, som det är begrundadt i den Hel. Skrifts uppfordran till djupare betraktelse af dess eget innehåll, men att det likväl vore af sådan art, att dess betydelse för sjelfva det kyrkliga gudaktighetslifvet icke vore så djupt känd och fattad, som den måste vara det, om den kyrkliga vetenskapen skall ega fullt grundadt hopp att med sitt tankearbete något kunna uträtta.

Ty visserligen är det sant, att af den Hel. Skrifts rika innehåll intet är att förutsätta såsom för det kyrkliga gudaktighetslifvet alldeles betydelselöst och i afseende på detta utan allt värde, men sant är ock, att af detta rika innehåll, som är åt kyrkan gifvet, på det hon deraf skall hafva nog för alla tider, på långt när icke allt kan i hvarje tid till sin egentliga betydelse fattas, och det på den grund, att just de betingelser kunna saknas, hvilka bero på det kyrkliga lifvets ställning till det för tillfället ifrågavarande innehållet.

Så äro många hemlighetsfulla utsagor i de heliga urkunderna förvarade, om hvilka det väl icke får betviflas, att också genom dem ljus kan och skall varda spridt öfver den christna religionens väsende, men hvilka ännu stå såsom gåtfulla mysterier, af hvilka det kyrkliga fromhetslifvet icke förmår göra annat bruk än att med vördnad bevara och fortplanta dem till kommande tidehvarf, hvilka kunna komma i besittning af betingelserna för deras rätta förstånd; om hvilka utsagor det i synnerhet gäller, att vårt förstånd är blott endels, ja, kanske icke ens detta, t. ex. vissa utsagor om den heliga historiens första och sista tider. Nu skulle man ju kunna tänka sig, att det anförda skriftinnehållet också verkligen vore af sådan beskaffenhet.

Men svårligen torde någon kunna anse, att så är förhållandet, om han eljest icke i allt för hög grad saknar sinne för den christliga gudaktighetens egendomlighet. Fastheldre synes det på goda grunder kunna påstås, att olika momenter af κενωσις-lärans innehåll, sådana vi antydt dem såsom förhandenvarande i den kyrkliga troslärans tankegång, och sådana vi anfört dem ur den Hel. Skrift, också ur sjelfva det kyrkliga gudaktighetslifvets djup uppstiga och göra sig gällande

såsom stycken af den christna religionens innehåll, hvilka äro af sådan vigt, att samtliga måste få ega sin giltighet, om icke det kyrkliga fromhetslifvets vara och icke vara skall sättas på spel. Eller, med andra ord, hvarhelst det kyrkliga fromhetslifvet i en allvarligare och innerligare form är till, der förnimmes ock κένωσις-frågan såsom en fråga, hvilken är så långt ifrån att kunna anses såsom en likgiltig fråga att fastheldre det kyrkliga medvetandet på det kraftigaste måste upphäfva sin röst till ogillande, ifall t. ex. inom predikan sådana talesätt icke längre skulle få förekomma, som det, att vårs Herras Jesu Christi lidande och död och hela förnedringstillstånd vare i alla afseenden den allra djupaste sanning och verklighet, eller att det skulle heta, att hvad Honom vederfors, det vederfors Honom blott såsom menniskones Son och icke såsom Guds Son, eller att man skulle lära, att, då sådant vederfors Honom, Han icke var i besittning af Sin guddomliga naturs fullhet, så att han i något afseende icke var Gud. Och i den christliga predikan kan väl sådant svårligen få förekomma, som i något afseende är stridande mot den christliga sanningen, sådan den kyrkliga vetenskapen söker utleta den, så sant som eljest inom det kyrkliga området, såsom inom andra områden, den satsen får gälla, att sanningen icke är mer än en, och så sant som just sanning skall predikas och just den sanning, som är grundvalen för det kyrkliga lifvet, och ingen annan är ju heller föremål för den kyrkliga vetenskapen?

Härmed mena vi oss hafva på samma gång gifvit en inblick i frågans innehåll och ådagalagt dess intresse icke blott i dogmatiskt och bibeltheologiskt utan jemväl i omedelbart religiöst hänseende.

Men är det nu ock nödigt, att kyrkoläran söker i en bestämdt uttalad trossats eller dogm uttrycka sitt medvetandes innehåll? Detta kan väl svårligen förnekas. Nödigt är det, och det icke blott på den grund, att trosmedvetandets innehåll må, just sådant det är, kunna rent och oförfalskadt fortplantas från slägte till slägte och verka den uppbyggelse, hvartill det, för så vidt just sanningen lefver deri, eger en inneboende kraft; nödigt är det icke heller blott fördenskull, att kyrkan i en formel må ega ett rättesnöre för sin förkunnelse af evangelium; utan, likasom sjelfva sträfvandet efter en allt djupare och klarare insigt i gudaktighetens hemligheter är ett uttryck af den sanna gudaktighetens inneboende drift att fortskrida allt längre och längre i christlig γνωσις, så sattes denna gudaktighet ock af samma drift med en inre nödvändighet i rörelse till att i en trossats bekännande uttala, hvad den kommit till lefvande insigt om.

Detsamma alltså, som i det föregående anförts såsom betingande κενωσις-frågans intresse, måste också anses såsom betingande intresset för κενωσις-dogmen eller den dogmatiska formuleringen af det kyrkliga trosmedvetandets svar på denna fråga.

Med afseende på den vetenskapliga utredningen af κενωσις-dogmen gäller nu detsamma, som med afseende på öfriga punkter i den dogmatiska theologien att nemligen, om ett mera tilfredsställande resultat skall uppnås, det å ena sidan måste framkomma på grundvalen af en skärskådande kyrkohistorisk, bibeltheologisk och religionsphilosophisk undersökning, å andra sidan att det vetenskapliga arbete, som söker uppnå ett sådant resultat, måste utgå från en ståndpunkt, som tillegnat sig det kyrkliga medvetandets vetenskapliga innehåll, just sådant det förekommer i det kyrkosamfund, hvars medvetande närmast skall utveckla sig, och uti hvad som så är gifvet ledning sökes för allt vidare fortskridande, så nemligen, att den nu antydda statistiskt theologiska undersökning, hvilken söker göra sig reda för det kyrkliga medvetandets närvarande ståndpunkt, slutar med en antagelsevis uppstäld sats, som söker, om möjligt, sin bekräftelse i den kritiska theologiens olika områden, för att sedan, om den vunnit sådan bekräftelse, i den speculativa theologien blifva närmare utförd. (Se förf:s Afhandling om Theologiens Begrepp och indelning, Lunds Universitets Årsskr. Tom. XI).

Det är detta statistiskt theologiska arbete inom dogmatikens område, som vi tagit oss före, då vi satt såsom uppgift för denna afhandling att redogöra för κενωσις-dogmens fortbildning på Concordiæ Formelns grundval. Det är nemligen klart, att, om i det kyrkliga trosmedvetandet allahanda försök ingå till en fortbildning på den gifna bekännelsens grundval, den statistiska theologiens uppgift närmast måste blifva att för dessa försök redogöra, och det så, att en undersökning anställes i hvad mån de verkligen kunna anses såsom en fortbildning på denna grund eller åtminstone bidraga att sprida ljus öfver bekännelsens åskådning.

Efter detta uppvisande af frågans intresse och fastställande af denna afhandlings uppgift, öfvergå vi till att taga i betraktande de κενωσις-theorier, hvilka framkommit såsom försök till fortbildning på Concordiæ Formelns grundval, för att sedan skärskåda deras ställning till Concordiæ Formelns utsagor i denna punkt.

I.

Om vi alltså nu närmast gå att redogöra för de $\varkappa\varepsilon\nu\omega\sigma\iota\varsigma$-theorier, som inom lutherska kyrkosamfundet framkommit i syfte att framställa i något afseende åtminstone en det kyrkliga lärobegreppets fortbildning på Concordiæ Formelns grundval, så synas vi lämpligen kunna inleda denna vår redogörelse med en närmare fastställelse deraf, huru vi fatta begreppet fortbildning i detta sammanhang.

Att det kyrkliga lärobegreppet likt ett växande träd kunde och skulle utveckla sig och likasom skjuta nya skott, hvilka i sin ordning komme att blifva bärare af den fortskridande lifsutvecklingen, och det så, att dervid det gamla lärobegreppet alltid på något sätt upphörde att vara detta, änskönt det förblefve detta samma sjelf, fastän i en ny gestalt, — detta hade theologerna i den s. k. orthodoxa perioden, ej mindre inom det lutherska än inom de öfriga kyrkosamfunden, mycket svårt att tänka sig. Och såsom förhållandet var med dem, så är det ock med de theologer, hvilka i den nyare tiden företräda deras ståndpunkt, såsom Aug. Hahn och A. Philippi, i synnerhet den senare.

Visserligen förekommer hvarken hos de äldre eller nyare en uttrycklig förnekelse af lärobegreppets möjlighet till och behof af fortbildning, fastheldre medgifvas beggedera i allmänhet. Men så ofta det blifver fråga om tillegnelse af något, som skall innebära ett fortskridande utöfver den gifna ståndpunkten, så röjer sig isynnerhet hos Philippi en så stor obenägenhet och misstro häremot, att slutsumman af undersökningen städse blifver ungefär denna: sådant lärobegreppet är utbildadt hos de gamle, just sådant skall det förblifva; detta böra vi fasthålla; ja, hvad derutöfver är, synes för dessa theologer hardt nära vara af ondo.

För att nu, om möjligt, undgå nödvändigheten af att göra Philippi den beskyllningen, att det icke är allvar, när han erkänner berättigandet af en lärobegreppets fortbildning, finner man sig föranlåten till den frågan, om icke möjligen den fortbildning, som han medgifver och anbefaller, blott är af qvantitativ art, icke af qvalitativ, d. ä. om han icke möjligen väl kan tänka sig en fortbildning i så måtto, att det gifna lärobegreppets olika momenter allt mer läggas i sär, och dess satser med en allt mer omfattande och djupgående historisk, biblisk och religionsphilosophisk lärdom och skarpsinnighet bekräftas i sin enhet inom sig sjelfva och i sin motsättning till de nya former af villfarelser, hvilka de olika tidehvarfven hvart efter sitt skaplynne frambringa. Detta synes ock vara förhållandet. Deremot synes han vara alldeles främmande för en sådan uppfattning af fortbildningen, enligt hvilken

den tänkes bestå deruti, att en qvalitativ utveckling för sig går, så att det, som framkommer genom fortbildningen, innehåller ett upphäfvande af den ståndpunkt, från hvilken fortbildningen eger rum.

Att på detta sätt inskränka betydelsen af det kyrkliga lärobegreppets fortbildning, måste vi anse godtyckligt. Det saknar ock stöd i det kyrkliga lärobegreppets historia, hvilken just synes bevisa motsatsen. Ty skärskåda vi t. ex. förhållandet mellan den kyrkligt vetenskapliga ståndpunkt, som vinner uttryck i Symbolum Ephesinum, och den, från hvilken Symbolum Chalcedonense uppställes, och, inom en nyare tid, mellan Augsburgiska Bekännelsens och Concordiæ Formelns kyrkligt vetenskapliga ståndpunkter, så torde icke kunna förnekas, att i dessa på hvarandra följande kyrkliga bekännelser förete sig knutpunkterna af en det kyrkliga lärobegreppets utbildning, hvilken icke blott eller rättare icke egentligen innebär tillägg af nya bestämningar utan fast heldre detta, att en ofullkomligare ståndpunkt, på hvilken ännu är rum för allahanda oriktiga begrepp, aflöses af en fullkomligare, så att ett verkligt qualitativt fortskridande eger rum.

Men om sålunda på anförda grunder det kyrkliga lärobegreppets fortbildning icke är att med Philippi förneka eller inskränka till en utveckling blott på bredden, en blott quantitativ utbildning — vi lemna derhän den, såsom det synes, ofrånkomliga sanningen, att den qvantitativa fortbildningen, om den verkligen i sanning blifver en sådan, icke kan undgå att öfvergå i en qvalitativ —, så är icke mindre den uppfattning af det kyrkliga lärobegreppets fortbildning att afböja, hvilken möter oss hos sådana som t. ex. Strauss.

För dem beror fortbildningen på en verkligen qvalitativ förändring. Allt efter som det menskliga medvetandet i historien, enkannerligen i philosophiens utveckling, fortskrider, så fortskrider ock, mena de, det kyrkliga medvetandet till en allt djupare och allt klarare uppfattning af religionens väsende, från lägre till högre ståndpunkter, hvilka äro af den art, att den högre medför ett upphäfvande, ett negerande af de lägre. Således en verkligen qvalitativ utveckling. Men icke blott häruti består för dessa theologer fortbildningen. De bestämma den ytterligare så, och detta är det för dem egendomliga, att, då den högre ståndpunkten aflöser den lägre, detta sker på ett sådant sätt, att det philosophiska tidsmedvetandet icke blott låter sig bruka i kyrkans tjenst till dess medvetandes utveckling, utan sjelf dervid är den drifvande kraften, och att fortbildningen derför kan tänkas taga den riktning, hvilken dessa ock mena, att den bör taga, nemligen den, att de resultater, till hvilka den föregående läroutvecklingen hunnit, helt uppgifvas och undanskjutas för att gifva rum åt det lärobegrepp, som på mera tillfredsställande sätt

uttrycker tidehvarfvets allmänna, religionphilosophiska medvetande. Så ville Strauss, att det kyrkliga lärobegreppet skulle gifva plats för det åskådningssätt, hvilket tillhörde den riktning inom Hegelska philosophien, för hvilken Strauss var en betydande målsman.

Här hafva vi således exempel på en alldeles motsatt ytterlighet till den, hvilken Philippi med de gamle företräder, den ytterlighet, som fattar fortbildningen såsom ett framåtskridande under likgiltighet för, till hvilket mål man kommer, och utan något sinne för den utvecklingens continuitet, hvarigenom först en fortbildning kan komma till stånd af just det lärobegrepp, som genom kyrkans historia utvecklat sig och under hela denna historia utgjort grundvalen för det kyrkliga lifvet. I sin renaste form förekommer denna uppfattning af lärobegreppets fortbildning hos Strauss, af hvilken den drifvande kraften för utvecklingen rätt fram sättes såsom tidehvarfvets allmänna religiösa medvetande.

Men detta uppfattningssätt af lärobegreppets fortbildning kan ock kläda sig i mera förförisk drägt, om nemligen såsom den drifvande kraften sättes, såsom Baur gör det, kyrkans egen historia, eller såsom den s. k. bibeltheologien vill det, sjelfva den Heliga Skrift, i begge fallen under ringaktning för eller snarare afvoghet mot bekännelsens lörobegrepp.

Att ett sådant förfaringssätt gent emot Symbolerna kunnat straffa sig sjelf på det sätt, att, i stället för att gifva en objectiv framställning af det kyrkliga lärobegreppets historia och af den Hel. Skrifts åskådningssätt, både kyrkans historia och den Hel. Skrift få låna sig till framställningsmedel för satser ur tidens allmänna philosophiska medvetande, det har historien nogsamt ådagalagt. Att det ock måste så ske, är icke här rummet att utförligare uppvisa. Och åtnöja vi oss här med att påpeka, att sådan fortbildning, hvad den nu än må vara fortbildning af, icke är det kyrkliga lärobegreppets, och att vi fördenskull måste tillbakavisa densamma.

Men om vi nu icke hafva att tänka oss den ifrågasatta fortbildningen på något af desse tvenne sätt, huru är den då att tänka? — Den är att tänka i öfverensstämmelse med den utveckling, genom hvilken på grundvalen af de s. k. œcumeniska symbolerna den Augsburgiska Bekännelsen framkommit och på grundvalen af detta Concordiæ Formeln; den är att tänka såsom försiggående på liknande sätt, som då ett träd skjuter sin stam och sina grenar: all rätt lifskraftig växt utgår från den punkt, der trädet nyss förut skjutit sin starkaste stam, och denna sin kraftigaste gren.

Att vilja inom den kyrkliga vetenskapen iakttaga ett motsatt förfaringssätt, måste bedömas på samma sätt, som det vore att bedöma, om någon t. ex. inom mathe-

matiken ville försmå att utgå från de satser, som stå fast sedan Copernici och Newtons vetenskapliga eröfringar inom detta område.[1])

Denna redogörelse för fortbildningens begrepp har nu beredt oss tvenne förmåner, den ena, att detta begrepp blifvit faststäldt, den andra, att vi med det samma äro i stånd att frånskilja alla de försök till vetenskaplig uppfattning af Herrens person, och särskildt Hans förnedringstillstånd, hvilka väl kunna på något sätt hafva bidragit till fortbildning af κενωσις-dogmen men dock icke kunna sägas utgöra försök till dess fortbildning på Concordiæ Formelns grundval; och de kunna detta senare dess mindre, som frågan med sina antydda svårigheter för dem egentligen icke är till.

Till de christologiska theorier, hvilka sålunda äro att afsöndra, höra nu för det första den s. k. vulgära Rationalismens christologiska theologumena, för hvilka Herren Christus icke är något annat än den rent menskliga person, som genom sin lära och sitt föredöme blifvit stiftare af den christna religionen, men hvilken, eftersom denna religion icke såsom sådan har någon absolut dignitet, icke heller sjelf sådan dignitet tillkommer.

För det andra är sammaledes att frånskilja den s. k. speculativa Rationalismens christologiska theorier, genom hvilka Herren Christus väl tillerkännes en absolut dignitet såsom stiftare af den christna religionen, hvilken de sådan dignitet vilja tillerkänna; men denna dignitet tillkommer, enligt sådan uppfattning, icke Christi person, hvilken såsom sådan intet betyder för den christna religionen utan endast den idé, vare sig ethiska, theoretiska eller æsthetiska, som af Honom uttalats och hvilkens fattande skall utgöra christna religionens väsende, så att christendomen liksom för den gamla gnosticismen framställer sig såsom ett nytt i idealiteten, icke i existensen.

För det tredje är jemväl att så frånskilja den store, såväl den vulgära som den speculativa Rationalismens motståndare, och förkämpen vid den kyrkliga vetenskapens återeröfring af sina förlorade grundfästen, Fr. Schleiermacher. Hos honom tages väl det stora steget till återvändande på den kyrkliga stråten genom hans bemödande att icke blott med ännu större kraft söka tillerkänna den christna religionen en absolut dignitet utan ock göra denna beroende af Herrens Christi per-

---

[1]) Att i sjelfva verket väsentligen samma förfaringssätt, som här anförts såsom utmärkande den fortbildande theologien, jemväl iakttages af vetenskapen öfverhufvud, der den fortskrider i en sund utveckling, det vore förtjent af en större uppmärksamhet från deras sida, hvilka företaga sig att bedöma det kyrkligt vetenskapliga arbetets värde i förhållande till öfrigt arbete inom vetenskapen.

sonlighets absoluta betydelse. Men äfven i hans betraktelse af Herrens person saknas icke blott det fulla erkännandet af Honom såsom Medlaren äfven i kosmiskt hänseende, utan ock de trinitariska förutsättningar, hvarförutan det är omöjligt att fatta Honom såsom den menniskoblifne Guds Son i den mening, hvari kyrkan af ålder fattat detta bibliska uttryck; i stället för hvilken senare punkt hos Schleiermacher inträder satsen om Honom såsom mensklighetens fullkomligt förverkligade urbild, vid hvilken urbilds förverkligande Han emellertid tänkes i alla afseenden höjd öfver frestelsen.

Schleiermachers lärjungar hafva sökt föra vetenskapen utöfver Schleiermachers ståndpunkt. Med afseende på uppfattningen af den menskliga naturen hafva de sökt både häfva de brister, som bero derpå, att enligt Schleiermacher Christus icke uppfattas såsom Medlaren i kosmiskt afseende, för att tala med Martensen, och rätta den felaktiga framställning af Herrens utvecklings historia, som beror derpå, att frestelsen uppfattas såsom sken. Och med afseende på uppfattningen af den guddomliga sidan i Medlarens lif hafva de jemväl bemödat sig att undanrödja de brister i den Schleiermacherska Christologien, som bero på hans icke-theistiska gudsbegrepp. Men de hafva i sistnämnda afseende icke lyckats så, som i förstnämnda: till den s. k. immanenta triniteten hinna de icke.

Lätt faller det i ögonen, att der dessa trinitariska förutsättningar saknas, der är heller icke förhanden såsom en svårlöst uppgift den dogmatiska frågan om Herrens Jesu Christi förnedringsstillstånd.

Härmed emellertid, att vi så skjuta åt sidan såväl alla de christologier, hvilka tillhöra det rationalistiska lägret, den vulgära och den speculativa Rationalismens, som ock Schleiermacherianismens, både Schleiermachers egen och den s. k. Förmedlingstheologiens christologiska theorier, skall icke vara förnekadt, att äfven genom deras arbete mycket framkommit af den art, att det, såsom ock skäligen allmänt sker, kan erkännas vara af djup betydelse för de christologiska frågornas lösning i allmänhet och äfven särskildt för lösningen af *κένωσις*-frågan. Ty likasom i gamla kyrkans historia den egentligen så kallade Gnosticismen, så har ock den i nyare tidens historia framträdande Gnosticismen genom sitt vetenskapliga arbete frambragt mycket, som det kyrkliga medvetandet kan taga i sin tjenst och bruka för det kyrkliga lärobegreppets utbildning.

Såsom sådant, hvilket möjligen kan varda af stor betydelse, är att nämna, att den sanning, hvilken aldrig varit förnekad i någon kyrkans bekännelse och tid efter annan hos de ypperste lärare framträdt med allt större eftertryck, den sanningen, att Menniskones Son såsom den andre Adam intager en medelpunktlig ställning i menskligheten och genom mensklígheten i skapelsen öfverhufvud, blifvit djupsinnigt och ut-

förligt framställd af de nämnde theologerne. Och i viss mån ännu närmare det sammanhang, hvari vi nu egentligen befinna oss, ligger den djupa insigten i vigten och betydelsen deraf, att Herrens lifs utveckling varit ett i alla afseenden sant menniskolifs, till hvilken insigts förhandenvarande inom kyrkan med så stor styrka och klarhet, som nu allestädes låter sig förnimma, de nämnda theologiska riktningarna kraftigt bidragit. Men, som sagdt, så länge de trinitariska förutsättningarna icke äro gifna, så länge är problemet icke till. [1])

Vända vi oss då ifrån dessa och till de theologer, för hvilka, jemte öppet öga för och insigt i betydelsen af sanningen och verkligheten af Herrens menniskolifs utveckling från aflelse och födelse fram genom frestelse, lidande och död, äfven de trinitariska förutsättningar äro gifna, genom hvilka först κενωσις-problemet kommer att blifva en af dogmatikens mest svårlösta uppgifter, så föranledas vi, i enlighet med det sätt hvarpå vi fattat vår uppgift, helt naturligt att först spörja derom, hvad med afseende på denna fråga är att finna hos den lutherska Nordens störste dogmatiske theolog, H. Martensen, helst han ej mindre genom sin lilla epokgörande afhandling: Om den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie i den nyere Theologie, än genom sitt helgjutna, dogmatikens hela sammanhang omfattande arbete: Den christlige Dogmatik, otvifvelaktigt förtjenar att intaga den närmaste platsen efter Schleiermacher.

Hans allmänna ståndpunkt är af den art, att den synes gifva grundad anledning till det hopp, hos honom kan vara att finna, just hvad vi här söka. Ty först hvad beträffar den s. k. formalprincipen eller principium cognoscendi, så redogör han derför sålunda, att han angifver såsom den dogmatiska speculationens factorer de treune: den Heliga Skrift, kyrkans bekännelse och den i det af Guds Ande pånyttfödda medvetandet inneboende sanningsidéen.

Och vidare, hvad beträffar de materiela förutsättningarna, så uppbäres hela hans tankegång af ett strängt bemödande att fasthålla icke blott den genom Athanasius och Augustinus utbildade kyrkliga treenighetsläran, under tillbakavisande af Arianism och Sabellianism, såväl som han icke mindre strängt vill fasthålla den Ephesino-Chalcedonensiska bekännelsen gentemot Nestorianism och Eutychianism, utan derutöfver fasthåller han också, hvad som gent emot Ultraprotestantismen utgör den stora hufvudpunkten i Lutherdomens christologiska bekännelse: finitum est capax infiniti.

---

[1]) Jemför Dorners och Liebners christologiska undersökningar i arbeten, som strax nedanför skola anföras.

Dertill kommer nu, att han åtminstone gifver uppslag till en djupare uppfattning såväl af Gudsbegreppet som af menniskobegreppet, än som förekommer i den gamla lutherska dogmatiken och hos de fleste bland dess målsmän i nyare tid. Med afseende på Gudsbegreppet söker han nemligen för det första göra gällande en uppfattning af oändligheten, i hvilken han icke uteslutande fattar denna såsom en utvärtes oändlighet; vidare fattar han kärleken såsom öfverordnad alla andra bestämningar i Gud; och slutligen söker han angifva Sonens egendomliga ställning i Guds treeniga lif på ett sätt, att deri kan vara begrundadt, att just Han kan i tidens fullbordan varda Medlaren.

Och hvad beträffar menniskobegreppet, så fattar han menniskonaturen såsom mikrokosmiskt i sig sammanfattande allskapelsens olika områden, och menskligheten såsom utgörande en kropp, hvars hufvud är den andre Adam, och denne andre Adam såsom på samma gång i stånd att rymma Guddomens fullhet och ur stånd att annorledes vinna personlighet och ethisk fulländning än i personlig enhet med den enfödde Sonen.

Allt detta synes angifva Martensens ståndpunkt såsom en sådan, från hvilken en rätt fortbildning af det kyrkliga lärobegreppet kan vara att hoppas, och det särskildt hvad beträffar κένωσις-frågan, och gifva grundad anledning att förvänta en i icke ringa mån tillfredsställande utredning just häraf. Också synes man, vid första påseende, icke lemnas i tvifvel om hans uppfattning af just denna fråga, då han med den allra största bestämdhet såsom doketisk, d. ä. förvandlande Herrens jordiska lif till ett sken, afvisar den uppfattning, enligt hvilken Herren till sin menskliga natur skulle midt under förnedringstillståndets djupaste ögonblick, i vaggan och på korset, både ega och bruka den guddomliga naturens egenskaper samt och synnerligen, och det i all deras utvärtes oändlighet, hvarigenom κένωσις skulle blifva lika med κρύψις, och han å andra sidan, starkt fasthållande, att i Christo ingenstädes den guddomliga naturen är utanför den menskliga, ej heller den menskliga utanför den guddomliga, bestämmer κένωσις såsom bestående deri, att den guddomlige Logos, i och dermed att Han upptager menniskonaturen till enhet med sin person, antagande den som en menniskonatur i tjenareskepelse, omsätter sina guddomliga egenskaper, allmakt, allvetenhet och allestädesnärvarelse, ur deras utvärtes oändlighet i en invärtes. [1])

Enligt denna framställning synes 1:o såsom subjekt för κένωσις angifvas Logos sjelf, 2:o såsom object de guddomliga egenskaperna: allmakt, allestädesnärvarelse, allvetenhet, och 3:o såsom modus för densamma icke ett sig uttömmande på guddom-

[1]) Se särskildt Dogmatikens §§. 135 och 136.

ligt innehåll, utan guddomliga egenskapers omsättande från utvärtes oändlighet till invärtes.

Här synes således föreligga en κενωσις-theori, hvilken i högsta grad vore förtjent att taga i närmare skärskådande, och det ej mindre på grund af den klarhet, hvarmed grundtankarne synas vara uttalade, än för den rikedoms skull på åtminstone uppslag till en djupare uppfattning så väl af det guddomliga väsendets natur, som af det menskligas, hvarpå den Martensenska framställningen är så rik. Men försöket att i antydda riktning utveckla en Martensensk κενωσις-theori strandar mot de, såsom det synes, i alldeles motsatt riktning gående yttranden, uti hvilka Martensen skiljer mellan Guds Sons Logosuppenbarelse och hans Christusuppenbarelse. [1]) Hvad han om denna motsättning mellan Logosuppenbarelsen och Christusuppenbarelsen yttrar, är visserligen behäftadt med stor oklarhet; men så mycket synes vara gifvet, att i den tankegång, hvari denna åtskilnad framkommer, han fattar Logosverksamheten såsom sträckande sig vidare än Christusverksamheten, äfven om i den senare Guds Sons lifsverksamhet framträder i högre fullkomning. Uttryckligen påstår han, att denna Logosverksamhet, just såsom sträckande sig vidare än Christusverksamheten, i och med antagandet af menniskonaturen i tjenareskepelse icke upphör. Ja, han synes icke ens antaga, att den såsom sådan dermed blefve modificerad, åtminstone icke på ett sådant sätt, att denna modification kan bära namn af κενωσις. Från dessa förutsättningar synes sålunda κενωσις vara att bestämma så, att först så småningom, och i mån som den menskliga naturen utvecklar sig till mottaglighet derför, Logos meddelar åt denna de guddomliga egenskapernas utvärtes oändlighet, hvarvid κενωσις kommer att bestå just deri, att Logos håller inne med meddelelsen af sina guddomliga egenskaper i deras utvärtes oändlighet och tills vidare blott meddelar dem till deras invärtes oändlighet, för att sålunda gifva rum för den menskliga naturens utveckling. Men härmed synes ju raka motsatsen vara uttalad till det, som Martensen, såsom nyss är anmärkt, just sagt sig vilja fasthålla, att ingenstädes den guddomliga naturen är utanför den menskliga, ej heller tvärtom. — Till så motsatta bestämningar synes Martensens utsagor om κενωσις föra, och ingenstädes finna vi honom angifva detta såsom en antinomi, än mindre upptaga försöket till en sådan antinomis lösning.

På grund af allt detta måste vårt slutpåstående med afseende på Martensens behandling af κενωσις-dogmen blifva detta, att, huru rikt material till en fortbildning af denna dogm och det på Concordiæ Formelns grundval hans framställning

---

[1]) §§. 132, 134, 180.

än mände innehålla, den dock är behäftad med en så stor oklarhet, att vi icke kunna anföra Martensen såsom framställare af en genomförd *κενωσις*-theori, hvilken såsom sådan skulle vara särskildt förtjent att vidare tagas i betraktande vid den framställning, hvarmed vi nu sysselsätta oss. Också har Martensen af de olika riktningar, hvarmed vi snart skola göra närmare bekantskap, än blifvit motsagd, än åberopad, men ingenstädes framstår han såsom företrädande en mera klart utpreglad uppfattning af denna fråga, kring hvilken såsom kring en förkämpe liktänkande sluta sig, och mot hvilken såsom mot den egentlige motståndaren olika tänkande rikta sina angrepp.

Samma obestämdhet möter oss ock hos en annan lärare inom vårt kyrkosamfund, som jemväl intager ett framstående rum bland dem, som i vår tid sträfvat att låta just det gamla lärobegreppet i förklarad gestalt framträda, nemligen Sartorius. Ehuru han i detta afseende svårligen kan sättas i jembredd med Martensen, torde han dock vara att anföra i detta sammanhang, enär hans åskådningssätt icke varit utan sin ganska stora betydelse för den lutherska troslärans närvarande ståndpunkt öfverhufvud. Hos Sartorius röjer sig ännu bestämdare, än vi funnit det hos Martensen, en dragning till det åskådningssätt, enligt hvilket *κενωσις* tänkes bestå deri, att den enfödde Sonen i och med annammelsen af mandom i tjenareskepelse verkligen uppgifver den guddomshärlighet, som Han af evighet hade när Fadren, och således *κενωσις* icke inskränkte sig till den menskliga naturen. [1]) Men äfven Sartorius liksom tager tillbaka sina utsagor i denna riktning, i det att, då han sedan yrkar, att med detta uppgifvande af guddomsfullheten denna ändock icke skall anses vara uppgifven, han icke gifver någon förmedling af dessa bestämningar. [2])

Den oklarhet, som vi sålunda iakttagit hos Martensen och Sartorius, hvilka vi eljest kunnat vara benägna att först egna en större uppmärksamhet, föranleder oss att för vår statistiskt theologiska framställning söka en annan utgångspunkt, om vi möjligen skulle kunna finna en sådan uti en mera klart fattad och bestämdt uttalad *κενωσις*-theori, och den från en ståndpunkt, från hvilken, i öfverensstämmelse med det förut genomgångna, en rätt fortbildning kan vara att förvänta.

---

[1]) Ditåt syftar han i sitt arbete "Die heilige Liebe."
[2]) Så i "Christi Person und Werk" och "Meditationen."

Och helt naturligt föranledas vi att söka en sådan hos någon bland de från bekännelsens förutsättningar utgående kyrkolärare, hvilka omfatta det åskådningssätt, hvartill Martensen syntes luta och hvartill vi funnit Sartorius ega en ännu starkare dragning, ehuru icke heller han dristar klart uttala dess hufvudtankar och utföra en deremot svarande theori, — det åskådningssätt nemligen, enligt hvilket i och med *κένωσις* något tänkes inträda, som närmast har betydelse för den guddomlige Logos.

Och detta desto heldre, som det icke behöfves mer än en hastig blick på det lutherska kyrkosamfundets vetenskapliga arbete i närvarande tid, för att iakttaga, att bland dem, som allmänt erkännas såsom bärare af detta kyrkosamfunds vetenskapliga medvetande, der detta uppenbarar den största trohet och djup, ett icke ringa antal alldeles klart och bestämdt omfattar detta åskådningssätt, t. ex. Liebner, Delitzsch, Thomasius, andra att förtiga, såsom Frank, Luthardt m. fl.

Om det således kan anses väl grundadt, att vi nu börja med att söka gifva en redogörelse för en från denna ståndpunkt framstäld klart utpreglad *κένωσις*-theori, så blifver frågan, till hvilken af de denna riktning tillhörande kyrkolärarne vi hafva att vända oss. Svaret härpå synes det allmänna vetenskapliga medvetandet icke finna svårt att afgifva. De fleste skulle väl strax instämma: Thomasius; ty det är just han, som å ena sidan genom sin allmänna kyrkliga ståndpunkt, å andra sidan genom den utpreglade gestalt, hvari hans åskådningssätt framträder, och det ställdt i sammanhang med hela den kyrkliga vetenskapen på detta område, gifvit fart åt det vetenskapliga arbetet på denna frågas lösning och ingifvit den förhoppning, att i denna punkt en fortbildning af den rätta arten skulle kunna komma till stånd; det är just han, som först rätt grundligt ådagalagt, hurusom de *κένωσις*-theorier, hvilka i det s. k. rättrogna tidehvarfvet framkommo på Concordiæ Formelns grund, uppfordra till ett arbete på denna dogms kyrkliga fortbildning.

Eljest måste vi bekänna, att för vår del, om det blefve fråga om att bland dem, som företräda den angifna riktningen, utvälja den, hvilkens allmänna ståndpunkt och arbete särskildt på *κένωσις*-frågans lösning snarast skulle vara att anse såsom den mest framstående, såsom den, hvilken både röjde den klaraste blicken för uppgiftens egentliga betydelse och mest förmått ur den christliga sanningens rika förrådsrum framhemta sådant, hvarmed en rätt fortbildning skulle kunna åstadkommas, äfven om han sjelf icke ännu kan sägas hafva åstadkommit en sådan, att vi för vår del icke skulle stadna vid någon annan än vid Liebner, som särskildt genom sitt arbete: Christologie oder Die Christologische Einheit des dogmatischen Systems, Erste Abtheil., gjort en af de mest betydande insatserna i den lutherska trosläran.

Härmed skall ingalunda vara sagdt, att vi i alla afseenden finna hans åsigt tillfredsställande, utan allenast, att vi bland kyrkolärare af denna riktning hos honom finna på samma gång det rikaste trosinnehållet och den djupaste tankekraften. Men medgifva måste vi, att Liebner icke till sådan klarhet och bestämdhet utvecklat sin theori — hans arbete är icke heller färdigt —, som Thomasius. Kommer nu härtill, hvilket i detta sammanhang måste blifva afgörande, att Thomasius factiskt blifvit ansedd för hufvudmannen, kring hvilken de öfriga af samma riktning sälla sig, och mot hvilken i synnerhet motståndarne helst rikta sina angrepp, så torde härmed tillräcklig grund vara gifven dertill, att vi närmast öfvergå till en redogörelse för det försök till *κενωσις*-dogmens fortbildning på Concordiæ Formelns grundval, hvilket föreligger i Thomasii *κενωσις*-theori.

Innan vi framställa denna, torde det likväl icke vara ur vägen att i förbigående kortligen redogöra för grunddragen af Liebners åskådningssätt.

Liebners allmänna ståndpunkt är i hufvudsak att angifva såsom öfverensstämmande med Martensens, såväl 1:o i afseende på uppfattningen af källan, hvarur den äkta dogmatiska tankegången skall framflyta, som ock 2:o i afseende på icke blott fasthållandet af de i det lutherska kyrkosamfundet allmänt erkända christologiska förutsättningarna: *ὁμοουσιος τῳ πατρι* — *ἀτρεπτως κτλ. ἀδιαιρετως* — finitum est capax infiniti, utan ock 3:o i afseende på de ansatser, som af begge göras till en djupare uppfattning både af Gudsbegreppet: den invärtes oändligheten — kärlekens öfverordnade ställning — Sonens egendomliga plats i Guds treeniga lif, och af menniskobegreppet: menniskans ställning till allskapelsen — den andre Adams ställning till menskligheten — menniskones Sons fullkomning såsom betingad af en personlig enhet med Guds Son.

Men från Martensen skiljer sig Liebner derigenom, att allt som tyder på motsats mellan Logosverksamhet och Christusverksamhet, såsom en motsats, hvilken är förhanden äfven efter menniskoblifningen, hos Liebner icke finner någon plats. Och då Liebner bestämmer Logos såsom subject för *κενωσις*, så sker detta på grundvalen af en mycket mer omfattande undersökning af både Guds- och menniskobegreppet just såsom förutsättningar för en rätt uppfattning af denna fråga.

Men dels synes han fatta *κενωσις* såsom betingad af Guds Sons menniskoblifvelse öfverhufvud, icke såsom betingad af åtminstone närmast en menniskoblifvelse i tjenareskepelse, i syndelig kötts liknelse, och dels, fastän han, såsom det synes, tydligt nog angifver, huru han fattar *κενωσις*, då han säger den bestå deruti,

att Logos uppgifver sin guddomsfullhet så, att han icke mer eger den i sig sjelf, utan eger den endast i Fadren, af hvilken han, i mån som utvecklingen fortskrider i physiskt, logiskt och ethiskt afseende, emottager den för att ega den i sig sjelf, och fastän han ej sällan sätter sin åskådning i motsats till andra i samma riktning gående åskådningssätt, t. ex. Thomasii, så är ändock icke fullt klart, huru hans uppfattning förhåller sig till den frågan, hvilken, såsom vi snart skola finna, för en *κενωσις*-theori i denna riktning utgör en hufvudfråga, nemligen, huruvida i och med *κενωσις* Logos är att tänka såsom i något afseende uppgifvande sin gudomliga ställning i treenigheten antingen både till dess inåt och till dess utåt vända sida, eller endast i senare afseendet.

Att nu Liebners innersta mening syftar ditåt, att, då Logos säges uppgifva egandet af den guddomliga naturens fullhet såsom ett egande i sig sjelf och nedlägga sitt egande deraf i Fadrens sköte, härmed så långt ifrån skall vara sagdt, att något slags stillastående för en tid skulle ega rum i Guds treeniga lif, vare sig åt dess inre sida eller den yttre, att snarare detta treeniga lif, hvilket han fattar såsom evinnerligen rörande sig hän mot *κενωσις*, just i dennas försiggående i tidens fullbordan når höjdpunkten af, om icke sitt förverkligande, så dock af sin uppenbarelse, det synes icke kunna vara tvifvel underkastadt. Men, som sagdt, — och detta månde bero på hans arbetes ofullbordade skick —, huru detta uppgifvande af den guddomliga fullhetens egande, genom hvilket han nedlägger egandet i Fadrens sköte, skall kunna tänkas ega rum, utan att han med detsamma upphör att vara *ὁμοουσιος τῳ πατρι*, derom gifver Liebner icke klart besked. Men förr än sådant är gifvet, föreligger ännu icke en bestämdt uttalad och fattlig *κενωσις*-theori, äfven om till en sådan ett storartadt förarbete kan sägas vara gjordt.

Efter denna antydan om grunden, hvarför vi å ena sidan anse Liebners Christologie vara förtjent af stor uppmärksamhet, men å andra sidan i denna öfversigt af de på Concordiæ Formelns grundval framkomna *κενωσις*-theorierna icke kunna egna den en större sådan, öfvergå vi, i öfverensstämmelse med det sagda, till en framställning af Thomasii *κενωσις*-theori.

Denna framlades först i ”Beiträge zur kirchlichen Christologie, 1845” och sedan närmare bestämd och begränsad i ”Christi Person und Werk 1855” och har, som sagdt är, varit af epokgörande betydelse framför andra samma riktning tillhörande *κενωσις*-theorier, och det väl icke på grund deraf, att Thomasius skulle vara utmärkt hvarken genom större tankedjup, än en Liebner, icke heller genom större lärdom

än en v. Hofmann, icke heller af större trohet mot bekännelsen än en Delitzsch, icke heller på grund deraf, att den tidigare framkommit, än någon af de andra: den föreligger ju i viss mån uttalad redan hos König. [1]) Fasthellre måste den anses hafva vunnit den plats, som man allmänneligen inrymmer den, derigenom att bland theologerne af denna riktning Thomasius först på ett synnerligen klart och fattbart sätt både gifvit uttryck åt sin uppfattnings egendomlighet och ställt den i sammanhang med det kyrkligt vetenskapliga arbetet på detta område.

Men huru skola vi då sammanfatta hufvudinnehållet af Thomasii *κενωσις*-lära? Vi göra oss dervid de samma trenne frågor, hvilka vi redan, i viss mån åtminstone, låtit utgöra den ledande tråden för framställningen, af hvad som synts böra i detta sammanhang anföras om Martensen och Liebner, dessa frågor nemligen, den första: Hvilka äro i formelt och materielt hänseende de allmänna dogmatiska förutsättningar, från hvilka han utgår? den andra: Hvilka äro de christologiska grundtankar, som det synnerligen ligger honom om hjertat att negativt och positivt häfda? och den tredje: Hvilket är det slutpåstående i afseende på bestämmandet af *κενωσις*-begreppet, hvarmed han åsyftar att uttala något, som skulle kunna egna sig att utgöra en insats i denna läras kyrkliga fortbildning?

Med afseende på den första punkten märka vi då, att i *formelt* afseende eller i afseende på principium cognoscendi hans förutsättningar äro dessa, att det kyrkliga lärobegreppet är stadt uti en fortgående utveckling, i hvilken under Guds Helige Andes ledning samverka: 1:o den Heliga Skrift, 2:o det kyrkliga lärobegreppet, sådant det vunnit gestalt genom kyrkans framstående lärare och till sina hufvudpunkter föreligger i symbolerna, samt 3:o den i det upplysta christliga medvetandet inneboende sanningsidéen. Och i *materielt* afseende fasthåller han med största bestämdhet såväl 1:o lärobestämningarna angående Guds treeniga lif, sådana de blifvit det kyrkliga medvetandets behållning af Athanasii strid med Arianer och Semiarianer, som ock 2:o de christologiska satser, hvari kyrkan gentemot Monophysitism och Dyoprosopism i gamla tiden och gentemot Schwenkfeldianism och Calvinism i reformationstiden uttalade sitt trosmedvetandes innehåll. Och han fasthåller dessa lärosatser, icke blott såsom vördnadsvärda öfverlemningar från kyrkans äldre tid, icke heller blott såsom derhos varande i den innerligaste öfverensstämmelse med den Heliga Skrift, utan jemväl såsom utgörande sådana stycken af det christliga trosmedvetan-

---

[1]) Jfr Dorners Entwickelunggeschichte etc. slutet, och samme theologs historik öfver *Κενωσις*-theorierna i Jahrbücher für Deutsche Theologi 1856.

dets innehåll, på hvilkas fasthållande eller uppgifvande det christliga, enkannerligen det lutherskt christliga medvetandets vara eller icke vara vore beroende. Således: sann Guddom (såsom Guds Son är Herren *ὁμοουσιος τῳ πατρι*) och sann mandom (såsom Menniskones Son är Han *ὁμοουσιος ἡμιν*), utan sammanblandning och utan förvandling förenade till en person, och det så, att Logosjaget dervid är verksamt som personbildande (*ἐνυποστασια*), en verksamhet, genom hvilken den menskliga naturen, som, ehuru icke så, som Schwenkfeld mente det, till väsendet ett med den guddomliga, dock är mägtig att emottaga, att rymma dess fullhet (capax infiniti), delaktiggöres i den guddomliga naturens egenskaper.

Söka vi nu för det andra att utleta, hvilka de christologiska *grundtankar* äro, som han isynnerhet känner sig kallad att häfda, så kunna vi sammanfatta dem i tvenne. Den ena är denna, att i och med den personliga föreningens första början inträder en så innerlig enhet mellan Guddomen och mandomen, att i intet ögonblick och förhållande hvarken den menskliga naturen är utanför den guddomliga, ej heller den guddomliga utanför den menskliga, eller såsom de gamle uttryckte det: ut nec logos sit extra carnem, nec caro extra logon. — Den andra grundtanken är denna, att det icke på någon punkt är ett sken, utan den allra djupaste och sannaste verklighet, att under förnedringen Herren, såsom menniskones Son, just så, som det förtäljes om Honom, icke blott tillväxte i ålder, visdom och nåd, utan jemväl led, var okunnig om sådant, som Fadren i sin magt satt, och infördes i frestelse för att genom lydnaden fullkomnas, — att således den menskliga naturen under förnedringstillståndet icke brukade den guddomliga naturens egenskaper, ett bruk, genom hvilket den skulle varit höjd öfver vardandet, ej bunden af rummets inskränkning, ej kunnat uppgifva sin anda i döden, ej vara ovetande om något, som Fadren vet, ej någon fullkomning behöfva, allraminst sådan, som betingas af frestelsens öfvervinnande. — Och vigten af att fasthålla dessa båda grundtankar, söker Thomasius ådagalägga dels genom uppvisning icke blott deraf, att de förekomma i den kyrkliga traditionen såsom christologiska grundtankar, utan jemväl deraf, att Skriftens utsagor på det bestämdaste fordra deras fasthållande, dels ock genom en utveckling af den djupa betydelse, som dessa båda satser hafva för försoningen och rättfärdiggörelsen af tron: Har icke Gud sjelf lidit döden för mig, så är jag ännu i döden.

Huru söker nu för det tredje Thomasius i en dogmatisk sats, som skulle kunna egna sig till en kyrkolärans fortbildning, bestämma *κενωσις*-begreppet? Gör han det på ett sådant sätt, att båda dessa grundtankar komma till sin rätt? Detta är den tredje fråga, vi skulle besvara.

Κενωσις består deri, säger Thomasius, att, då Guds Son, vår Frälsare, inträdde i menniskonaturen och upptog denna till enhet med sin person (assumptio), Han icke blott till sin menskliga utan jemväl till sin guddomliga natur uttömde sig på allmakt, allestädesnärvarelse och allvetenhet, och det icke blott i den mening, att öfver hufvud, undantagandes t. ex. vid undren, ingen uppenbarelse af dessa egenskaper egde rum, icke heller i den mening, att dessa egenskaper icke brukades, ändock de voro för handen, så att han kunde bruka dem, om han ville, utan äfven så, att Han i ordets allra egentligaste mening uttömde sig på dem, upphörde att *ega* dem. [1]) Detta är Thomasii bestämning på *κενωσις*. Men låtom oss något närmare särskåda dess innehåll samt den tankegång, som för Thomasius kan begrunda, att han just så bestämmer detta begrepp.

Först märka vi då, att *κενωσις* bestämmes såsom en, för att använda ett af den gamla theologiens talesätt, *κενωσις της κτησεως*, ett afstående från egandet af de sagda egenskaperna. Hvarför icke nog med att bestämma *κενωσις* såsom ett afstående ifrån ett sådant lif, under hvilket dessa egenskaper uppenbarades, eller, med andra ord, hvarför icke en *κενωσις της φανερωσεως*? Nej, säger Thomasius, ty dermed gjordes hela Herrens lif i förnedringstillständet till ett sken och dermed äfven hela frälsningen. Men om nu så är, hvarför icke fatta *κενωσις* såsom en *κενωσις της χρησεως*, såsom ett afstående från bruket af dessa egenskaper, så att de väl vore för handen och stode till förfogande, men icke blefve brukade? Nej, säger Thomasius, ty dessa egenskaper kunna icke vara förhanden utan att brukas. Det innebär en orimlighet att med afseende på dem göra en åtskilnad mellan deras bruk och deras egande; något, som särskildt skall falla i ögonen med afseende på allvetenheten.

För det andra betämmer han också just den guddomlige Logos, och det till den guddomliga naturen såsom i sagda mening sig på dessa egenskaper uttömmande. Hvarför detta? Hvarför icke nog med att tänka sig det så, att *κενωσις* bestode deri, att Herren Christus, i kraft af en gudamensklig sjelfbestämmelse, till sin menskliga natur afstod från det menniskolif i härlighet, som han nu eger i himmelen, och i stället antog en tjenareskepelse? Eller, för att äfven här begagna ett uttryck från de gamle kyrkolärarne, hvarför icke nog med att för *κενωσις* bestämma såsom subjectum quod Christus och såsom subjectum quo den menskliga naturen? Skulle icke *κενωσις* kunna tänkas bestå häri? Nej, säger Thomasius, ty då är den personliga föreningen icke fullkomlig, då är logos extra carnem, och då är det blott Menniskones Son i tjenareskepelsen, som tillväxer, frestas, lider och dör, under det

[1]) Jfr i synnerhet p. 239 i anförda arbete.

Guds Son är höjd öfver tidens och rummets skrankor, med sin allmakt beherrskande allt, med sin tanke genomskådande allt, med sin heliga kärleksvilja höjd öfver all beröring af såväl lidandets som lockelsens frestelser.

Och för det tredje, detta uttömmande, denna *κενωσις*, hvari den guddomliga naturen nedstiger, när den till personlighet med sig upptager den menskliga naturen i tjenareskepelsen, denna *κενωσις* säges ega rum med afseende på de trenne egenskaperna: allmakten, allestädesnärvarelsen och allvetenheten. Det är dessa tre egenskaper, som Guds Son vid mennikoblifvelsen skall tänkas upphöra att ega, om Han skall till personlig enhet med sig upptaga menniskonaturen i tjenareskepelse. Hvarför just dessa tre egenskaper? Denna fråga besvarar Thomasius icke annorledes än så, att han finner just dessa egenskapers frånvaro under förnedringstillståndet å ena sidan vara styrkt af den evangeliska berättelen, å andra sidan vara nödvändig för återlösningsverkets utförande. Men, kan det här lätt falla någon in att fråga, är icke då ett uppgifvande af evighetens egenskap i och med *κενωσις* lika mycket både styrkt af Skriften och fordrad för återlösningsverkets genomförande, som ett uppgifvande af allestädesnärvarelsen är det? Denna fråga tränger sig sjelfmant fram, när man läser Thomasii framställning. Står icke evigheten i samma förhållande till tiden, som allestädesnärvarelsen till rummet? Här påträffa vi en för Thomasii hela theori på samma gång mycket vigtig och såsom det enligt det nyss antydda synes, en synnerligen svag punkt. Ty dessa trenne egenskaper synes Han å ena sidan blott upptaga från föregående dogmatiska författares framställning, hos hvilka frågan om allestädesnärvarelsen af känd anledning, nemligen för dess betydelses skull i afseende på den lutherska kyrkans strid mot Calvinisterna om Nattvarden, fått en särskild vigt; å andra sidan synes han dock icke så tillfälligt hafva upptagit dessa trenne egenskaper, ty de utgöra för honom en grupp af guddomliga egenskaper, nemligen den grupp, som omfattar de egenskaper, hvilka han kallar relativa. Han indelar nemligen de guddomliga egenskaperna i immanenta, hvilka äro "die Bestimtheiten der absoluten Persönlichkeit im Verhältnisz zu ihr selbst": absolut makt, absolut intelligens, absolut salighet, eller, såsom de i följd af deras trinitariska bestämdhet skola heta: helighet, sanning, kärlek; och de relativa, hvilka äro uttryck af Guds bestämdhet i förhållande till verlden, nemligen just de trenne nämnda: allmakt, allvetenhet och allestädesnärvarelse, och detta så, att de relativa egenskaperna skola stå i det sammanhang med de immanenta att de äro dessas manifestation i verlden.[1]) Det med afseende på evig-

[1]) Se anförda arbete, §. 30.

heten sagda är nu redan i och för sig egnadt att uppväcka misstro till denna indelnings hållbarhet. Redan en hastig blick på detta schema af egenskaper är i stånd att väcka sådan misstro. Huru svårt synes det icke att förstå, på hvilka grunder makt, intelligens och salighet under trinitariska förutsättningar måste tänkas såsom sig i helighet, sanning och kärlek omsättande, och att utöfver dessa trilogier af egenskaper inga skola vara att fatta såsom uttryckande Guds immanenta lif? Och ännu svårare synes det vara att begripa allestädesnärvarelsen såsom salighetens eller, trinitariskt fattadt, kärlekens manifestation åt verlden.

Dessa sista betraktelser torde hafva ådagalagt, af hvad skäl vi funnit denna punkt om de guddomliga egenskaperna vara att anteckna såsom en svag punkt i den Thomasianska theorien. En svag punkt är den derför, att kritiken af andra sätt att uppfatta de guddomliga egenskaperna och bemötandet af tänkbara inkast mot den här gjorda uppställningen är i så hög grad otillfredsställande. Och detta blifver desto mera betydelsefullt, som denna lära om de guddomliga egenskapernas indelning i immanenta och relativa och om denna indelnings christologiska användning är en för Thomasii theori synnerligen vigtig punkt. Det är nemligen just härigenom, som hans bestämning af *κένωσις*, sådan han, under fasthållande af de båda förut framställda christologiska grundtankarna, funnit den böra göras, skall befinnas egna sig till att intaga ett rum i den sig utvecklande kyrkoläran. Det är nemligen, enligt Thomasii mening, dessa omständigheter, att just de egenskaper, som i och med *κένωσις* uppgifvas, äro dessa trenne: allmakten, allvetenheten och allestädesnärvarelsen, och att dessa trenne låta bestämma sig såsom relativa, — det är just dessa omständigheter, som göra, att conseqvensen af de båda angifna christologiska grundsatserna låter sig utveckla på sådant sätt, som Thomasius gjort det, utan att man, genom ett strängt fasthållande af dem, behöfver komma till det resultat, att *κένωσις* skulle bestå i ett Logosjagets så fullständiga uppgifvande af sina guddomliga egenskaper, att endast det nakna guddomliga Jaget återstode, hvilket blefve personbildande princip för en mensklig tillvarelse i tjenareskepelse, en tillvarelse, som, derför att den hade Logosjaget till sin personbildande princip, i sin utvecklings slutpunkt kunde komma att ega och bruka hela den guddomliga naturens fullhet och utgöra dess adæquata organ, men under förnedringstillståndet intet af allt detta hvarken egde eller brukade. Denna conseqvens ville Thomasius undvika. Dermed finner han nemligen på ett betänkligt sätt icke blott Guds oföränderlighet vara gifven till spillo, utan ock med detsamma den innerliga enheten mellan Guddomen och mandomen, hvilken enhet utgör hans ena christologiska grundtanke, vara kränkt. Genom denna uppfattning är enheten väl förhanden,

men ej såsom en enhet mellan de båda naturerna, hvarpå dock, på grund af förutsättningen, allt berodde. Härmed hafva vi nu kommit att vidröra just den punkt, som föranleder Thomasius att så starkt hålla derpå, att de egenskaper, som uppgifvas i och med *κενωσις*, icke äro några immanenta, d. ä. sådana, som uttrycka Guds förhållande till sig sjelf, utan endast relativa, d. ä. sådana, som uttrycka dessas manifestation i förhållande till verlden. Ett uppgifvande af de immanenta egenskaperna skulle enligt Thomasius upphäfva Guds oföränderlighet. Ty enligt Thomasius beror visserligen oföränderlighetens bevarande icke derpå, att allt, som har character af förändring, ur Guds lif är uteslutet, utan derpå, att det, som verkar förändringen, är Guds sig sjelf allt igenom bestämmande kärleksvilja. Men för Thomasius synes dock denna viljas sjelfbestämmelse icke kunna, utan att oföränderligheten dermed ginge förlorad, medföra ett uppgifvande af de immanenta egenskaperna, men väl af de relativa. Genom denna distinction mellan immanenta och relativa egenskaper, såsom mellan egenskaper, hvilka icke kunna och egenskaper, hvilka kunna uppgifvas, utan att Guds väsendes oföränderlighet derigenom uppgifves; och genom iakttagelsen deraf, att de egenskaper, hvilka af Logos i och med *κενωσις* uppgifvas, icke blott uppgifvas allenast i kraft af Guds fria viljas sjelfbestämmelse, utan att just de egenskaper, hvilka så uppgifvas, äro de relativa, — genom denna distinction och iakttagelse finner Thomasius sin bestämning af *κενωσις* vara sådan, att den egnar sig till att utgöra en insats i den kyrkliga läroutvecklingen.

Men på detta sätt framställer sig hållbarheten af Thomasii *κενωσις*-begrepp såsom beroende af hållbarheten af hans lära om Guds egenskaper.

Det tillhör icke den nu föresatta uppgiften att inlåta sig på en närmare granskning af hans i korthet angifna lära om de guddomliga egenskaperna. Men på sin plats torde det dock vara att här ånyo påpeka de svårigheter, hvarpå delvis redan förut uppmärksamheten blifvit fäst, nemligen först svårigheten att finna någon grund, hvarför evighetens egenskap icke upptages jemte allestädesnärvarelsen, och vidare svårigheten att fatta, med hvilken nödvändighet allmakt, allvetenhet och allestädesnärvarelse skola vara att tänka såsom manifestationer åt verlden till utaf de trenne: makt, intelligens och salighet, hvilka likväl dessförinnan skola vara att fatta såsom, i och med det trinitariska lifvets sättande, i de trenne: Helighet, Sanning och Kärlek öfvergående, samt slutligen öfverhufvud svårigheten att fatta hela denna framställning af de guddomliga egenskaperna såsom vetenskapligt begrundad.

Men det skulle nu kunna hända, att det för Thomasii *κενωσις*-theori icke så mycket komme an på detaljerna i hans lära om de guddomliga egenskaperna, som fastmer på deras indelning uti immanenta och relativa, d. ä. i sådana, hvilka ut-

trycka Guds väsende i sig, och sådana, som uttrycka detta väsendes yttringar i förhållande till verlden. Och detta måste vi anse vara fallet. Vi måste säga, att hufvudpunkten för Thomasius är, att i läran om Guds egenskaper en sådan åtskillnad kan göras, mellan hvad han kallar immanenta och relativa egenskaper, och att det just är de trenne relativa egenskaperna, som Guds Son i och med antagandet af en menniskonatur i tjenareskespelse upphör att ega, derigenom att Han af fri sjelfbestämning afstår från deras egande. Men, måste man fråga, kunna då de immanenta egenskaperna, hvartill nu skall räknas absolut magt och intelligens, så ingå i den personliga föreningen, att intet moment af dem faller utanför denna? Kan ett uppgifvande af de relativa egenskaperna ega rum, utan att åtminstone de immanenta derigenom inträda uti en modification af sitt förhanden varande? Denna fråga framställer Thomasius sjelf, och, med sigte särskildt på svårigheten att tänka sig förhandenvarande af absolut intelligens och frånvaro af allvetenhet, bestämmer han förhållandet så, att de immanenta evenskaperna reducera sig till ett potenstillstånd.

Häraf framgår nu att den tredje punkten i Thomasii beskrifning af *κενωσις*-begreppet innebär, att, hvad som i och med *κενωσις*, såsom ett uttömmande, eger rum, är detta, att den guddomlige Logos reducerar sitt inomguddomliga lif till ett potentialitetens stadium men helt upphör att vara verldens allestädesnärvarande, allsmäktige och allvetande princip. Således synes *κενωσις* väl icke medföra ett afbrott i Guds inomguddomliga trinitariska lif, men väl ett sådant i det trinitariska lifvet, för så vidt det inträder i verlden, således icke ett afbrott i den immanenta, men väl i den œkonomiska triniteten. Det kan så synas, säger Thomasius, men det är blott ett sken. Ty, hvad Sonen beträffar, beror det trinitariska lifvet i förhållande till verlden just derpå, att allt sker genom Sonen. Och detta förhållande har icke upphäfts utan fasthellre bekräftats, i och med hvad som eger rum genom *κενωσις*. Ty allt hvad som försiggår hos och med Sonen i tjenareskepelsen, det är centrum, det är medelpunkten i Guds trinitariska lif i förhållande till verlden. Så Thomasius. Men en sådan central ställning skulle vi kunna tänka, synes det, på två sätt: antingen så, att den består deruti, att såsom menniskones Son, den andre Adam, intager en medelpunktlig ställning i menskligheten och genom menskligheten i verlden, i allskapelsen, så är just allt det guddomliga lifvets inströmmande i verlden, såsom öfverhufvud förmedladt genom Sonen, i och med incarnationen förmedladt derhos genom Honom såsom menniskones Son, — eller också så, att dermed icke skall vara sagdt mer, än rätt och slätt detta, att verldslifvets alla momenter stå i ett teleologiskt förhållande till de verldstilldragelser, i hvilka Jesus Christus aflas och födes, lefver och slutligen dör på korset.

Af dessa båda alternativ, uttrycker det ena det högsta och rikaste, det andra det lägsta och torftigast tänkbara innehållet i den satsen, att Jesus Christus utgör centrum i verldsstyrelsen och verldsuppehållelsen. Enligt det senare uppfattas Herren såsom finalprincip, enligt det förra såsom både final- och caussalprincip för verldens, för allskapelsens tillvarelse.

Hvilketdera af dessa begge åsyftar nu Thomasius? Vi måste svara det senare. Visserligen uppställer han icke dessa båda möjligheter att välja emellan, och förnekar icke den förra, jakande den senare. Men för honom är just den tanken främmande, som möter oss hos andra theologer, t. ex. hos Martensen och Liebner, att Menniskones Son icke blott är en utaf de många, utan är den andre Adam, och detta icke blott i den betydelsen, att det med Honom begynner en ny menniskoslägt i lifsgemenskap med Gud, utan också i den mening, att Menniskones Son är hufvudet för mensklighetens organism och, såsom sådan, hufvudet och medelpunkten äfven för andar och förstadömen, för allskapelsen i dess helhet. Denna tanke är främmande för Thomasii tankegång, enligt hvilken såväl menniskoblifvelsen inträder i historien endast såsom betingad af synden och till återlösningens ändamål, som ock för dess möjlighet icke kräfves mer, än att menniskonaturen är skapad till Guds beläte, detta i den vanliga meningen förstådt, hvilken intet bestämdt uttalar om menniskans skapelse till den enfödde Sonens beläte, icke heller något derom, att först i en sådan, som den andre Adam, menniskoskapelsen till Guds beläte fulländas, men deremot icke kräfver, att menniskonaturen skall till sitt väsende vara anlagd derpå, att, såsom hufvudet för den kropp, hvilken mensklighetens utgör, och med det samma, såsom hufvudet för verlden i dess helhet, en Menniskones Son skulle inträda, hvilkens behof af lifsgemenskap med Gud icke annorledes kunde fyllas, än om Guds egen enfödde Son inginge med honom en personlig enhet, såsom han ock vore mägtig att sålunda emottaga Guddomens fullhet, och icke annorledes än genom en sådan förening med den enfödde Sonen kunde vinna personlighet i historien. Ja, ett sådant antagande, åtminstone om det framställes utveckladt i sist anförda utpreglade åskådning, förnekar Thomasius rent af.

Häraf förstå vi då, att Thomasii påstående, att Herrens Jesu Christi jordiska lif utgör centrum uti verldsstyrelsen och verldsuppehållelsen, icke är egnadt att upphäfva, icke ens att modificera den hans bestämning af *κενωσις*, enligt hvilken denna säges bestå i ett uppgifvande af de egenskaper, genom hvilka det guddomliga lifvet manifesterar sig i verlden, och det ett så fullständigt uppgifvande deraf, att Han dessa egenskaper icke eger. Väl synes hela den tankegång, uti hvilken Thomasius söker ådagalägga, huru enligt hans åskådning Herrens lif sålunda midt under

förnedringstillståndet utgör verldshistoriens medelpunkt, och Sonen sålunda äfven i tjenareskepelsen förblifver den Gud, genom hvilken verlden är till, gå i den antydda riktningen. Men det sätt, på hvilket han utför denna tanke, är sådant, att deraf tydligen framgår, att han tänker sig de guddomliga egenskaperna: allmakt, allvetenhet och allestädesnärvarelse, hvarmed Fadrens, Sonens och Andens treeniga lif före menniskoblifvelsen manifesterade det guddomliga väsendet åt verlden till, i och med *κενωσις* icke blott vara modificerade, t. ex. så, att de vore latenta förhanden, i det deras utvärtes oändlighet omsatt sig i en invärtes, — utan vara helt och hållet borta, icke mer egas af Sonen.

Med denna framställning hoppas vi hafva gifvit en för detta sammanhang tillfredsställande redogörelse för hufvudpunkterna i Thomasii *κενωσις*-lära. Vi öfvergå derför nu till andra theologumena, som dernäst, efter vår framställnings plan, kunna vara att närmare uppmärksamma.

Thomasii *κενωσις*-lära har nu, såsom redan blifvit omnämndt, å ena sidan rönt ett stort erkännande, men ock å andra sidan blifvit föremål för mycken motsägelse.

Bland dem, som skänka Thomasius det största erkännandet, kunna vi icke underlåta att, i förbigående åtminstone, omnämna Delitzsch, — detta särskildt derför, att en granskare af de många olika försöken till en utredning af *κενωσις*-begreppet icke synes kunna undgå att förundra sig deröfver, att Delitzsch, hvilkens uppfattning af *κενωσις*-begreppet ej synes sammanfalla med Thomasii, utan just i den väsentliga punkten, nemligen i fråga om åtskilnaden mellan immanenta och relativa egenskaper, synes afvika från honom, likväl rätt fram säger sig instämma i Thomasii uppfattning. [1]) Delitzsch's korta framställning af sin uppfattning torde derjemte, om man bortser från nu antydda oklarhet, vara att anse såsom ett af de mest lyckliga uttryck af den Thomasianska tankeriktningens innersta syfte.

Den motsägelse åter, för hvilken Thomasii theori blifvit föremål, har nu utgått dels från dem, som stått på den gamla theologiens ståndpunkt, för hvilka hvarje tankeriktning, som djerfves på något sätt anse det guddomliga lifvet kunna ingå i en sådan form af tillvarelse, som kunde betecknas med *κενωσις*, framställde sig såsom alldeles orimlig, — dels från dem, hvilkas ståndpunkt icke är att känneteckna såsom beroende på ett omedelbart fasthållande af den gamla lutherska theologiens åskådningssätt, utan fast heldre gifver dem en plats bland den nyare fortbildande

---

[1]) Se F. Delitzsch, System der biblischen Psychologie 2:te Aufl. sid. 326. ff.

theologiens män, ja, hvilkas allmänna ståndpunkt af många bedömes såsom, strängt taget, knappast tillhörande den egentligen kyrkliga vetenskapens område.

Den första gruppen af motståndare till Thomasii åsigt utgöres dels af åter framträdande målsmän för antingen Giesserskolan eller Tübingerskolan under det s. k. orthodoxa tidehvarfvet, dels af dessa skolor sjelfva, sådana de, ingående i det orthodoxa tidehvarfvets åskådningssätt, höra med till det på Concordiæ Formelns grundval hvilande lutherska trosmedvetandet och inom detta bilda en mer eller mindre klart fattad motsats till Thomasii theori. Såsom målsman för Giessenertheologien har gentemot Thomasius uppträdt förnämligast Philippi i sin "Kirchliche Glaubenslehre," och hos oss Björling. Såsom målsman åter för Tübingerskolan kunna vi knappt anföra någon, om icke möjligen den Bodemayer, som Philippi omtalar, och hvilkens öfverdrifter han ogillar på hufvudsakligen samma grund, hvarpå han förkastar den gamla Tübingerskolans riktning. [1]

Att öfverhufvud så få, om ens några, theologer äro att finna, hvilka i vår tid söka häfda Tübingerskolans ståndpunkt, då deremot de alls icke äro få, hvilka omfatta Giessenertheologiens, detta synes bero på två omständigheter. Den ena är den, att allsedan Rationalismens tid det kyrkliga medvetandets blick allt mera öppnats för betydelsen af Herrens Jesu Christi jordiska lifs utveckling, och derföre den riktning haft svårt att finna försvarare, hvilken på något sätt förklarar detta Hans jordiska lifs företeelser bero på ett fördöljande för verlden, af hvad Herren är i sig, bero på ett sken, som framställer Herren i tjenareskepelse, under det att Han dock i verkligheten med samma oändlighet, hvarmed han nu från Fadrens högra sida råder öfver himmel och jord, herrskar öfver alltillvarelsen.

Den andra omständigheten är denna, att under det orthodoxa tidehvarfvet, i den mån som detta tidehvarf skred framåt, Giessenertheologien fick allt flere och flere anhängare och framställare, under det att deremot å andra sidan theologer, som omfattade Tübingerskolans riktning, blefvo allt sällsyntare. Detta synes återigen hafva haft sin grund deruti, att Giessenertheologien utvecklade en större klarhet och förståndigt undvek, hvad som uppenbarade mysteriets djup, hvilket förfaringssätt i synnerhet synes hafva tilltalat, under det att Tübingerskolans större dristighet i omfattandet och framläggandet af trons hemligheter ej synes hafva vunnit genklang.

Vända vi oss åter till dem bland Thomasii motståndare, hvilkas opposition icke utgår från en ståndpunkt, som söker häfda en föregående dogmatisk uppfattning, utan hvilka just i egentlig mening höra till det närvarande tidehvarfvets theologer,

---

[1] Se Philippi's anförda skrift, IV, 1. sid. 392.

så möter oss äfven här en tvåfaldig riktning. Den ena är afgjordt, att jag så må säga, antikenotisk, den andra hyperkenotisk. Den förra framträder i Dorners theori, den sednare hos Gess.

Det synes nu vid framställningen af dessa, i den lutherska theologien för handen varande, Thomasii åsigt motsatta riktningar vara i dogmhistoriskt afseende förmånligt, att låta dem framträda i ett, så vidt möjligt är, på samma gång dogmatiskt och historiskt sammanhang.

Och begynna vi fördenskull med Dorners åsigt.

Dorner uttalar sin ståndpunkt i denna fråga först i den granskande anmälan af Thomasii κενωσις-theori, hvilken han låter införa i Reuters Repertorium, strax efter det Thomasius utgifvit sina Christologische Beiträge. Ännu klarare och fullständigare söker Dorner utveckla och begrunda sitt åskådningssätt i sitt berömda verk: "Die Entwickelungsgeshichte der Lehre von Christi Person" samt i sin icke mindre berömda afhandling om Guds oföränderlighet i "Jahrbücher für Deutsche Theologie."

Den Dornerska ståndpunkten är nu icke blott granskande och förkastande riktad mot Thomasii och de andre till Thomasii riktning sig anslutande theologernas åskådningssätt, utan han framställer ock sjelf, åtminstone i grunddragen, en utpräglad och alldeles bestämdt uttalad åsigt i κενωσις-frågan, med hvilken han ock åsyftar denna dogms fortbildning på Concordiæ Formelns grundval.

Men, med hvad rätt angifva vi nu Dorners ståndpunkt såsom en sådan, att derifrån en så beskaffad fortbildning skulle kunna framkomma? Och vidare, hvilka äro de christologiska grundtankar, som han känner sig kallad att i negativt och positivt afseende göra gällande? Samt slutligen, hvilket är det slutpåstående, hvarmed Dorner uttrycker den uppfattning af κενωσις-begreppet, som han för sin del anser vara egnad att utgöra ett bidrag till det kyrkliga lärobegreppets fortbildning i denna punkt? — Dessa trenne frågor uppställa vi äfven här till besvarande.

Hvad då beträffar först Dorners allmänna ståndpunkt, och det närmast i formelt afseende eller i afseende på principium cognoscendi, så, fastän han snart nog röjer sig som starkt påverkad af Schleiermacher och den nyare philosophien och derför af många hänföres till den s. k. Förmedlingstheologien, torde det dock vara svårt att neka, det Dorner i ifrågavarande punkt befinner sig i väsentlig öfverensstämmelse med Thomasius, ehuru ännu närmare med Martensen och Liebner. Ty visserligen inrymmer han åt philosophien, äfven den icke från omedelbart christliga principer utgående, en ganska stor betydelse, men denna betydelse tillerkänner

han dock philosophien icke i och för sig, utan allenast för så vidt den kan bidraga att sprida ljus öfver den i det pånyttfödda medvetandet inneboende christliga sanningsidéen.

Och visserligen synes för hans framställning den Heliga Skrift icke på ett så i ögonen fallande sätt vara af allt afgörande betydelse, men den står dock för honom såsom den christliga sanningens yttersta kunskapskälla, ur hvilken intet annat framflyter än den rena sanningen, ogrumlad. Och visserligen är hans ställning till de kyrkliga bekännelseurkunderna ganska fri, men de stå der dock för honom såsom milpålar på vägen, hvilka den kyrkliga vetenskapen måste hafva upphunnit, om den i afseende på det kyrkliga lärobegreppets utveckling skall kunna göra verkliga framsteg.

Och äfven i afseende på den kyrkliga läroutvecklingens innehåll måste så mycket erkännas, att Dorner väsentligen fasthåller den homousianska hypostasianismen, sådan den gentemot å ena sidan Hypostasianismens, å den andra Homousianismens förnekelse ingått i kyrkans bekännelse genom Athanasius och Augustinus. Sammaledes fasthåller han äfven det Chalcedonensiska symbolum gentemot Monophysitism och Dyoprosopism, oaktadt han eljest icke finner det i alla afseenden tillfredsställande, utan behäftadt med en likartad ofullkomlighet, som utmärker Symbolum Ephesinum. Och icke mindre befinner sig Dorner på Lutherdomens ståndpunkt gentemot den reformerta kyrkans åsigt om Herrens person. Så mycket är åtminstone obestridligt, att i allt, hvad härom i bekännelsen uttalas, såvidt ännu icke hänsigt tages till förnedringstillståndet, d. ä. i allt, som rörer begreppet: den fullkomlige Medlaren på Fadrens högra hand, — att i allt detta Dorner och den kyrkliga bekännelsen allt intill Concordiæ Formeln äro i fullkomlig öfverensstämmelse. Till ett bevis derpå, att han väsentligen icke befinner sig på motståndarnes sida, utan fasthellre på det lutherska lärobegreppets egen ståndpunkt, må anföras den bestämdhet, hvarmed han håller på satsen: finitum est capax infiniti. Och med afseende på upphöjelsetillståndet fasthåller han äfvenledes på det bestämdaste begreppet om den personliga föreningen såsom innebärande, att Guds och Menniskones Son utgöra ett enda Jag. Således i fråga om de trinitariska och christologiska förutsättningarna, såvidt deri ännu icke något uttalas med afseende på *κενωσις*-frågan, måste vi anse honom väsentligen intaga en sådan ståndpunkt, att plats icke kan förvägras honom bland de det lutherska kyrkosamfundets lärare, af hvilka man, på grund af deras ståndpunkt, kan hafva rätt att vänta en bestämning af *κενωσις*-begreppet, som skulle kunna egna sig att utgöra en lärobegreppets fortbildning. Och detta desto heldre som Dorners ståndpunkt i afseende på redogörelsen för både Guds och menniskobegreppet har mycket gemensamt med Martensens och Liebners.

Men, fråga vi nu för det andra, hvilka äro de christologiska grundtankar, som det isynnerhet ligger Dorner om hjertat att negativt och positivt göra gällande? De äro desse tvenne:

1:o. Den guddomliga naturens oföränderlighet, hvilken han visserligen icke fattar såsom fullkomligt uteslutande all förändring och dermed all lifsrörelse, ty ett sådant uppfattningssätt afvisar han bestämdt såsom från christlig ståndpunkt ohållbart; men som dock för honom uttrycker en sådan det guddomliga väsendets identitet med sig sjelf, att derifrån är helt uteslutet allt, hvad han kallar depotentiering, allt, som på något sätt innebär ett uppgifvande af den tillvarelse, som är den guddomliga naturens i alla afseenden högsta och fullkomligaste, äfven om denna depotentiering alltigenom tänkes bero på den guddomliga viljans sjelfbestämmelse, och äfven om den icke tänkes annorledes, än såsom genom en systole bestående deri, att Guds utvärtes oändlighet omsätter sig i en invärtes.

2:o. Den andra grundtanken, som Dorner framför allt vill fasthålla är den, att Herrens Jesu Christi menskliga lifs utveckling, med dess tillväxt i ålder, visdom och nåd, med dess lidande och död, och särskildt med dess frestelse, var den mest fulla och sanna verklighet. — Och dessa båda grundtankar fasthåller han såsom fordrade lika mycket af det kyrkliga lärobegreppets historiska utveckling, som af den Heliga Skrifts utsagor om Herrens person och af den christna religionens väsende.

Men hvilket är då, fråga vi ändtligen för det tredje, med afseende på Herrens förnedringstillstånd det resultat, hvartill Dorner från dessa förutsättningar kommer?

Negativt kunna vi angifva detta så, att han på det allra bestämdaste förkastar först och främst den åsigt, hvilken försöker tänka sig $\varkappa\varepsilon\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ såsom beroende derpå, att Logos på något sätt uppgifver sin Guddoms härlighet, på det att Han derigenom skulle blifva i stånd att på ett sätt, som eljest synes omöjligt, genomlefva förnedringstillståndets vilkor såsom sina egna: födas, tillväxa, hungra, sofva, frestas, lida och dö. Detta synes honom strida emot Guds oföränderlighet, och all sådan, såsom han kallar det, Logos's sjelfdepotentiering betecknar han såsom kättersk, då han gifver den namnet Theopaschitismus; hvilket namn han tillägger detta åskådningssätt, äfven om det förekommer så begränsadt, som vi funnit det hos Thomasius. Thomasii ståndpunkt anser han såsom ohållbar, emedan den godtyckligt stadnar vid ett uppgifvande af det, som tillhör den guddomliga naturen med afseende på dess ställning till verlden, under det att intet af det, som tillhör det guddomliga lifvets innersida skall tänkas så uppgifvet. Eller, med andra ord, distinctionen mellan s. k. immanenta och relativa egenskaper, såsom en distinction emellan egenskaper, hvilka kunna och hvilka icke kunna uppgifvas, finner han icke begrundad; utan, menar han, an-

tingen kan och skall allt eller intet tänkas uppgifvet. Nu menar han, att intet kan uppgifvas, ty detta fordrar Guds oföränderlighet, d. ä. det guddomliga lifvets identitet med sig sjelf: intet kan uppgifvas, icke ens om det tänkes uppgifvet i kraft af den guddomliga naturens sjelfbestämmelse, ja, icke ens om uppgifvandet bestämmes såsom ett ingående uti en så modificerad form af tillvarelsen, att deri det guddomliga lifvet icke är förhanden i sin utvärtes, utan allenast i sin invärtes oändlighet. Allt detta finner Dorner omöjligt, och det allt af denna ena grund, att det strider emot den guddomliga naturens oföränderlighet, och det äfven om denna så fattas, som angifvet är, att den fattas hos Dorner, att derifrån icke allt ingående i förändring är uteslutet. — För det andra förkastar han jemväl på det allra bestämdaste det åskådningssätt, enligt hvilket i, och med menniskoblifningens begynnelse hela fullheten af den guddomliga naturen i sin oinskränkta oändlighet meddelas åt den menskliga naturen, så att den menskliga naturen skulle, i kraft af den personliga föreningen, både ega och bruka de egenskaper, som tillkomma den guddomliga. Ja, äfven den åsigt förkastar han, som vill tänka sig en åtskilnad mellan egande och brukande af den guddomliga naturens fullhet och förbehålla brukandet för upphöjelsetillståndet och vissa betydelsefulla ögonblick i förnedringstillståndet. Denna åtskilnad mellan egande och brukande finner han ohållbar: den guddomliga naturen är alltigenom verksamhet, och derför, om dess fullhet eges, så måste den egas såsom verksam, d. ä. brukas. — Sålunda förkastar han hvarje sådan åsigt, enligt hvilken den guddomliga naturen i och med den personliga föreningen tänkes egas af den menskliga naturen och hel och hållen vara inom denna personliga förening förhanden. Och fråga vi äfven här efter grunden, hvarför han förkastar hvarje sådan åsigt, så blifver svaret detta, att han förkastar den, emedan derigenom den menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndet synes omöjliggjordt, ja, han finner det omöjligt att annorledes bevara sanningen och verkligheten af den menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndet med dess vilkor, än så, att också den mening tillbakavisas, som sätter den menskliga naturen såsom redan allt ifrån menniskoblifningens begynnelse icke egande annan personlighet än det guddomliga Logos-jagets, hvilket blifvit dess personbildande princip. Läran om den menskliga naturens enhypostasi, denna fattad såsom inträdande i och med mandomsannammelsen, anser han för det egentliga uttrycket af den traditionela christologiens ofullkomlighet.

Men, hvilken är då den positiva bestämning, i hvilken Dorner fattar det, som i Skriften och kyrkoläran kallas *κένωσις*? Bestämdast uttalar han den Entwickelungsgeschichte etc. II, 1271 ff. och vi kunna uttrycka den ungefär så, att han bestämmer *κένωσις* och med detsamma Herrens förnedringstillstånd såsom bestående deruti, att först

så småningom, och i mån som uti Menniskones Son den menskliga naturen, under bistånd af den guddomlige Logos, i physiskt, intellektuelt och ethiskt afseende allt mer utvecklas och fullkomnas, den guddomlige Logos meddelar sin guddomliga naturs fullhet åt Menniskones Son, hvilken å ena sidan tänkes anlagd på att i sin fulländning rymma Guddomens hela fullhet och på det sätt blifva ett med det guddomliga Logosjaget, att Hans menniskonatur icke kommer att ega någon tillvarelse utanför detta, hvilket blifvit dess personbildande princip, men som å andra sidan, för att vara en sann menniska likasom vi, hvarförutan han icke kunde vara vår Medlare, måste tänkas under sin utveckling vara till uti ett stjelfständigt, menskligt Jag. I denna bestämning föreligger nu en alldeles utpreglad *κένωσις*-theori, klart fattad både i afseende på subject och object för *κένωσις*, såväl som i afseende på dess modus.

Hos Thomasius, som fasthöll de båda grundtantankarna: den personliga enheten allt ifrån menniskoblifvelsen, och sanningen och verkligheten af den menskliga naturens förnedringstillstånd, och som på grundvalen af dessa båda grundtankar uppbyggde sin *κένωσις*-theori, funno vi ett bemödande att ådagalägga, att det sätt, hvarpå han utvecklade denna theori, icke innebure en kränkning af Guds oföränderlighet, hvilken icke heller han vill uppgifva. Nu skulle man med afseende på Dorner helt visst vänta, att ett liknande bemödande hos honom läte sig förnimma, nemligen ett bemödande att uppvisa, det hans uppfattning af Herrens förnedringstillstånd icke komme i strid med den personliga enheten mellan naturerna, hvilken det kyrkliga medvetandet ju lika väl plägar räkna till kyrkliga grundförutsättningar, som det räknar dit åtskilnaden mellan de båda naturerna. Huru förhåller sig Dorner med afseende härpå? Han gör ingen hemlighet deraf, att han uttryckligen förnekar, det den personliga föreningen skulle på det sättet vara förhanden allt ifrån menniskoblifningens första ögonblick, att det guddomliga Jaget dervid vore på sådant sätt personbildande princip, att den menskliga naturen vore opersonlig, enhypostatisk, såsom man plägat uttrycka det. Detta s. k. enhypostatiska åskådningssätt, hvilket blifvit omfattadt af många kyrkans framstående lärare, såsom det ock ingår i den allmänkyrkliga tankegång, från hvilken så väl den lutherska, som den reformerta bekännelsen framkommit, anser Dorner vara oriktigt. Han anser det såsom ett uttryck af den ofullkomliga ståndpunkt, hvarpå det kyrkliga lärobegreppet ännu mestadels befinner sig, då det låter den guddomliga naturen intaga en så öfvergripande ställning, att derigenom den sant menskliga utvecklingen omöjliggöres. Och då denna sant menskliga utveckling måste bestämdt fasthållas, så, menar han, måste man framför allt se till, att föreningen mellan Guddomen och mandomen icke tänkes på ett sådant sätt, att fasthållandet häraf blifver omöjlig. Det är således endast för så vidt den person-

liga föreningen kan förhindra den sant menskliga utvecklingen, som han uppgifver densamma. Att eljest i Medlarens person den guddomliga och menskliga naturens inbördes förening tänkes så innerlig, att den menskliga naturen i intet afseende eger personlighet annorledes, än i och genom Logos, detta är en tanke, som är så långt ifrån att vara fremmande för Dorner, att han fasthellre alldeles uttryckligen angifver en sådan förening såsom det nödvändiga resultatet af den historia, som begynner med menniskoblifningens första ögonblick. Ja, det guddomliga Logosjaget fattar han såsom evinnerligen anlagdt på en sådan förening med menniskoväsendet, och den till Guds beläte skapade menniskonaturen anser han icke annorledes kunna utveckla hela sin egen inneboende rikedom, än om den i sin högsta punkt till sin personlighet komme att uppgå i Logospersonen. För Dorner förhålla sig Guddomen och mandomen till hvarandra så, att Guddomen, särskildt i andra Personen, i den enfödde Sonen, rör sig hän emot mandomen, och mandomen enligt sitt innersta väsendes drift söker Guddomen, beggedera för att ingå den förening, i hvilken Logos, Guds Son, den andre Personen, är personligen ett med den menniska, som är den andre Adam, hufvudet i mensklighetens organism, medelpunkten, som i sig innefattar mandomens hela fullhet.

Alltså, hvad de gamle uttryckte med satsen: nec Logos extra carnem nec caro extra Logon, får för upphöjelsens stadium behålla sin från christlig ståndpunkt obestridliga riktighet, men ej för förnedringens, utan beror Herrens förnedringstillstånd och dermed *κένωσις* just derpå, att allt intill den fulländning, som inträder såsom resultat af den historia, som begynner med aflelsen och födelsen, Logosjaget och Menniskones Sons Jag icke annorledes äro förenade än så, att så småningom, och i mån som den andre Adams menskliga natur utvecklar sig allt mer och mer, den enfödde Sonen åt den andre Adam meddelar sin allmakts, sin allvetenhets och sin allgodhets fullhet, till dess denna sjelfmeddelelse blifver så fullkomlig, att också de två Jagen varda till ett.

Huru nu detta kan stå tillsammans med den Heliga Skrifts utsagor, i hvilka en åtskilnad mellan Logos och Christus såsom en åtskillnad mellan Jag och Jag är oerhörd, och huru det kan vara förenligt med det christliga fromhetslifvets fordran, som synes kränt i sitt innersta, derest icke det på fullt allvar får gälla, att Guds Son lidit för våra synder; det är icke här rummet att undersöka. Icke ens kunna vi, enligt vår plan, ännu upptaga frågan, huru detta kan stå tillsammans med Concordiæ Formelns bekännelse; utan åligger oss nu, sedan vi sökt redogöra för Dorners å ena sidan opposition mot Thomasius, å andra sidan försök till en sjelfständig utbildning af *κένωσις*-dogmen, att öfvergå till de andre Thomasii motståndare, hvilka äfven utbildat

ett egendomligt *κενωσις*-begrepp. Och vända vi oss då helt naturligt till den bland de nyare theologerna, som, utgående från den nyare kyrkliga vetenskapens ståndpunkt, näst efter Dorner, jemte det han sjelf framställt en egendomlig *κενωσις*-theori, riktat sina anfall mot Thomasius, nemligen Gess.

Det uppfattningssätt, som är egendomligt för Gess, förekommer, fastän mycket outveckladt, redan hos t. ex. König, och jemväl hos Dorner är det angifvet såsom det slutliga resultat, till hvilket Thomasii principer måste föra, hvarför ock Dorner i senare upplagan uttalar sin glädje öfver följdriktigheten hos Gess, under det att Thomasius deremot angifver det såsom ett resultat, hvilket han anser böra på allt sätt undvikas. Ja, menar Thomasius, skulle den tankeriktning, hvarpå han slagit in, nödvändigt leda till en sådan åsigt som den, hvilken föreligger hos Gess, så vore dermed öfver denna riktning domen fälld. Omständligt framställdt föreligger nu detta åskådningssätt först i det bekanta arbetet af Gess: Die Lehre von der Person Christi, entwickelt aus dem Selbstbewusstsein Christi und aus dem Zeugnisse der Apostel, 1856.

Men är då verkligen, föranledas vi helt naturligt äfven här att fråga, är då verkligen detta arbetes allmänna ståndpunkt i formelt och materielt afseende sådan, att icke redan från början, hvad Gess kan vilja föreslå såsom fortbildning, är att misstänka såsom innehållande en utveckling åt ett håll, som omöjligen kan anses vara för det kyrkliga lärobegreppets sanna fortbildning det riktiga? Är han icke en s. k. bibeltheolog, hvilken såsom sådan på ett ensidigt sätt gör Skriften gällande på bekostnad särskildt af kyrkans bekännelse? Och omfattar han icke i trinitetsläran Subordinatianismens och i christologien Apollinarismens af kyrkan förkastade åsigter? Vi neka icke, att det kan så synas; icke heller neka vi, hvarken att hans framställning möjligen brister ganska mycket just i det afseendet, att den röjer ringaktning af den hermeneutiska grundlag, som betecknas med interpretatio ex analogia fidei, icke heller att han möjligen i sitt resultat får svårt att värja sig för beskyllningen att stanna i Subordinatianism och Apollinarism. Men det anse vi oss kunna påstå, att i grundsatsen och utgångspunkten för fortbildningen Gess både i materielt och formelt afseende intager väsendtligen samma ståndpunkt, som vi funnit både Thomasius och Dorner bemöda sig att fasthålla, hvilket ock, enligt det föregående, just betingat, att de kunnat vara att anse såsom theologer, af hvilka en rätt fortbildning skulle vara att vänta, om de eljest med sina theorier mäktade åstadkomma en sådan.

Såsom stöd för detta påstående behöfva vi blott hänvisa till Inledningen, hvarmed Gess begynner sitt arbete. Och då han inuti framställningen synes öfvergifva

här uttalade grundsatser, såsom t. ex. särskildt i sin lutning till Apollinarism, så är likväl att märka, att han utgår från en fullkomlig öfverensstämmelse med kyrkoläran i den dess argumentation, hvarmed den tillbakavisade Apollinarismen. Han öfverenstämmer med kyrkolärans grundsats och utgångspunkt i afseende på allt det positiva, som ligger bakom förnekelsen af Apollinarismens satser, att nemligen intet menniskonaturen tillhörande lifsinnehåll saknas i den menniskonatur, som genom menniskoblifningen är i personlig enhet med den enfödde Sonen. Och det samma torde kunna sägas om den hos Gess förekommande Subordiatianismen. Huru han i resultatet åter förmår reda sig i dessa punkter, det är en annan fråga, som här icke kommer oss vid.

Fråga vi nu för det andra, hvilka de christologiska grundtankar äro, som utgöra de drifvande krafterna i hans åskådning, och hvilka han i sin *κενωσις*-theori söker göra gällande, så äro såsom sådana christologiska grundtankar att anföra desamma begge, hvilka vi funnit af Thomasius såsom sådana göras gällande, nemligen 1:o att den personliga föreningen är att fatta såsom så innerlig och så fullständig, och det alltifrån menniskoblifningens början, att i intet ögonblick och i intet hänseende, hvarken till sitt varande eller verkande, den guddomliga naturen är utanför den menskliga, ej heller den menskliga utanför den guddomliga, och 2:o att förnedringstillståndet med dess utveckling, frestelse och lidande, öfver hufvud taget med dess alla vilkor och förhållanden, är att uppfatta såsom i alla afseenden den djupaste sanning och verklighet. Dessa satser, hvilkas visshet han anser vara styrkt isynnerhet af det christligt religiösa medvetandets fordran och framför allt af den Heliga Skrifts vittnesbörd, vill han nu fasthålla och utveckla med en följdriktighet, som icke skyr att uttala det fast otroliga.

Hurudan är då Gess's åsigt, negativt och positivt angifven?

Negativt är hans åsigt att bestämma på följande sätt. Han förkastar icke blott 1:o den Dornerska åsigten, att i förnedringstillståndet ett tvåfaldigt Jag rörer sig hän emot hvartannat under en så småningom för sig gående allt rikare och rikare det guddomliga Jagets meddelelse af sin fullhet åt det menskliga, i mån som detta utvecklar sig till allt större fullkomning, och 2:o den åsigt, hvilken äfven Dorner förkastar, att Herren Christus under förnedringstillståndet till sin menskliga natur skulle blott ega, till sin guddomliga natur jemväl bruka, och det utan all inskränkning, den guddomliga naturens egenskaper, utan ock 3:o Thomasii såväl som hvarje annan till honom sig anslutande åsigt, hvilken icke vill göra allvar af *κενωσις* såsom bestående i ett den guddomliga naturens fullkomliga uppgifvande af allt, hvars för handen varande kan vålla någon som helst svårighet, då det gäller att såsom den fullaste verklighet fatta sådana förhållanden som frestelse, lidande och död.

De båda förstnämnda uppfattningssätten af κενωσις-begreppet förkastar han på samma grunder, som mot dem af Thomasius anförts.

Thomasii theori åter kritiserar han sålunda, att han söker, särskildt med afseende på Herrens sjelfmedvetande, uppvisa orimligheten af att tänka dess immanenta sida, eller den dess sida, som uttrycker ett absolut medvetande i förhållande till Gud, vara verksam förhanden, under det att dess relativa eller åt verlden vända sida deremot icke alls vore det. Gess finner fördenskull den Thomasianska κενωσις-theorien ohållbar, om den skall hvila på distinctionen mellan den guddomliga naturens immanenta och relativa egenskaper (sid. 311 anm.). Och beträffande den andra punkten, hvarpå Thomasius, för att styrka hållbarheten af sin theori, lade särskild vigt, nemligen den, att, fastän i och med κενωσις de relativa egenskaperna uppgifvas, den menniskoblifne Sonen icke dermed uppgifver sin ställning i den s. k. œkonomiska triniteten, efter som Han och hvad med Honom sker, utgör medelpunkten i verldsregeringen, — om denna punkt yttrar sig Gess så, att han frågar sid. 393: Wer sollte doch meinen, dass während diesen 33 Jahre die Weltregierung in des Heilands Werke aufgegangen sei?

Härmed fäster Gess uppmärksamheten på detsamma, som förut med afseende på Thomasii framställning af denna punkt är antydt, att nemligen, om Logos skall kunna tänkas under förnedringstillståndet vara den Gud, genom hvilken allt är, Han måste tänkas derunder vara allskapelsens icke blott finala utan jemväl caussala princip.

Fråga vi då slutligen, hvilken bestämning af Herrens κενωσις han i positivt afseende sjelf anser böra gifvas, så kunna vi af det sagda redan ana, hurudan den skall blifva. Han bestämmer κενωσις sålunda, att han säger den bestå deruti, att Logos så fullständigt uppgifver den guddomliga naturens egenskaper, att han uttömmer sig på sin allmagt, evighet och allestädesnärvarelse, för att i tiden utveckla sig, och det till rummet inskränkt, och det så, att han ingen kraft hafver såsom i sig sjelf, utan allenast såsom meddelad af Fadren, samt att han låter sitt guddomliga sjelfmedvetande utslockna, för att åter vakna såsom ett gudamenskligt, till allt större klarhet fortskridande. — Huru allvarligt han menar detta, huru djupt han tänker detta sjelfuttömmande ingripa i Guds trinitariska lif, kan man sluta af hans uttryckliga ord sid. 389: Das ewige Hervorströmen des herrlichen Gotteslebens des Sohnes aus dem Vater wird für die Zeit der irdischen Erniedrigung der Sohnes stille gestellt, und eben deshalb kann während derselben Zeit der Sohn auch nicht der Lebensquell sein, aus welchem der Heilige Geist hervorströmt. Och beträffande trinitetens œkonomiska sida: Stille gestellt ist in dieser Zeit auch das Bestehen der Welt im Sohne, die Erhaltung und Regierung derselben durch den Sohn.

Då man nu läser dessa starka uttryck, så har man svårt att tillbakahålla den frågan: har då Gess intet öga för betydelsen af den guddomliga naturens oföränderlighet, hvarpå Dorner lägger sådan vigt, och hvars fasthållande äfven Thomasius är mån om att ådagalägga, och för hvars skull just Thomasius synes lägga så stor vigt på läran om åtskilnaden mellan immanenta och relativa egenskaper i Gud, såsom mellan egenskaper, hvilka icke kunna, och hvilka kunna uppgifvas, utan att genom sådant uppgifvande det guddomliga väsendet upphörde att vara sig sjelf? Och är det då verkligen Gess's mening, att den Skriftutsagan: Ordet vardt kött, hvilken är för honom cardinalutsagan, skall uppfattas så, att, hvad man kallat assumptio, icke blott icke uttömmer dess innehåll, icke heller blott icke är hufvudpunkten i den underbara tilldragelse, som med dessa orden skildras, utan jemväl är derifrån utesluten, så att orden äro så att förstå, att Logos, då Han blifver kött, upphör att vara Gud? Nej, icke fullt så, menar Gess, ty ett blifver, men också det allenast, nemligen Logosjaget, hvilket varder den personbildande principen för den mennisko-natur, i hvilken det nedstiger, och i hvilken just Logosjagets förhandenvarande såsom personbildande princip utgör grunden dertill, att det, som framkommer såsom resultat, af hvad som skedde, i det *λογος σαρξ εγενετο*, icke blott förtjenar namn af menniska, utan af Gudamenniska. På detta sätt finner han Logos-identiteten bevarad: Logos-jaget förblifver detsamma. Men, tycker man, icke kan han anse oföränderligheten vara bevarad dermed, att Logospersonen blifver densamma, under det att Logosnaturen skall tänkas icke blott ingå i en modification af sin tillvarelse, så att t. ex. den afstår ifrån brukandet af sina egenskaper, eller, om den tänkes afstå äfven från egandet af sådana, dock blott afstår från egandet af några, utan Logosnaturen rakt fram skall tänkas öfvergå från att vara Gud till att icke vara Gud? Jo, oföränderligheten skulle verkligen också Gess sjelf dermed anse vara ohjelpligt gifven till spillo, om han icke här kunde fortsätta och fästa uppmärksamheten på något, hvarpå han lägger en synnerlig vigt, att nemligen denna öfvergång från vara till icke vara i afseende på Logos's guddomliga ställning är något, som inträder endast och allenast i kraft af Logos's egen fria sjelfbestämning. Guds uppenbarelse i Christo, menar Gess, ådagalägger, att det guddomliga väsendets innersta alltigenom är den fria kärleken, hvilken icke är bunden i någon nödvändighet, icke blott icke i en sådan nödvändighet, som på något sätt vore satt genom en annan, utan också icke i en sådan nödvändighet, som vore gifven i och med det guddomliga väsendets egen natur. Den fria kärleken kan, enligt Gess, till och med föranleda ett uppgifvande af hela Guddomsnaturens egendomlighet, ett uppgifvande af Sonens ställning i såväl den immanenta som den œkonomiska triniteten. Och detta måste den tänkas kunna göra och verkligen hafva

gjort i och med *κενωσις*, om icke antingen den personliga enheten eller förnedringstillståndets verklighet skall upphäfvas.

De svårigheter, hvarmed denna åsigt är behäftad både i afseende på läran om det guddomliga väsendet och i afseende på christologien, åligger det oss icke här att uppvisa. Och öfvergå vi derför, sedan vi härmed både i positivt och negativt afseende, framställt Gess's ståndpunkt, till att taga i närmare betraktande de dernäst framträdande theologerne, hvilka på samma gång ställa sig i ledet bland Thomasii motståndare, som de framställa ett förslag till *κενωσις*-begreppets fortbildning på Concordiæ Formelns grundval. Och synas vi då närmast hafva att vända oss till Philippi.

Att Philippi här och på detta sätt anföres, kan möjligen förefalla mången förunderligt. Dock torde icke det gerna förvåna någon, att han anföres såsom en motståndare till Thomasius. Thomasii theori framträder ju såsom något nytt, åtminstone såsom något, hvilket aldrig förr på det sättet varit att finna inom kyrkan, och Philippi är ju känd såsom en motståndare till nyheter öfverhufvud. Icke heller kan det väcka förundran, att han förutsättes intaga en sådan ståndpunkt både i materielt och formelt afseende, att, från den sidan sedt, alla förutsättningar synas vara gifna derför, att den kyrkliga fortbildning, som i honom kunde finna sin målsman, skulle komma att framväxa från den punkt i lärobegreppets utveckling, der detta nått sin sista relativa afslutning, och vid detta sitt framväxande drifvas af hela den föregående kyrkliga utvecklingen, just sådan den, såsom i sin närmast högsta utvecklingspunkt, framträder i Concordiæ Formeln. Deremot torde det förvåna mången, att vi här anföra Philippi såsom målsman för en theori, hvilken, ej blott i negativt, utan äfven i positivt afseende skulle kunna anvisas en plats i det nuvarande kyrkligt vetenskapliga arbetet på en fortbildning af *κενωσις*-dogmen, äfven om också uttryckligen tillägges: på Concordiæ Formelns grundval. Detta synes desto mera underligt, om vi besinna, att vi förut anfört honom såsom företrädande en sådan uppfattning i fråga om det kyrkliga lärobegreppets fortbildning, enligt hvilken denna antingen blifver alls ingen, eller inskränker sig till en sådan, hvilken vi betecknat såsom öfverhufvud en blott qvantitativ, en utveckling blott på bredden. Härtill kommer, att han uttryckligen angifver sin ståndpunkt icke såsom en fortbildning på Concordiæ Formelns grund, utan såsom alldeles densamma, som den, hvilken föreligger i Concordiæ Formeln sjelf. Icke förthy måste vi likväl vidhålla att beteckna hans ståndpunkt såsom en, hvilken icke är att anse såsom omedelbart sammanfallande med Concordiæ Formelns, utan som fast heldre måste anses

innehålla ett försök till fortbildning på dennas grundval. Ty, såsom han sjelf angifver det, är hans ståndpunkt densamma, som den, hvilken under det rättrogna tidehvarfvet i den s. k. Decisio Saxonica sökt göra sig gällande såsom uttryck för den sant lutherska bekännelsen. En omedelbar öfverensstämmelse mellan denna och Concordiæ Formeln kan naturligtvis icke påstås ega rum, utan under förutsättning deraf, att dels striden mellan Giessener- och Tübingertheologerne varit utan djupare betydelse, dels att möjligheten till en sådan åsigt, som Tübingerskolans, från Concordiæ Formelns ståndpunkt icke på något sätt är lemnad öppen. Det första påstår Philippi uttryckligen, det senare synes han ock anse vara fallet.

Om vi derför, tillsvidare åtminstone, anse de grunder vara giltiga, hvilka föranledde de orthodoxe theologernas vägran att antaga Decisio Saxonica och deras fortfarande erkännande af Tübingerskolan såsom jemte Giessenertheologien på Concordiæ Formelns grund berättigad; så torde vi härutinnan få anses vara i vår fulla rätt.

Philippis ståndpunkt för oss således icke omedelbart till Concordiæ Formelns åskådning, utan till en åsigt, som han visserligen sjelf anser vara i omedelbar enhet med Concordiæ Formeln, men som dock, innan ännu annat är ådagalagdt, på sin höjd kan anses såsom den rätta fortbildningen deraf. Och Giessenertheologiens eget yrkande på en ny bekännelseskrift synes alldeles orimligt, om det icke skall innebära, att man ansåg Concordiæ Formeln behöfva fortbildas, åtminstone i så måtto, att allt, hvarvid Tübingertheologien möjligen kunde stödja sig, blefve uteslutet eller på ett sådant sätt ändradt, att en anslutning dertill för någon annan ståndpunkt, än Giessenertheologiens, ej längre vore möjlig. De synas således förutsätta, att Concordiæ Formelns bestämningar af *κένωσις* behöfva vinna ett klarare, och, efter som dermed allt missförstånd uteslutes, riktigare uttryck, på samma sätt, som Symbolum Ephesinum behöfde fortbildas till Chalcedonense, på det att Monophysitismen, och Augsburgiska Bekännelsen till Concordiæ Formeln, på det att Calvinismen måtte varda helt uteslutna.

Nu anser Philippi väl, att Decisio Saxonica icke borde antagas, men då han derför icke angifver någon grund och intet har att anmärka mot den ståndpunkt, från hvilken Decisio Saxonica framställes, så kan dervid icke någon vetenskaplig vigt fästas.

Vi kunna derför icke annat än anse Philippis åsigt å ena sidan såsom ett försök till fortbildning på Concordiæ Formelns grund, men å andra sidan såsom sammanfallande med Giessenertheologernas, för så vidt desse tänkas vidhålla sin ståndpunkt under opposition, icke blott mot en sådan uppfattning som Tübingertheologernas, utan jemväl mot sådana åsigter, som de förut angifna, hos Thomasius, Gess och Dorner förekommande.

Att nu äfven denna ståndpunkt må framställas efter samma plan, som följts vid redogörelsen för de föregående ståndpunkterna, så äro, såsom redan blifvit utvecklad, både i formelt och materielt afseende alla betingelser förhanden, som kunna göra denna ståndpunkt till en sådan, att derifrån en rätt fortbildning kan vara att förvänta. Och torde de garantier härför, som Philippis och Giessenertheologiens allmänna ståndpunkt lemnar, desto mindre behöfva närmare utvecklas, som väl ingen betviflar deras tillvaro.

Fråga vi då för det andra, hvilka de christologiska grundtankar äro, som utgöra de drifvande krafterna i nu förevarande uppfattning af κενωσις-begreppet, så påträffa vi här de samma begge, hvilka mött oss hos Dorner. Huru närbeslägtad den Dornerska och denna ståndpunktens grundtankar äro, kan man ana, då man finner A. Hahn gifva sitt bifall på samma gång åt Giessenertheologiens och åt Dorners κενωσις-lära, i det han angifver den senare såsom den ungefärliga utvecklingen af den förra. [1]) Dessa för Dorner och den nu förevarande ståndpunkten gemensamma christologiska grundtankar äro nu de begge: 1:o sanningen och verkligheten af Herrens menskliga lifs utveckling genom aflelse, födelse, frestelse, lidande och död; 2:o Guds oföränderlighet, enligt hvilken Sonen icke tänkes kunna upphöra att ega något af det guddomliga lifsinnehåll, som tillhör Hans eviga Guddomsnatur.

Härmed skall nu icke vara sagdt, att det mera fullständigt utförda begreppet af Guds ofänderlighet hos begge sammanfaller. Fasthellre är den stora åtskilnad att märka, att af Dorner oföränderligheten icke är tänkt i en abstrakt motsats till föränderligheten, hvilket dock måste sägas vara fallet hos Giessenertheologerne och Philippi.

Denna åtskilnad blifver dock, med afseende på det christologiska resultatet i κενωσις-frågan, utan betydelse, såsom strax skall visa sig vid framställningen af denna ståndpunkts åskådningssätt i detta afseende. Hvilket är då detta?

Först negative. Med Dorner göres gemensam sak i allt, som går ut på tillbakavisandet af den uppfattning, hvilken vi funnit hos alla förutnämnda theologer vara tillbakavisad, men hvilken vi snart skola igenkänna såsom Tübingerskolans, den uppfattning nemligen, enligt hvilken den guddomliga naturens hela fullhet allt ifrån den personliga föreningens första ögonblick icke blott eges, utan jemväl brukas af den menskliga naturen, så att κενωσις öfverhufvud blott består deruti, att Han icke låter detta brukande varda uppenbart, utan låter det ske i det fördolda.

---

[1]) Se A. Hahn, Christliche Glaubenslehre, 1858, II, pag. 188. f.

Äfvenledes göres gemensam sak med Dorner i allt, som går ut på att tillbakavisa hvarje sådan åsigt, enligt hvilken den guddomliga naturen tänkes såsom sådan ingå i *κενωσις*, vare sig denna åsigt tänkes framträda såsom hos Gess i sin längst fortskridna ytterlighet, eller den framträder med den begränsning, hvari den förekommer hos Thomasius, eller möjligen på något annat sätt närmare bestämd.

Men negativt är denna ståndpunkt ytterligare att beskrifva så, att äfven Dorners uppfattningssätt, enligt hvilket den enhet, hvarigenom den guddomliga naturen är med den menskliga förenad till ett Jag, först kommer till stånd i och med upphöjelsetillståndet, och endast så småningom och i mån af menniskonaturens fortskridande utveckling till allt fullkomligare mottaglighet för den guddomliga naturens fullhet, denna fullhet åt den menskliga naturen meddelas, blifver tillbakavisadt. Man gör gemensam sak med å ena sidan Gess och Thomasius, å andra sidan med Tübingerskolan i gendrifvandet af den Dornerska uppfattningen, hvilken man anser innebära hvarken mer eller mindre än just detsamma, som den Nestorianska förnekelsen af *θεοτοκος*. Med alla de nämnde håller man starkt på den menskliga naturens enhypostasi, och det såsom en enhypostasi allt ifrån menniskoblifningens första ögonblick, och försmår ingen bevisning, som synes egnad att gendrifva förnekelsen häraf. Visserligen hafva Giessenertheologerne icke, såsom Philippi, en Dorners utbildade theori att vända sig emot; men svårt torde vara att förneka, att Philippi söker gendrifva den på ett sätt, som alldeles öfverensstämmer med Giessenertheologernas ståndpunkt.

Men hvilken är nu, fråga vi vidare, Philippis och Giessenertheologernas positiva bestämning af *κενωσις*-begreppet?

Vi kunna sammanfatta den sålunda. Menniskoblifvelsen, som innebär, att det eviga guddomliga Ordet till enhet med sin person, och dermed till full delaktighet i och besittning af dess trinitariska lifsfullhet, både i hvad som tillhör dess inåt och utåt vända sida, upptager det menniskolif, som, afladt af Anden, födes af Maria, — denna menniskoblifvelse begynner med ett förnedringstillstånd, under hvilket den menskliga naturen väl eger, men icke brukar den guddomliga naturens egenskaper, allmakten, allvetenheten och allestädesnärvarelsen, med undantag likväl af vissa utomordentliga tillfällen, då Herren, för en kortare eller längre tid, äfven till sin menskliga natur, af dessa egenskaper gör samma bruk, hvarmed Hans menskliga natur utan inskränkning brukar dem efter upphöjelsetillståndets inträdande.

Subjectet för denna *κενωσις* bestämmes således såsom Christus, *λογος ἐνσαρκος*, till sin menskliga natur, eller, såsom de gamle uttryckte det, Subjectum quod är Christus, Subjectum quo är Hans menskliga natur. Objectet åter för denna *κενωσις* bestämmes såsom de tre guddomliga egenskaperna: allmakt, allvetenhet och

allestädesnärvarelsen. Och sjelfva *κενωσις* består till, sin modus, uti ett afstående från att bruka dessa egenskaper, ändock de egas.

Fråga vi nu, att vi må föras allt djupare in i denna ståndpunkts tankegång och på samma gång gifva en bevisning derför, att vi med rätta angifvit de drifvande krafterna för densamma just så, som vi hafva gjort det, — fråga vi då först: Hvarför bestämma subjectum quod såsom Christus, *λογος ἐνσαρκος*, icke såsom *λογος ἀσαρκος*, och subjectum quo, såsom den menskliga naturen, icke såsom den guddomliga? så blifver svaret detta, att man anser sådant förbjudas af den guddomliga naturens oföränderlighet, hvilken, under åberopande af Jacobs Epistel: "När Gud är ingen förvandling eller ljus och mörkers omskiftelse," fattas såsom uteslutande allt, som på något sätt skulle innebära en förändring.

Fråga vi vidare: Hvarför just de trenne egenskaperna: allmakt, allvetenhet och allestädesnärvarelse? Hvarför icke också t. ex. evigheten, som väl står i samma förhållande till tidens, som allestädesnärvarelsen till rummets begränsning? så synes härpå intet annat vara att svara, än det, att, såsom öfverhufvud på denna ståndpunkt behofvet att fatta de guddomliga egenskaperna i deras inre nödvändiga sammanhang icke är djupare kändt, så synes på denna ståndpunkt icke heller den frågan hafva blifvit på allvar framställd, hvarför *κενωσις* tänkes gälla just dessa egenskaper; fastheldre synas dessa tre helt tillfälligt hafva blivit angifna såsom de egenskaper, med afseende på hvilka *κενωσις* egde rum, eller rättare, de synas anförda allenast på grund deraf, att man iakttagit just dessa trenne såsom de, hvilka Herren till sin menskliga natur under förnedringstillståndet icke brukade, utan att man vidare efterforskade någon djupare grund för detta förhållande. Så hos Giessenertheologien, så äfven hos Philippi, ja, märkligt nog finner man äfven hos de andre nyare theologerne åt denna fråga högst ringa uppmärksamhet egnad.

Men detta månde bero på det ofärdiga skick, hvari läran om de guddomliga egenskaperna i allmänhet måste sägas befinna sig, och hvilket vi vid framställningen af Thomasi *κενωσις*-lära haft tillfälle att påpeka. Dock medgifvas bör, att Philippis lära om de guddomliga egenskaperna rönt ej obetydlig påverkan af den nyare theologien; och i detta stycke har han verkligen tagit en ansats att skrida utöfver de gamles ståndpunkt. Detta visserligen icke i så måtto, att han låtit Guds uppenbarelse i Christo under Hans förnedringstillstånd blifva utgångspunkten för en djupare uppfattning af de guddomliga egenskaperna, hvilken möjligen skulle mera erinra om Guds egen uppenbarelse såsom sitt ursprung, än den hos de orthodoxa kyrkolärarne förekommande egenskapsläran, hvilken snarare erinrar om en med hedniska begrepp försatt scholastik. Dock synas vi i så måtto vara berättigade till det sagda omdömet om Phi-

lippi, som han, i viss mån åtminstone, upptagit den uppdelning af de guddomliga egenskaperna, som vi funnit starkt förordad af Dorner och Liebner, och som i viss mån också af Martensen användes, den uppdelning nemligen, enligt hvilken de guddomliga egenskaperna hänföras antingen till det s. k. physiska, eller till det s. k. logiska, eller till det s. k. ethiska Gudsbegreppet, och det så, att de trenne momenter i Gud, som gifva namn åt dessa trenne Gudsbegrepp, intaga den ställning till hvarandra, att det ethiska har de båda andra till sina förutsättningar.

Philippi uppställer nemligen de guddomliga egenskaperna så, att han fördelar dessa på 1:o dem, som hänföra sig till Gud såsom absolut substans — evighet och allestädesnärvarelse, och 2:o på dem, som hänföra sig till Gud såsom absolut subject — allmakt och allvetenhet, och 3:o på dem, hvilka utmärka Gud såsom den absoluta heliga kärleken; då deremot Giessnertheologiens uppställning af de guddomliga egenskaperna sker från en ståndpunkt, enligt hvilken det om dem kan heta: nullam distinctionem habent a parte rei.

Men af denna olikhet föranledes Philippi dock icke till något djupare efterforskande af grunden dertill, att just de nämnde trenne anföras såsom egenskaper, hvilka äro föremål för *κενωσις*; utan han upptager dem i detta sammanhang alldeles som Giessenertheologerne.

Fråga vi slutligen för det tredje, hvarför *κενωσις* bestämmes såsom en *κενωσις της χρησεως*, icke såsom en *κενωσις της κτησεως*, så är svaret detta, att en *κενωσις της κτησεως*, d. ä. ett uppgifvande af sjelfva egandet af de guddomliga egenskaperna, nödvändigt syntes föra med sig ett uppgifvande af den personliga enheten mellan den guddomliga naturen och den menskliga, mellan Logos och Menniskones Son, enär, såsom det heter, attributa divina sunt ipsa essentia divina.

Men också för denna ståndpunkt framställer det sig såsom högst angeläget att icke på något sätt gifva till spillo den personliga föreningen, och denna såsom varande till allt ifrån menniskoblifningens första början; fastän det lätt faller i ögonen, att denna sannings fasthållande för Philippis och Giessenertheologernas tankegång icke så utgör den närmast drifvande kraften, som vi funnit detta vara fallet hos t. ex. Thomasius. Fasthellre är det så, att, liksom för Thomasius Guds oföränderlighet är en punkt, som han först i andra hand söker bevara, sedan åsigten är i sina hufvuddrag framställd på grundvalen af de båda såsom hans egentliga grundtankar anförda satserna, den om förnedringens sanning och verklighet, och den om den personliga föreningens innerlighet och fullständighet, sammaledes är för den nu förevarande ståndpunkten, liksom för Dorner, den personliga föreningen något, som vid denna frågas behandling först i andra hand tages i betraktande. Dorner förmådde, såsom vi minnas, icke annorledes be-

vara den, än så, att han fattade den såsom resultat af den utveckling, hvari de båda Jagen, Logosjaget och Menniskones Sons Jag, röra sig hän emot hvarandra, under så småningom skeende, allt rikare sjelfmeddelelse af Logos, och allt djupare tillegnelse och sjelfhängifvelse af Menniskones Son, till dess det menskliga Jaget ginge helt upp i det guddomliga. Såsom redan nämndt är, förkastar nu Giessenertheologien och Philippi den Dornerska åsigten på det allra bestämdaste, och hålla starkt på den menskliga naturens enhypostasi från menniskoblifvelsens början, och detta af den grund, att återlösningsverket eljest synes förlora sitt värde och sin kraft, om det blott tänkes utföras af den menskliga naturen, utan personlig förening med den guddomliga naturen, på sin höjd med dennas bistånd och i sammanhang med dess allt fullare sjelfmeddelelse.

Men huru skola de nu sjelfve kunna bevara denna personliga enhet, om de hvarken vilja gå in på den åsigt, för hvilken vi strax skola redogöra såsom Tübingerskolans, ej heller på den Thomasianska?

Det är just ett sådant bevarande af den personliga enheten, som åsyftas med åtskilnaden mellan κτησις och χρησις, mellan egandet af de guddomliga egenskaperna och deras brukande. Med Herren under förnedringstillståndet skall det nemligen förhålla sig så, att Han till sin guddomliga natur både eger och brukar de guddomliga egenskaperna, och det utan någon inskränkning, till sin menskliga natur åter eger dem, men icke brukar dem, utom undantagsvis, t. ex. vid underverkens förrättande. Huru allvarligt detta är menadt, framgår af Giessenertheologiens märkliga sats, hvilken icke är bestridd af Philippi: regnavit Christus mundum non mediante carne. [1])

Med denna sats synes nu uttryckligen vara angifvet, att i deras åskådningssätt innehålles såsom en nödvändig slutföljd, att, för så vidt Christi menskliga natur icke brukar den guddomliga naturens egenskaper, men dessa egenskaper brukas af Logos till den guddomliga naturen, logosverksamheten till en del åtminstone eger rum oberoende af och utanför den personliga föreningen.

Här satte nu Tübingerskolan just in med sitt: En extra illud Calvinisticum, d. ä. se här uppenbarar det sig, att de icke förmå fasthålla den personliga enheten: Ubi opera dividuntur, ibi ipsa persona dividitur.

Beskyllningen för Calvinskt uppfattningssätt kunde nu desse, likasom också Dorner, i så måtto tillbakavisa, att Dorner och den nu förevarande ståndpunkten

---

[1]) t. ex. i Feuerborns Sciographia, 60, 172 ff. Jemför för öfrigt Thomasii framställning af striden mellan Giesser- och Tübingertheologerna, hvilken erkännes vara gjord med mycken objectivitet.

med samma bestämdhet jaka, som Calvin och de hans tankegång följande theologerne neka, den bekanta lutherska satsen: finitum est capax infiniti.

Giessenertheologerne, och med dem Philippi, söka nu än ytterligare ådagalägga, att den personliga enheten från deras ståndpunkt är bevarad, särskildt genom den tankegång, som de utveckla med afseende på allestädesnärvarelsen. Christi menskliga natur, säges det nemligen, är under förnedringstillståndet allestädes närvarande, och således tillstädes, på samma gång t. ex. i Tiberii palats och på Golgathas kors, med en præsentia intima, men deremot icke med en præsentia extima.

Denna præsentia intima, i motsats till præsentia extima, kan nu synas syfta åt samma håll, som Martensens "invärtes oändlighet" i motsats till "den utvärtes oändligheten," tillämpade på allestädesnärvarelsens egenskap. Och således kunde den till äfventyrs, likasom Martensens bestämning, anses häntyda på en djupare uppfattning af de guddomliga egenskaperna. Men i sådan riktning har den icke blifvit utförd; och här är nu, i detta sammanhang, närmast fråga derom, huruvida i och genom denna åtskilnad det, som med satsen: regnavit Christus mundum non mediante carne, är uttryckt, skall i något afseende anses vara taget tillbaka, eller om denna sats ändock från Giessenertheologiens ståndpunkt måste förblifva gällande. Huru förhåller det sig härmed?

Den guddomliga naturen är väl efter Giessenerståndpunkten äfven under förnedringen att tänka såsom allestädesnärvarande genom en præsentia extima? Ja, visserligen. Ty, det måste heta från denna ståndpunkt, Logos kan icke upphöra att bruka den guddomliga allestädesnärvarelse, som tillhör Hans guddomliga natur, och hvarförutan Han icke skulle vara Gud. Denna är såsom guddomlig egenskap ej blott præsentia intima, utan ock extima; hvarför Han till sin guddomliga natur måste tänkas bruka den jemväl såsom præsentia extima. Om nu Logos i verkligheten är allestädesnärvarande genom en præsentia både extima och intima, men den menskliga naturen visserligen till möjligheten, men icke i verkligheten, är närvarande præsentia extima, utan endast præsentia intima, så faller ju uppenbarligen præsentia extima utanför den personliga föreningen, såsom detta uttryckligen säges i satsen: regnavit mundum non mediante carne. Och då reducerar sig ju den personliga föreningen, enligt hvilken nec logos est extra carnem, nec caro extra logon, till något, som äfven Dorner från sin ståndpunkt, ja äfven de Reformerte theologerne från sin, kunna erkänna, ja, som just uttrycker det sätt, hvarpå desse theologer tillegna sig Chalcedonence, att nemligen den personliga föreningen icke tänkes innebära mer än detta, att i Christo Jesu den samme Logos, som af evighet till evighet brukar de guddomliga egenskaperna i deras oinskränkta oändlighet, på ett alldeles särskildt sätt

ingått en förening med den menskliga naturen; och det enligt den Reformerta theologien så, att den menskliga naturen i Christo redan från menniskoblifningens början har sitt Jag i Logosjaget, men saknar möjlighet till en så innerlig förening, som beror på en menniskonaturens förmåga att rymma och blifva adæquat organ för (capacitas) den guddomliga naturen; enligt Dorner åter så, att i fulländningen den mest fullkomliga enhet mellan båda naturerna inträder, men dessförinnan enheten blott består i ett alldeles egendomligt och enstående förhållande mellan Logos och Menniskones Son, det förhållandet nemligen, att de röra sig hän mot hvarandra, för att slutligen sammansmälta till ett Jag.

Det är också just från denna sida som Giessenertheologien angripes, icke blott af sådana dess motståndare, som förut blifvit omnämnde, utan ock af Tübingerskolan i det orthodoxa tidehvarfvet; till hvilken vi nu öfvergå.

Enligt den plan, hvilken blifvit följd i denna framställning, kan Tübingertheologiens åskådningssätt icke förr än här hafva funnit en plats, men här måste det ock erhålla en sådan. Ty å ena sidan är dess allmänna ståndpunkt i så väl materielt som formelt afseende af den beskaffenhet, att från den sidan intet är att befara med afseende på fortbildningens rätta kyrkliga art och hållning, om eljest en fortbildning kommer till stånd, å andra sidan är Tübingerskolan verkligen att anse såsom intagande en ståndpunkt, som är ett uttryck deraf, att man anser ett omedelbart fasthållande af Concordiæ Formelns satser icke vara tillfyllestgörande.

Med afseende på den första af sist anförda tvenne sakförhållanden, anse vi intet annat behöfva sägas till bevisning, än det, att Tübingertheologerne jemte Giessenertheologerne ingå såsom målsmän för Concordiæ Formelns theologi just i den s. k. orthodoxa perioden, och att ingendera parten har lyckats utttränga den andra från dess plats bland de rätttrogne kyrkolärarne, som stå på Concordiæ Formelns grund.

Och hvad den andra punkten beträffar, eller att deras theori verkligen framträder såsom fortbildande, så, om vi eljest haft rätt i vårt påstående om Giessenertheologien i berörda afseende, så synes vi icke behöfva särskildt behandla denna punkt med afseende på Tübingerskolans målsmän; oaktadt vi från deras sida icke ega ett fullt motstycke till Giessenertheologiens Decisio Saxonica. I alla hänseenden är dock framkomsten af deras theori omöjlig att förstå, om den icke får tänkas vara ett uttryck deraf, att man anser Concordiæ Formeln lemna utrymme för oriktiga åskådningssätt i afseende på Herrens förnedringstillstånd, hvilket förhållande man känner sig kallad att genom närmare bestämningar undanrödja.

Efter denna inledning, genom hvilken vi ock hunnit öfver frågan om Tübingertheologiens allmänna ståndpunkt, öfvergå vi till framställning af de grundtankar, hvilka utgöra de drifvande krafterna för Tübingertheologiens åskådningssätt.

Såsom sådana grundtankar hafva vi äfven här att anföra tvenne, nemligen:

1:o Den personliga föreningen, enligt hvilken nec Logos sit extra carnem nec caro extra Logon, och detta alltifrån menniskoblifningens första ögonblick.

2:o Guds oföränderlighet, hvilken af dem fattas på alldeles samma sätt, som af Giessenertheologien och Philippi, så nemligen, att den utgör en abstract negation af föränderlighet.

Att de såsom grundsatser fasthålla dessa begge satser, derom vittnar såväl deras ihärdiga bekämpande af Giessenertheologernas distinction mellan κτησις och χρησις, som ock deras egen positiva κενωσις-lära.

Att de i första hand vilja fasthålla den första af dessa båda satser, derom vittnar det sakförhållandet, att för dem i detta sammanhang blott tvenne möjligheter framställa sig, nemligen antingen att tänka den guddomliga naturen, i och med mandomsanammelsen, neddragen till likställdhet med mandomen, eller att föreställa sig den menskliga, i och med, mandomsannammelsen upphöjd till likställdhet med Guddomen. Men att de äfven såsom grundsats fasthålla den senare satsen, derom vittnar den bestämdhet, hvarmed de uttala sig för antagandet af den senare af de uppstälda begge möjligheterna. Vi kunna således säga, att den förra af dessa grundtankar fasthålla de på samma grund, som Giessenertheologien och Dorner, den senare på samma grund, som Thomasius och Gess.

Om nu dessa båda äro deras grundtankar, så förstå vi ock lätt genom den bekantskap vi nu ega om frågans innehåll, hvilken deras egendomliga ståndpunkt måste vara, helst vi i den föregående framställningen redan måst både positivt och negativt antyda densamma.

Förkastad varder af dem först och främst Giessenertheologien; och naturligtvis skulle de ännu starkare hafva förkastat ett sådant åskådningssätt, som Dorners, om det blifvit dem förelagdt till bedömande. Sådan tankeriktning anse de med ofelbar följdriktighet leda till upphäfvande af den kyrkliga satsen om den personliga föreningen, enligt hvilken allt ifrån menniskoblifningen i intet ögonblick och i intet afseende nec Logos sit extra carnem nec caro extra Logon. Och Giessenertheologiens åtskilnad mellan κτησις och χρησις synes dem oanvändbar på detta område, efter som de ifrågavarande guddomliga egenskaperna, enligt deras natur, icke kunna egas, utan att brukas, då deras natur är alltigenom verksamhet; ja, äfven om det vore möjligt att göra en sådan åtskilnad, som Giessenertheologerne göra, så vore dermed dock den

personliga enheten ingalunda räddad, då Logos's bruk af de guddomliga egenskaperna, hvilket icke tänkes upphöra, måste, om den menskliga naturen deri icke deltager, tänkes falla utanför föreningen.

Vidare förkasta de hvarje sådan åskådning, som mött oss hos Thomasius och Gess, enligt hvilken i den personliga föreningen ett större eller mindre mått af Guddomens fullhet tänkes vara så uppgifvet, att det icke blott icke brukas, utan också icke eges. Detta synes dem kränka Guds oföränderlighet och dermed äfvenledes värdet af Christi person och verk.

Positivt beskrifva de förnedringstillståndet så, att redan ifrån menniskoblifningens första början den menskliga naturen är upptagen in consortium trinitatis, och det så, att Guddomens fullhet af den menskliga naturen icke blott eges utan jemväl brukas, och det på samma sätt och i samma grad, som detta eger rum i upphöjelsetillståndet, och att förnedringstillståndet beror på ett fördöljande, en occultatio, af de, i och med menniskoblifvelsen meddelade, guddomliga egenskapernas brukande. Att de verkligen mena det så, och huru nära de dermed komma till det doketiska åskådningssättet, det framgår af deras uttryckliga bestämning af *κενωσις* såsom hufvudsakligen lika med occultatio, eller ett fördöljande af de guddomliga egenskapernas egande och brukande.

Men det blef dem ju uttryckligen förehållet, icke blott i allmänhet huru sådant ledde raka vägen till doketism, utan ock i synnerhet huru genom sådana bestämningar Herrens lidande och död förlorade den verklighet och det allvar, hvarförutan försoningen icke kunde tänkas fullbordad: hvarken den menskliga eller den guddomliga naturen träffades ju då af lidandet, och huru kunde Herren då vara Guds Lamb, som bar verldens synder, huru kunde Han vara den sannskyldige Öfverstepresten? Och äfven om det icke uttryckligen blifvit dem förehållet, hade de ju bort inse detta.

Också tages dertill hänsyn genom vidare bestämningar. Likasom den Thomasianska riktningen, utgående från de båda grundtankarne, den första om naturernas fullkomliga enhet i den ene personen och den andra om verkligheten af förnedringstillståndet, i den vidare bestämningen tager hänsigt till Guds oföränderlighet, och likasom Giessenertheologien, utgående från de båda grundtankarne, den första om Guds oföränderlighet, och den andra om verkligheten af *κενωσις*, i den vidare bestämningen tager hänsigt till den personliga enheten, så tager ock Tübingerskolan i den närmare bestämningen hänsigt till vigten af att fasthålla sanningen och verkligheten af Herrens förnedring, om icke hela Hans frälsningsverk genom lidande och död skall upphäfvas. Det är nemligen just med hänsigt härtill, som de från hvarandra åt-

skilja de trenne ämbeten, i hvilka frälsningsverket utföres, och uppställa den satsen, att det profetiska och konungsliga ämbetet utföres per occultationem, det öfverstepresterliga, med afseende på allmakten, äfven per retractionem.

Hvaruti denna retractio skall tänkas bestå: om den närmare bestämmelsen af förnedringstillståndet med afseende på det öfverstepresterliga ämbetet skall fattas såsom ett medgifvande i riktning åt Giessenertheologien, eller i riktning åt den Thomasianska åsigten, det är just icke så lätt att säga. Ty då man betänker, att Tübingerskolan i hela sitt vetenskapliga tankearbete låg i fejd med Giessenerskolan, och dervid riktade sitt angrepp just på åtskilnaden mellan κτῆσις och χρῆσις, såsom i sig omöjlig och, om den vore möjlig, innebärande ett upphäfvande af den personliga enheten, så är det svårt att tänka sig, att de just åt detta håll skulle till sist göra ett medgifvande, då ännu en möjlighet stode att försöka. Men å andra sidan är det ock svårt att tänka sig, att de verkligen skulle hafva förmått, låt vara blott på en punkt, genombryta det allmänna åskådningssätt, som beherrskade tidehvarfvets vetenskap, och som just vann uttryck i det för Giessener- och Tübingerskolan gemensamma begreppet om den guddomliga oföränderligheten. Dock, sammanställa vi det om deras strid mot Giessenerskolan nyss anförda med den trosdjerfhet, som uttalar sig i Tübingerskolans hänsynslösa fasthållande af satsen om den personliga föreningen, så måste vi känna oss böjda att antaga, att det deras medgifvande, som innehålles i uttrycket retractio Verbi, är gjordt åt en tankeriktning sådan som Thomasii. Och annorlunda synes icke heller detta uttryck kunna fattas, då det heter: Logos se met ipsum divina sua operatione destituit. Dock, att bestämdt få afgjordt, huru härmed förhåller sig, kommer oss i detta sammanhang icke vid, åtminstone icke omedelbart, då hufvudsaken för oss måste vara att anteckna, huru äfven Tübingerskolan visar sig angelägen att fasthålla förnedringstillståndets sanning och verklighet, fastän detta för dem framställer sig såsom en uppgift först i tredje rummet. Dess mer åligger det oss att fästa uppmärksamheten derpå, att Tübingerskolans åskådning icke föreligger i en så till ytterlighet utförd gestalt, som Dorners åskådning från sin ståndpunkt, och den af Gess framställda från sin; utan att den är att sammanställa med de båda förstnämnda, ytterligheterna i viss mån undvikande åskådningssätten, Giessenertheologiens och Thomasii.

Likasom dessa begge theorier söka komma till rätta, Giessenertheologien med den personliga enheten, och Thomasius med den guddomliga oföränderligheten, så söker Tübingerskolan komma till rätta med förnedringstillståndets verklighet, såsom bestående icke blott i ett fördöljande. Och, som sagdt, härmed söka de reda sig genom distinctionen mellan det öfverstepresterliga ämbetet och de andra båda äm-

betena. Denna distinction måste de motsatta åskådningssätten förklara för ohållbar, och det på grunder, som förut angifvits, och hvilka låta sammanfatta sig i den satsen: Ubi opera dividuntur, ibi ipsa persona dividitur. Mot dessa grunder har Tübingerskolan egentligen intet nämnvärdt att anföra. [1])

Härmed afsluta vi vår framställning af de i det lutherska kyrkosamfundet framkomna theorier, hvilka åsyfta en κένωσις-dogmens fortbildning på Concordiæ Formelns grundval.

Att af samtliga så framkomna κένωσις-theorier de hufvudsakliga vederbörligen blifvit framstälda, hoppas vi vara fallet. Kring dessa sluta sig nu åtskilliga andra i någon mindre punkt afvikande eller närmare bestämda theorier, såsom t. ex. Kaftans till Thomasii sig anslutande theori. [2]) Men, för att hålla oss till honom, så utgår han från den förutsättning, att Thomasius har alldeles rätt i sitt skiljande mellan immanenta och relativa egenskaper, och han nekar icke de senares fullkomliga uppgifvande, utan allenast den reducering af de immanenta till ett potenstillstånd, som förekommer hos Thomasius. Det försök, som sålunda göres att bättra Thomasii κένωσις-theori, får naturligtvis betydelse för vetenskapen först under förutsättning deraf, att Thomasii uppfattning i afseende på de immanenta och relativa egenskaperna är riktig. Derför hafva vi ansett den icke annorledes, än som nu skett, i detta sammanhang vara förtjent af uppmärksamhet. Och det samma torde gälla om de theorier, hvilka eljest kunna hafva framkommit i en liknande ställning till de anförda hufvudtheorierna. Härmed afsluta vi derför vår afhandlings första del.

---

[1]) Med afseende på det utförligare ventilerandet af κένωσις-frågan från Tübingerskolans ståndpunkt, liksom med afseende på striden mellan Giessener- och Tübingerskolan öfverhufvud, hänvisa vi till Thomasii nyss förut anförda dogmhistoriska framställning, hvilken likväl må jemföras med äfvenledes förut anförda arbeten af Liebner, Dorner och Philippi.

[2]) Se Zeitschrift für die gesammte luth. Theologie von Guericke und Delitzsch, 1875. I.

II.

Innan vi nu öfvergå till det, som, enligt den angifna planen, här måste anses såsom vår närmaste uppgift, nemligen att skärskåda, huru de nu genomgångna försöken till κενωσις-dogmens fortbildning på Concordiæ Formelns grundval förhålla sig till Concordiæ Formelns egna utsagor i denna punkt, torde det icke vara ur vägen att på dessa theorier kasta en blick tillbaka; och det i syfte, att åstadkomma en gruppering af dem efter de olika riktningar, som deri sökt göra sig gällande.

En gruppering af dem har väl redan blifvit gjord genom angifvandet af de olika håll, från hvilka oppositionen mot Thomasius lät sig förnimma, i det den angafs såsom utgående dels från den nyare, dels från den äldre lutherska theologiens ståndpunkt.

Grupperade kunna dessa theorier likaledes sägas hafva blifvit genom det sammanhang, hvari de blifvit anförda såsom med hvarandra inbördes ventilerande den här uppställda frågan.

Men ännu äro de icke strängt ordnade i grupper efter de olika riktningar, som göra sig gällande i de olika sätt, hvarpå de olika theorierna söka lösa problemet; ehuruväl redan af det föregående torde vara skäligen klart, huru en gruppering från nämnda synpunkt skall gestalta sig.

Det torde nemligen redan hafva fallit i ögonen, att det väsentligen är trenne satser, hvarmed de nu anförda theorierna operera, nemligen den ena om den personliga föreningens fullständighet och innerlighet äfven under förnedringstillståndet; den andra om den menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndet i den fullaste sanning och verklighet; den tredje om Guds oföränderlighet, såsom tillhörande Logos äfven midt under förnedringens djupaste ögonblick.

Äfvenledes torde det hafva fallit i ögonen, att dessa theoriers olikhet beror just derpå, att af nämnda tre satser två och två fattas såsom utgörande den på Skriften, traditionen och den christliga sanningsidéen orubbligt hvilande grund, hvarpå theorierna egentligen uppbyggas, men uppfattningen af den återstående tredje göres beroende, af hvad de två föregåendes fasthållande synes kunna medgifva. Så funno vi hos Thomasius och Gess de båda satserna, den ena om den personliga enhetens innerlighet och fullständighet, och den andra om den menskliga naturens verkliga genomlefvande af förnedringstillståndet, utgöra grundsatserna, den tredje åter om Guds oföränderlighet göras gällande, så långt som det med ett strängt fasthållande af de båda andra tänkes förenligt: hos Thomasius så, att i och med κενωσις blott de relativa egenskaperna, hos Gess så, att äfven de egenskaper, hvilka Tho-

masius kallar immanenta, tänkas uppgifna. — Sammaledes funno vi hos Giessenertheologien, både sådan den framträdde i det 17:de århundradet, och sådan den föreligger hos Philippi — såväl som äfven hos Dorner, oaktadt olikheten i uppfattningen af oföränderlighetsbegreppet — de båda satserna: om Guds oföränderlighet och om verkligheten och sanningen af förnedringstillståndet, utgöra de orubbligt fastående grundsatserna; och uppfattningen af den tredje, den om den personliga föreningen, lämpas efter, hvad som anses vara möjligt, utan att medföra ett uppgifvande eller ens en modification af de båda föregående. — Och slutligen eger motsvarande förhållande rum hos Tübingertheologien, men på ett tredje sätt. Såsom ofrånkomligt och ingen modification tillstädjande står för denna fast, 1:o att denna guddomliga naturen äro föränderlig, och det så, att intet, af hvad till den hör, kan på något sätt uppgifvas, och 2:o att den personliga föreningen är så fullständig och innerlig, att intet, som tillhör endera naturen såsom sådan, faller utanför denna förening. Den tredje satsen åter: om verkligheten och sanningen af Herrens menskliga naturs förnedringstillstånd, bestämmes med den begränsning och inskränkning, som ett fasthållande af de två föregående satserna synes fordra, så nemligen, att man försöker fatta det profetiska och konungsliga ämbetets utöfning såsom densamma under upphöjelsen och under förnedringen, allenast att under förnedringen deri icke eger rum en uppenbarelse af allmakten, allvetenheten och allestädesnärvarelsen, under det att man deremot anser för det öfverstepresterliga ämbetets utöfning med afseende på allmakten ej blott en occultatio, utan äfven en retractio ega rum.

Härmed har alltså framkommit en gruppering af de nämnda theorierna efter synpunkten af de olika riktningar, i hvilka det kyrkliga medvetandet gått vid sin sträfvan att på Concordiæ Formelns grund, om möjligt, djupare fatta och till större klarhet och bestämdhet utveckla läropunkten om Herrens förnedringstillstånd.

Möjligen skulle någon här vilja anföra, att helt visst åtminstone somlige af de nu angifna riktningarnes målsmän icke skulle vilja medgifva, att deras respectiva *κενωσις*-theorier hvila på en tankegång, som utgår från blott två af de ofta nämnda satserna, med tillsvidare bortseende från den tredje. Så skulle väl särskildt Giessenertheologiens målsmän icke gerna vilja medgifva, att satsen om den personliga föreningens innerlighet och fullständighet af dem icke blifvit i första rummet gjord gällande.

Vi hoppas emellertid, att, om den gjorda framställningen af det resultat, hvarvid de stanna, befinnes vara riktig, dermed ock skall vara bevisadt, att, äfven om det icke blifvit af dem sjelfve sagdt, utan kanske snarare förnekadt, de i första hand drifvande krafterna dock varit just de två angifna satserna, under det den tredje haft betydelse först i andra hand.

Och hvad sålunda blifvit sagdt med afseende på Giessenertheologerne och deras riktning, torde äfven, och det kanske ännu lättare, finna användning på de andra båda riktningarna och deras målsmän.

Efter denna förberedelse gå vi nu till vår egentliga fråga, d. ä. till att spörja derom, huru dessa försök att i en genomförd åskådning gifva en lösning af den dogmatiska frågan om Herrens förnedringstillstånd förhålla sig till, hvad om detta det kyrkliga medvetandet uttalat såsom sin vissa tro i den bekännelseskrift, hvilken vi, såväl som samtlige kyrkolärare, hvilkas *κενωσις*-theorier nu blifvit framstälda, anse utgöra den sista länken i den kedja af kyrkliga urkunder, i hvilka, så att säga, knutpunkterna af det kyrkliga lärobegreppets utveckling kommit till uttryck, nemligen den s. k. Formula Concordiæ.

Somliga af dessa theorier göra nu visserligen anspråk derpå, att de, med afseende på i fråga varande läropunkt, icke blott befinna sig i öfverensstämmelse, utan i en omedelbar enhet med Concordiæ Formelns åskådningssätt, såsom ock förut blifvit anmärkt. Men vi mena oss i det föregående äfvenledes hafva ådagalagt, att de likväl, i och med sjelfva sättet för sitt framträdande, angifva sig såsom åsyftande en lärobegreppets fortbildning, och det icke egentligen på bredden, utan fastmera på djupet, denna åtskilnad fattad så, som förut är angifvet. Andra åter bland dessa theorier framträda med ett klart fattadt medvetande om och uttalande af sina anspråk på att göra en insats i lärobegreppets utveckling utöfver Concordiæ Formelns åskådningssätt, ehuru detta icke annorledes än så, att Concordiæ Formeln skall förblifva grundvalen för den byggnad, på hvars uppförande man arbetar, och de nämnda theorierna sålunda vara i förut beskrifna mening fortbildande.

I hvad mån kunna de nu, både de förre och de senare, verkligen sägas vara detta? Inbördes hafva vi funnit dessa theorier bekämpa hvarandra. Icke alla kunna då i lika grad hafva rätt till anspråket att innehålla en sådan fortbildning. Hvilken har mest, och hvilken har minst, och har någon full rätt till ett sådant anspråk?

Det ligger i sakens natur, att det svar, som härpå skall afgifvas, beror på tveggehanda: det ena, att de hafva utvecklat en inom sig mera sammanhängande och mera klart utförd framställning af Herrans Jesu Christi förnedringstillstånd, än som föreligger i Concordiæ Formeln, det andra, att de på samma gång helt bevarat åtminstone kärnan af det bekännelseinnehåll, som Concordiæ Formeln velat häfda. Vi säga med afsigt: kärnan, ty man kan i ett sådant sammanhang, som detta, tänka sig en åtskilnad mellan skal och kärna. Man kan, så synes det åtminstone, tänka

sig en åtskilnad mellan t. ex. ett bekännelsens yrkande, att den guddomliga oföränderligheten måste fasthållas, och ett dess yrkande att fasthålla oföränderligheten på ett närmare bestämdt sätt fattad, t. ex. på ett sätt, som mer eller mindre bure prägeln af sitt sammanhang med en sådan lära om de guddomliga egenskaperna, som, till följe deraf att den ännu icke gjorts till föremål för den kyrkliga vetenskapens mera djupgående arbete, vore uttryck af den tillfälliga grad af ofullkomlighet, hvarpå den kyrkliga vetenskapen i denna punkt befunne sig. Yrkandet att fasthålla oföränderlighetsbegreppet, såsom begreppet om den guddomliga naturens upphöjdhet öfver föränderligheten, detta vore kärnan. Yrkandet åter att fasthålla oföränderlighetsbegreppet såsom begreppet om en allt sammanhang med föränderligheten uteslutande eller, såsom man säger, abstrakt motsats till föränderlighet, utan att hänsigt tagits till frågan om möjligheten att fatta oföränderligheten såsom stående tillsammans med en sådan förändring, som vore uttryck af det guddomliga lifvets sjelfrörelse, och utan annat begrepp om föränderlighet än ett sådant, enligt hvilket den fattas såsom beroende på ett borttagande eller tilläggande af ett stycke innehåll, — detta vore skalet. Kunna nu, detta är frågan, kunna dessa theorier, eller, hvilka af dessa theorier kunna sägas hafva på samma gång framställt en mera sammanhängande och klart utförd åskådning af förnedringstillståndet, som de bevarat allt, som i Concordiæ Formeln verkligen utgör kärnan af dess bekännelseinnehåll? Eller, hafva de kanske samt och synnerligen väl hunnit till en inom sig mera sammanhängande och klart föreliggande uppfattning, men detta just dymedelst, att de mer eller mindre fullständigt uppgifvit ett eller flera stycken af sådant Concordiæ Formelns innehåll, som från dennas egen ståndpunkt måste benämnas såsom kärna? Hafva de kanske tagit sådant för skal, hvilket från Bekännelsens egen ståndpunkt måste heta kärna? Det är på dessa frågor vi söka ett svar, då vi nu gå att från Concordiæ Formelns ståndpunkt granska de framstälda *κενωσις*-theorierna.

Dock, innan vi företaga oss att i nämnda afseende söka bedöma dessa theorier hvar för sig, må först ett svar sökas på den allmänna frågan, huru från Concordiæ Formelns egen ståndpunkt en lärobegreppets fortbildning öfver hufvud är att anse. Det faller af sig sjelf, hvad vigt som tillkommer denna fråga.

Såsom till den egentliga locus, der besked härom vore att finna, har man naturligtvis att vända sig till Concordiæ Formelns Inledning. Men äfven skulle ju öfver detta spörsmål ljus kunna vinnas från enskilda, här och hvar förekommande utsagor. Dock, att vi icke må upptaga tiden med försök att finna sådant, som vi icke

mena oss kunna uppvisa vara förhanden, uttala vi strax, hvad som synes oss vara att säga härom, nemligen följande: Fåfängt letas efter bevisning derför, att Concordiæ Formeln fattat begreppet af kyrkolärans fortbildning så, som vi i det föregående angifvit det synas oss böra fattas, och som det ock blifvit fattadt af de theologer, hvilkas försök till fortbildning af *κενωσις*-dogmen vi framstält; och det på den grund, att hela Reformationstidehvarfvet saknar sinne härför. Concordiæ Formeln nekar väl icke, men den tänker sig icke heller möjligheten af en så beskaffad fortbildning. Fasthellre förhåller det sig så, att, liksom Luther icke fattade den gerning, hvartill han kände sig kallad, såsom innebärande äfven och synnerligen detta, att genom hans trosmedvetande det kyrkliga trosmedvetandet skulle fortskrida till en djupare uppfattning af rättfärdiggörelsen genom tron, utan alltigenom fattade sig såsom företrädande det kyrkliga trosmedvetandet sjelft, sådant detta alltid i kyrkan, der det icke genom menniskofunder blifvit vanstäldt, vore till finnandes, sammalunda är Concordiæ Formelns ståndpunkt fremmande för hvarje annan uppfattning af ifråga varande punkt, än den, att dess egen bekännelse är uttryck af det sant kyrkliga medvetandet, sådant kyrkan på hvarje tid måste tänkas hafva varit i stånd att uttala det, och äfven verkligen hafva uttalat detsamma, gentemot ifrågasatt förnekelse deraf.

Ty, visserligen heter det omedelbart om de œkumeniska symbolerna och om de lutherska bekännelseskrifter, som föregå Concordiæ Formeln, och dermed medelbart om Concordiæ Formeln sjelf, att de utgöra vittnesbörd derom, huru det christliga trosinnehållet af det sant kyrkliga medvetandet på olika tider blifvit fattadt; och detta synes ju komma hardt nära den uppfattning af lärobegreppets fortbildning, som förut blifvit framstäld. Men att den större och mindre klarhet i afseende på de olika läropunkterna, och den större eller mindre rikedom i omfattningen af kyrkligt trosinnehåll, som utgöra de olika bekännelseskrifternas egendomlighet, kunde vara betingade deraf, att det kyrkliga medvetandet sjelft fortskrede till allt djupare och klarare uppfattning utöfver de ståndpunkter, hvarpå det förut befunnit sig, — det blifver visserligen icke förnekadt, men icke heller uttryckligen påstådt, och vi hafva ingen rätt till den förutsättning, att Concordiæ Formelns författare verkligen tänkt sig saken så. Fasthellre, samma frånvaro af sinne för ett af Herren sjelf åsyftadt, så småningom skeende fortskridande, som utmärker det i fråga varande tidehvarfvet i afseende på den guddomliga uppenbarelsens förlopp, måste vi förutsätta i afseende på det kyrkliga lärobegreppets utveckling. Ty, väl veta vi icke att från just denna tid anföra sådant, som vi känna från en Calovius, då han gent emot påståendet, att Guddomens trinitariska lif icke låge så öppet för det gammaltestamentliga medvetandet, som för det nytestamentliga, icke blott nekade detta, utan rakt fram påstod mot-

satsen; men likväl torde tillräcklig grund icke vara förhanden att bestrida, det äfven Concordiæ Formelns ståndpunkt saknar sinne för utvecklingens betydelse i stort, såväl hvad beträffar den guddomliga uppenbarelsens fortskridande intill tidens fullbordan, som ock hvad beträffar kyrkans så småningom fortskridande tillegnelse af det kyrkliga lifsinnehållet, och detta särskildt sådan den eger rum i och med lärobegreppets utveckling.

Men likaså bestämdt som det på grund häraf måste påstås, att Concordiæ Formelns ståndpunkt är sådan, att den icke tänker sig en så beskaffad fortbildning, som här sättes i fråga, lika bestämdt måste det ock påstås, att den icke nekar en sådan, såväl som ock att, på samma sätt som vi förut visat, att Giessenertheologiens och Tübingertheologiens sjelfva framträdande är uttryck af ett arbete på något, som måste kallas fortbildning, så är ock Concordiæ Formelns sjelfva tillblifvelse att anse såsom ett uttryck af en sträfvan icke blott till en det kyrkliga lärobegreppets utveckling på bredden, utan fasthellre just till en det kyrkliga medvetandets djupare och klarare tillegnelse af det christliga läroinnehållet, än som var förhanden för Augsburgiska Bekännelsen.

Och, om det nu sålunda icke kan bestridas, att Concordiæ Formelns ståndpunkt är uttryck för en det kyrkliga lärobegreppets fortbildning utöfver den ståndpunkt, som föreligger i Augsburgiska Bekännelsen, så torde det ock böra medgifvas, att Concordiæ Formelns ståndpunkt icke kan annat än i allmänhet gilla allt det, som vill framkomma på dess egen grundval såsom en fortbildning af samma art som den sjelf, då den framkommer såsom en lärobegreppets fortbildning på Ausburgiska Bekännelsens grundval.

Således måste den allmänna syftningen i dessa fortbildningsförsök anses vara i öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln, för så vidt denna bekännelse, väl icke i ord men i handling, sjelf uttalat sig för sådan fortbildning. En annan sak är nu frågan derom, huruvida dessa theorier, som åsyfta en sådan fortbildning, verkligen förmå åstadkomma en sådan; till hvilken fråga vi nu öfvergå.

Gå vi alltså nu att söka utforska, huruvida och i hvad mån dessa theorier kunna anses innehålla en fortbildning på Concordiæ Formelns grundval, så är från det föregående klart, att detta beror derpå, huruvida eller i hvad mån dessa theorier, på samma gång de utveckla en åskådning, som kunde i något afseende befinnas djupare, klarare och mera inom sig sammanhängande än Concordiæ Formelns, bevara

allt det bekännelseinnehåll, som, från Concordiæ Formelns egen ståndpunkt sedt, måste anses utgöra dess egentliga kärna eller substans.

Begynna vi då att, med ledning af det sist anförda och med utgångspunkt i de tre satser, som i olika sammanställning gifvit åt de framstälda theorierna deras olikhet, jemföra dessa theorier med Concordiæ Formeln, så synas vi vid första påseende komma till det omdöme, att Philippi har rätt så till vida, som af de theorier, hvilka sökt göra sig gällande på Concordiæ Formelns grundval, ingen på så goda grunder, som Giessenertheologien, kan göra anspråk på att befinna sig i öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln.

Ty 1:o synes af Concordiæ Formeln hvarje sådant åskådningssätt vara uttryckligen dömdt och tillbakavisadt, enligt hvilket den guddomliga oföränderligheten gifves till spillo, och Logos, i och med antagandet af menniskonaturen i tjenareskepelse, tänkes upphöra att intaga den ställning, som af evighet tillkommer Honom i Guds treeniga lif, vare sig detta upphörande fattas såsom sträckande sig till det trinitariska lifvets inre, eller blott till dess åt verlden vända sida. Således synes Thomasii åsigt vara förkastad, enligt hvilken Logos i och med menniskoblifningen tänkes upphöra, väl icke att vara den, genom hvilken allt är, så till vida som allt, hvad som timar i verlden, tänkes stå i ett teleologiskt sammanhang med, hvad Han gör och hvad Honom vederfares, men dock så, att hvarken i Hans guddomliga eller i Hans menskliga natur den kraft och den tanke rör sig, hvarmed verldsalltet bäres, efter som Han icke blott icke brukar utan också icke eger allmakten, allvetenheten och allestädesnärvarelsen. Ett sådant åskådningssätt synes nemligen vara af Concordiæ Formeln uttryckligen dömdt och tillbakavisadt, då det i Art. VIII heter, att med afseende på den guddomliga naturen, i kraft af dess oföränderlighet, intet någonsin hvarken kommit till eller gått ifrån, och det uttryckligen betecknas såsom en blasphema sententia, i fall någon ville anse, att uttrycket: mihi data est omnis potestas, på något sätt har afseende på den guddomliga naturen, såsom om Herren vid menniskoblifvelsen hade upphört att ega allmakten. Då nu Thomasius uttryckligen säger, att menniskoblifvelsen i tjenareskepelse medför, att Logos till sin guddomliga natur upphör att ega allmakten o. s. v., att således det med dessa egenskaper betecknade går ifrån, nedlägges, för att åter komma till, när det i och med upphöjelsen gifves att ega, då det ock åt den menskliga naturen förlänas; så synes Thomasii uppfattning vara i uppenbar strid mot Concordiæ Formeln.

Men om Thomasii uppfattning, sedd från denna sida, måste anses dömd af Concordiæ Formeln, så måste ännu mer den uppfattning anses vara det, hvilken vi funnit hos Gess, i det han icke, såsom Thomasius, inskränker uppgifvandet af den guddomliga

naturens innehåll till dess åt verlden vända sida, utan utsträcker detta uppgifvande äfven till det trinitariska lifvets inre förhållanden, ja påstår, att i och med menniskoblifvelsen i tjenareskepelse inträder ett afbrott, en stiltje i både den immanenta och œkonomiska triniteten, i Guds treeniga lif både till dess inåt och utåt vända sida.

2:o synes Concordiæ Formelns ståndpunkt vara sådan, att enligt densamma förnedringstillståndet måste tänkas innebära, att den menskliga naturen verkligen genomlefver den menskliga utvecklingens olika skeden, genomgår frestelse, lidande och död, och att således bilden af Menniskones Son i tjenareskepelse, sådan den ur den evangeliska berättelsen framträder för trons öga, icke beror på ett fördöljande, af hvad som i verkligheten egde rum, utan, just sådan den står för oss, motsvaras af den allra fullaste sanning och verklighet. Med andra ord, lika bestämdt som Concordiæ Formeln tillbakavisar de nyss nämnda riktningarne, lika bestämdt synes den tillbakavisa Tübingerskolans åsigt, enligt hvilken κένωσις öfverhufvud åtminstone sättes lika med en κρύψις, genom hvilken den menskliga naturens bruk af de guddomliga egenskaper, hvilka den i kraft af den personliga föreningen eger, varder fördoldt, dessa egenskaper både med afseende på egandet och brukandet fattade utan någon som helst inskränkning eller närmare bestämmelse.

Visserligen förekommer icke i Concordiæ Formeln en uttrycklig förkastelse af Tübingerskolans uppfattning, såsom vi enligt det nyssanförda synes oss hafva funnit förkastelsen uttalas öfver Thomasii åskådning, och ännu starkare öfver den, som förekommer hos Gess. Fasthellre synes motsatsen mellan κένωσις χρήσεως och κρύψις χρήσεως, hvilken motsats ju redan före Concordiæ Formeln framkommit, vara i Concordiæ Formeln skjuten åt sidan. Men det oaktadt synes det kunna påstås, att Tübingerskolans uppfattning är i strid mot Concordiæ Formelns, enär Concordiæ Formeln alldeles bestämdt fattar det lidande och den död, som tillhör bilden af Menniskones Son i tjenareskepelse, såsom i alla afseenden full sanning och verklighet. Härpå synes åtminstone på det bestämdaste tydas, då den uppfattning uttryckligen tillbakavisas, att Herrens menskliga natur skulle i och med menniskoblifvelsen varda "divinæ naturæ exæquata," hvilket sammanstäldt med angifvandet af hvardera naturens egendomlighet, synes röja en månhet icke blott derom, att Herren verkligen måtte kunna tänkas såsom Medlaren, — hvilket Han ju icke kunde, om Han icke egde en menskligt natur ὁμοούσιον ἡμῖν —, utan ock en månhet derom, att den menskliga naturen genom föreningen med den guddomliga icke skulle behöfva tänkas hafva förlorat sådana proprietates, genom hvilkas förlorande den icke längre skulle kunna tänkas lida och dö, och det så, att lidandet och döden i intet afseende blefve ett sken. Och, att man fattar lidandet och döden såsom för den

menskliga naturen i alla afseenden den fullaste verklighet, det framgår både deraf, att det uttryckligen heter: ”vere passus est, vere mortuus est,” och det såsom något, hvilket skall gälla om Honom äfven till den guddomliga naturen, såväl som ock deraf, att man af begreppet om den guddomliga oföränderligheten finner sig förhindrad att tänka sig den guddomliga naturen så djupt nedstiga i lidandet som den menskliga: man vägrar ju att vid redogörelsen för communicatio idiomatum låta sådana bibliska uttryck som detta: ”de hafva korsfäst härlighetens Herre,” föranleda uppställandet af ett genus communicationis tapeinoticum såsom motstycke till genus communicationis majestaticum, hvars uppställande man anser ditåt syftande uttryck, t. ex. då det heter: ”Menniskones Son är i himmelen,” med tvingande nödvändighet fordra.

På grund af det nu anförda synes således Tübingerskolans ståndpunkt vara i strid med Concordiæ Formelns. Visserligen framställes från Tübingerskolans ståndpunkt, såsom vi erinra oss det, den närmare bestämmelse, enligt hvilken för det öfverste-presterliga ämbetets utöfning så till vida göres ett undantag, att Herrens utförande af detta ämbetes verk, hvad allmakten beträffar, säges bero icke blott på en denna egenskaps occultatio, utan ock på en dess retractio. Men en sådan åtskilnad mellan förnedringstillståndet med afseende på det öfverstepresterliga ämbetet och förnedringstillståndet för öfrigt, är icke blott icke att finna i Concordiæ Formeln, utan synes alldeles fremmande för dess uppfattning, helst deri på grund af det nyss anförda alldeles bestämdt och utan inskränkning uttalas en uppfattning af förnedringstillståndets alla förhållanden såsom i alla afseenden full sanning och verklighet.

3:o synes icke mindre äfven den Dornerska uppfattningen vara i afgjord strid med Concordiæ Formelns åskådningssätt.

Visserligen kan den Dornerska theorien icke sägas vara omedelbarligen träffad af den förkastelse, som uttalas öfver Nestorii och Calvins uppfattningssätt. Den Dornerska theorien sammanfaller ju icke med den Calvinska, än mindre med den Nestorianska. Ty, hvilket är antydt förut och icke bör förgätas, mellan den Dornerska åskådningen och den Nestorianska är den stora åtskilnad, att Dorner blott för förnedringsstillståndet antager ett tvåfaldigt Jag, Guds Sons och Menniskones Sons, och uttryckligen nekar Nestorianismens åsigt, enligt hvilken det aldrig kommer utöfver en ἑνωσις σχετικη mellan de båda Jagen; och mellan den Dornerska och Calvinska åsigten är äfvenledes den stora åtskilnaden, att Dorner lika bestämdt jakar, som Calvin nekar, att den menskliga naturen är i stånd att rymma den guddomligas fullhet, att humana natura är capax divinæ.

Och visserligen är det sant, att en så begränsad uppfattning som Dorners, icke föresväfvar Concordiæ Formelns medvetande såsom en, hvilken behöfver uttryckligen

förnekas. Men dock synes också den vara af Concordiæ Formeln tillbakavisad. Den är det, fastän icke omedelbarligen, så dock medelbarligen just genom förkastelsen af Nestorianismen och Calvinismen. Ty, då dessa åsigter ogillas, så bevisas deras oriktighet just af deras förnekelse af den personliga enheten under förnedringstillståndet. Och svårt synes det vara att bestrida, att, lika bestämdt som Concordiæ Formelns ståndpunkt jakar den s. k. enhypostasien, och denna såsom fullständigt förhanden allt ifrån menniskoblifvelsens början, lika bestämdt varder denna af Dorner förnekad. Och Dorner sjelf gör icke någon hemlighet deraf, att han i denna punkt befinner sig i strid med Concordiæ Formeln, hvilken punkt han just anser vara den, i afseende hvarpå en fortbildning af Concordiæ Formelns lärobegrepp är af nöden.

Men, om det således befinnes förhålla sig så, att både de theorier, som uppställas af Thomasius och Gess, och den, som uppställes af Tübingerskolan, såväl som ock den af Dorner uppstälda, samtligen äro i strid med Concordiæ Formeln, så synes det antagandet vara rimligt, att just den enda återstående, nemligen Giessenertheologiens, vore den, i hvilken vi skola finna Concordiæ Formelns ståndpunkt bevarad och fortbildad. Detta synes vinna dess mer sannolikhet, om uppmärksamheten fästes icke blott derpå, att Giessenertheologien framkom i sjelfva det rättrogna tidehvarfvet, och det under anslutning till Chemnitzii tankegång, icke heller blott derpå, att den i detta tidehvarf vann stort erkännande, utan ock särskildt derpå, att, äfven om motsatsen mellan *κενωσις* och *κρυψις*, liksom ock den dermed sammanhängande mellan *κτησις* och *χρησις*, i Concordiæ Formelns framställning kan sägas vara skjuten åt sidan, det dock uttryckligen säges, att under förnedringstillståndet å den menskliga naturens sida icke egde rum den usurpatio, det bruk af den guddomliga naturens fullhet, som inträdde i och med upphöjelsetillståndet: "non exercuit," heter det uttryckligen.

Sålunda synes vid första, äfven icke allt för ytliga, betraktelser af saken Giessenertheologiens åskådningssätt, bland alla de anförda åskådningssätten, med största rätt kunna göra anspråk på att innehålla den rätta fortbildningen af denna dogm på Concordiæ Formelns grundval. Fortbildningen skulle bestå uti å ena sidan en närmare utveckling af Concordiæ Formelns bestämning: "usurpatio" och "non usurpatio" såsom uttryckande motsatsen mellan upphöjelse- och förnedringstillståndet, och å andra sidan en närmare begränsning eller bortrensning af sådana mer eller mindre obestämda satser i Concordiæ Formelns åskådning, hvilka ännu kunde synas lemna rum för sådan uppfattning, som föreligger i någon af de andra theorierna.

Så synes det, som sagdt, vid första påseendet. Men vid närmare granskning synes omdömet komma att utfalla ganska annorlunda.

Hela den föregående framställningens innehåll synes uppfordra oss att vid vår närmare undersökning ställa frågan på följande sätt: hvilken af de tre satser, som vi funnit utgöra de drifvande krafterna vid de anförda κένωσις-theoriernas framkomst och allt efter den olika grad af styrka, hvarmed de förmått göra sig gällande, gifvit åt dessa theorier deras olikhet och inbördes ställning, — hvilken af dessa trenne satser måste från Concordiæ Formelns ståndpunkt anses vara af högsta värdighet såsom kyrklig bekännelsesats? En sådan jemförelsevis högsta värdighet såsom bekännelsesats kan naturligtvis icke bero på något annat, än just derpå, att det kyrkliga medvetandet i den eller den satsen uttalar ett trosinnehåll, hvilket, just så fattadt, som det föreligger, framför allt annat måste fasthållas, så framt icke den ståndpunkt skall öfvergifvas, hvilken är den högsta, hvartill Herren låtit det kyrkliga medvetandet hinna. Framställa vi nu frågan på detta sätt, så synes det svårligen kunna förnekas, att denna värdighet tillkommer just satsen om den personliga föreningen, och denna så fattad, att allt ifrån menniskoblifvelsens begynnelse enheten mellan den guddomliga naturen och den menskliga tänkes vara så innerlig och så till vida alldeles fullständig, att hvarken Logos's varande eller verkande i något afseende faller utanför den menskliga naturens varande eller verkande, ej heller tvärtom. Af de trenne måste från Concordiæ Formelns ståndpunkt denna sats vara att anse såsom den just i nyss angifna afseende högsta.

Härmed påstå vi således, både att en gradskilnad mellan Concordiæ Formelns satser kan tänkas vara förhanden, och att den angifna satsen i förhållande till andra intager en högre ställning.

Men, torde någon säga, är icke den scholastiska ståndpunkt, enligt hvilken samtliga bekännelsesatserna hafva den högsta grad af värdighet såsom bekännelsesatser, också Concordiæ Formelns? Och är icke således en gradmätning af trossatsernas inbördes värdighet oförenlig med Concordiæ Formelns ståndpunkt?

Det i denna fråga innehållna påståendet måste vi tillbakavisa såsom alldeles ogrundadt. Ty dels har man ofta öfverdrifvit den antydda scholastiska riktningen, men dels bör ock den stora åtskilnaden iakttagas mellan å ena sidan Chemnitz, som så noga skiljer mellan sådant, som bestämdt måste jakas eller nekas, och sådant, med afseende på hvars jakande eller nekande stor försigtighet bör tills vidare åtminstone iakttagas, genom hvilkens vetenskapliga arbete just derför också det kyrkliga lärobegreppet verkligen kunde utveckla sig till allt större fullkomning och

likasom eröfra nya bestämningar, — och å andra sidan det s. k. orthodoxa tidehvarfvets theologer, hvilka sjelfva togo lärobegreppet i arf, och genom hvilka det icke egentligen på djupet, utan hufvudsakligen på bredden förkofrades, och detta just derför, att de mer eller mindre saknade blick för de olika satsernas högre eller lägre grad af värdighet såsom satser, hvarom det kyrkliga medvetandet kommit till visshet. Vi behöfva blott jemföra med hvartannat det olika sätt, hvarpå den kyrkliga uppfattningen af Herrens nedstigande till Hades framlägges i Concordiæ Formeln och hos det orthodoxa tidehvarfvets theologer, för att förstå, med hvad rätt vi göra den angifna åtskilnaden.

Men om nu härmed bevisning är gifven derför, att Concordiæ Formelns satser från dennas egen ståndpunkt kunna anses stå i ett gradförhållande till hvarandra i afseende på deras rang och värdighet såsom bekännelsesatser, huru låter då bevisningen för det påståendet, att den angifna satsen om den personliga föreningen, just så fattad, som vi framställt den, kan såsom bekännelsesats göra anspråk på en högre rang och värdighet än någon af de andra båda?

Bevisningen härför lyder sålunda: Anledningen till uppställandet af articulus de persona Christi var behofvet att gentemot dess förnekelse från hemliga eller uppenbara Calvinisters sida uttala, hvad det lutherska medvetandet omfattade såsom fullvisst christligt sanningsinnehåll i detta stycket. Och hvad var det väl, som Calvinisterna nekade lika bestämdt, som Lutheranerna jakade det? Icke väl Guds oföränderlighet? Den lärde ju Calvin snarare med ännu större eftertryck. Väl icke heller sanningen och verkligheten af den menskliga naturens genomlefvande af ett förnedringstillstånd, af ett lif i tjenareskepelse? Det är ju fastmer häfdandet af denna, som alltid utgjort de Reformertas, så väl som Nestorianernas berömmelse. Hvad var det väl då, som Calvinisterne nekade, men Lutheranerna ansågo som så visst och säkert, att de funno sig särskildt uppfordrade att bekänna det, — hvad var det, om icke just punkten om den personliga föreningen? Eller är det icke så, att Calvinisterna lika klart och bestämdt uttalade sitt: Logos est totus extra carnem, et caro est totus extra Logon, som Lutheranerne uttalade sitt: nuspiam extra, nec Logos est extra carnem nec contra?

Så finna vi också i Concordiæ Formeln denna sats alltjemt träda i förgrunden. Och fråga vi Giessenertheologierna, om icke så är, så erhålla vi derpå till svar ett alldeles oförbehållsamt: ja. Men nu är det just denna sats, hvilken icke såsom den högsta fasthålles, utan fastheldre mer eller mindre fullständigt uppgifves just af den riktning, hvilken i sin till ytterlighet genomförda gestalt företrädes af Dorner, i en genom närmare begränsning mildrad form af Giessenertheologien. Dorner för-

nekar den för förnedringstillståndet helt och hållet. Detta ogillas från Giessenerståndpunkten. Men ändock kan Giessenerståndpunkten icke fritagas från den beskyllning, hvilken först Tübingerskolan och sedan samtliga de andra riktningarne utslungat mot densamma, att den, fastän den icke velat det, ändock lärt ett "extra calvinisticum." Ty, såsom vi förut hafva sökt ådagalägga det, om t. ex. med afseende på allestädesnärvarelsen præsentia extima brukas af Logos, men icke brukas af den till personlig enhet med Logos upptagna menniskonaturen, hvilket beggedera lärdes just så af Giessenertheologien, och om det vidare enligt denna theologi heter om Herrens förnedringstillstånd: regnavit mundum non mediante carne, så är härmed på samma gång en riktig consequens uttalad af deras skiljande mellan *κτησις* och *χρησις* och ett "extra" lagdt i dagen, som strider mot den satsen: nec Logos extra carnem nec contra. Men om det nu så förhåller sig, så måste vårt omdöme om dessa theoriers ställning till Concordiæ Formeln i angifna afseende blifva detta, att af de riktningar, i hvilka dessa theorier gingo, den har den minsta rätten att gälla såsom fortbildande på Concordiæ Formelns grundval, som, för bevarandet af de två andra satserna, antingen helt eller till en del uppgifver just den, som af dessa trenne för Concordiæ Formeln måste anses såsom den högsta. Om vi sålunda vid vår undersökning låta de tre satsernas inbördes värdighet blifva bestämmande, så föras vi från Giessenertheologien och till någon af de andra båda riktningarne, hvilka först och sist åsyfta att bevara denna sats: nec Logos extra carnem etc., för att se till, om möjligen någon af dem kan tillfredsställa de uppstälda krafven, att å ena sidan utveckla en utöfver Concordiæ Formeln gående *κενωσις*-theori, å den andra intet gifva till spillo af det, som, från Concordiæ Formelns egen ståndpunkt sedt, måste anses tillhöra kärnan af dess bekännelseinnehåll.

Vi synas då närmast vara hänvisade till Tübingerskolans riktning. I det föregående är anmärkt, att dess åsigt i Concordiæ Formeln ej rakt fram förkastas. Och anknyta vi nu till den punkt, som ådagalagt, med hvad rätt vi angifvit Giessenertheologien såsom otillfredsställande, så befinnes det, att för Tübingertheologien den drifvande kraften, såväl vid deras bekämpande af Giessenerriktningen, som ock vid utbildandet af deras eget åskådningssätt, var just månheten att bevara och häfda den sats, hvilken vi funnit af de trenne vara i detta sammanhang Concordiæ Formelns högsta. Kommer nu härtill, att Tübingerskolan är framkommen just i det tidehvarf, som så starkt beherrskades af Concordiæ Formelns åskådningssätt, och att den röjer en trosdjerfhet, som icke ryggar tillbaka för att uttala de yttersta slutföljderna, under det att t. ex. det erkännande, som Giessenertheologien vann, ju längre tiden skred framåt, röjer ett sammanhang med den benägenhet för allmänfattlighet och lust

att afslipa, hvad som syntes såsom ytterligheter, hvilken nådde sin höjdpunkt i den s. k. upplysningsperioden, så kunde man vara benägen att vänta, det vid närmare betraktande just hos Tübingerskolan den största öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln skulle vara att finna.

Och ett obestridligt sakförhållande är, att Giessenertheologien icke förmådde utestänga Tübingerriktningen från det theologiska område, som begränsades af Concordiæ Formeln. Sjelfva Johannes Gerhard uppreste sig emot ett sådant utestängande. Detta månde bero derpå, att möjligen, likasom det ur Concordiæ Formeln anförda uttrycket "usurpatio," syntes styrka Giessenertheologiens riktighet från Concordiæ Formelns ståndpunkt, så ock sådana uttryck deri förekomma, hvilka tendera åt den uppfattning, som Tübingerskolan vill häfda. Detta måste ock erkännas vara förhållandet, om man uppmärksammar, huru vid sidan af "usurpatio" och "non exercuit" förekomma "manifestatio" och "secreto habuit." Antager man nu, att ett strängt fasthållande af den högsta satsen om den personliga föreningen får begrunda uppfattningen af dessa senare uttryck såsom tolkande de föregående, och icke tvärtom, så synes deraf blifva en följd, att Concordiæ Formeln måste anses hafva en stark tendens till den s. k. *κρυψις*. Men nu var det just Tübigerskolans egendomlighet, att den med en nästan hänsynslös djerfhet sökte genomföra denna.

Dock låtom oss nu, för att komma till ett bestämdt afgörande, likasom vi vid närmast föregående undersökning med afseende på Giessenertheologien gjorde oss den frågan, hvilken af de tre ofta nämnda satserna från Concordiæ Formelns ståndpunkt vore att anse såsom den högsta, så här med afseende på Tübingerriktningen och den nyare Thomasianska, hvilka begge riktningar söka häfda den sats, som befunnits vara Concordiæ Formelns högsta, — låtom oss ställa frågan så: hvilken af de återstående båda satserna kan just i det skick, hvari de förekomma i Concordiæ Formeln, göra högsta anspråk på att från dess ståndpunkt gälla såsom bekännelsesats?

I sammanhang med den nyss förda bevisningen derför, att Concordiæ Formeln röjer en lutning tills Tübingertheologiens *κρυψις*, skulle man känna sig böjd att mena, det svaret på denna fråga icke kan vara annat än det, att oföränderlighetens bevarande i ännu högre grad än häfdandet af förnedringstillståndets verklighet måste anses hafva legat Concordiæ Formelns författare om hjertat. Och häri styrkes man, om man gifver akt derpå, att oföränderligheten göres gällande både positivt och negativt, både så, att dess motsats uttryckligen förkastas, och det med användande af de mest starka ord, och så, att det i Concordiæ Formelns tidehvarf gängse oföränderlighetsbegreppet visar sig utgöra en drifvande kraft för gestaltningen af läran om communicatio idiomatum, i det att från denna ett genus tapeinoticum bestämdt uteslutes,

under det att satsen om förnedringstillståndets verklighet, om den eljest verkligen är att anse såsom ingående i Concordiæ Formelns klart fattade bekännelseinnehåll, åtminstone icke på samma sätt gifvit anledning till uteslutning af en densamma rakt motsatt åsigt.

Helt naturligt föranledes vi i sammanhang med det föregående att fråga, huruvida någon af dessa satser framgått ur en lärostrid, på samma sätt som satsen: nec Logos extra carnem etc. utgör en vunnen eröfring, som det kyrkliga trosmedvetandet tillkämpat sig i strid mot Calvinisterna. Härpå måste svaras: nej, åtminstone icke så, som satsen: nec Logos extra carnem etc., d. ä. icke så, att ett bestämdt ja uttalats mot ett af motståndarne klart uttaladt nej, eller tvärtom. Ty då domen uttalas öfver oföränderlighetens upphäfvande, så är detta icke ett uttryck deraf, att man förkastar en åsigt, som omfattas af motståndarne, utan fasthellre deraf, att man för sin del afvärjer sig från en beskyllning, som från Reformert sida utslungades mot Lutheranerne, den nemligen, att de, i och med fasthållandet af sitt begrepp om den personliga föreningen, skulle vara att anse såsom ur stånd att äfvenledes fasthålla Guds oföränderlighet. Och beträffande satsen om ett verkligt förnedringstillstånd, så framt derom eljest något bestämdt säges, så ligger visserligen bakom Concordiæ Formeln motsatsen mellan Brentz och Chemnitz, men, om ock en positiva kan framletas, så är den dock icke klart uttalad gentemot en bestämdt fattad negativa, utan, såsom redan är antydt, ett bestämdt afgörande mellan Chemnitz och Brentz är snarare skjutet åt sidan. Således kan icke från detta håll något företräde uppvisas för satsen om förnedringstillståndets verklighet gentemot satsen om Guds oföränderlighet.

Men innehålles då satsen om förnedringstillståndets verklighet såsom en bekännelsesats i Concordiæ Formeln, eller innehålles den deri icke? Med den frågan måste vi hafva kommit på det klara, innan det på allvar kan blifva fråga om en gradskilnad mellan de tvenne nu förevarande satserna.

Att den deri innehålles, och det såsom en bekännelsesats, måste anses såsom bevisadt i och med det, som är anfördt såsom talande för Giessenertheologiens öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln. Ty detta kan icke anses upphäfdt, hvarken dermed, att ett bestämdt afgörande mellan Chemnitz och Brentz är skjutet åt sidan, ej heller genom det, som sedermera iakttagits, att Concordiæ Formeln röjer en tendens till *κρυψις*. Ty en tendens är dock icke mer än en tendens. Och sjelfva Tübingerskolan söker ju i någon mån bevara satsen om förnedringens verklighet genom sin distinction mellan förnedringstillståndet, såvidt det tillhör det öfversteprесterliga ämbetet, och för så vidt det tillhör de andra begge ämbetena, likasom Giessenertheologien sökte bevara den personliga enheten genom distinctionen mellan *κτησις* och *χρησις*, och Thomasius satsen om oföränderligheten genom distinctionen

mellan immanenta och relativa guddomliga egenskaper. Huru Tübingerskolan uppnått detta syfte, är här icke rummet att utreda. Nu taga vi blott fast derpå, att i viss mån äfven enligt Tübingerskolans erkännande Concordiæ Formeln såsom en bekännelsesats innehåller satsen om verkligheten af den menskliga naturens genomlefvande af ett förnedringstillstånd.

Men huru skola vi nu angifva gradskilnaden mellan de begge ifrågavarande satserna? — Hvad hittills är anfördt, kan synas gifva satsen om oföränderligheten företrädet. För att komma till ett afgörande i denna punkt, synes lämpligt att jemföra dessa begge satser från följande tvenne synpunkter: 1:o Om med afseende på någon af dem motsatsen mellan bekännelseinnehållets skal och kärna, mellan dess till medelpunkten och till omkretsen hörande delar, är att iakttaga; 2:o På hvad grund Concordiæ Formeln eger sin visshet om båda dessa satsers rätt att gälla såsom bekännelsesatser. Dessa båda synpunkter erbjuda sig helt naturligt. Och klart är, att de båda förhållanden, som härmed beröras, måste vara af vigt för bedömandet af den en bekännelsesats tillkommande rang och värdighet.

Hvad då först beträffar den första synpunkten, så är icke möjligt att inse, huru i afseende på satsen: den menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndet var den djupaste sanning och verklighet, skulle kunna skiljas mellan kärna och skal. Deremot har just satsen om oföränderligheten redan i det föregående blifvit anförd såsom exempel på en sats, med afseende på hvilken möjligen just en sådan åtskilnad kunde böra göras. Ett är nemligen det, att göra gällande Guds oföränderlighet såsom den Guds bestämdhet, i följd af hvilken Han måste tänkas icke blott icke af någon annan kunna föras in i någon förändring, utan också icke sjelf kunna bestämma sig till en förändring af sådan art, att Han i något afseende upphörde att vara Gud, i det att Han nedlade, upphörde att ega något af de stycken, som tillhöra det guddomliga lifvets innehåll, så att sådant innehåll ginge ifrån. Ett annat är det, att så göra gällande denna det guddomliga lifvets enhet och öfverensstämmelse med sig sjelf, att detta sker i och med en sådan bestämning af oföränderligheten, enligt hvilken den tänkes såsom en, såsom man säger, abstract, d. ä. all möjlig förändring uteslutande, negation af föränderlighet. Det förra skulle nemligen kunna göras gällande i en sådan form, att dervid äfven den abstract negativa uppfattningen af oföränderligheten vore utesluten. Ty om Gud tänkes kunna ingå i förändringens område och derigenom modificera formen för sitt lif, så t. ex., att Han i kraft af egen sjelfbestämmelse omsätter allmaktens och allvetenhetens yttre oändlighet i en inre oändlighet, allt efter som den heliga kärlekens kraf kunde föranleda, (i förhållande till hvilken heliga kärlek allmakten och allvetenheten vore

underordnade bestämningar), utan att dervid något komme att uppgifvas af det, som gör Gud till Gud både i Hans inre förhållande till sig och i Hans förhållande till verlden, — så vore detta ett oföränderlighetsbegrepp af den angifna arten.

Hvad nu beträffar Concordiæ Formelns sats om den guddomliga oföränderligheten, så synes det svårligen kunna förnekas, att denna sats innehåller icke blott det först angifna oföränderlighetsbegreppet, utan oföränderligheten bestämmes här på ett sådant sätt, att allt hvad förändring heter derifrån är uteslutet. Concordiæ Formeln tänker sig nu all förändring såsom beroende på ett plus eller minus, ett fullkomligt egande eller ett fullkomligt saknande af något. Det framgår af uttrycken: accessit, decessit, deposuit. Möjligheten af en förändring, som icke bestode i något sådant, utan allenast i en modification af sättet för lifsinnehållets förhandenvarande, utan att genom sådan modification den sig förändrande tänkes uppgifva något af sitt väsendes innehåll i ett eller annat afseende, faller det Concordiæ Formeln icke in att tänka. Men nu synas vi dock från Concordiæ Formelns egen ståndpunkt kunna påstå, att det, som deri egentligen bekännes, det är Guds oföränderlighet öfverhufvud, d. ä. den egenskap, på grund hvaraf Gud aldrig får tänkas upphöra i något afseende vara Gud, äfven om detta upphörande tänkes bero allenast på Hans kärleksviljas fria sjelfbestämmelse; och att, om denna oföränderlighet kan bevaras, oaktadt uppgifvandet af det oföränderlighetsbegrepp, enligt hvilket oföränderligheten tänkes utesluta all förändring, särskildt en sådan som den antydda, deremot från Concordiæ Formelns ståndpunkt intet skulle vara att säga. Säkert är, att ett sådant oföränderlighetsbegrepp, som det af oss antydda, icke föresväfvat Concordiæ Formeln såsom ett, hvilket borde från dess ståndpunkt afvisas.

Att sålunda bekännelsesatsen om verkligheten af menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndet, såsom en sats, med afseende på hvilken ingen åtskilnad kan göras mellan skal och kärna, just härigenom har, i det skick hvari den föreligger, ett högre värde såsom bekännelsesats, än satsen om Guds oföränderlighet, sådan den såsom bekännelsesats är uttalad, eftersom i denna, sådan den föreligger, åtskilnad mellan skal och kärne synes både kunna och böra göras, — detta vinner ännu större bekräftelse, om vi söka göra oss reda för källan, hvarifrån den ene och den andre af dessa bekännelsesatser just i sitt föreliggande skick härflyta. Detta var ock den andra synpunkten, som vi skulle göra gällande.

Visserligen, då Concordiæ Formeln till bevis för riktigheten af sitt oföränderlighetsbegrepp anför, att det stöder sig på den Heliga Skrift, så sker detta med nästan ännu större uttrycklighet, än med afseende på satsen om den menskliga naturens verkliga genomlefvande af förnedringstillståndet. Men, 1:o åberopas för oför-

änderlighetsbegreppets bevisande ett ensamt ställe, utan hänsigt dertill, att, såsom öfverhufvud alla Guds egenskaper äro fullt uppenbara först i Christo, så ock det kyrkliga oföränderlighetsbegreppets öfverensstämmelse med den Heliga Skrift icke kan ådagaläggas, utan att det bepröfvas efter den Christusbild, som Skriften framställer. Men nu synes det just vara denna Christusbild och icke ett eller flera enstaka skriftställen, hvarur man härleder satsen om förnedringstillståndets verklighet. Och 2:o synes den kyrkliga satsen om förnedringens verklighet liksom framdrifvas af denna Christusblick, sådan den alltigenom lefvat i kyrkan utan att hafva genom någon vetenskaplig behandling varit utsatt för faran att blifva vanstäld, hvilket ju skulle kunna tänkas inträffa, om den kyrkliga vetenskapen skulle råka i en falsk förbindelse med en ur icke christlig jordmån framvuxen philosophi. Hvaremot just motsatsen synes vara fallet med satsen om oföränderligheten, sådan den föreligger. Att, hvad vi deri kallat kärna, härflyter just från den kyrkliga Christusbilden, det torde icke kunna med skäl bestridas. Men det kyrkliga oföränderlighetsbegreppets abstracta negativa gestalt erinrar åtminstone icke mera om Jakobs Epistel, än om det scholastiska begreppet oföränderlighet, hvari denna är så bestämd, att den s. k. Nihilianismens stridsfrågor ännu icke fått någon lösning, ja, att från dess ståndpunkt sjelfva Menniskoblifvelsen måste förnekas.

Om nu så är, så måste, från Concordiæ Formelns egen ståndpunkt, satsen om förnedringens verklighet, hvarpå scholastiska missgrepp icke kunna misstänkas hafva haft inflytelse, ställas högre än satsen om Guds oföränderlighet, hvars sammanhang med den scholastiska theologien, mot hvilken äfven Concordiæ Formeln sjelf måste hafva misstanke, icke kan förnekas. Och häraf följer då, att den theori, som näst bevarandet af satsen om den personliga enheten söker häfda satsen om förnedringstillståndets verklighet, äfven om den dervid i något afseende uppoffrar Concordiæ Formelns sats om Guds oföränderlighet, likväl måste anses vara i närmare öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln, än den, som, jemte det den bevarar den första satsen, i något afseende gifver den andra till spillo, för att så häfda Concordiæ Formelns oföränderlighetsbegrepp. Tillämpa vi detta på de anförda theorierna, så måste åt den Thomasianska riktningen tillerkännas större rätt att anses i sanning fortbildande på Concordiæ Formelns grundval, än åt Tübingerskolans. Ty att Tübingerskolan icke undgått att förgripa sig på satsen om förnedringstillståndets verklighet i hela den omfattning, hvari denna sats gör sig gällande i Concordiæ Formeln, det inses lätteligen.

Men huru förhåller det sig med denna tredje Thomasianska riktning? Kanske den bevarar alla tre satserna, om icke helt och hållet, så dock möjligen så till vida åtminstone, att det, som den af den tredje gifver till spillo, är blott dess skal? — Den före-

träddes nu af en radikal representant, nemligen Gess, och af en moderat, nemligen Thomasius.

Att Gess, som anser i och med förnedringstillståndet en stiltje ega rum med afseende på både de inåt och utåt vända förhållandena i Guds treeniga lif, skulle kunna anses bevara kärnan af Concordiæ Formelns bekännelse i denna punkt, det har väl icke ens han sjelf satt i fråga. Hvad han sjelf anser för kärna i det christliga oföränderlighetsbegreppet, det söker han väl bevara. Men till dess bevarande anser han icke höra mer än det, att intet tänkes ega rum i det guddomliga lifvet annorledes än i kraft af dess egen sjelfbestämmelse, hvarmed just möjlighet skall vara öppnad för den nyss omtalta stiltjens inträdande; denna skall nemligen icke innebära ett upphäfvande af oföränderligheten, blott den kan tänkas inträda uteslutande såsom följd af fri guddomlig sjelfbestämmelse.

Återstår då Thomasii egen åsigt. Kan den möjligen hafva undgått att förgripa sig på kärnan i Concordiæ Formelns oföränderlighetssats? Vi måste äfven derpå svara: nej. Ty, enligt det förut utvecklade, såsom skal var att beteckna det sätt att fatta oföränderligheten, enligt hvilket hänsigt ännu icke tagits till möjligheten att tänka sig en oföränderlighet under medgifvande af en modification af det guddomliga lifsinnehållets tillvarelseform, såsom t. ex. egenskapernas omsättande från en utvärtes till en invärtes oändlighet. Såsom kärna åter måste vi anse det, att intet moment af det guddomliga lifsinnehållet får tänkas uppgifvet, icke blott icke något sådant, som tillhör det treeniga lifvets inre förhållanden, utan också icke något af det, hvarigenom Logos är verldens guddomliga med sin kraft och sin tanke allt bärande princip. Men nu är det just detta senare, som Thomasius uppgifver; och derigenom befinnes icke heller han vara i full öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln, äfven om hans theori möjligen måste anses, om den jemföres med de andra genomgångna theorierna, af Concordiæ Formelns egentliga bekännelseinnehåll bevara det jemförelsevis vigtigaste.

På grund af det anförda skulle vi nu kunna, i viss mån åtminstone, vara i stånd att angifva de genomgångna fortbildande theoriernas förhållande till Concordiæ Formeln, såsom fortbildningens grundval och lefvande utgångspunkt. För att likväl kunna göra detta i ännu fullständigare mån, synes vara nödigt att till undersökning upptaga ännu en punkt, som helt naturligt framställer sig.

Vi hafva funnit, att vid de olika fortbildande κενωσις-theoriernas tillblifvelse trenne satser allt efter det sätt, hvarpå de fått göra sig gällande, varit af afgörande betydelse. Vi hafva ock funnit, att alla dessa trenne satser ingå med i Concordiæ Formelns κενωσις-dogmen beträffande bekännelseinnehåll. Vi hafva ännu

derhos funnit, att, jemte fasthållandet af Concordiæ Formelns ståndpunkt i allt, som rör Herrens person med bortseende från förnedringstillståndet, dessa theorier just på ett fasthållande af ett större eller mindre mått af de i dessa tre satserna uttalade bekännelseinnehållet, och det just allt eftersom dessa satser från Concordiæ Formelns ståndpunkt hafva högre eller lägre dignitet, kunna grunda sina anspråk på att vara fortbildande på Concordiæ Formelns basis. Men, fråga vi nu, äro dessa trenne satser också de enda, hvilka Concordiæ Formeln uttalar såsom satser, hvarpå en rätt kyrklig uppfattning af Herrans $\varkappa\acute{\varepsilon}\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ kan hvila? Eller gifves det ännu ytterligare en eller flera sådana?

Klart är, att denna fråga icke är utan sin ganska stora betydelse. Ty skulle det befinnas vara så, att Concordiæ Formeln såsom grundval för den kyrkliga uppfattningen af $\varkappa\acute{\varepsilon}\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ uppställer ännu en eller flera satser, så vore detta det första omdöme, vi här hade att afgifva, att, för så vidt vi eljest rätt framställt dessa theorier, sådana satser blifvit af samtliga dessa fortbildande theorier lemnade åsido.

Vi anse oss emellertid alldeles bestämdt kunna påstå, att hvarken en eller flera sådana satser af Concordiæ Formeln uppställas. Och till bevis härför hänvisa vi till Concordiæ Formeln sjelf, spörjande, hvilka sådana satser skulle vara, och påpekande, att, oss veterligt, ingen påstått sådana vara förhanden.

Men samma undersökning af Concordiæ Formeln, som ledt oss till detta omdöme, gifver ock vid handen, att den uppgift, som Concordiæ Formeln ställer på den fortbildande kyrkliga vetenskapen med afseende på frågan om förnedringstillståndet, är ingen mindre än den, att, om möjligt, bevara samtliga dessa satser, åtminstone till deras kärna, oförkränkta. Ty, väl stå de såsom bekännelsesatser inbördes i ett gradförhållande till hvarandra; men samtliga uppställas de dock af Concordiæ Formeln såsom satser, som måste utgöra grundvalen för den $\varkappa\acute{\varepsilon}\nu\omega\sigma\iota\varsigma$-theori, som verkligen skall kunna utgöra en fortbildning af det kyrkliga medvetande, som kommit till uttryck i Concordiæ Formeln. En klart genomförd theori på grundvalen af dessa satser har väl Concordiæ Formeln knappt sjelf menat sig hafva gifvit. Sammanställningen: ”usurpatio, manifestatio, plenaria possessio” lemnar utgångspunkter för uppbyggande af theorier både i Giessener- och Tübinger- och Thomasiansk riktning. Härmed skall dock icke vara sagdt, att Concordiæ Formeln bär prägeln af hvad man kallar en compromiss. Visserligen, om dess framställning skulle betraktas såsom en genomförd vetenskaplig theori, så måste den sägas bära denna prägel; men ej, om den betraktas såsom bekännelseurkund. Ty den är icke en utvärtes förknippning af väsentligen olikartadt innehåll, utan ett bekännande af de stycken af den kyrkliga sanningen, som det kyrkliga medvetandet insett vara fullt vissa och ofrånkomliga,

så framt ej christendomens väsende skall uppgifvas. Hvad kyrkan fattat såsom sådant, det bekänner hon ock, äfven om hon icke är i stånd att på grundvalen af sina bekännelsesatser utveckla en klart genomförd åskådning, hvilket, som sagdt, icke heller kan anses vara bekännelsens uppgift. Hvad som för en *κενωσις*-theoris genomförande isynnerhet kunnat vara hinderligt, hafva vi till en del åtminstone funnit, nemligen det döda begrepp om Guds oföränderlighet, som likasom är skalet för det bekännelseinnehåll såsom kärna, i hvilket det kyrkliga medvetandet uttalar, att den guddomliga oföränderligheten icke tillstädjer, att Sonen vid *κενωσις* tänkes uppgifva hvarken en del af eller hela den guddomliga naturens lifsinnehåll.

Att på grundvalen af Concordiæ Formeln framställa en genomförd åskådning af Herrens förnedringstillstånd, det hafva nu dessa fortbildande theorier försökt. Men vi finna, — och detta blifver vårt slutomdöme om dessa theoriers förhållande till Concordiæ Formeln —, vi finna, att ingen af dessa theorier förmått på samma gång framställa en klart genomförd åskådning och häfda samtliga de trenne ofta nämnda satserna, enär hvardera af de trenne riktningarna, hvarpå fortbildningen slagit in, och hvartill möjlighet varit gifven i Concordiæ Formeln, blott förmår häfda två och två af dessa trenne satser, antingen helt uppgifvande den tredje, hvilket sker hos Dorner och Gess, eller ock, såsom det sker hos Thomasius, Giessener- och Tübingerskolan, närmare bestämmande den på ett sätt, som från Concordiæ Formelns ståndpunkt måste anses för ett uppgifvande åtminstone till en del. Så har nemligen, för att ännu en gång sammanfattande framställa resultatet, — om vi beteckna satsen om den personliga föreningens innerlighet och fullständighet med I, satsen om förnedringens sanning och verklighet med II, och den om oföränderligheten med III —, Philippi och Giessenertheologerne bevarat II och III, men tillspillogifvit I, åtminstone delvis; Tübingerskolan bevarat I och III, men tillspillogifvit II, åtminstone delvis; Thomasius bevarat I och II, men tillspillogifvit III, åtminstone delvis.

Och härmed är ock gradskilnaden i afseende på dessa theoriers öfverensstämmelse med Concordiæ Formeln angifven, såväl som ock härmed är uttaladt, att ingen af dem befinner sig i en fullkomlig öfverensstämmelse med Concordiæ Formelns ståndpunkt, icke ens om man inskränker fordran härpå till en öfverensstämmelse med den egentliga kärnan af dess bekännelseinnehåll.

Nu skulle någon kunna mena att det vetenskapliga arbete, som framträdt i dessa theorier, just ådagalagt omöjligheten af att vinna en åskådning af Herrens förne-

dringstillstånd, som, på samma gång den vore klart genomförd, jemväl bevarade samtliga Concordiæ Formelns trenne satser. Det låter ju tänka sig, att detta icke kan lyckas. Det låter ju tänka sig, att Concordiæ Formeln skulle, om den bepröfvades efter Skrift, tradition och den christliga sanningsidéen, låta bevisa sig vara slutpunkten i det kyrkliga medvetandets normala utveckling, och att dess bekännelseinnehåll öfverhufvud, såväl i allmänhet som särskildt i fråga om Christi person, i allt hvad som icke rör *κένωσις*-frågan, vore af samma höga värde som t. ex. de s. k. œkumeniska Symbola, men att dess bekännelsesatser om *κένωσις*, enär denna fråga ej i en lärostrid blifvit på ett genomgripande sätt behandlad, mer eller mindre vore att förlikna vid en för tidigt plockad frukt, för att tala med Dorner. Det låter ju tänka sig såsom en möjlighet; fastän hvarken vår inledande betraktelse, ej heller sjelfva undersökningen synes styrka sådant, utan fasthellre motsatsen.

De framkomna theorierna hafva nu ådagalagt uppgiftens svårhet. Men dermed, att de icke lyckats lösa den, dermed är ännu icke bevisadt, att den icke kan lösas.

Öfverhufvud synes man vid det vetenskapliga arbetet på denna frågas lösning varit för mycket beherrskad antingen af den föreställningen, att man lätt nog kunde komma till rätta med uppställandet af en *κένωσις*-åskådning, som i alla afseenden tillfredsställde Concordiæ Formelns ståndpunkt, — så de äldre theorierna; eller af den föreställningen, att något af Concordiæ Formelns bekännelseinnehåll nödvändigt måste uppgifvas, — så de nyare.

Återstår ännu, synes det, att tänka sig saken så, att de ofta omtalta trenne satserna förhålla sig till hvarandra så, som trenne ringar, som med lätthet sammansättas två och två, men icke samtliga kunna sättas samman, utan såvida de först blifva ställda i ett egendomligt förhållande till hvarandra, hvilket kan vara svårt att uppfinna, och möjligen derjemte någon af dem blifvit frigjord från för densamma oväsentligt tillbehör.

För uppgiftens lösning, om den eljest står att finna, kan emellertid ett grundligt försök att gripa saken an från alla möjliga sidor hafva sin stora betydelse. I sådant afseende måste dessa försök till fortbildning af *κένωσις*-dogmen anses hafva inom den kyrkliga vetenskapen gjort ett arbete af värde. Och det icke blott så till vida, att de ådagalagt svårigheterna vid uppgiftens lösning och ledt oss till att inse, huru den icke kan lösas: de hafva jemväl skärpt blicken för uppgiftens verkliga innehåll, och, sammanställda med Concordiæ Formeln, anvisat den väg, hvarpå det kyrkligt vetenskapliga arbetet synes böra fortgå, den nemligen, att, fasthållande i första rummet den personliga enheten, dernäst verkligheten af den menskliga naturens genomlefvande af förnedringstillståndet, söka, om möjligt, häfda äfven allt det

innehåll, som vi betecknat såsom kärnan i Concordiæ Formelns sats om den guddomliga naturens oföränderlighet.

Detta synes nu icke vara möjligt utan en djupare uppfattning, icke blott å ena sidan af det christliga Gudsbegreppet, utan ock å andra sidan af det christliga menniskobegreppet, såväl som ock särskildt en djupare uppfattning af sjelfmedvetandets natur och betydelse för kärlekslifvet, än som ännu inom den lutherska vetenskapen är den allmänna. Utan en djupare uppfattning häraf synes det nemligen vara omöjligt att lösa den uppgift, som Concordiæ Formelns trenne satser uppställa. Ty så länge som ännu af kyrkoläran 1:o Gudsbegreppet icke fullkomligare är fattadt, än att Guds oändlighet bestämmes så, att man föres hardt nära antingen deismens eller pantheismens gränser; än att det om de guddomliga egenskaperna kan heta: nullam distinctionem habent a parte rei; och att man af Sonens character hypostaticus väsentligen icke förmår afvinna någon djupare betydelse; och så länge 2:o menniskobegreppet ännu är så fattadt, att menniskoexistensen gentemot andeexistensen betecknas såsom en substantia incompleta; och den andre Adam fattas såsom en af de många, icke såsom menskligheten hufvud; och menniskans högsta sedliga fullkomning icke tänkes betingad just deraf, att i den andre Adam Logos ingår såsom personbildande princip; och så länge 3:o medvetandet icke tänkes kunna vara förhanden i ett potentialitetstillstånd, utan att dermed betingelsen för kärlekslifvets förhanden varande upphäfves; — så länge synes uppgiften omöjligen kunna lösas.

Men kunde det låta bevisa sig, 1:o att det christliga Gudsbegreppet är att fatta så, att såväl allmakten med dess förutsättningar, evigheten och allestädesnärvarelsen, som allvetandet stå i ett underordnadt förhållande till den heliga kärleken, eller, såsom man plägar säga, att det ethiska Gudsbegreppet har det physiska och logiska till sina förutsättningar och momenter; och vidare att de guddomliga egenskapernas utvärtes oändlighet kan i kraft af guddomlig sjelfbestämmelse omsätta sig i en invärtes oändlighet, om den heliga kärlekens kraf sådant föranleder, och slutligen att den enfödde Sonens character hypostaticus för med sig, att hos Honom särskildt detta kunde ega rum, utan att Han likväl derigenom upphörde att vara *ὁμοουσιος τῳ πατρι*; och kunde det 2:o låta bevisa sig, att det christliga menniskobegreppet vore att fatta så, att allskapelsen, andetillvarelsen ej mindre än naturtillvarelsen, sammanfattas i menniskan såsom i en medelpunktlig enhet, och vidare att allt hvad menniska heter i den andre Adam såsom i sitt hufvud på ännu högre sätt sammanfattas till en medelpunktlig enhet, och ändtligen att denne andre Adams menniskonatur å ena sidan intoge den ställning till allskapelsen, att Han med sin kraft och sin tanke beherrskade alla rum och alla tider, och det så, att Han

vore det adæquata mediet för såväl den guddomliga evighetens, allestädesnärvarelsens och allmaktens, som den guddomliga visdomens genomträngande af verldsalltet, — å andra sidan vore ur stånd att annorledes vinna personlighet, än just i enhet med den enfödde Sonen såsom dess personbildande princip; och kunde slutligen 3:o medvetandet låta sig tänka såsom verkligen för handen varande äfven under sådana tillstånd, som man eljest plägar beteckna såsom fullkomligt omedvetna, och det särskildt såsom för handen varande på ett sätt, hvilket icke förhindrade möjligheten af den heliga kärlekens allra fullkomligaste lifsrörelse, — kunde allt detta, hvilket är mer och mindre främmande för den gammalkyrkliga uppfattningen och äfven för många af de nyare, ehuru för dess erkännande inom det lutherska kyrkosamfundet af en Martensen, en Liebner och äfven en Dorner storartade förarbeten äro gjorda, — kunde allt detta få förutsättas, då skulle möjligen en klart fattad *κενωσις*-theori kunna låta sig genomföra, uti hvilken Concordiæ Formelns samtliga satser komme till sin rätt. Då skulle möjligen vår Herras Jesu Christi förnedringstillstånd låta tänka sig så, att midt i förnedringens djupaste ögonblick, när Han hvilar i Marias sköte, när Han uppgifver sin anda på Golgathas kors, från det rum, som vidröres af Hans hand och fot, från det ögonblick, som Han genomlefver i tidens fullbordan, i och med det som sker med och af Honom, Han ej blott till sin guddomliga, utan jemväl till sin menskliga natur, allt mediante carne, är den alla rum i allestädesnärvarelse, alla tider i evig närvarelse beherrskande kraft, som bär himmel och jord, väl icke i utvärtes, men i invärtes oändlighet, men dock så, att det allt bäres närmast af Honom och ingen annan, och det af Honom i intet afseende blott såsom den enfödde Sonen, utan i alla afseenden såsom jemväl Menniskones Son, allt i och med den menskliga naturen, mediante carne; och att, äfven när Hans medvetande höljes af slumrets töcken, eller dödens natt lägrar sig deröfver, icke blott i Hans guddomliga medvetande utan jemväl i Hans menskliga — äfven här det guddomliga verksamt alltigenom mediante carne — den alltomfattande visdomstanke rörer sig, i hvilken all tillvarelsens ändamål begripes väl icke i begripandets utvärtes, men dock i deras invärtes oändlighet; och ändtligen att i det gudamenskliga hjerta, som under bäfvan införes i lockelsens och lidandets frestelse för att genom frestelsens öfvervinnande varda fullkomnadt, den heliga kärlekens fullhet rörer sig, äfven här väl icke i utvärtes, men i invärtes oändlighet.

Till ett hypothetiskt uppställande af detta försök att från Concordiæ Formelns grundval fortbilda *κενωσις*-dogmen synes den nu gjorda statistiskt theologiska undersökningen af frågan leda.

Huru nu detta så försökta uppfattningssätt kan bevisa sig såsom uppburet af 1:o den Heliga Skrifts utsagor, 2:o det kyrkliga lärobegreppets utveckling genom kyrkans historia och 3:o den christna religionens väsende i dess egendomlighet såsom den absoluta religionen, — detta är frågor, som tillhöra den critiska theologiens olika delar att besvara, liksom det, ifall dessa frågor hvar inom sitt område funnit ett tillfredsställande svar, blifver den speculativa dogmatikens uppgift att utföra dessa grundtankar till en sammanhängande framställning.

Men dessa den critiska och speculativa theologiens åtgöranden sträcka sig utöfver den uppgift, hvilken vi för denna lilla afhandling uppställt.

Pris: 75 öre.

ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XIII.

1876—77.

PHILOSOPHI, SPRÅKVETENSKAP OCH HISTORIA.

LUND, 1876—77.

FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.

DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

Tom. XIII utgifves i 3:ne Afdelningar: I. Theologi.
II. Philosophi, Språkvetenskap och Historia.
III. Mathematik och Naturvetenskap.

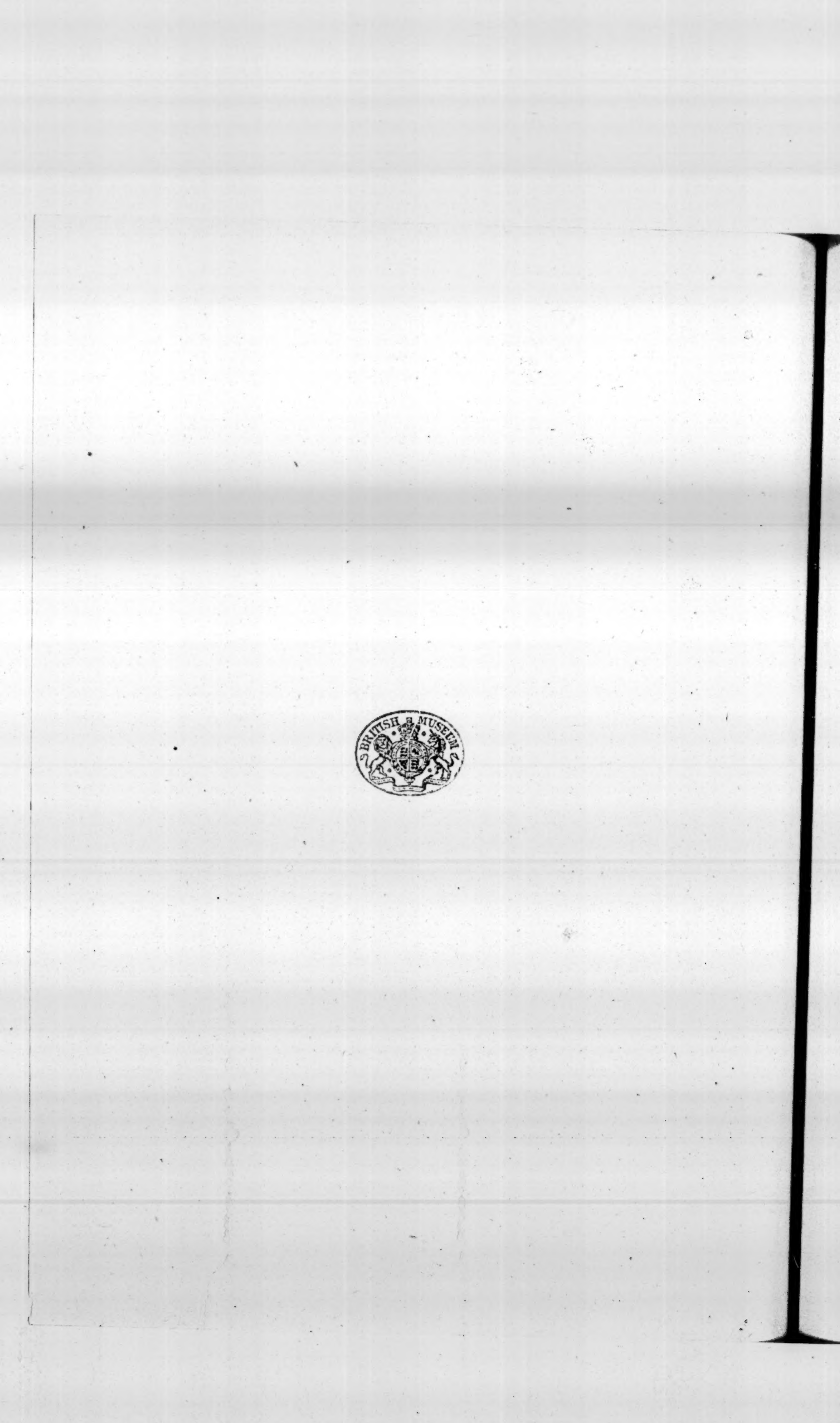
ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XIII.

1876—77.

LUND, 1876—77.
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

BRITISH MUSEUM

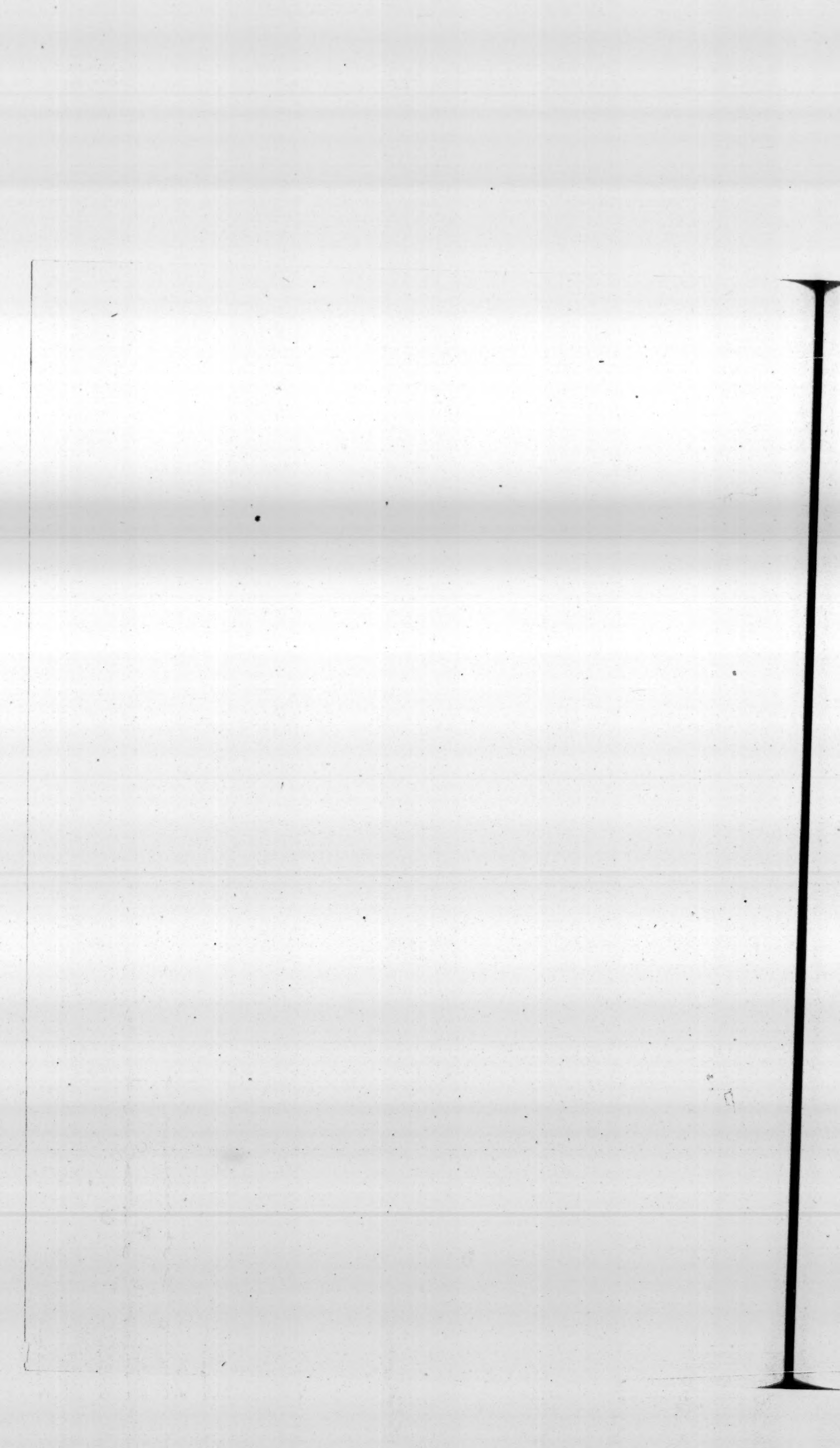
LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT

TOM. XIII.

FÖR LÄSÅRET 1876—77.

II.

AFDELNINGEN FÖR PHILOSOPHI, SPRÅKVETENSKAP OCH HISTORIA.

Innehåll:

(Afdelningen för Philosophi, Språkvetenskap och Historia).

Ueber den ursprung der schwachen präteritalbildung in den germanischen sprachen.

Von

R. WICKBERG.

Die nächste veranlassung zum ausarbeiten und vorlegen der folgenden sprachlichen untersuchungen gaben zwei unlängst erschienene abhandlungen von W. Begemann: "Das schwache präteritum der germanischen sprachen", Berlin 1873 (im folgenden citirt als Begemann I) und "Zur bedeutung des schwachen präteritums der germanischen sprachen", Berlin 1874 (im folgenden citirt als Begemann II). Die scharfen und vielseitigen angriffe, welche in diesen schriften gegen den mühsam aufgeführten bau der vergleichenden sprachforschung, insbesondere rücksichtlich der germanischen sprachen, gemacht werden, mussten einen lebhaften meinungsaustausch für und wider hervorrufen. Einerseits kann man ja nicht ohne besonders zwingende und überzeugende gründe das system aufgeben, welches, erst in grossen zügen von Bopp und Grimm dargestellt, von späteren forschern zu immer grösserer vervollkomnung ist ausgebildet worden. Sodann muss aber zugegeben werden, dass auch in den wichtigsten principfragen der sprachwissenschaft weit aus einander gehende ansichten sich fortwährend geltend machen, und eben deswegen darf man die auf tiefe und umfassende studien gestützten versuche Begemanns mehrere sprachfragen, die schon lange als abgemacht galten, einer erneuerten und, wenn möglich, genauern erörterung zu unterziehen, nicht mit allzu grosser kälte aufnehmen. In der wissenschaft der sprache, sowie in allen übrigen, ist es ja bei weitem besser und fruchtbringender, dass die entgegengesetzten ansichten mit einander ringen, als dass behauptungen, deren wahrheit doch nicht völlig erwiesen ist, unzugänglich verschlossen daliegen sollten, eben wie in einem gläsernen kästchen kostbare funde, die man zwar beschauen, nicht aber mit vermessener hand berühren darf. Die fortschritte des wissens werden durch gleichgültigkeit und träge, nicht durch kühnheit im forschen gehemmt, wenn diese kühnheit sich auch mancher fehl-

griffe schuldig macht. Denn aus dem dadurch hervorgerufenen kampfe geht doch stets zuletzt — früher oder später — die wahrheit hervor. Und die überzeugung, die man gewinnt, wenn man den wechselungen eines solchen kampfes folgt, wird bei weitem tiefer und eingehender als wenn wir uns an eine auctorität schliessen, diese mag so gross sein wie sie wolle.

So habe ich versucht mit berücksichtigung sowol der oben genannten schriften als auch der kritiken von denselben, die zu meiner kenntniss gelangt sind (ausser den in der vorrede zu Begemann II erwähnten noch Göttingische Gelehrte Anzeigen, 31 märz 1875, und Revue d'Histoire et de Littérature, 3 juillet 1875, die zwar sämmtlich keineswegs erschöpfend sind), mir in bezug auf den eigentlichen kernpunkt dieses wissenschaftlichen streites: den ursprung der schwachen präteritalbildung in den germanischen sprachen ein selbständiges urteil zu bilden. Natürlich sind aber auch andere gegenstände, die mit dem speciellen in einigem zusammenhange stehen, u. a. die rolle, welche die lautverschiebung in der entwickelung der sprachen gespielt hat, im folgenden vorübergehend berührt worden. Das ergebniss dieser untersuchungen lege ich jetzt dar; ich brauche nicht hinzuzufügen, dass es ohne jeden anspruch in einer entscheidenden weise aufzutreten geschehe: kräfte, zeit und die geringen materialien, die mir zu gebote standen, haben mir verwehrt den gegenstand völlig zu erschöpfen. Nur die vorliebe, welche ich für denselben gefasst, hat mich bewegen können, aller jener mängel ungeachtet, einen versuch erscheinen zu lassen, der, wie unvollkommen er übrigens auch sei, jedenfalls kein gepräge unzeitiger neuerungsgier oder eifersüchtigen tadels tragen darf.

Die verbalformation, deren bildungsweise der gegenstand der folgenden untersuchungen sein wird, gehört nicht zu denjenigen, die durch ihr dasein in sämmtlichen indo-europäischen sprachen sich als uralt bekunden. Die ältesten mittel, deren sich schon die indo-europäische ursprache bediente um eine handlung oder einen zustand als vergangen zu bezeichnen, waren augmentirung und verdoppelung der wurzel. Eine richtige auffassung der entstehung, der natur und des gebrauches dieser sprachmittel kann nicht ohne bedeutung für die lösung der uns vorliegenden aufgabe sein; werfen wir denn einen wenn auch flüchtigen blick auf die entwickelung jener spracherscheinungen.

Die augmentirung [1]) bestand ganz einfach darin, dass an den verbalstamm eine partikel als bezeichnung der vergangenheit gefügt wurde: skrt. *a-dā-m* (ich gab),

[1]) Vgl. Curtius, Das Verbum der Griechischen Sprache I 105 ff.

wahrscheinlich für urspr. *ā-dā-m* [1]). Die von den präsentialen abweichenden s. g. sekundären personalendungen sind der auf das augment zurückgezogenen betonung zuzuschreiben. Es ist jedoch keineswegs abgemacht, dass dieses präteritalbildende *ā* ursprünglich die bedeutung vergangener zeit hatte: eig. ist es die lokativbildung eines pronominalstammes urspr. *a*, welcher aller wahrscheinlichkeit nach zuerst auf das im raume oder in der zeit gegenwärtige hinwies: skrt. adv. *ā* = her, herzu. Sodann hat es, anfänglich nur die zeit eines ereignisses schärfer hervorhebend, nach und nach seine präteritale bedeutung in verbindung mit dem verbalstamme bekommen. Auf dieselbe weise wird skrt. *sma* neben einem präsens gebraucht. Andere erklärungen als die obige gibt es zwar, aber keine, die so einfach und beglaubigt ist. Uebrigens ist zu merken, dass im germanischen sprachstamme nichts dem augmente entsprechendes mit sicherheit kann nachgewiesen werden.

So wie die augmentirung war die reduplication an sich ursprünglich keine bezeichnung der vergangenheit. Wol aber bediente man sich deren um eine steigerung des einfachen begriffes auszudrücken. Diese steigerung konnte natürlich mannigfacher art sein und die verhältnisse der iteration (die eigentlichste anwendung), der intensität (so besonders im skrt.), der dauer u. s. w. in sich begreifen. Sie kommt auch und zwar in der wechselndsten verwendung sämmtlichen wortclassen der indo-europäischen sprachfamilie zu. Insbesondere für das verbum ist es sehr leicht jene verschiedenen arten der function der reduplication zu erweisen: allmälig wurde sie doch zur speciellen sprachlichen bezeichnung einer handlung oder eines zustandes als vergangen oder als im gegenwärtigen — natürlich immer in beziehung zum sprechenden — vollzogen, und hat als solche in den indo-europäischen sprachen ihre am meisten charakteristische bedeutung.

Auf die dauer konnte aber nicht die einfache kraft der ältesten spracherzeugung fortleben: die von derselben befolgten gesetze wurden bald ohnmächtig den neuen bildungen gegenüber, die sich stets in die sprache hineindrängen und, jenen gesetzen unfügsam, neue formen für ihr sprachliches leben erkämpfen. Hierher gehören die auf mannigfache art abgeleiteten verben: diese haben in den germ. sprachen für die bildung der präteritalen formen dem gesetze der reduplication nicht wol folgen können: sie haben in dieser hinsicht einen ganz anderen weg eingeschlagen als diejenigen verbalstämme, welche mit den wurzeln identisch sind. Diese verschiedenheit der germ. präteritalbildung ist natürlich schon lange bemerkt und als massge-

[1]) Vgl. die griech. impf. *ἠμελλον ἠβουλομην ἠδυναμην*. Uebrigens weist Benfey in seiner Vollständigen Sanskrit-grammatik s. 361 für den Veda-dialekt auch *ā* als augment nach.

bend für die grammatische classification der verben anerkannt worden, aber die frage über den ursprung des dentalen elementes, welches für das prät. der abgeleiteten verben kennzeichnend ist, konnte nicht im ernste erhoben werden, ehe die vergleichende sprachwissenschaft einer historischen untersuchung der sprachformen das wort gegeben. So trat schon Rask mit der behauptung auf, das präteritale *t* oder *d* sei von wesentlich derselben natur wie das im part. pass. vorkommende, eine ansicht, die, wie wir sehen werden, auch von Begemann gehegt wird. Allein die jetzt allgemeine, ja fast ausschliesslich geltende auffassung wurde zuerst von Franz Bopp in verbindung mit seinen übrigen epochemachenden entdeckungen auf dem gebiete der vergleichenden sprachwissenschaft dargestellt, wenn sie auch vorerst nicht vollständig durchgeführt wurde. In seiner schrift vom conjugationssystem der sanskritsprache (1816) ss. 151 ff. ist er der meinung, der dual und plural ind. sowie der conjunctiv des got. schwachen präteritums — denn an diesem dialect hat man sich bei der beantwortung der vorliegenden frage vorzüglich gehalten — seien durch zusammenwachsen mit dem prät. vom verbum *da* tun gebildet worden, während der sing. ind. aus dem schwachen part. pass. entstanden sei.

Dies ist, wie gesagt, Bopps frühere auffassung, seine spätere aber — welche von J. Grimm zuerst aufgestellt wurde — ist, wie sie in seiner monumentalen Vergleichenden Grammatik vorliegt und im wesentlichen von den jetzigen sprachforschern ist angenommen worden, die folgende. Die germ. schwachen oder abgeleiteten verben bilden ihr prät. durch zusammensetzung des verbalstammes mit dem flectirten prät. des verbum *dad* (skrt. *dadh* eig. *dhadh*, redupl. von *dha* oder *dhā*) im dual und plural des ind. und im ganzen conjunctiv, z. b. got *nasi-dedum* eben wie *lesum* von der wurzel *las*. Im sing. des ind. wiederum ist die reduplicationssilbe verloren gegangen, während der wurzelvocal aufbewahrt wurde entweder in der gekürzten form *da* (1, 3 person) oder in der ursprünglichen langen (2 person): Bopp a. a. o. § 621 ff.

Gegen diese ansicht ist in neuester zeit W. Begemann aufgetreten und hat den gegenstand in seinen oben erwähnten arbeiten einer neuen und, wie er meint, erschöpfenden erörterung unterzogen. Das ergebniss seiner umfassenden forschungen auf einem grossen gebiete der germanischen sprachformation wäre der nachweis, dass das schwache prät. aus dem part. pass. abgeleitet sei oder vielleicht richtiger mit diesem im nächsten zusammenhange stehe, ein resultat also, das principiell abweicht von dem was bisher im allgemeinen als ausgemacht galt.

Nach dieser in den allgemeinsten zügen gehaltenen übersicht der geschichtlichen stellung der frage gehen wir zur näheren beurteilung der gründe über, welche rück-

sichtlich sowol der form als der bedeutung der betreffenden verbalbildungen (prät. und part.) für oder wider die beiden entgegengesetzten meinungen sprechen mögen.

Das erste, was wir dann zu entscheiden haben ist ob sämmtliche germ. dialecte bei der bildung des schwachen prät. demselben princip gefolgt seien. Sind die altgerm. formen — denn es sind natürlich nur diese perioden der dialecte, die hier speciell in betracht zu kommen brauchen — sind got. *hausida*, ahd. *hōrta*, alts. *hōrda*, ags. *hȳrde*, altfr. *hērde*, altn. *heyrða* (alle = ich hörte) vollkommen analoge formen? Diese frage kann nicht anders als bejaht werden und wurde stets so beantwortet: die von einander in jenen und anderen ähnlichen bildungen abweichenden formationen finden ihre volle erklärung in den zwischen den verschiedenen dialecten waltenden lautentsprechungen.

Eine andere frage ist die ob alle personalformen ihre endungen an einen in ein und derselben weise gebildeten tempusstamm fügen. Die scheinbare verschiedenheit zwischen z. b. dem got. sing. *hausida* und plural *hausidedum* könnte leicht zur annahme zwei verschiedener tempusstämme verlocken und hat auch in der tat, wie wir oben sahen, Bopp anfänglich dazu verlockt. Ein solches zusammenkoppeln, wie er hat machen wollen, ist aber in keiner weise anzunehmen, denn in diesem falle fordert die natur der sache einheit der erklärung. Wie auch Bopp diese seine erklärung bald genug aufgab und sich an Grimm anschloss. Seitdem hat niemand Bopps frühere ansicht wiederaufnehmen wollen.

Ehe ich die einheitlichen erklärungen im einzelnen darzustellen versuche, scheint es zweckmässig zu untersuchen, ob es in den indo-europäischen germ. und nicht-germ. sprachen zusammengesetzte neubildungen gebe, die mit derjenigen, welche fürs germ. schwache prät. allgemein angenommen wird, identisch oder wenigstens analog seien. Ja, dergleichen bildungen gibt es nicht wenige, obwol die entstehung mehrerer von denselben nicht mit sicherheit zu ermitteln ist. Vgl. z. b. Schleichers Compendium der vergleichenden grammatik §§ 299 ff. Hier mag es genügen einiges davon übersichtlich zusammenzuführen.

Im sanskrit bilden die verben der zehnten klasse, die causativen und andere abgeleitete verben, welche eben als den germ. schwachen entsprechend betrachtet werden können, ihr perfectum — nicht wie übrige verben unmittelbar durch reduplication, sondern — durch umschreibung mittels des perf. von einem der hülfsverben *kar, as* oder *bhu*, welches an den accusativ eines dem betreffenden verbum entsprechenden subst. gefügt wird, z. b. *corajāñ-cakāra* (= er beging die handlung des

stehlens). Solche bildungen sind schon in der vedasprache als aoriste vorhanden. Vollständig entsprechen doch diese formationen den germanischen — wenn wir die zusammensetzungstheorie adoptiren — nicht. Die skrt. form zeigt sich eher als zusammenstellung eines flectirten verbum und eines erstarrten accusativs denn als völlige zusammenlötung eines verbalstammes mit einem flectirten hülfsverbum. Dies erhellt u. a. daraus, dass die beiden worte in jener zusammenstellung aus einander geschieden werden können.

Im altbaktrischen ist *dā* (= skrt *dhā*, welches jedoch nur zufällig als hülfsverbum verwendet wird, s. gleich unten) als hülfsverbum in ausgedehntem gebrauche. Curtius a. a. o. II 347.

Im griechischen wird der s. g. aoristus I allgemein (z. b. Schleicher a. a. o. § 300) als eine zusammengesetzte form betrachtet, die durch verschmelzung des verbalstammes mit einem aoristus von der wurzel urspr. *dhā* entstanden sei. Es muss jedoch hinzugefügt werden, dass Begemann (II 2, 3) jenen aor. I für eine nachbildung nach dem älteren aor. II hält, in derselben weise wie sich *πληϑω* zu *πλα* (*πιμπλημι*) verhält. Dies bestätigt aber nur die zuerst dargelegte ansicht: denn auch das *ϑ* in *πληϑω* muss zur wurzel urspr. *dhā* zurückgeführt werden, wie es aus völlig analogen skrt. neubildungen z. b. *çrad-dadhāmi* (= lat. *credo*) und den lat. *abdo, condo, credo, perdo* und *subdo* deutlich hervorgeht.

Sodann kommen wir zu den zahlreichen präteritalen neubildungen im lateinischen. Besondere rücksicht verdient hier das lat. s. g. imperfectum, dessen endung *-bam* zwar gewöhnlich von der wurzel urspr. *bhu*, lat. *fu* hergeleitet wird, welches aber Scherer (Zur Geschichte der deutschen sprache, s. 202), wie mir scheint mit recht, aus der wurzel urspr. *dhā* entfaltet wissen will. Denn vgl. *verbum*, got. *vaurd*, grundform *vardham; ūber* (euter), skrt. *ūdhar; ruber* griech. *ἐρυϑροσ*, skrt. *rudhiras* u. s. w. Dann würde ja in bezug auf sowol die einfachen elemente der zusammengesetzten formen als ihre innige verbindung vollständige übereinstimmung zwischen z. b. lat. *domabat*, got. *tamida;* lat. *tenebat*, got. *þanida* walten.

Zuletzt nur ein analogon aus einer slavischen sprache, dem litauischen. Das imperfectum — eine iteration bezeichnend — wird hier gebildet dadurch, dass an den verbalstamm das prät. des hülfsverbum inf. *dėti* (urspr. wurzel *dhā*) tritt, z. b. von der wurzel *suk* (drehen): *suk-dav-aū, suk-dav-ai* u. s. w., also in eben derselben weise wie es für das germanische allgemein angenommen wird.

In der germanischen verbalflexion, verkümmert wie dieselbe in so hohem grade ist, können wir schon von vorn herein keine analogien für die präteritale zu-

sammensetzung erwarten. Das bedürfniss aber die fehlenden temporalformen einigermassen zu suppliren führte, als der nackte verbalstamm nicht mehr in innige verbindung mit einem hülfsverbum treten konnte, zur blossen zusammenstellung von hülfsverben mit den nominalen elementen der verbalformation, bzw. inf. und part. In diesen zusammenstellungen tritt eben das in bezug auf bedeutung fast farblose *tun* sehr häufig auf. Wir erinnern hier nur an das engl. *did you call*, *you did not call* und fürs hochdeutsche so alte verbindungen wie *tuon bewarn* Walther, Leich 90 ("Deutsche Classiker"), *enschrumpfieren tuon* Parzival 295,5 und verweisen übrigens auf Grimms Grammatik IV 94 (2 ausgabe). In den nordischen sprachen findet sich jenes verbum nicht, anstatt dessen fungirt aber das gleichbedeutende *gera*, *gøra* u. s. w., z. b. in der ältern Edda: *né han konu kyssa gerði* Sigurðarkv. III 4 u. a.; in der jetzigen schwedischen umgangssprache sehr geläufig: *kom gjorde han* u. b. hier zwei prät. neben einander gestellt (eig. = kam tat er); *kom* prät. nach analogie von *gjorde,* auch *sjunga gjorde han*, eig. = singen tat er.

Sowol in als ausser der germanischen verbalflexion gibt es demnach einleuchtende analogien für die betreffende zusammensetzung.

I

Jetzt gehen wir zur untersuchung der formen über, in denen die wurzel urspr. *dhā* im germanischen auftritt. Diese sind sehr verschieden — das muss schon von vorn herein zugegeben werden — und es hat stets den sprachforschern grosse mühe gekostet alle verzweigungen der wurzel auf eine gemeinsame urform zurückzuführen. Vgl. Begemann I 2—10. Die sicherste methode aber die ursprüngliche germ. gestalt der wurzel aufzufinden ist unstreitig vom daraus hergeleiteten subst., welches in allen dialecten vorhanden ist, auszugehen. Dies hat auch schon Begemann getan, jedoch nur vorübergehend und um die bisher aufgestellten hypothesen zu widerlegen, er ist aber dabei zu einem, wie es mir scheint, festzuhaltenden ergebnisse gelangt. Früher wurde allgemein angenommen, das got. subst. *deds* (stamm *dedi*) müsse hergeleitet werden aus einer in diesem dialecte verloren gegangenen wurzel *dad* — in ihrer formenbildung z. b. dem *lisan las lesum lisans* entsprechend. In der tat bildet aber keines der verben, die unter jene formel *(i a e i)* eingereiht werden, ein mit *deds* analoges subst. Ein solches gibt es jedoch, nämlich *seds* (stamm *sedi)* vom reduplicirenden verbum *saian* abgeleitet. Dagegen kann man nicht, wie Begemann will (I 24), *unleds* herbeiziehen, teils wegen der schwierigkeit die bedeutungen von *laian* und *leds* zu vermitteln, teils wegen der beschaffenheit des

stammes von *leds*, da *un-leds* ein reiner *a*-stammen und das subst. *un-ledi ja*-stamm ist (dat. *un-ledja* 2 Cor. 8, 2). Aber das eine *seds* genügt vollkommen. Wir wissen mit sicherheit sowol wegen des prät. *saiso* wie durch vergleichung mit den urverwandten sprachen, dass die wurzel eine vocalische *sā* und das folgende damit verschmolzene *i* derselben natur ist wie das *j*, welches nach der wurzel in *bidjan* folgt, obwol es in *saian* nebst dem wurzelvocale *a* zum diftonge *ai* übergegangen ist. Zwar hätte man erwarten können, dass der inf. *sajan* lauten würde, wie *bajoþs* von *bai*, *vajamerjan* von *vai;* die lautverbindung *ai* ist aber auch nicht ungewöhnlich, vgl. *armaio* und zusammengeschriebene worte wie *þaiei* u. s. w. Ebenso wie *seds* (oder *seþs*) von *sā* durch das suffix got. *di*, urspr. *ti* gebildet ist, so setzt auch das got. *deds* eine wurzel *dā* voraus. Dies resultat wird von seiten der übrigen dialecte vollkommen bestätigt. Es gibt nämlich auch in diesen kein ursprünglicher *i*-stamm, welcher durch das fügen eines *i* an die verlängerte wurzel ist gebildet worden, in der weise wie *deds* aus der wurzel *dad* der gewöhnlichen annahme nach entstanden sein sollte. Denn, wenn es auch im ags. und altn. mehrere weibliche *i*-stämme gibt, welche nur durch das hinzufügen eines suffixalen *i* an den verlängerten oder unveränderten verbalstamm gebildet scheinen, so erweist sich dies bei vergleichung mit den verwandten dialecten als eine spätere entwickelung, indem urspr. *a*-stämme die gestalt der *i*-stämme angenommen. So entsprechen ags. *bær* dem ahd. *pāra*, alts. *bāra*, altfr. *bēre*, altn. *bǫr*, plur. *barar* (später *barir);* ags. *help* und altn. *hjálp* dem ahd. *helfa*, alts. *helpa* altfr. *helpe;* ags. *heal* dem ahd. alts. *halla*, altn. *hǫll* (aus *halla, hallu);* ags. *lāf* dem got. *laiba*, ahd. *leipa*, alts. *lēba*, altn. plur *leifar;* ags *rūn* dem got. *runa*, ahd. alts. *rūna*, vgl. altn. plur. *rúnar* (*ú* u. s. w. in übereinstimmung mit der nordischen schreibweise); ags. *spræc* dem ahd. *sprāhha*, alts. *sprāka* altfr. *sprēke;* ags. *stræt* dem ahd. *strāza*, alts. *strāta*, altfr. *strēte* u. s. w. Allen diesen gegenüber steht got. *deds*, ahd. *tāt*, alts. *dād*, ags. *dæd*, altfr. *dēde* (mit übergang von *i* zu *e*), altn. *dád*, überall *i*-stamm. Es muss denn dieses subst. durch das suffix *di* gebildet sein, wie got. *seþs* ahd. *sāt*, alts. *sād*, ags. *sæd*, altfr. *sēd*, altn. *sád* (welches zwar der *a*-klasse anzugehören scheint, plur. *sáðar* neben *sáðir*) von der wurzel *sā;* got. *alds* (st. *aldi)* von der wurzel *al;* ahd. *fart*, alts. *fard*, ags. *fyrd* altfr. *ferd* und altn. *ferð* von der wurzel *far*. Allein obwol wir durch diese erörterung die urspr. germ. form für das indo-europäische *dhā*, nämlich *dā* nachgewiesen haben, so ist doch damit nicht alles erklärt. Denn es lässt sich nicht läugnen, dass viele von den formen dieses verbums nicht unmittelbar von der primären wurzel *dā* können gebildet sein. Dahin gehören offenbar die ahd. präteritalformen: 2 sing. ind. *tāti*, plur. *tātumes* u.

s. w., der conj. *tāti* u. s. w. nebst den entsprechenden alts. *dādi* u. s. w., welche zwar mit andern wechseln; weiter — immer vorausgesetzt, dass das schwache prät. zusammengesetzt sei — die got. ind. dual- und pluralformen dieses tempus auf *-dedu* u. s. w., conj. *-dedjau* u. s. w. Hier erblicken wir eine sekundäre form der wurzel, eine erweiterung derselben durch ein s. g. wurzeldeterminativ. Dergleichen erweiterungen gibt es mehrere innerhalb der germ. sprachen: ahd. alts. ags. und altfr. gelten die formen resp. für 3 sing. präs. ind. *kāt, stāt; gēd, stēd; gæd; gāth, stēt*[1]) neben den erweiterten im inf. resp. *kankan, stantan; gangan, standan; gangan; ganga, stonda,* während es im got. und altn. nur den letzteren entsprechende formen gibt. Zwar so dass in den skandinavischen sprachen die kürzeren formen geschichtlich später erscheinen — ausgenommen nur das färöische *gá*. Allein in den übrigen germ. dialecten ist die priorität dieser formen entschieden, vgl. skrt. präs. *tishthāmi* von der wurzel *stha, g'igāmi* (diese form zwar nur hypothetisch, s. Schleicher a. a. o. § 293); die altbktr. wurzeln *ҫta* und *gam* (Schleicher a. a. o.); gr. wurzel *στα* (*ἵστημι*); lat. wurzel *sta* u. s. w.

Wie sind denn die verlängerten formen entstanden? Das got. *gaggan* ganz deutlich durch reduplication, *standan* wiederum durch hinzufügen des wurzeldeterminatives *d (t)* und nasalirung, denn es erscheint allzu gewagt auch hier urspr. reduplication anzunehmen (urspr. = *stasta*), wo im gegensatz zum sanskrit der anfangsconsonant der wurzel ausgefallen sei. Auf dieselbe weise hat sich die wurzel urspr. *dhā* im germ. verzweigt. Von der primären wurzel *dā* — sie ist wenigstens für den germ. sprachbestand als lang herzustellen — stammen sämmtliche präsentialformen sowie das part. pass. im ahd. alts. ags. und altfr. Für das hinüberschwanken des *ā* in *ō* (*uo*) in ahd. *tuom* u. s. w. vgl. *pruotar* neben urspr. *bhrātars* (skrt. *bhrātā*). Im got. und altn. fehlt, wie bekannt, das einfache verbum; möglicherweise könnte man doch fürs altn. das übliche *dándi* herbeiziehen, welches sowol der form als der bedeutung nach leichter aus *dā* hergeleitet als aus *dugandi* contrahirt sein kann — wenn nur nicht sein verhältnissmässig spätes erscheinen gegen die frühere ansicht zu sprechen schiene. S. Gislason in ”Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1869, s. 113.

Als urform des prät. der einfachen wurzel stellen wir *dadā* auf. Dies scheint zwar mit der natur der germ. reduplication gar wenig übereinstimmend zu sein, da dieselbe im got. überall als *ai* erscheint. Es ist aber sehr wahrscheinlich, dass die-

[1]) Hier mag ein für alle mal bemerkt werden, dass die wortformen, um nicht allzu fremdartig zu erscheinen, überhaupt in der für jeden dialect üblichen schreibweise bezeichnet werden.

ses *ai* ein kurzes *e* repräsentire (so Holtzmann, Altdeutsche Gramm. I 11, Scherer, Zur Gesch. 11 ff.) und diese auffassung passt gut zu unserer theorie. Sie ist jedoch weder allgemein herrschend noch genügend begründet, denn verbindungen wie *aia* in *aiauk,* welche beweisen sollten, dass *ai* eine "brechung von *i*" sei — man hätte sonst *ajauk* erwartet — können, wie wir oben bemerkten, sehr gut als diftongisch betrachtet werden, was das ahd. *heialt* bestätigen würde, wenn nicht die altertümlichkeit dieser form in letzter zeit wäre angefochten worden, vgl. Paul und Braunes Beiträge zur Gesch. etc. I 449 ff. Anderweitiger analogien gibt es zwar mehrere: z. b. altbktr. perf. med. 1 sing. *voivide* (wurzel *vid* sehen), 3 dual *voividaite* (Schleicher a. a. o. § 291); griech. *παιπαλλω, δαιδαλλω, ποιπνυω,* die skrt. intensiven u. s. w. Man hat sich jedoch zu merken, dass diese (verstärkte) reduplication überhaupt keinen temporalen, bzw. präteritalbildenden charakter an sich hat. Die Scherersche ansicht dürfte demnach die richtige sein; nur habe ich die entwickelung von beiden gesichtspunkten aus erklären wollen.

Jedenfalls kann ein diftong (*ai*) nicht die ursprüngliche form der reduplication sein, die ja ihrer natur nach urspr. den wurzelvocal doppelt setzt. Die entwickelung wäre dann die folgende gewesen. Die reduplication erscheint in den belegten germ. verbalformen nie in jener uralten form, sondern wie im griech. mit dem reduplicationsvocal zu *ĕ* geschwächt: ahd. 1, 3 sing. ind. *teta,* alts. *deda,* deren auslautendes eig. *ā* später zu *ă* gekürzt wurde (auch got. *saiso* u. s. w. nach Holtzmann und Scherer); dann ist das reduplications-*ĕ* noch zu *i* geschwächt worden, alts. *dida,* ags. *dide;* diese sind sämmtlich erstarrte formen aus einer zeit, da die betonung des reduplicirten tempus noch auf der stammsilbe ruhte, wodurch die schwächung der reduplicationssilbe veranlasst wurde. Dieses accentuationssystem, das sogar die wegwerfung der reduplicationssilbe herbeiführen konnte, wie in *band, bundum* u. s. w., wich aber einem anderen, welches die reduplicationssilbe betonte. Eine folge hievon ward die verstärkung durch gunirung des *i,* und so haben wir die got. reduplication (wenn man dieselbe für diftongisch hält). So schon Bopp. Die got. reduplicationsweise wäre demgemäss eine spätere entwickelung als die, welche in den oben erwähnten ahd. alts. ags. präteritalformen vom verbum *tun* auftritt.

Neben diesen finden sich aber noch andere, die zur erweiterten wurzel *dad* müssen zurückgeführt werden: ahd. 2 sing. ind. *tāti,* plur. *tātumēs* u. s. w., conj. *tāti* u. s. w. nebst entsprechenden in andern dialecten: wie ist nun die entstehung dieser sekundären wurzel zu erklären?

Es ist bekannt, welchen grossen einfluss der accent auf den stammvocal übt. Ruht er auf diesem, wirkt er verstärkend, schwächend aber, wenn er auf der endung

ruht. Belege hierfür aus den indo-europäischen sprachen brauchen wir gar nicht ausführlich anzuführen; sie begegnen uns überall. Im sanskrit bewirkt dies einen unterschied im perf. zwischen sing. und den übrigen zahlen, z. b. *tutóda* und *tutudimá*. Ja, es kann in folge dieses gesetzes sogar der wurzelvocal, selbst lang, in vocalisch auslautenden wurzeln wegfallen. So eben im perf. der wurzel *dhā*, 1, 3 sing. ind. *dadhā'u* (spätere entwickelung, vedisch *dadhā'*), aber 1 dual *dadhivá*, 1 plur. *dadhimá*. Zwar in dem einzigen germ. dialect, wo die reduplication noch waltet, im got. kann nichts völlig entsprechendes aufgewiesen werden. Wäre das verbum *tun* im got. aufbewahrt, so würde es unzweifelhaft, wie wir oben (s. 8) sahen, in übereinstimmung mit *saian daian* gelautet haben. Das prät. von *saian* ist aber *saiso*, plur. *saisoum*. Man kann doch berechtigt sein an der ursprünglichkeit dieser pluralen formation zu zweifeln: das eingeschobene *u* in *saisoum* ist ja ganz unnötig und durch analogie von den übrigen starken prät. plur. hierhergezogen.

Mit willkürlichen hypothesen darf man sich aber nicht herumschlagen; es wäre daher allzu kühn zu behaupten, der wurzelvocal sei ursprünglich hier, wie im sanskrit, im dual und plural ausgestossen und der plural habe demnach früher etwa *dad-má* gelautet. Jedenfalls können wir mit sicherheit annehmen, dass neben sing. *dadā'* ein plural *dadāmá* zu einer zeit existirte, da der accent noch nicht von der endung zurückgezogen war. Nichts kann aber einleuchtender sein als dass eine bildung wie *da-dā-má* vom sprachbewusstsein missverstanden werden konnte in der weise dass man sie als *dad-ā-má* auffasste. Dann galt dem sprachsinne der ursprüngliche wurzelvocal *ā* nicht weiter als solcher, sondern wurde als bindevocal betrachtet. So würde die sekundäre wurzel *dad* entstanden sein und eine neue reihe von formen herbeigeführt. Dass die entwickelung in der hauptsache eine derartige gewesen, dafür finde ich eine wichtige stütze in dem umstande, dass speciell im ahd. — abgesehen von 2 sing., wovon mehr unten — es eben der plural und conjunctiv sind, welche ihre formen von der erweiterten wurzel bilden. Denn dass diese ursprünglich betonte endungen hatten, folgt deutlich aus pluralen wie got. *skinum* (luximus), *gutum* (fudimus); conj. wie *skinjau* (luxerim), *gutjau* (fuderim) — sicher, wenn auch nicht eben diese formen belegt werden können — den gunirten sing. ind. *skain* (luxi) und *gaut* (fudi) gegenüber. Auch die romanischen sprachen zeigen deutlich den einfluss der betonung auf die quantität und farbe des vocals: hier mögen nur franz. *dois, doit, devons, devez, doivent* an die seite der lat. *débeo, débes, débet, debémus, debétis, débent* gestellt werden. Von diesem gesichtspunkte aus stellt sich nicht mehr das ahd. *teta* als unerklärlich neben die übrigen ind. und conj. formen dar. Es zeigt sich im gegenteil als das ergebniss einer

in der natur der sache wollbegründeten entwickelung, wenn auch diese entwickelung für den germ. sprachbestand in einer zeit für sich ging, die den sprachforschern keine urkundlichen quellen nachgeliefert hat.

Im altsächsischen entsprechen den sekundären formen *tāti* u. s. w. genau *dādi* u. s. w. und, wenn neben diesen eine mit 1, 3 sing. *deda* übereinstimmende formenreihe existirt: *dedōs* u. s. w., so beeinträchtigt dies keineswegs die oben gegebene auffassung. Ob diese formenreihe *dedōs* u. s. w. seit uralter zeit neben *dādi* existirt oder während einiger zeit abhanden gekommen und dann durch die analogie von *deda* wieder hervorgedrungen, dies kann für die sprachwissenschaft nur von untergeordneter bedeutung sein: für die letztere annahme spricht jedoch die art des alts. dialectes sowie auch der ags. bestand; denn in diesem erweisen sich die wenigen sekundären pluralformen *dædun, dædon* und der conj. *gedæde* (angeführt mit citaten z. b. Begemann I 16) eben durch ihr trümmerhaftes erscheinen als ältere bildungen denn die allgemeine und durchgängige *didest* u. s. w. Sodann würde sich hieran schliessen das am Tunöersteine vorkommende altskandinavische *daedun*, vorausgesetzt dass diese lesung richtig und ein ausdruck wie *dohtrir daedun staina* (= die töchter "taten" den stein) möglich sei. Nur mag man nicht das wiederaufleben dem anscheine nach uralter formen allzu seltsam finden, vgl. z. b. das nhd. wir *fanden*, neben ahd. *fundum*, welches eine ursprüngliche form wie *fanþ-má* oder so etwas voraussetzt.

So haben wir das verhältniss zwischen den formen des verbum *tun*, wie sie ausser der zusammensetzung erscheinen, aufzuklären versucht und wollen jetzt zusehen, wie sie sich herausstellen in der formation, die das schwache prät. genannt wird und die ich fortwährend hypothetisch annehme. Dann fällt unser blick fürs erste auf das got. schwache prät. ind. dual, plur. und conj., da es eben diese formen sind, die durch ihre eigentümliche bildungsart den anlass zur zusammensetzungstheorie gaben. Der letztere teil von *nasi-dedum, nasi-dedjau* gleicht ja vollkommen einem verbum der ablautreihe *i a e i* und die lautähnlichkeit mit dem subst. *deds* führte dann zur annahme eines verbum *didan dad* u. s. w., zwar nicht mit recht, da, wie wir oben (s. 8) sahen, *deds* nur zu *dā* stimmt. Aber das dasein einer derartigen wurzel geht deutlich aus andern germ. dialecten hervor, und ich habe auch betont, dass es eben der ind. (dual) plural und conj. sind, wo diese wurzel ihrer entstehungsart nach obwalten muss. Zwar haben einige behauptet, dass dies auch für den got. sing. gelte: *nasida, nasides* würden dann urspr. *nasidad, nasidadt* (d. h. *nasidast)* lauten, da wir aber, wie auch Begemann einwendet (I 9), von *bidjan* nur *baþ* oder *bad, bast* haben können (zwar einsilbig, aber vgl. *liuhaþ*),

so widerlegt eine solche annahme sich selbst, insbesondere da keine spur eines derartigen *dad* in den altgerm. dialecten zu finden ist (das nhd. ich, er *tat* ist, wie bekannt, das resultat einer späteren analogisirenden entwickelung). Nein, wir halten an der oben gegebenen auseinandersetzung fest: wir stellen neben die ind. pluralen, dualen und conjunctiven formen den sing. *dadā* als ursprünglicher und erklären ganz einfach *nasida* und *nasides* aus urspr. *nasidadā*, *nasidadās*, deren reduplication wegfiel und deren *ā* gekürzt wurde (Westphals gesetz), seitdem der hochton auf die stammsilbe *(nas)* übergegangen war. Dass dies geschehen, kann ja nicht wunder nehmen; wol aber kann man fragen, warum dies im zusammengesetzten prät. und nicht eben so gut in der einfachen form (ahd. *teta)* geschehen ist. Aber auch dies erklärt sich fast ganz von selbst: das grössere material eines zusammengesetztes wortes verleiht dem gedächtnisse mehr stützpunkte als einer von den bestandteilen. Die sprechenden können daher eins oder das andere element des zusammengesetzten wortes ohne nachteil wegwerfen oder zusammenschrumpfen lassen ohne die richtige bedeutung aus dem auge zu verlieren. Im mhd. verstand man sogleich was *hiute* war, dass aber ein einsam stehendes *te* sich aus ahd. *takū* herleiten könnte, daran dachte kein mensch. So *hīnt(e)* von *hīnaht*, *hiure* von *hiū jarū* und in anderen sprachen, besonders wenn zwei auf einander folgende silben mit demselben consonanten anfangen: gr. *κωμῳ(δο)διδασκαλος τετρα(δρα)χμον*, lat. *nu(tri)trix*, *sti(pi)pendium*. S. Grammaire comparée, par F. Bopp, traduite par M. Bréal, III Introduction LIV.

Jetzt fassen wir die übrigen altgerm. dialecte zusammen. Sie unterscheiden sich, wie bekannt, sämmtlich vom got. im ind. plur. und conj. Dies erklärten die anhänger der zusammensetzungstheorie gewöhnlich so, dass z. b. im ahd. *neritun* die silbe *tā* weggefallen sein sollte, demnach *neritun* für urspr. *neritātun* stehen. Derartiger harten syncopirungen gibt es, wie wir so eben sahen, viele, am meisten vielleicht in den romanischen sprachen, die zwar ein anderes betonungsprincip als die germanischen haben. Jedenfalls dürfte es schwer sein in diesen anderweitige beispiele eines solchen ausfallens einer langen und urspr. betonten stammsilbe nachzuweisen. Man könnte auch wie Grimm mit rücksicht auf die bekannten langen alamannischen pluralendungen *-tōm*, *-tōt*, *-tōn* diese durch ausstossung von *t* und darauf folgende zusammenziehung erklären. Aber auch dies ist "zu wenig einleuchtend".

Die ansicht, welche jetzt wird dargestellt werden, ist zwar nicht ohne ihre schwierigkeiten; vielleicht sind aber diese nicht so gross wie bei den oben gegebenen erklärungen. Es kann noch nicht als völlig abgemacht betrachtet werden, in welcher weise das hülfsverbum sich an den stamm des anderen geschlossen habe — ob ur-

sprünglich an ein von diesem gebildetes subst. im acc., wie es im sanskrit geschieht und wie auch Bopp vermutet (Vergl. Gramm. § 624), oder, wie im lateinischen, unmittelbar an den verbalstamm, dies letztere jedoch wahrscheinlich. Jedenfalls ist es klar, dass eine geraume zeit vergehen musste, ehe sich das verhältniss zwischen stamm und hülfsverbum in derjenigen weise regelte, dass dieses seine selbständige haltung einbüsste und zum blossen tempuscharakter herabsank. Ehedem, weil noch das gefühl der dem hülfsverbum innewohnenden bedeutung lebendig war, kann man wol denken dass die begegnung der beiden wurzeln, der primären *dā* und der sekundären *dad* eingetroffen sei. Sodann dass in mehreren dialecten die ursprüngliche flexion *da-dā-ma* u. s. w. ins zusammengesetzte prät. hineingewachsen, während das einfache verbum *tun* auf dem wege der analogiebildung und s. g. sprachentartung fortschreitend seine meisten formen von der sekundären wurzel bildete. Dies sollte dann im ahd., alts., ags., altfr., (altn). eingetroffen sein, welche alle in der bildung des prät. plur. und conj. übereinstimmen und hierin einen gegensatz zum got. bilden. Wie im sing. ind. würde dann im plur. und conj. die reduplication ausgefallen sein. Oder liegt nicht diese annahme näher zur hand als die obigen?

Es mag das vorstehende als eine erklärung der zusammengesetzten präteritalen tempusformen bis auf weiteres gelten. Schon hier sei aber gewarnt, man lasse sich nicht durch dem anscheine nach weit von einander stehende formen irre führen und eben darum einen gleichen ursprung bezweifeln. So scheint es zwar schwierig ein vorauszusetzendes got. *daido* mit *da* in *nasida* zu vermitteln. Versuchen wir doch eine chronologie herzustellen.

Wenn wir fürs got. einen ursprünglichen reduplicationsvocal *i* aufstellen, haben wir zuerst:

1) *didā́ — nási-didā́.*

Im letzteren zusammengesetzten und eben darum leichter zu verstümmelnden worte fällt die reduplication weg und die betonung der stammsilbe (*nas*) wird vorherrschend:

2) *didā́ — násidā.*

Das got. auslautsgesetz wirkt auf *násidā*, aber natürlich nicht auf *didā́*:

3) *didā́ — na'sidă.*

Der ton in *didā́* wird auf die reduplicationssilbe zurückgezogen:

4) *dídā — nasida.*

Dadurch wird die reduplicationssilbe gunirt wie in *skain* (= luxi), und, da das ange *a* zu *ō* gefärbt wird, bekommen wir endlich:

5) *daido — nasida.*

Wenn die reduplicationssilbe hingegen = kurzes *e* ist, so wird natürlich die chronologie einfacher:

1) *dĕdā'* — *násidĕdā'*.

2) *dĕdā'* — *násidā*.

3) *dĕdā'* (d. h. *daido*) — *násidă*.

Auf dieselbe weise wird das verhältniss zwischen dem vorausgesetzten got. *daido* und ahd. *teta* beleuchtet und hiemit kann man andere gleichartige faktische fälle zusammenstellen: vgl. got. *saiso* und altn. *sera* statt *sesa*, d. h. urspr. reduplicirendes prät. (Anders, aber nicht eben wahrscheinlich Schleicher a. a. o. § 308). Manches was im bau der sprache äussere unähnlichkeit zeigt, hat jedoch innere gleichheit.

Jetzt schliesse ich die vorläufige betrachtung des verbum *tun* in und ausser der angenommenen zusammensetzung ab und will nur, ehe ich zu Begemanns einwendungen gegen die herrschende auffassung übergehe, einige einzelheiten berühren, die im folgenden nicht gut platz finden können. Das wechseln von vocallauten in den schwachen präteritalendungen der verschiedenen dialecte ist gross und scheint beim ersten anblick schwer unter einen gemeinsamen gesichtspunkt zu bringen. Diese verschiedenheit ist aber überhaupt in betreff des langen *a* sehr häufig. Das got. *e* in *nasides* verhält sich zu *o* in *neritōs* nicht anders als *e* in *dage* zu *ō* in *takō* (dierum). Uebrigens findet sich auch ahd. *-des*, *-tas* (Grimm, Geschichte d. deutschen sprache 883). Der grundvocal ist aber *ā*, und dies schwächt oder färbt sich auf verschiedene weise in verschiedenen dialecten, was nicht eigentlich hieher gehört und übrigens in den sonstigen lautübergängen und analogiebildungen der resp. dialecte ihre völlige erklärung findet. Nur mag hier bemerkt werden, dass der oft ins *o* herüberschwankende charakter des tempusvocales einen ausdruck auch in den skandinavischen runenformen erhalten hat, nämlich für die 1 sing. ind. *tavido* (goldenes horn), *vorahto* (Tunöerstein), der 3 sing. *vorta* (spange aus Etelhem) gegenüber; vielleicht hat dieser unterschied den späteren wechsel zwischen *a* (1 sing.) und dem schwächeren *e* oder *i* (3 sing.) vorbereitet.

Was die personalsuffixe betrifft, brauchen wir hier nur das für 2 sing. in betracht zu nehmen. Fürs starke prät. ist dieses suffix gewöhnlich *t*, bisweilen *st* (ahd. *canst*, got. *saisost*, letzteres nach Schleicher durch analogie von *lailost* u. a., § 273 extr., aber vgl. gr. *σθα*, lat. *sti*, wol durch assibilation von urspr. *tva*). Im gegenteil wozu das präs. *s* hat. Die zwei *s* und *t* gehen auch vorgermanisch mit einander parallel. Welches suffix aber in der zweiten sing. ind. des verbum *tun* obwaltete, als dieses ein element der präteritalen zusammensetzung ward, scheint schwer zu entscheiden. Das got. *saisost* (demnach *daidost*) spricht für *st*, ebenso

das ags. und altfr., deren formen *didest*, *dedest* dem *neredest* genau entsprechen. Dass die endung *st* ihr *t* einbüssen kann, ist historisch nachzuweisen. Die 3 sing. ind. präs. vom verbum *sein* lautet in den altgerm. dialecten ursprünglich und lautgemäss *ist* (skrt. *asti*). Die abgekürzte form *is* kommt doch auch vor im ahd. (z. b. Christus und die samariterin v. 27); alts. (z. b. Heliand vv. 1590, 4378, 4628); ags. nur *is*. Andererseits haben got., das nur, ahd. und alts., die vorwiegend *ist* neben resp. *nasides*, *neritōs*, *neridōs* aufweisen, einen im allgemeinen altertümlichern sprachbau, und, wenn die folgende in die geschichtliche zeit fallende umgestaltung der betreffenden ahd. form in betracht gezogen wird — mhd. *nertest* neben seltenen *möhtes* Nib. 849 (nach "Deutsche Classiker"); *ladetes* Nib. 2101; *lebtes* Walther 128, II, 3 (Class.) u. a.; nhd. *nährtest* ohne ausnahme, — so ist es wahrscheinlicher, dass das *s* älter als *st* in der 2 sing. ind. prät. sei. Hiemit mag man vergleichen das auch im ags. auftretende *s* (sonst *st*), s. Begemann I 174, sowie das gr. *ς* in *λελοιπας* u. s. w. Johannes Schmidts vermutung, dass das got. *-dēs* und entspr. aus urspr. *dhādhta dādta dāst dāss* herzuleiten sei (Indogerm. Vocalismus I 57) kann natürlich nicht absolut verworfen werden, sie passt aber nicht in die später zu gebende erörterung der stellung dieser person im urgerm. schwachen verbum. Schleicher erklärt das betreffende *s* als eine analogiebildung nach präsens (a. a. o. § 307).

Hier mag eine bemerkung erlaubt werden. Die sprachwissenschaft sucht entsprechende formen in den verschiedenen sprachen gleichzustellen, indem sie die lautgesetze nachweist, welche die ausbildung und entartung der älteren formen vermittelt haben. Hiebei sind doch manche vorauszusetzende formen historisch nicht zu ermitteln. Dann muss man zwischenformen construiren, deren zuverlässigkeit immer von ihrer genauen übereinstimmung mit sicheren lautgesetzen abhängt. Es lässt sich aber denken, dass zwei unter einander verschiedene serien von formen aus ein und derselben form ausgehen und zuletzt nochmals in eine gemeinsame zustammenstossen. Wenn aber demnach das herstellen ideeller zwischenformen misslich, so ist es jedoch für die systematisirung der sprachwissenschaft unumgänglich, und je tiefer man in die gesetze der sprache und der verschiedenen sprachformen eindringen wird, mit desto grösserer sicherheit wird man sich in den gebieten bewegen können, wo noch die schlüsse des forschers den platz, den das auge der geschichte nicht erreicht, ausfüllen müssen. Inzwischen unterwirft man sich dem schicksal, das der grosse sprachforscher mit den worten kennzeichnete: Man muss auch den mut des fehlens haben (J. Grimm). Von jenem gesichtspunkte aus mag man die gegebene erörterung beurteilen: eine ziemlich detaillirte beschreibung einer sprachlichen entwickelung, die gröss-

tenteils in die vorhistorische zeit fällt, zu geben, das ist fürwahr, wenn man von wechselnden meinungen überall umgeben ist, eine schwer zu lösende aufgabe, der ich sicher in manchem nicht habe entsprechen können. Im grossen und ganzen hoffe ich doch recht zu haben und werde meine ansicht im folgenden näher entwickeln und begründen, wo es gilt die von Begemann gegen die allgemeine auffassung des schwachen prät. angeführten gründe zu prüfen.

Es muss natürlich Begemann viel daran gelegen sein, ehe er seinen neuen bau errichtet, den alten abzubrechen, um jenem platz zu räumen. In dieser hinsicht stellt er neben einander die ergebnisse, wozu die meister der germanischen sprachforschung in bezug auf das verbum *tun* gelangt sind (Begemann I 1—7). Und in der tat könnte es scheinen, es sei in dieser bunten menge sich kreuzender meinungen sehr misslich sich für die eine oder die andere zu bestimmen; ja, man kann sich befugt fühlen zu zweifeln, ob überhaupt ihrer irgend einer recht habe, und eine ganz selbständige hypothese an die seite der alten zu stellen.

Jedoch, wenn wir die sachlage schärfer ins auge fassen, wird es uns nicht schwierig sein im scheinbaren wirrwarre der ansichten die gemeinsamen leitenden gedanken zu entdecken, und wir werden finden, dass die verschiedenheit nicht so gross ist, wie man fürs erste möchte zu glauben geneigt sein. Denn erstens stimmen ja alle, oder fast alle, darin überein, dass sie sämmtlich die zusammensetzungstheorie umfassen. Weiter sind es rücksichtlich der formen des zusammengesetzten verbum *tun* eigentlich nur zwei verschiedene meinungen, die sich geltend machen wollen. Eine, dass dies verbum in a l l e n formen des zusammengesetzten prät. als urspr. *didan dad dedum didans* — ich setze die got. formen statt der nicht ganz sicheren urgerm. — aufgetreten. Die andere, dass im sing. ind. das urspr. reduplicirte prät. der vocalisch auslautenden wurzel *dā*, im ind. dual, plur. und conj. hingegen das prät. der erweiterten wurzel *dad* enthalten seien. Sehen wir dann zu, welche die vertreter dieser und jener ansicht sind, so huldigen jener Grimm, v. d. Gabelentz, M. Heyne (in seiner Laut und Flexionslehre, die er selbst schon lange einer durchgreifenden umarbeitung hat unterziehen wollen) und Grein (citaten bei Begemann a. a. o.). Auf der anderen seite stehen Bopp (wie er seine frühere ansicht geändert hat), Holtzmann, Leo Meyer, Pott und Schleicher, während Scherer einen eigenen, zwar auch von ihm selbst bezweifelten standpunkt einnimmt. Es lässt sich schwer läugnen, dass die letzteren männer in bezug auf schärfe der analyse und umfang des zu vergleichenden materiales über jene, selbst Grimm nicht ausgenommen, hervorragen. Ueberhaupt kann man die Boppsche ansicht als die jetzt in ihren allgemeinen zügen angenommene betrachten. Der von einem rec.

(Sievers in Jenaer Literaturzeitung 1874 N:r 2) gegen Begemann gerichtete vorwurf, er habe die neueren ansichten über lautgeschichte vernachlässigt, ist zwar, wie man sich leicht überzeugen kann, unverdient, andererseits ist es aber unstreitig, dass man einen klareren überblick von der geschichtlichen entwickelung der betreffenden frage, eine schärfere sonderung des veralteten und dessen, was den platz des veralteten eingenommen hat, hätte erwarten können. Es nimmt sich fast so aus, als hätte er durch seine kritik der älteren ansicht auch die neuere bedrücken wollen; so sind die beiden ansichten unter einander gemischt. Im wesentlichen mich an die Boppsche ansicht schliessend, werde ich hier nur diejenigen anmerkungen aufnehmen, welche gegen diese gerichtet sind.

Begemann will auf keine weise die bisher als reduplicirt betrachteten formen *teta* nebst entspr. als die ältesten, die ursprünglichen gelten lassen. Diese auffassung ist nur, meint er, eine folge der zusammensetzungstheorie; wäre diese nie erschienen, so hätten sich auch jene formen den sprachforschern in einem anderen lichte gezeigt, nämlich als isolirte analogiebildungen nach der schwachen conjugation. Ja, isolirt, da haben wir eben das schlagwort. Alles was zu parallelformen innerhalb des germanischen sprachstammes nicht stimmt, kann Begemann unmöglich als etwas ursprüngliches betrachten. Und doch ist es ja eben ein wichtiger punkt in der methodik der sprachwissenschaft, dass allein dastehende formen, die ins sonstige grammatische system nicht gut passen, im allgemeinen überbleibsel einer älteren formation sind. Selbst wendet Begemann diese regel auf die s. g. präteritalpräs. an, deren in manchem eigentümliche bildungs- und flexionsweise als etwas uraltes nachgewiesen wird, obwol diese wenigen verben stets unter die kategorie der anomalen pflegen aufgeführt zu werden. Für die sprachwissenschaft hat, wenn es die frage über das alter zu lösen gilt, das numerische übergewicht einer bildung wenig zu bedeuten ausser in so fern, dass eine überhand nehmende form öfters eine neuere, besser verstandene und eben darum mehr gebrauchte ist. Es muss denn als eine gänzlich verfehlte beweisführung betrachtet werden, wenn Begemann (I 13) die alts. formen mit anfangendem *dād-* gegen diejenigen mit *ded-* im anlaute stellt und aufweist, dass jene auf drei stellen mehr als diese vorkommen (21 gegen 18), n. b. wenn die 1, 3 sing. ind., die nur *ded-* (einmal *did-*) haben, nicht mitgerechnet werden. Eben diese formen alts. *deda*, ahd. *teta* u. s. w. sind von grossem gewicht für die beurteilung der frage. Schon auf den ersten blick muss es wunder nehmen, dass, wenn wirklich ahd. *teta* eine analogiebildung nach der schwachen conjugation wäre, es keine entsprechenden präteritalformen im ahd. mitgezogen, sondern vereinzelt dasteht, einem bruchstücke aus vergangener zeit ähnlicher — auch

dies ist jetzt untergegangen: nhd. *tat* — als einer jener neugebildeten formen, die mit jugendlichem übermute immer um sich greifen wollen. Von sprachwissenschaftlichem gesichtspunkte aus ist es demnach nicht, wie Begemann meint, natürlicher diese eine form *teta* für einen fremden eindringling zu halten, "besonders", fügt er hinzu, "da 2 sing. ind. mit voller berechtigung iren platz einnimt" (Begemann I 11). Dies werden wir eben untersuchen, nicht als ob ich meinte, *tāti* sei unberechtigt — darüber entscheidet der sprachgebrauch, nicht die sprachwissenschaft — sondern es gilt hier die priorität der einen oder der anderen form nachzuweisen.

Die form für 2 sing. ind. prät. des verbum *tun* ist, wie bekannt, eigentümlich fürs ahd. alts. ags. und unzweifelhaft auch altfr. Wie diese von den beiden übrigen personen des sing. so abweichende form erklärt werden soll, darüber ist man noch nicht einig. Bopp will ihr ein grosses alter beilegen, in dem er sie mit der skrt. endung in 2 sing. perf. *itha* zusammenstellt. Gegen seine ansicht hat sich jedoch Scherer ausgesprochen (Zur Gesch. 194), sowol wegen der unmöglicheit den lautübergang befriedigend zu erklären als wegen des sicher specifisch indischen charakters des hülfsvocales *i*. Der deutung Bopps gegenüber steht diejenige Grimms, welcher hierin ein übergreifen der conjunctivischen flexion in die indicativische sieht. Welcher hat nun recht? Entscheidend für die beurteilung der frage scheint mir die form der prät. präs. in dieser person. Sie hat in den erwähnten vier dialecten gleich got. und altn. die endung *t* (oder *st*). Und wenn die ags. formen andere, in derselben weise wie die der übrigen starken verben gebildet, neben sich haben, so erweist sich dies unstreitig als eine geschichtlich spätere entwickelung, resp. analogiebildung. Aber, wie gesagt, jene prät. präs. stammen aus der urgerm. zeit und besitzen überhaupt noch eine merkwürdige zähe, vgl. nhd. *weiss wissen* mit *riss rissen*, daneben *mag mögen*, *darf dürfen* u. s. w. Auf diese und die got. und altn. damit überall analogen bildungen gestützt, hege ich kein bedenken mich der Grimmschen ansicht, dass die betreffende form entlehnt sei, anzuschliessen. Insbesondere da ein solches hinüberschwanken in den germ. sprachen gar nicht ungewöhnlich ist; ich brauche hier nur an die altgerm. formen von *wollen* und an das altschw. *kallaþin* (2 plur. ind. prät.), welches neben den echt indicativen formen 1, 3 plur. *kallaþum*, *kallaþu* steht, zu erinnern. Vgl. auch die nhd. prät. ind. (16., 17., 18. jahrh.) *sahe, kame, name, sturbe,* auch *wurde* für *ward* (Grimm Gramm. I² 987), um nicht zu nennen, das Begemann meint, *i* in altn. *kallaðir, kallaði* sei "natürlich unorganisch aus dem conjunctiv eingedrungen" (I 176).

Das ahd. prät. *tāti* ist demnach keineswegs eine uralte form, welche beweisen sollte, dass die form *teta* später eingedrungen sei (sollte sie wol urspr. *tat* gelautet haben?).

Wie will überhaupt Begemann seinen gegnern gegenüber die altgerm. formen des verbum *tun* ordnen und zusammenstellen? Wer nach einheit der erklärung sucht, muss sich getäuscht fühlen, denn eine solche einheit wird nicht einmal principiell zugegeben. Fürs got. weist Begemann nach (I 24, 25), dass dieses verbum die form *daian daido daians* gehabt haben muss, und im vorhergehenden (s. 8) habe ich diese beweisführung adoptirt und für alle germ. dialecte durchzuführen versucht. Nun aber nimmt Begemann speciell fürs ahd. eine urform *titan tat tātum titan* an (I 18). Aber, wie gesagt, in diesem falle würde das verhältniss zwischen dem subst. *tāt* und verbum *titan* gans vereinzelt dastehen. Man hätte wenigstens erwartet, das jenes verhältniss so aufgefasst würde, das er *tāt* aus *titan* herleitete; bei genauerer überwegung aber insbesondere der tatsache, dass das verbum, nicht aber das subst., im got. und altn. fehlt, kommt er zu dem schlusse, dass das verbum aus dem subst. durch analogie gebildet sei (I 24). Wie soll man dies fassen? Die analogen beziehungen, welche er anführt, sind keineswegs einleuchtend. Oder sollte wol *izzau az āzzumes* aus dem subst. *āz* gebildet sein? Dies kann er nicht meinen, denn das verbum ist ja uralt (skrt. *ad*, gr. *ἐδ*, lat. *ed*). Also sollte nur die sonstige übereinstimmung eine entgegengesetzte entwickelung herbeigezogen haben. Aber *āz* ist ein neutraler *a*-stamm, *tāt* dagegen ein weiblicher *i*-stamm. Etwa dasselbe kann gegen die analogie von *sprāhha* und *sprihhan* eingewendet werden. Immer so bei dem zunächst liegenden stehen bleiben, ohne durch zusammenstellung verschiedener dialecte und sprachen dem ursprünglichen bestand nachzuspüren, solch ein verfahren kann doch nicht anders denn als ein rückgang der sprachwissenschaft betrachtet werden. Und wenn Begemann oft genug seinen gegnern vorwirft, dass sie sich die sache allzu leicht machen, so fällt dieser vorwurf auf ihn selbst zurück, als er *teta* und entspr. als eine analogiebildung nach der schwachen flexion erklären will. Es sollte denn *teta* nach *nerita* gebildet sein und ursprünglich *tita* gelautet haben, wie das alts. *dida* beweise. Dies kommt doch nur einmal vor neben zahlreichen *deda*, so dass hier am allerwenigsten das numerische übergewicht etwas entscheiden könnte. Uebrigens hätte man wol eine bildung *tata* von *tat* erwartet, etwa wie sich *mahta* zu *mag* verhält. Aber nicht einmal, wenn man *tita* mit *nerita* zusammenstellt, ist darum die frage als gelöst zu betrachten. Denn es ist eben das unglück, dass im ahd. das schwache prät. immer *-ita* (in den formen mit bindevocal, nicht *-eta* wie *teta*) hat, im alts. immer *-ida* (ebd.) neben fast ausschliess-

lichem *deda*, im ags. dagegen immer *-ede* (ebd.) neben *dide* (*dyde*), also in diesen dialecten völlige nichtübereinstimmung, nur altfr. hat *-ede* und *dede*. Es wird wol jetzt einleuchten, dass die Begemannsche auffassung der verschiedenen formen des verbum *tun* grössere schwierigkeiten als die ältere darbietet. Und das sollte eben das ergebniss dieser vorläufigen erörterung sein.

II

Vergleicht man das schwache prät. und das schwache part. pass. im got., so fällt sogleich die durchgängige übereinstimmung derselben auf. Sie kann doch nicht durch die kaum zu nennende ausnahme *kaupasta* neben *kaupatiþs* (st. *-ida*) oder weil einige verben kein solches part. bilden, gestört werden. Und zwar ergibt sich in bezug auf die vocalisch auslautenden stämme dieser bestand von selbst, da im got. lautsysteme urspr. *t* zwischen vocalen zu *d* übergeht und es eben dieser consonant ist, womit das fürs schwache prät. angenommene hülfsverbum anfängt. Es sind demnach *nasida, salboda, habaida* als participialstämme und als 1, 3 sing. ind. prät. schon von vorn herein als gleich berechtigt zu betrachten. Anders verhält es sich mit den verben die ein s. g. bindevocalloses prät. und part. bilden: die übereinstimmung, welche auch in diesen obwaltet, hat mehr als sonst etwas Begemanns auffassung veranlasst, nach welcher das prät. vom participialstamme gebildet sein sollte, und sie ist auch unstreitig die stärkste stütze für dieselbe. Von den bindevocallosen prät. scheinen nur *munda, skulda, vilda* durch zusammensetzung mit *tun* gebildet sein zu können. Die übrigen *kunþa, þaurfta, aihta, brahta, bauhta, mahta, ohta, bruhta, þahta, þuhta, vaurhta, gamosta, vissa, gadaursta* — ferner nicht vorhandene, aber vorauszusetzende *binauhta* (got. *binauht ist*, ags. *benohte*), *dauhta* (ags. *dohte*) nach Begemann I 29, daneben *unþa* (ahd. *onda*, ags. *úde*, altn. *unna*), stimmen vollständig zum part. pass., während es schwierig scheint eine spur vom verbum *tun* in denselben aufzuspüren. Dabei ist es auch von grossem gewicht, dass diese verben in ihren formen sich genau entsprechen in den verschiedenen altgerm. dialecten, wie ich schon oben hervorgehoben habe.

Begemann findet sich sogar von der präteritalform dieser verben veranlasst gegen einen bisher allgemein angenommenen satz aufzutreten: dass nämlich, mit wenigen ausnahmen, in sämmtlichen germ. dialecten das prät. und part. pass. von verben wie got. *nasjan, sokjan* einen bindevocal — oder stammcharakter — urspr. gehabt, welcher in verschiedenen dialecten weggefallen sein sollte, wobei teils der *i*-umlaut geblieben, teils rückumlaut eingetreten wäre. Dagegen meint Begemann, die

verbindung von stamm und suffix in jenen formen habe ursprünglich ohne bindevocal statt gefunden. Er stützt sich hiebei teils auf die soeben angeführten uralten prät. und part., teils hält er dafür, dass, wenn eine form wie *sentita* ihr *i* einmal eingebüsst hätte, das sprachgefühl nicht mächtig genug wäre den ursprünglichen stammvocal wieder herzustellen, sobald das umlautende *i* verschwände. Seine sehr sorgfältige darstellung des factischen bestandes der präterital- und participialformen in den altgerm. dialecten (I 111 ff.) gibt einen klaren überblick der formen mit *i* und umlaut, derjenigen ohne sowol *i* als umlaut sowie auch deren ohne *i*, aber mit umlaut. Die letztgenannten wie alts. *quedda, legda*, altn. *selda, setta* sollten natürlich nach der ansicht Begemanns die letzte stufe der entwickelung bilden, wie z. b. alts. 1) *lagda*, 2) *lagida*, 3) *legida*, 4) *legda*, während der üblichen ansicht nach sie eine art von zwischen- oder übergangsformen sind wie 1) *lagida*, 2) *legida*, 3) *legda*, welches jedoch sofort vom sprachbewusstsein in die mehr "organische" form 4) *lagda* sollte umgewandelt sein. Aber auch nicht Begemanns genaue verzeichnung vermag zu entscheiden, welche entwickelung die tatsächliche gewesen, denn alle formen sind stets so unter einander gemischt, dass es nicht möglich ist auf diesem wege zu einem endgültigen urteile über das resp. alter derselben zu gelangen, denn, wie schon oben bemerkt wurde, das numerische übergewicht ist für ein höheres alter gar nicht entscheidend.

Wollen wir weiter zurückgehen. Vorerst werde hier nur eins bemerkt. Wurde wirklich das suffix an den prät. stamm ohne bindevocal gefügt, woher könnte dann das bedürfniss entstehen einen hülfsvocal einzuschieben, besonders in so leichte verbindungen wie *rd* (z. b. alts. *fōrda* Hel. 2308) ahd. *fuorta* (Tatian 117, 3), aber altn. *foerða* mit i-umlaut; ebenso ahd. *prannta*, altn. *bren(n)da?*

Ist überhaupt dies *i* als bindevocal aufzufassen und nicht eher als stammauslaut? Wäre es nur eine andere form des präsentialen stammauslautes *ja*, so hätte man doch im got. prät. und part. pass. anstatt *i ji* von werben wie *nasjan* und *ei* von verben wie *sokjan* erwartet, resp. *nasjida*, *sokeida* oder warum nicht ganz einfach *nasjada, sokjada* in übereinstimmung mit den medialformen, da, wie bekannt, das auslautende *ja* im ersteren teile eines zusammengesetzten wortes sich gewöhnlich erhält, z. b. *fraþja-marzeins, vadja-bokos*. Daneben kommen doch z. b. *arbi-numja* von st. *arbja*, *andi-laus* von st. *andja* vor, welche einen übergang von *ja* zu *i* zu bestätigen scheinen. Um uns die sache klar zu machen, müssen wir sie einer weitgehendern erörterung unterziehen.

Die skrt. verben, welche den germ. schwachen entsprechen, d. h. die der 10 klasse angehörenden haben im part. prät. pass. *-ita*, dessen *i* wol nicht als ein rest

von *ja* zu betrachten ist (so jedoch Schleicher a. a. o. § 224), sondern als ein hülfsvocal, wie derselbe bei den übrigen part. auf *-ta* nicht selten auftritt. Das stammbildende suffix *aja* hat wahrscheinlich mit der betreffenden participialbildung nichts zu tun. Dasselbe gilt vom altbaktr., ohne dass ich jedoch hier, wie im skrt. die möglichkeit einer entstehung dieses *i* aus inlautendem *ja*, wie es nicht selten der fall ist, bestimmt läugnen will. Ich sage hier *ja*, denn es ist eigentlich dieses element, das für die betreffende classe charakteristisch ist; das vorhergehende *a* dagegen schliesst sich an den ursprünglichen verbalstamm und ist hier keineswegs wesentlich. Im griech. aber und lat. hat sich die betreffende classe in mehrere abteilungen gesondert, welche, obwol unter sich divergirend, doch jede ihre reihenfolge sich entsprechender formen bilden. Hier zeigt der unterschied zwischen z. b. *μισθωτος* und *τιμητος*, dass die erweiterung des verbalstammes (urspr. *aja*) sich im griech. auch auf die s. g. adj. verbalia erstreckt hat. Ebenso im lat., wir haben *amātus, sopītus, delētus*, wiewol bildungen wie die letzt genannte selten sind im vergleich mit der gewöhnlich z. b. in *monĭtus*, vorkommenden. Es muss doch wol das kurze *i* in *monitus* (vgl. *sopītus*) als ein bindevocal zwischen dem suffixe und dem reinen d. h. mit urspr. *aja* nicht ausgebildeten verbalstamme erklärt werden, so dass sich diese formation an die seite der sanskritischen und altbaktrischen stellt. Im altbulg. finden wir die entsprechenden spaltungen: mit *a* z. b. *gotovajetĭ* (= er macht), mit *ĕ zelenejetĭ* (= er grünt), und *saditĭ* (= er pflanzt) mit kurzem *i* und *i* allein, — das freilich Schleicher als aus urspr. *aja* zusammengezogen betrachtet (a. a. o. § 209).

Solch eine spaltung waltet auch im germ. sprachstamme ob, so dass es hier eig. von keinen specialtempora die rede sein kann: *fiskoþ* (got. = er fischt) entspricht *fiskoda* (prät. und passiver participialstamm) ebenso wie *habaiþ habaida* (= er hat, hatte). Nur sondert sich entschieden von diesen prät.- und part. formen *nasida* und *sokida*, die andererseits zu den präs. *nasjiþ, sokeiþ* nicht gut stimmen. Ein übergang von urspr. *ja* zu *i* im ersten teile eines zusammengesetzten wortes lässt sich, wie wir sahen, denken und könnte möglicher weise für ein zusammengesetztes prät. gelten (Westphals gesetz), fürs part. aber nicht. Die schwierigkeit wird vermehrt, wenn der imp. mitgenommen wird, der nicht nur von *sokjan*, sondern auch von *nasjan*, ja sogar von starken verben wie *bidjan* resp. *sokei, nasei, bidei* lautet. Da dem so ist, kann man das *i* in *nasiþs, sokiþs* nicht wol als aus *ja* verkürzt auffassen: in diesem besondern falle müssen wir das *i* als überbleibsel eines sprachbestandes betrachten, wo in mehreren verben das präsens einen besondern tempusstamm hatte, und in dieser hinsicht *nasja sokja (nasiþs, sokiþs)* mit lat. *moneo*

(*monitus*) gleichstellen, ob sie wol eig. lat. verben auf *io*, nicht *eo* im präsens entsprechen. Zwar wird durch diese deduction einer anzahl von verbalformen eine altertümlichkeit beigelegt, wie sie andern, mit jenen übrigens analog, nicht zukommt, aber ich muss bekennen, dass diese erklärungsweise, die natürlich für alle germ. dialecte, nicht nur got. gilt, mir mehr zusagt als die annahme unerklärlicher und durch keine analogien gestützter abweichungen von den gewöhnlichen sprachgesetzen. Ich kann auch nicht einsehen, warum man halten müsse, z. b. skrt. *corita* und got. *hausida* (part. st.) seien in verschiedener weise gebildet worden.

Das part. prät. pass. ist eig. eine adjectivbildung. Es dauerte jedoch nicht lange, ehe es den anstrich temporaler und passiver bedeutung erhielt, die es in nähere beziehung als die übrigen verbaladjective zu den eig. verbalformen setzte. Diese beziehung spiegelte sich immer mehr auch in der form ab, die — das suffix abgerechnet — mit dem üblichen verbalstamme übereinstimmender wird. So auch in den germ. schwachen verben mit ausnahme der *ja*-klasse. Es kann jedoch nicht zweifelhaft sein, dass auch in dieser das part. pass. vom sprachbewusstsein als ein integrirendes element der verbalflexion mit im ganzen entschieden temporaler und passiver bedeutung aufgefasst wurde. Als nun eine neue, dem germ. sprachstamme eigene verbalform, das schwache prät., gebildet werden sollte, hatte man für die *ja*-classe — die zwei andern brauchen hier nicht in betracht zu kommen — zwei verschiedene modificationen des verbalstammes, von denen wir die eine, auf *ja*, die präsentiale, die andere, auf *i*, die participial-passive nennen. Welche von diesen war nun die passendere unterlage für die neue bildung? Dies zu entscheiden darf uns nicht viel bekümmern, denn wir gelangen in beiden fällen zu demselben ergebnisse. Ist das prät. vom präsentialstamme gebildet worden, so würde die ursprüngliche form nach der obigen erörterung (s. 9 ff.) *násja-dadā'* gewesen sein. Und nach der dort hergestellten chronologie würde diese form entstanden sein, ehe das got. auslautsgesetz ins leben getreten. Inzwischen wurde natürlich *nasja-* während einer geraumen zeit als gewissermassen selbständig aufgefasst, so dass es späterhin vom auslautsgesetze beeinflusst werden und sein auslautendes *ja* in *i* umwandeln konnte. Oder es wurde für jenen zweck der participialpassive stamm herbeigezogen, der zwar, streng genommen, keinen verbalen charakter trug, den eigentlichen verbalformen aber nahe stand und in *salbo-*, *habai-* denselben auslaut wie jene hatte.

Die letztere annahme dürfte die wahrscheinlichere sein, auf jeden fall wurde aber eine übereinstimmung der form nach zwischen dem alten part. und der neuen präteritalbildung bewirkt. Es war dies natürlich kein übelstand, da jenes einen nominalen, diese einen verbalen gebrauch hatte. Vielmehr konnte hierdurch — und

möglicherweise auch durch die gewissermassen ähnliche, resp. präteritale bedeutung — eine angleichung zwischen den beiden formationen veranlasst werden auch da, wo sie der natur ihrer entstehung nach nicht zusammentreffen sollten; wovon mehr unten.

Das *i* in *nasida* (prät. und part. stamm) ist somit meiner ansicht nach ein hülfsvocal: war aber ein solcher hülfsvocal ursprünglich überall im prät. und part. pass. vorhanden? Nein, ich habe oben von bindevocallosen prät. gesprochen, die völlig analoge pass. part. neben sich haben, und dieser name wurde denselben gegeben, weil keine spur eines einmal in ihnen vorhandenen bindevocales zu entdecken ist. Anders verhält es sich mit den s. g. rückumgelauteten prät. und part., für die zwar Begemann, eben wie für jene, ursprüngliche abwesenheit des bindevocales behauptet, indem, wie ich soeben andeutete, er einen anderen entwickelungsgang als den gewöhnlich angenommenen nachweisen will.

Was ist denn rückumlaut? Ich muss bekennen, dass mir die theorie des rückumlautes von anfang an eine ungereimtheit geschienen, oder, wenn man es lieber will, eine verkehrte auffassung, auf voraussetzungen ruhend, die aus dem alten, eig. lat., grammaticalischen systeme sind hergeholt worden. Denn dort nahm man einen gewissen casus (nom.) oder ein gewisses tempus (präs.) zum ausgangspunkte und suchte dann aus diesen die übrigen formen zu erklären. Im altn. z. b. wurden dann *valda* und *Haðar* in beziehung zu *ek vel* und *Höðr* als rückumgelautet betrachtet. Wie verkehrt aber diese anschauungsweise ist — wenn sie sonst noch mit irgend einem ihr spiel treibt — und besonders wie unpassend der name ist, brauche ich kaum zu sagen. Es kann ja gar nicht bewiesen werden, dass *valda* und *Haðar* einen andern stammvocal als *a* jemals gehabt. Wie kann man denn sagen, dieser laut sei durch rückgang, rückumlaut zum ursprünglichen zurückgeführt worden? Gewiss nicht: das kann doch niemand im ernste behaupten; man hat aber hier, wie so oft, gelegenheit zu beobachten, wie ein unrichtiger name eine unrichtige vorstellung herbeiführen und zu falschen schlüssen verlocken kann. Und solch ein schluss ist, denke ich, dass prät. wie ahd. *prannta,* altn. *valda* in derjenigen weise rückumgelautet seien, dass sie urspr. *prannita (ida),* *valiða (-ida)* gelautet, dann *i*-umlaut bekommen: *prennita, veliða;* später sei das *i* ausgefallen, und dann, sobald die ursache des *i*-umlautes verschwunden, habe das sprachgefühl den ursprünglichen stammvocal wieder hergestellt. Hier will sich eine andere auffassung des rückumlautes geltend machen. Was im vorigen falle nur ein zwar fehlerhafter, doch nichts entscheidender terminus technicus war, über dessen wahre bedeutung — oder bedeutungslosigkeit — man einig ist, wird hier zur sache, d. h. man nimmt wirkliche verwandlung des stammvocales und darauf folgenden rückgang zum ursprünglichen

an. Für einen solchen rückumlaut braucht man aber einleuchtender analogien und hat auch solche finden wollen. Es sind 1) der übergang des ahd. gen. dat. sing. *chrefti* u. a. zum späteren *kraft.* Dabei soll man sich aber merken, dass es sehr zweifelhaft ist, ob das wiederherstellen des *a* eben durch den wegfall des *i* sei veranlasst worden. Denn fürs erste hatte man die analogie des nom. und acc., und dass es diese war, die den rückumlaut bewirkte, ist wol das richtige. Sodann trat der "rückumlaut" nicht sogleich und unwillkürlich ein, sobald das *i* ausgefallen; was man wol hätte erwarten können, wenn das sprachgefühl solch eine lebendige erinnerung des ursprünglichen standes und der ursache der veränderung dessen gehabt hätte. Wir haben z. b. ahd. *ganōskeft* (Müllenhoff und Scherer, Denkmäler 216, 18, cit. von Hahn, Ahd. Gramm. 4 ausg., s. 30). Warum sollte dann auch in gen. plur. z. b. *pelkō, enstō* der vom *i* geweckte umlaut bleiben? 2) Die immer grössere verbreitung des "rückumlautes" im mhd. schwachen prät. Hier ist doch die sachlage dieselbe wie in jenem falle: die analogie war vorhanden, und dass man sie befolgte, kann ja nicht wunder nehmen. Auch so: das weite feld, das sich im mhd. den wirkungen des *i*-umlautes eröffnete, verursachte, dass mehr formen als bisher, welche früher, im ahd., von diesem umlaute nicht beeinflusst wurden, in die theorie des umlautes und rückumlautes eingepasst werden können.

Ebenso wie mit mhd. formen (z. b. *hōrte* "von" inf. *hœren*) verhält es sich mit ahd. *prannta* und altn. *valda.* Gab es einmal *prennta* und *velda*, was in aller welt hätte das sprachgefühl auf die spur nach dem ursprünglichen vocalstande helfen können? Im gegenteil konnten wol andere schwache prät. wie *hapēta, salpōta* in beziehung zu den präs. *hapēm, salpōm* auf den gedanken führen, alles sei in der schönsten ordnung, wenn prät. und präs. den nämlichen stammvocal haben *(prennta* und *prennu, velda* und *vel).* Auf diese gründe gestützt stimme ich Begemann bei in seinem verwerfen der theorie des rückumlautes (so schon Bopp in "Vocalismus" 58), wie sie auf die schwachen prät. angewendet wird. Weiter kann ich ihm aber nicht folgen, kann mich nicht an seine ansicht schliessen, dass das präteritale und participialpassive suffix im altgerm. zuerst ohne bindevocal an die reine oder verlängerte wurzel gefügt würde. Für die andere alternative — dass *i* hier urspr. allgemeiner bindevocal gewesen — spricht erstens der lat., skrt. u. s. w. bestand. Sodann ist festzuhalten, dass jenes *i* muss urgerm. gewesen sein, weil es selbst oder doch sichere spuren davon in sämmtlichen altgerm. dialecten vorkommen. Denn ungereimt wäre es anzunehmen, dass diese dialecte, von einander unabhängig, in gewissen ähnlichen fällen denselben hülfsvocal sollten eingeschoben haben. Es ist sehr merkwürdig, dass Begemann, für den das allen germ. dialecten gemeine eine

art von "ding an sich" ist, über welches hinaus es nicht gestattet sei zu gehen, bei dieser gelegenheit, am nächsten von ahd. formen ausgehend, jenes *i* als secundär erklärt, da jedoch das got. sein gewicht entschieden in die entgegengesetzte wagschale legt, und Wimmers behauptung (Fornnordisk formlära 135), z. b. *valiðr* sei älter als *valdr* gute gründe für sich hat.

Was sollen wir denn glauben? Ich denke, dass die verwirrung in den ansichten über den betreffenden gegenstand daher kommt, dass man die wirkung des *i*-umlautes zu sehr betont. Dieser gehört erst einem spätern stadium der entwickelung des germ. sprachstammes an: er fehlt im got. und den ältesten skandinavischen runeninschriften: *hariso* (spange aus Himlinghøi), vgl. altn. *hersir; arbinga* (stein von Tunø), vgl. altn. *erfingi*; *dohtrir* (daselbst), altn. *dœtr; saligastir* (stein von Berga), vgl. altn. *gestr* u. a. Und im ahd. alts. trat der *i*-umlaut erst im 6. und 7ten jahrhundert auf. Ich setze demnach folgende theorie für den bindevocal *i* im prät. und part. an. Dieser war urspr. in fast allen verben der *ja*-klasse vorhanden, also z. b. ahd. *prannita* (die urform natürlich *brannida*). Sodann ward aber das *i* teilweise ausgestossen. So entstanden die parallelformen *prannita* und *prannta* (für jenes vgl. z. b. *ambahtita* im Tatian, 48, 2; 137, 5), und, als der *i*-umlaut einzudringen begann, *prennita* und *prannta*. Diese annahme wird durch den altn. bestand sehr beglaubigt. Dort haben, wie bekannt, k u r z e *ja*-stämme rückumlaut im prät., d. h. sie haben in diesem tempus nie *i*-umlaut erlitten, während die l a n g e n im prät. (und part.) solchen haben *(valda — brenda* st. *brennda*, *hœrða)*. Wollte man nun, vorausgesetzt dass sämmtliche diese *ja*-stämme einen bindevocal urspr. gehabt, die frage aufwerfen: welche stämme konnten denselben (im prät.) am leichtesten wegwerfen? — so würde die antwort schon von vorn herein so ausfallen: die kurzsilbigen. Denn die länge der stammsilbe musste den germ. betonungsgesetzen nach das folgende kurze *i* länger erhalten, als es bei den kurzsilbigen geschehen konnte: vgl. mhd. *édelè*, *kü'negè*, also altn. urspr. *válidà*, später *váldà* wie *kü'n'gè* — mhd. *sálbète kréftìger* mit urspr. *bránnìda, hō'rìda*, deren *i* erst dann ausfiel, s e i t d e m der *i*-umlaut das *a* und *ō* gefärbt hatte. Die entwickelung sollte demnach die folgende sein:

1)	*valida*	*brannida*	*hōrida*
2)	*valda*	*brannida*	*hōrida*
3)	*valda*	*brennida*	*hœrida*
4)	*valda*	*brenda*	*hœrða*

(nach der s. g. normalisirten schreibweise). Es wird die obige annahme noch durch einen andern umstand gestützt. Man weiss, dass im altn. die schwachen prät. von

stämmen mit auslautendem *k* und *p* in den ältesten handschriften die endung *ða* haben und nicht *ta*, wie man den assimilationsgesetzen nach erwarten möchte und wie es auch später heisst. Will man dies verhalten unbefangen erklären, so tut man dies nicht gut mit Begemann durch hinweisung auf die verkünstelung der isländer (I 151 anm.), denn man hätte nicht eben erwartet eine solche verkünstelung in den ältesten handschriften zu finden. Nein, jenes *-ða* deutet unzweifelhaft auf das frühere dasein eines bindevocales hin, nach dessen ausstossen *k* und *p* das *ð* in eine mit sich analoge d. h. tonlose natur erzt allmälich umwandeln konnten. Dass *ð* früher auch nach *s* gestanden, zeigt die runenform *raisþi* = altn. *reisti* (Wimmer a. a. o. s. 25).

Im vorhergehenden haben wir das vorhandensein im urgerm. eines bindevocales zwischen stamm und endung zu vindiciren versucht, natürlich nur was das prät. (und part.) weitaus der meisten verben der *ja*-klasse betrifft, und gehen jetzt zur erörterung der prät. über, die jede spur eines solchen bindevocales sowie auch eines anderweitigen vocalischen auslautes im präteritalstamme entbehren. Es ist diese formation den s. g. prät. präs. eigen und neben dieselben reihen sich einige andere verben, got. *briggan*, *brukjan*, *bugjan*, *þagkjan*, *þugkjan*, *vaurkjan* nebst *kaupatjan*. Alle diese verben haben schon in urgerm. zeit ihre nachweisbar älteste form bekommen, wie dies Begemanns eingehende erörterung vollkommen darlegt (I 26—66). Dabei hat man sich aber zu merken, dass diese bildungsart darum nicht notwendig altertümlicher ist als diejenige der mit bindevocal versehenen verben, denn auch die bindevocalische formation ist ja, wie wir soeben sahen, der urgerm. zeit zuzuschreiben. Dies hat Begemann nicht beachtet oder wenigstens nicht gehörig betont, obwol man ihm gegenüber gewissermassen berechtigt sein könnte der schwachen präteritalbildung der prät. präs. eine relativ spätere entstehung beizumessen, da dieselbe offenbar eine secundäre ist und erst dann ins leben trat, als das ursprüngliche starke prät. dieser verben entschiedene präsentialbedeutung angenommen hatte. Fürs eine oder das andere verbum ist zwar diese metamorphose schon in vorgerm. zeit eingetreten (got. *vait* vgl. mit gr. *Ϝοιδα*, skrt. *veda*). Die meisten hat sie jedoch erst auf speciell germ. boden betroffen, und erreicht erst hier ihre völlige ergänzung durch die allgemeine neue schwache präteritalbildung. Es möchte demnach nicht unwahrscheinlich sein, dass man diese begann, erst nachdem das gefühl von der zugehörigkeit des bindevocales zu verschwinden angefangen. Hierüber — über das relative alter — mag man aber denken wie man will; vor

allem gilt es, wenn man urgerm. formen zu beurteilen hat, den folgenden grundsatz anzuwenden: urgerm. formen müssen aus den lautgesetzen hergeleitet werden, die für die urgerm. sprache galten, und nicht in beziehung zu denen gestellt werden, die speciell für einen besondern germ. dialect z. b. got. gelten. Die versündigung an dieser regel hat viel verwirrung verursacht, und namentlich lässst es sich nicht läugnen, dass ein teil der beweisführung Begemanns auf einem solchen anachronismus ruht. (Siehe unten besonders was von *magt* gesagt wird).

Gehen wir sodann vom got. aus, mit welchem dialecte, wie gesagt, die übrigen altgerm. in dieser beziehung genau übereinstimmen, und teilen die verben, welche bindevocallose prät. bilden, nach dem stammauslaute ein, so bekommen wir folgende sechs klassen: 1) mit den liquiden *l*, *n*, *nn* (z. b. *skulan, munan, kunnan*); 2) mit *g* (z. b. *magan*), 3) mit *k* (z. b. *brukjan*), 4) mit *b* (*þaurban)*, 5) mit *t (vitan)*, 6) mit *s (gadaursan)*. Vgl. Begemann I 44, 45; die prät. sind oben (s. 21) vollständig aufgezählt worden.

Nehmen wir diese klassen jede für sich in betracht. Die erste bietet keine schwierigkeiten dar, wenn man das prät. nach der zusammensetzungstheorie erklärt: es sind *skul-da*, *vil-da*, *mun-da*, und was *kunþa* betrifft, so ist es eine speciell got. form, die gar keinen anstoss erregen kann, da *d* und *þ* nach *n* in diesem dialecte vielfach mit einander wechseln (die urform unzweifelhaft *kunnda*). Das ahd. alts. *consta* kann wenigstens nicht vom part. pass. gebildet sein, da keine sonstige spur einer passiv-participialen formation auf *st* vorkommt. Bis eine bessere erklärung gegeben wird, müssen wir uns mit der alten begnügen, nach welcher das *s* euphonisches einschiebsel ist. Und das stumme *s* liebt, wie bekannt, nach sich stumme muten, daher das *t* in *consta*.

Eben wie *consta* ist für Begemann *vilda* nicht leicht zu erklären. Das prät. ist in allen dialecten vorhanden, um aber ein dies erzeugendes part. zu bekommen, muss er seine zuflucht zum altn. *vildr* nehmen, welches jeder temporalen und überhaupt verbalen eigenschaft entbehrt.

Wir gehen dann zu 5) über, weil wir im got. hier einen sehr einleuchtenden fall haben. Das verbum *kaupatjan* hat nämlich im prät. *kaupasta*, im pass. part. aber *kaupatida* (stamm). Es liegt kein grund vor, warum wir annehmen sollten, dass jene nichtübereinstimmung in diesem verbum ursprünglich sei, besonders da eine andere erklärung sich ungesucht darbietet. Wenn auch kein anderer fall die zusammenziehung von *-tida* in *-sta* fürs got. oder die vorgot. periode bezeugte, so kann doch die vorliegende tatsache nicht verkannt werden. Denn ungereimt wäre

es ja anzunehmen, dass zwei verschiedene verbalstämme: *kaupatja-* oder im prät. *kaupat(i)-* und *kaupas-* oder *kaupast-* von alters her neben einander existirt, und da jene sich unmöglich aus diesen herleiten lassen, so müssen sich diese aus jenen entwickelt haben. Also im prät. urspr. *kaupatida,* dann mit ausstossung des *i kaupatda,* durch assimilation *kaupatta* und umwandelung des ersten *t* in *s kaupasta.* Zwar dürfte es schwierig sein von Begemanns hypothesen aus lautübergänge wie jene und überhaupt die im folgenden angenommenen fürs germ. nachzuweisen, besonders was die anähnlichung eines folgenden *d* an ein vorhergehendes *t* und andere tenues betrifft. Ich wenigstens muss bekennen, dass es mir nicht gelungen ist sichere belege von dieser art (z. b. in Ficks vergleichendem wörterbuche) anzutreffen. Auch suchte ich ohne hoffnung, denn einem germ. mit *d* anfangenden suffixe — und als solches kann man den letzteren teil des zusammengesetzten prät. betrachten — sollte ja ein indo-europäisches mit anlautendem *dh* entsprechen. Aber wo finden wir so etwas? "Nur im arischen und wahrscheinlich im griech. (sind die stämme mit dem suffixe *dhi*) nachweisbar; es ist daher zweifelhaft, ob sie der indogerm. ursprache bereits zuzuschreiben sind" (Schleicher a. a. o. § 238). Soviel ist gewiss, dass nichts derartiges im germ. vorkommt. Die zusammenziehung von *kaupatida* in *kaupasta* mag gelten was sie kann; sie steht doch allzu vereinzelt um entsprechende germ. lautübergänge belegen zu können. Demnach muss ich hier zu indirecten beweisen meine zuflucht nehmen und zwar folgendermassen. Die lautverbindung *td* kann fürs urgerm. nicht nachgewiesen werden, während *tt* oft begegnet; was war natürlicher als dass, wenn die lautverbindung *td* durch vocalausstossung oder auf andere weise zu stande kam — was, wie gesagt, nur in vereinzelten fällen geschehen konnte — dieses *td* in *tt* überging, besonders da dieser übergang lautlich vollkommen gerechtfertigt ist (tonloses *t* + tonloses *t* statt tonlosen *t* + tönenden *d*). Auch ist er in einzelnen dialecten nach der ausstossung des bindevocalischen *i* im part. pass., in so fern dies geschah, regelmässig eingetreten z. b. altn. *lattr* urspr. stamm *latida, attr* urspr. stamm *atida.* Der sodann folgende übergang des ersteren *t* in *s* könnte zwar gar nicht notwendig erscheinen, da *tt,* wie gesagt, eine keineswegs unbeliebte lautverbindung ist; die betreffende dissimilation ist aber bisher für die germ. ursprache in gewissen fällen von den sprachforschern allgemein angenommen worden. Dergleichen fälle sind: 1) in wurzeln mit auslautendem dental vor suffixen, welche mit *t* anfangen, z. b. ahd. *bluostar,* got. *blostreis* (von der wurzel *blōt* + suffix *tra,* und + suffixe *tra* + *ja*); ahd. *last,* ags. *hläst* (altn. *hlass)* für *hlaþ-ti-* (von der wurzel *hlaþ,* vgl. Fick, a. a. o. III[3] 87). 2) Speciell die umwandelung eines auslautenden *t* der wurzel in *s (z)* vor folgendem

t in 2 sing. ind. prät., z. b. got. *vaist*, alts. *wēst*, altn. *veizt* (was freilich nur ein besonderer fall des vorhergehenden ist). Ob jener übergang bereits urgerm. oder erst später in den einzelnen dialecten eingetreten sei, will ich dahin stehen lassen; ihn aber, wie Begemann tut, gänzlich zu verläugnen, das kann nur durch die consequente annahme eines überall eingeschobenen euphonischen *s* geschehen, wie es auch ein solches nach vocal und nasal nicht nur im germ., sondern auch in urverwandten sprachen gibt; nach *t* ist es aber der natur der sache nach nicht mit sicherheit zu erweisen. Zwar will Begemann ein entscheidendes beleg dafür in altn. formen wie *bazt* (ligasti, von *binda)* finden, da das *z* ein *ts* repräsentire. Dies ist aber keineswegs immer der fall: *s* und *z* werden vielfach unter einander vertauscht. Uebrigens steht z. b. *batt* neben *bazt*, immer nur *stótt*, und nach Begemanns annahme hätte man doch *lauzt* (von *laustst*) statt des wirklich vorkommenden *laust* (von *laustt, lausst)* erwartet. Da auch in den urverwandten sprachen die betreffende wandelung mehrfach begegnet, z. b. lit. *spista* (gedrängt, von der wurzel *spit* drängen); lat. *claustrum* für *claud-trum*, *pedester* für *pedetter*, vgl. *pedit-is;* gr. *ψευστος* für *ψευδ-τος*, *ἀνυστος* für *ἀνυτ-τος*; — so können wir nicht umhin Begemanns obige annahme als nicht genügend begründet zu verwerfen und uns der üblichen ansicht anzuschliessen: dann sollten wir endlich *kaupasta* lautlich erklärt haben.

Zu dieser klasse gehört auch das bindevocallose *vissa.* Aus *vit-da* ergibt sich, wenn sonst die vorhergehende erörterung richtig ist, ein *vista.* Und die verbindung *st* ist ja sehr beliebt; also brauchte nicht eine angleichung des *t* an *s* einzutreten; es heisst auch ahd. *wista (westa)* neben *wissa (wessa)*, ebenso alts. *wiste* neben *wisse.* Dieselbe ist jedoch nicht selten für sich gegangen, vgl. got. stamm *ungatassa* für *tath-ta, tasta* (= gr. *δαστος* von *δατεομαι*) von der wurzel urspr. *dat*, um die mit *vissa* verwandten *miþvissei*, *gaviss* u. s. w. nicht anzuführen. S. auch Schmidt a. a. o. I 57. Auch in urverwandten sprachen, z. b. altir. *fiss* (wissen, das) aus *fid-tus*, wurzel *fid* = urspr. *vid* u. a., Schleicher a. a. o. § 173; lat. in der superlativ-endung *issimus* für *is-timus (-tamas); censor* aus *cens + tor*, vgl. osk. *censtur*, u. a., Schleicher a. a. o, § 157. Die angleichung in *vissa* kann denn kein bedenken erregen; warum sie nicht z. b. in *kaupasta* eingetreten, könnte vielleicht aus der folgenden nebeneinanderstellung der zwei formenreihen erhellen:

1)	*vit-da*	*kaupatida,*
2)	*vitta*	*kaupatda,*
3)	*vista*	*kaupatta,*
4)	*vissa*	*kaupasta.*

6 klasse. Aus einem urgerm. *gadaurs-da* hätten sich zwei formen entwickeln können, entweder got. *gadaurzda* (in den übrigen dialecten mit *rd*, *rt* oder *dd* statt got. *zd)*, vgl. von urgerm. *husda* n. got. *huzd*, ahd. (mhd. nhd.) *hort*, alts. ags. *hord*, altn. *hodd*; ferner von urgerm. *gasda* got. *gazds*, ahd. *cart*, altn. *gaddr*. Oder das wirklich vorkommende *gadaursta*, vgl. von urgerm. *trasda* (lith. *strazdas* = drossel), altn. *þröstr* (in den übrigen dialecten meist mit *sk)*, von urgerm. *nisda* (skrt. *nīda*, lat. *nīdus)* ags. ahd. *nest;* von urgerm. *lasda* (griech. *λασθη* Fick. a. a. o. II 453) ahd. *lastar*, altn. *löstr*. Dass der letztere weg befolgt wurde, findet seine erklärung darin, dass die lautverbindung *st* von der analogie der soeben erwähnten prät. begünstigt wurde. Anderes vom wechsel zwischen *s* und *z* s. in der schönen abhandlung K. Werners: "Eine ausnahme von der ersten lautverschiebung" in Kuhns zeitschrift für vgl. sprachforschung 1876.

2 klasse. In got. *brukjan*, *þagkjan*, *þugkjan*, *vaurkjan* könnte es zweifelhaft scheinen, ob das stammbildende *ja* in derselben weise aufzufassen sei wie in *sokjan*, *kukjan* (prät.-*ida)* oder wie ein späteres durch analogie hinzugetretenes element (vgl. *ja* in *bidja* neben *us-bida* Röm. 9, 3), wahrscheinlich das letztere, was *briggan*, prät. *brahta* zu bezeugen scheint. Allein sei es dass man in *bruhta* und übrigen eine contraction von *brukida* sehe, oder ursprüngliche abwesenheit des bindevocales annehme, so ist der lautübergang der nämliche. *K* und unmittelbar darauf folgendes *d* konnten natürlich nicht gut passen, und eine solche verbindung dürfte nicht im urgerm. vorkommen. Dasselbe kann aber auch fast von einer anderen alternative *gd* gesagt werden, denn "diese lautgruppe kommt im deutschen sonst kaum vor". Fick a. a. o. III 215 zu *bragd* (andere belege für diese lautverbindung im altgerm. kenne ich nicht). Es gab demnach eigentlich keine wahl; die üblichen lautverbindungen mussten, sobald neue, bisher unerhörte entstanden, dieselben absorbiren, natürlich aber nur in gewissen perioden der sprache. Also konnte aus *kd* nicht *gd*, nur *kt* werden, welches, wie bekannt, später in *ht* überging, nicht *brugda* u. s. w., sondern *bruhta*, *þahta*, *þuhta*, *vaurhta*. Auch hier wie zu *vissa* und *kaupasta* bemerken wir, dass die formen ohne bindevocal vorsprung vor die andern bekommen. Vgl. altn.

1) *vakida*	*þukda*	(nasalirt)
2) *vakda*	*þukta*	
3) *vakta*	*þótta*.	

Später var der übergang von *kt* zu *tt* den nordischen sprachen nicht geläufig, also blieb *vakta*.

Endlich haben wir 3 und 4 klasse: *aigan*, *briggan*, *bugjan*, *magan*, *ogan* und *þaurban*, alle mit auslautender media der wurzel. Und es sind eben diese, welche den anhängern der zusammensetzungstheorie die grösste schwierigkeit bereiten, denn was wäre nach unserer vorstellung natürlicher als dass eine media vor einer anderen ihre natur erhalten sollte?

Sonderbar aber ist es, dass eine weitumfassende hypothese Begemanns die ganze schwierigkeit erledigen würde. Wofern ich seine meinung richtig gefasst, sollten unter den verschlusslauten die tenues, in welcher sprache sie auch auftreten, stets die ältesten und sowol medien wie aspiraten eine spätere entwickelung sein. Eine widerlegung dieser auffassung ist natürlich nicht von nöten, so lange nicht Begemann stichhaltigere gründe als die, welche sich in seinen büchern finden (s. insbes. II XXII ff.), anführen kann. Nur dies sei hier bemerkt, dass eine tenuis — für die ursprache — keineswegs ein älterer laut zu sein braucht. Im gegenteil ist es wahrscheinlicher, dass die ältesten verschlusslaute eben wie die vocale tönend gewesen; wenigstens ist die aspirirte tenuis entschieden jünger als die aspirirte media. Sodann würde auch diese transformation der lautverschiebung ein wahres wirrwarr herbeiführen. Für die dentalen verschlusslaute z. b. wird das schema statt des gewöhnlich angenommenen:

urverw.	got. u. s. w.	ahd.
dh	*d*	*t*
d	*t*	*z*
t	*þ*	*d*

nach Begemann das folgende:

skrt. *t* ältest, entartet got. zu *þ*, ahd. zu *d*,
got. *t* ältest, entartet skrt. zu *d*, ahd. zu *z*,
ahd. *t* ältest, entartet skrt. zu *dh*, got. zu *d*.

Nimmt man nur diese reihe, so ist doch die sache nicht so verzweifelt; aber, wie bekannt, folgen sich alle verschlusslaute in einem worte auf dem wege der lautverschiebung. Für das zahlwort 10 ergibt sich nach Begemanns theorie folgendes: in bezug auf den dental ist got. ältest mit *taihun*, in bezug auf den guttural wiederum skrt. mit *daçan* für urspr. *dakam*, gr. *δεκα*. Dergleichen nichtensprechungen sollten statt vollständigen parallelismus eintreten!

Es wurde das obige angeführt um zu zeigen, wie sich widersprechend hypothesen werden können, wenn sie nicht vollständig durchgedacht und in nahe verbindung mit einander gebracht werden. Denn da nach Begemann ahd. *k* in *mak* und *t* in *teta* älter sind als die entsprechenden consonanten im got., d. h. *g* in

mag und *d* in z. b. *deds*, da es weiter festzuhalten ist, dass *mahta* oder eig. *makta* aus urgerm. zeit stammt, was brauchen wir denn mehr? *Mahta* würde dann gebildet sein, ehe noch die verschlusslaute des urspr. *mak* und *teta* erweicht würden. Dergleichen wege wollen wir aber nicht einschlagen, wie bequem sie auch scheinen. Wir müssen doch fortwährend nur indirect beweisen, und werden erst zusehen, ob die gründe Begemanns, welche bezeugen sollten, dass die urgerm. verbindungen *gd* und *bd* sich in dieser form erhalten müssten, stichhaltig sind. Es sind die dafür angeführten beispiele (I 36): die got. formen *managdu̧þs*, *gahugds*, *ajukdu̧þs* (mit tenuis vor *d*) und namentlich 2 sing. *magt*, "wo", sagt er, "sogar *g* vor *t* keinen anstoss erregte". Um aber die beweisführung genügend zu machen müsste nachgewiesen werden, dass jene formen, gleich *mahta*, aus urgerm. zeit stammen und keine specifisch got. bildungen seien: sie sind aber eben dies: in den übrigen altgerm. dialecten gibt es gar nichts den drei genannten subst. entsprechendes: die endung *du̧þi*, wahrscheinlich = lat. *tati* geht denselben gänzlich ab. Ebenso wenig ist got. *magt* urgerm. Denn diesem zur seite stehen ahd. alts. *maht*, ags. *meaht*, altn. *mátt*. Dass eine urform *magt* als einmal existirt habend gedacht werden muss, leuchtet ein: die fünf schwesterdialecte bezeugen aber genügend, dass die anähnlichung des *g* an *t* schon in urgerm. zeit statt gefunden und demnach das got. *magt* eine spätere, durch die analogie der 1, 3 sing. veranlasste neubildung ist. Die unmöglichkeit eines überganges von *gd* und *bd* zu *ht* und *ft* (zunächst *kt* und *pt*) ist demnach noch unerwiesen. Zugegeben muss jedoch auch werden, dass die wirklichkeit desselben noch nicht durch sichere analogien zu stützen ist. Ich kann nur auf meine obige erörterung (s. 32) hinweisen, dass im urgerm. die lautverbindungen *gd* und *bd* kaum vorkommen (für die letztere kenne ich keinen beleg) und daher, wenn sie einmal entstanden, wahrscheinlich in die verwandten und geläufigen *kt* und *pt* übergingen. Und dies um so leichter, weil die analogie übriger prät. da war. Ueberhaupt müssen wir die grenze zwischen tenues, medien und aspiraten nicht im urgerm. so strenge abgesteckt, wie es etwa jetzt der fall ist, denken. Man mag vergleichen den got. wechsel von *b* und *f* auch im inlaute z. b *laibos* neben *aflifnan*, von *g* und *h* z. b. *faginon* neben *faheþs*. Insbesondere in der starken conjugation, resp. präteritalbildung findet sich diese s. g. verstufung, vgl. alts. *slahan*, *slōg*, *slōgun*, *slahan*; *clioban*, *clōf*, *clubun*, *cloban*; ags. *sleahan*, *slōh*, *slōgon slägen* u. s. w.; altfr. *hnīga*, *hnēch*, *hnigon*, *hnigen* u. s. w.; und besonders altn., wo *f* so oft im in- und auslaute gemeingerm. media vertritt. Und wenn man die den germ. sprachen gemeine schwierigkeit medien auslautend auszusprechen in betracht zieht, und erwägt, dass im zusammengesetzten prät. der eigentliche verbal-

stamm anfänglich als ein selbständiges ganzes betrachtet wurde, so kann man wol auf den gedanken kommen, dass der schlussconsonant (media) seinen ton eingebüsst, d. h. zur tenuis oder aspirata geworden, welche sodann auf die nachfolgende media *(d)* anähnlichend einwirkte.

Begemann gegenüber glaube ich auch, dass die analogie der part. pass. oder ähnlicher adjectivbildungen (ohne zeitbestimmung) können eingewirkt haben, obwol bemerkt werden muss, dass im got. von den auf medien ausgehenden sechs verbalstämmen vier, nämlich *aigan*, *briggan, bugjan, ogan* dergleichen bildungen entbehren. Natürlich ist es jedoch, dass die sonstige ähnlichkeit der bildung zwischen prät. und part. — vgl. *sokida, habaida, salboda* prät. und participialstämme — eine angleichung zwischen diesen formen auch da herbeiführen konnte, wo die formen ursprünglich verschieden waren, z. b. *mag-da* prät. und *mag-ta* part. pass. oder verbaladjectiv, ohne dass man darum die eine form aus der andern herleiten müsse. Denn gemeinsamer ursprung ist was anderes als spätere angleichung, die durch sonstige formenähnlichkeit und, zwar nur teilweise (präteritale), ähnliche bedeutung veranlasst wurde. Und nur die annahme der ableitung der einen form aus der anderen, nicht aber der angleichung der einen an die andere wird dadurch widersprochen, dass sie auch unähnliche (im allgemeinen resp. active und passive) bedeutung haben. Eine tatsache mag hier angeführt werden, die besonders für schwedische leser meine auffassung der besprochenen angleichung beleuchten wird. Gesetzt auch dass das schwache prät. vom pass. participialstamme gebildet wäre, so müsste jedoch das andenken davon völlig schwinden, als sich die nominalbildung von der verbalen scharf sonderte. Nun aber bildete das schwedische im anfang der neuern zeit eine neue conjugation für einige schwache verben, die dritte nach Rydqvist, schema: *så sådde sådd.* Vorher hatten wir prät. *saþi*, part. *saþer,* aber auch *thwo*, part. *þuagit* (Rydqvist, Svenska Språkets Lagar I 135), und es wäre dann verkehrt zu behaupten, dass die neuentwickelten formen *tvådde* (vgl. *sådde*) von *tvådd* (vgl. *sådd*), oder dies von *tvådde* gebildet sei: nein, die sonstige durchgängige ähnlichkeit der form zog auch diejenigen bildungen nach sich, welche vorher keine solche ähnlichkeit besassen. Und dies kann man wol formenangleichung nennen und als einen nicht unwesentlichen factor der sprachbildung anerkennen. Meine schlussbehauptung in betreff der bindevocallosen prät. kann trotz all dem nur die bescheidene sein, dass die unmöglichkeit der für diese verben angenommenen lautübergänge nicht erwiesen ist; im gegenteil hat die wahrscheinlichkeit jener übergänge gute gründe für sich, und ich halte demnach dafür, dass nicht einmal die beschaffenheit der schwachen

präteritalbildung von jenen verben die zusammensetzungstheorie umstürzen kann.

Zum schluss noch einige worte von einem got. schwachen prät., welches von jedem gesichtspunkte aus schwer zu erklären ist, nämlich *iddja*. Auf dieses legt Begemann grosses gewicht, und meint, es gäbe einen der hauptgründe gegen die zusammensetzungstheorie. Das kann ich gar nicht verstehen. Denn auch angenommen dass Begemann in seiner vermutung recht habe, es stamme aus einer in den germ. sprachen häufig auftretenden wurzel *id* (I 67 ff.), so ist damit nichts gewonnen. Denn erstens gibt es ja kein part. pass., keine adjectiv-bildung, welche den ausgangspunkt für die bildung jenes prät. ausmachen würde, denn es findet sich keine spur eines participialen oder adjectivischen stammes *iddja*. Ferner ist das *j* zwischen *dd* und *a* auf jeden fall unerklärlich. Ich kann aber nicht umhin gegen die angeführte hypothese selbst eine bestimmte reservation einzulegen. *Iddja* kann nicht vom ags. *eode* gesondert werden, welches sich als das prät. einer wurzel *i* = gehen deutlich kundgibt. Und da diese wurzel in den urverwandten (sowol arischen als europäischen) sprachen häufig auftritt, so kann ich nicht einsehen, warum wir trotz dem ags. *eode* mit Begemann (I 99) "die berühmte wurzel *i*" aus den germ. sprachen hinwegweisen sollten; das wäre doch eine allzu starke germanische exclusivität. Ich schliesse mich daher der auffassung Bopps an (a. a. o. § 635), nach der *iddja* für urspr. *ida* steht. Zwar müssen wir zugeben, dass diese transformation (von *ida* zu *iddja*, vgl. jedoch *bidja* neben *bida* präs.) beispiellos da steht; wir müssen aber wol an dieser erklärung festhalten, bis es eine bessere geben wird, und dürfen inzwischen dem *iddja* keinen allzu wichtigen platz in einer beweisführung für oder wider die zusammensetzungsthorie einräumen.

III

Als ich im vorhergehenden die angriffe, welche gegen die zusammensetzungstheorie gemacht worden, abzuwehren versuchte, war es natürlich, dass vor allem die lichtpunkte der andern, der Begemannschen, theorie zum vorschein kommen sollten. Und besonders habe ich nicht versäumt das augenmerk auf den hervorragendsten unter denselben zu richten: die im got. fast völlige entsprechung des prät. und part. pass. (n. b. wo es ein solches gibt). Es ist aber gerecht, dass ich auch speciell untersuche, ob sich in der Begemannschen theorie einige schwache seiten finden, denn vollkommen stichhaltig ist doch nicht, was er im vorworte zu seiner

späteren abhandlung (s. XVI) sagt: "dass bei der herleitung aus dem part. alle schwirigkeiten als ganz natürliche erscheinungen sich darstellen und überhaupt alles in der schönsten ordnung ist".

Die erste frage wird: gibt es einige analogien für die herleitung eines prät. aus dem part. pass. Begemann führt deren zwei an: aber die eine, aus dem magyarischen hergeholt, kann nicht wol hier in betracht kommen, da es misslich ist für die morphologie der indo-europäischen sprachen analogien aus den agglutinirenden herbeizuziehen. Auch sind es eigentlich nur die eranischen sprachen, in denen es zuverlässige analogien geben könnte. Es mag freilich bedenken erregen, dass nicht hier wie für die zusammensetzungstheorie etwas entsprechendes sich anderswo bzw. in der europäischen gruppe findet; es lässt sich jedoch denken, dass die beiden sprachstämme — der eranische und germanische — trotz ihrer anderweitigen grossen verschiedenheit in bau und entwickelung, in dieser hinsicht den nämlichen weg eingeschlagen und befolgt haben. Was jedoch nachzuweisen schwer sein dürfte. Betrachten wir eingehender die (II 126) aus den ältesten eranischen idiomen — altbaktr. und altpers. — angeführten participialprät., so erkennen wir deutlich, dass dieses s. g. prät. nur ein part. pass. (und zwar mit überhand nehmender activen bedeutung, s. unten) mit ergänzung verschiedener formen des verbum *sein* ist. Dies geht deutlich daraus hervor, dass das part. sowol genusbezeichnung annehmen — vgl. *pravaretā* = sie wählte neben *avaretō* = er wählte, Begemann II 129 — als auch in präsentialer und futuraler bedeutung verwendet werden kann. Das s. g. alteranische participialprät. vergleicht sich demnach am nächsten mit dem lat. zusammengesetzten perf. von deponentien (*hortatus* u. s. w. *sum* u. s. w.) und passiven transitiven (*amatus sum*), nur mit dem unterschiede, dass das hülfsverbum im eran. regelmässig ausgelassen wird, was jedoch in diesen alten sprachen nicht einsam von der einschlägigen formation gilt, sondern "überhaupt felt das hülfsverbum ser oft", Begemann II 130.

Versetzen wir uns sodann in die zeit 800 bis 900 jahre nach den jüngsten keilinschriften, so finden wir im huzvaresh (pehlevi) das part. als verbum finitum vollständig ausgebildet, auch statt des alten impf. und aor.; es ist aber wol zu merken, dass das part. nicht mit endungen versehen ist, sondern entweder nackt (ohne personalendungen) oder mit hülfswörtern verbunden auftritt. Es leuchtet ein, dass ein so langwieriger gebrauch des part. als verbum finitum — da das hülfsverbum mehrenteils ausgelassen wurde — endlich dahin führen sollte, dass das part. immer mehr als finite form erkannt wurde und als solche die gewöhnlichen personalsuffixe erheischte (d. h. die präteritalen, in so fern sich die bedeutung als eine

derartige herausstellte. Zweifelhaft ist jedoch ob eine solche endung schon im pärsi (etwas jünger als huzvaresh) vorkomme, da *kardam* (= ich machte oder wurde gemacht) auch aus dem nebenbei vorkommenden *kard ham* (*ham* = bin) contrahirt gedacht werden kann.

Erst im neupersischen sollte sich der hergang dergestalt geregelt haben, wie es fürs germ. seit uralter zeit feststeht. Dort sollte die flexion *kardam kardē kard kardīm kardēd kardand* (ich u. s. w. machte, -n) nicht, wie Bopp meint, durch zusammenziehung von *kardah am* u. s. w. (richtiger aus dem nackten stamme *kard* + *am*), welche jenen formen zur seite stehen, sondern durch hinzufügung der gewöhnlichen personalendungen an den participialstamm gebildet sein. Gegen die letztere annahme spricht jedoch der umstand, dass die angehängten personalendungen primär (dem präsens zukommend) sind (*baram* = ich trage u. s. w., vgl. besonders *kardand*) und mit den präsentialen formen des hülfsverbum *am* (bin) völlig identisch. Wir stehen also hier auf sehr unsicherm boden, und es ist somit nicht zu erwarten, dass eine vergleichung mit dem hergang im germ. besonders erspriessliche resultate geben sollte.

Denn auch abgesehen davon, dass das eran. urspr. pass. part. wenn auch nicht überwiegend active bedeutung hat, jedoch der activität einen im vergleich mit den übrigen indo-europäischen sprachen sehr grossen platz eingeräumt, wovon mehr unten — so geht doch klar aus der gegebenen erörterung hervor, dass nur das letzte stadium des eranismus, das neupersische, rücksichtlich der bildung eines präteritums vom pass. part., den germ. sprachen zur seite gestellt werden könnte. Denn erst im neupersischen sind die personalendungen — wenn sonst Begemann in seiner erörterung recht hat — unmittelbar an den participialstamm gefügt worden. Und dass dies endlich geschah, kann ja nicht wunder nehmen, wenn man die ganze vorhergehende entwickelung in betracht zieht, welche eine ursprüngliche nominalform, durch erst stätige und zuletzt überflüssige ergänzung eines verbalen elementes, verbale haltung allmälig annehmen machte. Wäre die analogie einigermassen zutreffend, so hätten wir erwartet erst in den neuern germ. dialecten ein so vollständig ausgebildetes schwaches prät. zu finden; erst dort hätten wir den übergang des part. pass. von nominalem zu verbalem charakter als abgeschlossen zu denken. Und die endungen? Sollte wirklich der reine participialstamm nicht nur die dritte, sondern auch die erste person des sing. ind. prät. bilden? Ich denke nein. Die vergleichung mit den eranischen sprachen scheint mir überhaupt wenig geeignet den glauben an der herleitung des schwachen prät. aus dem part. pass. zu befestigen.

Sodann führen wir die tatsache vor, welche allgemein als ein hauptbeweis für die zusammensetzungstheorie und gegen die andere, Begemannsche betrachtet wird, dass nämlich im got. die formen des schwachen prät. ind. dual, plur. und conj. die endungen *dedu* u. s. w. haben. Denn wäre wirklich das prät. vom part. pass. mit annahme der endungen des starken prät. gebildet, so müsste ja in übereinstimmung mit sing. der plur. z. b. *nasidum* lauten, was gar kein missverständniss, keine verwechselung herbeiführen könnte. Dann wäre auch die einschiebung eines *ed* zwischen stamm und endung, um Begemanns eigene worte von einem andern gegenstande, dem übergange von *kunda* zu *kunþa*, zu benutzen (I 45), "unbegreiflich, weil die notwendigkeit sich durchaus nicht erweisen lässt". So leicht dürfen wir aber nicht unsere aufgabe nehmen, sondern werden näher zusehen, wie Begemann die betreffende tatsache erklärt. Er sagt (I 172): "Die personalbezeichnungen des plurals stimmen genau zu denen der starken verba, und werden auch wol von denselben entlent sein, nachdem (gesperrt von mir) man das stammerweiternde *ed* angefügt hatte. Dies wird (!) nicht verschiden sein von dem suffix *ed(eid)*; welches sich in dem subst. *faheds* (*fadeþs*) findet und mag denselben vocal enthalten wie die 2 sing. auf *es*". Hier mag es mir erlaubt werden einige bemerkungen zu machen. Erstens wird behauptet, die entlehnten dual- u. s. w. endungen seien an den participialstamm gefügt worden, nachdem dieser durch *ed* erweitert worden war. Nun aber wissen wir, dass die schwache präteritalbildung sich aus urgerm. zeit herschreibt und dass es demnach ursprünglich nur eine form für dieselbe gab. Wir haben dann zwei alternativen: entweder war das stammerweiternde *ed* ursprünglich dem ganzen germ. sprachstamme gemein, fiel aber später in allen dialecten, ausser dem got., hinweg. Diese annahme ist doch in betracht des verhältnissmässig äusserst geringen umfanges der "erweiterten" formation — nur im got. und zwar dort partiell — geradezu unhaltbar, ja nach Begemanns sonstigen ansichten (s. z. b. I 20) undenkbar, und doch fällt mit ihr die obige chronologie Begemanns ("nachdem"). Oder dieses *ed* ist ein späteres speciell got. — nach der germ. sprachtrennung — einschiebsel zwischen stamm und endung. Dies ist zwar möglich — das lässt sich nicht läugnen —, sicher ist es aber, dass eine derartige einschiebung in den germ. sprachen beispiellos da steht. Hierzu kommt noch die natur des infixes. Es kommt in der verbalflexion übrigens nicht vor, sondern bildet nur substantivstämme, ja meines wissens nur einen solchen, eben das *faheds*. Wie unwahrscheinlich ist es, dass ein infix wie dieses, welches ganz allein da steht, und, dem stande der übrigen dialecte nach, keine grosse verbreitung gehabt haben kann, — wie unwahrscheinlich ist es, dass dieses infix für eine schon ausgebildete verbal-

formation im got. verwendet wurde! Auch sind da andere schwierigkeiten, zum teil allen beiden theorien gemein, welche ich im vorhergehenden zu beseitigen versuchte. Insbesondere was die endungen betrifft, macht Begemann es sich allzu leicht, so dass er bisweilen mit sich selbst in widerspruch gerät. So ist es z. b. auffallend, dass das schwache prät. — wir gehen jetzt von seiner theorie aus — die endungen des starken nicht vollständig angenommen hat: 2 sing. ind. hat *s* statt *t* oder *st*. Auch tritt in dieser person, wie im dual u. s. w. die silbe *ed* auf, so dass die form eigentlich *nasideþs (-deds)* lauten sollte. Bei dieser gelegenheit erinnere ich mich an eine einwendung Begemanns gegen die annahme einer urspr. form *nasidad* für 1, 3 sing. ind. prät. (So M. Heine in "Laut- und Flexionslehre", s. 158), nämlich (I 9): *aþ ad* ist ein auslaut, der den got. lautgesetzen völlig gerecht ist; deswegen konnte das *d* oder *þ* nie wegfallen. In derselben weise könnte man hier behaupten: *þs* oder *ds* ist eine lautverbindung, die got. in völlig gleicher gestalt (im auslaute nach *e*) im worte *faheds* auftritt. Darum hätte *nasideþs* nie in *nasides* übergehen können. Aber, wie gesagt, in betreff der endungen sind die schwierigkeiten für die eine und die andere theorie etwa die nämlichen, so dass ich mich hier begnüge auf meine vorhergehende erörterung hinzuweisen, welche man mit den zum teil eigentümlichen ansichten Begemanns vergleichen mag (Begemann I 172 ff.).

Die analogie des eran. und germ. "participialprät.", schon an sich mangelhaft, fiel, wie man sah, noch schlechter aus, wenn dass starke active element in der bedeutung des eran. part. in betracht gezogen wurde. Auch hat Begemann, um das gewicht der auf diese tatsache gestützten gegengründe zu schwächen, das verhältniss zwischen activität und passivität einer eingehenden analyse unterzogen (II 1—96), nach deren der gegensetz jener formationen keineswegs im wesen der indo-europäischen sprachen begründet sein sollte. Die schlusssätze, wozu er kommt, sind diese: "1) Die passivität entwickelt sich aus der activität durch das medium der reflexivität. 2) Die reflexivität wird formell ausgedrückt oder sie bleibt unbezeichnet. 3) Beim verbum schwankt der sprachgebrauch, beim nomen ligt die reflexivität nur in der vorstellung" (II 96). Gegen diese sätze und speciell den ersten kann ja keine anmerkung gemacht werden; denn der hergang ist ja gewöhnlich ein solcher gewesen, z. b. im lat. und altn., wo die historische entwickelung vor unsern augen ligt; in andern fällen jedoch verhält es sich anders, z. b. mit dem skrt. *ja*-passivum. Dass jedenfalls der begriff und der ausdruck der passivität sehr früh in der indo-europäischen sprachfamilie auftrat, geht aus dem im grossen und ganzen übereinstim-

menden gebrauch derselben in den indo-europäischen sprachen hervor. Was nicht dadurch beeinträchtigt wird, dass während der entwickelung der activität durch die reflexivität zur passivität das sprachgefühl sich manches dem systeme nach uneigentliches hat zu schulden kommen lassen. Im ganzen existirte aber schon in der indo-eur. ursprache eine entschiedene grenze zwischen activität und passivität, wenn auch dieselbe sowol dort als in den gesonderten sprachzweigen der natur der sache nach nicht scharf abgesteckt werden konnte. Denn solche grenzen sind überhaupt in den sprachen nicht zu ziehen. Besonders auffallend ist es aber, dass jene grenze in den germ. sprachen vielleicht am schärfsten ausgeprägt worden ist. Man vgl. nur die Begemann II, im zweiten abschnitte (ss. 97 ff.) angeführten sammlungen aus der got. sprache mit denen aus der lat., griech., skrt. und insbesondere den eranischen sprachen. Es ist vor allem der betreffende bestand der eranischen sprachen, welcher mich am meisten an der Begemannschen theorie zweifeln macht, denn eben im eranischen hat ja sich das participialprät. entwickelt, welches mit dem germ. schwachen analog sein sollte. Erst im neupersichen hat jenes prät. einen entschiedenen verbalen charakter, und da hat auch das part. auf urspr. *-ta* fast allgemein active bedeutung angenommen; im got. wiederum kann Begemann nur einige spuren eines solchen überganges oder, wie er meint, rückstandes finden. Es sind die folgenden: *fravaurhts*, *þaurfts* (mit sowol activer als passiver bedeutung), *mahts* und *skulds* (vgl. jedoch den passiven ausdruck: *skuld ist* = es ist nötig). Es wird aber jedem sogleich in die augen fallen, dass diese wenigen part. zwar zum teil active bedeutung angenommen — oder bewahrt — haben, zugleich aber allen verbalen charakter eingebüsst. Zwar will Begemann keine ursprüngliche, ja sogar keine wesentliche grenze zwischen nomen und verbum gezogen wissen, allein so viel steht doch fest, dass wenigstens im germ. nomen und verbum vom sprachsinne strenge aus einander gehalten wurden. Es verhält sich mit diesem begriffsunterschied wie mit demjenigen von activität und passivität: eine zeit der völligen gemeinschaft mag freilich existirt haben — zahlreiche überbleibsel zeugen ja davon, — aber jene nichtsonderung der wesentlichsten sprachlichen begriffe in die zeit der sprachsonderung herüberzunehmen und für dieselbe allgemeine gültigkeit als bildungsprincip zu beanspruchen, das kann in der tat nicht richtig und dem wirklichen sprachbestande gerecht sein.

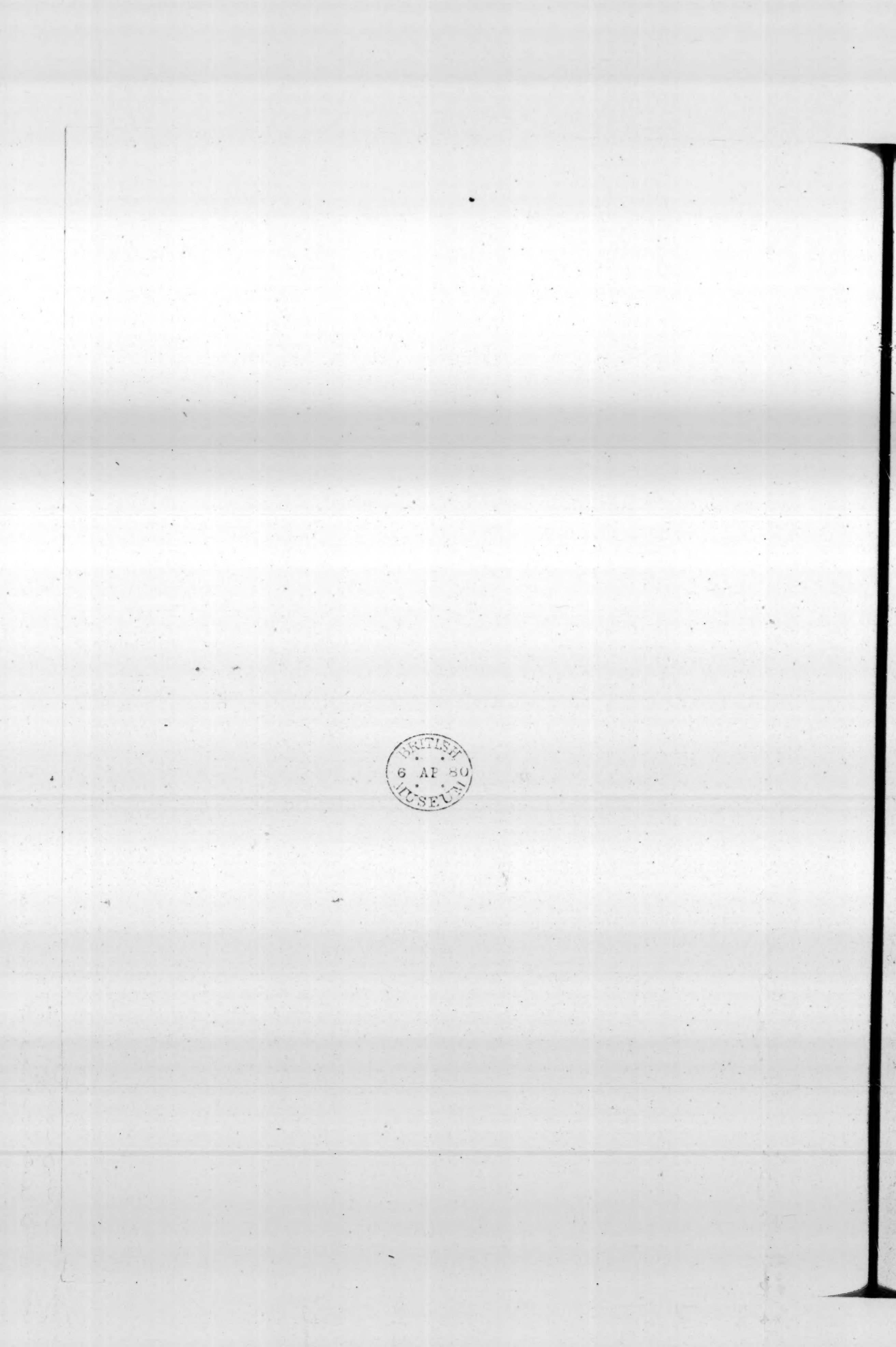
Zwar haben die meisten germ. part. auf urspr. *-ta* präteritale bedeutung, und somit könnte wol von ihrer kategorie ein prät. gebildet sein, dieses müsste aber dann der natur der sache nach passiv sein, da eben diese part. — mit präteritaler bedeutung — entschieden passiven sinn haben. Zwar haben auch einige germ. part.

auf urspr. *-ta* active bedeutung und somit könnte nach ihrer analogie ein actives tempus von sämmtlichen part. gebildet werden, wenn nur nicht eben diese part. — mit activer bedeutung — auch präsentiale bedeutung oder richtiger gar keinen temporalen oder überhaupt verbalen charakter an sich hätten. Ich sehe nicht was man gegen einen solchen schluss einwenden kann und finde auch in der nicht zutreffenden bedeutung der prät. und der part. pass. das wichtigste hinderniss für die annahme der Begemannschen theorie. Mein standpunkt ergibt sich dann von selbst und hat auch in der ganzen vorhergehenden erörterung deutlich hervorgeleuchtet: bis auf weiteres halte ich an der zusammensetzungstheorie fest, wie ich diese näher zu entwickeln und zu modificiren gesucht. Damit sei nicht unbedingt geläugnet, dass Begemann in der betreffenden frage wie in mehreren seiner behauptungen recht haben könne, aber, ich denke, dann muss er triftigere gründe vorbringen und insbesondere in seinen untersuchungen nicht kühne unbegründete hypothesen neben sorgfältige auf tatsachen gestützte erörterungen stellen, denn durch ein solches verfahren wird das vertrauen auf die ergebnisse dieser vielfach erschüttert. Vertrauen kann es eben auch nicht einflössen hie und da zu einander nicht stimmende ansichten Begemanns zu erblicken; z. b. I 9 ist das *st* im got. *qast* (= du sagtest) u. s. w. "aus einem dental und dem personal-*t* hervorgegangen", I 54 ff. sucht er zu beweisen, dass die betreffende personalendung *st* ist. Oben (s. 77) haben wir gesehen, dass er die specifisch got. *magt*, *managduþs* u. s. w. anführt um die möglichkeit eines altgerm. *magda* nachzuweisen; I 42, 43 heisst es in betreff des altn. *ótti:* "das altn. *ótti* kann nur ein altgerm. wort sein, da auf speciell nord. boden nach analogie von *bygð*, *dygð*, *trygð*, *brygð* von *ôga* nichts anderes als *ôgð* oder *œgð* gebildet worden wäre". Wenig consequent ist es auch I 56 von einer angleichung des nach ihm vom participialstamme gebildeten präteritums an den präsensstamm anzunehmen, die angleichung aber des präteritums an den participialstamm — der zusammensetzungstheorie nach — "einen vagen notbehelf" zu nennen, II XII.

Immerhin sind wir aber Begemann dank schuldig, weil er alte, vorgeblich schon abgemachte fragen aufs neue in die wissenschaftliche discussion gezogen hat. Es wird dies die sprachforscher anspornen neue ergebnisse für die sprachwissenschaft zu erringen: mir wird es genügen dadurch zu subjectiv neuen resultaten gelangt zu sein.

Inhalt.

Versions nordiques du fabliau français "Le mantel mautaillié." Textes et notes.

Par

G. CEDERSCHIÖLD et F.-A. WULFF.

I. Möttuls Saga.

Cap. I. Hér [hefr upp[1]) möttuls sögu.

Artus konungr var[2]) hinn frægsti[3]) höfđingi at hvers konar frækleik ok alls konar drengskap[4]) ok kurteisi međ fullkomnu[5]) huggæđi ok hinum[6]) vinsælsta mildleik, svá at fullkomliga varđ[7]) eigi frægri ok vinsælli höfđingi um hans daga í 5 heiminum. [Var hann[8]) hinn vaskasti at vápnum, hinn mildasti at gjöfum, blíđasti í orđum, hagráđasti[9]) í ráđagörđum, hinn góđgjarnasti í miskunnsemd, hinn siđugasti í góđum međferđum, hinn tiguligasti í öllum konungligum stjórnum, guđhræddr í verkum, mjúklyndr góđum, harđr illum, miskunnsamr þurftugum, beinisamr[10]) þjóđöndum, svá fullkominn í öllum höfđingskap, at engi illgirnd[11]) né öfund var međ 10 hánum, ok engi kunni at telja lofsfullri tungu virđuligan göfugleik ok sæmđ ríkis hans, — þat vátta hánum sannar sögur ok margs konar góđ fræđi, er gör váru af dýrum[12]) klerkum um mart hans athæfi, ok stundum um [margfaldliga atburđi fagra, er međ margföldum háttum görđuz innan hirđar hans ok víđa um hans ríki[13]), stundum um hrausta[14]) riddaraskapi, stundum um ađra kynliga hluti.

---

[1]) *a* [byrjar *β* [2]) *om β* [3]) ágætasti *β* [4]) höfđingskap *β* [5]) fullkomligu *β* [6]) *om α* [7]) var *β* [8]) *a* [*om β* [9]) hyggnasti *β* [10]) 'beynasamur' *β* [11]) ágirnd *β* [12]) hinum dýrstum *β* [13]) *á* [mart hans athæfi, sem var í hans ríkisstjórn *β* [14]) hans *β*

Nú segir þessi bók frá einum kynligum ok[15]) gamansamligum[16]) atburð, er görðiz innan hirðar [hins dýrliga ok hins frægja[17]) Artus konungs, er hafði alt [England ok 5 Bretland[18]) frjálst undir sik. Enn þvílík sannendi, sem valskan sýndi mér, þá[19]) norræna[20]) ek yðr áheyröndum til gamans ok skemtanar, svá sem virðuligr Hákon konungr, son Hákonar konungs, bauð 10 fákunnugleik[21]) mínum at göra nökkut gaman[22]) af þessu eptirfylgjanda efni[23]).

D'une aventure qui avint
a la córt au bon roi qui tint
Bretaingne et Engleterre quite,
pór ce que n'ért pas a droit dite,
vós vueil dire la *verité.*

Cap. II.

Í þeiri hátíð, er heilug kirkja[1]) kallar penthecosten[2]), enn norðmenn kalla 15 pikkisdaga, þá kvámu til Artus konungs dýrligir höfðingjar ok konungar margra landa með hertogum ok öðrum heiðrsmönnum, svá sem þessi saga váttar, sem margar aðrar, [þær sem um hann eru[3]) 20 görvar. Artus konungr var hinn forvitnasti maðr ok vildi [verða víss[4]) allra tíðenda, er görðuz í ríki hans ok svá í öðrum löndum, þar sem hann mátti spyrja. Ok því lét hann blása hvervetna á skóg-25 um, á[5]) vegum ok gatnamótum, at hverr, er þar var um farandi, skyldi koma til hirðar ok hátíðar hans. Þat fylgði ok boði konungs, at hverr[6]), er átti[7]) fríða

A la Pentecóste en esté
tint *li rois Artus* córt pleniére;
onques rois en nule maniére
nule plus riche córt ne tint.
De maint lontain *païs i vint*
maint roi et maint duc et maint conte,
si cóm l'estoire le raconte.

Li rois Artus *ót fet crier*
que tuit li jóne bacheler
i venissent delivrement;
et si fu el cómandement,
que qui avroit sa *) *bele amie,* (17)

---

[15]) *om* β [16]) *add* hlut eða β [17]) *a* [hins frægja ok hins dýrliga β [18]) *a* [Bretland ok England β [19]) *om* β [20]) norrænaða β [21]) fákunnleik β [22]) gamansamt β [23]) *om* β *Cap. II.* [1]) kristni β [2]) pentecostem β [3]) *a* [sem hánum váru af β [4]) *a* [víss verða β [5]) ok (?) β [6]) *add* sá β [7]) á β

*) *que cil qui auroit A*

unnustu, — þá skyldi hón fylgja hánum
ok vera jafnvelkomin [8]) međ konungi
sem unnasti hennar. Af því kom þar
svá mikill fjölđi, at varla mátti tölu á
5 koma, ok því var vant ór svá miklum
fjölđa einum hinum hyggnasta at kjósa
hina kurteisustu. Enn dróttning varđ
fegin kvámu þeira ok lét jungfrúr vera
í loptum sínum. Dróttning var hinn fríđ-
10 asti kvennmađr ok hafđi ræđur sinar viđ
þær međ alls konar [9]) skemtan ok gam-
an [10]) međ kurteisligum hætti. Sjálf hón
hafđi góđa gangveru [11]); svá gaf hón
ok hverri þeira dýrlig klæđi međ alls
15 kyns litum ok kostum, svá at [hin dáligstu
váru búin međ pelli ok fóđruđ [12]) međ
skinnum grám ok hvítum. Enn sá er
klæđabúnađ þeira vildi skynsamliga skođa,
— þá mundi hann mega mjök [13]) langa
20 tölu þar af göra. Enn ek vil yđr eigi
lengi [13*]) dvelja; ok því vil ek fátt af mörgu
segja, at engi var betri búnađr í heiminum,
enn þeim var gefinn, ok engi kaupmađr
kunni dýrra [14]) at selja né verđi [15]) at
25 kaupa. Dróttning var lofsæl af hvers
konar skörungskap ok hin vinsælsta af
frægjum [16]) mildleik [17]). Nú lét hón hér
næst fram bera [dýrlig nisti [18]) ok rík
belti, fingrgull međ alls konar dýrum
30 steinum, svá at engi mađr sá svá fáséna
né ágæta gripi, sem dróttning gaf af gnógum

que venist en sa compaignie.
Que vós iroie je contant?
De damoiseles *i vint tant*
que je n'en sai le conte dire.
Mout par en fust griez a eslire
la plus bele, *la plus córtoise.*
La roïne, cui *) *pas nen poise*
de si qu'eles sont asamblées,
en sa chambre les a menées,

et pór eles plus *esjoïr*

lór fist maintenant departir
robes de diverses maniéres.
Mout furent vaillanz *les moins chiéres,*
de mout bone soie et de riche **);
mès qui vós voudroit la devise
et l'uevre des dras aconter,
trop i cóvendroit demórer,
qui bien en voudroit reson rendre,
mès ailliórs me cóvient entendre.

Mout fet la roïne a loer.
Après lór a fet aporter
fermaus, çaintures et aniaus.
Onques tél plenté de joiaus
nus hóm mien escientre *ne vist* ***)
comme la roïne lors †) *fist*
a sés puceles *aporter:* (43)

---

[8]) 'iafn^{n} vel' komin *α* [9]) kyns blíđri *β* [10]) gamni *β* [11]) gangvöru *β* [12]) *a* [hin dáligsta var búin međ pelli ('pell' *α*) ok fóđrat *α β* [13]) *om β* [13*]) *om β* [14]) *om α* [15]) međ verđi *β* [16]) hvers konar *β* [17]) mildileika *β* [18]) *a* [nisti dýrlig *β*

*) *Ainsi B;* A la r. *T* **) de *dras* de soie noire et bise (*grise?*) *A*; de dras de soie ovré a guise *B* ***) *?*; escient ne vit *T* †) *?*; lor *T*

góðvilja; því at hón lét hverja þeira svá
mikit af taka [19]), sem hver vildi hafa [20]).
Enn nú er at ræða um Artus konung
hinn frægja, er gefa lét hirð sinni ok til-
5 komnum [21]) höfðingjum [22]) ok riddurum
ríka gangveru [23]) ok örugg vápn, prúða
búnaði ok hina [24]) beztu víghesta [25]), er
hánum váru sendir vestan af Spania, Lum-
bardia [26]) ok Almannia [27]). Ok var þar
10 engi svá fátækr riddari kominn, at eigi
þá þá [28]) ríka gangveru [29]) ok örugg vápn
ok [prúða búnaði [30]) ok góðan hest; því
at þar skorti ekki vætta, þat er hafa
þurfti; ok í öngri konungshirð váru svá
15 ríkar gjafar gefnar, sem þar váru þegn-
ar, [né svá gnógliga [31]) fengnar. Enn
konungr sjálfr var svá mikils lofs verðr,
er aldregi iðraðiz sinna gjafa, ok svá lét
hann laust við þá, sem hann kostaði
20 öngu alt þat, er hann gaf þeim. Enn
laugardaginn fyrir pikkisdaga [32]) var sú
hin mikla hirð saman komin ok svá vel
búin at [hestum ok vápnum ok góðum
klæðum [33]), at hvergi í heiminum var
25 önnur hirð þessari [34]) lík. Þá var þar [35])
mikil skemtan ok alls konar gaman með
gnógligum fagnaði svá margra hæverskra
manna, sem þar váru saman komnir.
Ok er þeir höfðu verit allan þann dag
30 í þeim [36]) fagnaði ok [37]) kvelda tók,

si'n fist a chascune dóner
tant comme onques en voudrent prendre.
Or me cóvient aillióis entendre
et dou bon roi Artu parler,
qui fist aus chevaliers dóner
robes mout riches et mout beles
et grant plenté *d'armes nóveles,*
et mout riches chevaus d'Espaingne
de Lombardie et d'Alemaingne.
N'i ót si povre chevalier
qui n'eüst armes et destrier,
et robes se prendre les vout.

Onques si grant plenté nen ót
a une feste *rois* *) *dónée,*

si en ont tuit la córt **) *loée;*
qui ne l' fist mie en repentant,
ainz fist tótes voies semblant
que riens ne li griet ne ne ***) *cóste.*
Le samedi de Pentecóste
fu cele grant córt asamblée.

Mout ont grant joie demenée;

mout i ót le jór grant deduit.
Quant il virent venir la nuit (66)

---

19) hafa β 20) taka β 21) *om* β 22) *add* hertogum β 23) gangvöru β 24) *om* α β
25) vápn ok hesta α 26) Lombardia β 27) Allemania β 28) *om* β 29) gangvöru β
30) *a* [atbúnað β 31) *a* [eða β 32) 'pickiz . d.' β 33) *a* [vápnum, hestum ok klæðum β
34) henni β 35) *add* ok β 36) *om* β 37) *add* sem β

*) *?*; mès *A*; plus doné *T* **) *Ainsi A*; le *roi* loé *T*; *s'an doit estre li rois loé B*
***) *grieve ne?*

þá [38]) fór hverr til síns herbergis, ok bjuggu þá skjaldsveinar hvílur þeira, ok fór þá [38]) alt liðit at sofa.

aus osteus alérent couchier.
Les liz firent li escuier;
si coucha chascuns son seignór.

Cap. III.

5 Ok [1]) er dagr kom ok lýsa tók, þá klædduz allir, ok gékk þá alt liðit í konungsgarð, ok fylgðu þaðan konungi [2]) til höfuðkirkju [3]) bæjarins. Ok þar kom dróttningin [4]) með meyjum sínum at heyra 10 tíðir; ok mátti þar sjá margan kurteisan mann ok fríðar konur harðla vel búnar; því at þar var saman komit alt [þat fólk, er fríðast var [5]) í heiminum. Enn er tíðum var lokit, þá [6]) fór [hirðin öll [7]) 15 í konungsgarð. Ok leiddi þá dróttning [kvennaflokk sinn [8]) í lopt [9]) með sér. Enn ræðismenn í konungsgarði ok þjónustumenn höfðu hin gnógligustu [10]) föng góðra vista ok hinn bezta drykk, er fannz 20 í heimi, með alls konar hætti at búa [borð konungs [11]). Klæddu þeir fyrst borðin með hinum hvítustum dúkum ok lögðu á silfrspónu ok gullspónu, knífa [12]) vel búna ok silfrdiska með slátri †). Var 25 þá [13]) matr albúinn konungi ok allri hirð hans. Enn sú var siðvenja Artus konungs, at hann var varla glaðr ok engan dag vildi hann [14]) til borðs [15]) ganga [fyrr, enn hann fengi áðr nökkur [16]) ný

Au matin quant il fu clér jór
resont a la córt asamblé,
et od le roi en sont alé,
tuit ensamble a la mestre yglise.
La roïne vait le servise
od *) *ses puceles escouter.*
Ci ne vueil je plus demórer,
ne de noient fere lonc conte,
si cóm l'estoire le raconte.

Quant li servise fu finez
tuit en sont a la córt alé,
et la roïne en a menées
en sés chambres encórtinées
tótes sés puceles od li.
Li serjant furent bien garni
de dóner au roi a mengier.
Sór les tables sont li dóblier,
les saliéres *et li coutel.*

Mès au roi Artu n'ért pas bel
que il menjast ne ne beüst
pór tant que haute feste fust,
ne qu'a la table s'aseïst

[37]) þar β [38]) *om* β *Cap. III.* [1]) Enn β [2]) konunginum β [3]) höfuðkirkjunnar β [4]) ok dróttning β [5]) *a* [hit fríðasta fólk β [6]) *om* β [7]) *a* [fólk β [8]) *a* [meyjarnar β [9]) *add* inn β [10]) 'vegligustu' β [11]) *a* [á konungs borð β [12]) *om* β †) 'sallt . . . .' *B* [13]) þar β [14]) *add* þann β [15]) borða β [16]) *a* [at hann vildi eigi áðr fá β
*) *Ainsi B;* et *T*

tiđendi [17]) um einn hvern atburđ, þann sem görđiz nær eđa fjarri ok [18]) hann mætti [19]) sér gleđi ok gaman af göra. Enn dróttning kallađi til sín herra Val-
5 ven [20]), er forstjóri var allra ráđsmanna konungs, [ok spurđi, [21]) hverju þat sætti, er [22]) konungr gékk [23]) ekki til borđa, þar sem matr var albúinn ok öll hans hirđ saman söfnuđ ok þá nón dags.
10 Ok [24]) hann gékk þegar til konungs ok mælti svá til hans: "Herra! hvat veldr því, at þér matiz eigi? Fyrir [24*]) mjök löngu var borđ reiđubúit." Konungr leit viđ hánum ok svarar: "Ræđismađr! nær sáttu
15 mik svá halda hirđ mína at hátíđum, at ek fénga eigi ný tíđendi eins hvers atburđar, áđr ek génga til borđs?" Enn er konungr mælti þetta, þá kom skjótt sveinn einn hleypandi [25]) flugsnörum [26])
20 hesti ok stefndi [27]) á konungsgarđ svá skjótt ríđandi [28]), at bestrinn var allr í [29]) sveita [undir hánum [30]), því at hann skundađi ákafliga. Enn herra Valven sá hann fyrst ok mælti til hirđmanna: "Ef
25 guđ vildi," sagđi hann, "þá munum vér skjótt mataz; því at ek sé einn svein hleypanda hingat ákafliga hesti sinum, ok mun hann segja oss nökkur ný tíđendi." Ok því næst [kom sveinninn [31]) at hall-
30 ardurum konungs ok sté þar [32]) af baki [33]) hesti sinum, ok tóku þjónustumenn [viđ

de si que a la córt venist
aucune aventure nóvele.

Gavains le seneschal apele *),
si li demande ce qui doit
que li rois mengier ne vóloit,
quar il ért ja mout près de nóne,
et Keus le roi en aresóne.

"Sire, fet il, ice que doit
que vós ne mengiez orendroit?
Vostre mengier est prest pieça."
Li rois sórrist, si *l'esgarda.*
"Dites moi, fet-il, seneschal,
quant veïstes vós feste anual
que je a mengier m'aseïsse,
de si que a ma córt veïsse
aucune nóvele aventure?"
Estes vós *poingnant a droiture*
un vallet par mi une rue;
sés chevaus d'angoisse tréssue
qui mout venoit a grant esploit.
Gavains tót premerains le voit
qui aus chevaliers escria:
"Se Dieu plest, nós mengierons ja,
quar je voi ça venir córant
sór **) *un* mout *grant roncin ferrant,*
un vallet par mi une porte
qui aucune nóvele aporte."
Atant est li vallez venuz,
devant la sale est descenduz; (120)

[17]) *add* at heyra β [18]) *add* sem β [19]) mátti β [20]) Valver β [21]) *a* [*om* β [22]) at β [23]) géngi β [24*]) *om* β [24]) *add* því (= því at?) α [25]) hleypanda α; *add* á β [26]) *om* α [27]) stefnandi β [28]) *om* β [29]) *add* einum β [30]) *a* [*om* β [31]) *a* [rendi hann β [32]) *om* β [33]) *om* β

*) *Ce vers n'a pas été bien compris par le traducteur, qui a pris* 'Gavains' *pour objet, et* 'seneschal' *pour apposition de ce nom.* **) seur *T*

hesti [34]) hans. Enn sveinninn var hinn kurteisasti ok afklæddiz þegar ok kastaði skikkju sinni á háls hestinum. Enn er hann var yfirhafnarlauss, sýndiz hann hinn
5 fríðasti: hvítr var hann á hárslit, breiðr ok þykkr í herðum, armleggi [35]) [hafði hann [36]) bæði langa ok digra, hendr [37]) hvítar ok ramligar — ok allr náttúrliga vaxinn með æskiligri fegrð til afls ok
10 vaskleiks, at engi kunni sik öðruvís at æskja, enn guð hafði hann skapat. Orð-færi skorti hann eigi [38]), — þeim vitrliga skipandi með [blíðri ræðu [39]).

15

asez fu qui *son cheval prist,*
li vallez de rien ne mesprist,
quar mout fu sages et membrez.
De son mantel s'est desfublé,
si l'a geté demaintenant
Sór le cou de son auferrant.
Quant desfublez fu dou mantel
a grant merveille par fu bel;
blont ót le chief et clér le vis,
bele bóche et nez bien assis,
grosses espaules et lons braz,
tréstót a un mot le vós faz
onques plus bel ne fist nature:
grant cors et grant enforceüre,
jambes bien fetes, piez voutiz;
sages paroles et biaus diz
ót li vallez a grant plenté.

Cap. IV.

Enn er hann var inn kominn í kon-
20 ungshöll, þar sem hirðin var, þá mælti hann til þeira með kurteisligum orðum: "Sá hinn háleiti guð," sagði hann, "er alla oss skapaði, hjálpi [1]) ok varðveiti yðvarn [2]) safnað ok félagskap!" — "Vin!"
25 sögðu þeir, "guð blessi þik!" Þá mælti Kæi ræðismaðr: "Sveitugr er hestr þinn. Seg oss nökkur ný tíðendi um ferð þína!" — "Nei, herra [3])!" sagði hann; "þú skalt segja mér fyrr [4]), hvar hinn góði Artus
30 konungr er. Ok sver ek við [5]) trú mína,

Quant en la sale fu entrez
córtoisement et biau *parla:*

"Cil Dieus, fet il, qui tót forma,
saut et gart ceste compaignie!"
"Biaus amis, Dieus vós beneïe!"
Ce li dist Keus, li seneschaus:
"Tréssuez est vostre chevaus,
quar me dites cóment errez" *).
"Sire, fet il, ainz me móstrez
et m'enseigniez *Artu, le roi;*
quar, par la foi que je vós doi, (148)

[34]) *a* [hest *β* [35]) handleggi *β* [36]) *a* ['hafda' *α* [37]) enn hendr *β* [38]) ok ekki *β* [39]) *a* [mikilli blíðu *β* *Cap. IV.* [1]) blessi *β* [2]) *bis β* [3]) *om β* [4]) fyrri, herra *β* [5]) þat á *β*
*) *Ainsi B; T:* que vous querrez.

at ek skal þau tíðendi konungi segja, at
yðr skal eigi öllum at skapi vera, enn
þó skal einum hverjum fagnaðr af göraz."
Enn [6]) því næst þótti öllum langt at
5 verða vísir þess, er hann vildi mælt hafa.
Þá mælti riddari einn til sveinsins: "Sé,
vinr! þar sitr hann á stóli." Enn [hann
gékk þegar [7]) þangat, ok gáfu [allir hán-
um [8]) rúm, þeir sem á veg hans váru.
10 Ok er hann kom fyrir konung, heilsaði [9])
hann hánum [10]) með þessum orðum:
"Sá guð," segir hann, "er skóp himin
ok jörð ok allar þær skepnur, sem í
heiminum eru, blessi [ok varðveiti [11])
15 þik, hinn hæsti kórónaðr konungr yfir
alla, þá er verit hafa ok vera skulu!"
Ok enn mælti [12]) hann: "Nú fellr mér
vel," [segir hann [13]), "er [14]) ek hefi yðr
fundit, svá lengi sem ek hefi yðvar leitat.
20 Ein hin fríðasta mær," kvað [15]) hann,
"fjarri [16]) yðru landi sendi mik hingat á
yðvarn fund; ok biðr hón yðr at skyldu,
at þér gefið [17]) henni eina bæn. Enn
ef þér synið henni at sinni, þá mun hón
25 eigi optar leita. Enn eigi skulu þér þat
fyrr [18]) vita, [hvers hón beiðiz eða hver
hón er sjálf [19]), enn þér veitið [20]) bænina.
Harðla er hón fríð ok dýrlig, at engi er
hennar líki í heiminum. Enn þat vil ek,
30 at [21]) yðr sé kunnigt, ef ek skal þiggja
þessa gjöf af hennar hálfu, at ek beiðumz

je li dirai ja téus nóveles,
qui a tóz ne seront pas beles,
et téus *i a qu'en avront joie."*
A chascun est tart que il oie
que c'est que li vallez a quis.
"Par mon chief, *dist* il, *biaus amis,*
vez le la en cele chaiére."
Li chevalier sont tret ariére,
si lessent le vallet aler.
Cil, qui n'a soing de demórer,
en est devant le roi venuz,
si li a fet un gent salut.
"Cil Dieus, fet il, qui fist le mont
et tótes les choses qui sont
et de tót fet sa volenté,
gart le meilliór roi córóné
qui onques fust, ne jamès soit.
Sire, *fet il,* or est bien droit
que je vós die que j'ai quis.
Une pucele m'a tramis,
de mout lontain païs a vós,
un don vós requier a estrós,
et si vueil bien que vós sachoiz:
se je ne l'ai a ceste foiz
ja ne vós ért plus demandé,
ne ja ne vós sera nómé
ne li don, ne la damoisele,
qui *tant est avenant et bele,*
de si que je de fi savrai,
se je de vós le don avrai;
et je vós creant une rien (179)

---

[6]) *om* β [7]) *a* [þegar gékk hann β [8]) *a* [hánum allir β [9]) kvaddi β [10]) *om* β
[11]) *a* [*om* β [12]) sagði β [13]) *a* [*om* β [14]) at β [15]) segir β [16]) fjarlæg β
[17]) veitið β [18]) fyrri β [19]) *a* [hver hón er eða hvers hón beiðiz β [20]) *add* henni β
[21]) *om* β

enskis þess, er tign yđvarri sé [22]) til
svívirđingar eđa ríki yđru til skađa." Ok
þá játađi konungr því, sem sveinninn
bađ. Enn sveinninn görđi konungi marg-
5 faldligar þakkir. Ok [23]) því næst tók
hann upp ór gullsaumuđum pússi sínum
einn möttul af silki svá fagran, at aldri
höfđu dauđlig augu sét jafnfagran eđa
þvílíkan. Þenna görđi ein álfkona međ
10 svá mörgum ok ótrúanligum hagleik, at
í [24]) öllum þeim fjölđa, er þar váru saman
komnir, hagra manna ok hygginna fannz
engi, sá er skynja kunni, međ hverjum
hætti [25]) klæđit var gört. Þat var alt
15 gulli ofit međ svá fögrum laufadráttum,
at aldri váru ein önnur þvílík sén; því
at engi kunni finna enda né upphaf; ok
þetta á ofan, sem kynligast var, at þeir
sem görst hugđu at, þeir [26]) gátu sízt
20 fundit, hversu sá hinn undarligi [27]) hag-
leikr [28]) var samtengđr. Ok vil ek því
eigi lengja þat út, því at hann var miklu
kynligri, enn í hug mætti koma. Enn
álfkonan hafđi ofit þann galdr á möttl-
25 inum, at hver sú mær, sem spillz hafđi af
unnasta sínum, þá [29]) mundi möttullinn
þegar sýna glæp hennar, er [30]) hón
klæddiz hánum, svá at hann mundi henni
annathvárt [31]) vera ofsíđr eđa ofstuttr
30 međ svá ferligum hætti, at þannig [32])
mundi hann styttaz, at hann birti, međ

et vueil que tuit le sachent bien,
que je ne vós querrai hontage *)
ó aïez honte ne dómage". **)
Lors a dit li rois qu'il l'avroit
tót maintenant quoi que ce soit.
Cil l'en mercie od bele chiére
et li vallez prist s'aumosniére,
si en a tret fors un mantel;
onques nus hóm ne vit si bel,
quar une fée l'avoit fet:
nus n'en saveroit le portret
ne l'uevre dou drap aconter;
trop i cóviendroit demórer ***).

Or lerrai de l'óvrage ester,
d'autre chose voudrai parler,
si vós dirai une merveille,
onques n'oïstes la pareille.
La fée fist el drap une uevre
qui les fausses dames descuevre.
Ja dame †) *qui l'ait afublé,*
se ele a de rien meserré
vers son seignór, se ele l'a,
ja puis a droit ne li sera,
ne aus puceles autresi: (203)

---

[22]) má vera *β* [23]) *om β* [24]) *om αβ* [25]) hagleika *β* [26]) *om β* [27]) 'vnd-arligur' *α* [28]) görningr *β* [29]) *bis β* [30]) þegar *β* [31]) *om α* [32]) þangat *β*

*) outrage *A* **) *Suivent dans T ces quatre vers*: Gavains a premerains parlé: "Cist dons ne puet estre veé, fet il, que n'i ait vilonie, mès que nisuns ne l'en mercie." ***) *Ici sans doute le français offre une lacune (rem.* 'var gört' *et* 'var samtengđr') †) fame *T*

hverjum hætti hver hafði [33]) syndgaz. Sýndi hann svá allar falskonur ok meyjar, at engi mátti leynaz, sú er hann tók [yfir sik [34]). Þetta sagði sveinninn upp vel
5 ok sköruliga fyrir allri hirð ok þeim hinum mikla fjölda höfðingja, er þar váru safnaðir, með hverjum hætti möttullinn var ofinn, ok hvern krapt hann hafði til kvennaraunar. Ok því næst mælti
10 hann til konungs: "Herra!" segir hann, "ek bið yðr, at þér látið nú í stað hirðkonur ok hirðmeyjar klæðaz möttlinum; því at fjarri héðan spurða ek, at hér var nú safnaðr prúðra kvenna ok
15 meyja. Ok görið þetta nú skyndiliga, at þær verði eigi vísar fyrr þessa tíðenda! Ok til þess em ek kominn, at biðja yðr þessarar [35]) gjafar, enn öngrar annarrar, ok enskis annars örendis." Enn öll hirð
20 ok [36]) allir höfðingjar, er þar váru komnir, undruðu ok forvitnuðu skikkju þessa. Þá mælti Valvent: "Þessari [37]) gjöf er vel játanda [38]) ok svá þiggjandi."

se ele vers son bon *) *ami*
avoit mespris en nul endroit,
ja puis ne li seroit a droit
que ne soit trop lonc o trop córt.
Et cil, oiant tóte la córt,
lór a tót aconté et dit
l'uevre dou mantel et descrit.

Puis dist au roi isnelement
"Sire, fet il, demaintenant
que n'i ait point de demórer.
Fetes le mantel afubler,
se **) *n'i ait dame ne pucele*
qui sache mot de la nóvele
dont ceenz a grant asamblée,
el ***) *me fu de mout loins contée.*
Si sui venuz d'estrange terre,
pór seulement cest don requerre."

Mout esgardérent le mantel,
et dist Gavains: "Ci a don bel
et mout regnable est a dóner" †).

Cap. V.

25 Konungr sendir nú eptir dróttningu herra Valvent ok Kæi ræðismann ok Meon skutilsvein; [bað þá segja [1]) dróttningu, at hón kvæmi [2]) í stað til hans "ok allar þær meyjar ok konur, er með henni eru,

"Fetes la roïne mander.
Gavains, alez i erranment,
vós et Yvain ††) tant seulement,
et si dites a la roïne
que n'i ait dame ne meschine

(228)

---

[33]) hefði *β* [34]) *a* [upp *β* [35]) 'þeirra' *β* [36]) *om β* [37]) þessi *β* [38]) játandi *aβ*
Cap. V. [1]) *a* [*bis β* [2]) *add* þegar *β*
*) icele *qui vers son B* **) *si?* — *B:* Et s'an dirai lors tex noveles As dames et as damoiseles ***) ele *me fu de loins?* †) *Lacune?* ††) Entre vos et Y(vain) et roi (*Koi?*), *si li dites que veigne a moi B*

ok komi svá görsamliga, at engi [siti
eptir [3]), því at ek vil at vísu halda [þessa
gjöf, er ek gaf [4]) sveininum." Nú ganga
þeir ok fundu dróttningu [5]) í lopti sínu
5 albúna til borđa [6]) at ganga, því at hana
hungrađi, er hón skyldi svá lengi fasta.

10 Ok bar þá herra Valvent fram konungs
orđsendingar: "Frú!" segir hann, "kon-
ungr býđr yđr [7]) fyrir hvervetna fram,
at þér gangiđ nú [8]) í stađ til hans; því
at einn ungr sveinn harđla fríđr kom til
15 hans ok færđi hánum einn möttul svá
dýrligan, at engi dauđlig augu sá annan
þvílíkan. Klæđit er rautt í; enn þvílíka
görsemi höfum vér eigi sét um aldr međ
svá undarligum ok frábærum hagleik görv-
20 an, at óvíst er [9]), at annarr sé eđa finniz
hánum líkr í öllum heiminum. Ok vitiđ
þat at [10]) sönnu, at konungr hefir heitit
[þessum möttli [11]) þeiri, er mundanga [12])
er ok bezt ferr. Ok kostiđ nú, frú!
25 dveliđ eigi, ok hafiđ međ yđr alt kvendi,
þat er hingat er komit, því at konungr
vill sjá vöxt þeira ok fegrđ. Er mér
þat ok eigi kunnigt, hver þessa hina
tiguligu gjöf mun hljóta."

qu'ele ne faz od li venir;
quar je vueil fermement tenir
ce *) *qu'au vallet ai creanté."*
Et cil **) cui il l'a cómandé
i sont alé demaintenant.
La roïne truevent lavant
qui *dou mengier s'apareilloit,*
que durement *li anuioit*
de ce que tant ót jeüné.
Gavains a premerains *parlé:*
"*Dame, fet il, li rois vós mande*
et *tót a estrós* vós cómande
que vós sanz plus de delaier
venez en la sale mengier ***).
Si amenez ces damoiseles
qui tant sont avenanz et beles,
quar a córt vint ore un danzel
qui aporta un córt *mantel,*
onques nus si riche ne vit.
Li dras est d'un vermeil †) samit;
il est a merveille bien fet;
mout hónórera ††) le portret
et les óvrages qui i sont;
il n'a son pér en tót le mont,
et sachiez bien de verité
que li rois nós a †††) *creanté*
que il a cele le dónra
a cui mieus et plus bel sera" †*). (256)

---

[3]) *a* [leyniz *β* [4]) *a* [þat sem ek hefi lofat *β* [5]) dróttninguna *β* [6]) borđs *β* [7]) *om β* [8]) *add* þegar *β* [9]) *om α* [10]) *om β* [11]) *a* [þenna möttul *αβ* [12]) ímund-anga *α*

*) *le don B* **) Li .iij. *B* ***) *a lui* parler *B* †) *Ainsi B; T:* riche. ††) moult a en l'uevre biau portrait *B* †††) *Ainsi B; T:* il a au roi †*) *Ici T présente une lacune d'environ 18 vers; je la comble d'après B.*

Cap. VI.

Nú gengr dróttning þegar [1]) til konungs [2]), ok fylgir henni [3]) allr sá hinn mikli fjölði fríđra kvenna ok prúđra meyja, svá at aldri sá manna-augu fyrr í einum stađ svá mikinn safnađ fríđra kvenna ok [4]) meyja, svá at aldri var betri búnađr í heiminum, heldr enn þær höfđu búit sinn líkama međ. Ok fyrir því hafđi hverr mađr augu á þeim, ok þar međ féll mörgum hugr til þeira. Ok jafnskjótt fór öll hirđin inn í höllina, at undra, hver sú mundi vera, er möttulinn mundi eignaz. Því næst tók konungr möttulinn ok breiddi í sundr ok sýndi dróttningu ok létz mundu gefa henni eđa þeiri, er hæfiligr væri. Enn ekki vætta sagđi hann þeim meira frá, fyrir því, ef þær hefđi vitat þát, sem fylgđi möttlinum, — þá mundi engi þeira hafa klættz hánum fyrir alt þat gull, er í Arabialandi er, ok svá mundi [þeim hann [5]) leiđr, sem mađkr eđa ormr væri. Enn nú er þar at komit, at möttullinn mun segja, hvé [6]) trúliga þær hafa búit viđ bændr sína eđa trúlyndi haldit viđ unnasta sína. Nú tekr dróttning fyrst möttulinn ok leggr [7]) yfir sik; ok verđr hann henni svá stuttr, at hann tekr eigi á hæla henni. Enn svá gjarna sem hón vildi eiga möttulinn, þá mundi hann aldri

Or en vait la roïne au roi;
mout meine *od li* riche *conroi*
de dames et de damoiseles.
Nus hóm ne vit mès tant de beles,
onques mès en une asamblée,
quar chascune s'estoit penée
d'acesmer cointement son cors.
Quant en la sale vindrent hors,
pór ce que sont si acesmées,
furent durement esgardées
de tóz les barons de la córt.
Tóz li barnages i acórt
pór esgarder ce que sera.
Li rois le mantel desploia,
a la roïne l'a móstré,
puis li a dit et creanté
que il demenois le dónra
a cele cui il mieus sera.
Mais onques ne lór en dist plus.
S'eles seüssent le sórplus,
mieus vousissent que il fust ars,
se il vausist cent milie mars *).

La roïne premier le prent,
Maintenant a son cou le pent,
que mout amast que il siens fust;
mès se la verité seüst
cóment li mantiaus fu tissuz (283)

Cap. VI. [1]) *om* β [2]) *add* þegar 'ad' bragđi β [3]) *add* þegar β [4]) *add* fríđra α
[5]) *a* [hann þeim β [6]) hvat β [7]) *add* hann β
*) d'or cinq cent mars *B*

hafa komit um hennar háls, ef hón vissi,
með hverjum galdri hann var ofinn. Ok
roðnaði hón þegar í [8]) andliti af skömm,
ok því næst bliknaði hón af angri ok
5 reiði, er eigi var [9]) möttullinn mundanga.
Enn Meon skutilsveinn stóð í hjá henni
ok sá, at hón skipti andlitslitum sínum,
ok mælti þegar til hennar: "Frú!" segir
hann, "eigi sýniz mér, at möttullinn sé
10 yðr [10]) ofsíðr, heldr mikilli hálfri öln til
stuttr, ok ferr hann með öngum kosti
vel með yðr. Enn þessi mær," kvað
hann, "er hér stendr hjá yðr ok er allnær
sama vexti [11]) yðr, hvártki hæri né lægri,
15 — hón er unnasta Aristes, sonar Arte
konungs, — fáið henni möttulinn, ok
munu þér þá sjá á henni, at hann var
yðr ofstuttr." Því næst tók dróttning
möttulinn ok fékk meyjunni í hjá sér.
20

Enn hón tók þegar fegin við möttlinum
ok lét þegar [12]) yfir sik; ok stytti hann
25 miklu meir á henni enn dróttningu. Ok þá
mælti Meon skutilsveinn: "Mjök h(efir) [13])
möttullinn nú upp hlaupit á skammri
stundu, ok var hann eigi langt bor(inn)."
Enn (þá) spurði dróttning [14]) lenda menn
30 ok alla höfðingja: "Segið, herrar!" kvað
hón; "var eigi (mött)ullinn síðari, enn

ja a son cou ne fust penduz.
A peine au sólier li ateint.
Tóz li vis li palist et teint
pór la honte que ele en ót.

Yvains *) *par delez li estót*
qui li voit si noircir le vis:
"Dame, fet il, il m'est avis
que il ne vós est pas trop lonc;
sachiez que *le travers d'un jonc*
du mantel sanz plus osteroit,
ja puis *a droit ne vós seroit.*
Cele damoisele de la
qui delez vós a destre *esta,*
ele l'afublera avant,
quar *ele est bien de vostre grant* **),
l'amie Estor, ***) *le filz* Arès;
le mantel li bailliez après,
si pórrez bien a li veoir
s'il vos pórra a droit seoir."
Desfublée s'est la roïne,
le mantel tent a la meschine,
qui mout volentiers l'afubla;
et li mantels plus acórça
qu'a la roïne n'avoit fet.
"Tost est ore, dist Keus †), *retret,*
si ne l'a on pas loins porté."

Et la roïne a demandé
tót entór li a sés barons:
"Donc ne m'ért il asez plus lons?" (312)

---

[8]) *om β* [9]) *Hinc incipit prius fragmentum codicis A* [10]) þér *β* [11]) at vexti *β* [12]) *om β* [13]) *Quæ uncis inclusi, quia in A legere non potui, ex α sumsi* [14]) *add* alla *α*

*) G(avains) dejoste *B* **) *est tot droit de vostre grandor, ele n'est graindre ne menor B* ***) *?* Hector *B*; amie est Tors *T* †) *dist* .Y. *B*

þessi [15]) er?" — "Frú!" kvađ Valven, "svá sýniz mér, sem þér sé(đ) [nökkuru tryggvari enn hón; ok er þó nökkut líkt [16]); eru ok minni svik međ yđr
5 (enn) međ henni."

Þá mælti dróttning viđ Kæi ræđismann: "Seg [17]) mér," segir hón; "hverr er trúleikr sá, er þér ræđiđ
10 um? eđa hverr kraptr fylg(ir) möttli þessum?" Enn Kæi sagđi (henn)i frá (u)pphafi ok [18]) til enda, svá sem sveinninn hafđi sagt.

15 Þá íhugađi dróttning, ef (hó)n (an)gređiz eđa reiddiz nökkut viđ þetta, at þá mundi henni vera virt til skemdar ok til svívirđingar, er hón hafđi mistekit fram hjá þvílíkum höfđ-
20 ingja. Ok því sneri hón [þessu öllu [19]) til gamans ok skemtanar, hlátrs [ok leiks [20]) ok hlægiligra orđa: "Nú skulu at vísu," segir hón, "allar meyjar ok konur klæđaz möttlinum, međ því at ek tók fyrst yfir
25 mik." — "Frú!" kvađ Kæi ræđismađr, "í dag skal birtaz trúleikr yđvarr ok sá trúnađr [21]) ástar yđvarrar, er bændr ok unnastar yđrir sjá til, er þér segiz lengi viđ hafa haldit traustum trúleika, ok svá
30 sú ást, er riddarar hafa á [22]) yđ(rum) meydóm ok leggja sik í lífsháska ok margs

"*Dame*, *dist* Keus *), li seneschaus,
Avis m'est qu'estes **) *plus loiaus*
que ceste n'est, mès c'est petit:
et si ai je malement dit,
que plus loiaus n'estes vós mie,
mès *moins a en vós tricherie."*
Et la roïne a demandé:
"Cóment va de la loiauté?
que l'on die delivrement
tót quanqu'au mantel en apent."
Et Keus li a tréstót conté
de chief en chief la verité,
si cóm li vallez l'ót contée
et dou mantel et de la fée,
et l'óvrage que ele i fist,
tót de chief en chief li a dit ***),
si qu'onques riens n'en tréspassa.
La roïne se porpensa,
s'ele fesoit d'ire semblant,
tant seroit la honte plus grant;
si l'a en jenglois atórné:
"Chascune l'avra afublé!
Que vont ces autres †) atendant,
quant je l'ai afublé avant?"
"Dame, dame, ce a dit Koi,
ancui verrons ††) *la bone foi*
que vós fetes a vos seignórs,
et la loiauté des amórs
que ces damoiseles demeinent,
pór qui cil chevalier se peinent
et metent en granz aventures. (343)

---

[15]) þessari *α* [16]) *a* ['noc .. u .. ryggarí eñ ..... e' .... nockot lık .. '*A*; nökkut tryggvari enn hón ok er þó nökkut líkt *β*; nökkut tryggvari *α* [17]) Segiđ *β* [18]) *om β*
[19]) *a* [öllu þessu *α*; *add* saman *β* [20]) *a* [*om β* [21]) trúleikr *α* [22]) *om β*

*) Queus *A* **) *Un petit estes A* ***) toute la verité l'en dist *A* †) *dames A B*
††) *bien i part* (— pért) *hui B*

konar ábyrgđ fyrir yđrar sakir. Á(rla) lé(tuz) þér allar svá hreinar ok tryggvar, at ef einn hverr mađr spyrđi yđr alla(r ok) vil(d)i einn hverr yđr dugandi mađr fá,
5 þá mundi skjótt sú sverja um, at al(dri) hefđi hón viđ karlmann komit." Ok er þær höfđu allar skilt at ful(lu), međ (h)verri (list) möttullinn var (o)finn, ok međ hverjum krapti álfkonan hafđi (dregit)
10 (la)uf möttulsins ok saumat, þá fannz engi í öllum þeim hinu(m mikla fjölda, at eigi) (vildi gjarna) he(ldr međ sæmđ) hafa heima set(it) enn þ(ar komit); því at þar fannz engi í öllum þeim fjölda ok múg, sú er
15 þyrđi möttulinn yfir sik at leggja eđa sik hánum at klæđa né í höndum at hafa eđa nær koma.

Mout se feissent ore pures *).
Qui d'amórs les aresónast, —
N'i a cele qui ne jurast,
s'il fust qui prendre la vousist,
que onques de riens ne mesprist" **)
Quant les dames ont entendu
cóment li mantels fu tissuz
et l'uevre que la fée i fist,
n'i a cele qui ne vousist
estre a hónór ***) *en sa contrée,*
que n'i a dame si osée
ne damoisele qui l'ost prendre.

Cap. VII. [Ríkisfrúr klæđaz möttlinum [1]).

Þá er allar höfnuđu möttlinum ok engi
20 dirfđiz at klađaz hánum, þá mælti konungr: "Nú megum vér fá sveininum möttulinn, því at eigi má hann hér dveljaz međ oss, sakir öngrar þeirar meyjar, er í váru valdi er" [2]). Þá svarar sveinninn:
25 "Eigi er þat rétt, herra! eđa sæmiligt né yđvarri tign [3]) tilheyriligt. Ok aldri skal [4]) ek fyrr viđ taka möttlinum, enn ek sé, at allar konur ok meyjar hafa hánum klættz. Því at þat, sem konungr gefr
30 ok játar, á aldri at ónýtaz [5]) ok aptr takaz, sakir enskis manns vilja né eggj-

"Bien le póons, dist li rois, rendre
au vallet qui ça l'aporta;
bien voi, *ceenz ne remaindra*
pór damoisele qui i soit."
Li vallez dist: "Ce n'est pas †) *droit,*
ja mès nul jór ne le prendrai
de si a donc ††) *que je verrai*
que tótes l'avront afublé;

quar ce que rois a creanté
doit par reson estre tenu."

(365)

Cap. VII [1]) *a* [*om αβ* [2]) eru *β* [3]) *om β* [4]) mun *β* [5]) *add* eđa *α*
*) *pures A B;* hui . . . res *T* **) *qu'onques od hóme ne mesfist?* ***) *Ainsi B;* arieres *T* †) *Ainsi A B;* Tenez moi *T* ††) ? desi adont *T*

anarorđa." — "Þú, sveinn minn!" kvađ konungr, "þú mælir vitrliga ok þat, sem satt er ok rétt. Ok engi skal því valda, at eigi haldiz þat viđ þik, er [mælt er
5 ok ek [6]) hét þér. Nú skal at vísu hver sem [7]) ein viđ taka möttlinum."

10

Enn í því er allar stóđu kyrrar, þá kallađi Kæi ræđismađr á unnustu sína fyrir öllum riddurum ok ríkismönnum međ þessum
15 orđum: "Unnasta!" sagđi hann, "gakk [8]) hingat fram! Þú mátt óhrædd ok örugg viđ möttlinum taka. Hér finnz engi þinn jafningi at góđum trúleik ok öđrum sæmiligum ok kvennsligum [9]) atgörđum [10]).
20 Vit skulum međ sæmđ ok sóma héđan sigr bera í dag." Enn þá svarar mærin: "Ef vili yđvarr væri til [11]), þá vilda ek, at [12]) önnur tæki viđ möttlinum; ok [ek vil [13]) sjá, hversu henni fari. Því at hér
25 sé ek fleiri enn hundrađ, þeira er eigi þora í nánd at koma; ok engi vill yfir sik taka." — "Hó, hó," segir Kæi, "mér sýniz svá, at [14]) þú hræđiz nökkut; ok veit ek [15]) eigi, hvat þat veit." — "Ekki
30 er þat, herra!" kvađ [15*]) hón. "Miklu ágætari konur ok ríkari hafa fyrr tekit viđ möttlinum, enn ek sé [16]). Ok er þat

Et li rois li a respondu:
"Biaus amis, vós dites reson;
il n'i avra ja achoison
que ne lór cóviegne afubler."
Lors les veïssiez encliner,
muer cólór et empalir
d'ire et de mautalent fremir;
n'i a cele qui ne vousist
que la compaigne le preïst,
ne ja ne l'en portast envie.

Keus en a apelé s'amie:
"Damoisele, venez avant,
oiant ces chevaliers me vant *)
que bien le póez afubler.
Ni avrez compaigne ne pér
de loiauté ne de valór;
vós en porterez hui l'ónór
de ceenz, sans nul contredit."
La damoisele li *a dit:*
"Sire, fet ele, s'il vós pleüst,
je vousisse qu'autre l'eüst
afublé tót premiérement;
quar j'en voi ceenz plus de cent,
que nule ne l' veut afubler."
"Ha! fet Keus, je vós voi dóter,
je ne sai que ce senefie."
"Sire, fet ele, ce n'i a mie, (392)

[6]) *a* [ek mælta ok *α* [7]) *om β* [8]) *add* þú *β* [9]) kvennligum *β* [10]) atgörvum *(?) β* [11]) *add* þess *β* [12]) *bis β* [13]) *a* [vil ek *β* [14]) sem *β* [15]) *om β* [15*]) segir *β* [16]) *om β*

*) *Suivent dans T ces deux vers-ci, qui manquent dans A et B:* que vous estes léaus partout; que je sai bien, sanz nul redout, *vous le poez etc.*

eigi, at ek sé hrædd fyrir hánum; heldr
fyrir því," segir hón, "at hér er mikill
fjölđi ríkra kvenna, þeira er góđar eru
ok tryggvar ok af hinum beztum ætt-
5 um; ok man þeim [17]) illa þikkja [18]), ef
ek hleyp fram fyrir þær; ok kann vera,
at ek hljóta þar af [hatr ok hlátr [19])."
— "Þú þarft eigi," segir Kæi, "at
hræđaz þeira reiđi; því at enga fýsir til
10 at klæđaz möttlinum. Enn þó veit ek
þat, at þú ert örugg. Ok er þat þá
þín sæmđ, at þú eigniz [20]) möttulinn, enn
skömm, ef þú týnir." Þá tók mærin
yfir sik möttulinn fyrir öllum fjölđa lendra
15 manna ok margra annarra höfđingja. Ok
varđ henni möttullinn svá stuttr at baki,
at varla tók í knésbætr henni. Enn fyrir
á henni tók hann eigi á kné. Þá spott-
uđu [21]) lendir menn hana ok mæltu:
20 "Mjök á Kæi ræđismađr [22]) at fagna þinni
ást ok margan riddaraskap at [23]) fremja
fyrir þína skyld; því at nú er trúleikr
þinn sýndr, svá at allir megum vér vita,
at engi mun finnaz þinn maki í Engla-
25 konungs ríki." Ok er Kæi sá, [hversu
unnasta hans hafđi fallit [24]), þá vildi hann
heldr, at aldri hefđi hón þar komit, enn
þvílíka skömm ok svívirđing [25]) fengit.
Þá mælti Ideus viđ Kæi ræđismann: "Vel
30 er nú," segir hann, "at heim [26]) snúiz
spott ok svívirđing til sjálfs þíns, er þu

mès j'en voi *ceenz grant plenté*
dont chascune a asez biauté,
et nule ne l' ose sesir,
si ne m' vueil pór ce envaïr *),
que ne me fust a mal tórné."

"*Ja mès* **) *en dóterez maugré,*
fet Keus, qu'eles n'en ont talent."

Et la damoisele le prent,
voiant les barons l'afubla.
Et li mantiaus plus *acórça* ***)
aus jarez, et noient avant;
et li dui acor *de devant*
ne pórent les genouz passer.
Voirement n'i avoit *son pér.*
Ce li *a dit* Bruns †) *sanz pitié:*
"*Bien doit estre joianz et liez*
méssire ††) *Keus, li seneschaus;*
voirement estes desloiaus."
Quant Keus li vit si messeoir
il ne vousist pór nul avoir
(que li rois peüst aramir
que ne se †††) pót mie cóvrir)
que veü est de tant de gent.
Lors dist Ydiers en sórriant *†):
"*Bien doit a eschar revertir*
qui **†) *en tóz tens en veut servir.* (418)

[17]) þat *αβ* [18]) 'þıcka' *A* [19]) *a* [hlátr ok hatr *β* [20]) eignaz *β* [21]) spurđu *antea scriptum correxit A* [22]) 'rædz' *β* [23]) *Finis prioris fragmenti codicis A* [24]) *a* [at unnasta hans var svá fallit *β* [25]) svívirđu *β* [26]) henni *α*

*) si nes voloie a *desvancir B;* si nes voloie desmentir *A* **) mar *T* ***) *li atocha B* †) *Le traducteur a compris* 'baron' ††) *Ainsi B;* mestre *T* †††) ce? *†) qui de tant jant estoit veuz. Lors dist Yder li fiz Nuz *B* **†) *cui?*

spottar hvern mann; eða hvat segir þú? ferr eigi vel möttullinn um hana unnustu þína, er þú lofaðir svá mjök at tryggleik?" Mærin angraðiz mjök, er hón fékk eigi [varit sik [27]) fyrir orðum þeira; því at öll hirðin hafði sét, hversu [28]) [henni hafði möttullinn [29]) farit. Þá mælti Kæi til annarra riddara: "Verið eigi ofbráðlátir!" sagði hann. "Vér skulum sjá, hversu fagrliga skikkjan fellr yðrum unnustum." Enn unnasta hans kastaði þá möttlinum ok gékk til sætis með skömm ok svívirðing.

Seneschaus, *qu'alez vós disant?*
Dont *n'est li mantiaus bien seant*
a Androëte l'anuieuse?"
La damoisele est angoiseuse,
qui point n'i voit de sa rescóse *),
et Keus dist a la perestróse **)
"Seignór, *trop i póez haster,*
nós verrons ja sanz demórer
cóment il ért aus vos seant.
Fetes les tost venir avant,
ja verrons cóme il lór sera."
Androëte ***) le desfubla,
Si l'a geté sór un seoir,
a sa honte s'ala seoir †).

Cap. VIII.

Nú er allr kvennafjölði þessi sá, hversu [þessari meyju [1]) hafði misfariz, þá bölvuðu allar sveininum, er möttulinn hafði þangat flutt; því at nú váru [þær sannfróðar [2]) um þat, at ekki mundi tjá á [3]) móti at mæla at taka við skikkjunni, þótt þær fengi ærin andsvör til undan at teljaz. Þá mælti hinn kurteisi Bodendr skutilsveinn til konungs: "Minn herra!" segir hann, "svá [finnz mér til [4]), sem vér höfum eigi rétta skipan á um viðtöku möttulsins. Unnasta herra Valyens er svá æskiliga fríð; skyldi hón því við

Quant les dames ont ce ††) *veü*
que si mál li est avenu,
mout par ont †††) *le vallet maudit,*
quar bien sévent que escondit
ne lór póoit avoir mestier,
pór noient feroient dangier
que ne lór cóviengne afubler.
Li bons bótoilliers Bedóiers *†)
en a le roi a reson mis.
"*Sire, fet il, il m'est avis*
que nós sómes tuit mout vilain;
l'amie mon seignór Gavain
qui tant est noble et *avenant* (445)

[27]) varíz β [28]) hverninn β [29]) *a* [möttullinn hafði henni β *Cap. VIII.* [1]) *a* [at meyju þessari β [2]) *a* [þeir sannfróðir *α* β [3]) í β [4]) *a* [virðiz mér β

*) *Ainsi B; les cinq derniers vers manquent dans T* **) a la part estrose *B* ***) *Ainsi B; T ne la connaît pas de nom et porte:* 'arriere *lors*', *ce que je suppose n'être qu'une mauvaise leçon, bien que l'islandais ne connaisse pas non plus le nom de la demoiselle; ou bien, faut-il lire: 's'amic lors'?* †) *Ainsi B;* si se r'est alée seoir *T* ††) les autres orent *T* †††) fut *T* *†) Bedoer *B;* le connestable du lorer *T*

skikkjunni tekit hafa næst dróttningu. Enn Valven ræðismanni þótti fyrir, at hón tæki við möttlinum; því at hánum var grunr á, at hón mundi eigi meiri sæmð
5 við taka enn þær, er fyrr höfðu við tekit." Þá mælti konungr, at Bodendr hinn kurteisi skutilsveinn skyldi kalla á hana. Ok stóð hón þegar upp; því at hón þorði eigi annat. Enn konungr lét
10 bera henni skikkjuna; ok tók hón þegar við ok lét yfir sik, sem konungr hafði mælt. Ok þegar hón var henni klædd, var henni

hann [5]) svá síðr at baki, at hón dró
15 hann eptir sér hálfrar fimtu alnar; enn í [6]) fyrir hljóp hann upp á kné henni; enn á vinstri hlið þá [7]) reistiz hann allr á bak.

Ok varð [8]) þá Kæi ræðismaðr
20 feginn, er hann sá, at möttullinn var henni svá stuttr, því at þat hugðu menn, at hón mundi öllum meyjum ok konum tryggvari, er í váru konungs hirð. "Þat veit trú mín," kvað Kæi ræðismaðr, "lof
25 sé guði! Eigi mun ek einn svívirðr í dag fyrir [9]) sakir minnar unnustu. Því at þat, sem ek sé nú undir skikkjunni, kann ek vel at skilja, hvat merkir. Þessi mær hin fríða," sagði Kæi, "hefir upplypt sínum
30 hægra fæti, enn hinum vinstra hefir hón kyrr legit, meðan hón leyfði þat er hón vildi þeim [10]) er henni líkaði."

le deüst afubler avant,
Venelas, la preus, la córtoise;
a mon seignór *Gavain en poise*
de ce que trop est óbliée." *)

"*Si soit, fet li rois, apelée.*"
Bedóiers tantost *l'apela,*
et la pucele se leva
qui pas ne l'osoit refuser;
et li rois li fist aporter
le mantel, et ele le prent,
maintenant a son cou le pent,
qui n'i osa essoingne' querre.
Deriére li ateint a terre
si que plain *piet li traïna;*
li destres acorz **) *se leva*
si que le genóil descóvrit,
et li senestres se fórnit:
tót entór ala le mantel ***).
A Keu, le seneschal, fu bel
quant il chosit l'acor *si córt;*
ne cuidoit qu'en tóte la córt
eüst dame plus fust loiaus.
"*Par mon* chief, *dist li seneschaus,*
huimès a Damedieu †) *merci,*
ne serai je seul escharniz,
quar cel acorz *que je la voi,*
nós senefie ne *sai qoi;*
or vós en dirai mon avis:
la damoisele od le clér vis
ót la destre jambe levée
et sór icele fu córbée,
et l'autre remest en estant,

[5]) *sic α β (sc* möttullinn) [6]) *om β* [7]) *om β* [8]) var *β* [9]) *om β* [10]) þat *β*
*) que *po li est s'anor* gardée *B* **) ? — *T:* et la puciele. — *La trad. isl. a dû porter:* . . 'henni *á hægri hlið,* enn á vinstri' *etc.* ***) *Au lieu des six derniers vers, B ne donne que ces deux:* L'un des acorz tochie a terre, et l'autre failli au mantel †) la dame Dieu *T*

Enn herra
Valven fyrirþótti, er svá berliga birtiz
5 glæpr unnustu hans; enn ekki hafði hann
um þat. Þá mælti Kæi til hennar: "Far
hingat, hin fríða!" sagði hann. "Ek skal
leiða þik til sætis hjá unnustu minni;
því at öngvar eru líkari [11]) mökur, enn
10 þit eruð." Enn þá tók konungr í hönd [12])
dóttur [13]) Uriens konungs, er var ein
hin fríðasta mær. Enn konungr, faðir
hennar, var [14]) hinn ríkasti ok fór mjök
með hunda-veiði ok hauka. "Þú, hin
15 fríða!" kvað hinn mildi konungr Artus,
"þér dæmiz raunar með réttu þessi skikkja,
því at engi finnr sakir á þér." — "Herra!"
kvað Geres [15]) hinn lítli, "mælið eigi mikit
um fyrr, enn þér hafið með fullu sét,
20 hversu henni ferr skikkjan!" Nú vissi
mærin þegar, at ekki mundi tjá í móti
at mæla því, er konungr hafði boðit; ok
fyrir því tók hón þegar við möttlinum.
Enn þegar hón var klædd hánum, varð
25 hann [16]) henni svá síðr hinum hægra
megin, at hálfrar annarrar alnar [17]) stóð
á jörð um hana; enn hinum vinstra megin
hljóp öll [18]) upp um kné henni. "Herra!"
kvað Geres [19]) hinn lítli, "heimskr er sá,
30 er nökkurri trúir, því at allar blekkja
sína unnasta, ok alls engi er [20]) örugg.

et si croi je que en *gisant*
li avint ce a un tréspas.
Je croi que je ne vós ment pas
a la besoingne que je di."
Méssire Gavains' fu marriz,
que *onques mot ne li sóna,*
et *Keus dist que il la menra*
seoir avuec la seue amie,
quar poi ont encor compaignie.
Li rois prist par la destre *main*
l'amie monseignór Yvain,
qui au roi Urien fu filz *),
le preu chevalier, le gentil,
qui tant ama chiens et oisiaus.
"Bele, fet li rois, cist **) *mantiaus*
doit estre vostre par reson;
nus ne sét en vós achoison
que bien ne le doiez avoir,
nus ne puet rien de vós savoir."
Dist Gahariez ***), *li petiz:*
"N'afichiez mie si vos diz
devant que vós avrez veü
cóment il li ért avenu."
Afublé l'a delivrement;
li mantiaus a destre li pent †)
si que plain *piet li traïna;*
l' acorz *senestres* ††) *se leva*
sór le genóil un seul petit.
"Sire, Gahariez †††) *a dit,*
Mout par est fous qui nule en croit,
que chascune le sien deçoit. (508)

11) líkar *β* 12) hendi *ρ* 13) *om α* 14) *add* hennar *β* 15) Giriz *β* 16) *om α*
17) *om α* 18) *sic α β (sc* skikkjan*)* 19) Geriz *β* 20) mun *β*

*) *Le trad. a compris:* 'fille' *(rem. l'omiss. du vers précédent)* **) *Ainsi B*; fet il, icist *T* ***) Gaharies *T; ce* li dist Guionnes *A*, Giuvrez *B* †) *Ainsi A et B;* arriere s'estent *T*
††) *?* — Li mestres acorz *T; et li senestre se hauça A* †††) .j. petitet. *Sire*, sire, ce dit Giffret *A*

Enn þær eru sízt tryggvar, er fegrst láta ok mæla; ok þar koma svik fram, er sízt varir. Engi dugir, ef freistat er; allar falsaz sínum bónda ok vilja þann, 5 er nýr er, þegar sá leiđiz, er forn er. Svá er [21]) lystug [22]) þeira forvitni, at engi má trúa verkum þeira. Enn nú vil ek segja þat, er mér finnz um athæfi hennar meyjarinnar, opinberliga. Skikkjan 10 er henni svá síđ hinum [23]) hægra megin, — þá sýniz oss þat, at hón lætr gjarna fallaz á þá síđu međ góđum vilja sínum. Enn vinstra megin, þar sem möttullinn er upp hlaupinn, sýnir oss, at hón angraz 15 eigi viđ, þó at þar sé upp tekin klæđi hennar." Enn þá reiddiz mærin svá mjök, at hón vissi eigi, hvat hón skyldi mæla, ok tók í skikkjuböndin ok kastađi [24]) langt frá sér ok bölvađi optliga þeim, 20 sem þangat [hafđi flutt [25]). Þá mælti Kæi ræđismađr: "Reiđz eigi, hin fríđa mær! Ok [26]) þú skalt sitja hjá unnustu minni; [þér þrjár eruđ [27]) jafnar í þessari grein, ok engi yđur á annarri 25 at ámæla."

S'il estoit *lį* mieud*res* de l'ost,
ele le decevroit *) *plus* tost;
orendroites le disiez vós
qu'ele l'avroit tót a estrós;
or póez bien apercevoir
s'ele le puet par droit avoir.
Or vós en dirai mon semblant:
li mantiaus qui a destre **) *pent*
nós móstre qu'il *chiet de son gré*
volentiers sór icel costé;
et li autres *qui tant li* ***) *lieve*
nós móstre que mout poi li grieve
a lever *contremont les dras,*
quar ele veut, isnel le pas
soit la besoingne apareillie."
La damoisele est tant irie
qu'ele ne sét que faire *doie,*
si prent par l'atache de soie
le mantel, si l'a jus *geté;*
le vallet *qui l'ót aporté*
a mout escordelment maudit.
Et Keus, li seneschaus, a dit:
"Bele, ne vós córóciez pas;
od damoisele Venelas
viendrez seoir, et *od m'amie,*
quar poi ont encor compaignie."

Cap. IX.

Því næst bauđ konungr, at fram skyldi ganga unnasta Paternas [1]), ok mælti 30 til hennar međ blíđum orđum: "Þú, hin

Li rois apela demanois
l'amie au damoisel Galois
qui *Perceval* †) ért apelez.

[21]) *om* β [22]) 'listug' β [23]) hinu β [24]) varpađi β [25]) *a* [flutt hafđi β [26]) *om* β [27]) *a* [því (at) þrjár eru β *Cap. IX.* [1]) Paternaz β

*) ?; tant le decevroit el *T* **) ? arriere *T* ***) *se B* †) Percheval *T* (= ꝑceual?)

fríða!" segir konungr, "þú átt skikkjuna efanarlaust, því at þú hefir heila ok holla elsku við þinn unnasta." Þá mátti Gerflet [1*]), fól konungs, eigi þegja:
5 "Herra!" segir hann, "fyrir guðs sakir, takið eigi þetta mál svá fast í orðum, fyrr [2]) enn þér sjáið, hversu þetta lyktaz [3]); því at 'at kveldi er dagr lofandi,' ok mart kann öðruvís til at bera, enn
10 menn hyggja." Þá tók mærin þegar við skikkjunni; því at hón vissi, at ekki tjáði í móti at mæla. Ok er hón skyldi yfir sik láta, slitnuðu þegar í sundr möttulsböndin ok féllu [4]) þegar á jörð niðr ok
15 svá skikkjan, ok svá görsamliga, at hvergi loddi á henni. Enn mærin skalf þegar öll ok vissi ekki, hvat hón skyldi at hafaz; því at þar stóð um hana mikill fjölði dýrligra kvenna ok fríðra skjaldsveina ok
20 annarra margra ríkra [5]) manna, ok bölvuðu allir möttlinum ok þeim, er hann görði, ok þeim, er hann færði til hirðarinnar. Þat sönnuðu allir, at engi mundi finnaz í þeim [öllum hinum [6]) mikla fjölða
25 hirðkvenna, [sú at [7]) möttullinn mundi [8]) vel fara, "ok skal mundangliga fara [9]) hvártki konu né mey, ok mun engi sköpuð, hvártki fögr né fríð, at skikkjan muni eptir hennar vexti sköpuð, ok eigi sakir
30 gráts né hryggleiks." Enn eigi at síðr, þá vildi þó hver sem ein eiga möttulinn.

"*Bele, fet li rois,* or prenez
le mantel; *vostres ért* enfin,
vós avez le cuer enterin;
bien sai que il vós remaindra."
Girflez *) *de parler* se hasta:
"*Sire, fet il, pór Dieu merciz*
n'afichiez mie si voz diz
devant que vós aiez veü
çóment il en ért avenu".
La damoisele le reçoit **),
quar a escient ***) *sét et voit*
qu'ele ne puet par él passer,
mès quant ele l' dut afubler,
les ataches †) *en sont rompues*
et a la terre jus cheües
avuec ††) *le mantel tót ensemble,*
et li cors d'angoisse *li tremble*
si que ne se sét conseillier.
Mout l'esgardent li *chevalier*
et escuier et jóvencel;
mout par *ont maudit le mantel*
et celui qui l'i aporta;

quar jamès a droit ne sera
a dame ne a damoisele,
tant soit ne córtoise ne bele,
que ja pór ce li seïst mieus.
Les lermes li chieent des ieus,
n'i a si petit qui ne l' voie. (565)

[1*]) Gerfler *α* [2]) eða fyrr ('firr') *β* [3]) lyktar *β* [4]) féll *β* [5]) dýrligra *β* [6]) *a* [*om α* [7]) *a* [sem *β* [8]) muni *β* [9]) fá ('fa') *α*

*) Girfles *T*, Giffes *A*, Giuflez *B* **) *Ainsi A; T conçoit ces cinq vers autrement:* si dist au roi: "Sire, merci, n'afichiez nule riens issi, tant que la fin aurez veue." Et com l'uevre ert aperceue la damoisele s'aperçoit et ***) *Cp. p. 3,29* †) estaches *A B* ††) *avoec T*

Þá gékk Valven til unnustu sinnar ok mælti: "Hingat færi ek yðr þessa hina fríðu mey, at hón haldi hér félagskap með
5 yðr." Enn engi var [sú þar í millum þeira [10]), at henni þakkaði þarkvámu [11]). Enn hann görði þar gaman at ok sneri þá aptr hlæjandi. Því næst [12]) tók sveinninn upp skikkjuna sem skjótast af jörðu ok
10 görði í bönd, ok tók hann þau ór pússi sínum, ok kom hann þegar böndunum í; því [13]) at hann vildi eigi, at niðr félli hans sýsla ok örendi.

15

Enn þá tók konungr skikkjuna ok mælti af mikilli reiði: "Vér föstum oflengi," sagði hann. "Hvat
20 er konum þessum? Hví [14]) dveljum vér at láta þær klæðaz skikkjunni?"

25

Enn [15]) Gerflet, fól konungs, svarar: "Herra! [16]) fyrir guðs sakir, þér meguð vel upp gefa þeim, er eptir eru; eða vili þér enn göra
30 þeim meiri svívirðing? Ok með því, at nú sjá þær allar [17]) möttulinn, þá játa

Et Keus maintenant la convoie
od s'amie et od la *Gavain.*
"Tenez, fet il, je vós amain
que ne *vós* anuit *compaignie."*
Mès nule si *) *ne l'en mercie;*
et il s'en retórne riant.
Li vallez prist demaintenant
le mantel qui gisoit a terre.
"Or i cóvient *ataches* **) querre,
biaus amis," ce li dist li rois.
Et il en i mist demanois
unes, qu'il prist en s'aumosniére;
qu'il ne veut en nule maniére
soit destórbée la besoingne,
ne que nus hóm i quiere ***) essoingne
mès afubler delivrement;
Et lors li rois le mantel prent,
Keus †) *a par grant ire parlé:*
"Trop avons, fet il, jeüné;
pór qoi font ces dames dangier?
que ja ne seront au mengier,
tant *qu'eles l'aient afublé*
et s'en pueent avoir maugré
et si l'afubleront après."
Girflez ††) qui fu fel et engrès
li *respondit: "Sire,* ne l' dites,
bien les en póez clamer quites,
se il vós venoit a plesir;
vólez les vós plus que *hónir?*
Et quant eles †††) *le mantel voient*
eles creantent et otroient,

(596)

---

[10]) *a* [sá þeira í millum *β* [11]) þarkómuna *β* [12]) nær ('nᵃ') *β* [13]) ok því *α*
[14]) því *β* [15]) *om β* [16]) *om β* [17]) *om α*

*) *d'aux B* **) estaches *A B* ***) ne que il i oit quis *B* †) *li rois B (en passant les deux vers précédents); le passage gagne à corriger ici* 'Kex' *et lire* 'puis' *ou* 'si'.
††) Ghifles *A*; Guiflez *B* †††) Quant ax ici *B*

þær allar [18]) hér fyrir bóndum sínum
ok höfðingjum ok vinum, at þær hafa
nökkut mistekit." Ok enn mælti fólit til
hans [19]): "Hvat vili þér framar krefja af
5 þessum öllum?" Enn konungr vildi láta
vera svá búit. Þá hljóp sveinninn fyrir
konung ok mælti, svá at öll hirðin heyrði
á: "Herra!" segir hann, "haldið við mik
orð yðar ok [þeim formála [20]), er þér
10 hétuð mér! Þessir riddarar vitu eigi, hvat
þeir skulu um ræða um sínar unnust-
ur, at svá búnu, ef sumar eru reyndar,
enn sumar óreyndar ok ganga undan frjáls-
ar [21])." Þá svarar Ideus ok kallar á
15 unnustu sína: "Þú, mín hin fríða!" [segir
hann [21*]), "þat hugða ek í dag árla, at
engi mundi þér tryggvari í þessari hirð.
Enn Kæi ræðismaðr svaraði [22]) mér, þá
er ek ásakaða unnustu hans, ok varð [23])
20 ek bráðskeyttr, ok rædda ek um, at ek
hefða traust svá mikit á trúleik þínum,
at ek var með öllu óhræddr um þik.

Enn nú iðrumz ek þess mjök; því at
25 ek sé nú, at þú hræðiz. Tak nú við
skikkjunni ok klæðz henni!"

30 Enn konungr
lét þá [24]) þegar bera henni skikkjuna;
ok tók hón þegar við ok lét yfir sik.

oiant seignórs, oiant amis,
qu'eles ont meffet et mespris *);
vólez les vós chacier *avant?"*
Lors le lessast li rois a tant,
pór ce que avoit dit Girflez,
quant avant saillit li vallez
et dist au roi: "Je vós demant
que vós me tenez cóvenant,
si cóm vós le m'avez promis;
li *chevalier* sont tuit pensis **),
n'i a nul qui *sache que dire* ***)."

Ydiers en apela par ire
s'amie, qui léz lui seoit,
quar *au matin de voir cuidoit*
que nule ne fust plus loiaus †).
"Damoisele, li seneschaus
me dist or que *trop me hastoie;*
je dis que riens ne me dótoie,
mès je me fiai en vós tant
(que je parlai seürement.
Mès mout le fetes lentement);
or sachiez que *je m'en repent*
pór ce que je vós voi dóter.
Alez le mantel afubler,
quar je ne vueil plus delaier ††);
(pór qoi en fetes vós dangier,
quant n'en póez par él passer)?
Li rois li fist tost aporter
le mantel, et ele le prent,
maintenant a son cou le pent, (626)

---

18) alla *β* 19) konungs *β* 20) þau formæli *β* 21) frjálsari *β* 21*) *a* [*om β*
22) svaran *α* 23) var *β* 24) *om β*

*) *Ainsi B;* que le mantel soit arrier mis *T* **) Chaucuns estoit si pensis *A* ***) *Ainsi A;* nus d'aus *ne* li *set* mès mot *T* †) *quant (= qu'en) la cort* n'aüst si loial *B* ††) que n'i ait mais nul demorer *B*

Ok þá er hón kom yfir hana, var hón henni almundanglig fyrir [25]), svá at allir hugðu, at ekki mundi með henni finnaz 5 nema gott; at baki henni var hón svá stutt, at hón tók eigi ofan á lendar henni, nema svá at varla hulði belti hennar. Enn Gerflet föl, er fyrstr sá, mælti þegar með hári röddu: "Jungfrú!" segir hann, 10 "ofstuttr er þér möttullinn á [26]) baki, ok aldri mun hann verða svá síðr fyrir, at þér muni hann [27]) vel fara."

Enn Kæi mátti þá eigi þegja lengr, því at 15 Ideus hafði spottat unnustu hans, ok mælti skjótt til Ideum með gabbi ok hæði: "Sé, Ideus! Hversu sýniz þér fara? Hefir [28]) unnustu þinni nökkut mistekiz?

20

Svá finnz mér á um hennar hag, sem þú megir alla oss spotta; ok megu vér þó at sönnu 25 allir sjá, at eigi er unnasta þín þar vel huld, er lendar hennar [29]) eru berar. Nú segi ek þat öllum áheyröndum, at hón er því vön at láta smánarlaust þjóna sér aptan, svá sem skikkjan sýnir berliga." 30 Enn þá vissi Ideus eigi, hvat hann skyldi segja, nema greip möttulinn af angri ok reiði ok kastaði fyrir fætr konungi.

que n'i osa essoingne querre.
Li *acor* cheïrent a terre
si que plain piet li traïnérent.
Li plus des chevaliers *cuidérent*
que en li n'eüst se bien non;
puis regardérent *le crepon,*
qui tréstóz descóverz estoit.
Girflez qui premerains le voit
li *escrie demaintenant:*
"Li acor en sont *) *trop* pendant,
ne sont pas a vostre oes taillié;
jamès derier *n'ért* si móilliez **)
qu'il puisse roonz devenir."
Et Keus, qui ne se pót tenir
de ce qu'Ydiers l'*ót ramposné,*
l'en rendit *tantost* la bonté:
"*Ydiers* ***), *que vós en est avis?*
Vostre amie n'a rien mespris?
Bien nós †) *en póez or gaber,*
vós n'en póez que .iij. tróver
esprovées de leauté.
Li siecles est si atórnez
que chascuns en cuide une avoir;
vós cuidiiez ja hui savoir ††)
la leauté qui en vos ért
mal est cóverz cui li culs †††) *pért.*
Or vós en dirai la maniére:
El se *†) *fet* cengler *par deriére*
si cóm li mantiaus le devise."
Ydiers ne sét en nule guise
que il puisse fere ne *dire;*
il a pris **†) *le mantel par ire* (658)

---

[25]) í fyrir β [26]) at β [27]) *om* β [28]) *om* α [29]) *om* β

*) *Damoiscle, il est B* **) il n'est pas a cordel tailliez, *il n'ert ja tant devant* moilliez *B;* ***) Ydiex (= Ydieus, 'Ideus') *T; n' est-ce qu'une faute d'impression?* †) .? — vous *T* ††) *Ainsi B;* avoir *(veoir?) T* †††) con *B* *†) Ele s' ? **†) ? — ele *prist T*

Enn Kæi tók þá í hönd unnustu hans ok leiddi þangat, sem hinar sátu, er skikkjuna höfðu áðr yfir sik tekit, ok mælti: "Þat veit trú mín, at hér er brátt mikill 5 safnaðr ok góðr."

*si l'a geté aus piez *) le roi.*
*Lors l'a prise par la main Koi **)*
si l'a od les autres menée:
"Par foi, fet il, ceste asamblée
ért ja, se Dieu plest, *grant* et bele,
ja n'i remaindra damoisele
ne viengne en ceste compaignie;
pór ce seroit grant vilónie
se l'une aloit l'autre gabant."

Cap. X.

10 Nú þarf þetta eigi lengra at göra, at allar, þær [er þar váru [1]) komnar, bæði konur ok meyjar, ellri ok yngri, þá [2]) klædduz möttlinum sem tíðast, hver eptir aðra, ok var öngri vel farandi — at 15 öllum þeira unnustum ásjáöndum. Enn Kæi tók í hönd sér hverri þeira ok leiddi til sætis í þann hinn mikla hring, er þar var af þeim á hallargólfinu. Enn engi var sá í öllum þeim fjölða höfðingja ok 20 riddara, er þar váru, at eigi ætti sér unnustu. Ok [hverr, sá er þeira andlit sá [3]), mátti skjótt finna angr ok hryggleik á þeim. Enn þat var til hugganar, at engi mátti aðra spotta, svá at eigi ætti 25 sjálf hlut í.

Enn þá mælti Kæi ræðismaðr: "Góðir höfðingjar!" segir hann, "reiðiz eigi né angriz af þessu; því at

Que vós iroie je disant?
Unes et autres l'afublérent
et lór amis les esgardérent;

onques a nule bien ne sist,

et Keus tótes voies *les prist;*
si cóme il lór vit messeoir,
si les mena en renc seoir.
A la córt *n'ót nul chevalier*
qui drue i eüst ne móillier
qui mout *n'eüst* le cuer *dolent.*
Qui veïst lór contenement,
cóm li uns l'autre regardoit!
Mès auques les reconfortoit
ce que li uns ne póoit mie
dire de l'autre vilónie,
que il meïsmes n'i partist.
*Et Keus, li seneschaus, lór dist ***):*
"Seignór, ne vós córóciez pas, (685)

Cap. X. [1]) *a* [eru þar *α* [2]) *om β* [3]) *a* [*om β*
*) *Ainsi B; le geta devant T* **) Qoi *T* ***) *Ainsi B; T:* a dit.

vér eigum allir nökkurn hlut í. Mjök [munu unnustur várar vera [3*]) framleiðis sæmðar ok tignaðar yfir allar aðrar [4]) hirðkonur nær ok fjarri, hvar sem þær
5 koma; ok í dag hafa þær sér mikillar frægðar aflat. Enn þat má þeim öllum vera mest huggan, at engi má annarri ámæla." Þá svarar herra Valven ok mælti svá: "Eigi finnz mér, at þú lítir
10 rétt á þetta mál; því at þat væri rækt ok alla vega afskapligt, at ek görða mér huggan af þeira svívirðing.

15

20

Enn [5]) því viljum vér aldri játa, at góðr drengr sé af því dáligr, at unnasta hans spilli sér með öðrum manni. Heldr sé hón sjálf
25 ill af sínum verkum ok löstum — ok sá, er hennar úráðum [6]) er samþykkr."

30

igaument sont parti li gas *(sic)*,
quant *chascuns* *) *en* porte *son* fès;
bien doivent estre desormès
par nós chieries et amées,
quar bien se sont hui aquitées.
Ce nós *doit mout reconforter,*
li uns ne puet l'autre gaber."
Méssire Gavains respondit:
"Ici a mauvès geu parti,
je ne sai le meilliór eslire,
que la meilliór en est la pire,
et ce seroit anuiz et torz
se nostre anuiz **) estoit *conforz.*
Ainçois nós en doit tóz peser,
li uns ne doit l'autre gaber."
Keus li *dist:* "Ce n'i a mestier,
j'ai oï dire en repróvier,
grant pieça, que dueil de noient
sét acórer chetive gent.
Maudehez ait qui ce juga
et qui ja le creantera
que *bons* ***) *chevaliers soit hóniz*
se s'amie fet *autre* ami;
ainz le devons bien contredire
que doions estre de ce *pire,*
se de mauvestie est próvée;
s'il l'avoit .ix. fois espósée,
si seroit ce faus jugement
que *il empirast de noient,*
que li doit nuire autrui meffet;
sór celui soit qui l'avra fet."
Lors a dit Tors †), li filz Arès: (717)

[3*]) *a* [hafa unnustur várar verit *αβ* *A* [5]) ok *β* [6]) ráðum *β*

[4]) *Hinc incipit posterius fragmentum codicis*

*) *Ainsi B;* chascune *T* **) *honte B* ***) *B*; *T:* ja; *A conçoit ainsi ces vers:* que ja chevaliers honniz i soit, se s'amie autre ami faisoit †) *Ainsi B* (Toz); Ce dist Plators *T*; Respont Hector, li filz Eres (= Erec?) *A;*

5 Enn í því [7]) hljóp sveinninn fram fyrir konunginn ok mælti: "Mik uggir, herra! at ek verđa aptr at bera möttulinn. Enn þó sé ek eigi, hversu þat má vera í svá 10 miklum fjölđa, at sú finniz engi, at bera megi möttulinn. Nú látiđ leita í loptum yđrum, þar sem þær eru vanar at sofa eđa sitja, at engi sé þar leynd eđa fólgin; því at hirđliđ yđvart hefir lof ok frægđ 15 yfir alt fólk í heimi; enn ef ek skal svá búit í brott fara, munu færi tíđendi koma héđan af til yđvar enn hér til, — ef ek skal međ öngum örendislokum viđ yđr skiljaz."

20

25 — "Þat veit trú mín," segir herra Valven, "at sveinninn segir satt; ok látiđ leita í loptunum sem skjótast, svá at engi leyniz þar."

Enn þá bauđ konungr, at rann- 30 saka [8]) skyldi loptin öll. Ok er hann hafđi svá mælt, þá hljóp Gerflet fól fram sem skyndiligast í loptin ok finnr þegar

Cist conseus *) est aséz mauvès."
"Certes, ce dist li seneschaus,
verité est que **) font mainz maus;
bien sachiez que maint chevalier
sont ***) de cest meffet parçónier,
et mout en a ailliórs que ci."
Li vallez dist †): "*Sire*, merci,
biaus Sire chiers, ce que sera?
Je cuit *que il m'en cóviendra*
mon mantel ariére porter.
Fetes par ces chambres garder
que n'en i ait nule mucie.
Ja est vostre cort tant proisie
et *par tót le mont renómée;*
j'ai oï dire en ma contrée
qu'onques n'i vint ne tost ne tart
aventure de nule part
qui s'en alast en tél maniére.
Honte ért se s'en vait ariére,
vostre córt en sera blasmée;
s'en ira en mainte contrée
la nóvele qui par tót córt,
et sachiez que en vostre córt
en *viendront aventures moins*" ††).
"*Par foi! fet més sire* †††) *Gavains*,
de ce vós *dit li vallez voir;*
fetes par ces chambres savoir
que n'i ait petite ne grant
qui orendroit ne viengne avant."
Li rois cómande qu'on i aut,
et Girflez i ala le saut,
dès que li rois le cómanda. (749)

---

[7]) *om β* [8]) 'rasaka' *A*

*) confors *B* **) qu'il *T*; verité qui nous fait *A*; verité, il nos fait maint mal *B*; verité est qui nós fet mal *?* ***) *Ainsi B*; est *T* †) *est en piez sailli. Sire, fait il,* ce que sera? *B* ††) mains *T* †††) *Ainsi AB*; Par mon chief, ce a dit *T*

eina jungfrú. Enn hón hafði eigi fólgit sik; heldr var henni nökkut þungt, ok hallaðiz hón [8*]) í eina hvílu. Þá mælti Gerflet fól þegar [9]) til hennar:
5

"Jungfrú!" segir hann, "aldri sá maðr fegra atburð,
10 enn nú er kominn í konungs höll; ok verðr þú at vísu við at taka þínum hluta, sem allar [10]) aðrar hafa tekit." — "Gjarna vil ek," sagði mærin, ["þangat ganga. Enn þú bíð til þess, er ek em
15 búin svá, sem mér sómir." Nú stóð mærin [11]) upp ok klæddiz eptir hinum beztum föngum ok þeim hinum beztum [12]) klæðum [13]), er hón átti, — ok váru þau mjök góð, því at hón var komin af ríkum
20 mönnum, — ok gékk síðan inn í höllina. Enn unnasti hennar var þar fyrir glaðr ok kátr, [áðr hón kom inn [14]).

Enn þá hrygðiz hann [ok reiddiz [14*]), er hann sá
25 hana þar komandi; því at hann vildi aldri, at hón tæki við skikkjunni; því at hann unni henni svá mikit, — þó [15]) at hann vissi fyrir sönnu glæp hennar, þá hirði hann ekki þar um; því at hann
30 vildi aldri fyrirláta hana af þeiri (hinni) miklu ást, er hann hafði á henni.

Une damoisele i tróva,
mès ele n'estoit pas mucie,
ainz estoit un poi deshaitie;
si se seoit *) seule *en son lit,*
et Girflez maintenant li dit **):
"Levez tost sus, *madamoisele* ***),
quar une *aventure* nóvele
est en cele sale venue,
Onques mès †) *tél ne fu veüe;*
si la vós cóvient a veoir;
vostre part en devez avoir,
quant *tótes les autres en ont.*"
La damoisele li respont:
"*J'irai volentiers* orendroit,
mès lessiez moi *vestir* a droit."
La damoisele s'est levée ††),
vestue s'est et atórnée
au mieus et au plus bel que pót
de la meilliór robe qu'ele ót,
puis est en la sale venue,
et quant sés amis l'a veüe
sachiez que *il fu mout iriez.*
Devant estoit joianz et liez
de ce que n'i avoit esté;
que s'il fust a sa volenté
ele ne l'afublast nul †††) jór.
Quar il l'amoit tant par amór
que *†) *s'ele eüst* de riens meffet **†)
il n'en queïst oïr le plet;
quar il en perdist son sólaz.
Sés noms ért Carados Briebraz. (780)

8*) *om β* 9) *om β* 10) *om β* 11) *a* [*om α* 12) fegrstum *α* 13) *rubris literis scriptum* ('klægdū' [?]) *A* 14) *a* [*om β* 14*) *a* [*om β* 15) at þó *β*

*) *gisoit B* **) *?* — a dit *?* — *T*: dist ***) *AB;* bele pucele *T* †) *?* — *Onques T* ††) *Ainsi AB; T*: Galeta s'estoit affublée †††) *Ainsi AB;* ja *T* *†) *?* — quar *T* **†) *Ainsi AB; T:* mespris, il vousist mieus estre a Paris

Því næst bar sveininn henni skikkjuna ok sagđi henni, međ hverri list ofin var.

5 Enn Karadin, unnasti hennar, kallađi hári röddu öllum áheyröndum: "Þú, hin sæta unnasta!" segir hann, "ef þú hefir nökkut misgört, þá kom þú aldri nær skikkjunni!

10 Því at ek ann þér svá[16]) heilhugađliga[17]), at ek vil víst eigi týna þinni ást fyrir alt veraldar gull, þó at ek vissa þinn glæp."

15

20 Þá svarar Kæi ræđismađr: "Hví mælir þú slíkt? Feginn ok kátr má sá

25

30 vera, er tapar ótrúri unnustu." Enn mærin svarar međ bliđu andliti ok mælti: "Herra!"

Lors vint avant *li damoisiaus,*
icil par qui vint *li mantiaus* *),
et si li a dit et conté
par quel engin il fu óvrez **)
et pór qoi il l'i aporta.
Et Carados grant dueil en a;
oiant tóz dist: "Ma douce amie,
pór Dieu *ne l'afublez vós mie*
se vós vós dótez *de noient,*
quar je vós aim tant ***) *bonement*
que je ne voudroie savoir
vostre meffet *pór nul avoir:*
mieus en vueil estre en dótance;
pór tót le roiaume de France
n'en voudroie je estre cert †),
quar qui sa bone amie pert
mout a perdu, ce m'est avis;
mieus voudroie estre morz que vis
que vós fussiez orainz ††) asise
ó l'amie Gavain †††) est mise."
Lors parla Keus, li seneschaus:
"Et cil *qui pert sa desloiaus,*
dont ne *doit* il *estre mout liez?*
vós serez ja mout córóciez,
se vós l'amez tant bonement;
vez en *†) la seoir plus de cent
qui se cuidoient hui matin
plus esmerées que or fin,
or le póez tótes veoir
pór lór meffez en renc seoir."
Cele, qui point ne s'esbahit,
mout doucement li respondit: (812)

[16]) *om* α [17]) heilhuganliga β

*) *Ainsi A;* or voit (vait ?) tantost le damoisel qui ot aporté le mantel *T* **) *Ainsi B* (ovré); les euvres comment il fu ouvré *A*, du mantel toute la verté *T* ***) *quar tant vós aime?* †) *savoir folie A, qui continue:* que cil qui pert sa bonne amie ††) el ranc *B;* ovrant *(ou ranc?) A* ††† Yvain *A* *†) veez*?*

segir hón, "Þat má at sönnu vera góðum
manni iðuligt angr, er [18]) unnasta hans
5 reyniz hánum ótrygg. Enn ef unnasta
mínum þætti eigi verr, þá munda ek við
taka möttlinum." — "Þat veit trú mín!"
kvað riddarinn, "þú mátt með öngum kosti
undan komaz né í móti mæla, því at allar
10 aðrar tóku við hánum." Enn hón vildi þó
eigi fyrr við taka, enn unnasti hennar leyfði
henni. Enn þegar hann lofaði, tók hón við
skikkjunni ok klæddiz fyrir allri hirðinni.
Ok kom hón henni svá skapliga, at hvártki
15 var hón ofstutt né ofsíð; heldr stóð hón alla
vega jörð um hana. Þá mælti sveinninn:
"Þat veit trú min! vel ok öruggliga má
biðja meyjar þessarar. Ok svá finnz
mér, jungfrú! at unnasti þinn má verða
20 feginn yfir aðra, þá er hér eru. Enn
nú skalt þú þat [19]) at sönnu vita, at
þessa skikkju hefi ek í marga fjölmenna [20])
hirð flutta, svá at fleiri enn þúsund,
þeira er meyjar kölluðuz, hafa falsaz undir
25 þessum möttli; ok sýndi hann aldri þinn
maka fyrr at meydóms hreinlífi. Enn nú
játa ek þér þessi skikkju hinni dýrligu,
at svá er ágæt, at engi er þvílík í heim-
inum; því at hana kann engi maðr at
30 meta með [21]) réttu verði; ok þú ein
mátt réttliga bera [22]), hirða ok hafa ok

"*Sire, fet ele,* c'est la sóme
que *c'est mehaing* *) *a maint preudóme*,
ne je ne m'ose pas vanter
que les doie tótes passer
de leauté, ne de valór,
mès se il plest a mon seignór,
je l'afublerai vólentiers."
"*Par mon* chief! *dist li chevaliers,*
vós n'en póez par él passer."
Encor ne l' vout ele afubler
tant qu'ele *en ait le congié*
de celui qui mout a proisié **),
mout a envis li a dóné.
Ele l'a pris et afublé;
maintenant voiant les barons
ne li fu trop córz ne trop lons:
tót a point li avint a terre.
"*Ceste fesoit mout bien a querre,"*
fet li vallez, ce m'est avis.
Damoisele, li vostre amis
doit estre mout joianz et liez;
une chose de voir sachiez:
je l' ai par maintes córz porté
et plus de mil ***) *l'ont* afublé;
Onques mès ne vi en ma vie
sanz meffet ne sanz vilónie
nule fors vós tant seulement.
Je vós otroi le garnement
qui bien vaut plain un val d'avoir †),
et vós le devez bien avoir."
La damoisele l'en mercie. (843)

---

18) ef *β* 19) *om β* 20) 'fiolmª' *A* 21) *om β* 22) *add* hana *α*
*) *mehaig A, mahain B; dans T, qui ne donne pas ce mot, ces deux vers sont ainsi conçus:* . . . bien savon que il meschiet a maint preudon **) devant qu'ele *aust le congié de son* tres doz *amis* prisié *B* ***) cent *A*, .iii. m. *B* †) .j. tor d'avoir (= d'ivoir?) *AB*

þínum örfum gefa." Ok lauk sveinninn svá ræđu sinni. Ok þá mælti konungr ok sagđi, at hón ein mátti [23]) réttliga [24]) hafa skikkjuna, ok hón ein væri verđug
5 at eiga.

Li rois bonement li *otrie*
et dist que siens est par reson.

Cap. XI. [Af brottför sendimanns [1])

Enn þó at allar þær konur öfundađi [2]), er þar sátu umkringis, fyrir því, at allar vildu eiga skikkjuna, þá mátti engi þeira
10 hana fá, ok engi þorđi í móti at mæla.

N'i a chevalier ne baron
ne *damoisele* qu' el *) desdie,
et s'en **) *ont il mout grant envie*
que ***) l'emporte, lór ieus voiant,
mès n'en osent fere semblant †).
Quar nule n'i tróve achoison
dont *ele ost dire* par reson.

Þá mælti herra Valven: "Þú, hin fríđa
15 jungfrú!" segir hann, "þér tókuz þat á hendr, at þér eigiđ [3]) öngum manni at gjalda ömbun fyrir skikkjuna nema hreinlífi meydóms yđvars; svá at allir ok allar, er nú sjá yđvarn góđleik, játa yđr
20 nú henni. Enn gjarna mundi þær mæla í móti, ef þær mætti finna þér sannar sakir. Enn nú hefir at högum [4]) til skipz, at [5]) þeira öfund ok angrsemi er þér fagnađr, þeira harmr þér huggan, þeira
25 svívirđing þér virđing; þeira glæpr mun þitt [6]) lof í hverju landi vaxanda." Þar

Lors si *dist méssire Gavains:*
"Bele, fet il, je *prent en mains* ††)
que vós n'en devez guerredon
se a vostre loiauté non.
Cil qui vostre loiauté voient
le vós creantent et otroient;
volentiers eles contredissent †††),
se eles lór *droit i veïssent*
que vós ne l' deüssiez avoir.
A *†) escient póez savoir
que li plus en sont mout dólent."
Li damoisiaus le congié prent
onques n'i vout plus demórer, (865)

---

[23]) mætti *α β* [24]) réttiliga *α β* *Cap. XI.* [1]) *a* [*om α β* [2]) öfunduđu *β*
[3]) *om α* [4]) lögum *α* [5]) *bis A* [6]) þér *α*
*) qui l'? **) si 'n? ***) qu'el *T* †) *Après ce vers, T (c'est-à-dire le ms. B. N. 7218) ne donne encore que ces deux vers-ci:* N'i a chevalier ne baron qui en ost dire se bien non. Explicit le mantel mautaillié. — *A et B ne s'arrêtent pas là, et c'est B qui est le plus complet et le plus conforme à la traduction islandaise* ††) ?; prain en vain *B* †††) ? — lo contredeissent *B* *†) quar a? *Cp. ci-dessus pp. 3 et 22*

næst tók sveinninn orlof af konungi ok
vill með öngum kosti þar lengr dveljaz
ok eigi mataz; heldr vill hann aptr skunda
til sinnar frú ok færa henni sitt örendi.
5 Enn konungr settiz [6*]) þá til borðs ok öll
hirð hans; ok má þat með sönnu segja,
at þar sat margr góðr riddari angraðr
sakir sinnar unnustu. Enn Artus konungr
lét veita hirð sinni með svá miklum
10 kostnaði, at hvergi hefir verit [7]) [önnur
þvílík [8]) veizla [9]) veitt né þegin. Ok er
hirðin var mett, þá gékk Karadin fyrir
konunginn ok tók af hánum orlof til
brottferðar. Ok fór [10]) hann með unnustu
15 sína kátr ok glaðr. Enn skikkjuna lögðu
þau til gæzlu í eitt munklífi. Enn nú
er nýliga [11]) forvitnat um hana annat
sinn; ok segir svá sá, er hana á, at
hann skal hvervetna láta flytja hana til
20 raunar fríðra meyja ok vænna kvenna.
Ok væntum vér þess, at fár muni finnaz,
þær er hana megi eiga; ok því mun hón
lengi ný [12]) vera. Enn sá, er skikkjuna
á, ætlar at senda hana í allar hirðir, svá
25 at allar hirðkonur [ok hirðmeyjar [13]) skulu
henni klæðaz. Enn eigi vil ek vera sendi-
maðr at fylgja skikkjunni, at ek fá ilt
af þeim ríkum mönnum, er fyrir eru,
fyrir þvílíka fórn. Nú ræði engi annat
30 til þeira enn gott; því at betr samir [14])
at leyna enn upp at segja, þó at hann
viti sannar sakir. Enn hver sem í

ainz se hasta pór le disner,
ne vout en nule guise atendre
quar a sa dame vóloit rendre
son message delivrement.
Et li rois et tóte sa gent
asist maintenant au mengier;
sachiez que maint bon chevalier
i sist, plain de córóz et d'ire.
Dou mengier ne vós voil plus dire
fors que mout bien furent servi;
et quant li mengiers fu feniz,
Carados si a congié pris,
si s'en ala en son païs,
liez et joieus, od tót (?) *) *s'amie;*
en Gales, *en une abaïe*
mistrent estoier le mantel,
qui or est tróvez de nóvel.
Et si sét l'on trés bien *qui l'a,*
et qui **) *partót le portera*
aus dames et aus damoiseles;
Seignór, dites lór téus novéles

qui ***) *partót le fera porter,*
si le cóviendra afubler.
Pór noient me travailleroie
se je *cest present* lór fesoie,
El m'en arroient mès †) tóz dis;
si m'en pórroit estre de pis
se les requeroie de rien.
Pór ce *me cóvient dire bien* (894)

6*) setz ('sest') *β* 7) *om β* 8) *a* [þvílík önnur *α β* 9) *add* verit *β* 10) *om β*
11) 'nylıghıa' *A* 12) með ('mz') *fortasse β* 13) *a* [*om β* 14) sómir *α*, sæmir *β*
*) *avec A* **) *cil?* ***) *que?* †) si m'en (eles m') haïroient tóz dis?

skikkjuna kemr, — þá sýnir hón, hvílík	
hver er, sú er henni klæðiz. [Ok megum	pór mon besoing, non pór le lór,
vér því góðar konur lofa at verðleik-	et si n'i avrai fors hónór.
um; því at þær eru verðar frægðar ok	Or nós gart tóz Cil de laissus,
5 fagnaðar [15]).	
Nú endiz [16]) hér möttuls saga. Enn	Quar de cest conte n'i a plus!
þér lifið heilir [17]) marga góða [18]) daga!	*Ci fenit* córt *mantel.* (899)
Amen.	

---

[15]) *a* [*om, in fine add β* [16]) endaz *β* [17]) sælir *β* [18]) *om β*

La *Möttuls Saga* nous est parvenue dans un assez grand nombre de manuscrits. Si cependant, dans les notes au bas du texte islandais, publié ci-dessus pour la première fois, on n'en trouve guère cités que trois (*A*, *α*, et *β*), c'est à cause du manque d'importance ou de l'état de mutilation des six ou sept autres manuscrits connus. Nous allons les énumérer tous et nous dirons un mot sur la valeur qu'ils ont pour la critique du texte.

1. Nous avons désigné par *A* un précieux manuscrit dont malheureusement il ne reste plus que deux fragments, séparés à présent, mais qui ont autrefois appartenu à un ms. in-4°, sur parchemin, de la fin du XIVe ou du commencement du XVe siècle. Le premier de ces fragments, un seul feuillet, correspondant à 13^{5}—17^{21} du texte imprimé, se trouve à la Bibliothèque de l'Université, à Copenhague. Il est relié avec d'autres fragments de manuscrits (A.M. n° 598 in-4°, cp. ci-dessous). L'autre fragment, allant dans notre texte de 27^{3} jusqu' à la fin, fait partie d'un ms. bien connu, n° 6 in-4° sur parch., de la Bibliothèque Royale de Stockholm; c'est le ms. utilisé en premier lieu par le Dr Kölbing, dans son édition des Sagas de Parceval, de Valver, d'Ivent, et de Mirmann. La *Möttuls Saga* y occupe le feuillet 127 et 20 lignes du feuillet 128. Entre le feuillet de Copenhague et le feuillet 127, il manque 2 feuillets, selon un calcul facile à faire à l'aide des mss. *α* et *β*; et avant le feuillet de Copenhague, la saga a dû occuper à peu près 2 feuillets $^{3}/_{4}$. Il y a donc, dans le ms. de Stockh. n° 6 in-4°, une lacune de 6 feuillets au moins. Le ms. 6 in-4° a été décrit par A. I. Arwidsson, dans *Förteckning öfver Kongl. Bibliotekets i Stockholm Isländska Handskrifter* (Sthm,

1848) pp. 16—18, et par M. Kölbing, *Riddara-Sögur* (Strasbourg, 1872), Einl. pp. I, II.

2. Comme le manuscrit *A* ne contient qu'une partie de la saga, nous avons dû recourir, pour le reste, à des *copies faites sur A* à une époque où il était encore au complet. Il y en a en effet deux qui, autant que nous pouvons en juger, sont faites directement sur *A* et indépendemment l'une de l'autre. Ce sont le ms. nº 179 in-fol. sur pap. (désigné par *α* au bas du texte), et le ms. nº 181 B in-fol. sur pap. (désigné par *β*), tous deux du fonds Arni-Magnéen. Le premier, décrit par M. Kölbing (*Ridd.*, p. III), a été exécuté par le prêtre Jón Erlendsson í Villingaholti (1632—1672), et se signale par une exactitude et une fidélité rares. Par conséquent, c'est de ce manuscrit que nous nous sommes principalement servis pour notre texte 1^1—13^5 et 17^{21}—27^3. Le ms. *β* appartient à un grand ms. dont quelques parties ont été décrites par M. Kölbing (*Ridd.*, pp. III, IV et XLI); il contient en outre *Erreks Saga Artuskappa* et *Samsonar Saga Fagra*. Selon une gracieuse communication de M. Jón Sigurðsson, archiviste-paléographe, ce ms. a été écrit entre 1640 et 1650. Comme *β* sert quelquefois à corriger *α*, et qu'il en est tout à fait indépendant, nous avons régulièrement donné ses variantes. Au contraire, quand nous avons mis çà et là *α* comme variante, c'est un indice que, dans ce cas, c'est la leçon de *β* que nous avons adoptée pour le texte. Afin de montrer le degré de fidélité de ces copies et par conséquent leur valeur respective, nous donnons les variantes de *α* et de *β* là aussi où nous avons suivi *A*.

3. Il y a encore d'autres mss. de la saga. En premier lieu, il faut tenir compte, entre ces mss., d'un vieux feuillet de parchemin contenant le commencement de la saga. Dans une note, 5^{24}, nous l'avons désigné par la lettre *B*. Il est conservé à présent dans le ms. A.M. nº 598 in-4º, où il est relié avec le fragment *A*, de Copenhague (cp. ci-dessus), ce qui a amené M. Kölbing à supposer (*Ridd.*, p. II) que ce feuillet a également appartenu au ms. de Stockh. 6 in-4º. A l'examiner de plus près on trouve cependant qu'il est de beaucoup plus ancien et provient d'une tout autre main. Le Dr G. Vigfússon vient en effet de vérifier que ce feuillet a fait partie du même manuscrit que les deux vieux feuillets de la *Orkneyinga Saga* que contient le ms. A.M. 325 in-4º et dont il s'est servi pour l'édition qu'il fait imprimer en ce moment. M. Vigfússon affirme que ces feuillets "ne sont pas d'une époque plus récente que l'an 1300." Nous allons donner une impression aussi exacte que possible de cet intéressant feuillet, impri-

mant en *italique* les mots correspondant dans le texte à des abréviations. Il est fort usé, surtout la première page; apparemment il a longtemps servi de couverture. Nous indiquerons comme il suit les passages plus ou moins effacés:

Un *point* marque la place supposée d'une lettre ou la distance de deux mots, s'il ne sert évidemment à distinguer les phrases; entre *crochets* [ ] sont mis les mots ou lettres qui sont entièrement effacés au ms. et que nous ne donnons que par conjecture; entre *parenthèses* enfin est placé tout ce dont la lecture nous semble plus ou moins douteuse. Ajoutons que dans l'impression nous mettons partout la lettre đ (non d) là où elle doit régulièrement se trouver, lors même que nous n'avons pu démêler nettement au ms. le fin trait qui la distingue du d.

[Mȯtt]uls s[aga] [1]).

Ar[tu]r [2]) k*onun*gr var hi(n*n*) (f)rȯ(g)sti (hȯfđingi) / . . . .
3 . . . . / . . . . va(rđ)
(fr)ȯgari ne vins[ȯ]l[li] . . . . he[i]m . . / . . . .
5 . . . . askazt . . . . milldaz/(ti at
giȯfum) hin*n* bliđazti i orđum hin*n* (hygn)azti i rađa / (gȯr)đu*m*. hin*n* . . . .
7 . . . . mi(skun*n*) s[e]md (sua) fullkom . . . . . ollu*m* hȯfđ/(ingskap)
. . . .
. . . (gofu)g / (leik *ok* sȯmđ) . . . . (þ*at* uatta h*onu*m san*n*ar) sȯgur *ok*
9 m*ar*gskon*ar* gođ frȯ/đi e*r* g . . . . h*an*s athȯvi
ok fag*ra* atburđi *er* ge*r*đuz / . . . .
11 . . . Nu tiar bok þ(*es*si) f*ra* einu*m* gam / [ansamli]gu*m* atburđ [e*r* ge*r*đizt in*n*an]
hirđar artuss k*onung*s h*ann* hafđi allt / . . . . [3]) (frialst)
13 vnder sinu valldi. En slika (sann*in*di) / . . . . n syndi mer
norȯnađa ek yđr aheyrondv*m* t*il* gama*n*s / (sva) se*m* vi*r*đuligr he*r*ra hakon
15 k*onun*gr [son hak]onar k*onung*s bauđ . . . . . . / . . . .
. . . . . . [4]) at gȯra . . . . þ . . . . /

A þe*i*ri (tiđ e*r*) he[i]log kirkia ka[llar penthecostem en] norđm*enn* /
17 kalla pikis daga þa hafđi artur k*onung*r (sama*n* samnat) hirđ / liđi sinu ollu
19 [*ok* let] (ueita þ*eim*) margskon*ar* g(ođgi)eti sva at engi k*onung*r / hellt sua
rikuliga sina hirđ *ok* (firi*r*) . . . . [5]) hins vin / sȯlazta

---

[1]) *Rouge* [2]) *L'initiale a été rouge (comme le sont effectivement encore celles des chapitres suivants), très-grande, haute de 5 lignes; à présent le mot est à peine lisible.* [3]) *Je crois pouvoir lire, ici à la fin:* saxl*an*d [4]) *A la fin, je crois entrevoir les lettres* gs *ou* đs [5]) *Si je ne me trompe, il y a* þ. sok. . . . . gd . . v.

m . . . . [6]) h*ans* . . . .
21 . . [7]) (m*argir*) k*onun*gar / *ok* agiæt*ir* hofđingiar sua se*m* þ*es*si saga vatt[*ar*]
. . . . / eru gioruar Artur k*onung*r villdi v*er*đa ui(ss)
23 allra tiđi*n*da [*er*] gorđuz(t) / i riki h*ans* *ok* [i] ođrum l*ond*u*m* . *ok* fir*ir* þ*ui*
let h*ann* blasa hv*er*v(*et*)na i . . . . . . [8]) / *ok* (m)orgu*m* [9]) *ok* alme*nn*iligum
25 gatna motu*m* at hv*er*r sa mađr *er* þ*ar* vǫr(i) / v*m* farandi skylldi koma (*til*)
hirđar h*ans* þ*at* fylgdi *ok* k*onun*gsins b[ođi] / at (hu*er*r) sa mađr se*m* h*ann* [10])
27 atti un*n*ustu þa skylldi ho*n* fylgia h*on*um *ok* / v[*er*]a k*onun*gi ia(fn) vel komin
se*m* (vn*n*[a]sti) h*en*nar. *ok* ko*m* þa . . . sua mi / kill fiolđi at ei*gi* mátti tolu
29 a koma *ok* fi*rir* þui v*ar* vant hino*m* / hygnazta at kiosa or sua miklum fiolđa
hina friđoztu *ok* / (hina) kurteisoztu En d*r*ott(ni*ng*) v*arđ* fegin kuamo þ*ei*ra
31 *ok* hafđi / (þǫr) i loptu*m* sinu*m*

. . . drotningv artur[s] [11])

Drotn*ing* v*ar* hin*n* kurteisazti kvenm*ađr* *ok* hafđi rǫđur sin*ar* ske*m*tan
33 *ok* gaman v*iđ* þǫr (m*eđ*) / kurteisligu*m* hǫtti *ok* fullg*er*đi fagnat þ*ei*ra ho[*n*]
gaf þ*eim* gođa*n* / gangv*er*i m*eđ* ymisu*m* litu*m* sua at hin*n* dalegsti v*ar* buin[*n*]
35 gođu*m* pellu*m* / međ (gra*m*) eđa huitu*m* (skin*nu*m) En sa (se*m* klǫđa) bunat
þ*ei*ra uilldi skil/visliga . . . . (þa) . . . . . langa gǫra. En
2 (ek vi)ll ei*gi* yđr // duelia lengi *ok* segiu*m* yđr fatt af morgu sva at villd-
are bunađir / v*oro* ei*gi* i heiminv*m* en*n* þ*ei*r *er* þar v*oro* gefnir *ok* engi
3 k(a)upm*ađr* kun*n*i at kau / pa þa eđa selia v*iđ* v*er*đi Drotni*ng* v*ar* vinsǫl af
hv*er*skonar kvenman*n* / ligum skǫrungleik Nu let ho*n* þ*ar* nost fram b*er*a
5 dyrlig bellti. *ok* rík nis / ti agiet fingr gull m*eđ* allzkonar steinu*m* sva at engi
m*ađr* sa iafngno(g) / fǫng agiet*ra* gripa se*m* d*r*otni*ng* gaf m*eđ* *sua* gnógu*m*
7 gođuilia at [12]) lét hv*er*ia (s*ua*) / mikit taka af *ok* hafa sem hon villdi /

Nv *er* at rođa um artur k*onung* hin*n* frǫgia *er* gefa let hirđ sin*n*i *ok*
9 viđr / kuomo m*on*nu*m* rikan gangv*er*i *ok* pruđan bunađ. ny h*er*klǫđi *ok*
gođ / vapn *ok* hesta af spania *ok* lu*m*barđia. *ok* v*ar* þ*ar* eingi *sua* fatǫkr
11 kom*inn* / at ei*gi* þa þar hin*n* bezta ga*ng*v*er*i *ok* ǫrug*g* vapn. *ok* góđan hest
af *sua* / gnogu*m* fǫngu*m* at ekki vetta skorti þ*at* *er* hafa skylldi *ok* alld*r*egi
13 v*oro* / i k*onung*s hirđ sua rikar giaf(*ar*) gefnar sem þar voru þegn*ar*. ne

---

[6]) *Au commencement, j'entrevois* . . . . esks . . va . ta, *ou quelque chose de semblable; à la fin 'til' (ou 'ok')* [7]) *Les premières lettres semblent être* ermu . . . (= eru nu komnir?) [8]) *A la fin, il faut peut-être lire* dum [9]) *Ou peut-être* i (*ou* a) torgum; *cp. Skikkju-Rímur I, 26* [10]) *Sic!* [11]) *Rouge* [12]) *Sic!*

sua gnogli[ga] / fengnar En*n* k*onung*r sialfr v*ar* mikils lofs v*er*đr þ*ui*at sva
15 lét h*ann* (bl)iđul(ig)a / vi*đ* alla sem h*ann* kostađi ekki þ*at* *er* h*ann* gaf En
laug*ar*dagin*n* f*irir* pikis daga / v*ar* sam*an* kom*in* su hirđ oll *ok* *sua* val buin*n*
17 at hestu*m* *ok* klǫđu*m* *ok* vapnu*m* at / hv*er*gi i heiminu*m* v*ar* on*n*ur hirđ
þ*es*sarri lik at hirđligu*m* atf*er*đu*m* *ok* kurtei/sum siđum v*ar* þar mikil skemtan
19 *ok* m*ar*gskonar gaman. *ok* tiguligr / fagnađr *sua* m*ar*gra hǫv*er*skra mana se*m*
þ*ar* *voro* saman ko*m*nir /
21 Sem þ*ei*r hofđu allan dag v*er*it i þ*eim* fagnađi *ok* kvellda tok / þa for
hv*er*r t*il* sins h*er*b*er*gis *ok* biugu þa skiadsveinar [13]) þ*ei*ra rekkior / þ*ei*ra
23 *ok* for þa allt liđit at sofa En*n* er dagr ko*m* *ok* lysa tok þa klǫd/duz allir *ok*
for þa oll hirđin aptr i k*onung*s garđ *ok* fylgde k*onung*i t*il* hofuđ k*ir*kiu / þa
25 ko*m* þar *ok* d*r*otni*n*g me*đ* meyium sinu*m* *ok* matti þar þa sia m*ar*gan p(ru)/đan
man*n* *ok* kurteisa konv *ok* fagran bunađ se*m* þar v*er*i þa allt þ(*at*) / folk
komit e*r* f*r*iđast v*ar* i heiminu*m*. En e*r* tiđo*m* v*ar* lokit for oll h*ir*đin i
27 k*onung*s / garđ. *ok* leiddi þa d*r*otni*n*g kven*n*a fiolđa sin*n* i lopt sin tiguliga
buin *ok* / rikuliga tiolldut En*n* rođisme*nn* *ok* þionostu me*nn* hofđu hin gnǫgstu
29 fǫng / allzkon*ar* vista *ok* hins b(e)zta dryks e*r* v*ar* i heiminu*m* međ margskon*ar*
hǫt / ti at bva borđ međ gnogu gođgieti. kleddu þ*ei*r þa borđ me*đ* hinu*m*
31 huit/oztu*m* duku*m*. (þ*ei*r) lǫgđu a gullspanu *ok* silfr spanu knifa vel buna
silfr [14]) dis/ka međ sallt(i) (var þa) matr albu[in*n*] k*onung*i ok allri hirđ
. . . . [15])
33 En*n* su var siđvenia artu(rs) k*onung*s at alld*r*egi villdi h*ann* t*il* borđz
ganga fyʀ / en*n* h*ann* fe(n)gi nokkur ny tiđinde v*m* ein hv(*er*)n hlut [nǫr]
35 eđ[a] fiaʀi. En / [d*rot*]ni*n*g kallađi t[*il*] sin h*er*ra valvein e*r* forstiori v*ar* allra
rođis man*n*a k*onung*s —

Ainsi qu'on le trouve facilement, ce ms. *(B)* offre, malgré une ressemblance essentielle, un assez grand nombre de dissemblances avec *A* (représenté par α et β, principalement par α). En général, il est un peu plus concis, ce qui, aussi dans les rédactions islandaises des sagas chevaleresques, est ordinairement un signe d'antiquité; ainsi les phrases: 'hinn siđugasti — bjóđöndum,' *A* 1^{6-9}, manquent dans *B*; par contre, 1^{17-20} il ajoute quelques lignes, malheureusement en partie effacées, qui répondent en effet mieux au texte français (cp. franç. 2^{14-16}) et qui auraient permis de mettre en italique — ce qui marque partout l'accord avec la traduction

---

[13]) *Sic!* [14]) *Ce mot est ajouté au-dessus de la ligne* [15]) *Il y a des traces d'une rubrique rouge*

— cette phrase entière: 'tint *li rois Artus córt pleniére; oncques rois en nule maniére* nule plus *riche córt ne tint'*. — 2^{6}, il ajoute: (svá at engi maðr sá) 'jafngnóg föng'; cp. franç. 3^{28} (*A* 3^{30}) *'tel plenté'*. — 2^{28}, il ajoute: (í lopt) 'sín tiguliga búin ok ríkuliga tjölduð,' cp. fr. 5^{17} (*A* 5^{16}) *'sés chambres encortinées'*; 2^{33} 'sallt(i)' est sans doute la bonne leçon, cp. fr. 5^{22} *'les saliéres'* (*A* 5^{24} 'slátri'); les noms 'Valvein' 2^{35} et 'Artur' 1^{1} (?), $1^{17,22}$, 2^{8}, où *A* porte 'Valven', 'Artus'; 'Almannia' tombé 2^{10}, cp. fr. 4^{9} (*A* 4^{9}); 'at heyra tíðir' tombé 2^{24}, cp. fr. 5^{10} (*A* 5^{9}); — voilà des faits qui donnent une idée du rapport mutuel des deux mss. Signalons encore, pour ce qui est du vocabulaire de *B*, que 'gangveri' se trouve comme l'accusatif d'un subst. masc. 1^{34}, $2^{9,11}$.

Le ms. *A* ne dérive pas de *B*, mais *B* est plus voisin de leur original commun. Si nous avions eu *B* aussi complet que *A*, nous aurions pris *B* pour base de notre texte.

4. Le ms. A.M. n° 588 J, in-4° sur pap., nous intéresse beaucoup moins. Il contient une rédaction abrégée, faite d'après *A* ou *α* et qui, à en juger par une foule d'expressions modernes, est assez récente.

5. Restent enfin quatre mss. sur pap. qui tous dérivent de *β*. Deux de ces mss. — n° 1708 in-4° du fonds royal nouv. á la Grande Bibliothèque Royale de Copenhague, et n° 246 in-fol., fonds Kall, ibid. — sont de pures copies sans additions; les deux autres mss. — A.M. n° 588 H in-4° et n° 1768 in-4°, fonds Thott à la Gr. Bibl. Roy. de Copenh., — s'accordent à intercaler, avant le passage qui commence 28^{5} de notre texte, le morceau suivant, que nous donnons ici d'après le premier des deux mss., en ajoutant entre parenthèses les variantes de l'autre.

J þessu bili kom ad drottning Phænix kongs hins gamla og slö ÿfer sig møttlinum, för møttulinn hæfiliga nema þad eina ad IV gøt saust ä honum allt umm kring, þä mællti Kiæi (Rædismann) ad af morgum mundi sü mær fiflud verid hafa (vera).

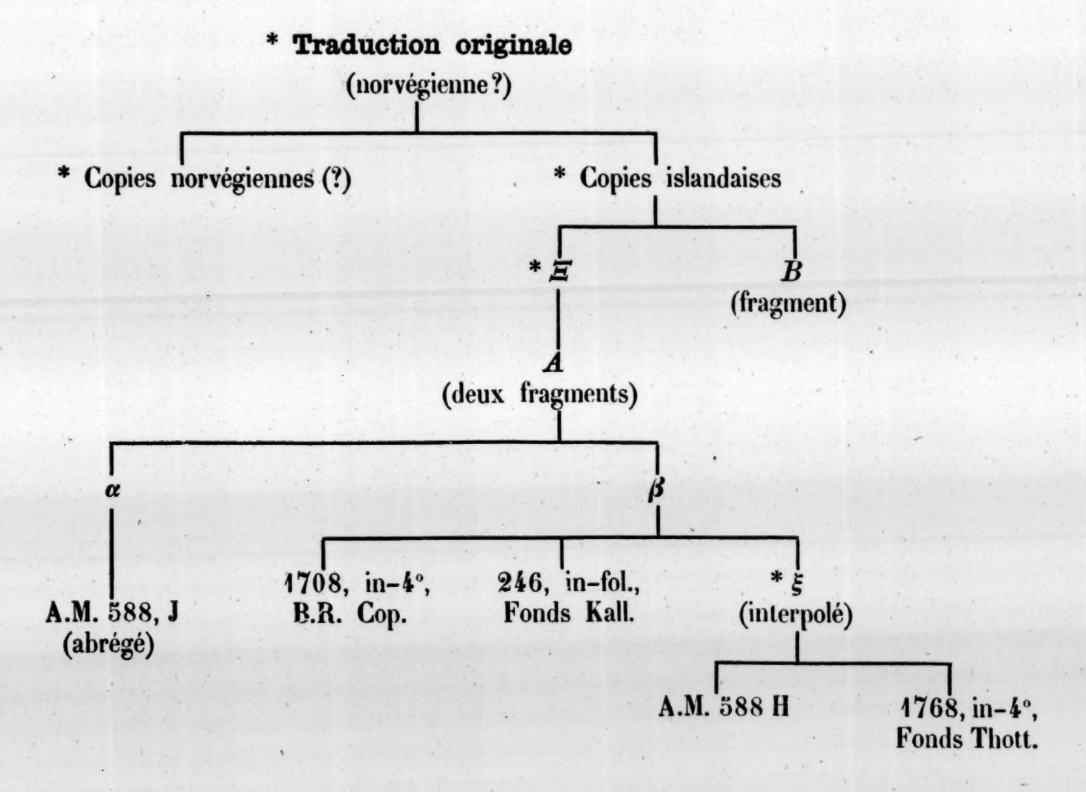
Þui næst kom dÿrgia ein dvergs og klæddist møttlinum Enn hann tök henne eigi leingra enn j olboga böt allt umm kring, þä mællti Kiæi (Rædismann), Sü mundi ötæpt og allfimliga einhvorn fadmad hafa. Þar effter seigir Gerflet föl kongs ad unnusta sijn (hans) skule møttulinn taka, og siër seigi hugur umm ad hun muni vegna sinnar trÿgdar (sokum sinnar trygdar muni) møttulsins eigandi verda, þä gieck mærin ad og kastadi ÿfer sig møttlinum, för hann þä munndängliga allt umm kring ä bak og bädar sijdur nema framan fyrir nedan

naflastad var ä honum stört gat sem eigi vanst ad hÿlja: þä mællti Kiæi, ad þessi unnusta Gerflets mundi sinn mittiss flet *(Sic!)* eigi margbannad haffa, og mætti hon þui ä samà beck setiast sem hinar adrar er móttullinn hafdi ad ötryggleika uppvijsar [1]) (uppfysar) giort.

Que l'on compare à cela, plus loin, *Skikkjurímur* III 41—45; on verra que quelques-unes des expressions mêmes de cette interpolation sont empruntées de ce récit poétique.

6. Au *British Museum* à Londres, il y a enfin, dans le ms. 4859, une copie de la *Möttuls Saga.* Nous ne l'avons pas vue, mais M. Vigfússon, qui l'a examinée, nous assure que ce ms. est sans aucune valeur pour la critique.

Pour résumer enfin les résultats de nos recherches, nous donnerons le tableau suivant; un astérisque indique que le manuscrit en question est perdu.

[1]) v *est mal écrit, semblable à un* f

La manière dont nous avons utilisé, pour le texte islandais, les trois mss. dont nous nous sommes principalement servis, demande quelques mots d'explication. De ces mss. *A* date, nous l'avons déjà dit, de l'an 1400 ou environ, et *αβ*, du milieu du 17e siècle. En publiant le texte, nous avions à choisir entre trois méthodes différentes: 1° reproduire littéralement, à l'aide de toutes les ressources typographiques possibles, les manuscrits tels quels; 2° tâcher de restituer la forme vraisemblable de la traduction originale, en norvégien du commencement du 13e siècle; 3° "normaliser" le texte, en nous conformant plus ou moins à la méthode généralement adoptée à présent pour les textes islandais.

La première de ces méthodes, sans doute la meilleure lorsqu'il s'agit d'un manuscrit très-ancien, ne se recommande plus dans le cas de manuscrits aussi récents que les nôtres. D'ailleurs, les grammairiens n'en tireraient pas grand profit, et pour ceux qui ne s'intéressent qu'au fonds du texte, la lecture deviendrait très-incommode; cette dernière raison a été tout à fait décisive pour nous. Quant à la deuxième méthode, on ne peut guère espérer de réussir à retrouver, par conjecture, la lettre même de la rédaction originale, surtout si l'on considère combien les copistes islandais prenaient de libertés en transcrivant ces sagas.

Nous avons donc adopté la troisième méthode. En "normalisant" l'orthographe, nous nous sommes efforcés de conserver et de rendre les traits qui caractérisent, selon nous, la prononciation et l'orthographe usitées en Islande vers la fin du 13e siècle, époque à laquelle on pense que la composition des sagas était surtout florissante dans l'île. Il est en effet assez probable que c'est alors que notre saga y a été transplantée. L'orthographe adoptée pour notre texte est, à quelques légères modifications près, la même qu'on trouve p. ex. dans le dictionnaire islandais-anglais de Cleasby-Vigfússon. La principale différence est que, pour le préfixe negatif, nous écrivons *ó-* au lieu de *ú-*.

Parmi les modifications apportées à l'orthographe du ms. *A*, nous signalerons les suivantes.

Au subjonctif, première pers. sing., ce ms. préfère la terminaison *-i:* prés. *faai* 33^{27}, impf. *vissi* 30^{12};

l'impf. du verbe *hirða* est écrit *hirtí* 29^{29};

le part. passé neutre du verbe réfléchi *klæðaz* est écrit *klædz* 15^{29}; la forme *klættz* que nous avons adoptée est étymologiquement plus correcte, mais elle ne trouve en général que peu d'appui dans les mss.;

au lieu de *öln* 13^{10}, le ms. (aussi *αβ*) a la forme *alin*;

peut-être aurions-nous dû écrire ***kvensligum*** avec une *n* 16^{19}, ainsi que le porte *A* (*'kuenslighum'*).

Au reste nous ferons observer que dans *A* la lettre *r* a souvent la même forme que *z*, surtout après *d*, *g*, *h* et *o*. On voit par les copies que ce fait a rendu incertaine la lecture du nom propre ***Bodendz*** 18^{22} et 19^{6}: *α* porte ***Bodendz***, *β* ***Bodendur***; c'est par inadvertance que dans notre texte nous avons admis la variante de *β* et non la bonne leçon de *α*.

Quant aux noms propres en général, nous avons gardé telles quelles les leçons de *A* et de *α*, sans même y ajouter les accents. C'est que nous supposons que, dans les noms propres des sagas chevaleresques, les accents sont en général d'une date très-récente; du reste, les indications des mss. sont trop incertaines sur ce point pour permettre de prendre une décision à cet égard. Le nom *Valven* soulève quelques difficultés. Le plus souvent il est abrégé, mais *A* 14^{1} il est écrit en toutes lettres *ualuen* (= *Valven*), *α* $6^{4,5}$ *Valvē* (*β* ibid. *Valver*), *α* 10^{26} et *β* 10^{32} ***Valvent***. Comme *α* et *β* sont d'accord pour admettre la dernière orthographe, il est vraisemblable que ***Valvent*** s'est trouvé aussi dans *A*, et par conséquent nous l'avons gardé 10^{22}, 10^{26}, et un peu plus bas 11^{10}; ailleurs toujours ***Valven*** (aussi $6^{4,5}$).

Les copies *α* et *β* sont, nous l'avons dit, indépendantes l'une de l'autre, et on a pu voir dans les notes qu'elles ont souvent des leçons différentes. Quelquefois, p. ex. au commencement de la saga, ces différences peuvent dépendre de ce que l'original *A* a été difficile à lire. Les deux mss. omettent les rubriques et les lettres initiales des chapitres; tout cela se trouve en rouge dans *A*. Là où *A* manque, nous avons restitué les initiales par conjecture [1]).

Parmi les modifications d'orthographe et de flexion assez considérables que nous avons cru devoir faire au texte de *α* et de *β*, nous allons relever les suivantes.

α porte 4^{15} *gjafir*, *β* 22^{14} *á jörđu* et 14^{25} ***ræđismann***; *α* 7^{20} ***hall*** et 4^{30} ***fögnuđi***, *α* 1^{2} *frækleik* au lieu de ***-kn-***.

α et *β* ont tous les deux ***hvítustu*** 5^{22}, et ***beztu*** 17^{4}; ***fræga*** 2^{3}, et ***frægum*** 3^{27}; *α* et *β* 1^{4} ***frægari***, mais *α* 24^{17} *trygri* (pour *tryggvari*); *α* 1^{2} *frægasti*, *α* et *β* 1^{3} *vinsælasta;* mais *α* 1^{6} ***hagráđsti;*** *α* 24^{20} il y a *bráđskeytr*.

Le génitif du pron. pers. au lieu d'un pron. poss. se trouve dans *α* 21^{24} et 24^{9} (*yđar*), dans *β* 9^{1}, 14^{30} et 15^{1} (*yđar*); *α* 11^{28} porte *hinu* (décl. faible) au lieu de ***hina***. C'est une faute du copiste (prononciation vicieuse?) quand il y a ***hingum*** dans *α* 20^{27} et ***þaug*** dans *β* 8^{1}. Pour ce qui est de l'usage du pronom ***hinn***,

---

[1]) Le Dr Vigfússon nous a fait remarquer que 2^{13} il faut Á au lieu de Í.

nous ferons observer que 5^{19} *α* et *β* ont *þann* (bezta drykk); 10^{6} *β* omet *hinum*; *α* et *β* tout de même 15^{11} (cp. 22^{24}); 23^{2} *β* omet *hina*, 26^{17} *α* et *β* *hinn* (cp. 29^{30} où A omet *hinni*). — Bien souvent *β* a *sem* pour *er*; du reste ce ms. omet quelquefois la particule relative *er*, *sem*, ou *at*; au contraire, il ajoute *at* après *hversu* 18^{15} et 22^{7}.

La forme *fengja* se trouve dans *α* et *β* 6^{16}; l'imperf. *þáði*, (au lieu de *þá*, du verbe *þiggja*) dans *β* 4^{11}; l'impérat. *gang* dans *β* 16^{15}; la forme moderne *höfum* dans *α* et *β* 18^{25} doit être corrigée, dans notre texte, en *hafim*.

Allskyndis se lit dans *α* et *β* $3^{14,15}$; *harla* dans *α* 8^{28}, *fjœr* (au lieu de *fjarri*) dans *β* 6^{2}; *fjœrri* dans *α* et *β* 10^{13} et dans *β* 27^{4}.

Etc. etc.

Nous indiquerons aussi quelques légères fautes du copiste dans *α* et *β* que nous n'avons pas mentionnées dans les notes au bas du texte:

3^{6} 'enumm' *α*, *pour* einum; 4^{13} 'væita' *α*, *pour* vætta; 5^{23} 'gullspona' *α*, *pour* -nu; 13^{4} 'þ^{u}' *α*, *pour* því (*ou* þar?); 13^{30} alla *omis par α*; 15^{1} 'abyrd' *β*; 15^{4} dugandi maðr yðr *α*; 28^{27} loptum *β*.

Enfin il faut citer deux passages où notre texte, quoique s'appuyant sur les mss. sur pap., demande une correction: 11^{12} *hvervetna* (ainsi *α* et *β*) doit être corrigé en *hvetvetna*, ou mieux encore peut-être en *hvatvetna;* 22^{7} il faut peut-être lire: "fyrr enn þér vitið þetta, eða sjáið," etc. — *α* porte: "fyrr enn þér vitið þetta, enn þér sjáið" (la leçon de *β* est donnée au bas du texte); peut-être la membrane a été difficile à lire dans ce passage (cp. 14^{2-4}).

Il y a un nombre de mots et d'expressions dans *Möttuls saga* qu'on ne saurait s'expliquer suffisamment à l'aide des dictionnaires qui existent, — même le dictionnaire de Cleasby-Vigfússon aura un petit supplément dans les notes suivantes, où l'on trouvera aussi des observations critiques, etc.

1^{4} fullkomliga, *adv., en général, tout court, ou assurément (?); (cp. le dictionnaire de Fritzner).*

1^{7} stjórn, *au plur.: actes de gouvernement.*

1^{8} beinisamr (*α*, beinasamr *β*), *hospitalier (cp. les dictt. de Jónsson et de Halldórsson s. v.* beinsamr*);* b—r bjóðöndum, *hospitalier, généreux de tout ce qu'on offre (à des hôtes)? Ou bien,* bjóðöndum *est une mauvaise lecture pour* biðjöndum; *alors c'est 'généreux envers ceux qui demandaient' (l'hospitalité, etc.)*

1^{14} riddaraskapr, *au plur.: des exploits chevaleresques.*

2[10] fákunnugleikr (α) *ou* fákunnleikr (β), *ignorance;* f—r minn, *moi, pauvre ignorant (cp. Fritzner).*

3[2] jafnvelkomin, *aussi bienvenue (que son ami).*

3[13] gangvera (α) *et* gangvara (β), *aussi* 4[6,11], *vêtements, habillements (cp. ci-dessus, p. 36 le fragment de B* 1[34], 2[9,11] *et p. 39).*

3[15,16] *Nous avons modifié le texte d'après les exigences du sens; cependant, quand on compare B* 1[33,34], *on est amené à croire que la leçon de α et de β (voy. la note) est correcte, et que* hin dáligsta *se rapporte à* gangvera *(l. 13); mais ce qui précède (ll. 12-15) est probablement corrompu.*

4[18,19] láta laust við e—n, *faire des présents à qn.*

7[11-13] *Anacoluthe, qui consiste en ce que* þeim *est employé au lieu de* orðum, *contenu dans* orðfæri *(cp.* Þiðreks saga, *chap. 82:* Síðan ferr hann af hestbaki — ok leiddi hann í skóg ok festir hann við eitt tré), *et que* skipandi *est au nominatif (cp. plus bas* 10[21,22]*).*

8[22] at skyldu *semble signifier: 'conformément à votre devoir de chevalier' (de servir les dames); le mot vient du subst.* skylda *plutôt que de l'adj.* skyldr.

9[11,12] *Le pluriel qui se trouve dans la proposition accessoire après le sing.* fjölða *est amené par le génitif partitif* hagra manna ok hygginna *qui suit et qui détermine* fjölða.

9[20,21] hagleikr *veut ici dire: un objet artistement fait.*

9[25-27] *Anacoluthe:* hver sú mær — þá mundi möttulinn sýna glæp hennar. *La locution* spillaz af unnasta sínum, *'être séduite de (= de chez, non = par) son ami,' nous semble suspecte.*

10[2] fals-konur ok meyjar; fals- *se rapporte aussi à* meyjar; *cp.* 20[14] hundaveiði ok hauka.

10[17-19] ok enskis annars örendis *est gouverné de* em ek kominn, *non de* biðja.

10[21,22] ok svá þiggjandi, *anacoluthe: il faut répéter* gjöf *au nominatif; cp.* 7[12,13] skorti hana *(accusatif)* — skipandi.

11[17-20] þvílíka görsemi—görvan, *anacoluthe; le scribe a pensé au mot* möttul *(l. 15); cp.* 19[13,14] *et* 20[24-28].

11[22,23] *La construction* heita e-m e-t *(promettre qc. à qn) que présentent ici les deux mss. sur pap. n'est confirmée d'aucun autre exemple; c'est pourquoi nous l'avons altérée. — La leçon de α* ímundanga ('j mundanga') *représente probablement une signification renforcée de* mundanga.

15[18] ríkisfrú, *femme noble.*

17[26] falla *aurait ici une signification exceptionelle de pécher, transgresser; mais sans*

doute il vaut mieux supposer la suivante leçon: hversu 'unnustu' hans hafði fallit, *comment il (le manteau) lui était allé (cp.* 18^{10} *et le texte franç.* 17^{24}*).*

$18^{8,9}$ ofbráðlátr, *trop empressé, étourdi.*

$20^{5,6}$ ekki hafði hann um þat *semble signifier: il n'en dit mot; cp. Cleasby-Vigf. s. v.* hafa A III, 1, *les derniers exemples;* IV, 2, γ, *le dernier exemple, et* Magus saga jarls *(1877) chap. 18:* keisari hafði fátt um.

20^{21} tjá, *comme* 22^{11} *l'imparf.* tjáði, = tjóa *servir, être utile.*

21^{4} vilja *ici verbe actif (=* vilja hafa*); cp.* Hrafnkels saga *(1847)* 9_2, *et* Ísl. Homiliubók *(1872)* 13^{29}.

21^{5} leiðaz, *au passif, d'une personne: être (ou devenir) dégoûtant.*

21^{14} *Le sujet sousentendu de* sýnir *est* möttullinn.

$22^{6,7}$ takið eigi þetta mál svá fast í orðum, *ne parlez pas avec tant d'assurance de cela.*

22^{8} 'at kveldi er dagr lofandi,' *proverbe; cp.* Hávamál 81 *(éd. Bugge).*

$23^{19,20}$ Hvat er konum þessum? *'Qu'est-ce qu'ont ces dames?' Cp.* Guðrúnarkviða III, 1 *et* Hervarar saga *(1873)* 306^{15}.

$24^{8,9}$ *D'après la leçon de α adoptée au texte,* halda *se trouve ici avec un accusatif et un datif coordinés;* formáli (α) *ou* formæli (β) *n'a apparemment cette fois que la signification de 'promesse'.*

25^{3} almundanglig, *'qui sied parfaitement', ou* allmundanglig *(c'est ce que portent α et β), 'qui sied très-bien'; ni l'un ni l'autre mot ne se trouve dans les dictionnaircs.*

27^{2} *Le texte a été modifié pour mieux satisfaire au sens et à l'original français; s'il fallait garder la leçon des mss. sur pap.,* framleiðis *ne saurait signifier autre chose que 'surtout, par préférence'.*

30^{10} heilhugaðliga (α, heilhuganliga β), *cordialement, sincèrement, (=* 'af heilum hug'*, cp. Fritzner).*

31^{27} játa e-m e-u, *accorder qc. à qn. (cp. Fritzner).*

$32^{15,16}$ þér tókuz þat á hendr, *vous avez agi de manière à ce que (?).*

32^{22} hefir at högum til skipz, *l'affaire a tourné bien, comme il faut.*

Comme la plupart des productions françaises du moyen âge, le petit fabliau qu'on a intitulé tantôt *Le mantel mautaillié,* tantôt *Le court mantel,* a trouvé de bonne heure accueil dans les littératures étrangères [1]). On connaît depuis longtemps

[1]) Nous renvoyons à Ferd. Wolf, *Ueber die Lais, etc.*, p. 176, à Dunlop (Liebrecht),

le fragment, en vers, d'une rédaction en vieux-allemand de ce fabliau (voy. Haupt et Hoffmann, *Altdeutsche Blätter*, Leipzic 1840, II, 217), et quelques ballades anglaises qui ont évidemment le même sujet (voy. Karajan *Der Schatsgräber*, Leipzic 1842, p. 27 et 36; Percy, *Reliques of Ancient English Poetry* p. p. Willmott, 1859, p. 377, 574).

La version intitulée *Möttuls saga* que nous publions aujourd'hui pour la première fois, est sans doute la plus importante de toutes pour la connaissance du fabliau même; car c'est une traduction assez fidèle et soignée d'un manuscrit français perdu qui a ressemblé en général au meilleur des manuscrits conservés (B. N. nº 7218), mais qui était plus complet et probablement plus prochain de l'original commun à tous les manuscrits connus.

La traduction est en prose, comme la *Karlamagnús saga*, les *Strengleikar* (ou Lais), et dans la règle toutes les traductions de cette espèce. On sait que le haut Nord possédait depuis longtemps, au treizième siècle, une poésie et une versification tout à fait originales et déjà soumises à des lois qui, quant à la sévérité et l'abondance des règles à suivre, dépassaient même la poésie de la langue d'*oc*. Mais à côté de cette poésie artificielle et le plus souvent très-obscure, ou du moins très-difficile, il y avait déjà une prose vraiment classique, remarquable par sa clarté, et fort goûtée de ces peuples conteurs qui l'avaient créée. Par ce fait, on s'explique ce nombre étonnant de traductions en prose, exécutées très-souvent avec une fidélité et un goût exquis, à un temps où les peuples voisins ne racontaient encore qu'en vers [2]).

Ce qui rend la traduction de *Möttuls saga* particulièrement intéressante, c'est qu'elle annonce expressément [3]) qu'elle a été faite sur les ordres du roi Hákon Hákonarson (surnommé le Vieux). Ce roi régna de 1217 à 1263, et fut ainsi contemporain de Henri III d'Angleterre, des rois Philippe Auguste, Louis VIII et Louis IX de France, et d'Alexandre II et d'Alexandre III d'Écosse. Le traducteur ne se nomme pas; peut-être fût-ce le frère ou abbé [4]) Robert, le même qui en

---

Geschichte der Prosadichtungen, p. 85 et 111, et à F. H. von der Hagen, *Gesammtabenteuer*, p. LXXXIII et suiv., surtout p. LXXXIX, pour des renseignements sur le sujet et l'origine du fabliau même.

[2]) Cp. Keyser et Unger *Strengleikar*, Kristiania 1850, Préface, p. XIV.

[3]) Voy. plus haut, p. 2^{5-11}: "Je traduis en norrois *(norræna)*, pour plaire à vous qui m'écoutez, ce conte *(sannendi)* tel que je l'ai trouvé *en français (valskan)*; car le roi Hákon, fils de Hákon, a demandé à moi, pauvre ignorant *(fákunnugleikr minn)*, que je fasse quelque chose de plaisant du sujet qui suit ci-après." Cp. *Strengleikar* p. X.

[4]) Une expression telle que "*fákunnugleikr minn*" accuse en effet le style d'un ecclésiastique.

1226 traduisit *Saga af Tristram ok Isond* [5]) et qui se nomme aussi comme le traducteur de *Elis saga* [6]).

Le fabliau est-il venu en Norvége directement de France, ou a-t-il passé par l'Angleterre? Nous ne déciderons point cette question. Apparemment les manuscrits du fabliau français que nous avons pu connaître ne sont point écrits dans le dialecte anglo-normand. Comme fait général il faut pourtant supposer que la plupart des ouvrages traduits par les soins du roi Hákon sont venus d'Angleterre (voy. G. Storm, *Sagnkredsene om Karl den Store, etc.* p. 13; *Strengleikar* p. XII). On sait que ce roi avait de fréquentes et d'intimes relations avec Mathæus Parisiensis (1197—1259). Ce savant moine demeurait en Angleterre; il visita deux fois la Norvége, la première fois en 1248, et probablement il était devenu le commissionnaire littéraire du roi longtemps avant cette visite.

Nous avons déjà mentionné (ci-dessus, p. 46) quelques ballades anglaises qui ont pour matière le mantel gagné par l'amie ou l'épouse de Sir Craddocke, et qui attestent suffisamment la popularité de ce sujet en Angleterre. Mais il y a une preuve encore plus concluante du fait que le fabliau du *mantel mautaillié* était au moins connu dans ce pays. C'est le passage suivant, tiré d'un beau manuscrit de la *Scala Chronicon*, écrit "en 1362 ou environ" (voy. une lettre de M. Wright, dans Wolf, *Ueber die Lais, etc.* p. 376) et conservé au Corpus Library, à Cambridge:

Arthur dit aux messagers envoyés par l'Empereur qu'il voulait se rendre à Rome, — si lour bailla lettres directis a lour Emperour. qe sen departerent de Carlioun. a quel hour estoint acordez de counsail. le iour et lieu de lassemble de lour ost. si demenerent le iour od grant reuel. Meisme le nuyt. Estoit enuoye en la

---

[5]) La plus longue récension de la *Saga af Tristram ok Isond*, conservée dans le ms. A.M. n° 543, in-4° du 17ᵉ siècle, commence par ces mots que par curiosité nous donnons en entier:

Hier skrifast sagann af Tristram og Isond drottningu j hvórre talad verdur umm obærelega ast er þau hófdu sijn a millumm. Var þä lided frä hingadburde Christi 1226 aar, er þesse saga var a norrænu skrifud. efter befalningu og skipan virduglegz herra Hakonar kongz. Enn Broder Robert efnade og uppskrifade efter sinne kunnattu, med þessum vidtókumm sem efterfilger i sógunne, ok nu skal fra seigia.

Pour ce qui est d'*Irents saga Artuskappa* voy. Kölbing, *Ridd.*, p. 136.

[6]) C'est ce qu'affirme la saga elle-même. Dans le plus ancien ms., n° IV—VII, in-fol. de la bibl. d'Upsal, fonds De la Gardie, du 13ᵉ siècle, le 50ᵉ et dernier chapitre finit ainsi qu'il suit:

En huessu sem Elis . . . . þa er æígi a bok þessi skrifat. En Rođbert aboti sneri. ok Hakon konungr son Hakonar konungs. lét snua þessi nŏrrŏnu bok yđr til skemtanar. Nu gefi guđ þæím er þessa bok sneri. ok þessa ritađi. þessa hæíms gaman (*gloriam? Mbr:* grām). en í sinu riki sanctorum gloriam.

court od vn damoysele iolyue le mauntil Karodes. qe out tiel vertu. qe il ne voroit estre de droit mesure a nul femme. qe vousoit lesser sauoir a soun marry. soun fet et pense. de quoi enout grant rise. qar y ny out nulle en la court. a qei le mauntil estoit de mesure. ou qil estoit trop court. ou trop long. ou trop estroit. outre mesure. fors soulement al espous Karodes. pur qoi com fust dit. estoit enuoye a la court depar le pier le dit Karodes. qe fust dit vn enchanteour. de prouer la bounte la femme soun fitz. qe vn dez plus mouer estoit de la court. de meisme le mauntel fust fet vn chesible puscedy. com est dit. qe vnqor est a iour de huy a Glastenbery.

Comme on l'a vu plus haut, p. 40, tous les manuscrits connus proviennent de l'Islande. Il n'en est pas moins évident que la traduction a été exécutée à la cour norvégienne, et probablement par un norvégien. Mais ce dernier fait n'est pas sûr, car des islandais lettrés venaient en grand nombre à la cour des rois de Norvége [7]).

Le texte français que nous avons donné en regard du texte islandais a été dressé principalement à l'aide du ms. B.N. n° 7218 [8]), publié, avec les variantes de deux autres manuscrits, déjà en 1841 par Fr. Michel dans l'ouvrage de Wolf *Ueber die Lais, etc.*, p. 342 et suiv. Çà et là nous avons risqué une conjecture,

---

[7]) Nous ne voulons pas trancher la question de savoir si le traducteur est islandais ou norvégien, et s'il a existé des copies faites par des norvégiens. On sait que déjà le roi Sverri s'est servi d'islandais pour ses ouvrages littéraires et qu'en général la production littéraire islandaise, plus tard la seule, est déjà prépondérante à cette époque. C'était vraiment un bonheur pour la littérature norvégienne de trouver en Islande cet admirable asile, loin des troubles politiques et sociaux qui ont fait perdre aux autres pays du Nord la plus grande partie de leurs trésors littéraires du moyen âge. — Quant aux langues, elles n'étaient guère considérées dans ce temps-là comme des langues distinctes. La question, chaleureusement débattue, de savoir auquel des deux peuples appartient proprement cette littérature qu'à tour de rôle on a appelée islandaise, norroise, vieux-nordique, norrœna, vieux-gothique, etc., a été le mieux exposée par M. Maurer dans son ouvrage: "*Ueber die Ausdrücke: altnordische, altnorwegische & isländische Sprache*" (Abhandl. der k. bayer. Akad. der W., I. Cl., XI. Bd., II. Abth.).

[8]) On pourrait s'attendre que, tâchant de donner une idée tant soit peut complète de l'original que le sraducteur norvégien a eu sous les yeux, j'aurais affecté l'orthographe d'un texte anglo-normand du premier quart du 13e siècle, et peut-être m'aurait-on passé un tel effort plus facilement que la manière dont — plus ou moins gratuitement, il faut en convenir — je me suis permis de modifier l'orthographe du ms. 7218. Sans doute, j'aurais fait cette tentative si, 1°, j'avais été bien certain que l'original en question fût en dialecte anglo-normand et si, 2°, j'avais assez connu ce qu'on appelle le dialecte anglo-normand.

[F.-A. W.]

toujours suivie d'un point d'interrogation. Pour faciliter la comparaison, nous avons fait imprimer en *italiques* tout ce qui s'accorde parfaitement, ou à peu près, avec la traduction.

En résumant les notices éparses du comte de Caylus, de Legrand d'Aussy, et de Ferd. Wolf nous donnerons ici l'énumération des manuscrits et des éditions dont l'existence nous est connue.

1) *Le ms. B.N. n° 7218, in-4° sur vélin, du XIIIe siècle.*

C'est le ms. publié dans Wolf, *Ueber die Lais, etc.* Quand il a fallu renvoyer ce texte dans les notes au bas de la page, nous l'avons désigné par *T*. Il contient 836 vers; peut-être, malgré l'*Explicit,* en a-t-il eu davantage; cp. plus haut, p. 32, la note. Il est remarquable qu'au titre et à l'*Explicit* il s'appelle déjà *Le mantel mautaillié.*

2) *Le ms. B.N. n° 7615, de la fin du XIIIe siècle.*

Voy. Caylus, *Les Manteaux,* La Haye 1746. Seconde Partie, p. 113 (Œuvres Badines VIII, 76). C'est le ms. désigné par *A* dans les notes au bas de notre texte, et dans Wolf, ouv. c., p. 361. Selon Caylus, il a appartenu au président Fauchet, et contient 664 vers (?). Au titre et à l'*Explicit: Le cort mantel.*

3) *Le ms. de Berne n° 354 (du XIIIe siècle).*

Wolf cite, ouv. c., p. 361, pour la description de ce ms. (désigné par *B*), Jubinal, *Lettre au directeur, etc.,* et Sinner, *Extraits, etc.* Ce ms. est assez souvent plus conforme à l'original de la traduction islandaise que *T* ou *A*. Il a pour titre: *De cort mantel* et à l'*Explicit: Ci fenit cort mantel* (cp. plus haut, p. 34).

4) *Le ms. B.N. n° 6973, du XIVe siècle.*

Voy. Caylus, *Les Manteaux,* Sec. Part., p. 113 (Œuv. Bad. VIII, 83); Wolf, ouv. c., p. 361, 376. Selon Caylus, ce texte est de 726 vers; les neuf derniers sont ainsi conçus (cp. Wolf, ouv. c., p. 376, et à l'*Errata,* ibid., p. 498):

Et quant li mangiers fut feni,
Carados a le congié pris.
Si s'en ala en son païs
Liés et joians, a tout sa mie;
En Gales en une abaïe
Misrent estol et le mantel
Qui or est trovés de novel.
Li romans faut, vez ci la fin
Or nous donés boivre dou vin, etc. Jp. scripsit.

Le ms. a pour titre: *C'est li romanz de cort mantel* [9]).

5) *Le ms. B.N. n° 7980, petit in-4° en prose, (commencement?) du XVIe siècle.*

Selon Caylus, ouv. c., p. 111, il contient 25 feuillets écrits sur vélin à longues lignes, d'une écriture du milieu du XVIe siècle. Cp. Legrand d'Aussy, *Fabliaux, etc.*, 3e éd. p.p. Renouard, Paris 1829, I, 126, où il se trouve reproduit tel quel d'après l'impression de Caylus, seulement revu sur le manuscrit. Legrand affirme (3e éd., p. 126) que dans *tous les mss.* qu'il a eus entre les mains le conte en question porte le titre: *Du court mantel.* Cependant on lit au commencement même de ce texte: "et donques s'il vous plait le lirez et l'appellerez le compte du *mantheau mal taillé.*"

6) *Edition imprimée à Lyon, par François Didier, en 1577 (ou 1578).*

Voy. Caylus, ouv. c., p. 112, et Legrand, ouv. c., p. 126; selon Caylus, cette impression est probablement conforme au ms. 7980. Le titre en est: *Le Manteau mal taillé.*

7) *Edition "sans nom de lieu ni d'imprimeur."*

Legrand, qui dit s'être servi (dans les premières éditions de ses *Fabliaux;* cp. ci-dessus) de cette version "très-rare et d'ailleurs conforme à l'original" (le ms. 7980?), fait observer que cette édition est postérieure aux *Contes* de La Fontaine (1665).

---

[9]) Le ms. 6973 n'a pas été utilisé pour le texte qu'on trouve en regard de l'islandais; j'en tiendrai compte dans le texte critique du *Mantel mautaillié* que je prépare.
[F.-A. W.]

II. Skikkju Rímur.

Fyrsta Ríma.

1. Kátleg eru þau kvæðin flest,
sem koma til ýngismanna;
látin eru nú lýðum kærst
að lofa enn únga svanna.

2. Ekki fá þar allir menn
jafna þökk á móti;
viðris trú'eg að veðurin tvenn
valdi byrjar hóti.

3. Hverr [1]) sem hreppir blíðan byr
með bauga-strandar vilja,
sá má bæði síð og fyrr
sig frá ángri skilja.

4. Enn ef blæss við útnorðsátt
æst [1]) á móti [2]) knerri —
hvert skal þaðan til hafnar gá?
Hinum er óðurinn verri.

5. Þegar að ei byrrinn blæss
blíðulands [1]) að höfnum,
þá er, sem lúng á lægi sæss
leiki á ymsum stöfnum.

6. Ífram beiðist [1]) ei að síður
andófsgola [2]) en lánga;
hinn fær jafnan byr, eð bíður,
betri höfn að fánga.

3, [1]) *Legi potest* Nú er *in A* — 4, [1]) *Conjectura;* dasar *A* [2]) veðri *add. et delevit A* — 5, [1]) *Conjectura;* 'blidu l̄dj' *A* — 6, [1]) *Obscure scriptum (forte* borðist*);* 'beydist' *γ* [2]) 'Andulfs galeyd' *γ* —

I.

Mansöngr 1—8: [1] La plupart des chansons qui roulent sur la jeunesse sont amusantes; louer la jeune femme, c'est ce qui plaît à tout le monde. [2] Tous ceux qui chantent ne remportent pas le même prix; je crois que deux vents menacent le poëte (l'homme = le maître *du vaisseau* [= de l'aigle du vent]) (?). [3] Celui qui a le bon vent et obtient la faveur et l'amour de la femme peut toujours dissiper son chagrin. [4] Mais si du côté du nord-ouest l'orage presse le navire, où faut-il se rendre pour être à l'abri? Alors on a moins de joie de sa chanson. [5] Toutes les fois qu'un vent favorable ne nous mène pas vers les ports d'un pays ami, c'est comme si le vaisseau labourait les vagues au mouillage. [6] Néanmoins, nous nous efforcerons, à l'aide des rames, de nous avancer contre le vent (?). Celui qui attend finit toujours par avoir bon vent et trouver un meilleur port.

7. Enn þótt byrrinn blési nú,
til blíðulanda kæmi,
misjafnt verður opt mærin trú;
mörg eru til þess dæmi.

8. Það hefir Suðra saungurinn nýr
samið [1]) á einni stundu
um það afbragðs[2]) æfintýr,
sem Einglands varð á grundu.

9. Sá var einn, sem aldri lét
undirtakast [1]) í heimi;
afreksmaðurinn Artus hét,
örr af brendum seimi.

10. Eingi þótti jafn við hann
út að hafinu rauða;
Grettis-jörðu gladdi hann
garpa sæla [1]) og snauða.

11. Hirð var eingin [1]) haldin svó
með heiðurskóngi neinum;
aldri bilaði einn við tvó
af afreksköppum hreinum.

12. Valvin [1]) hét hans systurson;
sá var riddarinn mesti;
eingi fannst á Óðins kvon
jafn við hann á hesti.

13. Ivent [1]) var honum annarr kærstur,
afreksmaðurinn sterki;
þeim var hjálmur að höfði læstur,
og hafði gullegt merki.

14. Errek þótti jafn við þeim,
öðlíngs vinurinn fríði;
þessi flutti fegursta heim
falda-Rist úr stríði.

15. Þessir vóru í siklíngs sal
sóma skrýddir mestum;
þá er enn prúði Parcival [1])
prýddur [2]) vópnum glæstum.

8, [1]) *Sic* (’sam’) *A, non* sannari [2]) ’af afbrags’ *A* — 9, [1]) undan berast *γ* — 10, [1]) ’sæl’ *A* — 11, [1]) ’eíngein’ *A* — 12, [1]) Valnint *γ* — 13, [1]) Visint *γ* — 15, [1]) Pacival *γ* — [2]) *Duæ tantum primæ literæ satis discerni possunt A* —

[7] Cependant, quand même le bon vent nous conduirait maintenant aux pays amis, la femme n’est pas toujours également fidèle; on en a bien des preuves. [8] C’est ce qu’a prouvé il n’y a pas longtemps une chanson nouvelle faite sur l’étrange aventure qui s’est passée sur le sol de l’Angleterre.

[9] Il y avait un homme qui n’avait jamais reculé devant rien (?); ce vaillant homme s’appelait Artus et donnait généreusement son or pur. [10] Nulle part sur les bords de l’océan, aucun ne l’égalait; il réjouissait par son or les guerriers riches et pauvres. [11] Jamais cour d’un roi glorieux ne fut en si brillant état; jamais un de ses braves ne se refusait à deux. [12] Valvin était le nom de son neveu, et c’était vraiment un preux chevalier; nulle part sur la terre il n’y avait son égal dans les tournois. [13] Après lui, c’était Ivent, le héros vigoureux, que le roi aimait le plus; le heaume était comme collé sur sa tête; il portait un gonfalon doré. [14] Errek, le bel ami du roi, était considéré comme leur égal; en retournant du combat, il amena avec lui la femme la plus charmante. [15] C’est à eux, dans la salle du roi, qu’étaient rendus les plus grands honneurs. Le magnifique Parcival aussi est paré d’armes reluisantes.

16. Estor [1]) hét og Idrus [2]) þeir,
sem jafnan frömdu dáðir;
þessir fara með fínan geir
og fylgja kóngi báðir.

17. Ræðismaðurinn Kæi [1]) var kendur,
kóngi þénti að borði;
hæðnar berr hann hyggju-strendur,
enn hælinn næsta í orði.

18. Eingi vildi öðlíngs maður
öðrum minni heita,
ellegar fékkst [1]) þeim ekki staður
innan borgar reita.

19. Svó var mikið um seggja fors
— slíkt trú'eg margan villi —
að þeim þótti ilt til orðs,
ef einn sat næstur stilli.

20. Því var [krínglótt kóngsins borð [1])
komið [2]) á miðju gólfi;
allir áttu jafnt til þess
út [3]) og niður frá [4]) hvólfi [5]).

21. Snerist það æ, sem sólin gékk,
— slíkt má fordyld [1]) kalla —,
horfði líka á hvern sinn rekk;
hölda gleður hann snjalla.

22. Öllum skeinkti hann jafnt [1]) í ker
— að æru tel eg hann sannan —;
hverjum þótti hallmælt [2]) sér,
ef heyrði lesið um annan.

23. Öðlíng hafði einn þann sið
orma prýddur ströndum
— þann [1]) hefir eingi annarr við
áður á norðurlöndum —:

24. aldri vildi öðlíng skýrr
eta sinn mat né drekka,
utan hann frétti eitt æfintýr [1]),
— alla gleður hann rekka.

16, [1]) Ester *γ* [2]) Itrasz *γ* — 17, [1]) Kiæris *γ* — 18, [1]) *in margine;* 'fanzt' *prius scriptum delevit A* — 20, [1]) *a* [kóngsins kurteiss sess *γ* [2]) 'kiörin' *γ* [3]) upp *γ* [4]) í *γ* [5]) hólfi *(?) γ* — 21, [1]) 'fordeílld' *A;* undur *γ* — 22, [1]) *in margine;* 'rett' *antea scriptum delet A* [2]) *Sic γ;* 'hællmlt' *A* — 23, [1]) 'þr' *A* — 24, [1]) 'ævetur' *A* —

---

[16] Estor et Idrus se nommaient deux guerriers célèbres par leurs nombreux exploits; leurs lances sont belles, et ils accompagnent le roi. [17] Le sénéchal du roi s'appelait Kæi, et il servait le roi à table; il avait l'humeur mordante, il est vantard dans ses discours. [18] Aucun des hommes du prince ne souffrait qu'on le dît inférieur à un autre; sans cela, l'enceinte du château n'aurait pas suffi pour les renfermer. [19] Telle était l'humeur irritable de ces hommes — et cela, je crois, peut aveugler bien des hommes —, qu'ils se seraient scandalisés si l'un d'eux s'était placé plus près de leur seigneur que les autres. [20] C'est pourquoi la table du roi était ronde et se trouvait au milieu de la salle. Qu'il fussent placés en haut ou en bas (?), ils étaient tous à une même distance de la table. [21] Cette table tournait à mesure que le soleil marchait — voilà de la vanité! —, et se présentait de la même manière à chacun des chevaliers; ainsi il réjouit le cœur de ses braves. [22] Il leur versait autant à tous dans leur gobelet — il mérite des éloges! — Chacun était d'avis que parler mal d'un des autres, c'était parler mal de lui-même. [23,24] Ce prince paré d'or avait une habitude que personne autre que lui n'a eue dans les pays du Nord,

25. Hér fyrir ríđa hans höldar braut [1])
ađ henda [2]) kóngi fréttir;
því kom margur í mikla þraut
mađurinn, áđur enn léttir.

26. Blása lét um bæi og torg,
beint ađ gatnamótum;
fló því ađ bænum fréttin mörg [1])
af frúm og riddara-nótum.

27. Þađ hafa svinnir sett í letur
sanna meistarar fróđir:
vísir eina veizlu setur
og velur til margar þjóđir.

28. Kom þar fyst, svó kendur sé,
kóngur af Dvergalandi;
ei tók hærra enn upp ađ kné,
þótt [allir réttir [1]) standi.

29. Þessi hafđi sína sveit,
sextigi dverga-kinda;
þann tel eg hæstan hjörva-þveit [1]),
honum tók neđan ađ linda.

30. Dverga-kóngurinn drottníng á
— drósir þéntu snjallar —
ekki meir enn alnar há.
Alt kom þađ til hallar.

31. Þar kom annarr auđar-Baldur,
allur grár fyrir hærum;
þrjú hundruđ vetra þreytti [1]) hann aldur;
[þau braut eigi [2]) smærrum.

32. Hafđi þessi hundrađ manns,
honum ađ aldri líkir;
skeggiđ tók á skálmir hans [1]);
skrámleitir munu slíkir.

33. Herra þessi húsfrú á
háfa bæđi og digra;
öllum þeim til eđlis brá,
ellin tók ađ sigra.

25, [1]) 'brott' *A* [2]) *Conjectura;* leita *A* 26, [1]) *Conjectura;* gnóg *A; forte ita corrigendum:* fló því gnógleg frétt ađ borg — 28, [1]) *a* [allur réttur *γ* — 29, [1]) hneit *γ* — 31, [1]) 'þreidi' *γ* [2]) *a* [þar brást ekki á *γ* — 32, [1]) *in margine A* —

---

c'est qu'il ne voulait jamais manger ni boire qu'il n'eût entendu raconter quelque aventure; il rendait joyeux tous les chevaliers. [25] Par conséquent, les chevaliers s'en allaient rechercher des nouvelles pour le roi, et ainsi tel homme se mettait en de grandes peines avant d'en venir à bout. [26] Il fit sonner du cor par les fermes et les places, dans les carrefours; par ce moyen, assez de nouvelles de dames et de chevaliers venaient au château. [27] Voici ce que les maîtres sages et savants ont mis par écrit: Le roi fit un festin et y invita bien du monde. [28] Le roi du pays des nains y est venu se présenter; il n'atteignait qu'aux genoux des autres hommes quand il se tenait debout. [29] Il avait pour suite 60 nains; le plus grand d'entre eux n'atteignait qu'à sa ceinture. [30] Le roi des nains a une femme, entourée de servantes alertes; elle n'a qu'une aune de hauteur. Toute cette compagnie est venue dans la salle. [31] Il y est venu aussi un autre chef, tout à fait blanchi par la vieillesse et courbé sous le poids de l'âge: il comptait 300 années, en somme ronde. [32] Il avait amené avec lui cent hommes aussi vieux que lui. La barbe lui tombait jusqu'à l'enfourchure; de tels hommes ont une mine à faire peur. [33] Ce seigneur avait une femme, grande et qui avait de l'embonpoint; ils obéissent aux lois de la nature, l'âge commence à les courber.

34. Þjóđ kom enn í þenna púngt
þar međ herra svinnum;
þađ var fólkiđ [1]) flest alt úngt,
fannst ei hár á kinnum.

35. Þessir höfđu þrjú hundruđ manns;
þađ er af Smámeyjalandi;
fylgdi hverjum frilla hans
međ fögru ástar-bandi.

36. Komnar vóru í kóngsins [1]) hirđ
kónga dætur og [2]) jalla;
þar var mörg, sú mikils er virđ,
mjúklega kunni ađ spjalla.

37. Allir héldu öđlíngs menn
úngar frúr og vænar;
létu [1]) ekki lítiđ [2]) senn,
ađ listum vóru þær kænar.

38. Hvítasunnu hilmir dýrr
hófiđ [heldur þetta [1]);
þađan munu [2]) eitthvert æfintýr
ýtar kunna ađ frétta.

39. Alla vikuna jörđin skelfur
af atreiđ kóngsins manna,
sem þar gnýđi en grimma elfur;
— garpar munu þađ sanna.

40. Höldar drífa á hverri braut
hallar kóngs ađ vitja;
alt frá eg þetta ađ einum laut
eyđi nöđru-fitja.

41. Harpan saung, enn gígjan gall;
gleđur þađ kóngsins sveitir
tignar-hljóđ í tiggja hall [1]),
er timpanistrum heitir.

42. Bumba var þar barin og þeytt
báđi tuba og pípa,
organ saungur allmjög breytt,
svó ekki mátti á grípa.

34, [1]) *Sic γ;* fljóđiđ *A* — 36, [1]) -ins ('ens') *in margine A* [2]) *in margine A* — 37, [1]) létust *γ* [2]) litlar *γ* — 38, [1]) *a* ['þetta hel/lldur' *A*; plagađi þetta *γ* [2]) 'mv̄' *A*; þá munu ýtar æfintýr eitthvert *etc. γ* — 41, [1]) 'havll' *A* —

---

[34] Il y est venu dans cette occasion encore un autre peuple avec son sage seigneur; ces hommes étaient tous jeunes et n'ont point de barbe aux joues. [35] C'étaient 300 hommes de Smámeyjaland (= le pays des petites filles); chacun était accompagné de sa douce bien-aimée. [36] Des filles de rois et de comtes étaient arrivées dans la cour du roi; il y en avait qui étaient fort estimées et qui savaient parler doux. [37] Tous les hommes du roi avaient de belles et jeunes amies; réunies ensemble, elles croyaient bien valoir quelque chose; elles étaient habiles dans les arts. [38] Au jour de la Pentecôte, ce magnifique prince fit cette fête; il en résultera une aventure dont les hommes entendront parler. [39] La semaine entière, la terre a été secouée par les chevaux des courtisans qui s'y rendaient. On dirait d'un torrent indomptable; les chevaliers affirmeront cela. [40] Par tous les chemins, les chevaliers accourent pour visiter la salle du roi; tout ce monde-là fit sa révérence devant un seul prince. [41] La harpe chantait, le violon sonnait; dans la salle du roi, le son exquis qu'on appelle *timpanistrum* réjouissait la cour. [42] On battait le tambour, on sonnait du cor et de la pipe; l'orgue jouait de différentes manières, de telle sorte qu'on ne pouvait saisir les mélodies.

43. Kappar stigu með kóngi í höll
— kann það ekki [1]) að skeðja —;
hirðin var svó hævesk öll,
að hverr vill annan gleðja.

44. Skíra vín var skálum í
— skynja [1]) frá eg það dreingi —,
þar var mjöður og milskað vín,
mungát fékk þar eingi.

45. Drottníng leiddi drósarlið [1])
dýrt til sinnar hallar;
lýsti af þeim um lopt og rið [2]),
sem leipturið skínn til [3]) vallar.

46. Kappar gjörðu á kveldið [1]) fram
klarað vín að drekka;
þá var hvórki hark né glam,
að harpan svæfði rekka.

47. Seggir risu snemma á fætur,
súngu tíðir allar;
lofðúng [1]) gékk á leikvöll mætur,
enn ljósar frúr til hallar.

48. Skatnar tóku að skjóta þá
skapti og þúngum steinum,
tefldu sumir [1]) eður tókust á,
tíður var danzinn sveinum.

49. Steikarar fara til starfa síns,
stallarar borðin klæða,
kjallaramenn þeir koma til víns,
köppum byrjast [1]) fæða.

50. Svó leið fram yfir messumál,
matur er þá til reiða,
sæmilegt var að súpa kál
í siklíngs ranni breiða.

51. Öðlíng situr í annan stað
og ekki ferr til borða;
kóngsins hirðin kynjar það,
kemur þeim slíkt til orða.

43, [1]) opt γ — 44, [1]) *in margine*, skýra *antea scriptum delevit A* — 45, [1]) drósa lið γ [2]) hlið γ [3]) jarðar *add. et delevit A* — 46, [1]) *Prius* kvelldur *scriptum A* — 47, [1]) lýðurinn γ — 48, [1]) *Legi potest* svinnir — 49, [1]) 'brenner' γ —

[43] Les chevaliers viennent dans la salle avec le roi — il n'y a pas de mal à cela —, toute la cour est si aimable que l'un veut plaire à l'autre. [44] Le vin étincelant est dans les coupes; les chevaliers s'en aperçoivent bien. Il y a du *mjöð* et du vin mêlé de miel; personne n'a de bière. [45] La reine conduit à son palais sa belle suite de dames; elles faisaient reluire l'escalier, tout comme l'éclair illumine la terre. [46] Les chevaliers se mettent à boire du 'claret', jusque dans la nuit. Il n'y a plus ni rumeur ni bruit, quand la harpe a endormi les hommes. [47] Les chevaliers se lèvent de bonne heure, ils chantent pendant tout l'office du matin; le glorieux prince se rend au champ d'excercice, et les dames au teint clair s'en vont au château. [48] Les chevaliers se mettent à s'excercer avec les lances et les grosses pierres; les uns jouent aux échecs ou luttent, plusieurs des jeunes gens dansent. [49] Les gens de cuisine se mettent à l'œuvre, les sénéchaux dressent les tables, les sommeliers s'occupent du vin; le festin est préparé pour les chevaliers. [50] Ainsi se passe le temps de la messe, et le repas est prêt; l'heure convenable est venue où l'on doit manger dans la large maison du roi. [51] Le prince est assis dans un autre endroit et ne va pas à table; toute la cour s'en étonne et commence à en parler.

52. Valvin spurði drottníng dýr:
"Drósir þetta lasta;
hvað mun valda, hrínga-Týr,
hví [1]) vill kóngurinn fasta?"

53. "Eg vil koma með yðvart lof
eptir slíku frétta;
næsta væri [1]) oss ei við of
ángri þínu að létta."

54. Hér næst kom hann á hilmis fund
og hagar svó ræðu sinni:
"Búinn er matur og beðið um stund,
borð til reiðu inni."

55. Buðlúng svarar og brosti að
burgeiss máli gefnu:
"Ekki hastar enn um það,
allur er dagur til stefnu."

56. "Hér er að vísu vant til orðs;
vórar mantu stéttir:
hvar sáttu mig hrapa til borðs,
ef heyrði eg eigi fréttir." *)

57. Mjög leið fram yfir miðjan dag,
margan tók að þysta;
og er það flestra fyrða plag,
til fæðu kann að lysta.

58. Hér næst sá þeir mikinn mar
og mann af skógi ríða; —
þar skal Herjans hrosta-far
við hafnar-markið líða [1]).

52, [1]) *Sic γ;* því *A* — 53, [1]) vær *A* — *) *Addit γ stropham:* Hertuginn Valnint hneigir sig, / hefur ei áfram leingra; / kóngsins orðin keskilig / köppum tóku að sveingja. — 58, [1]) bíða *γ*.

---

[52] L'illustre reine demande à Valvin: "Les dames blâment cette attente, quelle en est la cause? Chevalier, d'où vient que le roi jeûne?" [53]) "Je veux, avec votre permission, aller en demander la cause; je saurai bien mettre fin à ce chagrin-là". [54]) Sur ce, il alla trouver le prince et dit: "Le dîner est prêt; on vous attend depuis quelque temps, les tables sont couvertes." [55] Le roi répond, en souriant, à ce que dit le chevalier: "Rien ne presse, nous avons le jour entier devant nous. [56] Entends un mot, tu sais mon rang! Quand m'as-tu vu aller à table que je n'aie eu de nouvelles?" [57] Il était déjà midi passé, on commençait à avoir soif. Cela arrive naturellement aux hommes, ils ont besoin de nourriture. [58] Voici qu'il sort de la forêt un grand cheval et un cavalier monté dessus. Ici le chant s'arrêtera un peu.

Önnur Ríma.

1. Áđur finnst um auđar-Ná
Afmorsspil[1]) í minni skrá;
eigi veit, hvar höldum hjá
heimskur situr, ef þegja má.

2. Gunnlöđ komst á Fjölnis fund
fýst ađ geyma lánga stund,
blekkt var af því bauga-grund,
ađ Bölverk hafđi slæga lund.

3. Lítiđ nökkuđ lagđi[1]) hun á
— ljóđin hljóta ađ standa svá —;
eingi skyldi auđar-Gná
ángurlaust međ kvæđum fá.

4. Því [hef'eg[1]) eigi vanizt þar[2]) viđ;
valla hafa þær[3]) jafnan siđ;
sjaldan bregđur mjaldur miđ:
misjafnt verđur um kvenna friđ.

5. Fljóđin rækjum! Friggjar barđ
forđist heldur væla skarđ;
minnumst[1]) á, hvađ mjófum varđ
meyjum kóngs í Artus garđ!

6. Þar skal tuttugu tunna fat
[tappa upp[1]) međ orđa hrat:
Artus kóngr í Jarmod[2]) sat,
eingi dreingja fékk þar mat.

7. Sagt var næst, ađ sá þeir mann
svörtum[1]) hesti ríđa þann,
stefnir beint á ræsis rann;
rekkar geingu á veg fyrir hann.

8. Hestur hans er stoltur og stórr,
steyptur er hverr međ gulli skórr,
hævesklega þann hofmann fór,
hann var ekki í gjörđum mjórr.

9. Söđullinn kostar sextigi pund,
svó var beisl viđ eina lund;
aldri sókti á Einglands grund
annarr slíkur á þeirra fund.

II. 1, [1]) *Conjectura;* 'af morſ' *A* — 3, [1]) *In margine; literæ* -đi *ægre legi possunt* *A* — 4, [1]) *a* ['hefe eg' *A* [2]) *In margine A* [3]) 'þr̄' *A* — 5, [1]) 'mínnvzt' *A* — 6, [1]) *a* [temprast út *γ* [2]) 'Armód' *γ* — 7, [1]) sveittum *γ* —

II.

Mansöngr 1—5: [1] Il y a déjà dans ce poëme une apostrophe à la femme (= *mansöngr);* on ne sait pas où se trouve entre les chevaliers l'imbécile, pourvu qu'il se taise. [2] Gunnlöd est venue à la rencontre d'Odin, pour satisfaire à ses désirs un long temps; la femme fut trompée, car Odin était rusé. [3] Elle s'abandonna à lui presque pour rien — ainsi racontent les vieilles chansons —; personne ne saurait sans chagrin gagner une femme par des poëmes. [4] C'est pourquoi je ne m'y suis pas accoutumé; toutes les femmes ne se ressemblent guère. La baleine quitte rarement son banc, mais il ne fait pas sûr de se fier à la fidélité des femmes. [5] Il faut les surveiller sévèrement, afin qu'elles ne soient pas séduites (?); rappelons ce qui est arrivé aux filles sveltes de la cour du roi Artus.

[6] Je vais verser un muid de paroles vaines. Le roi Artus était à Yarmouth; aucun homme n'y eut son dîner. [7] J'ai dit tout à l'heure qu'ils ont vu, monté sur un cheval noir, un homme qui se dirigeait droit à la maison du roi. Les chevaliers allèrent à sa rencontre. [8] Son cheval est noble et grand, chaque fer est d'or fondu. Ce chevalier a un noble port; il n'était pas fluet. [9] La selle coûte 60 livres, et le mors autant; jamais sur le sol de l'Angleterre un tel homme n'a paru devant leurs yeux.

10. Stefnir beint á hilmis höll
— hirðin víkur þángað öll —,
hár og klæði hvít sem mjöll,
hans var túngan mjúk og snjöll.

11. Hofmannlega hann hegðar sig,
hans var kveðjan stoltulig:
"Kónginn [1]) yðvarn kennið mig!
Eg kann hér hvórki gáng né stig."

12. Kæi nam anza kátur og glaður
— köppum varð að orðum staður —:
"Seg tíðendin, snyrtimaður!
Sannlega vertu í þessu hraður!"

13. "Fyrir kónginn vildi eg koma í stað,"
kappinn víkur dreingnum að.
"Eg mun tjá yður eitthvert það,
ei er víst hvórt brosi þér að."

14. Hertugi Ivent [1]) svaraði svá:
"Situr minn herra stóli á —
hinn sem þú mátt héðan til sjá;
hann hefir yfir sér skikkju blá."

15. Eigi gjörir hann ýtum pín,
af sér leggur hann kápu sín;
sú var seinkt með silki og lín,
slík fannst ei fyrir norðan Rín.

16. Hævesklega fyrir herrann sté
með hneigðan búk og lýtur á kné;
eingi makaði [1]) að honum spé,
allir þeinktu, að [2]) dándis sé.

17. Kurteisleg var kveðjan sú,
kóngi bar hann fyr eina frú;
hun var bæði hýr og trú,
hennar líki er valla nú.

18. "Yður bað segja júngfrú klén,
eina vill hun þiggja bæn;
þessi er bæði vitur og væn,
veitir gjarna yður ígen."

11, [1]) Við kónginn γ — 14, [1]) Valnint γ — 16, [1]) gjörir γ [2]) hann γ —

---

[10] Il se dirige droit vers la salle du roi; tous les courtisans s'y rendent; ses cheveux et ses habits sont d'un blanc éblouissant, sa langue est douce et déliée. [11] Il a le maintien d'un courtisan et salue les gens d'une manière chevaleresque. "Montrez-moi votre roi, dit-il, je ne connais ni chemin ni sentier ici." [12] Kæi lui répond gaiement et joyeusement — les autres chevaliers ne parlent pas —: "Dites vos nouvelles, noble sire, hâtez-vous de les dire." [13] "Conduisez-moi tout de suite devant le roi," lui répond le chevalier; "je vais vous montrer une chose à laquelle il n'est pas sûr que vous souriiez." [14] Alors le duc Ivent répond: "Mon seigneur est assis sur son trône, c'est celui que vous voyez d'ici, il porte un manteau bleu." [15] Il ne fait pas attendre les chevaliers, il ôte son manteau brodé de soie et de lin; il n'y en avait pas un pareil au nord du Rhin. [16] Il alla devant le seigneur s'incliner courtoisement, et se met à genoux. Personne ne se moqua de lui, tous pensaient que c'était un homme brave. [17] Il présenta poliment au roi les respects d'une dame; elle était aimable et fidèle; il n'y en a guère de pareilles de notre temps. [18] "Une dame courtoise vous fait dire qu'elle vous demande quelque chose. Elle est prudente et belle et vous rendra volontiers un service.

19. "Aungum harmi ertu að nærr,
[eingi háski ríkinu [1]) skér;
einnhverr yðvarr [2]) fagnað fær,
frægðin stendr helzt til nær."

20. Hertugi Ivent [1]) svaraði svá:
"Sæmileg man hrínga-Ná;
sannlega skulu þér sneypu fá,
ef skaðar [2]) minn herra nökkuð uppá."

21. Kónguriun gjörir fyr köppum skil:
"Kurteis mun sjá hrínga-Bil;
hun skal þiggja hvað er hun vill,
helzt hun gjörir mér boðskap til."

22. Sveinninn hneigði sjóla beint;
síðan tekur hann kofurið steint;
þar var í, sem getu vér greint,
guðvefs-pellið fagurt og hreint.

23. Kofri lýkur enn komni sveinn;
kom þar upp úr möttull einn,
hann var bæði hvítur og hreinn,
höldar litu ei slíkan neinn.

24. Það hafa aungum augun léð,
að áður hefði slíkan séð;
þeim var eigi fast um féð,
sem frama-smíði [1]) þessu réð.

25. Böndin öll eru silkiseinkt,
— sætan hefur um flest alt þeinkt,
sjá mun eigi af kallzi kreinkt; —
með knútum, gyldum tyglum seinkt.

26. Álfkonur höfðu ofið hann þrjár
eigi skemmur enn fimtán ár;
sýndist bæði gulur og grár [1]),
grænn og dökkur, rauður og blár [2]).

27. Virðum lízt það vandaslagur,
— vill svó greina þessi bragur —
einginn skildi hyggju-hagur,
hversu gjörr var möttull fagur.

19, [1]) *a* [*Conjectura;* eingan háska að ríkið fær *A, ultimum vero verbum scriptor ipse delevit* [2]) *In margine* — 20, [1]) Valnint *γ* [2]) sakar *γ* — 24, [1]) 'f°ma smidi' *A* — 26, [1]) *Conjectura;* blár *A*, gljár *γ* [2]) *Sic γ;* grár *A* —

---

[19]) Cela n'attirera pas de malheur sur vous ni de danger sur votre royaume; un seul d'entre vous en aura de la joie; la gloire ne sera pas diminuée (?). [20] Alors le duc Ivent dit: "La dame doit être courtoise; assurément vous aurez à vous repentir, si cela est en quelque chose nuisible à mon seigneur." [21] Le roi dit aux chevaliers: "Je ne doute pas que la dame ne soit aimable; elle aura tout ce qu'elle voudra me demander." [22] Le messager s'inclina aussitôt devant le roi, puis il prend un petit coffret de couleur; il contenait, nous le dirons, une étoffe de velours jolie et sans tache. [23] Le messager ferme le coffret après en avoir tiré un manteau blanc et sans tache; jamais les chevaliers n'ont vu un tel manteau. [24] Personne au monde n'a rien vu de semblable; celui qui possédait ce splendide ouvrage n'était pas avare de son argent. [25] Tous les rubans sont en tissu de soie — la dame a songé presque à tout, elle mérite d'être louée —, brodés d'or et enjolivés de nœuds. [26] Trois fées avaient été occupées à le tisser pendant non moins de 15 années; il était jaune et gris, vert et noir, rouge et bleu. [27] Aux chevaliers cela semble être quelque chose de merveilleux — c'est ce que cette chanson raconte —; pas un homme expert pouvait démêler comment était fait le manteau.

28. Sveinninn talar með sjóla fríður [1]:
"Sjái þér brátt, hvað deginum líður;
lángt þikkir þeim, sem lítið [2]) bíður."
[Leizt þeim [2]) þessi möttull fríður.

29. "Milding bað þess mektugt sprund,
meyjar og konur á [1]) Einglands grund
legði yfir sér Friggjar-fund;
furðu mun það lítil stund."

30. "Sú skal eiga, eð alvel [1]) ferr;
eigi mun yður þikkja það verr,
þótt eg greini hilmis her,
hverja list eð skikkjan berr."

31. "Sé það mey eður mektug frú,
misjafnt vel hefir haldið trú,
— herra ríkur, heyr þú nú! —
henni hæfir [1]) ekki skikkjan sú."

32. "Þannveg styttir þorna-Ná
þenna möttul optast á,
sem hun vill sig til leiksins ljá
leigumanni [1]) sínum hjá."

33. "Nú er bænin birt fyrir þér,
brúðurin ríka skipaði mér;
konurnar allar komi nú hér,
kynnum oss, hver dyggust er!"

34. Milding segir, að mál sé þá
mönnum hans til borðs að gá;
sveinninn var þar ekki á,
erendi sitt [að hann vill [1]) fá.

35. Kóngurinn talaði Valvin við:
"Viltu sækja drósar--lið,
kynna þeim um kappa sið?
Koma þær hingað, þegar eg bið."

36. Valvin skilst við ræsis rann,
ríkar brúðir hitta vann,
sagðist vera einn sendimann;
snótir allar kveðja hann.

28, [1]) blíður *γ* [2]) búinn *γ* [3]) *a* [beint er *γ* — 29, [1]) ꝫ (= *og*) *A* — 30, [1]) allvel *A γ* — 31, [1]) sómir *γ* — 32, [1]) til leyndar manni *γ* — 34, [1]) *a* [hann vildi *γ* —

---

[28] Le beau messager parle au roi:" Voyez comme le temps s'enfuit. Le temps est long pour celui qui attend, si peu qu'il attende." Le manteau leur semblait beau. [29] "La puissante dame demande au prince que les filles et les dames de l'Angleterre revêtent le manteau (?). Cela ne prendra qu'un instant. [30] Le manteau sera à celle à qui il ira parfaitement; vous ne serez pas mécontents si j'explique aux gens du roi les étranges qualités de ce manteau. [31] Si une fille ou une dame n'a pas été parfaitement fidèle — écoutez, o puissant seigneur! —, le manteau ne lui ira pas. [32] Ce manteau trahira, par la manière dont il se raccourcira, les secrets de la dame infidèle. [33] Voilà ce que la puissante dame a voulu vous demander. Que toutes les dames viennent ici, afin que nous apprenions laquelle est la plus fidèle." [34] Le roi dit que le temps était venu pour ses gens de se mettre à table. Le messager s'y oppose, car il veut s'acquitter de sa mission. [35] Le roi dit à Valvin: "Allez chercher les dames; contez-leur l'histoire du messager; elles viendront ici aussitôt qu'elles sauront que je les demande." [36] Valvin sort de la salle du roi, va trouver les dames, en disant qu'il vient de la part du roi; toutes les dames le saluent.

37. ”Kóngurinn vill yđur krjá [1]) til sín;
komin er [2]) hér svó skikkjan fín,
aldri sá eg međ augum mín
ađra slíka, bauga-Lín!”

38. ”Hana hefir sent ein seima-Gná
— slíkt vil eg [þér, drottníng [1])! tjá —;
eina bæn vill júngfrú fá;
ekki hefir hun greint mér þá.”

39. ”Gjörum oss ant,” kvađ gull[h]lađs-Gná;
”[góđgrip þenna [1]) skulu vér sjá.”
[Verđi þeim nú [2]) ekki á!
allvel hafa þær leikiđ þá.

40. Fljóđin koma til hallar heim
— hvergi fannst nú á þeim keim [1]) —,
kærlega stóđ, [sá kastar seim [2]),
kóngurinn upp á móti þeim.

41. Kóngurinn sýndi konunum þá
klæđiđ, þađ vér sögđum frá.
”Sú skal eiga auđar-Ná,
sem ekki verđur lýti á.”

42. Meyjarnar tóku eđ [1]) mæta skíngur [2])
— mjúkar vóru þeirra fíngur —;
þar var sleginn í höllu hríngur
herlegur [3]), sveina leikurinn kríngur.

43. Drottníng skyldi fara í fyst
— fleirum var þó á því lyst —;
ei mun mjög um ađra hnýst,
ef einhverr hefđi þessa kyst.

44. Kóngur tekur eđ kléna lín,
klæđast skyldi drottníng fín;
— þar skal hverfa [1]) Hnitbergs-vín [2]),
hér skal hverfa ríman mín.

37, [1]) ’k'a’ *A;* ’krÿa’ *γ* [2]) *Sic γ; om A* — 38, [1]) *a* [’d°ttnıng þı^{s}’ *A* — 39, [1]) *a* [*bis A* [2]) *a* [Ef þeim verđur *γ* — 40, [1]) kvein *γ* [2]) *a* [međ kápusvein (þeim *additum delevit scriptor) γ* — 42, [1]) *Bis A* [2]) ’flÿngur’ *γ* [3]) *Sic γ;* herleg *A* — 44, [1]) hafna *γ* [2]) ’huıt b^{s}gſ vī’ *A;* Hvítíngs vín *γ*

---

[37] ”Le roi vous appelle. Ô reine, il vient d’arriver chez nous un manteau si beau que jamais mes yeux n’ont rien vu de pareil; [38] une dame l’a envoyé, je veux vous le montrer, ô reine! La dame fait une demande, que cependant elle ne m’a pas communiquée.” [39] ”Hâtons-nous, dit la reine, il faut que nous voyions ce joyau.” Qu’elles soient trouvées sans tache! Alors elles en seront bien sorties. [40] Les dames arrivent dans la salle — à les voir, on ne les aurait pas soupçonnées (?) —; le roi généreux alla au devant d’elles d’une manière aimable. [41] Le roi fit voir aux dames le manteau dont nous avons parlé: ”Il sera donné à la dame qui sera trouvée sans défaut.” [42] Les dames touchèrent le magnifique vêtement, leurs doigts étaient délicats. Dans la salle on fit un beau cercle, c’est le jeu animé des jeunes gens. [43] La reine doit essayer le manteau la première; plusieurs en avaient envie. On ne fera assurément pas de longues recherches pour les autres, si la reine s’est laissé embrasser. [44] Le roi prend ce lin si fin, et la belle reine doit le revêtir. Là s’arrêtera le chant, là s’arrêteront mes rimes.

Þriðja Ríma.

1. Kemur að því, sem kappinn Þórr
kaskur þótti, að heiman fór;
Elli varð fyrir Atla þá,
ekki er gott við [henni að sjá [1]).

2. Fyrri man eg að falda-Gnár
furðu töluðu [1]) vel til vár;
veik eg út í Venris heim;
var eg þá [2]) opt í leik með þeim.

3. Að mér þyrptust auðar-Gnár;
jafnan var eg til þeirra fár,
— þeygi var eg um þetta fróður —,
þóttist eg þeim næsta [1]) góður.

4. Örlög skipuðu elsku-þing [1]),
júngfrúr áttu fagran hring;
kom eg á þetta eð mikla mót,
mín varð að því lítil bót.

5. Sú var stæst, eð stóð mér hjá;
stundu síðar mælti eg svá:
"Hver er þessi en háfa kind?
Hun er mjög svó dauf og blind."

6. "Elli heiti eg, ástin mín!
er eg nú komin að vitja þín,
— getur það [1]) hverr, er girnist á —;
gakk þú með mér héðan ífrá!"

7. Fríðar töluðu falda-Gnár:
"Fánginn er hann [1]) nú, kompán várr."
Anzar [2]) sú, sem illa kaus:
"Aldri skyldi hann verða lauss."

8. Þetta segi eg þrúði seims:
þannveg misti eg blíðu heims;
hversu sem mér síðar semur,
sá veit gjört í nökkuð kemur.

9. Illa hagar hann æsku sín,
aunga nýtti [1]) hann bauga-Lín;
Elli er honum ærin nú,
ekki þarf hann betri frú.

III. 1, [1]) *a* [hana að rjá *G. Vigfússon* — 2, [1]) *In margine, literæ* tö- ('to' *vel* 'tau') *jam legi non possunt; non* urðu *A* [2]) *Conj.;* þó *A* — 3, [1]) *Sic, non* næstu *A* — 4, [1]) elsku þín *A* — 6, [1]) *in marg. A* — 7, [2]) *Sic, non om. A* [2]) *Sic* ('anc^r'), *non* antar, *A* — 9, [1]) 'nytj' *A* —

III.

Mansöngr 1—9: [1] Nous allons à présent raconter comment Thor le valeureux était courageux, quand il partit de chez lui. Alors il rencontra la Vieillesse; ce n'est pas chose facile que de prendre garde contre elle. [2] Les femmes avaient autrefois de douces paroles pour moi. Je me rendis au pays de Vénus; alors j'ai souvent joué avec elles. [3] Les femmes se pressaient autour de moi; j'étais le plus souvent froid envers elles; en cela je n'étais point sage; elles m'ont trouvé très-aimable. [4] Le destina fait une réunion; les filles formèrent un beau cercle. J'assistai à cette assemblée et n'en fus que plus malheureux. [5] Celle qui était le plus près de moi était la plus grande. Après quelques moments, j'ai parlé ainsi: "Qui est cette grande femme? Elle est à peu près sourde et aveugle." [6] "Je m'appelle Vieillesse, mon cher! Je viens à présent pour te chercher — qui cherche trouvera —; suis-moi dorénavant." [7] Les belles femmes se disent: "Il est prisonnier dès ce moment, notre chevalier." Celle qui, malheureusement pour moi, m'a choisi répond: Il ne sera jamais délivré." [8] Entendez ce que je dis à toutes les femmes: C'est ainsi que j'ai perdu la faveur du monde; celui qui a eu quelque chagrin sait bien comment je me trouve depuis. [9] Celui-là a mal usé de sa jeunesse, qui n'a pas aimé de femme. La Vieillesse lui suffit dès lors; il n'a pas besoin d'une meilleure femme qu'elle.

10. Þađ [hef' eg [1]) frétt, ađ fljóđin öll
fram eru komin í Artus höll,
og svó hitt, ađ auđar-spaung [2])
yfir sig lagđi skikkju-bönd.

11. [Kóngurinn semur [1]) á kæru nú
klæđiđ, þađ sem sendi frú;
féll svó klént um fángiđ niđur,
ađ foldin þótti hlæja viđur.

12. Enn á bakiđ var stutt um [1]) stef,
stúngiđ hefir þar einnhverr ref;
— heyrđi eg á því hvers manns orđ —
hun huldi valla kálfa-sporđ.

13. Kynjar þetta kóngsins [1]) sveit
kappinn [2]) hverr til annars [3]) leit;
Kæi var þegar ađ kallzi berr:
"Kratens [4]) illa skikkjan [5]) ferr!"

14. "Önnur taki hann auđar-Ná,
ei er þessi mjallinn á;
ekki dára eg yđur í því,
ef ađrar verđa þannveg í."

15. Kallar Artus kvinnu þá,
sem kóngsson Estor þeinkti uppá:
"Far þú híngađ, falda-brík!
frúnni ertu ađ vexti lík."

16. Hríngþöll klæddi hjúpnum sig
— hefir svó bókin fræddan mig —;
henni tók hann hvergi á kné,
— hörmulegt er þetta spé.

17. Milding talar viđ menja-Ná:
"Mjög hefir hlaupiđ skikkja [1]) sjá;
ógurlega var hun orđin stutt,
eigi leingra enn hun var flutt."

18. Siklings frá eg ađ sætan tér:
"Síđari var skikkjan mér."
Ivent kvađ þađ mestan mun;
"miklu ertu dyggri enn hun."

10, [1]) *a* ['hefe eg' *A* [2]) auđar-strönd *γ* — 11, [1]) *a* ['K̄g^{z} sem^{z} en' *A* — 12, [1]) sem *γ* — 13, [1]) *Conjectura;* kappa *A γ* [2]) *Conjectura;* mađurinn *A*, kóngur og *γ* [3]) 'annaf' *A* [4]) krátans *γ* [5]) 'skıkk^{n}' *A* — 17, [1]) *Conjectura;* möttull *A* —

---

[10] Toutes les femmes sont venues dans la salle d'Artus, et la reine a mis le manteau. [11] Le roi essaie à la reine le vêtement envoyé par la dame. Le manteau lui sied si gracieusement par devant, que la terre en avait l'air souriant. [12] Mais dans le dos il était très-court; de ce côté, tout n'est pas comme il faut, le mollet était à peine couvert. [13] Les chevaliers s'en étonnent; ils se regardent les uns les autres. L'humeur caustique de Kæi se donne carrière aussitôt: "Le manteau lui va diablement mal. [14] Qu'une autre dame l'essaie! Celle-ci n'est point sans tache. Je ne me moquerai pas de vous, pourvu que le manteau n'aille pas mieux aux autres." [15] Artus appelle la dame à qui pensait Estor, le fils du roi: "Venez ici, mademoiselle, votre taille est à peu près celle de la reine. [16] La fille revêtit le manteau — ainsi me l'a dit le livre —; d'aucun côté il ne descendit jusqu'aux genoux; quelle honte! [17] Le roi adresse la parole à la fille: "Le manteau s'est fort raccourci. Vraiment, il était devenu terriblement court, pour n'avoir été porté plus loin que cela." [18] La reine dit: "Le manteau était plus grand quand je le portais." Ivent répondit qu'il y avait une très-grande différence: "Vous êtes beaucoup plus fidèle qu'elle."

19. Gall hann upp nú, Gerflet fól:
"Gabba þeir þig, hrínga-sól!
Flestar blekkja friðilinn sinn,
falsað hefir þú herrann minn."

20. "Nú er það uppi, eð áður var leynt,
— niflúng fær það sjálfur reynt —
hversu þér hafið haldið [1]) dygð;
hér til var sjá skikkjan bygð."

21. Drottníng spurði Ivent að:
"Er það satt, að fólið [1]) kvað?
Hefir sjá skikkjan leynda list?"
Lofdúng segir [2]), að það sé víst.

22. Líneik vill nú leika af sér:
"Ljótlega fór skikkjan mér;
keski-brögðin koma þau hér;
klæðast skuluð [1]) nú allar þér."

23. Kæi nam anza [1]), að kallzi skæður,
kvinnu þeirri, eð sjálfur hann ræður:
"Hvar fyrir dvelur þig, hrínga-brú,
að hafa þann grip, eð býðst þér nú?"

24. Hríngþöll anzar hæveskleg:
"Hér eru margar fremri enn eg;
til hvatvísi má heita nær,
ef hleyp eg fram fyrir alar þær."

25. "Eigi þarftu að óttast það,
eingi berr sig jafnvel að:
efalaust máttu eigna hana þér
fyrir [1]) æru og dygð, þú veitir [2]) mér."

26. Fljóðið tók eð fagra lín
og fleygir upp yfir herðar sín:
á hliðunum báðum hljóp á jörð,
— heiðarlega er skikkjan gjörð.

27. Á bakinu niður í knésbót kemur
— klæðið [þetta eingi [1]) semur —
enn í fyrir á nafla nær;
nú er það sýnt, hvé bregðast þær.

20, [1]) 'hallıd' *A* — 21, [1]) *Conjectura;* fljóðið *A* [2]) *Bis A* — 22, [1]) skulu *A* — 23, [1]) *Hoc verbum antea scriptum deletur, additur vero* þegar *A* — 25, [1]) þá *addidit et delevit A* [2]) 'veıtt' *A* — 27, [1]) *a* [það sem öngri *γ* —

[19] Alors Gerflet, le fou, s'écria: "Ils se rient de vous, ô reine! La plupart des femmes trompent leurs amants; vous avez trompé mon seigneur. [20] Voilà maintenant à découvert ce qui était caché auparavant, — le roi l'éprouve lui-même, combien vous lui avez été fidèle; c'est pour cela que le manteau fut fait." [21] La reine demanda à Ivent: "Est-ce vrai ce que dit le fou? Ce manteau a-t-il une qualité occulte?" Le duc répond qu'il en a une en effet. [22] La reine veut se sauver par la plaisanterie: "Ce manteau m'est allé fort mal; voilà une plaisante aventure, elles le revêtiront toutes." [23] Kæi, malin et satirique, dit à sa propre amie: "Que tardez-vous donc à gagner le manteau qu'on vous offre?" [24] La gentille dame répond: "En voilà plusieurs qui sont plus nobles que moi; je serais peu modeste si je les devançais." [25] "Il n'y a rien à craindre de ce côté; aucune ne se conduit aussi bien que vous; sans doute vous gagnerez le manteau, grâce à l'honnêteté et la fidélité dont vous avez fait preuve envers moi." [26] La dame reçoit le beau vêtement de lin et le met sur ses épaules; des deux côtés il tombe jusqu'à terre, — voilà un manteau bien fait! [27] Par derrière il va jusqu'au jarret — ce vêtement ne sied à personne! — et par devant à peu près au nombril. Jugez si les femmes sont trompeuses!

28. Fleygđi af sér fram í stađ,
fjandann sjálfan eiga bađ
þann, sem flutti þenna serk
og þvílík gjörđi handaverk.

29. Lýđurinn hlær og lægđist dramb
þess laungum býđr af háđi kamp:
Kæi nam sækja hæđnin heim;
hann var kendur lítt af þeim.

30. Valvin þénti júngfrú ein,
öđlíng talar međ silkirein:
"Hversu mun þađ hvíta lín
henta okkur, sæta mín?"

31. Fljóđiđ kemur í Freyju-skraut [1]),
fór þó skakkt [2]) á menja-laut,
var svó stutt á vinstri hliđ,
ađ valla huldi mjađmar-liđ [3]).

32. Gerin [1]) hét sá, sem gabbađi þá:
"Gjörla megu vér allir sjá:
þessi kann ađ leggja upp lær;
leikinn þenna skilju vér."

33. Fram var leidd en fimta taus,
fór hun varla erendislaus [1]);
Ivent þénti júngfrú sjá,
óskafögur og væn ađ sjá.

34. Henni stytti á hægri hliđ,
hvergi kom þar skikkjan viđ,
enn ađ vinstri vafđist svó,
víslega meir enn alnar dró.

35. Valvin leiddi víf til sess;
var þeim ætlađ rúm til þess,
ađ þær mætti húka í hríng;
heitir þetta kvenna-þíng.

36. Artus talar viđ únga kvon,
sem Idus átti hertugason;
"Ömbuna skal þér æru þín,
yđur mun verđa skikkjan fín."

37. Bervard svarađi, byrlari hans:
"Blekkist jafnan hugsan manns;
ætlun vór er ei nema sú,
ađ eingi þeirra verđi trú."

31, [1]) 'freyu ſkaut' *γ* [2]) 'ſkagt' *A* [3]) *Sic γ;* mjađmar siđ *A* — 32 [1]) i *('j') obscure scriptum; forte* o *A;* Geyr mann *(?) γ* — 33, [1]) 'ereneſ lavſ' *A* —

---

[28] Elle le jette à l'instant loin d'elle et prie le diable d'emporter celui qui a apporté ce vêtement et celui qui l'a fait. [29] Les gens rient, et l'orgueil de celui qui a soulevé tant de querelles est rabattu. La honte en revient à Kæi lui-même; il était peu aimé. [30] L'une des filles était l'amie de Valvin; le duc lui dit: "Comment ce manteau nous ira-t-il, ma chère?" [31,32] La fille essaie le manteau. Il ne tombe pas également tout autour; c'est du côté gauche qu'il est trop court: à peine couvre-t-il la hanche. Gerin la raille, et explique les choses. [33] La cinquième fille est amenée. Elle n'est pas venue en vain. Cette fille était l'amie d'Ivent; elle est vraiment très-belle. [34] Le manteau lui est trop court à droite; il n'y a pas du tout d'étoffe de ce côté; mais à gauche le manteau devient si long qu'il traîne plus d'une aune. [35] Valvin conduit cette dame au banc; elles y avaient une place pour s'accroupir en cercle. Cela faisait une belle assemblée de femmes. [36] Artus parle à la jeune femme aimée d'Idus, le fils d'un duc: "Nous allons récompenser votre fidélité, c'est à vous qu'appartiendra le manteau." [37] Bervard, son sommelier, lui répondit: "Toujours l'attente de l'homme est trompée. Nous croyons qu'aucune d'elles ne sera trouvée fidèle."

38. Fór hun í, sem fljótast [1]) má [2]),
fyrir tók jörđ um menja-Ná,
enn svó var hun á bakiđ ber,
ađ beltiđ hennar gjörvalt sér.

39. Kæi nam þegar međ keski-orđ
ađ kallza uppá menja-skorđ:
"Hulinn er lítt, svó halinn er berr!
Hversu mátti hun fara þeim verr?"

40. Kappinn sá, sem Kardor hét,
kæru sína skrýđast lét;
aumlega fór hun auđar-rein,
ekki huldi klettisbein.

41. Fram var leidd sú [1]) falda-Ná,
sem Felix kóngur enn gamli á;
tvau [2]) hundruđ vetra tíræđ bjó,
trú' eg hun væri ađ aldri svó.

42. Á jörđu stóđ hun alt um kríng
— aldri sá þeir vænna þíng —;
þó var gat [fyrir gásar stađ [1]),
gat hun ekki fólgiđ þađ.

43. Dyrgjan var þá dáruđ í,
dreingir hlógu mest ađ því:
ei tók meir enn ölbogabót
alt í kríng um væna snót.

44. Fram var leidd í fljóđa kranz
en fagra drottníng Smámeyjalands,
átta vetra ađ aldri sögđ,
á hana var þó skikkjan lögđ.

45. Einkar-mjó var auđar-spaung,
enn þó var henni skikkjan þraung:
sást þá á henni sextán göt;
sú mun eigi [af kossi [1]) löt.

46. Seimþöll var til sætis leidd;
síđan [var henni [1]) skikkjan greidd,
[þeirri mey, sem [2]) móđugt [3]) lét;
Morit [4]) hennar bóndinn hét.

38, [1]) *Conjectura (cfr 49*[1]*)*; skjótast *A* [2]) *In margine A* — **41**, [1]) *In margine A* [2]) 'tvo' *A* — **42**, [1]) *a* [þeir gáđu ađ *γ* — **45**, [1]) *a* [á kossum *γ* — **46**, [1]) *a* [annarri *γ* [2]) *a* [mengrund þessi *γ* [3]) *Sic γ*; 'modegt' *A* [4]) Morent *γ* —

---

[38] Elle le revêt aussitôt que possible; par devant, il descend jusqu'à terre, mais dans le dos elle est tellement à découvert qu'on voit parfaitement sa ceinture. [39] Kæi lui crie tout de suite avec moquerie: "On est mal couvert quand la queue est nue! Le manteau pourrait-il leur aller plus mal?" [40] Le chevalier Kardor fait essayer le manteau à son amie. Elle en est misérablement vêtue: le manteau ne la couvre pas du tout par devant. [41] La femme du roi Felix le Vieux est amenée; il y a deux cents ans qu'elle est mariée; tant elle était vieille. [42] Tout autour il allait jusqu'à terre, jamais on n'a vu plus belle chose; par malheur, il y avait par devant une ouverture qu'elle ne pouvait pas cacher. [43] Ensuite la reine des nains dans le manteau fut un beau sujet de raillerie pour les chevaliers. De tous côtés, il ne va que jusqu'au coude de la belle femme. [44] La belle reine de Smámeyjaland ('pays des petites filles') est amenée dans le cercle des dames; elle n'a que 8 années, on lui fait mettre tout de même le manteau. [45] Si svelte que soit sa taille, le manteau lui est trop étroit; on lui voit 16 trous; à coup sûr elle ne hait pas les baisers. [46] La petite fille est conduite au banc; puis le manteau est donné à une dame à l'air découragé; son époux s'appelle Morit.

47. Breytilega á brúđi varđ:
á [1]) báđum hliđunum fékk hun skarđ,
stutt í fyrir, enn styttri á bak;
stóran hlátur fólkiđ rak.

48. Þá var tekin hin tólfta snót,
telst hun hvórki föl né ljót,
allra vænst í öđlings sal;
átti enn prúđi Parcival.

49. Fór hun í, sem fljótast getur;
fyrđum lízt nú eigi betur:
breytilega á brúđi fór,
böndin sluppu gjörvöll ór.

50. Hvergi kom hun viđ hrínga-Ná,
hallargólfiđ klæddi þá;
sökkti [1]) hun þeim sveini, hana bar,
svó þeim stađ, hun gjörđ í var.

51. Sveinninn tekur þá seinkt međ lín
silkibönd úr púngi sín,
bætir þađ, sem brestur ađ,
og biđur þær klæđast þegar í stađ.

52. Eingi vildi auđar-Gná
yfir sig leggja möttul þá
heldur enn gánga á heitan eld.
Hallar dregi, enn líđur á kveld.

53. Dreingurinn talar međ döglíng [1]) nú:
"Dáriđ ekki mína frú!
lát þær [2]) klæđast búníngsbót!"
Bölvađ var honum þegar í mót.

54. Kóngurinn lagđi úrskurđ á:
allar skulu meyjar þá
í hana fara ađ aungri dvöl [1]);
"oss er mest ađ sulti kvöl."

55. Þúsund meyja og hundrađ hlaut
hvórki af henni gaman né skraut;
ei var þessu einn veg breytt,
aungri þeirra fór hun neytt.

56. Gerflet [1]) hljóp, sem getiđ var opt,
greiđlega út í þeirra lopt,
leitar bæđi hér sem hvar,
hvórt þær leyndust ekki þar.

47, [1]) *om A* — 50, [1]) *Legi potest* sankti *A* — 53, [1]) *Conj.;* öđlíng *A* [2]) *Litera* r *supra lineam addita est* — 54, [1]) 'davl' *A* — 56, [1]) Sveinninn *γ* —

---

[47] Il arrive quelque chose de merveilleux à cette dame. Des deux côtés, le manteau montre une fissure; par devant il est court, mais par derrière il est encore plus court. Les gens éclatent de rire. [48] C'est à la douzième maintenant de l'essayer; elle n'est ni pâle ni laide, c'est la plus belle dans la salle du roi; c'est l'amie du preux Parcival. [49] Elle prend le manteau aussitôt qu'elle le peut. La chose ne tourne pas mieux cette fois-là (?). On voit cette merveille que tous les rubans s'en vont. [50] De nul côté il ne touche la dame, mais s'étale sur le plancher de la salle. Elle maudit le messager qui a apporté le manteau et le lieu où il a été fait. [51] Alors le messager prend de sa poche des rubans de tissu de soie, brodés en lin, répare le malheur et prie les dames de continuer d'essayer le manteau. [52] Mais il n'y a plus aucune femme pour vouloir l'essayer; elles aimeraient autant passer dans le feu. Le jour baisse et la nuit gagne. [53] Le messager adresse la parole au roi: "Ne vous moquez point de ma maîtresse! Qu'elles essaient ce beau vêtement!" Pour toute réponse, elles le couvrent de malédictions. [54] Le roi ordonne que toutes les filles essaient à l'instant le manteau. "Nous avons grand faim." [55] Onze cents filles ont mis ce manteau: pour aucune il n'a été objet de joie ni parure. Cela se fait de manières différentes, mais à aucune il ne sied bien. [56] Gerflet,

57. Þar var fundin júngfrú ein,
óskafögur er silkirein;
hun lá sofin í háfum turn
og hafði ekki af þessu spurn.

58. Sjá var leidd í hilmis höll —
og [1]) heilsa þeirri menja-þöll,
sýndu henni silkið blá
og sögðu, hvað þar lægi uppá.

59. Þar var mörg, sú meira lét;
meyja þessi Kardon [1]) hét;
Kaligras [2]) nefndist kempan sú,
sem kæran veitti sína trú.

60. Kalegras [1]) talar með kæru sín:
"Kom hér aldri, sæta mín!
Hér er sá [2]) fjandinn fyrir í höll,
að falsað hefir upp sprundin öll."

61. "Svó hefir ástin ærðan mig,
eingi [1]) er vón, eg missi þig,
— það er minn harmur og það mitt hel —
þótt hun fari þér eigi vel."

62. Margir sögðu, hann mælti rángt:
"Má þar ekki tala um lángt;
unna þeirri, ekki er trú —
eingi skömm er meiri [1]) enn sú."

63. Meyjan gaf til mektugt anz:
"Mín skömm er það meir enn hans;
enn þó er inni iðulegt ángur,
ef hann er nökkuð hyggjustrángur."

64. "Mega mun mér sem meyjum þeim,
eð milding sjálfur leiddi heim,
— ef eg míns herra orlof fær, —
einum lima slítum vér!"

65. "Þá mun meyjum þikkja bezt;
þú munt eiga í hættu mest;
brugðizt hafa þær brúðir nú,
betri þóttust miklu enn þú."

58, [1]) þeir γ — 59, [1]) Carida γ [2]) Carigras γ — 60, [1]) Carigras γ [2]) *Supra lineam additum* *A* — 61, [1]) 'eıngo' *A* — 62, [1]) 'm̄r' *A* —

que nous avons souvent mentionné, court par toute la demeure des dames; il cherche s'il n'en trouvera pas quelqu'une de cachée. [57] Il y trouve une fille, fort jolie femme; elle dormait dans une haute tour et n'avait été avertie de rien. [58] On la conduit dans la salle du roi, on la salue, lui fait voir l'étoffe de soie bleue, et lui dit quel charme est attaché au manteau. [59] Plus d'une dame se croyait plus noble qu'elle; son nom est Kardon, Kaligras s'appelle le chevalier à qui elle a donné sa foi. [60] Kalegras dit à son amie: "N'approche pas, ma belle, il y a un diable dans cette salle qui a dupé toutes les dames. [61] L'amour m'a si bien tourné la tête qu'assurément je ne saurai renoncer à toi — ce serait mon chagrin, ce serait ma mort —, même si le manteau ne te sied pas." [62] Maint chevalier dit qu'il a tort de parler ainsi: "Il n'y a pas beaucoup à en dire: la plus grande honte au monde, c'est d'aimer une femme infidèle." [63] La demoiselle fait une vaillante réponse: "La honte en serait à moi plus encore qu'à lui; je sens dans mon cœur une douleur incessante s'il est triste. [64] Je me soumettrai à la même épreuve que les autres dames conduites au banc par le roi (*ou:* auxquelles, grâce au roi, le monde est devenu triste [?]), pourvu que j'en aie la permission de mon ami. Il faut que nous courions toutes le même risque." [65] "Ainsi ces dames seront plus contentes, dit-il; c'est toi-même qui y risques le plus. Des dames qui se croyaient beaucoup meilleures que toi ont trompé leurs maris."

66. Menþöll klæddi möttli sig
mentarík og stoltulig;
þegar þeir geymdu að þorna-Gná,
þanninn [1]) var vænst, eð helzt leit á.

67. Ei var hun stutt, og ei var hun flá,
alla vega sem kjósa má,
— flestir gjörðu frúnni lot —
fór nú hvert [1]) yfir annat brot.

68. Ógurlegur var ymurinn sá,
allir lofuðu menja-Gná;
hinum tók heldur að hitna kinn,
sem [höfðu falsað [1]) bóndann sinn.

69. Brúðar sveinninn birti þá:
"Bar eg þá skikkju um land og sjá;
aungva fann eg jafna þér,
æ-jafnt fór hun heim með mér."

70. "Það má eg segja þegnum nú,
þá eg kem fyrir mína frú,
hvað af þeirri skikkju varð:
'Eg skildumst við hana í Artus garð'."

71. Sveinninn hneigði sjóla í stað:
síðan frá eg hann orlofs bað;
fljóðin báðu [1]) furðu vilt
fjandann sjálfan hafa þann pilt.

72. Jafnskjótt hljóp hann út á hest
— eingi urðu á því frest —,
forðast síðan fylkis rann,
flestir töluðu ilt við hann.

73. Þetta var þeim drykkju-dvöl,
dreingir kendu síðan öl;
Kardon var þar haldin hæst,
henni sómdi skikkjan glæst.

74. Fylkir talar við fljóðin öll:
"Farið í burt úr minni höll!
Lotning fái þér litla hér;
lifið við skömm, sem maklegt er!"

75. Kóngurinn talar með kappa sín:
"Kunneg sé yður ætlun mín:
Þér munuð [1]) vekja vigra-skúr;
vér skulum sækja oss betri frúr."

66, [1]) 'þnⁿ' *A* — 67, [1]) 'hˢt' *A* — 68, [1]) *a* [falsað höfðu *A* — 71, [1]) 'bade' *A* — 75, [1]) 'mid' *A* —

---

[66] La sage et fière demoiselle prend le manteau; de quelque côté qu'on la regarde, le manteau lui sied à merveille. [67] Le manteau ne lui est ni trop court ni trop long, il tombe tout autour à souhait — la plupart des chevaliers s'inclinent devant elle —; cette fois le manteau plisse comme il faut. [68] De grands cris d'approbation s'élèvent, tous louent la demoiselle. Les dames qui avaient trompé leurs maris ont les joues brûlantes. [69] Le messager dit alors: "Ce manteau a voyagé sur mer et sur terre, mais jamais encore je n'ai trouvé de dame comme vous: il m'a toujours fallu remporter mon manteau. [70] Quand je serai de retour chez ma maîtresse, je pourrai dire à ses chevaliers ce qu'il est devenu: je l'ai laissé à la cour d'Artus." [71] Le messager salue le roi et lui demande permission de s'en aller. Les dames souhaitent ardemment que le diable l'emporte. [72] Sans retard, il saute sur son cheval et quitte le château du roi, suivi de mainte malédiction. [73] Cette affaire a retardé le dîner. Les chevaliers se mettent à boire. Kardon y est grandement admirée; le manteau lui allait si bien! [74] Le roi adresse la parole à toutes les dames: "Quittez mon château, vous y jouirez de peu d'estime. Partez avec la honte que vous avez si bien gagnée." [75] Le roi s'adressa

76. Ýtar sóru í öđlíngs náđ [1])
alla sína breytni og ráđ;
riddara-sögurnar rísa af því:
rekkar kvómu þrautir í.

77. Síđan endist veizlan væn,
virđar þágu af kóngi lén,
öđlíng sinnar æru naut,
allir fara međ gjöfum [1]) í braut.

78. Kaligras og þau Kardon frú
kærlega héldu sína trú;
því ađ í allri Einglands bygđ
eingi var henni jöfn ađ dygđ.

79. Skikkju gaf hun í Kolnes klaustur,
kappar segja, í löndin austur;
enn í dag sé jafnt sem þá,
ef meyjunum liggur nökkuđ á.

80. Vildi guđ, ađ væri hun hér!
Veisa skyldu meyjar sér;
þá mundi eigi æđrulaust [1]),
ef eingi þeirra reyndist traust.

81. Hér hafa sannazt Salamons orđ,
segir af falskri menja-skorđ:
"Ei er gott viđ æru og siđ
eyru sín ađ hafa þar viđ."

82. Viđ **Skikkju Rímur** skilst eg nú;
skal sú hver, ađ ei er trú,
hlæja, þegar hun heyrir þær [1]),
hvórt þađ er heldur kona eđur mær.

83. Sé þeim rétt, sem snæra [1]) sé,
sett upp [2]) frá nafla og ofan á kné!
Slokni ei fyrr, enn segir mér til! —
Svó skal falla þetta spil.

76, [1]) 'n'' *A* — 77, [1]) gefum *A* — 80, [1]) 'ædulaust' *A* — 82, [1]) 'þær' *A* — 83, [1]) *Literæ* ær *supra lineam additæ A* [2]) *In margine A.*

---

aux chevaliers: "Allez faire la guerre, nous nous procurerons de meilleures femmes. [76] Les chevaliers jurent de ne penser ni d'agir que pour le service du roi. Voilà l'origine des sagas chevaleresques; les chevaliers couraient des dangers. [77] Enfin le magnifique festin finit. Les chevaliers eurent des fiefs du roi; la gloire du prince est sans tache; tous s'en vont avec des présents. [78] Kaligras et dame Kardon se restèrent mutuellement fidèles. Sur le sol entier d'Angleterre, il n'y avait pas une femme aussi vertueuse. [79] Les chevaliers racontent qu'elle fit présent du manteau à l'abbaye de Kolne; mais aujourd'hui il en est de même qu'alors, si les demoiselles ne sont pas sans tache. [80] Plût à Dieu que le manteau fût ici! Quelle douleur alors pour les demoiselles! Ce serait un grand malheur si aucune d'elles n'était trouvée fidèle. [81] C'est la confirmation de la parole de Salomon, qui dit d'une femme perfide: "Il n'est pas bon pour l'honneur ni pour les mœurs de l'écouter." [82] Maintenant je laisse là les chansons du manteau. Toute dame infidèle rira quand elle les entendra, qu'elle soit femme ou fille. [83] Qu'elles brûlent d'amour continuellement, jusqu'à ce qu'on m'avertisse. Ainsi finisse cette plaisanterie!

Les *Skikkju Rímur*, ou *Rimes d'un manteau*, datent d'une époque beaucoup plus récente que *Möttuls saga*. La saga, nous l'avons dit, remonte au commencement du 13e siècle, et les rimur n'ont été composées qu'au 15e. Mais il y a entre ces deux versions une différence encore plus grande. Tandis que la saga est une traduction en prose assez fidèle d'un original français en vers, les *rímur* semblent être un remaniement poétique et assez libre de *Möttuls saga*. Cependant le rimeur a probablement puisé encore à d'autres sources. La plupart des *rímur* n'offrent guère de traits d'invention propre. Il n'en existe peut-être qu'une seule, c'est la *Skíða Ríma* [1]), qui a l'air d'être tout à fait indépendante et non, comme les autres, la simple mise en rimes de quelque saga. Pour des renseignements plus complets sur tout ce genre de production littéraire — c'est le dernier qui se soit développé en Islande, et il y est de goût encore aujourd'hui —, nous renvoyons à Möbius, *Edda Sæmundar hins fróða*, Leipzic 1860, p. IX-XV, et à Kölbing, *Beiträge zur vergleichenden Geschichte der Romantischen Poesie und Prosa des Mittelalters*, Breslau 1876, p. 137-234.

Les *Skikkju Rímur* n'ont pas été publiées jusqu'ici. Cependant M. Kölbing en a donné, dans l'ouvrage que nous venons de citer, deux fragments, les strophes I, 8 (p. 145) et III, 1-9 (p. 149) [2]).

Il n'existe de ces rímur que deux mss., à savoir la grande membrane n° 42, in-4° Aug., conservée à la bibliothèque de Wolfenbüttel, et un ms. sur papier, n° 15, in-4°, à la B. R. de Stockholm. Dans les notes, nous avons désigné par *A* la membrane, et par *γ* le ms. sur pap. [3]). Grâce à l'obligeance des directeurs des deux bibliothèques, nous avons pu examiner les deux mss. à Lund.

Le ms. *A* a été décrit dans *Antiquarisk Tidskrift* (danois), l'année 1849-51, p. 7-13 [4]); ce ms. remonte probablement à l'an 1500 ou environ. Les *Skikkju Rímur* qui, en tant que nous pouvons en juger, sont au complet, y occu-

---

[1]) Cette *ríma* a été publiée par M. Maurer dans *Abhandlungen d. k. bayer. Akad. d. Wiss., Philos.-Philol. Classe, XII Bd., I Abth.*

[2]) Ainsi qu'on peut le voir en comparant ces strophes avec notre texte et les notes qui s'y rapportent, nous avons pu corriger quelques fautes qu'a commises M. K.

[3]) Le fait qu'au commencement du siècle dernier du moins il a existé encore un ms. des *Skikkju Rímur*, est constaté par le catalogue du fonds Arni-Magnéen publié alors. Ce catalogue les cite entre plusieurs autres rímur comme appartenant à la membrane n° 603, in-4°. A présent il n'y en a plus de trace.

[4]) Nous avons comparé, en partie, à la membrane la copie de Copenhague cité dans ce passage-là. M. Kölbing, qui ne l'a pas eue entre les mains, suppose (ouvr. c., p. 142) que cette copie est "nicht recht sorgfältig." Nous sommes en état de vérifier qu'en effet elle

pent le feuillet 16, allant de la 15e ligne du recto, les feuillets 1, 3 et 4 jusqu'à la 22e ligne [5]) du verso; immédiatement après commencent les *Ormars Rímur*.

Le ms. sur pap., γ, qui est de la fin du 17e siècle, a été décrit dans la *Förteckning, etc.* de Arwidsson, p. 124 et 125. Ce ms. ne contient les *Skikkju rímur* que très-incomplètement, et la disposition des strophes y est toute différente d'avec celle du ms. *A*. Voici l'ordre des strophes de ce fragment:

I: 6, 8, 9, 11-13, 15, 14, 16, 37, 17, 19-24, 38, 27, 34, 35, 31-33, 28-30, 45, 43, 41, 42, 47, 49, 48, 51-54, 56, puis une strophe qui manque dans *A*, enfin 58.

II: 6-9, 11, 14-16, 18, 20, 22, 26, 27, 30-34, 28, 36, 37, 39-44.

III: 10-13, 15, puis la première moitié de 49 et la dernière de 38, 36, 31, 30, 24-27, 44, 42, 45, 46, 41, 43, 53, 28, 52, 54, 55, 32, 71, et enfin 56-61, qui sont les dernières strophes du fragment.

Rien que par cette différence entre les deux mss. on voit que γ n'est point une simple copie de *A*. Du reste γ a un grand nombre de variantes, et en général ce ms. nous offre un texte assez corrompu. Aussi, en dressant le texte des *rímur*, n'avons-nous préféré la leçon de γ que dans les cas où la leçon de *A* est évidemment mauvaise, tandis que celle de γ semble être la bonne. Nous avons donné en note au bas du texte les variantes de γ toutes les fois qu'elles nous ont paru en quelque sorte meilleures que celles de *A*, ou que, quoique mauvaises, elles pourraient peut-être faciliter la correction de *A*; enfin nous avons donné partout les variantes des noms propres. A ces cas près, nous nous sommes dispensés de citer les variantes de γ, et en général nous avons respecté autant que possible le texte du ms. *A*.

L'orthographe adoptée pour le texte des *rímur* est, de même que celle de la *saga*, une orthographe *normalisée*. Cependant, comme les *rímur* sont d'une date relativement récente (15e siècle), notre normalisation est quelquefois plus moderne que l'ordinaire, surtout là où le demandent soit les exigences du vers, soit l'usage de notre meilleur ms. Voici ces cas:

L'usage de la désinence *-ur* au lieu de *-r* (après une consonne autre que *r*) remonte au commencement du 14e siècle.

---

est très-exacte. Le passage du *Antiqu. Tidskr.* qui en a donné à M. K. une idée si défavorable se trouve tout à fait correct dans la copie.

[5]) A la ligne précédente, où se terminent les *Rímur af Sigurđi fót og Ásmundi Húnakóngi*, il y a, en lettres rouges et à demi effacées, ce titre: 'ſkickiu r...'

Cette désinence est exigée par le vers en plusieurs endroits, p. ex.

I: 11^2, 15^4, 19^4, 23^2, 28^1, etc. — II: $1^{1.4}$, 3^4, 4^3, 5^2, 10^2, 13^2, 19^4, etc. — III: 1^2, 20^2, 30^4, 47^4, 51^3, 64^2.

Nous l'avons conservée ou introduite ici et partout. Il est bien naturel, cependant, que plus d'une fois le poëte, ne voulant pas compter *-ur* pour une syllabe, ait suivi l'usage ancien. C'est ainsi que mainte fois, pour l'œil, le texte offre la rime féminine *-ur,* bien que le vers exige une rime masculine *(-r).* Cela a lieu p. ex.

I: 6, 13, 17, 18, 27, 31, 39, 47; — II: 12, 27, 28, 42; — III: 3, 8, 11, 23, 27, 49, 63.

vá est devenu *vó (A: 'vo'),* ainsi que le prouvent les rimes telles que *hvólfi :: gólfi* I, 20; *svó :: dró* III, 34, et *svó :: bjó* III, 41 [6]). Cependant le rimeur a tâché, aussi dans ce point, de conserver l'ancienne forme; on le comprend de ce que III, 2, 7 *vár* rime avec *Gnár* (mais p. ex. *Skíđa Ríma* 69, 70, 181 *vór :: stór :: þór*); *svá* II, 3 et 14 rime avec *á* etc.; II, 20 avec *Ná,* etc.; III, 5 avec *hjá; vó* est devenu *vo* dans *kvon,* ce qui I, 12 et III, 36 rime avec *son.*

Il y a voyelle longue au lieu de brève devant *ng* et *nk;* ainsi on trouve *ei* pour *e, au* pour *ö* [7]).

Il y a voyelle brève au lieu de longue dans *drottníng, hun* (:: *mun* III, 18), *kvon* (cp. ci-dessus), *litla* III, 74.

-legr, -lega (au lieu de *-ligr, -liga*) est fréquent dans *A,* et III, 24 cette orthographe est voulue par la rime *(eg);* II, 11 et III, 66 par contre, la rime exige la forme en *-lig.*

Adoucissement de *k* en *g* a lieu dans *eg* (:: *-leg* III, 24), *mig, sig* (:: *-lig* III, 66), etc., *mjög, og,* etc. De même, *t* s'adoucit en *đ*: *ađ* (II, 13; III, 21, 51) [8]), *þađ* (I, 51; II, 13), *hvađ,* l'article *hiđ, eđ* ou *-iđ;* ajoutez les adjectifs et participes neutres de deux syllabes (en *-iđ, -ađ*).

r tombe devant *st, sk* : *fyst* I, 28, II, 43 (:: *lyst* etc.); *þysta* I, 57 (:: *lysta*); *stæst* III, 5; *kæst* I, 1, 13 (dans ce dernier cas, nous avons cependant conservé *kærst,* leçon de la membrane); *hævesk* I, 43; II, 16; III, 24; *kaskur* III, 1 et *keski-* III, 22, 39. (Cp. aussi *annas* pour *annars* III, 13, note 3, et *útnorđs* I, 4).

---

[6]) Dans *A* le mot *svó* s'écrit le plus souvent *so,* ce qui est aussi la forme moderne.

[7]) L'*ó* dans *kóngr* s'explique par la contraction de *konungr.*

[8]) Par conséquent aussi dans *híngađ, þángađ.*

Il y a assimilation de *rl* à *ll* dans *jalla* I, 36 (:: *spjalla*); *valla*.

Nous avons conservé l'orthographe du ms. pour le mot *Ná* II, 1 et souvent au lieu de *Gná* (cp. *gnógr* devenu *nógr* à une époque encore plus reculée); de même nous avons laissé *Rist* au lieu de *Hrist* I, 14, et *Lín* au lieu de *Hlín* II, 37 et III, 9; de même encore l'impf. *sókti* au lieu de *sótti* II, 9, ayant trouvé cette forme déjà dans le ms. A.M. n° 573 c, in-4° (du commencement du 14ᵉ siècle) [9]).

Notons en passant que le rimeur a sans doute prononcé *æ* à peu près comme *e*. Si notre orthographe n'indique pas ce fait, il n'en est pas moins prouvé par les fréquentes rimes en *æ* :: *e* (ou *é*) p. ex. I, 1, 15; II, 18, 19; III, 32, 64, 77.

Quant aux particularités purement graphiques du ms. *A*, nous nous dispenserons d'en parler. Nous ferons observer cependant un fait qui nous semble offrir un intérêt tout particulier, c'est l'usage fréquent de *c* au lieu de *z* (= *ts*), p. ex. *'anc''* III, 7, *'ancaʀ'* III, 24, *'kallca'* III, 39, *'veıclan'* III, 77 etc. (aussi *anza*, *veizlu*) [10]).

Probablement une bonne part des dissemblances qu'offre le langage des *Skikkju Rímur* relativement à l'usage ancien, est due aux gênes du vers et de la rime, ce qui n'empêche pas qu'on ne les retrouve en partie dans la prose postérieure.

C'est ainsi que nous expliquerons p. ex. la chute constante de la terminaison *-ur* au nominatif masc. [11]) des substantifs en *-íngur* et *-úngur* [12]); de même dans l'adjectif *herlegur* II, 42, le nom *Bölverkur* II, 2, et, à la fin du vers, les substantifs *keimur* (?) II, 40 et *refur* III, 12 [13]).

Le mot *miđ* II, 4 semble offrir l'exemple de la chute d'un *i* final; ou bien ici ce mot peut être mis à tort à l'accusatif, de même que II, 11, grâce à la rime il y a deux accusatifs *mig*, *sig*, au lieu du datif (*mér*, *sér*) [14]).

---

[9]) Quant à l'adoucissement de *g* en *j* (ou la chute de *g*) que présente *A* dans *'þeíía'* II, 1, *'ſeíía'* II, 18, etc., *'gı''* I, 41, il suffit de le mentionner ici. — L'emploi tout à fait moderne de *því* au lieu de *hví* I, 52 (*A*), ne revient point au rimeur; on le voit par le fait même de l'allitération qui exige *hví*.

[10]) On sait que dans l'ancien français le *c* prenait dans certains cas le son de *ts*. Cp. Gaston Paris, *Alexis*, p. 85; ce que nous ne disons ici que pour mémoire.

[11]) La chute de *-ur* dans le mot *útnorđ(ur)s* I, 4, s'explique autrement, cp. ci-dessus.

[12]) Ainsi on trouve *milding* II, 29, 34; III, 17, 64; *öđling* I, 23, 24, 51; III, 30, 77; *buđlúng* I, 55; *lofđúng* I, 47; III, 21; *niflúng* III, 20.

[13]) On peut citer aussi le nominatif féminin *mey* II, 31 (mais III, 82 la rime demande *mær*) cp. le dictionnaire de Cleasby-Vigfússon.

[14]) Comment faut-il expliquer le mot *þveit* I, 29? Est-ce l'abréviation d'un acc. *þveiti*

Un usage qui n'appartient aussi qu'à la fin du vers, c'est de mettre le génitif du pronom personnel au lieu du pronom possessif: *mín* (pour *mínum*) II, 37; *þín* (pour *þína*) III, 36; *sín* (pour *sína*) II, 15; III, 60, 75; (pour *sinni*) III, 9; (pour *sínar*) III, 26; (pour *sínum*) III, 51.

C'est à la rime encore que l'on trouve *féið* contracté *féð* en (:: *réð*) II, 24 [15]).

L'élision d'un *i* se retrouve dans *trú'eg* I, 2, 19; III, 41, peut-être aussi dans *hef'eg;* cependant la forme *hef* ou même *hefur* n'est pas rare comme 1e pers. sing. du présent de l'ind. dans les mss. du XVe siècle. Dans *sæl(a) og* I, 10; *vær(i) oss* I, 53; *meir(i) enn* III, 62 [16]) on trouve d'autres exemples d'élision de la voyelle finale.

Une formation bien plus importante et qui n'est point restreinte à la poésie, bien que naturellement les rimeurs s'en soient de bonne heure et par préférence servis, c'est l'omission des particules relatives *er, sem* et *að (at),* aussi bien que de *að* conjonction. Dans les *Skikkju Rímur*, *er* et *sem* sont souvent omis quand la proposition relative est précédée d'un pronom déterminatif: I, 29^4, 36^3; II, 7^3, 13^4, 17^2, 40^3, 41^2; III, 8^4, 29^2, $50^{3,4}$, 59^1, 62^3, 65^4; et sans déterminatif précédent: II, 31^2, 33^2; III, 25^4 (on pourrait peut-être ajouter encore I, 17^2, 30^2; II, 44^2). Après *þá* il y a omission de *er* III, 70. La conjonction *að* est omise devant une proposition-régime II, 29^2; III, 62^1; devant une proposition-sujet (?) III, 61^2 *(eg missi þig);* devant une proposition consécutive après *svó* I, 28^1, 42^4; II, 37^3; III, 34^4, 61^2, et, dans uns sens limitatif, III, 39^3 [17]). — III, 9^2 *ef* semble être omis.

Dans l'ensemble des cas que nous avons cités, on a éprouvé un besoin de raccourcir tel ou tel mot pour le faire aller dans le vers. Nous citerons à présent quelques passages où il a fallu allonger pour rendre le vers complet: *stoltulig* II, 11, III, 66 pour *stoltzlig; lopt og rið* I, 45 pour *loptrið:* sans doute aussi *sanna meistarar fróðir* I, 27 pour *sannfróðir meistarar.*

(cas-sujet *þreitir*), nom d'agent du verbe *þreita?* — On pourrait voir aussi dans *þín* II, 15 une forme mutilée (de *þínu*); en effet, nous n'avons observé cette forme dans d'autres *rímur* qu'à la fin du vers; c'est *Skáldhelga Rímur* VI, 28; *Skíða Ríma* 89, 164.

[15]) Cp. *dándis* pour *dáindis* (?) II, 16.

[16]) C'est la forme pleine que nous avons préférée pour notre texte. Les exemples de pareilles élisions sont très-fréquents dans des poëmes plus récents, tels que p. ex. *Kvæði um Jón biskup Arason og sonu hans* dans les *Biskupa sögur* II, 478—508.

[17]) Devant l'infinitif, *að* manque III, 62^3.

Le vocabulaire des *Skikkju Rímur* mérite un chapitre à part. On y trouve un nombre assez considérable de mots étrangers qui étaient inconnus ou peu familiers à la langue ancienne. En partie ce sont des mots allemands, comme p. ex. *finn, hofmann, kamp, klénn, kranz, kreinkja, maka, mektugur, seinkja, spé, spil*; en partie ils proviennent du français ou directement du latin: *burgeiss, danz, kofur, kompán, kratens* (? de *sacramentum*?), et quelques noms d'instruments de musique I, 41, 42. Les noms propres *'Afmor'* II, 1 et *Venus* (le génitif *'venris'* III, 2) semblent attester la connaissance de la littérature classique. A côté de ces traces d'une influence excercée par la civilisation européenne, on trouve de considérables restes de ce système compliqué de métaphores qui caractérisait l'ancienne poésie. On trouve même, dans les *rímur* qui nous occupent, des expressions qu'il est extrêmement rare de rencontrer même dans les œuvres des anciens *skalds*; tels sont les mots *lúng* (vaisseau) I, 5, *hrosti* (malt) I, 58, *snæra* (feu) III, 83, *Hnitberg* II, 44. Au contraire, des mots comme *sjóli* (roi) II, 22, 28; III, 71, *kæra* (femme) III, 11, 59, 60 [18]), appartiennent à une époque relativement récente.

Les périphrases poétiques, ou *kenningar*, ont un emploi bien moins varié ici que dans la poésie ancienne; il n'y a guère que les notions d'homme et de femme qui sont rendues par un grand nombre de périphrases [19]). Il n'y a que trois de ces périphrases qui consistent de plus de deux mots ou idées [20]). Nous noterons comme vicieux le *kenning: Suđra saungur* I, 8 — dans cette expres-

---

[18]) Les *ókend heiti* qui, outre ceux que nous venons de citer, se trouvent dans les *Skikkju Rímur* sont les suivants: *Homme de distinction (roi, duc):* buđlúng, hilmir, lofđúng, mildíng, niflúng, ræsir, siklíng, stillir, tiggi, vísir, öđlíng; — *hommes (humains, guerriers, etc.)* dreingir, fyrđar, garpar, höldar, kappar, lýđir, rekkar, seggir, skatnar, virđar, ýtar; — *femme:* brúđur, drós, fljóđ, kind, snót, svanni, sæta; — *chanson, poésie:* bragur, óđur; — *terre, pays:* fold, grund; — *maison:* rann; — *or:* auđur, seimur; — *armes:* hjörr, vigur; — *aiglé:* viđrir (?) I, 2; — *serpent:* grettir, nađra; — *nain:* Şuđri; — *Odin:* Bǫlverk, Fjölnir, Herjan; — *Thor:* Atli.

[19]) Voici l'énumération des *kenningar* que nous avons trouvés dans les *Skikkju Rímur* (à l'exception de quatre ou cinq qui vont suivre): *homme (prince):* auđar-Baldur, hjörva-þveitir (?), hrínga-Týr; — *femme:* auđar-Gná *ou* -Ná, auđar-rein, auđar-spaung, bauga-grund, bauga-Lín, bauga-strönd, falda-brík, falda-Gná *ou* -Ná, falda-Rist, gullhlađs-Gná, hrínga-Bil, hrínga-brú, hrínga-Ná, hrínga-sól, hríngþöll, líneik, menja-Gná *ou* -Ná, menja-laut, menja-skorđ, menja-þöll, menþöll, seima-Gná, seimþöll, silkirein, þorna-Gná *ou* -Ná, Þrúđur seims; — *cœur:* hyggju-strendur; — *poésie, poëme:* Hnitbergs-vín; — *or:* grettis-jörđ, nöđru-fitjar, orma-strendur; — *la terre:* Óđins-kvon; — *combat, guerre:* vigra-skúr; au reste, on pourrait citer à ce propos les périphrases telles que dverga-kindir = *dvergar (nains)* et riddara-nótar = *riddarar (chevaliers).*

[20]) Ce sont: Herjans hrosta-far I, 58; eyđir nöđru-fitja I, 40, *et* valdr byrjar-viđris (?) I, 2.

sion le mot *Suđra* ("du nain") a été ajouté, contre les règles, par suite d'une confusion avec des périphrases telles que *Suđra-mjöđur* ("l'hydromel du nain," c.-à-d. l'art poétique) —; comme obscur le *kenning: Friggjar-fundur* II, 29. *Frigg* II, 5 et *Freyja* III, 31 semblent être employés comme *hálfkenningar* (signifiant "femme").

On trouve II, 4 un proverbe emprunté de *Hávamál* 27 (éd. Bugge) [21]. I, 55 il y a aussi un proverbe: *"Allur er dagur til stefnu,"* emprunté des transactions de l'*althing*; de même II, 28: *"Lángt þikkir þeim, sem lítið (γ: búinn) bíður."* Le vers: *"Hulinn er lítt, svó [ađ] halinn er berr"* III, 39 est sans doute aussi un proverbe, bien qu'on n'en connaisse pas d'autre exemple dans la littérature du Nord (cp. l'original français). Notons encore que l'expression *"slíta einum lima"* III, 64 est prise dans un sens figuré; *"súpa kál"* I, 50 (au propre: *'boire* ou manger la soupe *aux chôux'*) est mis plaisamment pour 'manger.'

Nous signalerons enfin par ordre alphabétique les mots ou passages de nos *Rímur* qui méritent plus ou moins une attention particulière. En partie cette liste pourra servir de supplément aux dictionnaires, bien que trop souvent il nous ait fallu indiquer par un point d'interrogation que nos décisions laissent encore à désirer:

á, prép., dans la locution vera á II, 34, qui signifie *consentir, accorder* (?); — dans á bak(iđ) III, 12, 38, 47, á suivi d'un accusatif correspond à la préposition at suivi d'un datif dans la langue ancienne (le datif est mis III, 27).

ađ, conj., est pour er, *quand,* I, 46[4]; III, 1[2]; peut-être aussi II, 34[4] *(parce que, car),* si toutefois dans ce passage il n'est pas mis par redondance dans la proposition principale, comme p. ex. dans *Áns Rímur* II, 20[1] *(A)*: "Gott mun vera," ađ garpur kvađ, "gull ađ þiggja og leika ađ." — ađ est pour er, *que, qui* III, 21[2], 60[4], 82[2]. — Omission de ađ, voy. ci-dessus p. 76.

andófsgola, sf., I, 6, *vent contre lequel il faut faire avancer le navire à force de rames* (?).

ant, adv., dans la locution gjörum oss ant II, 39, *hâtons-nous!*

anz, sn., III, 63, *réponse.*

atreiđ, sf., I, 39, au propre: *arrivée à cheval.*

beint, adv., II, 22, *aussitôt, tout de suite.*

bera sig (vel) ađ, v. pr., III, 25, *se conduire (bien).*

berja, v. tr.; bumba var barin I, 42, *on battait le tambour.*

berr, adj., dans la locution var berr ađ kallzi, III, 13, *se conduisit honteusement en se moquant* (?).

bila, v. tr., I, 11, dans la phrase aldri bilađi einn (accusatif?) viđ tvó.

bjóđa (kamp), v. tr., III, 29, *défier, provoquer (au combat), commencer c.*

---

[21]) L'antithèse II, 4[3,4] rappelle aussi, quant à la forme, *Hávamál* 21.

bresta að, v. n., III, 51, *manquer, faire défaut.*

breytni, sf., III, 76, *entreprise, actions* (?).

brjóta, v. tr., I, 31, þau braut (impers.) eigi smærrum, *ils* (les 300 ans) *ne se fractionnaient pas en de plus petits nombres,* c.-à.-d., *c'étaient des nombres entiers, ronds.*

brot, sn., III, 67, *pli.*

búa, v. n., III, 41, (en parlant d'une seule personne), *être marié, vivre en mariage* (?).

byggja, v. tr., III, 20, *faire, confectionner, fabriquer,* etc.

byrja, au passif, I, 49, *se faire, être en préparation.*

bæði...sem, pour bæði...og, III, 56.

dándis, II, 16, sans doute le génitif de dáindi, sn., *miracle,* employé comme adjectif (?); cp. Cleasby-Vigfússon 97 et 772.

draga, v. tr., III, 34, *faire traîner,* meir enn alnar dró (hun skikkjuna); cp. *Áns Rímur,* II, 37 *(A):* Alnar frá eg hann eptir dró (kápu).

drósar-lið I, 45; II, 35; peut-être incorrectement pour drósa-lið (γ), *foule de femmes;* ou: *la suite de la reine* (?).

drykkju-dvöl, sf., III, 73, *retard de la fête des buveurs.*

dyggur, adj., III, 18, au comparatif dyggri (au lieu de dyggvari).

dökkur, adj., II, 26, en parlant d'une couleur particulière, *noir* ou *brun* (?).

eðli, sn., I, 33, e-m bregður til eðlis, *qn paie le tribut de nature, obéit aux loix de la nature* (?).

einkar-mjórr, adj., III, 45, *plus svelte, plus fluet que l'ordinaire.*

elsku-þíng, sn., III, 4, *rendez-vous, réunion d'amants.*

fánga, v. tr., I, 6 pour fá (La forme moderne gá pour gánga aurait-elle discrédité la vieille forme fá?).

falsa upp, v. tr., III, 60, *duper* ou *convaincre d'être faux.*

fastur, adj., II, 24 þeim var ekki fast um féð, = sá var ekki féfastr, *celui-là n'était point avare* (cp. Björn Halldórson).

fat, sn., II, 6 *tonneau.*

fínn, adj., I, 16; II, 37, 44; III, 36, *magnifique, élégant, beau.*

flár, adj., III, 67, *ample, (trop large),* ou *long, trop long* (?).

forðast, v. pron., III, 72, *quitter (un lieu).*

[fordeild, ou plutôt]

fordyld, sf., I, 21, *vanité.*

frama-smíði, sn. ['froma-' *A*] II, 24, *ouvrage excellent, remarquable.*

fundur, sm., II, 29 *découverte, invention,* dans le kenning Friggjar-fundur c.-à-d. *le manteau artistement confectionné* (?); Frigg était aussi la déesse des arts féminins.

fyr(ir) e-n, prép., II, 17 *de la part de qn.*

gá, v. int., au lieu de gánga I, 4; II, 34.

gángur, sm., II, 11, *chemin.*

[gef? ou gefa? au lieu de gjöf III, 77].

gen, II, 18, au lieu de gegn, dans la loc. adv. ígen, *re-, en arrière.*

geyma, v. tr., II, 2, geyma fýst, *satisfaire à ses désirs* (?).

girnast á, v. pr., III, 6, au lieu de girnast.

gjalla upp, v. tr., III, 19, *pousser un cri* ou *divulguer inconsidérément* (?).

[gljár, adj. II, 26 γ, = glær, *d'un bleu clair?*]

gott (við e-t), adj., III, 81, *utile (à qc.).*

grípa á, v. tr., I, 42, *comprendre.*

hafa e-t við, v. tr., I, 23, *employer, avoir.*

hasta, v. imp., I, 55, ekki hastar um þađ, *il ne presse pas, cela se presse pas* (cp. B. Halldórsson).

hegđa sig, v. pron., II, 11, au lieu de h-a sér, *se comporter.*

heiđurskóngur, sm., I, 11, *roi glorieux.*

hel, sn., III, 61, *la mort;* cp. B. Halldórsson et *Rímur Hríngs og Tryggva* XI, 81 *(A)*: Oss mun sækja eđ kalda hel.

hlaupa = hlaupa upp, v. intr., III, 17 (cp. *Möttuls Saga* 13[27]).

hofmann, sm., II, 8, *courtisan.*

hofmannlega, adv., II, 11, *qui est d'un courtisan, courtoisement.*

hrađur í e-u, II, 12, adj., *dispos.*

hrat, sn., dans orđa-hrat, II, 6.

hyggju-hagur, adj., II, 27, *expert dans les arts, dans les travaux (féminins).*

hyggju-strángur, adj., III, 63, *courroucé* ou *affligé* (?).

hæđinn, adj., I, 17, *qui aime à critiquer ou bafouer.*

ígen, adv., voy. gen.

innan, prép., I, 18, pour fyrir innan, *au dedans de.*

inni, adv., III, 63, *au fond du cœur, dans l'âme* (?).

jafn viđ e-n, adj., I, 10 (viđ e-m I, 14) *qui égale un autre, qui est d'égale valeur.*

kálfa-sporđur, sm., III, 12, *la fin du mollet.*

kallza uppá e-n, v. intr., III, 39, *insulter qn.*

kamp ou kampur, sm. (?), III, 29, *combat* (?).

keimur, sm., II, 40, *mauvaise odeur, soupçon* (?).

kenna e-n e-t, v. tr., (au lieu de k-a e-m e-t) II, 11 (cp. hegđa); k-a öl, III, 73, *goûter la bière;* lítt kendur, III, 29, *peu aimé* (?).

ke[r]ski-brögđ, sn. pl., III, 22, *plaisantes aventures.*

kjallara-mađur, sm., I, 49, *échanson.*

klént, adv., III, 11, *gracieusement.*

klettisbein, sn., III, 40, ?

kofur, sn., II, 22, 23, *coffret* (?); cp. le mot púss au passage correspondant de *Möttuls Saga* 9[6].

koma, v. intr., III, 8, koma í nökkuđ, *essuyer des dangers, avoir du chagrin* (?); k-a e-m til orđa I, 51, *être cause de reproches contre qn.*

kratens (ou krátans γ) III, 13 espèce de serment (cp. krattans, *Skíđa Ríma* 136, et kraden dans le dict. de Fritzner).

kríngur, adj., II, 42, *alerte, vigoureux.*

krjá (ou kría?), v. tr., *appeler* II, 37.

kvenna-þíng, sn., voy. III, 35.

kvinna, sf., III, 15, au lieu de kona.

kæra, sf., III, 11, 59, 60, *femme.*

lát, sn. pl. (= læti), I, 1, *sons, chanson.*

láta, v. intr., I, 37 l-a ekki lítiđ, *se conduire d'une manière prétentieuse;* cp. III, 59 l-a meira; III, 46 l-a móđugt.

latur, adj., III, 45, l. af kossi *qui n'aime pas beaucoup les baisers.*

leggja á, v. tr., II, 3, *estimer, évaluer,* ou *demander reconvention* (?).

leika, v. tr., I, 5, *aller et venir, lutter (contre les vagues)*; l-a af sér III, 22, *renvoyer, se défaire de qc. en plaisantant.*

leiptur, sn., I, 45, *éclair.*

les, sn., I, 22; l. um e-n = umles, *médisance.*

liggja, v. intr., l-a uppá III, 58, (d'une qualité surnaturelle) *être attaché à;* III, 79 impers., e-m liggr á, *il importe, il est nécessaire à qn.*

lot, sn., III, 67, *révérence* (?).

lund, sf., II, 9 vid eina l., *de la même manière, de même.*

lægi, sn., I, 5, á l-i sæss (d'un navire) *ancré sur la mer* (?)

læstur ad e-u, adj., I, 13, *attaché, collé à qc.*

maka (allem. *machen*), v. tr. II. 16, *faire;* cp. *Áns Rímur* II, 36 *(A)* móðir hans hefir makad þá smíd, *sa mère a fait cet ouvrage.*

mega, v. impers., III, 64; cp. Cleasby-Vigfússon: Má ydr þat, er yfir margan gengr, *'it will do for you.'*

mentaríkur, adj., III, 66, *qui a bien des talents.*

mey, sf., au nominatif II, 31; meyja, III, 59, 63.

mjadmar-lidur, sm., [-sid *A*] III, 31, *articulation de la hanche* (?).

mjalli, sm., III, 14, *pureté, blancheur,* au figuré (cp. B. Halldórsson).

ná, v. tr., *atteindre*; le présent nær III, 27 (peut aussi être adverbe, *près*).

nád, sf., [nar *A*], III, 76, *plaisir, volonté.*

neytt, adv., III, 55, *d'une manière convenable, à souhait.*

nóti, sm., *égal;* I, 26 riddara-nóti = riddari; cp. karlmanns maki pour karlmadur, *Íslenzk Fornkvædi* (p. p. Sv. Grundtvig et Jón Sigurdsson) 37, A, str. 18.

nýta e-n, v. tr., III, 9, *jouir de l'amour de qn.*

næsta, adv., I, 53, *bientôt* (?).

of, sn.; I, 53, vid of, *impossible.*

ord, sn., *renom, crédit;* I, 19, ilt til ords, *injurieux, diffamant.*

óskafagur, adj., III, 33, 57, *aussi beau qu'on peut le désirer.*

pund, sn., II, 9, *livre* (dans la signification de monnaie).

reidi, sm., dans la locution til reida, = til reidu, *prêt* I, 50, 54.

reka, v. tr., *jeter, pousser;* III, 47 r-a hlátur, *éclater de rire.*

rétt sem, loc. adv., III, 83, *tout comme si.*

riddara-nóti, voy. plus haut nóti.

[sank(t)a, v. tr., III, 50, *maudire* (?)].

seinkja, v. tr., II, 15, 25; III, 51, *broder.*

sem, dans la conj. bædi... sem III, 56, pour bædi... og, *et... et.*

semja, v. tr., I, 8, *décrire, raconter* (?); s-a klædi á e-n III, 11, *essayer;* s-a e-m, III, 27, *aller, seoir* (en parlant de vêtements); s-a e-m, v. impers., III, 8, *réussir (bien, mal) à qn.*

setja upp, v. tr., III, 83, *allumer, faire (du feu)* (?).

silkiseinktur, adj, II, 25, *brodé de soie.*

skálmir, sf. pl., I, 32, *l'enfourchure.*

skard, sn., III, 47, *coupure, fissure, incision* (en parlant d'une étoffe).

ské, v. intr., II, 19, skér e-m (?), *il arrive à qn.*

skil, sn. pl., *annonce,* dans la loc. gjöra skil II, 21.

skíngur, sn., II, 42 espèce d'étoffe (cp. Cleasby-Vigfússon, s. v. skingr).

skrámleitur, adj., I, 32, *farouche, terrible* (?) (selon Cleasb.-Vigf. *"d'un air intimidé, effrayé"*).

skædur, adj., *nuisible;* III, 23, s-r ad kallzi, *outrageant, insultant par ses sarcasmes.*

-slagur, sm., voy. vanda-slagur.

slíta, v. intr.; s-a einum lima, III, 64, *être fouetté avec les mêmes verges qu'un autre* (au figuré).

snæra, sf., III, 83, *feu.*

spé, sn., II, 16; III, 16, *moquerie, sarcasme.*

stadur, sm., II, 12, *pause, intermission.*

standa, v. intr. et tr.; s-a á jördu III, 42,

= s-a jörđ, *atteindre, aller jusqu' à terre.*

stef, sn. III, 12?

stoltulegur (stoltarlegur γ), adj., II, 11; III, 66, = stolzlegur.

stytta, v. imp., II, 32; III, 34.

[sveingja, v. tr., avec le datif, *affamer, aiguiser l'appétit,* voy. I, 56, la note].

svó, adv., III, 50[4], *de même, aussi.*

sækja e-n heim, v. tr., III, 29, *visiter qn,* au figuré.

sær, sm.; I, 5 le génitif sæss.

sökkva e-m, v. tr., III, 50, *ordonner à qn de couler à fond, de s'abîmer = maudire* (?).

tala međ, v. intr., III, 30, 53, 60, 75, = tala viđ.

taus, sf., III, 33, *jeune fille.*

tignar-hljóđ, sn., I, 41, *une belle musique.*

timpanistrum, sn., I, 41, espèce d'instrument.

tuba, sf., I, 42, espèce d'instrument.

undirtakast, v. pron., I, 9 (undanberast γ)?

útnorđ(ur)s-átt, sf., = útnorđur, I, 4, *nord-ouest.*

vandaslagur, sm., II, 27, *chose* ou *affaire difficile, épineuse, obscure* (?).

vefjast, v. pron., III, 34, *s'étendre, devenir long* (?).

vera á, v. intr., II, 34, *être d'accord, accepter qc.* (?).

veita, v. tr.; v-a e-m sína trú III, 59, *être mariée ou fiancée à qn.*

veisa (sér), v. pron., III, 80, *dire* 'veis' *ou* 'vei sé mér,' *se lamenter, articuler une plainte.*

víkja ađ e-m, v. tr., II, 13, *répondre à qn;* cp. *Skiđa Ríma* 117.

vilt, adv. III, 71, *d'une manière furieuse, enragée.*

þann, l'acc. du pron. dém., employé comme nominatif II, 8, au lieu de sá; cp. *Rímur Hríngs og Tryggva (A)* XI, 86: "Hafi þann land og lauka-Bil, eđ lætur annan falla!"

þeinkja, v. tr., *penser,* suivi d'une proposition-régime II, 16; þ-a um II, 25, *songer à, pourvoir à;* þ-a uppá III, 15, *aimer.*

þéna, v. tr., *servir, être la servante de,* employé III, 30, 33 en parlant d'une amie ou d'une épouse.

þeyta, v. tr., au passif I, 42, *sonner* (du cor etc.).

þíng, sn., au sing., III, 42, *chose, objet.*

þveitir [ou þveitur(?)], sm., *celui qui jette, lance;* à la fin du vers, l'acc. 'þveit', I, 29.

[því, au lieu de hví *A* I, 52; cp. *Áns Rímur A* II, 52].

æđ(r)ulaust, adv., *sans peur;* eigi æ. III, 80, *au désespoir.*

æ-jafnt, adv., III, 69, *toujours, constamment.*

III.

Nous avons mis sous les yeux du lecteur, dans *Möttuls Saga*, la traduction en prose du fabliau français, et dans *Skikkju Rímur*, une version en rimes qui suit en général la saga. Nous allons examiner à présent de plus près le rapport entre ces deux versions, et nous commencerons par énumérer, suivant l'ordre des récits mêmes, les personnages qui ont dans l'une ou dans l'autre quelque rôle à jouer [1]).

Dans la *saga*, on trouve les suivants.

Le roi Artus; la reine [2]) *('le manteau lui est si court qu'il ne va pas jusqu'aux talons')*; Kæi ræđismađr [3]); Valven; le messager [4]); Meon skutil-

---

[1]) Nous sommes heureux de pouvoir citer fort à propos un passage du roman *Li chevaliers as deus espees* p. p. M. Wendelin Fœrster (Halle 1877). C'est la fête de Pentecôte à Cardueil. Le roi Artus s'est fait entourer de tous ses barons et vassaux.

"Porterent coronnes .x. roi ke bien tous .x. nommer uous doi. Premerains . . . s'asist li rois Loth d'Orcanie, li pere mon seigneur Gauwain. Li pere Ywain, li rois Vriens, sist apres. Li pere Tor, li rois Ares; li rois Yders; li rois Amangons de Granlande, ki pere estoit, si con toute la cors sauoit, ma damoisiele Guinloie ki . . . amie a mon seigneur Gauwain estoit. Li rois de Vanes, Karadoes; li rois Aguisiaus ki . . . ert d'Escoce sire et rois; li rois Bademagus; li rois Estrangares ki la cite de Pelle tint; li rois Bruans Quatre-Barbes. — Gauuains, Tors, Gierfles. — Et Kex serui le iour as tables et Beduiers li connestables auoec Lucan le bouteillier, cil troi seruirent du mengier." — (Voy. ouv. c., p. 5, v. 75 et suiv.).

Nous désignerons, dans les notes qui suivent, par **MS**, Möttuls Saga, par **MM**, le fabliau français, et par **SR**, Skikkju Rímur.

[2]) Aucun des mss. de **MS** ou de **SR** ne donne son nom; le plus moderne des mss. de **MM**, B. N. 7980 (Caylus), l'appelle Genievre, de même que les ballades anglaises (Guenever); la version allemande "*Der Mantel*" (voy. plus haut p. 46, l. 2) l'appelle Giniue, Gimue.

[3]) **MM:** Queux, Kex (Koi, etc.) li seneschaus. Cp. **MS** 6[4], et ci-après; le ms. 7980 porte: 'Doncques *le roy* (? = Koi), en attendant si riens surviendroit . . . . *devisoit avecques Ganvein.* Il estoit jà près de nonne quand *Keux le seneschal* vint au roy, etc'. — *Der Mantel*: "Die *kuchenmaister* (= Queux?) wurben das man säfse zum essen."

[4]) Le seul ms. 7980 (Caylus), le plus moderne de tous les mss. de **MM**, nous avertit que ce messager vient de la part de la puissante fée Mourguein, "qui par son enchantement deslibera de troubler la reine et toute sa belle compaignye, pour ce que elle estoit envieuse de sa grant beaulté et jalouse de messire Lancelot du Lac qu'elle aimoit, mais il ne la

sveinn [5]); l'amie d'Ariste(s), fils du roi Artus [6]) *('le manteau lui est beaucoup plus court qu'à la reine')*; l'amie de Kæi [7]) *('si court par derrière qu'à peine il lui descend jusqu'aux jarrets; par devant il ne va pas jusqu'aux genoux')*; Bruns sanz pitié (?) [8]); Ideus [9]); hinn kurteisi Bodendz skutilsveinn [10]); l'amie de Valven [11]) *('si long par derrière qu'elle le traîne après elle quatre aunes et demie; mais par devant il se lève sur son genou* [du côté droit, cp. **MM** v. 462] [12]), *mais du côté gauche il se retira parfaitement)*; la fille (!) du roi Urien, (l'amie d'Yvain) [13]) *('si long du côté droit qu'une aune et demie traîne*

---

vouloit aimer; ... et par adventure si la reine l'eust fait semondre à celle feste, l'inconvenient jamais ne fust advenu" (voy. Legrand-Renouard, *Fabliaux etc.*, I, 129).

[5]) Malgré le titre 'skutilsveinn' (cp. **MS** 10^{26}, $13^{6,26}$), nous n'hésitons pas à expliquer 'Meon' comme une mauvaise lecture du scribe au lieu de *Yvein*. Le ms. 7980 présente ici déjà 'le roy Urien'; il en est de même. Un peu plus loin au même texte on trouve ainsi qu'il le faut 'messire Yvein, le fils au roy Urien'; cp. ci-dessous les notes [13]) et [23]).

[6]) Voilà un nom qui est bien fait pour nous intriguer. Est-ce une mauvaise leçon pour *Hector?* Ainsi le veulent deux mss., celui de Berne, n° 354 (= *B*, voy. plus haut, p. 49), et n° 7980; cp. Dunlop (Liebrecht), p. 75, le nom *Hector des Mares*, le frère de Lancelot. Est-ce Astor ou *Estor*, comme nous l'avons supposé plus haut (**MM** v. 299, à la note; cp. **SR** I, 16 et III, 15: 'Estor [Ester *y*] le fils du roi')? Est-ce *Erec fils d'Hector?* Voy. **MM** 717, et cp. le vers 1238 du *Zauberbecher* (Wolf, *Lais, etc.* p. 408): 'gab im grech fidel (!) roy lak'. Enfin, est-ce *Tor* ou *To(r)z, le fils d'Arès*, comme le fait croire le ms. 7218 (= *T*)? Voy. **MM** v. 299 et 717; cp. le *Zauberbecher*, v. 1404: 'und des chúnges svn *filares*' (!). Au lieu de la leçon 'Hector le fils. Ores', etc. dans l'impression de Caylus etc., on trouvera probablement aussi au ms. 7980 'Hector *le fils Ares*'.

[7]) Le ms. de Berne (= *B*) l'appelle *Androëte;* cp. le *Zauberbecher*, v. 517-20: 'der (vrowen) nam waz Galayda, des trugsaezen amye, díu was von *Slandríe* dez hertzogen swester'.

[8]) **MS** offre, il est vrai, *'lendir menn'*; mais on sait que cela est la traduction usuelle de *'baron'* que sans doute le traducteur a cru lire au lieu de 'bruns'. Cp. **MS** 17^{19} et 13^{29}; dans le *Zauberbecher*, v. 1389, 'Senpite (!) Bruns' est le 24e des 79 buveurs dont les noms sont donnés; le ms. 7980 a 'Breux sans pityé'; cp. ci-après, note [27]).

[9]) On pourrait peut-être expliquer cette forme du nom en supposant que l'original français du traducteur a porté Yder, (Yde*x* = Yde*us*); cp. plus haut, p. 25, la note.

[10]) Probablement mot pour mot 'li bons bótoilliers *Beduierz*' de **MM** *(B)*. — Le ms. 7980 a ici (et plus loin) *'Lucan* li bouteiller'; cp. 'her Lvcans der schenche', *Zauberbecher*, v. 881, et **MM** v. 440, note.

[11]) **MM** l'appelle Venelaus, Venelas *(T, A, B)*; le ms. 7980 Genelas. — Cp. 'Den chopf bot der bot da bei einz vrowen, díe hiez *flori, meins h'ren Gauweins amyen*, des chúniges gesweíen', *Zauberbecher*, v. 375.

[12]) Pour bien comprendre ce passage **MS** 19^{16}, nous avons proposé de lire *'li senestres acorz'* et d'intercaler *'á hægri hlið;'* cependant *'reistiz* á bak' (cp. **SR** III, 31 'mjaðmar-lið', la *hanche*) semble bien être le *contraire* de *'se fornit'*. Quant au mot *acorz*, cp. Joinville: 'le *cor* de mon mantel', 'le *pan* de son seurcot' (Lidforss, *Choix d'anc. Textes*, Lund 1877, p. 86).

[13]) Cp. **MS** 20^{10}; le ms. 7980: 'la mye de messire Yvein, *le fils* au roy Urien.

sur terre; mais du côté gauche il se lève tout entier sur son genou'); Geres (ou Giriz) hinn lítli [14]); l'amie de Paternas [15]); *('les rubans s'en vont, et le manteau tombe à terre sans toucher aucunement la demoiselle')*; Gerflet, fól konungs [16]); l'amie [17]) d'Ideus *('tout à fait bien par devant; par derrière si court qu'il lui couvre à peine la ceinture')*; toutes les autres dames et filles [18]) avec leurs chevaliers; enfin Karadin [19]) et son amie *('lui va si bien qu'il ne lui est ni trop court ni trop long, mais descend tout autour à terre')*.

Regardons à présent les *Rímur*. Chaque ríma débute (dans *A*) par une apostrophe conventionelle à la femme (le *mansöngr)* qui sera naturellement hors de notre compte. La première, qui s'arrête à l'arrivée du messager, contient une énumération des chevaliers et des hôtes du roi. La voici:

Valvin, le neveu du roi; Ivent [20]); Errek [21]); Parcival [22]); Estor [23]); Idrus [24]);

---

[14]) **MM** l'appelle *'Gaharies'* (*T*), 'Giuvrez' (*B*), 'Guionnes', 'Giffret' (*A*), 'Girflet' (? 7980, selon l'impression), toujours avec le surnom 'li petiz'. Le ms. *β* de **MS** donne 'Geriz', 'Giriz' dans les deux passages correspondants $20^{13,29}$; **SR** III, 32 'Gerin' (sans surnom). On semble l'avoir confondu quelquefois avec Gerflet.

[15]) Tout porte à croire qu'il faut lire *Parceval,* ce qui n'offre guère de difficulté matérielle. — Autrement ce preux chevalier ferait défaut à **MS**, tandis qu'il figure dans tous les autres textes. Cp. le *Zauberbecher*, v. 625-28: 'Ein vrowe hiez Blanscheflûr, di minnet eín ritter 'pamor' (paramor), daz waz meín herr parzefal. auch waz díu vrôwe von Gal', etc.

[16]) Cp. **MS** 22^4, 23^{27} etc.; partout dans **MS** il est appelé le *fou* du roi; de même dans **SR** Le seul passage où **MM** lui donne un qualificatif est le vers 589 (voy. plus haut, p. 23): Girflez *qui fu fel et engrès.* Dans le passage du ms. 7980 où Girflet semble être mis pour Geres, Geret (voy. la note [14]) on lit: 'Girflet le petit, qui estoit des *mignons* du roy'. Les mss. interpolés (voy. p. 39) lui donne même une amie.

[17]) Aucun des textes qui nous occupent ne donne son nom. — *Zauberbecher* v. 409: 'der kopf wart vron *Laudein,* dez lewen (!) amyen, gegeben'.

[18]) **MS** n'en donne pas le nombre. Des mss. de **MM** *T* (et *AB*?) a 'plus de cent', le ms. 7980 'plus de deux centz'. — Il y a lieu de rapprocher ici les différentes données quant au nombre des dames auxquelles le messager dit avoir essayé sans fruit le manteau. Le chiffre de **MS** 31^{24} est 'fleiri enn þúsund'; de même *T:* 'plus de mil'; *B:* 'plus de ·iii· m.; *A:* 'plus de cent'; le ms. 7980: 'mille'. Cp. **SR** III, 55 ('þúsund og hundrað', 1100) et III, 69.

[19]) Les mss. de **MM** l'appellent Carados Briebraz (*T* et 6973, cp. p. 49), Karados b'las (*A*), Caradox briebaz (*B*; cp. anglais: Cradock), Karados Brisebras (7980), Karodes (Scala Chron.); cp. la note [36]).

[20]) Cp. ci-dessus, la note [13]), et **MS** 20^{26}, $13^{6,26}$, 20^{11}. — Si le chevalier Ivent ne figure pas dans notre texte de **MS**. il ne nous en paraît pas moins sûr qu'il a figuré à tout le moins dans l'original du traducteur. Le mot *'skutil-sveinn'* (page, échanson?) ne fait pas en effet de difficulté. Car, ayant une fois mal lu *Meon* au lieu de *Ivein*, et ne connaissant pas de *chevalier* de ce nom, le traducteur (ou quelque copiste) a sans doute cru bien faire en le qualifiant de page. — On voit dès lors qu'ou bien l'auteur de **SR** n'a point suivi, dans

rædismaðurinn Kæi; le roi du pays des nains[25]), accompagné d'une suite de 60 nains, et la reine sa femme, avec ses servantes; le chef trois fois centenaire[26]) d'un autre pays, avec sa femme, et accompagné de cent hommes aussi vieux que lui-même; le roi juvénile du pays des toutes petites filles, avec sa femme, accompagné de 300 jeunes gens et de leurs amies; des filles de rois et de comtes.

Mais pour faciliter la comparaison des deux versions islandaises, nous ferons encore une autre énumération, celle-là plus matérielle, pour ainsi dire, des personnages des rímur, en les présentant suivant l'ordre de leurs premières entrées;

---

ce passage, la même rédaction de **MS** que donnent les mss. qui sont venus jusqu'à nous ou bien il a su corriger la faute; cp. plus loin.

[21]) **MS** ne connaît pas le chevalier Errek, et de tous les mss. de **MM** que nous avons pu mettre à profit, il n'y a qu'un seul *(A)* qui semble y avoir pensé (voy. **MM** 717). Notez du reste qu'Errek ne figure dans **SR** que dans cette énumération-ci; son amie non plus n'y joue pas de rôle; cp. ci-après, la note [32]).

[22]) Comme on l'a vu à la note [15]) ci-dessus, nous supposons que la réticence de **MS** sur Parcival et son amie n'est qu'apparente. En effet, l'accord de **MS** et de **SR** pour ce couple est, on va le voir, des plus remarquables.

[23]) Voici encore une fois cet *Estor* que, probablement à tort, nous avons laissé supplanter (**MM** 297), le '*Tor(s), fils Ares*' que préfère *T,* un des meilleurs mss. de **MM**. Toutefois, ces deux noms représentent sans doute un même chevalier. Au lieu de cette leçon originale: 'amie *est tor* le filz *ares*', le *traducteur* aura cru lire: 'amie *estor* le filz *artus*' ce qui explique parfaitement la leçon de **SR**, et à '*Ariste*' près celle de **MS**('unnasta *Aristes, sonar Arte* konungs' et 'kvinnu þá sem *kóngsson Estor* þeinkti uppá'). Ajoutons cette observation, peut-être oiseuse, que dans **MS** $13^{6,26}$ c'est Yvein ('Meon *skutilsveinn*') qui (venant au secours de la reine "qu'il voit rougir"?) propose d'essayer le manteau à l'amie du chevalier dont nous cherchons le vrai nom (Tor?), tandis que plus tard **MS** 20^{11} c'est le roi lui-même qui invite l'amie d'Yvein ('la fille (!) du roi Urien') à l'épreuve; (dans **SR** III, 15 le roi, s'étant convaincu de la culpabilité de la reine (III, 11), appelle immédiatement l'amie 'd'Estor' *son fils!*). Peut-être est-ce à la mésintelligence dont a fait preuve ici le traducteur (ou un scribe) de **MS** que nous devons d'entendre déclarer déjà 14^{1} à *Valven* et non à Yvein ('Meon *skutilsvein'*; **MM** porte 'Keus') que la reine est 'de beaucoup la plus fidèle des deux'; **SR** III, 18 porte 'Ivent.' *Comparez* **MS** 18^{26-32}, 'l'injustice' faite contre Valven.

[24]) Idrus (γ Itrasz), Idus de **SR** et Ideus de **MS** ne sont évidemment tous que des variantes d'Ydiers, Yderz, Yde*x*; cp. **MS** 25^{17}. Dans **MS** 24^{15}, Ideus invite lui-même son amie à l'épreuve, et le roi fait porter le manteau à cette demoiselle; **SR** abrége un peu et dit simplement que le roi 'parle à la jeune femme aimée d'Idus, le fils d'un duc', l'appelant ainsi à l'épreuve.

[25]) Nous ne dirons ici que pour mémoire que, parmi les 36 dames invitées expressément à l'épreuve de la coupe enchantée (voy. le *Zauberbecher*, surtout v. 670—702), on trouve '*Moret dív morinne* und *Neyn dív twerginne*'.

[26]) La femme de ce Felix, roi du pays de la Vieillesse ainsi que la reine des nains, ont été introduites, par une interpolation faite sans aucun doute d'après **SR**, dans un manuscrit de **MS** dont il existe deux copies (voy. plus haut, p. 39-40).

et de même que ci-dessus, nous indiquerons, immédiatement après la mention de chacune des pauvres amies, la différente manière dont le manteau trahit les secrets de leur infidélité:

Le roi; la reine; Valvin[27]); le messager; Kæi; le duc Ivent; l'amie d'Estor, fils du roi (à la reine, le manteau était *'trop court dans le dos'*, à l'amie d'Estor *'il ne descend d'aucun côté jusqu'aux genoux'*); Gerflet le fou; l'amie de Kæi *('des deux côtés il tombe jusqu'à terre; par derrière il va jusqu'aux jarrets, et par devant, à peu près au nombril')*; l'amie de Valvin *('trop court, à gauche; à peine lui couvre-t-il la hanche')*; Gerin[28]); la cinquième[29]), c'est l'amie d'Ivent *('trop court de beaucoup à droite, et à gauche il devient si long qu'il traîne plus d'une aune')*; Artus loue l'amie d'Idus, le fils d'un duc[30]); Bervard byrlari[31])

---

[27]) On aura remarqué que dans l'une et l'autre *version islandaise*, *la reine* prend l'initiative en demandant à *Valvin* pourquoi le roi est si lent à se mettre à table. Cet accord est très-remarquable. Rappelons-nous que, selon le récit de **MS** (cp. **MM** 515), la reine est dans ses *'chambres encórtinées'* avec sa suite toute entière, et nous avons déjà fait observer (p. 6, à la note) que c'est par suite d'une mésintelligence évidente que le traducteur, comprenant 'Gavain' (régime) au lieu de 'Gavains' (sujet) et *cherchant le sujet*, a cru devoir penser à la reine, et c'est ainsi qu'il lui fait appeler *à elle* ('kalla *til sín*', — serait-ce dans sa chambre à elle?) le seigneur Valven 'qui était le premier des sénéchaux du roi' (*ræðismadr*, ce qui est le constant titre de *Kæi*, non de Valven; cp. la version allemande *Der Mantel:* "Gawein zu zwayen (lisez: *Chayen*) sprach: warum ysset der kunig nicht?" **SR** semble suivre en cela le même récit erroné que **MS**. Cp. ci-dessus, la note [8]) sur *'Bruns sanz pitié'*, rendu dans **MS** par 'þá *spottuðu lendir menn* hana'; on ne trouve pas en effet de Brun dans **SR**.

[28]) Cp. ci-dessus, la note [14]). Ce Gerin (γ Geyr mann [?], 'homme armé d'une lance'), qui ne se montre qu'une seule fois dans **SR**, est probablement le Geres de **MS**.

[29]) **MS** et **SR** s'accordent à omettre partout les noms des amies (cp. cependant ci-après); l'amie d'Ivent est la cinquième aussi dans **MS**, la reine inclusivement.

[30]) Il nous semble remarquable que **SR** appelle Idus (c.-à-d. Ydier) *'le fils* d'un duc'. L'un des meilleurs mss. de **MM** (*B*, v. 416) l'appelle une fois *'li fiz Nuz'*; est-ce là ce *duc* de **SR**? **MS** n'use du mot duc que dans l'introduction 2^{17} (cp. aussi *Lai du Corn*, 419: li rois *Muz*).

[31]) Qu'est-ce que ce *Bervard byrlari?* Ni le nom ni le titre ne figurent que dans un seul passage de **SR**, III, 37, et dans le passage qui, pour le fond, correspond à celui-là (**MS** 20^{29-31}) Geres hinn lítli se plaint de l'infidélité des dames. On est tenté de rapprocher le nom Bervard à *Bodendz* (Bodendr, Bedoer, Beduier, etc.). Pour expliquer le titre *'byrlari'* (étym. 'borð'?, = qui sert qn à *table*), nous avons pensé à celui de 'connes*table*', qu'un traducteur islandais peu versé dans le français aurait voulu traduire par 'byrlari'. Notons que dans le passage où **MS** 16^{22} a Bodendz *skutilsveinn* et le ms. *B* 'Bedoer li bóteillier', le ms. *T* donne cette leçon autrement désespérée: *le connestable 'du lorer'* (Bedoier?); et cp. enfin la note [1]) ci-dessus: 'Beduiers li connestables avec Lucan li bouteillier'.

a des doutes (et pour cause: *'si court dans le dos qu'on voit sa ceinture'*. Kæi cite le proverbe *'Mal est couvert, etc'.*); le chevalier Kardor et son amie[32]) *('par devant, il ne la couvre pas du tout');* la vieille femme du roi Felix le Vieux[33]) *('tout autour il allait jusqu'à terre, par devant seulement il y a un défaut qu'elle ne peut pas cacher);* la reine des nains *('tout autour ... jusqu'au coude');* la reine de Smámeyjaland âgée de 8 ans *(si mince qu'elle soit, le manteau lui est trop étroit et on lui voit 16 trous);* l'amie de Morit[34]) *('des deux côtes, le manteau a une fissure; court par devant, il l'est plus encore par derrière');* la douzième[35]), amie de Parcival *('tous les rubans s'en vont, le manteau s'étale au plancher');* 1100 filles *('à aucune il ne sied comme il faut');* la belle et vertueuse Kardon, amie de Kaligras[36]).

---

[32]) La place de la *seule* strophe III, 40 *(A)* qui parle expressément du chevalier Kardor et la manière dont elle le fait, sont remarquables, surtout si on la compare à la strophe III, 59. On a vu plus haut que le chevalier Errek et son amie ne figurent que dans l'introduction de la première ríma. Kardor et son amie les ont-ils supplantés? Nous tâcherons de répondre à cette question plus loin. Quant au *nom* du chevalier Kardor, il nous paraît très-probable que dans l'original de **SR** il n'a figuré qu'à la fin du récit. Cp. la note [36]).

[33]) Si le nom propre Felix (ou Phænix) ne faisait pas supposer que le rimeur suit ici quelque donnée précise, on croirait facilement que la reine de la vieillesse, de même que celle de la jeunesse et celle des nains (pourquoi pas aussi une reine *des géants* qui sont si familiers aux poëtes scandinaves?) sont toutes fictives.

[34]) Morit (γ Morent) a résisté à toutes nos manipulations; cp. la note [25]). *Der Mantel* cite *Erech* et *Enite*. Cp. **SR** I, 14.

[35]) Il est en effet très-naturel que l'amie de Parcival ait été placée à la fin de la douzaine; pour aucune des autres dames le manteau n'a été aussi cruel que pour elle.

[36]) Kardon (γ Carida) et Kaligras (Kalegras, γ Carigras)! — Rappelons-nous ici les noms que portent dans les autres textes ces deux modèles d'amants. Le *Lai du Corn* v. 505-9 (Wolf, *Lais, etc.*), nous raconte que la demoiselle est *'sere* le roi *Galahal*, nee de Cirinceitre', et femme de *Garadue* ('cil de la court n'estoit', v. 489). Le *Zauberbecher* donne comme la dernière des 36 dames *'vrowe Galat'* (mais notez bien que là, aucune d'elles ne remporte le prix de la vertu; on voit même au v. 1577 que *le messager* le remporte lui-même); et au v. 1393 on trouve entre autres un *'Garadvz* von Caz' (le *27*^e^ des infortunés; au v. 1403 il y a un Gradoans, le 49e). **MM** les appelle de même *Galeta* et *Carados,* etc. (le ms. de *Scala Chronicon*, voy. plus haut, p. 47, a trois fois *Karodes;* cp. la note [1]) ci-dessus *Karadoes*). **MS** ne donne que le nom du chevalier, *Karadin*. En vue de ces faits, il ne nous semble pas trop hardi de faire cette supposition que l'original de **SR** a certainement offert une *amie Kardon*, mais dans la signification d'amie *de* Kardon, ce qui représente dès lors le nom que l'original de **SR** a donné *au chevalier* (cp. le chevalier Kardor qui nous a mystifiés à la strophe III, 40); les deux formes de **MS** et de **SR** *Kardon* et *Karadin* s'expliqueraient facilement par un nom comme **karadun* (cp. *Lai du Corn,* v. 438 le nom *Caratoun[s]*) ou **caradox* (cp. anglais Craddocke). — Mais d'où peut venir le nom étrange Carigras (γ), Kaligras, Kalegras? Nous l'ignorons, et nous en dirons seulement que sans

Résumons à présent les résultats des comparaisons partielles faites dans les notes précédentes. Au contraire de ce qu'il paraît en s'en tenant aux textes tels que, selon les manuscrits, nous les avons donnés, nous croyons avoir rendu très-vraisemblable que les personnages connus dans **MS** sous les noms de Meon, Ariste(s) fils d'Artus et son amie, Bodendz, Paterna(s) et son amie, Karadin, ont tous été, pour le fond et pour la forme, les mêmes qui dans **SR** se présentent comme Ivent, Estor (= *Tor, le filz Ares*), Bervard byrlari (? = *Beduier, le connestable*), Parcival, Kardor ou Kardon (= *Garadon?*). La prétendue jeune fille Kardon disparaissant de **SR** n'établit pas de différence essentielle entre les deux versions; on admettra même peut-être que l'accord entre **MS** et **SR** sur ce point a pu aller jusqu'à ce fait que leur original ou leurs originaux ont en effet connu la jeune fille victorieuse sous le nom de Galeta (ou quelque chose de très-semblable). Les deux chevaliers Errek et Morit manquent, il est vrai, à notre rédaction de **MS**; le prétendu chevalier Morit ne se présente, avec son amie, que dans la troisième ríma, tandis qu'Errek n'appartient visiblement qu'à la première; malgré ce désaccord nous ne désespérons pas de pouvoir soutenir que jusque là nous n'avons probablement pas affaire à d'autres sources que quelque rédaction de **MM** ou même peut-être de **MS**.

Mais il y a dans **SR** des traits qui demandent absolument une autre explication et qui manquent non-seulement à **MS**, mais aussi à **MM**. Tels sont p. ex. l'apparition du roi et de la reine de Smámeyjaland (âgée de *huit* ans), du roi Felix le Vieux et de sa femme, la mention des trois fées (II, 26); tels sont encore — nous croyons avoir des raisons pour essayer du moins de les séparer ainsi — l'apparition des nains et les noms Rín (II, 15; sans importance), le cloître de Kolne (= Cologne, III, 79), et Jarmod (= Yarmouth, II, 6).

Ces traits ont cela de commun que vraisemblablement ils sont tous du fait du rimeur. Ceux du dernier groupe peuvent lui être venus de l'étranger par tradition orale ou par des *sagas*, — même peut-être la mention des nains (cp. la note [25]); ce qui n'empêche pas que la mise en scène ne soit, aussi pour les nains, toute nor-

---

doute le rimeur (ou celui qu'il a suivi), voyant dans Kardon le nom de la fille, a naturellement cherché (à l'aide de quelque variante fournie par son original? Cp. *Kalocreant* au v. 1278 du *Zauberb.* et *Kalebrant*, *Ivents Saga* 75 etc.) celui du chevalier. — Et que faire de la variante *Carida* qu'offre le ms. *γ au lieu de* Kardon? Il nous semble très-remarquable que les formes **Ca**rigras (*γ*), **Kal**igras, **Kale**gras, **Carida** *permettent* de conjecturer un nom tel que *Calida, *Caleda, *Galeda (cp. *Zauberbecher*, v. 517 le nom Galayda, 'des trugsaezen amye'), ce qui n'est pas trop éloigné du nom *Galeta* que le ms. *T* de **MM** donne à la jeune fille vertueuse. L'original de **SR** a-t-il donné 'Galeda, amie Kardon?' *Cp.* III, 59.

dique. Quant à ceux du premier groupe, nous avons un point de repère plus précis. Dans *Samsonar Saga Fagra*[1]) il y a quelques passages qui rappellent à la fois **MS** et **SR**; nous en ferons quelques extraits commençant au chapitre XII:

Samson discute avec le nain Grelant les moyens de s'emparer de Quintalin, le voleur de femmes. On réussit à le prendre et se propose de le faire périr dans les tourments. Mais il promet, au cas où on lui accorderait la vie sauve, de leur rendre de si grands services que, suivant le conseil d'Olympia, on lui fait grâce aux conditions suivantes: il ira chercher d'abord le *tissu précieux auquel quatre fées ont travaillé, sans même prendre un instant de sommeil, pendant dix-huit ans;* ces fées habitent un pays où même lorsqu'en été le soleil est au plus haut du ciel, il se trouve pourtant sous nos pieds. En outre il doit rapporter deux autres objets aussi merveilleux. Quintalin trouve l'entreprise bien difficile, mais consent pourtant à la tenter.

(XIII—XIV) Dans le pays nommé Svalbarði, il y avait différents peuples. *Les hommes d'un de ces peuples vivent 200 ans.* Un autre s'appelle *Smámeyjaland* ("pays des fillettes"), *et là les filles ne dépassent pas l'âge de quinze ans et ont des enfants dès l'âge de sept ans.* Dans le pays de Glæsisvall, au sud de Jötunheim ("la demeure des géants"), il y avait un grand trésor: c'était un bélier dont la laine traînait jusqu'à terre, *et cette laine était d'autant plus précieuse qu'à un endroit elle ressemblait à de l'or, à un autre à de l'argent, ailleurs enfin elle était de différentes couleurs.*

(XV) Dans Jötunheim habitait un lutin nommé Krapi qui avait *quatre* filles, toutes très-habiles tisseuses. Elles volaient souvent de la laine du bélier. Mais une nuit, on surprit les quatre fées; elles durent alors, pour racheter leur vie, promettre de faire au roi du pays *un manteau de diverses couleurs et possédant de merveilleuses propriétés;* et elles s'engagèrent à ne pas dormir un seul instant avant qu'il fût terminé ..... Un jour, la veille de Noël, Krapi va saluer le roi

[37]) Nous avions l'intention de donner ici un résumé de cette saga; mais il faut se borner. Du reste on la connaît déjà par l'édition publiée, avec une traduction latine en abrégé, par Björner, dans ses "*Nordiska Kämpa Dater*," Stockholm, 1737. La saga a pour matière principale les amours et les aventures de Samson le Beau et de Valentina, fille de Garlant, roi d'Irlande. Samson et sa sœur Grega étaient les seuls enfants d'Artus, roi d'Angleterre, et de sa femme Silvia, fille du roi de Hongrie; Samson fut élevé jusqu'à l'âge de onze ans chez le Jarl Salmon et sa femme, Olympia, qui était une sorte de fée, originaire de Bretagne, et qui aimait tendrement son fils adoptif. — Les traits qui nous intéressent ici le plus ne forment dans la saga qu'un épisode oiseux.

et, *ouvrant un coffre doré, en tire un manteau dont on n'avait jamais vu le pareil.*

(XXI) Par ses ruses Quintalin réussit à s'emparer du bon manteau qui avait de si merveilleuses propriétés, car *il révélait la fausseté chez les femmes en ne voulant jamais aller bien aux épouses qui trompaient leurs maris et traitant de mêmes les fausses pucelles: on en fait l'épreuve* aux noces de Ulf, fils du roi Sigurđ, et de Hrafnborg, fille du Jarl Asper. *Les jeunes filles durent l'essayer les premières et bien des perfidies se trouvèrent ainsi dévoilées;* on le remit ensuite à la nouvelle épousée; elle, c'est Quintalin qui, par la force de ses enchantements, s'était donné l'aspect de la jeune Hrafnborg, et qui s'en va de la fête avec son riche butin.

(XXII) Quintalin était de retour le jour même où Samson le Beau célébrait ses noces à Ruđaborg, en Irlande. Le roi Garlant (père de Valentina) qui donnait les fêtes du mariage, avait aussi pour hôtes *le roi Artus d'Angleterre,* le jarl Finnlaug et plusieurs autres ducs. On admira les choses merveilleuses que Quintalin rapportait, et l'on voulut, sans plus tarder, *faire l'épreuve du manteau.* On ne tarda pas à voir combien peu de femmes et de filles étaient à l'abri de tout reproche. *Madame Valentina fut la seule à laquelle il alla bien. Samson eut pour sa part le manteau qu'il donna aussitôt à sa fiancée comme présent de noces . . . .*

(XXIV) . . . Ingina, veuve du roi Garlant, est donnée pour épouse à Ulf, auquel on cèdera en outre toutes les possessions russes de Hrafnborg. Le jarl Asper épouse Olympia, et on convient de lui donner le royaume d'Irlande. Ulf et Ingina eurent un fils nommé Ulf, qui plus tard ravagea la Saxe. Samson le Beau et Valentina avaient une fille, Herborg; il était lui-même déjà vieux quand cette fille épousa Sigurđ, fils de Ulf; ce Sigurđ devint jarl en France. Samson, *ayant appris la mort de son père (Artus)* revint en Angleterre et y régna. Il avait eu de Valentina un fils nommé Waltari, auquel Samson céda la Westphalie et qui épousa Geirþruđ, fille du duc de Brunswik. Sigurđ eut de Herborg un fils qui fut appelé Ulf et qui lui-même fut père de Sigurđ qui combattit Blót-Harald et le vainquit. Plus tard il épousa Sesselia, fille du roi de Sicile, et l'on a sur lui une longue saga. Enfin, quant au bon manteau que Samson le Beau avait possédé, il l'avait donné à madame Valentina. *Longtemps après, ce manteau fut enlevé par le viking Grimar, qui l'emporta vers l'ouest, en Afrique. Mais une riche dame, nommée Elida* [est-ce à dire *Galeda*?] *l'envoya en Angleterre, au roi Artus* (!), *et c'est de là que la saga du manteau* (Möttuls Saga) *tire son origine.*

On voit par ces extraits que **SR** et **SS** ont en commun non-seulement le pays de la vieillesse [38]) et celui de la jeunesse, mais aussi le manteau, et même le roi Artus [39]). Pour le moment nous ne déciderons pas la question de savoir si **SR** a utilisé **SS**, ou *vice versa*, ou bien s'ils ont tous deux puisé à une source commune. Il nous suffit à présent de constater le fait que **SR** a eu recours, quant aux personnages en question, à d'autres traditions que celles fournies par le ms. français du traducteur.

Tâchons à présent de préciser définitivement le rapport entre **MS** et **SR**. Cette tentative, difficile par sa nature même, est rendue plus difficile encore par ce fait que le rimeur a abrégé beaucoup de passages, de sorte que les comparaisons sûres sont réduites à un petit nombre de cas. Dès l'abord il est très-vraisemblable que les deux versions proviennent d'une seule et même traduction originale faite à la cour de Norvége sur les ordres du roi Hákon. Le ms. *A* de **MS** a été écrit l'an 1400 ou environ, et c'est d'après ce ms., nous l'avons déjà dit, que directement ou indirectement (α, β) notre texte de **MS** a été dressé. Nous avons aussi mentionné le fragment d'un autre ms. de **MS** (*B*), celui-là plus ancien d'environ un siècle (voy. plus haut, p. 35—39). Duquel de ces deux mss. s'est le plus rapproché l'original du rimeur, c'est-à-dire, l'exemplaire de ***MS** dont il s'est servi en composant, au 15e siècle, les Skikkju Rímur?

Nous avons déjà fait observer que notre texte de **MS** (*A*) contient un certain nombre de mauvaises leçons [40]). Quelques-unes de ces mauvaises leçons ont été reproduites dans **SR** [41]); il est donc déjà permis de supposer que ces fautes com-

[38]) Cp. *Hervarar saga* (selon *Hauksbók*); *Þáttr af Þorsteini bæjarmagni; Bárðar saga Snæfellsáss*, et d'autres.

[39]) Il va sans dire qu'Artus père de Samson entre d'une tout autre manière dans **SS** que l'Artus qui figure dans le dernier chapitre.

[40]) Ainsi **MS** 6[4] le sénéchal (Kæi) est omis, et la reine appelle Valven dans sa chambre (cp. 11[4]); 8[6] 'un chevalier' (**SR** III, 18 Ivent) montre au messager Artus sur son trône; **MM**: 'il', c.-à-d. Kex, ce qui ne nous satisfait pas; peut-être l'original du traducteur a-t-il eu *Y[vein]*; 10[26] Valvent, Kæi et 'Meon skutilsveinn' vont chercher la reine et ses dames, au lieu de Valvent, Kæi et *Ivent;* 13[6] Meon skutilsveinn au lieu d'Ivent; 13[15] Ariste *sonar Arte konungs;* 13[26] encore une fois Meon skutilsveinn au lieu d'Y[vein], et 14[1] Valven au lieu d'Yvein (**MM** Kex, Kex *à faux*); 17[19] Bruns sanz pitié est remplacé par 'lendir menn'; 18[22], 19[6] Bodendz, Bodendr au lieu de Boduier etc.; 20[10] la fille du roi Urien, au lieu de l'amie d'Ivent, fils du roi Urien; 21[29] Paternas au lieu de Parceval; 33[16] Karadin; l'omission d'Errek (?) *Ivents saga* était probablement connue aux islandais (cp. plus haut, p. 48) *avant* la mort du roi Hákon Gamli (*'le Vieux'*, † 1263) qui la fit traduire; les nombreuses fautes qui concernent Ivent ('Meon', '*dottur* Uriens'), mais surtout *l'omission totale* d'Ivent, doivent partant *remonter au delà de l'an 1263.*

[41]) **SR** I, 52 la reine prend l'initiative en s'adressant à Valvin (cp. la strophe précé-

munes remontent, sinon à la traduction originale, au moins à un ms. de **MS** (= *OR* **A*) source commune de *A* et de **SR** et probablement antérieur à l'an 1263 (voy. la note [40]) à la p. préc.). Quelques-uns, au contraire, des passages viciés du ms. *A* se retrouvent meilleurs ou corrects dans **SR** [42]). Est-ce à dire que le rimeur, écrivant à une époque où la littérature chevaleresque était devenue de plus en plus populaire en Islande, ait su apporter luimême ces corrections à son manuscrit? Nous avouerons que cette hypothèse nous a d'abord paru séduisante sous plus d'un point de vue. Mais il n'en est rien; car sans doute le rimeur, pour intelligent et bien instruit qu'il ait été, n'aurait pas osé *exclure* des noms qui se répètent dans le ms. *A* d'une manière aussi positive que p. ex. 'Meon skutilsveinn' et 'la fille du roi Urien'. Il s'ensuit donc qu'il a trouvé les bonnes leçons dans son manuscrit à lui (= *OR*), lequel par conséquent était, dans ces cas-là, *meilleur* que l'original (= **A*) de notre ms. *A*, vicié dès sa source par les copistes. De l'autre côté, les scribes du ms. *OR*, (antérieur à l'an 1263 et qui était sans doute assez conforme à un ms. **B*), ont aussi fait des fautes en copiant *OR* **A* [43]).

La question de savoir au juste lesquelles des fautes de **MS** reviennent au traducteur lui-même, est des plus importantes. Car si l'on parvenait à démontrer suffisamment que le sujet n'a pas été familier au traducteur (le frère Robert qui en 1226 traduisit la *Saga af Tristram ok Isond?*, voy. plus haut p. 47), et qu'il n'a pas trop connu les chevaliers d'Artus si aimés au 13e siècle dans le Nord, on serait assez fondé à attribuer à *Möttuls Saga* l'intérêt tout particulier d'avoir été peut-être *la première riddarasaga* norvégienne du cycle d'Artus. Le petit nombre de passages qui se prêtent à une telle recherche valent donc bien la peine que nous les examinions encore une fois.

---

dente: "Le roi est assis dans un autre endroit"); III, 15 *kóngsson* Estor; le nom Bruns est inconnu aussi à **SR**; quant à 'la fille d'Urien', voy. la page suiv.

[42]) Ainsi 'Meon' est inconnu à **SR**; Ivent montre Artus au messager; 'Ariste' est remplacé par Estor; III, 18 Ivent (14[1] Valven); la 'fille' du roi Urien ne figure pas dans **SR**, mais bien Ivent (fils de ce roi), et son amie; Paternas se retrouve comme Parcival; *Kolnes* klaustur *représente* probablement *'Gales'* de *OR*.

[43]) P. ex. Bervard, au lieu de Bedoer, Boduier etc.; Kardor, Kardon au lieu de Karado[n]s (cp. la note [36]) ci-dessus); Carida; [Kalegras]; Morit ou Morent. — D'autres variantes ou omissions dans **SR** reviennent probablement au rimeur: I, 58 'ils' (**MS** 6[23] Valven); II, 35 Valvin seul (**MS** 10[26] Valvent, Kæi et 'Meon'; cp. 11[10]); 14[25] Kæi (**SR** manque; cp. III, 19, 20 Gerflet); III, 21 Ivent (**MS** 14[7–10] Kæi); III, 29 'les gens rient' (**MS** 17[29] 'Ideus dit à Kæi'); III, 30 Valvin appelle son amie (**MS** 18[22], 19[6] Bodendz appelle l'amie de Valven); III, 37 Bervard (**MS** 20[18,29] Geres) III, 41 Felix (?); III, 79 '*Kolnes* klaustur i löndin austur' (cp. **MS** et **MM** 33[15]; *Mirmans saga* 201, 208 *Koln*; 209, 211 *Coln*). Faut-il citer encore *Errek* ici? Cp. ci-dessus les notes [21]) [32]) [34]).

1° **MS** 6[4], **SR** I, 52: La reine prend l'initiative etc. Cette faute au début de l'aventure même accuse d'une manière incontestable que le traducteur n'a pas compris son original (dont la leçon *'Gavains le seneschal apele'* est assurée par tous les bons mss. [44]) et qu'il a ignoré qui était le sénéchal du roi.

2° **MS** 13[15], **SR** III, 15: Ariste fils d'Artus, Estor fils du roi. Si l'original a donné 'estor', on peut excuser traducteur de ce qu'il ait reproduit cette leçon, et sa faute à lui se borne à n'avoir pas connu le roi Ares; mais si l'original a donné 'est tor', il n'a connu ni le père ni le fils, ce qui est vraisemblable.

3° **MS** 17[19]: Bruns sanz pitié lui était sans aucun doute inconnu.

4° **MS** 20[10]: La *fille* du roi Urien. Le rimeur connaît très-bien Ivent (ignoré du ms. **A* de **MS** qui souvent le nomme Meon) et n'oublie pas son amie (III, 33). Mais *pourquoi exclut-il le roi Urien* qui aussi sans aucun doute figurait dans l'original du traducteur (cp. **MS** 20^{12-14})? Son exemplaire de *OR* l'en excusait-il en omettant ce nom? Mais il y a lieu de croire que précisément pour Ivent et le roi Urien, son père, le rimeur *a pu* corriger la faute criante que nous a si bien transmise le ms. *A* de **MS** et faire disparaître de ses rimes la fille du roi Urien, c'est-à-dire, la *sœur* d'Ivent; car dans *Ivents Saga* qui lui était probablement connue il y a trois passages différents qui avertissent, non sans quelque emphase, que Ivent était le fils du roi Vrient, (voy. Kölbing *Riddarasögur* p. 89[9], 96[11], 103[16]). Le rimeur a-t-il apporté à sa besogne assez d'attention pour faire ces raisonnements et agir en conséquence? Telle n'est pas en général l'habitude des rimeurs islandais. Quoi qu'il en soit, nous oserons essayer encore une autre hypothèse. C'est que Urien *n'a point manqué aux Rímur ni à leur original.* A-t-on oublié que l'amie de Morit (γ Morent) a résisté jusqu'ici à tous nos efforts? Sera-t-il par trop aventureux de vouloir soutenir 1° que la leçon de γ (Morent) vaut mieux que celle de la membrane de Wolfenbüttel (Morit); 2° que Morent y est pour Urient, Vrient; 3° que Vrient, Vrienz enfin remonte certainement jusqu'à l'original français du traducteur; 4° que la modification du rimeur (ou de quelque scribe de *OR*) s'est bornée à corriger la plus grande faute en faisant de la 'fille' de Vrient, Morent l'*amie* de Morent (notez que Morit, Morent ne figure point à l'énumération des *chevaliers* et ne se présente qu'avec son amie dans la dernière ríma)? Ce qui n'en est pas moins sûr, c'est que le *traducteur* a commis la faute d'introduire cette

[44]) Au ms. 7980 (Caylus etc.) on lit: Doncques le roy [*Koi?*], en attendant si riens surviendroit, s'estoit apuyé à une fenestre qui regardoit sur la maistresse rue de Kamalot et devisoit avecques messire Gauvein. Il estoit jà près de nonne quand messire Keux le seneschal vint au roy et luy dit: Sire, vous jeunez trop, long-temps a que vostre disné est prest.

'fille' dans **MS** (en sautant le vers 488 de **MM**: 'l'amie monseignor Yvein', — que manquait peut-être à son original); que par là il a montré encore une fois que son sujet lui était peu familier, et enfin que sa traduction est selon toute probabilité antérieure à celle de *Ivents Saga*. Ce fait est d'autant plus précieux que cette saga est au nombre de celles *que le roi Hákon Hákonarson (1217-1263) fit traduire* [45]).

5° Reste enfin le chevalier Errek, omis dans **MS**, mentionné dans **SR** une seule fois (I, 14); son amie ne joue pas de rôle dans **SR** (cp. cependant la note [32]) et un seul de nos mss. de **MM** en parle dans un passage. Le ms. du traducteur a-t-il donné ce nom? Cp. ci-après, p. 97, *Der Mantel*.

Outre ces indices du droit d'aînesse de la petite saga qui nous occupe, il y en a un encore qui, après les autres, nous fait presque l'effet d'une preuve. C'est cette circonstance que la saga débute dans tous les mss. (même dans *B*, voy. plus haut, p. 36) par une introduction au fabliau, sans doute du fait du traducteur, signalant les qualités du roi Artus. Dans aucune autre saga on ne retrouve guère un tel soin de faire un peu admirer et respecter d'avance ce grand personnage [46]).

S'il en est ainsi, le ms. français ou anglo-normand du traducteur [47]) a naturellement égalé ou dépassé en valeur tous les mss. qui nous restent du fabliau, même les meilleurs, à savoir le ms. de Berne n° 354 (*B*) et le ms. B. N. n° 7218 (*T*); par conséquent tous les passages que l'accord de **MS** et **SR** permet d'attribuer à leur original français seront utiles à consulter s'il s'agit de rétablir le texte du fabliau [48]).

Bien que cette fois nous n'ayons affaire qu'aux versions nordiques du fabliau, nous dirons un mot sur la version en vieux-allemand *Der Mantel*, et les ballades anglaises [49]).

[45]) Voy. *Riddarasögur* p. 136: "ok lýkr hér sögu herra Ivent er Hákon konungr *Gamli* lét snúa ur franzeisu í norrænu."

[46]) *Ivents Saga* p. ex. commence déjà simplement ainsi: "Hinn ágæti konungr Arturus réđ fyrir Einglandi, *sem mörgum er kunnigt.*"

[47]) Est-ce le Frère Robert? Aurait-il fait cette traduction même avant celle de *Tristrams Saga*, c'est-à-dire de 1217 à 1226? Robert n'est guère un nom norvégien, mais les fautes que nous avons relevées dans la traduction ont bien l'air d'être celle d'un norvégien ou islandais traduisant du français.

[48]) Ainsi p. ex. **MS** 9^{14-21}, **SR** II, 25, 26 permettent de combler une lacune dans **MM**; cp. le ms. 7980 (Caylus etc.), surtout le mot 'feuilliage'; 8^{6} et II,14 Ivent; 19^{16} et III, 31 'à la hanche'; 13^{26} et III, 17 (Milding cette fois =) Ivent; 14^{1} et III, 18 Ivent.

[49]) Voy. Haupt und Hoffman, *Altdeutsche Blätter*, Leipz. 1840, II, 217—241, et Percy, *Reliques, etc.*, London 1859, p. 376-82, 594-79; Karajan (Th. Wright), *Frühlingsgabe*, p. 27.

Der Mantel n'est qu'un fragment d'environ 1000 vers. Un trop grand nombre de ces vers sont consacrés à des déclamations plus ou moins ennuyeuses, et on y cherche envain la fraîcheur et la naiveté du fabliau et de la saga. Au vers 109 seulement on apprend enfin que l'aventure se passe à la fête de la Pentecôte; au vers 209 la reine est nommée Giniue; **266–314**: Chay et son humeur mordante. **315–352**: Les amusements des chevaliers le premier jour; **353–400**: les quatre pages annoncent à son de cor le commencement de la messe, et tout le monde s'y rend; **401–465**: le roi attend, pour dîner, qu'il arrive quelque aventure; Chay ('die kuchenmaister' = Queux?) le prie de se mettre à table; les chevaliers vont regarder à la fenêtre ('warte'), et n'y voyant longtemps personne Gawein adresse la parole à Chay ('zwayen'), qui va devant le roi et dit que les chevaliers veulent s'en aller et que la reine est mécontente; cependant Gawein aperçoit dans la rue un jeune homme à cheval. — **466–572**: La description de l'entrée du page rappelle assez le fabliau. Gawein est d'avis qu'on doit accorder au page ce qu'il veut.

573–674: Le roi y consent, et le page tire d'un petit sac de velours un manteau qui donna de la honte aux dames ce jour-là. Une fée l'avait fait et lui avait donné cette propriété etc. Gawein trouve que c'est un beau présent et que le roi ne fera pas bien de le refuser. [Le roi dit] qu'il faut aller chercher [la reine] sa femme et les autres dames; Khay et Engrewin ('jr zwene', cp. **MM** (*T*) v. 226 'Gavains et Yvains *tant seulement*') se rendent chez la reine et la trouvent à table au milieu de ses hôtes (cp. le ms, 7980: 'Gauvein et le roi Urien [!] la treuvent *qu'elle vouloit jà laver ses mains pour disner en sa chambre* car elle ne pouvoit plus attendre'); elle est obligée de les accompagner dans la salle du roi. Chay se réjouit en pensant à l'infortune des dames. — **675–769**: Elles entrent deux à deux dans la salle; la reine porte un '*schapel*' tout d'or; Chay dit au page que celle qui remportera aujourd' hui le prix *est aimée du meilleur chevalier;* Chay et Engrewin essaient le manteau à la reine; on aurait eu beau le tirer et le couper, c'est à peine s'il descend jusqu'à la moitié de la jambe. Chay propose malicieusement de le raccourcir là où il est trop long et combler ainsi ce qui manque de l'autre côté. Le roi n'aime pas à voir combien le manteau sied mal à la reine; mais il ne montre point sa douleur; il dit seulement que le manteau révèle des choses merveilleuses, et la prie de laisser le manteau à sa compagne ('gespielñ'). — **770–979**: La reine rougit et maudit le manteau, les autres regrettent d'être venues là, surtout celles qui sont venues de loin; Chay et Engrewin sont très-officieux. Aucune d'elles ne veut être la première; enfin l'amie de Chay doit l'être. Le manteau ne lui descend qu'à la ceinture; Chay aurait aimé mieux que ce jour-là elle eût

un sac. Il n'y a qu'un seul chevalier ('der hiess *der vnseffte'*)[50]; qui ose plaisanter sur l'infortunée amie de Chay en rappelant toutes les fois qu'il a fait l'éloge de son amie ('jn trew *vil vbel deckhet,* dauon jr der ars so hinden pleckhet', cp. **MS** 25[25]). Chay ne dit rien cette fois. Ensuite Engrewin appelle son amie avec aussi peu d'honneur, ('der mantl die gurtl kaum bereichet, er spien sich so hinden' etc.). Le roi lui-même appelle alors 'Gawins amien' ('dass er zu *baiden seyten* jr an der weyten *nicht getzam,* noch an der lenge, *hinten kurtz* und gar zu enge, aus der masse *vor ze lang*'; cp. 19[14]; 25[10]). Les dames maudissent le manteau. Ensuite *Erech mène Enite, son amie, devant le roi*[51]). Le manteau lui est trop court de trois doigts, sa faute est beaucoup moindre que celle de la précédente; cependant elle s'était retirée à la fenêtre quand elle voyait s'approcher Kay avec le manteau. ('dass sahe man faste kaume: jr geprast an dem saume kaum dreier vinger, so vil was ringer jr schulde denn der dauor, doch het sy in das vinster spor getreten, als sy Kay zech, der jr den mantl anlech'). Le fragment finit par les moqueries de Chay.

Les ballades anglaises intitulées "*The Boy and the Mantle*" ne sont en effet qu'une seule version. Il est curieux d'y voir réunies les deux épreuves du manteau et de la coupe; on y a même ajouté une troisième épreuve, une tête de sanglier qui résiste aux couteaux des cocus. Voici un sommaire de la meilleure ballade ('printed verbatim from the folio ms.'):

Au troisième jour de Mai[52]) un jeune page vient à Carleile, salue le roi Arthur, et tire de son 'poterner' (? ms. poteruer) un beau manteau qu'il donne au roi en louant les qualités précieuses de ce vêtement (1-8). La reine Guenever veut l'essayer; aussitôt il devient comme *coupé en lambeaux avec des ciseaux*, et en outre *sa couleur change* de jaune ('gule') en vert, puis en bleu (? 'wadded'), en noir; elle le jette loin d'elle et a bien envie de s'enfuir au bois, elle maudit ceux qui l'ont fait et crie vengeance "sur la couronne" de celui qui l'a apporté (9-15). Kay appelle son amie, mais elle n'y réussit pas mieux ('bare all above her tout', cp. **MS** 25[26]) (16-20). *Un vieux chevalier* donne de l'argent au page et veut essayer le manteau à sa femme; mais du manteau entier il ne reste sur le corps

[50]) Encore une dernière conjecture! N'est-ce pas là le 'Brun senpite' du *Zauberbecher* et de **MM**? Cp. **MS** 17[20].

[51]) Cp. ci-dessus, p. 95; le rimeur a-t-il connu *Erreks saga Artuskappa?*

[52]) N° 2 dit que c'était quand le roi 'kept his Christmass', ce qui en effet s'accorde mieux avec la tête du sanglier. Cp. Karajan, *Frühlingsgabe*, p. 50 et Wash. Irving, *Sketchbook*, p. 215.

de la dame que 'a tassell and a threed' (21-24). *Cradlocke appelle son amie;* voici ce charmant passage:

"When she had tane the mantle
And cast it her about,
Upp at her great toe
It began to crinkle and crowt.
Shee said, 'Bowe downe, mantle,
And shame me not for nought:

Once I did amisse
I tell you certainlye,
When I kist Craddockes mouth
Under a greene tree;
When I kist Craddockes mouth
Before he marryed me'.

When shee had her shreeven,
And her sines shee had tolde,
The mantle stoode about her
Right as shee wold:

Seemelye of coulour,
Glittering like gold.
Then every knight in Arthurs court
Did her behold." (25-31).

Alors la reine furieuse et pleine d'envie se prend à insulter grossièrement l'amie de Craddocke; mais le page la réduit au silence (32-36) [53]).

Le page voit tout à coup un sanglier; il court après, et tranche la tête à l'animal au moyen d'un petit couteau de bois. Puis il la présente aux chevaliers et les invite à y essayer la force de leurs couteaux: les uns se mettent à repasser les leurs, les autres les jettent sous la table en disant qu'ils n'en avaient point. Craddocke au contraire use si bien du sien qu'il donne à chacun leur portion de la tête (37-42).

---

[53]) Dans n° 2, ces strophes se trouvent les dernières (46-51).

Enfin le page invite les chevaliers à boire dans sa coupe ('a horne'); Craddocke seul remporte encore ce prix (43-45).

Dans aucune des versions de notre fabliau nous n'avons rien trouvé qui corresponde à la fin des rímur, où la sévérité du roi Artus va (III, 74) jusqu'à chasser les dames toutes ensemble. Selon toute probabilité, le rimeur islandais a voulu donner issue à son indignation et faire un peu justice de l'immoralité des dames bretonnes. Et il a voulu faire davantage. Pour s'expliquer le grand nombre des romans chevaleresques, il ajoute (III, 75, 76) que les chevaliers ainsi dépourvus d'amies ont dû en chercher d'autres par de nouvelles aventures.

Ferdinand Wolf a dit [54]) que le *Lai du Corn* "ungefähr in der zweite Hälfte des 13ten Jahrhunderts ganz nach höfischer Weise in dem *Fabliau du Mantel Mautaillié* oder *du Cort Mantel* bearbeitet wurde." Si nos suppositions sont justes, cette date est probablement trop récente d'au moins un demi-siècle. Du reste il avoue que le fabliau du mantel se fonde probablement sur d'anciennes traditions galloises ou bretonnes [55]).

Comme preuve de vertu, notre manteau n'est point unique (voy. plus haut, p. 45, la note) dans l'histoire de la fiction. Hérodote nous raconte (II, 111) d'un roi Phero d'Egypte aveugle depuis dix ans qui devait être guéri dès qu'on aurait trouvé une femme d'une fidélité sans tache. Toutes les dames de la cour sont appelées à l'épreuve sans fruit, la reine la première. Une seule remporte enfin le prix. Les yeux du roi sont rouverts et il fait de la femme vertueuse une meilleure reine. Les dames perfides, au contraire, sont conduites dans une ville toutes ensemble et brûlées.

Ne sommes-nous point, enfin, autorisés à voir dans la curieuse odyssée de ce récit un témoignage puissant de la continuïté de la civilisation aussi bien que de l'énergie vitale du sujet lui-même et de l'attrait qu'il a de tout temps exercé sur l'esprit humain?

Raconté à ses compatriotes émerveillés par Hérodote, voyageur érudit autant que grand écrivain, comme une des plus antiques légendes de la nation du monde la

---

[54]) Voy. *Ueber die Lais, etc.*, p. 176.

[55]) Percy, ouv. c., p. 574, cite d'après Evans "some ancient welsh mss." qui parlent de "Tegan Eorfron, one of King Arthur's mistresses, who is said to have possessed a mantle that would not fit any immodest woman."

plus anciennement civilisée, nous voyons, seize siècles plus tard, cette petite historiette sauvée par les trouvères français de l'oubli où menaçait de l'engloutir la ruine de la littérature des anciens Bretons, pour passer comme un héritage de ces mêmes trouvères, non-seulement aux nations voisines, mais jusqu'à la cour lointaine des rois de Norvége, d'où enfin le même sujet, révêtant des rhytmes joyeux, s'en va accompagner les danses dans les humbles chaumières de l'Islande, pendant les longues soirées des hivers hyperboréens.

Quant à la répartition du travail dans ce petit ouvrage, dont les défauts sont dus en même temps à une grande lenteur et à une grande hâte, l'un de nous, Cederschiöld, répond de tout ce qui est philologie nordique; l'autre, Wulff, de la partie comparative en général et de tout ce qui concerne le texte français.

Lund, le 13 déc. 1877.

G. CEDERSCHIÖLD. F.-A. WULFF.

Liste des noms de personnes qu'on trouve dans les manuscrits de la Möttuls saga et des Skikkju rímur:

Noms de pays etc. de la Möttuls saga et des Skikkju rímur:

Noms de personnes des mss. du Mantel mautaillié:

Noms de pays etc. du Mantel mautaillié:

TABLE DES MATIÈRES.

Additions et Corrections:

Page	l.		
Page 2	*l.* 13	*lisez*	Á *au lieu de* Í
„ 4	„ 17	„	córt *au lieu de: córt*
„ 6	„ 12	„	*mengiers*
„ „	„ 15	„	anual
„ „	„ 16	„	veïsse
„ 8	„ 27	„	*dons*
„ 11	„ 12	„	hver(t)vetna
„ „	„ 21,22	„	*fez*, et mout hónór a li portrez (?)
„ 13	„ 6	„	*Yvains*
„ 14	„ 15	„	et de l' (?)
„ 15	„ 1	„	*Mout se feïssent hui main pures (A)*
„ 18	„ 22	„	Bodendz
„ „	„ 25	„	hafim
„ 19	„ 6	„	Bodendz
„ 48	„ 21	„	servi de scribes islandais
„ 52[a]	„ 15	„	grettis-jörđu
„ 60[a]	„ 4	„	stendur
„ 65[b]	„ 6	„	allar
„ 66	„ 35	„	Bervard, son échanson (?)
„ 72	„ 32	„	Arni-Magnéen écrit
„ 80[b]	„ 12	„	*cause que qn blâme (un autre)*

Pour quelques-unes de ces corrections comparez les pp. 41-43.

Fornsögur Suđrlanda.

Isländska bearbetningar af främmande romaner från medeltiden.

Efter gamla handskrifter utgifna

af

GUSTAF CEDERSCHIÖLD.

Magus saga jarls.

Kap. I.

IAtmvndvr [1] hefir keisare heitid; hann red fyrir Vernizu borg a Saxlande. Þvi var hann eigi svo vinsæll, sem ella mvndi, at hann var of metnadar madr svo mikill, at honvm þotte ecki til iafns koma vid sik; — [jþrotta madvr mikill, svo at einge stodzt honvm [2]; en áá tafle var honvm mestvr metnadvr. Madvr er nefndvr Sigvrdvr; hann var radgiafe keisarans; ok gegndi honvm þat vel, þviat hann var godgiarn ok vinsæll, ok bætte þat miȯk skaplynde keisara [3]. Þat var einn dag, at keisari sat j hasæti sinv ok var allkatvr, at Sigvrdvr geck fyrir hann. Keisari mællte: "Hvar veiztv annann keisara jafnagætann eda jafnrikann, eda þann er hird eige iafnagæta?" Sigvrdr kvezt [eigi mvndv gripa áá þvi svo skiott; "þviat ek get þat torfeingt vera." [4] Keisari svarar: "Þann hlvt vil ek fyst til tina, er ollvm mvn first vm fara: þat erv gripir þeir þrir, er ek áá, at avngvir mvnv finnazt adrir þvilikir; en þat er havkvr ok hestvr ok sverd." Sigvrdvr qvad svo vera mvndv. "Ok allagætvr mvndi þinn hagvr, ef þv fengir þier kvonfang, eptir þvi sem þv ert madvr til." Keisari leit til hans reidvliga ok kvad þa avngva konv jheiminvm, er honvm þætti sier iafnræde j at eiga. "Enn þo nv," segir

---

[1] *Sagans början (till* 4^{17}*) är trykt efter skinnboken 533, 4:to i AM. saml. (här kallad B) med en och annan variant ur skinnb. 566, 4:to i samma saml. (kallad C). — B har röd öfverskrift:* Magus saga. [2] *Från* [Jþrotta madur uar hann suo mikill, at eingi stod honum a sporde um flestar jþrottir *C*. [3] *Skrifvet* kk *B*. [4] *Från* [eigi suo skiott mega kueda áá um þat, at ek ueit eigi, huar annar finnzt *C*.

keisari, "er þv hefir þetta geipad, þa
skalltv nefna til nöckvra." Sigvrdvr qvedzt
þat eigi [1] vita giörla. "En þo hefi ek
vm hvgsad vm þetta: Hrolfvr heitir kongr,
5 er rædvr fyrir Garda rike; hann er vitvr
ok vinsæll. Hann ä́ tvo sonv: heitir annar
Asmvndvr, en annar Sigvrdvr, en Erminga
dottir." — "Kvnnigvr er mer Hrolfvr
kongr," segir keisari, "ok allt þat, er þeim
10 heyrir til; þickir mer þat litilræde eitt
vera. En þo nv, er þv hefir komid ordi
ä́ þetta, þa skalltv fara ok bidia Erm-
ingar mier til handa. Hefir ek hana vid
hönd mer slika stvnd, sem mer likar."
15 Sigvrdvr qvad svo vera skylldv. Sidan
bio Sigvrdvr einn agætann knavr ok valde
þar ä́ med sier .c. manna ok lette eigi
fyrr ferdinne, en hann kom vid Garda rike.
Hrolfvr kongr vard skiott var vid,
20 at þar var kominn sende madvr Jat-
mvndar keisara, ok let bva virdvliga veizlv
j mot Sigvrdi. Sigvrdvr geck [fra skipvm [2]
med sextige manna ok til hallar Hrolfs
kongs. Hann tok vid þeim forkvnnar
25 vel ok bad sækia ofan allt hans lid; ok
svo var gert. Sigvrdvr dvaldizt þar vm
hrid j godvm fride [3]. Þat var einn tima,
at þeir Sigvrdvr ok kongr satv badir
saman, at hann kemvr æ vm erendi sin.
30 Kongrinn tok þvi vel, en skavt þvi til
dottvr sinnar. Sidan geingv þeir til skemmv
Ermingar ok frettv hana eptir vm þetta
mal. Hon svarar: "Ecki er sliks at leita;
þviat ek veit, at keisara þickir sier þetta
ecki jafnræde. Þætti mer betra [4] helldvr 35
at fa minna hattar mann ok niota hans
leingi. Er þat [5] ecke samfært, skaplynde mitt
ok stett keisara. En þo annars kostar,"
segir hon, "veit ek kapp keisara, at osynt
er, fadir! at þv mvnir leingi j kyrdvm 40
sitia, ef þv syniar þess, er bedit er. Ok
þickir mer helldvr rad, at þv heitir kon-
vnne, en hættir ä́, hvern keisari gerir
þinn hlvt." Var nv svo gert ok akvedin
brvdlavps stefna; skyllde keisari sækia 45
þangad veizlv. Fer Sigvrdvr heim. Keis-
ari spyr, hversv farizt hafde; en Sigvrdvr
let vel yfir.

Kap. II.

Nv lætvr keisari bva þenna sama 50
hnavr [6], er hann skal fara ä́ j mot festar
mey sinne; ok valdi med sier mikit lid,
svo sem honvm þotte fallid; let j haf ok
lettir eigi fyrre, en hann kemvr j Garda
riki. Var honvm þar vel fagnad. Sig- 55
vrdvr var j ferd med honvm. Sidan var
geingid til dryckiv. Þat var sidvr at
[leida brvdgvma jnn ed fysta kvelld [7], en
sitia sidan at bode svo leinge, sem syndizt.
Var monnvm skipad j sæti ok drvckid. 60
Drottning kuadde skemmv meyiar allar or
skemmvnne, advr hon geinge jnn; hon
tok þa eina hinnv þvnna ok þande yfir
andlitid ä́ sier; hon var advr allra kvenna
vænst; en nv þotti hon helldvr favlleit 65

[1] *Öfver raden B* [2] *Från* [af skipi *C* [3] fagnade *C* [4] *otydl. i B*, betur *C* [5] *Nästan utplån. B*
[6] *Så (= knörr) B* [7] *Från* [fysta kuelld skyllde brude ok brudguma leida j eina sæng *C*

ok eigi iafnvæn sem advr. Eptir þetta geck hon jnn j havllina ok hafdi silfvr disk einn áá hendi sier ok þar áá einn steiktan hana. Hon geck fyrir keisara ok qvaddi hann. Hann tok þvi vel. Hon mællte þa: "Her er einn hane, herra!" sagde hon, "er þer skvlvd skipta med mer ok ydvr, fedr minvm ok brædrvm." Keisari rodnade vid ok mællti: "Svo skal vera, fru! En til annars var ek ætladvr heima j Saxlande, en vera her steikare j Garda riki; ok skal slikt giallda þer, drotning! þott sidar se." Keisari mællte þa: "Halsinvm ok hôfdinv skipte ek fodvr þinvm; þviat hann er hôfvd ættar ydarrar. Brædrvm þinvm skipte ek vængivm ok kroppinvm; þviat þeir erv fleygir ok færir, hvert er þeir vilia. Fotvm ok ganglærum skipte ek þer, drotning! þviat svo sem fætvr hallda vpp hôfdinv, svo skalltv vera vpphalld brædra þinna ok svo fedvrs[1] þins. Sa er brytinn vestvr, er sialfan sik tælir: mer skipte ek bringvnne af hananvm; svo skal ek vera briost ok brynia fyrir ôllvm ydvr. Eda likar þer þetta eigi vel, drotning?"[2] Keisari mællti: "Giallda skal ek þer þetta, þo at sidar se." Nv geingr drotning til sætis sins; ok fer veizlan allvel fram. Vorv þav leidd vm kvelldit j eina sæng, keisari ok drôttning[3]. Ok er þionvstv menn vorv brvtt geingnir, tekvr keisari eina blæiv ok breidir adra yfir sik, en adra áá kongs dottvr; sidan legzt hann nidvr ok snerizt eigi at henne. Kongr kom fyst til þeirra vm morgvnen; var keisari allkatvr ok svo brvdrin. Var setid at bodi svo leinge, sem hæfilikt þotte. Brvdvrin var vtleidd allstormannliga; þviat hvorke skorte til gvll ne silfvr ne adra goda gripe. For keisari heim j sitt riki; ok var honvm þar vel fagnad. Tekvr drotning nv vid radvm; ok fer þat vel fram. Atte keisari alldri samræde vid hana; ok for svo fram nôckvra vetvr.

Þat var eitt sinn, at keisari var áámalstefnv med hird sinne, at menn kvomv til hans ok sôgdv honvm, at her var kominn j riki hans; ok red fyrir vikingur sa, er Snækollr het; ok hafdi tekit borg þa at herfange, er bezt var j Saxlande; "ok sitvr hann nv þar ok heriar þadan áá landet." [Keisari mællti: "Nv man gefa til at sitia eigi kyrrvm."[4] Þa lætvr keisari safna lide ok bva skip or lande, ok hafdi valid lid ok ecki mart; [þviat hann villde flyta ferdinne[5]. Þa geck keisari til bordz ok mællti til drottningar: "Nu skal lavna þer, frv! fyrir þat, er þv villdir, at ek væri steikare endvr fyrir lôngv j Garda riki," sagdi hann. "Ek ætla j ferd þessi frida allt mitt rike ok vinna Snækoll ok sidan fara j konga stefnv; ok ei mvn ek skemvr j þessi ferd en .iij. vetvr. Enn er ek kem heim hingad til Vernizo borgar, þa skalltv hafa feingid þa þria

---

[1] *Så B* [2] *C tillägger:* "Harla uel", sagde hon. [3] *Så B* [4] *Från* [Þáá sagde keisari, at gefa munde til at sitia eigi leingur um kyrt *C* [5] *Från* [af þuiat hann hellt aullu til flytis *C*

gripe, at eigi se verre en minir gripir." Drottning mællti: "Eigi veit ek, at þat se avdfeingid; en ef ek villda, þa mætte vera, at ek kynne at fa adra þvilika." Keisari 5 mællti: "Eptir er enn einn hlutvr sa: þa er ek kem heim, þa skalltv færa mer þann son, at ek se iamsannr fadir, sem þv ert modir." Drotning svarar: "Hinv ma ek orka, þo at ohægt se vm; en þessv ma 10 ek eigi orka, er þv hefir þar ecki til verkad. En ef þv villt en til leita, þa mætte verda, at þat gerdizt en at godv rade." Skiliazt þav nv at. þessv. Siglir keisari j brvtt. Litlv sidar stefnir drotning þing 15 fiǫlmennt ok stendvr vpp á þinginv ok segir svo: "Kvnnikt vil ek gera ǫllvm þeim 1 mǫnnvm, sem || her[1] eru komnir, at ek ętla at fara heim i Garda ʀ[iki][2]; ętla ek m[er] e[cki aptr i þetta ʀiki]; er 20 ecki [samfært skaplyn]di ockat keisara. Vil ek setia her til lanndraða menn, þartil er keisari kemr heim, Sigurđ fostra hans oc ađr[a] þa [menn], er glikaztir þickia." Ǫllum þotti illt, er drottning villdi i brott. 25 Siđan lętr hon bva skip eitt skravtlict ok mikit, oc let velia liđ bęđi mikit ok fritt; lętr siđan i haf; ok gaf vel byri þar til, er hon kemr heim i Garđa ʀiki. Er nu allt kyrt.

Kap. III.

30 KEisarinn sitr um borgina, ok geck illa at vinna. Þat var einn myrgin, er menn hans[3] stođu vti hia lanndtiǫlldum, at þeir sia, hvar skip sigldi bęđi mikit ok skravtlict. Þetta skip bar bratt at 35 lanndi; þuiat byʀ var hinn beinsti. Þetta var sagt keisara, at skip var lanndfast vordit; ok sendi keisari menn sina at forvitnaz, hverir væri. Þeim var sagt, at þarređ fyrir Iringr Iarl af Irlanndi, 40 son Ira konungs. Þeir foro aptr ok savgđu keisara. Keisari mællti: "Þa væri mikit vndir, međ hvarvm hann[4] vill vera." Siđan geingu Iarls menn af skipi ok vpp til lanndtiallda keisara. Snękollr sat i 45 borginni; enn keisari hefir sett lanndtiolld sin um borgina oc gat ecki at gǫrt. Iringr iarl var allra manna friđaztr synum ok kvrteisaztr. Iringr Iarl geck fyr[5] keisarann ok qvaddi hann. Keisari tok 50 þui vel. Iarl mællti: "Geingr litt at vinna borgina?" — "Sva er," segir keisari. Iarl mællti: "Til þess em ek hingat kominn, at ek vil biođaz til liđs viđ yđr." Keisari letz þat giarna vilia. 55 Iringr Iarl let setia lanndtiolld sin miǫg langt fra lanndtialldi keisara. Þeir havfđu hvern dag stefnu viđ sina menn, hver rađ likvz væri at vinna borgina. Litla stund var Iarl þar, ađr þeir geta þav 60

[1] *Härmed börjar sagans text i skinnboken 580 B, 4:to af AM. saml. (i det följande kallad A); där ej annat anmärkes, följa vi denna handskrift.* [2] *Det inom klammer inneslutna är bortskuret i A och af oss tillsatt efter gissning och med jämförelse af B.* [3] h̄ (= hann) *A* [4] *Två gånger skrifvet A* [5] *Skrifvet* fˢ *i A*

rađ til sett, at þeir vinna borgina ok drapu Snękoll. Keisari hafđi þar međ ser gripi sina þa hina gođu. Keisari þackar Iarli vel sina liđsemđ. "Ok vil ek gefa þer gripina þa hina gođu alla halfa viđ mik; þuiat þv einn velldr, er unnin er borgin." Iarl þackar vel keisara giǒfina. Keisari mællti: "Nv skolum viđ tefla um gripina; ok skal sa ockaʀ eíga alla, sem betr teflir skaktafl." Iarl mællti: "Betra þicki mer at eíga helldr einn gripinn, ok tefli viđ eigi." — "Ek skal rađa," segir keisari. Nu setia þeir tafl ok tefla; ok var þat tafl langt; ok feck keisari hróks mat. Iarl mællti: "Nv þickiumz ek eiga havkinn, herra! ok vil ek, at viđ teflim eigi fleiri ok hafa ek hann, enn þv eigir hina gripina." — "Ekci þarftu nv at renna," segir keisari, "undan máti; þui at ek skal nv allhęđiligv mati mata þig." Sva varđ at vera, sem keisari villdi. Tefldu þeir tafl annat; ok var þat sýnv skemra; ok feck keisari peđ mát. Iarl mællti: "Nu vil ek, at viđ skilim; ok eig þv nu einn gripinn, þann sem þu vill!" Keisari reiddiz nu oc mællti: "Þott þv uilir nu renna međ fangi ok ser sua bla᷍đr ok huglavss, at þu þorir eigi at tefla hit .iij. taflit, þa skal ek þo rađa." Settu þeir tafl hit þriđia; ok var þat allskamt; ok feck keisari fretstertu mát. Þa stendr Iarl vpp ok mællti ecki viđ keisara ok tok gripina til sin ok geck i brǒtt. Keisari sat eptir oc var allreíđr. Iarl let þegar at svinka vm nottina. Hann let bua skip sín[1], sem hann komz viđ. Þottiz hann vita, at keisari mundi fyrir muna honum gripanna. Gat hann sua til hagat, at hann var albuinn snemma um morgininn.

Vm myrgininn[2] geck keisari snemma or sęng, oc sko sveinn hans međ honum, ok hefir þat i hug ser, at Iarl skylldi eigi leíngi niota gripanna. Hann getr nv at lita, hvat Iarls[3] menn hafaz at. Hann ser, at eítt tialld stenndr a lanndi, enn allir menn viđ skip ađrir; hann sendir þangat svein sinn at vita, hvat itialldinu er. Sveinninn geingr til tialldzins ok lítr inn oc ser, at þar stenndr ein hvila harđla vel buin, oc kona allvęn isęinginni[4]. Sveinninn ferr aptr skyndiliga til keisara ok segir honum. Keisari mællti þa: "Skalltu her biđa mín." Hann geck skyndiliga til tialldzins oc inn i tialldit at sǽinginni, ok ser, at þar er forfall af hinu bezta pelli; lyptir upp forfallinu ok ser, at sęngin er agęta vel buin, ok þar la i kona sva friđ, at olik ||[5] 2 . . . . a at segi . . . . gi kona man vera friđari i heíminvm. Hann gǒrir þat i hvg [ser, at] þess[i] man vera kona Irungs iarls; oc eigir hann vm vandara; enn hann legz niđr hia þessi konv. Hann þickiz nv hafa nockvđ fyrir gripina, er hann hefir gǒrt Iarli skavmm. Snyr konungr[6] heim aptr til tialldz sins ok

---

[1] *Så A* [2] *Skrifvet* mgmn (with superscript s and abbreviation stroke) *A* [3] *Skrifvet* Iarſ *A* [4] *Eller möjligen* isęínginni *A*
[5] ***En del af bladets öfre kant saknas i A; B och C hafva stället förkortadt och olika uttrykt.*** [6] ***Så*** *(kgr) A*

var hinn katazti. Varđ eingi vaʀ viđ hans bravtferđ vtan þessi sveinn, ok bađ keisari hann leýna. Sigldi Iarl ibrottv; ok er hann ór savgvnni.

Kap. IV.

ÞA er liđinn er .i. vetr ok .ij. svmur, siđan hann [1] for or lanndi, kom drotning aptr; ok vvrđu þui allir fegnir. Liđa framm stunndir; er keisari i konungastefnu, sem hann hafđi [2] ętlat. Enn er a leiđ annan vetr, sa [3] skipan a vm hagi drottningar; ok er hon leidd i kvenna hus, sem siđvenia var til i þær munndir. Voro henni feingnar þionustu konur. Vndrađi þat eíngi mađr, þott hon ætti barn viđ keisara. Drottning ol sveínbarn i heim; var þat skirt, þuiat þetta var ikristni; skylldi sa sveinn heíta Karl; hann ox vpp međ mòđr sinni. Ferr nu sva framm þar til, er keisari kemr heim. Nu er veízla imoti honum buin. Drottning geck imoti keisara ok fagnar honum, ok hann tok þui fáliga ok er leíngi okátr eptir. Vm daginn at dagverđar dryckiò, er keisari var heim kominn til hallar sinnar, kallar keisari drottning til sin ok mællti: "Nu er at greiđa framm gripina þa hina gođu, er þv hefir aflat, međan ek hefi ibruttu verit." Drottning kvađ sva vera skylldv. Hon geck fram or havllini. Hon kom innar aptr, ok var leíddr viđ henni hestr hvítr allvęnligr. Keisari þeckir þegar, at þar var kominn hestr sa, er hann hafđi [4] átt. "Her er hestr," segir drottning; "oc er þessi at engv verri en sa, er þer attuđ." Keisari mællti: "Mycklu er hestr þessi verri; enn ekci tel ek a slict, er mer þickir engv skipta." Var hestrinn ibrott leíddr. Drottning geck þa enn framm ok kom innar aptr ok hafđ i hendi sverđ. Hon mællti: "Her er sverđ, herra!" segir hon; "ok er at engv vęrra enn þat, er þer attuđ." Konungr [5] kendi sverđit ok mællti: "Eigi nenni ek at reka aptr gripi þessa; enn òngu þickia mer þeir neytir hia þui sem hinir." Drottning gech [6] þa enn framm ok kom innar ok hafđi [7] havk alhvítan a henndi. Þegar hann kom i hòllina, þa kenndi havkrinn keisarann ok settiz a avxl honum. Drottning mællti: "Nv eru af henndi greíddir gripirnir; ok er engi þessi verri en þeir [8], er þv attir." Keisari segir: "Allir eru þessir gripir verri; enn ecki tel ek a slíct, er mer þickir òngu skipta. Nu er at leiđa framm þann son, er ek se iafnsannr fađir, sem þu ert mođir." Drottning mællti: "Þat munu þer ętla, at ek muna þessu ecki orka mega; þuiat þer þickiz ecki hafa til verkat." Siđan geingr drottning framm ok kemr innar ok hefir sveín a henndi bęđi mikinn ok vęnligan. Hon geingr fyrir keisara ok mællti: "At þessum sveíni segi ek þic iafnsannan feđr, sem

---

[1] *Så!* ($\overline{\text{h}}$) *A* [2] .h. (= hefir*?) A* [3] sa (þa sa*? eller* þa varđ*?) är uteglömdt i A och tillagdt efter gissning och enligt B.* [4] h. (= hefir*?) A* [5] *Så* ($\overline{\text{kgr}}$) *A* [6] *Så A* [7] h. *A* [8] þ^{s} *A*

mig męđr." Keisari varđ allreiđr viđ orđ hennar ok mælti: "Kenn þu þenna svein þręli þinum noccurum! Enda se ek nv, at þu hefir lagzt undir Irung Iarl til 5 gripanna." Keisari hratt drottningu fra ser, sva at hon la fallin agolfinu. Drottning stođ upp oc geck framm oc var all reiđ. Hon tok þa af andliti ser hinnuna, þa er hon hafđi um þanit; hon var þa allra kvenna 10 vęnst, sem fyʀ var sagt. Hon geck þa i hǫllina oc fyrir keisara; hon mælti þa: "Hyɢ at, keisari! allvandliga, hve lik þessi kona er þeirri konu, er þer fundut itialldinu Irungs Iarls [1]!" Þa segir keisari 15 h(l)ęiandi: "Su hin sama er," segir hann. Tokuz þa upp nyiar astar međ þeim drottni(n)gu ok keisara.

Kap. V.

Nu rędr Iatmunndr konungr [2] Verminnzo borg. Vlfr er mađr nefndr; hann var rađgiafi keisara; hann var vitr ok vinsęll. Hann hafđi [3] mikil metorđ af keisara, enn meiri af drottningu. Tveir brędr eru nefndir [4] til sögunnar; het 25 annaʀ Sveinn, en annaʀ Helgi; þeir voro kerti sveinar keisara. Kęisari mat þa mikils; enn þeir baru þat leingstum fyrir keisara, er þeir mattu verstir menn af verđa, oc bęđi gegndi keisara illa ok 30 ǫllum af út. Eigi villdu þeir siđr liggia 3 um || Vlf, enn um ađra menn, ok þui helldr sem þeir sa, at hann var vinsęlli oc meira metinn, sem sagt mun verđa siđaʀ. Enn sva gat hann viđ seđ þeirra prettvísi, at þeir gatu ecki svig a honum 35 vnnit. Iarl er nefndr Ubbi; hannređ [5] fyrir Spirans borg i Saxlanndi. Hann hafđi [6] fostrađ keisara; enn nv var Karl, son hans, at fostri međ Ubba Iarli. Hann var av́đigr at fe, enn snav́đr at vinsælđum. 40 Hann var lyginn, sinkr ok illgiarn; hverr mađr, er a honum kunni skyn, var hans ovin. En eigi þui siđr var hann slægr oc vitr, þott hann villdi til illz hafa. Hann atti .ij. sonu; het annaʀ Erlingr, 45 enn annaʀ Erlendr. Erlingr var miǫg i hátt sem fađir hans ok var ellri þeirra brędra; Erlendr var vel at ser.

Amunndi er Iarl nefndr; hannređ fyrir Boslara borg i Saxlanndi. Hann var 50 uitr ok vinsęll, rikr oc av́đigr. Hann atti .iiij. sonu oc dottur eina; oc koma þav́ avll viđ þessa savgu. Einn hét Vígvarđr; hann var .xviij. vetra, þa er saga þessi gǫrđiz. Hann var mikill ok 55 sterkr ok skapbráđr, sva at hann sazt ecki fyrir, hvat hann hafđiz at, þegar hann reiddiz. Hann var svartr á hárslit, breiđleitr oc ravđleitr ok hinn harđmannligzti [7] mađr. Annaʀ son hans hét Rǫgn- 60 valldr; hann var .xiiij. vetra gamall. Hann var manna friđaztr synum, vitr ok vinsæll, gođgiarn ok forsiall; hverium manni likađi uel viđ hann. Hann var allra manna bezt gǫrr at ser um iđrottir; ok þat 65

[1] Iarf *A* [2] *Sá (kgr) A* [3] h. (= hefir?) *A* [4] nefd[5] *A* [5] *Två gånger skrifvet A* [6] h. *A* [7] -zta *A*

ỏfunndađi keisara miỏg, er þat var mȩllt,
er Rỏgnvalldr kynni framaʀ iþrottir, enn
hann seálfr. Markvarđr het hinn þriđi
son Iarls; hann var miỏg likr Vigvarđi
5 brỏđr sinum, bȩđi at yfirliti ok skap-
lynndi; hann var .xij. vetra gamall. Enn
fiorđi het Ađalvarđr; hann var .ix. vetra;
hann var miog likr Rỏgnvalldi, brỏđr
sinum, bȩđi at yfirlitum ok skaplynndi.
10 Dottir Iarls het Maktilldr; hon [1] var .xiij.
vetra gavmul. Hon var friđuz kona
i Saxlanndi ỏnnur enn Ermingađ drottning,
ok þotti beztr kostr i þann tima. Rỏgn-
valldr var i allmicklum kærleikum viđ
15 drottning ok sva viđ Ulf ráđgiafa, ok mællti
þat iafnan, ef Ulfr þurfti [2] nockurs viđ, at
hann skylldi ei seinna vitia hans, en eins
hvers mannz annars.

Iarl þann skal nefna til savgunnar,
20 er ei ma missa at til komi, er Magus
hefir heitiđ. Hannređ fyrir Strans borg
i Sax lanndi. Hann er taliđr iafn Rỏgn-
valldi bȩđi at viti oc vinsǽldum. Hann
geck ok nȩst Rỏgnvalldi um allar iþrottir;
25 enn ein er su, er hann hefir um framm
alla menn i Saxlanndi; hann er ryndr sva
miog, at þat er ofrefli. Hann er okvȩndr.
Einaʀ het mađr; hann er frȩnndi Magus
Iarls. Hann er i ráđuneyti Iarls miỏg;
30 hann var diarfmȩlltr viđ hỏfđingia oc
góđgiarn. Þat er einn dag, er þeir satu
ihỏllinni glađir ok katir oc drucko, at Iarl
mællti: "Hvar seai þer mer kvanar efni þat,
er avki mina virđing?" Flestir þỏgđu; en
sumir sỏgđu, at þat myndi eigi auđu- 35
feingit. "Hui þegir þu, Einaʀ," segir
Iarl, "oc svarar [3] engu?" Einar [4] segir:
"Ek skal nu eígi leíngr þegia, þegar þer
kvỏddut mik at. Amunndi Iarl i Boslara
borg a ser dottur, er heitir Maktilldr. I 40
hvern stađ munndi vaxa virđing þín, ef
þu fengir hana, enn eigi þverra." Iarli
quez þickia vel til fundit. "Skal nu bua
heíman .cccc. manna, þeirra er þu,
Eínaʀ! velr af hirđinni." Hann kvađ sua 45
vera skylldu. Enn er liđit var buit, þa
ste Iarl a hest sinn. Riđu siđan þar
til, er þeir komo miỏg til Boslara borgar.
Iarl bađ þa stỏđva liđit; hann mællti:
"Nu vil ek birta fýrir [5] yđr mína rađa 50
giỏrđ. Ek vil, Einaʀ frȩnndi!" segir hann,
"at þu riđir framm til Boslara borgar
afund Amunnda Iarls međ .lx. manna.
Skalltu biđia Maktilldar, dottur hans, til
handa mer; fyrir þui, ef ek fer sealfr 55
þessa ỏrendis ok se mer syniat konunnar,
þa mun ek illa stanndaz, oc ei minni
ván, at ek beriumz [6] viđ Amunnda Iarl;
enn mer þickir þat þo illt [7] annars kostar."
Einaʀ quad sua uera skylldu. Riđr hann 60
nu þar til, er hann [8] kemr til Boslara
borgar. Enn Magus || Iarl skyldi biđa 4
þar i skoginum a međan. Einaʀ kom
þanntima, er Amunndi Iarl ok synir hans
voro geingnir til nattverđar dryckiỏ; þa 65
satu allir Amunnda synir inni. Hann
geck ihỏllina međ ỏllu liđi sinv; ok kvaddi
hann Iarl. Hann tok þui vel oc baúđ honum

[1] h *A* [2] þ$^{\infty}$ftı *(=* þyrfti*?) A* [3] svar^{S} *A* [4] *Så (*Eın^{r}*) A* [5] *Så A* [6] *Öfver* m *står aksenttecken A* [7] *Kan möjl. läsas* allt *A* [8] hann *sakn. i A, men* k *(i* kemr*) är ändr. fr. ett* h

þar at vera. Einar þeckþiz þat. Vm morgininn, er menn voro komnir til dagverđar dryckiò[1], vakti Einar[2] þa til um erenndi sin; voro þar þa allir Amunnda 5 synir ok Makthilldr[3]. Iarl tok þui vel, enn skavt þo til atqvęđa Rògnvalldz ok þeirra brędra. "Heyrt hefi ek getiđ Magus," segir Rògnvalldr; "þicki mer vera munndu gođ mága stođ i honum. 10 Enn skilia vil ek her til nockut, ef þessi ráđ takaz." Einar spyr, hvat þat vęri. Rògnvalldr mællti: "Ek vil, at liđ hans se oss til reíđu heímillt hvert sinn, er ver þurfum ok hann ma veita; sua hestar 15 hans oc eykir ok vistir oc allt hans fe skal oss til reíđu hvert sinn, er ver þurfum til at taka." Einar snýr nu i brótt ok ferr a funnd Magus Iarls ok segir honum òrendiss lok sín. Iarl mællti: 20 "Miòg er sa mađr naýđokađr ok þręlkađr unndir Rògnvalldi[4], er þetta gòrir; ok allvannliga þickiz Rògnvalldr hafa fyrir skilt. Enn all miòg skytr þessu i tvaý horn fyrir mer. Sa mađr munndi þickia 25 mikils verđr, er þetta allt greíddi vel af henndi oc enn framar. Oc skal at þessum kosti ganga." Riđu þeir nu þar til, er þeir komo til Boslara borgar. Var þeim þar vel fagnat. þarf þar eigi at draga 30 til orđa fiòlđa, at Magus var heitiđ konunni, ok akveđin bruđlaýps stefna. Ok riđu þeir heim viđ svabuit. Litlu siđar riđr Iarl til brvđlavps sins. Fór veízla vel framm; var bruđr leyst ut međ giòfum stormannligum; for hon heim i Stránsborg 35 međ Magus. Er nu allt kyrt.

Kap. VI.

Nu skal þar til taka, sem fyr var fra horfit, at þeir drucku fast einn dag i hòll Iatmunndar konungs[5]. Keisari[6] geck 40 i fyra lagi til svefns; enn þeir satu eptir brędr Helgi ok Sveinn oc Úlfr rađgiáfi[7]. þeim varđ mart talađ, sem opt verđr viđ dryck. þa tòluđu þeir brędr um, at engir munndi þiona iafnagętum keísara, sem 45 þeir; "ok mun ollum first um fara um vit ok um taflspeki, oc eingi iheiminum mun uiđ honum hafa." Vlfr segir: "Fátt er sva gott, þat er stundlict er, at eigi megi verđa annat slíct. Er ok sva um keisara 50 várn; þott hann tefli vel, þa er eigi òrvęnt, at faiz[8] sa nockur[9] her ilanndi at nockur a havlld hafi viđ honum um tafl." Sveinn mællti: "Segir þu, at Rògnvalldr tefli betr enn [keisari?" Ulfr] sva- 55 rar[10]: "Eigi segi ek þat. En þat segi ek, at Rògnvalldr mun hafa ahaulld nockur viđ keisara um tafl." Helgi mællti: "Leg unndir lannd! ok sva skalltu mællt hafa." Vlfr kvađ þat eigi vera. Skilđuz þeir 60 at þesso. Leíđ af nottin. Vm myrg-

---

[1] drryckiò *A* [2] *Så* (ein with r above) *A* [3] *A har en punkt öfver* h (*= tecken att det bör utgå?*) [4] rògn´ (*=* Rògnvalld*?*) *A* [5] kgs *A* [6] k̄ *A* [7] *Så A* [8] *De två första bokstäfverna otydliga A* [9] r *likt ett* f *A* [10] svar^s *A*

ininn [1], er menn satu at dag verðar dryckiò, kallaði keisari Vlf til sín oc mællti: "Er þat satt, Ýlfr, at þu hefir sagt, at Rògnvalldr tefldi betr enn ek?" Vlfr segir: "Optaʀ verðr mer þat enn eitt sinn, at ek leɢ ecki iminni, hvat ek tala við dryckinn; enn þo man ek, at eigi hefi ek þetta mǽllt." Keisari segir: "Þetta hefir þv męllt oc þorir nu eígi við at ganga." (Ulfr svarar:) "Eigi er þat; en þat mǽllta ek, at Rògnvalldr munndi hafa nòckur ahòlld við þer itafli." Keisari segir: "Hinn veg mæltir þu; ok sva skalltu mǽllt hafa. Ok eru nu .ij. kostir fyrir hònndum: at ek lęt drepa þik; ella skalltu koma Rògnvalldi til tafls við mik." Vlfr mællti: "Frekr er hverr til fiòrsins; ok mun ek vita, ef ek fa hann til taflsins." Ulfr ferr nu til þess, er hann kom til Boslara borgar. Hann finnr Amunnda Iarl braðliga; hann fagnaði vel Vlfi ok frétti, hve gegndi ferðum hans, er hann for sva faliðr. Ulfr segir af hit liósázta [2]. Amunndi Iarl mællti: "Ecki er mer mikit um, at Rògnvalldr reýni iðrottir við keisara, þott hann se inockurum fęrum vm. Mun hann ecki fara, ef hann vill min rað hafa." Vlfr geck [3] þa til mótz uið Rògnvalld, oc þotti ovęnt horfa; segir nu Rògnvalldi, hvar komit var. Rògnvalldr (mællti): "Munndi eígi navðsyn at hialpa lífi þinu, þott meíri torvelldi væri a [4], enn þessi eru? Vil ek at visu tefla við keisara, ef þu villt; þicki mer allgott at fa mát fyrir honum." Vlfr þackar honum mikilliga, sem uert var, er hann hafði [5] leyst líf || hans. Var nu akveðinn dagr, nęr hann skylldi koma til tafls. Ferr Vlfr heim. Rògnvalldr fann [6] bratt feðr sinn. Iarl spurði: "Kom nockut Vlfr til þin?" Hann segir, at hann kom vist. Iarl mællti: "Tafls munndi hann þik biðia." Rògnvalldr kvað sva vera. "Iataðir þu?" segir Iarl. "Sva var," segir Rògnvalldr. Þa feck Iarli mikils. Rògnvalldr spurði [7], hvi þetta fengi honum sua mikils. Iarl mællti: "Ek em nu gamall, ok þicki mer skaði at um sonu mina. En mik ottar, at þetta se upp haf u gipta yðvaʀar."

Kap. VII.

Þat var einn dag, at Rògnvalldr var snemma a fotum; hann vekr upp bręðr sina ok spyrr [8], hvart þeir vili nockut fara með honum. Þeir sògðuz vist fara vilia. Hann spyʀ feðr sinn, hvart [9] hann vill nockut fara. Hann quez ecki fara munudu. "Mun ek sva at eíns sia yðr heðan ifra, at mer mun litið ynði at." Skiliaz þeir at þui. Fara þeir bræðr leiðar sinnar, oc sueinar [10] þeirra með þeim, allt þar til, er þeir koma framm a vollu nòckura slétta. Þeir stigu þar af baki. Rògnvalldr mællti þa til sveina sinna: "Nu skolut þer lata hesta

---

[1] mgınīn (s above) *A* [2] *Så A* [3] k *ändradt från* h *A* [4] *Otydligt A* [5] h. *(=* hefir*?) A* [6] fatt *A* [7] sp$^{\infty}$. *(=* spyrr*?) A* [8] sp$^{\infty}$r *A* [9] h^{r}vt; v *ändradt från* t *A* [10] u *ändradt från* ſ; *skrifvaren har sannolikt först velat förkorta ordet till* ſſ. *A*

vara a gras ok lata bíta þar til, er þeir eru halffullir. Þa skolo þer leggia viđ þa beísl oc setia vpp savđla vara ok lata hesta vara horfa heim ok stannda 5 iafnframm ok vera bunir at öllu sva, sem ver munim skiott vitia þurfa, ok vera bunir eptir nón." Siđan foro þeir bræđr þar til, er þeir komu a völl einn sléttan vndir Meginnzö borg. Þar sia 10 þeir, at keisari er fyrir viđ mikit fiölmenni. Konungr [1] sat a stoli oc drottning a auđrum stoli. Þar stođ einn stoll laúss ok eín dyna ok um silki ver. Rögnvalldr settiz a stolinn. Keisari hafđi 15 taflborđ ikniam ser, enn hellt a taflino; þar hengu viđ .iij. gullhringar. Keisari skavt taflborđinu i kne Rögnvalldi ok setti taflit. Þa spurđi keisari, hvar tafl fe þat se, er hann etlađi [2] uiđ tafl at leggia. 20 Rögnvalldr mællti: "Ecki hefi ek haft tafl fe međ mer; þuiat ek ętla mer kapplaust at tefla viđ yđr; þicki mer eingi lęging i at lata tafl fyrir yđr." Keisari mællti: "Her er þat tafl fe, er ek vil vt 25 leggia; þat eru .iij. gullhringar. Skolom viđ tefla .iij. taufl, ok skal sinn hringr viđ hvert tafl; enn þu skalt leggia ut höfuđ þitt." Rögnvalldr mællti: "Ecki er mer hofuđ mitt sva falt, at ek leggia [3] 30 þat viđ tafl, ef ek ætlađa eigi all vel munndi komit vera, þott i yđru valldi væri." — "Ok skylldi skamma stund a bolnum," segir keisari, "ef ek réđa." Rögnvalldr mællti: "Þar hefi ek engar sakir til þess. Skortir mig ok ecki fe 35 til at leggia imot hringunum; enn höfuđ mitt vil ek međ engu móti út leggia." Keisari sor nu viđ heilsu [4] sina, at hann skylldi alldri annat tafl fe hafa enn hofvđ hans. Keisari vill þat hafa fyrir rikis 40 mun at draga framm fyʀi. Þeir toko til at dagmalum; enn þui tafli var lokit at hádegi; ok varđ hinn litli tafls munr; ok varđ keisari berr. Rögnvalldr stođ upp ok mællti: "Nu hefi ek hlotiđ tafl 45 þetta vist," segir hann; "ok er þat af engu nema af glapteflum [5] keísara, ok þat, er hann hefir ecki at hugat ok hefir eigi frammi haft taflbravgđ sin hin stæʀi. Mun ek ecki heimta taflfeit; þuiat mer 50 þickir allvel niđr komit, þott keisari hafi." Siđan settiz Rögnvalldr niđr. Settu þeir tafl annat ok tefldu; var þvi lokit fyrir non; feck keisari biskups mát. Rögnvalldr stođ enn upp ok mællti enn međ 55 sama móti sem fyʀ; þarf eigi þat at klifa optaʀ. Keisari reiddiz. Settu þeir tafl hit .iij.; ok var þui lokit, er skamt var af noni; ok feck keisari fuđ ryttu mát. Keisari svarfar taflinu ok berr i 60 pung. Allir uoro þar menn vapnlaúsir nema Viguarđr; hann geck viđ eina öxi stóra. Hann stođ iafnan at baki keisara, međan þeir tefldu, međ reídda öxina [6]. Markvarđr sat a ađra hönnd Rögnvalldi, 65 enn a ađra Ađalvarđr. Rögnvalldr mællti: "Nu mun vita viđ [7] öđru viss enn ađr. Vil ek þui lysa fyrir yđr, at keisari

[1] *Så A* [2] *Så A* [3] *Tillagdt i marginalen A* [4] *Så B;* heiffu *A* [5] glapleikvm *A*
[6] *Så A* [7] viđ (v[1]) *tillagdt öfver raden A*

hef(ir) latið .iij. tavfl. Hefir hann nu við haft öll sín taflbraugð, þav er hann kann. Þickiumz ek all vel kominn til tafl fearins. Hefir keisari ecki við mer 5 itaflinu; mun sua fara um fleíri iðrottir[1], þott við reýnim." Þat var iafnsnemma, at keisari hafði i borit taflit i punginn, 6 ok Rögnvalldr haf||ði varðveitt hringana ok ætlar i brott at snua. Keisari reiðir 10 upp taflpunginn oc a nasar Rögnvalldi, sva at þegar fell bloð vm hann allan. Rögnvalldr mællti: "Ecki reíðumz ek við þessu; ek veit, at keisara er þetta gamman." Geck Rognvalldr ibrött ok Mark-15 varðr ok Aðalvarðr. Þeir geingu þar til, er þeir komu til hesta sinna. Rögnvalldr mællti: "Seinn er Vigvarðr, broðir váʀ; oc skolu ver eigi ríða undan honum." Aðalvarðr mællti: "Ek ętla hans 20 eigi langt at bíða; oc ętla ek, at hann hafi reiðzt við tafls haugit, þat er þv fekt, þott þu reiddiz eigi." Nu kemr Viguarðr þar ok hefir reidda öxina alblóðga. Rögnvalldr heilsar honum ok spyʀ: "Hvi er 25 bloðug öxin?" Hann segir: "Þui at ek em eigi iafn þyckiö lavss, sem þv; ok reiddumz ek, er þu vart lostinn; ok klecta[2] ek keisara litt þat." Rögnvalldr mællti: "Veginn segir þu hann þa?" — "Ekci 30 ber ek völlð[3] af höndum mer um þat," segir Vigvarðr. Rögnvalldr mællti: "Þik hefir mikcla ugiptu hennt; ok eigi munv ver nu mega kyʀu fyrir hallda." Siðan stigu þeir a hesta sina ok riðu þar til, er þeir komo til Boslara borgar. 35

Nu verðr fra öðru hváru fyʀ at segia. Þa er Rögnvalldr var brött geinginn af þinginu ok þeir brędr .ij., þa stoð Vigvarðr at baki keisara, sem fyʀ var sagt. Hann reíddi upp öxina ok hio 40 i höfuð keisara, sva at þegar stóð i heíla. Hann kipti skiótt at ser öxinni ok hliop eptir brędrum sinum, sem sagt var. Menn spruttu upp ok hliopu eptir honum. Drottning mællti: "Meíri navðsyn er at gøra utferð keisara sęmiliga. 45 Mun lengi kostr at taka uegandann." Margr virði sva orð drottningar, at hon hefði[4] leingi eigi minna unnt Rögnvalldi, enn keisara. Eptir þetta var buit sęmiliga um lik latmunndar keísara, ok borit 50 til kirkiu, ok gör utför hans sęmiliga.

Kap. VIII.

Nu er at segia fra þeim brędrum. Þeir komo framm til Boslara borgar. 55 Amunndi Iarl var uti ok fagnar ecki sonum sinum ok frétti tiðenda. Þeir saugðv[5] þav, er voro. Iarli feck þat mikils. Vigvarðr mællti: "Þat er nu rað, faðir! at leggia til nöckuð ráð með 60 oss." Amunndi Iarl segir af moði micklum: "Dragni þer ibrott fra minum aug-

[1] o *otydligt skrifvet A* [2] ct *är ej fullt tydligt, kan läsas* tt *A (B C:* klekta*)* [3] *Så A*
[4] h. *A* [5] *I st. f.* u *har skrifvaren först börjat teckna ett* g *A*

um! þviat þa er ek kom hingat til
landz þessa, þa sor ek keisara þa eiða,
at ek skyllda engum þeim manni nein
hialpráð veita, er i nöckurum hlutum
5 væri keisara motsnuinn; þa hina sömu
eiða sór hann mer." Rögnvalldr mællti:
"Tölum fátt við feðr várn! hann hefir
nv, sem hann ma bera, eða meira." Iarl
þreif eitt snæri, er la a borgar veginum,
10 ok lióp a brott a skoginn, slíkt allt er
hann matti fara. Markvarðr mællti:
"Hvart mun faðir vaR ętla at heíngia
sik a skóginum?" (Rögnvalldr segir:)
"Annat nöckut get ek hann ętla at at
15 hafaz; ok skolum ver hallda eptir honum."
Vigvarðr mællti: "Alldri helld ek eptir
honum; hirði ek alldri, hvat af honum
verðr." Rögnvalldr réð þo. þeir fara
leíngi i hv́mottina [1] eptir Iarli, allt þar
20 til, er hann kom þar at, sem stoðu .iiij.
eíkr eínar saman. Hann mællti þa við
eikrnar [2]: "þat man ek," segir hann,
"þa er ek var ungr, at ek kom hingat
iskóg þenna, at her var sva þyckr skogr
25 umhverfis, sem þa er menn stannda
þyckzt um herra sinn; oc lavt yðr ok
hneígði viðrinn. Nu lifi þer miög mis-
skiptum [3]. Nu eru þer orðnar fyrir
þeirri reiði skogarins, at eingi viðr ne
30 eik vill yðr þiona ne lúta eða til yðvar
hneigiaz. Með öllu er ydr engi vegr at
stannda her, er allr skogar viðrinn hneígiz
frá yðr." Enn ein eíkin var micklo
mest [4]. Iarl mællti: "Enn rað mun ek
leggia til með þer ok þeim .iij. eikum, 35
er þer fylgia. Stigit a bak fara skiotum
yðrum, ok riðit her framm gautu stiginn
þar til, er þer komit at a þeirri, er fellr
skamt framm fra yðr. þer [5] skolut fara
ofan með anni þar til, er þer finnit 40
steínboga; riðit yfir hann! þa skolut
þer riða upp með anni þar til, er þer
munuð finna iarðhus; þar mun yðr .iiij.
eikum nog .iij. vetra vist ok hestum
ydrum föðr. Mętti verða, at skogar 45
viðinum væri þa runnin reiði við yðr.
Hafit nu þetta, ef þer [5] vilit! enn ecki
legg eg fleira til með yðr." Snyr Iarl
aptr ok hleypr, sem hann ma. þa mællti
Vigvarðr: || "Siai þer, hvar karlinn 7
hleypr, faðir vaR; ok er ęR orðinn; [þui
at hann ętlar, at eikrnar muni göra þat,
er hann ta] [6] laði. Ok kostum ver, ok
leítum nöckur i brött, ok forðum oss!"
(Rögnvalldr mællti:) "þat þottiz hann vita 55
görla, at ver mvndim heyra þat, er hann
talaði við eíkrnar. þessi rað réð hann
oss, þott hann nefndi eikrnar til. Skolum
ver nú fara eptir þui, sem hann visaði
eíkvnum; fyrir þui at þær munu kyrrar 60
stannda." þeir foro nu eptir þui, sem
hann hafði sagt, ok fundu iarðhusit. Ok
var þar buit fyrir eptir þvi, sem hann
visaði eikunum. þarf þat ei til orða fiölða
at draga, at þar voru þeir .iij. vetr. 65

---

[1] *Så AB;* jhamotid *C* [2] *Öfver* k *står äfven aksenttecken A* [3] miskiptum *A;* med miskiptvm *B;* mis skipt *C* [4] *Så BC;* m^. *A* [5] *Skrifvet* þ *(eljes =* þeir) *A* [6] *Af det mellan* [ ] *inneslutna är öfre kanten bortskuren*

Kap. IX.

NU er þar til máls at taka, at Karl, son Iatmunndar keisara, er međ Ubba Iarli. Hann var þa .xiiij. [1] vetra gamall. Var 5 hann þegar tekinn til konungs [2] yfir allt Saxlannd. For hann þa heim til Verminnzó borgar. Hann var stiornsamr ok gòrđi hverium manni rett af sinum mònnum, hvart sem var ʀikr eđa fatòkr. 10 Hann var vel kristinn, oc sua lét hann vera alla sina menn. Hann lagđi þat viti a viđ hirđ sina oc þa menn, er ecki attu at starfa, at hverr þeirra skylldi giallda .vij. peinga silfrs, ef hann geingi 15 út ór kirkiu fyʀ, enn tiđum væri lokit, nauđsynia laust. Skylldi sa taka þat fe, er fyʀstr yrđi vaʀ viđ. Hverr var fuss til fearins; oc þui sat hverr vm annan. Ubbi stiornađi mest ʀiki međ keisara; 20 ok þotti òllum, sem var, þat mikit spilla til. Nu lętr Vbbi Iarl safna liđi ok skal fara at leíta eptir Amunnda sonum. Fara nu þar til, er þeir koma til Boslara borgar. Amunndi Iarl fagnar þeim vel, 25 ok agętliga Karli keisara, ok bauđ honum þar at þiggia, ok spyʀ, hvat fiolmenni þetta skyli, eđa hvart þeir segđi nockut tiđinnđa. [3] Vbbi mællti: "Sel þu framm uhappa menninа sonu þina, er drepit 30 hafa Iatmunnđ [4] keisara! eđa ella munntu vera rann sakađr." Amunndi mællti: "Alldri hefi ek enn rannsakađr verit sem þiofar; ok ei skalltu enn rannsaka mik. Enn ek rak a braut sonu mina fra mer sem hina mestu [5] odađa menn; ok engi 35 rađ lagđa ek a međ þeim." Vbbi quez rann saka skylldu ei þui siđr. Iarl hafđi fiòlđa manna ok quez veria skylldu. Sa keisari, at sla munndi i hina mestu uhęfu ok mannzspell. Keisari mællti: "Þat 40 heyrđa ek fòđur minn segia, at hann hefđi [6] alldri lygi reýnda at Amunnda Iarli. Ok skal ek eigi sa verrfeđrungr, at ek ętla hann liúga; ok skolo ver fra snua; þui at ek se nu, at Iarl hefir, 45 sem hann má bera." Vbbi kvađ keisara avđtryɢvan [7] ok hafa meiʀ skaplynndi męđr sinnar enn fođur. Sneri keisari aptr. Vbbi let hallda til frettum, hvar þeir brọđr vęri niđr komnir; ok varđ 50 hann þess ecki viss. Þa mællti Vbbi: "Ek [8] veit nv, hvar þeir eru niđr komnir: i Stransborg hia Magus Iarli." Keisari svarar: "Þar villda ek sizt at þeir vęri; enn ekci fær Magus annaz þa alaún 55 fyrir þer."

Kap. X.

AKi er mađr nefndr. Hann var heímskr ok avđigr. Þiođhagi var hann. Hverr mađr þottiz skylldr at giallda hon- 60 um seint ok illa. Atti hann ok fe undir hverium manni; enn hann kunni ekci

---

[1] *Eller möjligen* .xuij. *A* [2] *Så A* [3] *Så A* [4] *Så A* [5] mesta *A* [6] h. *A* [7] ɢ *är underprickadt A* [8] e *A*

at at hafa [1]. Honum for sem ôđrum, at hann leitađi þangat, er hann frétti, at sa var, er honum munndi viđ hialpa ok hans mal retta: ferr a funnd keis-
5 ara ok flutti sitt mál. Keisari leit a malit ok gôrđi orđ þeim mônnum, er foru međ fe Aka. Gat keisari sua vm vellt, at Aki hrepti hvern penning, sem hann átti. Var Aki þa storauđigr mađr;
10 snyr nu asvinn rađinu, ok biđr ser konu einnar, hirđmannz dottur. Var þetta at rađi gôrt, fyrir þuiat þa þotti þegar meiri slægr til mannzins, er hann atti feit. Hann var sva vandlátr um konu
15 sina, at honum þotti, sem hon munndi þegar fifld, ef nôckuđ orđ var talat hliótt viđ hana. Aka þickir þat illa, er hon uenz a þat. Nu venst til einn hirđmađr ok talar viđ hana lôngum. Hon het
20 Helga ok var afar frid ok kunni ser lagliga. Aki hręđiz nu, at hirđmađrinn muni ginna hana fra honum konuna, ok biđr Helgu at gôra. Hon quez ecki munndu uaraz at tala viđ menn. Þat
25 var eítt sinn, at þeir Aki ok hirđmađr hittuz uti a stręti. Aki segir, at honum þickir illa, er hann talar sva opt viđ Helgv. Hirđmađrinn quez ecki munndu at gôra. Aki mællti: "Ek mun kaupa
8 at þer, at þu latir af þessu." || Hirđmađr spyʀ, hverio hann villdi kavpa. Aki mællti: "Ek mun gefa þer þriđiung fear mins." Ok þat keyptu þeir. Aki greiddi feit olatliga af henndi. Hann kom at mali viđ Helgu ok mællti: "Þickiz þu ei međal fifla vera, er ek verđ at
35 bera ut fe mítt fyrir þinar sakir." Hon mællti: "Þickiz þv ei vera fóli mikill, er þv ętlar at banna mônnum tal viđ mik. Nu mun þik kosta nockut, ef þu ętlar
40 viđ þat at keppaz." Aki quez ei af skylldu lata fyʀi. Nu fretta menn, hvat Aki hefir gôrt; þickir mônnum litiđ fyrir at afla ser feár. Ok verđr til hirđmadr annaʀ at tala viđ Helgu. Aki talar enn
45 um viđ hirđmanninn ok byđr at gefa honum helming eígu sinnar, oc þetta vill hann; greiđir Aki feit af henndi; [oc ferr, sem samt segi. Frettir þetta hinn .iij. [2] ok gôrir slik(t) it sama. Þarf
50 eigi at avka illa savgu þar um, at Aki gefr þeim allt feit, þat er hann hefir [3] til. Verđr enn til hinn .iiij. at tala viđ Helgu. Aki mællti þa: "Þat vandręđi leiđir mer af þer, at ek þickiumz travtt
55 mega vm tæla. Nu er uppi allt feit; enn þu lętr enn eígi af heimsku þinni. Nu verđ (ek) enn at sia nôckuđ rađ fyrir þer." Hann tekr þa ok fęrir hana langt i brott iskóg fra ođrum mônnum, imyrk-
60 viđar skóg einn fra vegum ibrôtt, oc gôrir henni þar skála. Þar var hann um nętr, enn um daga for hann i herađ ok smiđađi þeim þar til matar. Aki hafđi komit skalanum skamt fra iardhusi
65 þeirra bręđra, ok vissi hann þat þo eígi. Þeir Vbbi Iarl ok Karl keisari laugđu .ij. merkr gullz til hôfuđs þeim bręđrum;

---

[1] h. (= hafaz?) *A* [2] *Från* [fer en, sem samt se, at frettir hinn þride *B* [3] h. *A*

skylldi sa eiga þetta fe, er þeim visaði til þeirra.

Þess er nu við getið, at Amunndi Iarl tok sótt ok anndaðiz af striði, er hann þraði eptir [sonum sinum[1]. Nu var ʀikit hǫfðinga laúst; býðr keisari nu ʀikit; enn eingi þorði i at setiaz fyrir þeim brǫðrum; þuiat menn þottuz vita, at þeir mvndu lifa. Þa mællti keisari: "Ek se þann mann, er vel man hlyða at setiaz i ʀikit. Þat er Vlfr ʀaðgiafi váʀ; þuiat hann er mikill vin þeirra brǿðra." Var ok sva gǫrt.

Nu er þar til máls at taka, er þeir brǫðr hafa lokit vist ok dryck i iarðhusinu; ennda voro þa liðnir .iij. vetr. Viguarðr spyrr[2] þa Rǫgnvalld, hvat þa skylldi til ráðs taka. Rǫgnvalldr mællti: "Nu skal reýna, hvart Magus, magr varr, uill af hǫndum inna þat, er ek skilða a hann, þa er hann feck Makthilldar." Vigvarðr segir: "Vera ma, at hann dugi oss vel heðan i fra; enn allitinn[3] gavm hefir hann at oss gefit her til. Ennda skalltu þessa ferð fara." Rognvalldr qvað sua vera skylldu. Hann atti vapn betri enn nockuʀ maðr i Saxlanndi. Hann atti hest alhvítan, er het Flugaʀ; hann barðiz með fyʀum fotum, enn stóð aeptrum i bardaga; hann hlióp a hve(t)vetna, hvart sem fyrir varð elldr eða eɢɢiar[4], þegar hann villdi. Rǫgnvalldr bióz snemma vm myrgin. Þat bar saman, at Rǫgnvalldr var a bak kominn uti fyr[5] iarðhusinu, ok solin skein a vapnin, at Aki hinn heímski er uti fyrir skala sinum. Hann kendi þegar Rǫgnvalld. Nu skal þo fyʀi segia fra Rǫgnvalldi; enn latum Aka hvilaz. Rognvalldr riðr nu þar til, er hann kemr til Stransborgar a funnd Magus Iarls. Hann tok við harðla vel. Þeír geíngu inn i hǫllina oc settuz til dryckiǫ; ok var Magus hinn katasti. Rǫgnvalldr spyrr, hvat til tiðennda haf(ði) gǫrz þessa .iij. vetr, er þeir hǫfðu verit i[6] iarðhusinǫ. Magus segir: "Mikil tiðendi eru at segia: andlat Amunnda Iarls; hefir hann latiz af striði eptir yðr brǿðr." Rǫgnvalldr segir: "Hverir stiórna nu ʀiki varu brǿðra?" Magus sagði, at Vlfr styrði. Rǫgnvalldr mællti: "Hvert rað villtu sea fyrir oss? Þu hefir litinn kost fyrir oss haft hertil." Magus svarar: "Veit ek, at yðr þickir, sem ek hafa at engu kostað; enn mer þickir eígi svá. Ek hefi annaz yðr þessa .iij. vetr .lxxx. smiða ok .ccc. verkmanna; ok hafa allir yðr vnnit." Rǫgnvalldr brosti ok spurði[7], hversu þat mǿtti vera. (Magus svarar:) "Ek let þessa menn alla gǫra .i. kastala til hannda yðr; þar er vist ok dryckr, sva at yðr mun endaz, þoat þer seð þar sva leingi, sem þer lifit; hann er skamt a brott heðan; þar ǫtla ek, at þer skolut vera. Þenna kastala ma með ǫngu vinna undir yðr, nema þui er yðr

[1] *Från* [.ſſ. ſ. *A* [2] ſp^∞r *A* [3] *Så A* [4] *Så A* [5] f^s *A* [6] *Öfver raden A* [7] ſp^∞. *A*

9 er sealfratt, ef þer latiđ || [1] ginna yđr i brott or honum. Ek a einn luđr, er þu skal heyra; honum veit ek ongan sam hlioða [2], þui at hann er dverga smiđi. 5 Hann mun ek þui at eins blasa, at ek þvrfa liđs viđ; ok trvi ek yđr til, at þer munuđ veita mer liđ. Skal ek nu fara ok sękia brędr þina; enn þu skalt dveliaz eptir hia systur þinni a meðan." 10 Rögnvalldr quez fara munndó. "Nu muntþu raða," segir Magus, "enn hitt munndi eigi verr til vegar fara." Rögnvalldr reiđ nu þar til, er hann fann brędr sina. Hann sagđi þeim, hvar komit var; 15 ok eru þeir nv allkatir.

Nu er at segia fra Aka. Hann kemr inn i skala sinn ok mællti: "Mikill munr verđr her tveggia [manna, Helga! [3] er viđ eigum saman. Þu starfar at siđr 20 annat gott, at ek hefi hlotiđ at gefa vt storfe sakir ergi þinnar. Hefi ek enn mikils fear aflat a litilli stundu, fyrir þui at ek veit, hvar þeir brędr eru niđr komnir. Skal ek fara sem skiótazt at 25 segia keisara." Helga mællti: "Annat munndir þu bragz taka, ef ek réđa. Þętti mer þer eigi verra at þegia yfir; munndi Rögnvalldr þer þat goðu launa." Aki mællti: "Viđ munndir þu leita at 30 eyða þessu sem ódru, þui er þu mátt; ok skal ek þessu raða. Ek se, at Rögnvalldr mun hafa glapit þik her i vetr." Helga villdi giarna gióra Rögnvalld varan viđ þetta; enn Aki byrgđi skalann ramliga, sva át hon matti eigi a brott komaz. 35 Aki ferr nu þar til, er hann kemr til Verminnzo borgar. Vbbi Iarl var þar. Aki geck fyrir keisara oc kvaddi hann. Keisari spurđi, hvar hann hefđi [4] verit. "Ek hefi alldri seđ þik a .iij. vetrum." 40 Aki mællti: "Þer volldut, herra! er ek gat feingit fe mitt, er ek atta. Skal nu þat laúna yđr nóckuru; enn þo eigi ovęnt, at þer launit mer stórgiófum fyrir." Keisari spurđi, hvat hann kynni 45 at segia, þat er hann hygđi til sva mikilla [5] ómbuna fyrir. Aki mællti: "Ek veit, hvar þeir Amunnda synir eru niđr komnir, sókudolgar [6] yđrir. Þeir eru i iarđhusi skamt upp fra steínboga þeim, 50 sem er a anni Rin; hafa þeir þar verit þessa .iij. vetr. Hefi ek markat til; ok ma ek fylgia yđr til." Vbbi mællti: "Þetta er sv þiođlygi, sem mest ma vera; hefi ek sva kannat, at her er ecki 55 satt i þessu; ok værir þu mikils illz verđr." Keisari mællti: "Þo mun honum gott hafa til geingit; ok skal fa honum halfa mórk gullz." Sva gat Vbbi um skrafat, at Aki varđ feginn, er hann 60 komz i brótt međ þui, sem hann hafđi [7] feingit; ok er hann or sógunni. Vbbi mællti þa: "Þetta er allt dagsanna, herra! sem Aki segir." Keisari mællti: "Illa górđir þu, er þu fyr [8] munđir honum 65 fearins; þui at hann hefir [9] all vel til

[1] *Från de fyra första orden i raden är öfre kanten bortskuren, och likaså från* 'h' (= hann) *och* 'dvga' (= dverga) *i slutet A* [2] hlodđa *A* [3] *Från* [helga maña *med omflyttningstecken A* [4] h. *A* [5] mikil/lla *A* [6] dalg^r *A* [7] h. *A* [8] f^s *A* [9] h. *A*

vnnit." Vbbi mællti: "Ek sa, at hann
munndi illa nióta; ok þotti mer betr
komit, at þu hefđir. Nu skal safna liđi
sem skiotaz ok fara til iarđhussins ok
5 sitia [þeim þar vist [1]; þuiat nu mun
vti sa tími, er Amunndi Iarl mun hafa
ętlat þeim at vera i iarđhusinɒ."

þeir foro međ .vi. hunndruđ manna allt
þar til, er þeir komo [2] til iarđhussins. þann
10 sama myrgin [3] hȯfđu þeir brę́đr þađan
riđit. þeir funndu nu iarđhusit aútt.
Vbbi mællti: "Fyrir skommu hafa her
menn verit; ok munu þeir i myrgin [3] hafa
heđan riđit." — "þa muno þeir hafa
15 snuit til Stransborgar," segir keisari, "ok
muno skamt komnir; ok riđum eptir,
sem ver megum!" þeir riđu þa þar til,
er þeir sa, hvar þeir Rȯgnvalldr riđu.
Keisari mællti: "Nu skolo ver herđa oss
20 eptir þeim." Vbbi mællti: "Ver skolum
taka annat [rađ. þeir] [4] eigu hesta sva
gođa, at hvergi komumz ver inanndir
þeim. Nu skolu ver velia .xij. menn
[af liđi va]ro, þa er frę́knaztir eru; ok
25 skal ek vera iþeirra ferđ. Hverr vaʀ
skal hafa .ij. hesta, þa er [beztir er]u
iliđi uaru; ok skolu ver spreingia hestana
unndir þeim." Sva var giort. Rȯgn-
valldr mællti: "Her riđr keisari eptir oss;
30 enn Vbbi hleypir unndan framm viđ enn
.xij. mann; ok hafa þeir hesta halfu
fleíri. Nu mun þat duga minum hesti,
enn eigi yđrum; eđa hvat er nu til rađs?"

Vigvarđr segir: "Snuumz imoti sem vask-
ligazt!" Rȯgnvalldr mællti: "þat mun 35
unglict rađ. Vikium ver helldr af got-
unni her framm fyrir hol þenna, er her
stenndr viđ gȯtuna fyrir oss; oc męttti
vera, at þeir riđi um oss." þeir gorđu
sua. Vbbi mællti: "Nu ‖ hafa þeir mik- **10**
[inn] [5] riđit, er þeir hafa seđ oss, er ek
fę nu eigi seđ þa; ok riđum eptir hvat-
liga!" Karl keisari mællti: "Nu er Rȯgn-
valldr vorđinn slęgri enn Vbbi; mun
hann hafa numit stađar her viđ holinn; 45
enn Ubbi mun hafa riđit um framm.
Skolum ver vikia her af gȯtunni." Rȯgn-
valldr mællti: "Her riđr keisari; mun
ecki tia her at vera. Munu ver nu
snua undan keisara ok eptir Vbba; þui 50
at oss munu ȯll skipti verr ganga viđ
keisara. Enn þo er sua liđ komit eptir
Ubba, at hann hefir litlu minnr enn helm-
inginn." þeir stigu nu abak, ok riđu
framm eptir Ubba, enn keisari eptir þeim. 55
Vbbi verđr bratt viss, at hann er um
framm kominn. Snyr hann þa imoti
þeim Rȯgnvalldi; þeir bręđr sea þetta.
Rȯgnvalldr mællti þa: "Nv eru ver komnir
milli steins ok sleɢiɒ. Skolu ver þo 60
helldr a Ubba snua. Mun ek riđa fyrst,
enn þa Markvarđr ok Ađalvarđr; enn
Vigvarđr skal riđa siđarst. Skolu ver
þess mest gęta at lata alldri slita ferd
vara isunndr. Enn ef einn hverr verđr 65
fraskila, þa mun sa þegar drepinn."

[1] *Från* [sitia þar fyrir þeim *C* [2] ko̅ *A* [3] mgın (s above) *A* [4] *Här och i början af de båda följande raderna har A några ord utplånade; det supplerade (insatt med ledning af C) ställa vi inom klammer.* [5] *A har sannolikt haft* mık̅, *men öfre delen af* k *är bortskuren* (mᵒın̄ *C*)

Rögnvalldr riđr þegar a fylkingina, þar sem hann kom at. Hestr hans barđi fyʀum fotum, sua at ecki stóđ viđ. Rögnvalldr sat ok eigi kyʀ a hestinum. Hann reiđ þar til, er hann kom framm at liđi Vbba; hann oc hestr hans höfđu þa drepit .xl. manna. Hann veik þa aptr hestinum. Þar var þa kominn Viguarđr oc Markvarđr, enn Ađalvarđr var rekinn af hesti sinum ok fęrđr Karli keisara. Hann let setia [1] hann upp a einn hest ok varđueita. Vbbi mællti: "Herđum enn eptir þeim!" Sva görđu þeir. Rögnvalldr ser þetta; hann veik þa af götunni, sva at Ubbi gat eigi seđ; þuiat hestar þeirra brędra voro nęsta þreýttir. Vbbi reiđ um framm. Keisari gat seđ, hvar þeir voro, oc veik þegar þannig. Rögnvalldr mællti: "Ekci mun enn stođa her at vera. Verđr nu at riđa framm eptir Ubba." Þeir görđu sva. Vbbi sneri enn aptr bráđliga. Rögnvalldr mællti: "Þat man ek, þa er ek var .vij. vetra gamall, at ek reiđ þessa götu međ feđr minum. Ok þa sa ek, at haglkorn hrutu or augum honum. Ek spurđa, hvat honum fengiz sua mikils. Hann quaz sea fyrir ugiptu sona sinna. 'Ok her munu þer riđa þessa gautu, sva at ovinir yđrir munu riđa eptir yđr, oc sva imoti. Oc her liʀ af ut litill gautu stígr [2]; hann mun þa vera miog forntrođinn. Her er skogr skamt i brött; hann er sva þyckr, at þar megu eigi riđa meiʀ enn .ij. menn iafnt framm. Hann munu þer riđa þar til, er fyrir yđr verđr myrkviđarskogr einn mikill. Þangat get ek at ouinir yđrir þori eigi eptir at riđa.' Skolum ver nu þangat riđa," segir Rögnvalldr. Þeir görđu sua; funndu gautu stiginn ok riđu hann þar til, er þeir komu a myrkviđarskoginn. Hann var sva þröngr ok þyckr, at limar lukuz saman fyrir ofan höfuđ þeim; ok sua var þar myrkt sem um nott. Keisari mællti: "Eingi er mer sva falr minna manna, at ek vilia, at eigi nattbol undir uapnum þeirra brędra; þuiat ver megum alldri uita, huar þeir eru i skoginum. Enn þat skal Rögnvalldr heýra, at ek skal lata quelia Ađaluarđ allzkynz pislum oc drepa siđan." Rögnvalldr svarar engu. Reiđ keisari þa i brött. Vbbi eʀiađi, at keisari skylldi riđa heim at Magus Iarli [3] ok drepa hann. Keisari quez þat eigi munndu göra. "Munndi hann eigi rađlauss fyrir, þott ver görđim þat." Keisari amęllti miög Ubba ok quađ honum slyđrusamliga tekiz hafa.

Nu riđu þeir Rognvalldr [4] or myrkviđar skóginum, oc lettu eigi fyʀi, enn þeir komu til Stransborgar. Tekr Magus viđ þeim hit bezta; oc munndi enn glađligaʀ, ef Ađaluarđr hefđi [5] þar verit. "Ok munndi sua farit hafa," segir hann, "ef ek hefđa farit eptir þeim." Nu fara þeir i kastalann.

Þat var einu sinni, er Vbbi kom

[1] feta/tia *A* [2] *Sâ A* [3] I. *A* [4] *I st. f. det begynnande* ʀ *har först skrifvits* f *A* [5] h. *A*

at mali við keisara: "Þat villda ek, at
þu letir Aðaluarð fara til mín, ok leta
ek quelia hann oc drepa hann." Keisari
quez þat eigi uilldu. Ermingað drottn-
5 ing mællti: Þer munuð gòra til hans
eptir makligleikum; fyrir þui, at þer eigut
òngar sakir við hann." Litlu siðaʀ hvarf
Aðalvarðr i brótt, sua at eingi vissi, hvat
af honum varð.

10 Viguarðr ok Markvarðr voro katir
ikastalanum. Rògnvalldr uar longum ukátr;
þuiat hann vissi eigi, hvat leið um Aðal-
uarð, broður hans. Hann kemr at mali
við Makthilldi, systur sina; quez þat engan
15 veg nýta mega, at hann vissi eigi, huat
11 || af Aðalvarði vęri orðit.

Kap. XI.

NU kastar Makthilldr fęð a Magus.
Hann fann þat bratt ok spyrr [1], hvers
20 hon kann hann. Makthilldr segir: "Hui
spyʀ þu at þui? Þar sem þu helldr
engan þann skildaga, er þu hezt brędr-
um minum." Magus segir: "Allt þicki-
umz ek hallda; þuiat brǿdr þinir
25 skylldu allir her komnir, ef ek hefða [2]
raðit; ok skyllda ek þa hallda þa alla.
Enn nu uilldu þeir sín rað hafa. Syniz
mer þetta meira vandamál, enn þer
þickir. Munum ver hliota otępiliga at
at ganga, ef ver skolum beriaz við keis- 30
ara. Og mun oss þat þungt veita;
þuiat brędr þinir hafa ill mala efni."
Nu var sent eptir þeim brędrum; ok
koma þeir þar. "Þat var nęstum, Rògn-
valldr!" segir Magus, "at ek villda hafa 35
sótt brędr þina, enn þu uilldir þat eigi;
ok dugði þat illa. Nu skal uera ann-
at huart, at ek skal fylgia yðrum raðum,
eða þer skolut fylgia minum raðum; ok
kiosi þer nu!" Rògnvalldr mællti: "Þui 40
helldr skal kiósa, er kostir eru oiafnari,
at ek vil allan vanda þer binnda um
þetta mal." Magus quað þat vel vera.
"Skolu við Einaʀ, fręnndi minn, fara
heiman ok hafa .iij. [3] hesta." Þeir brędr 45
foru nu heim i kastala sinn. Þa mællti
Viguarðr: "Þat mun oss brędrum afla
mikils amæliss, (ef Magus) er drepinn,
enn ver sitim heima sua sęlir. Hefi ek
(eigi) her til hlutazt til; enn nu mun 50
ek rað til leggia: fòrum ı Boslara borg,
ok sòfnum þar liði! Þuiat þar mun
mart manna vera oss vel [4] vingat; ok
komum keisara i opna skiòlldu, ok drepum
hann!" Rògnvalldr qvað hann full illa 55
hafa aðr sina savk til buit, þott hann
ieki [5] eigi við. "Skolum ver uera kyʀir
ok fara framm raðum Magus. Ef honum
tekz vel til, þa mun hann þickia meiri
maðr enn aðr; enn ef honum tekz [6] 60
minnr til, þa er vel, at ver sem minnzt [7]
við vafðir."

---

[1] ſp^x r *A* [2] .h *A* [3] *Det ena* i *är tillsatt öfver raden A* [4] *Bokstäfverna* el *äro otydliga A* [5] *Så A;* yke *B* [6] tekr *A* [7] *Bokstäfverna* mı *tyckas vara ändrade från* ſm *A*

Þa er Magus var kominn brótt ór ʀiki sinu, tok hann til orđa: "Nu uil ek birta fyrir þer, Eínaʀ! rađa giorđ mina. Viđ skolum riđa til Verminnzo borgar; skalltu biđa min utan borgar, þar sem mer likar; enn ek skal einn saman fara til borgarinnar. Skalltu hafa buit þessa .iij. hesta þegar fyrir sol a myrgin[1]; þui at ek ętla mer til motz viđ þik snemma i myrgin[1]." Einaʀ quađ sua skylldu vera. Þeir riđu þar til, er þeir komu ileýni eítt skamt fra borginni; stíga af baki. Magus bađ Einar þar biđa sín; enn hann ferr leíđ sina.

Kap. XII.

NV er þar til mals at taka, at um kvelldit i Verminnzò borg, at keisari var at aptan sòng oc aull hirđ hans, — at hunndar hlaupa vt ok geýia sva akaft, sem þa at gođir verđir sękia akafligazt. Hirđmònnum var forvitni mikil a, at hveriò hunndar munndu geýia sva fast; enn eíngi villdi lata feit; sat hverr um annan, ef ut hlępi. Enn þegar sunginn var aptan sòngr, hlaúpa hirđmenn ut, hverr at òđrum; ok þottuz þo allir ofseínir. Enn er þeir komu v́t, þa sa þeir, þar sem mest var hunnda þròngin, at þar var karl einn gamall. Hann var i fatækligum búningi; enn alla uega utan a hans tòtrum var, sem ecki væri nema kúfungar einir ok skeliar; þetta skrapađi þegar, er hann hręrđi sig nòckur. Hunndar hlođuz a hann sva þyct, at hann gat međ ęngu[2] móti stađit. Hirđmònnum þotti þetta allmikit gaman, ok siguđu hundunum. Keisari geck þa ut; honum þotti ok allmikit gaman at horfa a þetta. Karl mælti þa: "Hvart mun fra þessum keisara mest logit vera? Mer var sagt, at hann vęri sva huggođr, at hann mætti ecki aumt sea. Enn nu hefi ek þat fyrir ferđ mina, er ek hefi sott langa leíđ, sem angrgaparnir, hirđmenn hans, mundu vilia, at hunndarnir rifa mik isunndr." Keisari quađ þetta víst illa gòrt. "Oc taki þer hunndana af karli!" Þeir giòrđu sva. Skelia karl mællti: "Mun nòckur ván, herra minn, at þer lofit mer at liggia i halmi i hòll yđaʀi?" Keisari quez víst lofa villdu. Keisari hafđi þa inni bođ mikit; þar uar Vbbi Iarl ok margir vinir keisara. Þeir geingu inn ok sva Skelia karl. Hann for boginn miòg af elli; hann hafđi skeɢ mikit ok kan||pa[3] siđa. Hòllin var skipuđ gatta imilli. Skelia karl sat utar i horni hia stafkòrlum, er þar voro. Skelia karl hefir þar skamma stund verit, ađr hann hefir uppi hękiurnar, er hann geck viđ, oc berr a stafkòrlum; þeir þola þat illa ok taka imóti; verđr nu eigi allitiđ[4] um. Skelia karl mællti: "Mun nòckur ván vera, herra, at þer lofit[5] mer at hvila þar innar fyrir fotum yđr? Ma ek ecki her

[1] mgın *A* [2] *Så A* [3] *Af den första raden (till och med* voro. Skelia*) är det öfversta bortskuret A* [4] *Så A* [5] t *är otydligt A*

vera; hafa stafkarlar stolit fra mer silfr þat it litla, er ek atta ok mer var gefit til guđs þacka." Keisari quez lofa honum. Menn drucku fast ihollinni; þeir skenctu [1] brędr Sveinn ok Helgi. Ok þegar keisara var skenkt, þa togađi Skelia karl mòttul keisara; nađi keisari traútt af hinu þriđia hveriu, ok gòrđi karl honum hinar mestu onađir. Vbbi Iarl gòrđiz þa druckinn; hann mællti þa viđ keisara: "Mikit er um litillęti yđart, herra! er þer [2] latiđ stafkarl þenna glepia yđr fra dryckiu. Latiđ hann helldr fara utar ihorn, sua at hann megi òngar unađir gòra yđr." Skelia karl segir: "Illa ferr þer, Ubbi! oc er þess van, at illum fari illa; er þess von, at þer þicki illt, ef nockurum er gott gòrt. Þu vart þeim verstr, er þinn soma gòrđi imòrgu, er Amunndi Iarl var; enn nu ollum sonum hans siđan. Munntu ok sva Karli keisara, ef hann þurfti [3] nòckurs viđ: þa munndi eingi hans manna fyrri fra honum flyia oc verr honum fylgia en þu." Mòrgum þotti Skelia karl diarfliga svara Iarli ok þo sannliga. Vbbi Iarl segir: "Kerskr væri sa, er iravn kęmi um; ok skylldi eingi honum betr duga enn ek; ok sealfan mik skyllda ek iveđ setia fyrir hann." Keisari mæilti: "Vel munndir þu gòra, Ubbi fostri!" segir hann. "Enn ecki skalltu hirđa, huat karl męlir; þar eru omęt omaga orđ, er hann a i hlut." Skelia karl mællti: "Enn ek get, at Ubba fari, sem męlt er: 'Era hlunnz vannt,' kvađ refr, dro hòrpu at ísi. Ennda kann vera, at ek męttą gòra til litla raún; oc munu hirđmenn illa reynaz, enn Sveinn ok Helgi verst, enn Vbbi þui verst, sem hann væri skylldaztr at duga yđr bezt [4]." Þeir Sueinn ok Helgi ok hirđmenn bađu keisara, at hann skylldi lofa karli at gòra til ravn. Keisari let obrátt viđ. Vbbi mællti: "Gòra munu þer fyrir min orđ at lata karl reýna, ef hann mætti [5]; þuiat ek mun mer sealfr vitni um bera ok helldr yđr hialpa enn mer, ef ek ma okr eigi bađum." Keisari bađ Ubba rađa. Skelia karl mællti þa til Ubba: "Skaumm hunndum, skitu refar í brunn karls." Þa leit karl niđr fyrir sik. I þui varđ gnyr ogurligr; ok þui nęst brestr hallar veggrinn at bak(i) Vbba; uarđ hann þá nockuđ skiòpuleygđr; þar streýmir inn ogurligr forss međ fadømligu [6] bođafalli. Varđ Ubbi fyrstr at bragđi at hlaupa framm undan borđinu, oc þegar a sunnd, oc lagđiz ut or hòllinni. Þar nęst fyllir hòllina, sva at þar er hverr mađr asunndi, iafn vel keisari ok sua Skelia karl. Þeir Sueinn ok Helgi lògđuz þegar abraut afętr Ubba. Þat undrađiz keisari, er honum varđ sundit sua erfitt, ok þat annat, at hann fat eigi til dyranna. Engum veitti erfiđra enn Skelia karli, þar er hann barđiz um; enn þo var hann leíngstum skamt i bròtt fra keisara. Skelia karl mællti: "Hvart er, at ek em sua

[1] c *otydligt A* [2] þ *A* [3] *Så A* [4] *Så C (B har annan vändning);* verst *A* [5] *Eller möjligen* mátti *A* [6] *Sā A*

oskygn, eđa er hann Ubbi ibróttu?" Keisari
mællti: "Vist er hann ibróttu; enn alldri
ętlađa ek, at hann munndi sua illa fylgia
mer." Skelia karl mællti: "Sua mun fara,
5 sem ek gat til." Keisari mællti: "Kostaþu
ok giòr at þessu, ef þu mátt! þuiat ek
se, at mer mun ei enndaz." Karli quez
ei meirą fyrir at taka þetta ibrott enn
veíta. Þa litađiz keisari um; hann sa,
10 at Skelia karl leit niđr fyrir sik; þa varđ
gnyr mikill ok vndarligr hlutr; þa hliop
aptr ilag hallar veggrinn; ok þar nęst
var þuʀ hòllin. Keisari spurđi, hvart
Skelia karl munndi megn til hafa at
15 fylgia honum til sęingr [1], "ok þiona
mer?" Karl quez a þat myndu hętta.
Siđan fylgđi hann honum ut til skemmu;
ok kunni karl helldr enn eigi hanndlag
a at þióna. Keisari mællti: "Gòrt muntþu
20 þetta hafa fyʀi at þiona rikum mònnum."
— "Langt hefir nu siđan verit," segir
13 karl; ‖ [ok] nyt ek at litillętiss yđuaʀs."
Keisari ste þa upp i hvilu[na. Hann
var i silki skyrtu ok linbrokum; hann
25 hafđi um sik einn li][2]nnda; ok var þar
a lykill einn. Þat þottiz hann skilia, at
hann munndi þann lykil vilia leyniliga
varđueita. Hann uill[di þa] gefa [3] karli
lyckilinn. Karl mællti: "Drucknir eru
30 þer nu, herra! ok skolu þer sealfir varđ-
veita þenna lykil; þuiat hann [m]un
þar nòckur at ganga, er þer uilit einir
yfir sokn hafa." Keisari quađ honum
vel fara; hann kastađi luk[li]num at
hòfđi ser ok sofnađi brátt. 35

Skelia karl geck þa i brótt oc austr fra
skemmunni; hann sa þar standa einn stein;
hann vatt talknsprota einum undan heclu
sinni ok klappađi asteininn. Hann geck
um steíninn ok gat fundit dyʀ ok hurđ; 40
hon var felld hagliga. Siđan tok hann
kníf sinn ok reist atalkninu ok stack
endanum ilokit, þar sem lyckillinn geck
at; þa sòngrađi ilokinu; ok siđan spratt
upp hurđin. Hann geck inn ihusit; þat 45
var virđuliga innan buit; þar uar hasǽti,
ok þar heck tafl; hann kenndi, at þat
tafl hafđi att Iatmunndr keisari. Þar sa
hann hvílu eína buna at engu ovirđuligri
enn þa,, er keisari suaf i. Hann bra 50
upp forfalli ok sa, at þar la mađr; hann
var sofnađr. Karl bra af ser yfir hòfn,
ok var þar kominn Magus. Hann kenndi
þann mann, er i hvilunni lá, at þar var
Ađalvarđr. Magus tok þa henndi sinni 55
a honum. Ađaluarđr uaknađi ok mællti:
"Huat uilltu mer nu, fostri minn? eđa
hefir þu nockur tiđenndi at segia mer?"
Magus segir: "Magus er her, magr þinn;
enn eigi keisari." Ađalvarđr spurđi međ 60
hveriò efni hann hefđi [4] þangat komit,
eđa huat hann segđi [5] tiđennda. Magus
sagđi af it liosazta. Ađaluarđr þackađi
honum [6] ok fyrir; "Þvi at ek vil eigi
helldr keisara meín enn sealfum mer." 65
Magus mællti: "Hue gott þicki þer her?"

---

[1] *Aksenten står öfver* n *A* [2] *Suppleradt efter B* [3] geta *A* [4] h. *A* [5] ſ. *A* [6] h̄ *i radens slut A*

Aþalvarðr svarar: "Fyrir allra hluta sakir ma mer her gott þickia; þuiat keisari er her iafnan ok teflir við mik, þegar hann hefir tom til, ok segir mer allt þat, er 5 verðr i nyiòngu. Kvez hann engan uarn[1] brǫðra eiga neins at kunna nema Vigvarð." Magus mællti: "Hvart villtu nu helldr vera her hia keisara, eða fara með mer til Rògnvalldz, broður þins?" Aþal-10 uarðr mællti: "Helldr vil ek fara til Rògnvalldz; þuiat honum ann ek mest manna." (Magus segir:) "Þa skolu við nu buaz sem skiotazt ok verða i bròttu." Þeir giorðu sva; bio Magus um steíninn, sem 15 aðr var. Fara þeir þar til, er þeir koma til motz við Einar; hann fagnaði þeim vel; stigv a bak hestum sinum ok riðu heim til Strans borgar. For Aðalvarðr i kastala til brǫðra sinna; þeir fògnuðu 20 honum vel ok kvoðu Magus vel hafa gefiz, ok voro nu hinir katuztu. Drottning tok upp bliðu við Magus.

Kap. XIII.

KArl keisari vaknar snemma vm myrg-25 ininn[2]; hugsar, at hann hefir nu mart at segia fostra sinum i nyiòngu. Hann stenndr upp ok ferr til steínsins; hann lykr upp ok geingr at ruminu. Enn er hann leit i reckiòna, þa var Aþalvarðr i 30 brottu. Þottiz hann nu vita, at þetta munndu verit hafa ráð Magus; lét nu vera kyrt ok geck til hallar sinnar. Vbbi uaknar ok þickiz vera sviuirðr skamsamliga, sem var; vekr þa Svein ok Helga oc segir, at þeir skolu fara at drepa 35 Skelia karl. Þess voro þeir fusir; foro ok leítuðu Skelia karls, ok funndu eigi; sògðu Ubba sua buit. Vbbi geck til motz við keisara. Hann heilsar ecki Vbba. Vbbi fell a kne fyrir keisara, ok 40 oll hirðin, ok baðu af ser reiði. Var ollum þat auðufeingit nema Ubba; keisari tok a honum allþungliga, er hann skylldi sua illa dugat hafa. Vbbi qvez þa betr skylldu duga, er keisara lęgi 45 meira við. Komz hann enn i sǽtt við keisara. Er nu allt kyrt; ok ferr Vbbi heim til Spirans borgar.

Vbbi fretti, hve ramligr var kastali þeirra brędra, ok sva, at þeir skylldu 50 alldri or koma, nema þeir heyrði luðr Magus. Hann liggr opt anduaka, hversu hann gęti rað til sett at ginna þa brǫðr or kastalanum. Þat var eina nott, [at][3] Ubbi geck or rúmi, ok var a tungl skin 55 biart. Hann ser, [hvar duergr einn stenndr unndir steini einum. Hann hleypr skiott] þar til ok kemz imillum duergs oc steínsins. Duer[grinn mællti: "Viða kemr illzka þin framm; eða hui bannar 60 þu] ‖ [4][mer herbergi mitt?" Vbbi svar- 14 ar: "Meir krefr mik nauðsyn til þessa enn illzka; ennda þat með, at þu hefir

[1] *I stället för* u *har först skrifvits ett* m *A* [2] mgınn̄ *A* [3] *Ett stycke af bladets nedre hörn är afslitit i A; luckorna fyllas med ledning af B* [4] *Första raden bortskuren i A, supplerad efter B*

sett stein þinn] i lannd mitt." Duergrinn mællti: "Hueriu skal ek leýsa lif mitt ok herbergi?" Vbbi mællti: "Ek mun koma til þin um þat, er [in] [1] þriđia nótt er liđin heđan; skalltu þa hafa gört mer luđr; hann skal vera sam hliođr luđri Magus." Dvergrinn mællti: "Ecki er mer fyrir þui; þuiat ek hefi hann gört." Þessu kaupa þeir. Ferr Vbbi heím; ok er nu kyrt. Vb[bi] kom til steinsins, sem hann hafđi aqueđit; þottiz hann eigi kenna mega, [hvarr uar [2] eđa luđr Magus, at óđr[u], enn þessi var nyligri. Ferr hann heim, ok þickiz nu hafa ihenndi rađ Amunnda sona. Hann ferr nu til motz viđ keisara. Hann fag[nar] vel Vbba ok fretti, hvat hann kynni segia. Vbbi segir, huar komit var. "Oc skalltu nu safna .ccc. manna, enn ek óđrum .ccc.. Skolo nu fara synir minir bađir, Erlingr ok Erlenndr." Keisari quađ [3] sva vera skylldu. "Enn þat skolum ver mest varazt, at eigi verđi Magus vaʀ viđ; oc skolu ver hvata ferđinni." Þeir fara nu þar til, er þeir koma miok til kastalans. Keisari [mællti] þa: "Nu skal skipta liđi. Skalltu fara millum Stransborgar ok kastalans međ .ccc. manna. Enn ef þeir snua aptr a[t] kastalanum, þa skal ek koma þar i millum." Vbbi quad sua vera skylldu.

Kap. XIV.

NU er þar til mals at taka, at þei bręđr drucku fast ikastala sinum um quelldit, ok laugđuz siđ niđr [4] drucknir miög ok sofnuđu. Bręđr vöknuđu viđ þat, at luđr gall hátt. Viguarđr mællti: "Stöndum upp oc vápnumz hvatliga! Magus þarf liđs; er hann makligr, at ver dugim honum sem bezt." Rögnvalldr segir: "Vist var ilúđr blasit; enn þo bles Ub[bi] i, enn eigi Magus." Viguarđr mællti: "Alldri hefi ek fyrri funndit hugleýsi a þig. Ok skal ek fara, þótt þu þorir ei[gi]." Viguarđ(r) reiđ þa ut af kastalanum, ok halft annat hundrađ manna međ honum, oc Markvarđr, brođir hans. Enn Ađ[al]uarđr ok helmingr liđs var eptir hia Rögnvalldi. Enn er Viguarđr uar skamt kominn, þa brunađi framm imoti þeí[m] merki Vbba. Viguarđr mællti: "Nær hefir enn þui farit, sem brođir minn gat. Enn þo mun enn ecki til saka, ok sn[u]um aptr ikastalann!" Ok er þeir sneru aptr til kastalans, þa kom framm merki keisara. Vigvarđr mællti þa: "Dugi nu hver[r] sem dreingiligazt! ok sękium þar mest a(t), sem keisari er fyrir! munu her verđa skiot umskipti, annat hvart." Siđa[n] tokz barđagi. Keisari geck vel framm ok quez þa munndu geta hefnt feđr sins; "fyrir þui, at her munu verđa skiot

[1] *Slutbokstäfverna på denna rad, liksom på flere af de följande på denna sida, äro nu i följd af inbindningen oläsliga A* [2] *Från* [*så A* [3] qᵃđ *ändradt från* q̄z *A* [4] *Så BC;* uiđr *A*

umskip[ti], ef Rǫgnvalldr kemr eigi til." Þeir riđuz at keisari ok Markvarđr; keisari lagđi til hans sua fast, at hann fell þegar af baki. Le[t] keisari þegar 5 taka hann oc varđueita.

Rǫgnvalldr talar nu: "Giǫrla veit ek, at Magus þarf ecki liđs. Enn þo mun mer þat þic[kia] illa sama, ef brǿđr minir eru drepnir, enn ek vilia eigi veita 10 þeim. Skolu uer nu buaz skiótt." Sva gǫra þeir; riđa nu ofan or kastalanum ok komu i opna skiǫlldu liđi keisara. Rǫgnvalldr reiđ þegar þar at, sem fyrir var Erlenndr, son Ubba; hann lagđi til 15 hans sua fast, at hann fell af baki. Rǫgnvalldr let þegar taka hann ok varđueita. Keisari mællti: "Her ferr allofimlega framm, er drepz niđr liđ vart; ok riđum fra! Enn þat skal Rǫgnvalldr heyra ok þeir 20 Viguarđr, at ek skal alla uega lata quelia Markvarđ, er mer kemr ihug." Rǫgnvalldr segir: "Ver munum kunna at gǫra sua viđ Erlennd." Skildu þeir at þui; for keisari heim, enn þeir brǿđr ikast-25 ala[nn].

Magus auitađi Rǫgnvalld miǫg um þetta. "Ok mun keisara auđ uellt at drepa yđr, ef þer [1] hlaupit eptir gǫrningum Ubba." Ok er nu kyr[t] [2].

30 Dróttning spyrr [3] keisara, hue fariz hefđi. Hann let illa yfir. "Hefir drepiz niđr mart liđ mitt, enn Erlenndr Ubba son hanndtek[inn]. Ennda hefi ek nađ Markvarđi." Drottning mællti: "Honum muno þer ecki mein gǫra; hann er sak-35 laúss; eigi þer Viguarđ[i] einum illt at gǫra." Keisari svarar [4] engu. Litlu siđan huarf Markvarđr, sua at eingi vissi, huat [af honum] [5] varđ.

Einn dag litlu eptir bardagann mællti 40 Viguarđr: "Nu [mun oss gefa til skemtanar i dag at quelia Erlennd Ubba son; m]un mig ei skorta rađ til at quelia hann a marga vega." [Rǫgnvalldr mællti: "Eigi skal sua vera međ ǫllu; viđ Er-45 lenndr skolum e]iga samán kníf ok kiǫtstykci; ok eina huilu [skolu viđ hafa bađir; skal ok sua hverr sitia ok stannda, sem] hann uill." Viguarđi [6] likađi þetta illa; enn allir villd[u] ‖ sua gǫra, sem **15** Rǫgnvalldr villdi. Erlenndr kunni ser þat vel inyt at fǿra.

Viguarđr kom at mali eitt sinn viđ Maktilldi, systur sina, ok quez engiss niota mega fyrir þui, er hann vissi eigi, 55 hvat orđit var af Markvarđi, brođur hans. "Þicki mer Magus eigi efna heít sin viđ oss brǿđr." Maktilldr kastar nu fǿđ a Magus. Hann fann þat skiótt, þvi at leingstum var blítt međ þeim. Hann 60 fretti, hui hon kastađi fǿđ a hann. Makthilldr segir: "Þui at þu efnir ecki heít þin viđ brǿđr mína, er þu leitar ecki eptir Markvarđi." Magus segir: "Allt efni ek betr viđ (þa) brǿđr, enn ek hét 65 þeim. Enn slikt er nu ecki iafnhǿgt

[1] þ A [2] k^s/ (*eller* k^∞/) A [3] f. A [4] f. A [5] *Det i A bortskurna suppleras efter B* (*jfr sid. 24, not 3*) [6] Vıguđı A (s above)

sem hit fyʀa sinn. Hefi ek nu óll brógð min frammi haft, ok hlytr nu með bardaga at reýna til; ok þicki mer þat þo illt; fyrir þui, at oss munu óll skipti þungt veíta við keisara; þuiat hann hefir mala efni myckló betri. Enn þo, er þu klifar [1] a þessu, þa munu við Eínaʀ fara heíman ok safna liði. Munvm við nu leingi heíman vera. Enn þu skallt segia þeim brędrum, at þeir fari hvergi, fyʀ enn ek góri þeim nóckur orð." Makthilldr quað sua vera skylldu; var hon nu hin katazta.

Kap. XV.

ÞEIr Magus Iarl ok Eínaʀ riðu heíman ok allt þar til, er þeir komu miǫg til Verminnzo borgar. Einaʀ mællti: "Eigi þicki mer þu safna liði, sem þu lezt. Enn ek villda, at þu sæir þat ei at raði at riða heim at keisara." Magus mællti: "Eingi manndrap villda ek at af mer hlytiz, ef ek mętti raða. Skallt þu her biða mín; enn ek mun leíta heim til borgar; þuiat .ij. eru i hęttu hverri. Mun ek ecki adag um kveða, nær ek kem aptr; enn eigi mun ek skemr i brottu enn mánuð." Nu ferr Magus leið sina.

Þat uarð til tiðenda vm .i. dag, at keisari geck til dagverðar dryckiu [2] með hirð sinni [3], at þeir sa, hvar maðr geck, mikill ok sterkr, hvítr fyrir hęrum. Hann geck fyrir keisara ok qvaddi hann. Keisari tok þui vel ok spurði, hverr hann vęri [4]. Hann quez Viðfórull heíta. Keisari spurði, hue gamall maðr hann vęri. "Herra," segir hann, "þat er ecki hęgt iefnu orði at segia; þviat ek em nu vist gamall. Enn ek em þo nu a þeim manaði, er ek em vanr at kasta ellibelginum; oc verð ek þa ungr." Hirðin skelldi upp ok hló, ok kváðu engan mann verit mundu hafa sua diarfan i heíminum, at slict munndi þora at segia a sik fyrir slikum hófðingia. Keisari mællti: "Hefir þetta þer nockut fyʀi orðit?" — "Opt," segir Viðfórull; "eða vili þer, herra, að [5] ek dueliumz her nockura stund?" Fyʀ enn keisari gęti her vm nockuru suarat, geck at honum hirðin ollum megin, ok baðu, at hann skylldi kosta ok lata hann vera þar til þess, er þetta vęri reynt, sem hann sagði. Keisari let sua vera, sem þeir baðu. Viðfórull mællti: "Huar visi þer mer til sess?" Keisari mællti: "Sit þar, sem mętiz hirð min ok gestir." Viðfórull mællti: "Vera skal ek her helldr enga nótt, en ek uilia sitia utaʀ enn hia óndugis manni; þuiat ek hefi ekci verit með þręlum skipaðr fyʀi; ok ecki skal ek heðan fra hia þeim sitia." Keisari brosti at ok quað sva vera skylldu. Geíngu þeir til daguerðar dryckiu. Vilhialmr het aunndugis maðr keisara, oc var hann raðgiafi hans með Ubba, siðan Vlfr fór i brótt; hann fretti Viðfórul margs, ok sua hirðin. Viðfórull mællti: "Alldri

[1] *Härefter står i raden ett tecken, som liknar ett komma A* [2] .d. *A* [3] f. *A* [4] véri *A* [5] *Så A*

hefi (ek) enn verit þrǫll fyrir þrǫlum
hǫfđingia, ok skal enn sua: þurfi þer
ecki at ętla, at ek muna segia nockut
þat, er yđr er frędi í; skolu þer þess
5 giallda, er þer hafit minna man(n) vit
numit enn ek.” Vilhialmr segir: ”þott
þu ser [1] stollz oc stórr, at þu uilir mer
ecki segia, þa muntu segia keisara.”
Keisarinn [2] heyrđi þetta; hann kallađi
10 Viđfórul til sin oc mællti: ”Ertu miǫg
gamall mađr?” Hann segir: ”Gamall
vist; en þa megi þer vita þat, ef ek tini
alldr minn. Enn ecki vil ek stanndanndi
segia yđr; hefi ek setit hit nęsta þuilikum
15 hǫfđingium, sem þer eruđ.” Keisari brosti
oc quađ sua vera skylldu; hann bađ þa
þoka, er nęstir honum satu, ok bađ Viđ-
fórul niđr setiazt. Hann gǫrđi sva; hann
þurfti .ij. manna rum, sua var hann digr;
20 hann var .vij. alna har; hann var elldi-
ligr, ok þo hinn þrifligsti. Viđfórull
mællti þa: ”Fyrst, herra!” segir hann,
”hafđa ek .ccc. vetra, ok þa kastađa ek
ellibelginum; ok var ek þa ungr; oc þa
25 lifđa ek .cc. vetra; þa kastađa ek enn
16 ellibelginum. | Nu siđan hefi ek lifat
þenna hinn fyrsta vetr oc .xx. annars
hunndrađs [3]; ok tekr mer nu mikit at
þyngiaz; ennda eru nu fair dagar [4] til
30 þess, er ek a ellibelginum at kasta.” —
”þu munt muna marga hina fyrri menn,”
segir keisari. Viđfórull mællti: ”Marga.
Ek man þiđrek konung ok alla kappa
hans; međ honum var ek lengi vel met-
inn. Ek man Attila konung ok Iron Iarl, 35
Gunnar konung ok Haugna ok brǫđr
þeirra. Ek man Isung konung ok alla
sonu hans ok Sigurđ svein.” Keisari
mællti: ”Gamall mađr ertu vist; eđa
mantu nǫckut Half konung eđa recka 40
hans?” Viđforull segir: ”Var ek međ
Halfi konungi. Ok viđ uorum brǫđr [5]
oc Útsteinn Iarl hinn frękni.” Keisari
mællti: ”Halfr munndi mikill afreks mađr.”
Viđfórull mællti: ”Engan hefi ek slikan 45
seđ, ok hefi ek farit um allan heiminn.
Hann var sva mikill sem risar; at ek
fę yđr eitt mark um sagt, at þa er ver
geingum .iiij. saman, Halfr konungr var
hǫfđi hęri enn Hrokr hinn suarti, enn 50
Utsteinn, brođir minn, tok ei betr enn i
avxl Hrók, enn ek tok eigi betr enn
vndir hǫnnd Vtsteini, ok em ek .vij.
alna.” Keisari mællti: ”Risa kalla ek þa
verit hafa eđa halftrǫll.” Viđforull brosti 55
at ok mællti: ”Ek villda, at þer hefđit
seđ Half konung; ok munndi yđr hann
otraullzligr synaz; ok eigi munndu þer [6]
kunna, herra! þott yđr vęri þat valld
gefit at kiosa, hversu þer vęrit skapađir, 60
— þa munndu þer ei kunna ǫđru uiss
at kiósa yđr at ǫllu skapađa, enn hann
var. Hann hafđi numit allar iþróttir,
þær er i heiminum eru; ok hann kunni
at kasta ellibelginum, ok hann kenndi 65
mer þa iþrótt. Ok hans hefi ek sva

[1] *Härefter bör kanske* sua *tilläggas* [2] keisar^s *A* [3] h. *A* [4] *Upprepadt, senare gången öfverstruket A* [5] *Så A* [6] þ *A*

mist, at mer hefir mest þótt, ok siðan unat hvergi ok farit lannd af lanndi. Mart sagði Uiðförull keisara fleíra fra Halfi konungi. Keisari mællti: "Hvernueg uar þiðrekr konungr i hátt?" (Viðförull segir:) "Hann var mikill maðr at þui, sem nu er mannfolk, nęr at vexti, ok ek em; hafði mikit andlit ok bleíkt; harðligr ok grimmligr, þa er hann var reiðr." Keisari mællti: "Hverninn var Gunnar konungr i hátt?" — "Ecki uar hann mikill maðr," segir Viðförull, "enn nal[i]ga [1] allra manna friðaztr synum ok vel at iþrottum buinn; enn harpslátt hafði hann fyrir [2] hvern mann annan fra[mm], þann er honum var samtíða uppi. Enn Haugni var manna liótaztr ok ausku faulr at lit, enn þo var hann her[maðr] mikill." Keisára þotti mikit gaman at þessu. Hann mællti þa: "Hvarr þotti þer meiri fyrir [2] ser, Isungr konungr eða [þi]ðrękr konungr?" Viðförull mællti: "Þat skolut þer meta, herra! Annar valði sinn mann af hverio lanndi naliga, þann sem [hann] feck fręknaztan; enn annar tok .i. mann til annan enn sonu sina. Ok munndu þeir þo hafa allir skavmm beð[it], ef eigi hefði Mimmungr, sverð Viðga, dugat þeim." Keisari quað þat satt vera. "Ok þat munndi mikil skemtan ver[a], ef maðr mætti nockura liking sea görva eptir þeim." Viðförull strauk um ennit ok hreyfðiz i sętinu ok mællti: "Veri[t] mundi þat hafa um skeið, herra," segir hann, "þa er ek hafða kastat um sinn ellibelginum, at mer munndi litið fy[rir] at göra liking, þa er nockuð mætti af sliku sea." Enn hirðin [3] upp með þvi opi ok hlatri, sem af uitinu munndi ganga; oc mælltu allir sua sem með eíns munni, ok baðu, at keisari skylldi þetta lata fra[mm] fara, ef hann fengi þat gört. Keisari var ungr ok þotti at mörgu gaman, ok þo miog eptir latr hirðinni. Hann bað Viðförul, at hann skylldi leita við þetta, þo at nu verði minni likenndi a, enn fyr munndi orðit hafa.

Viðförull duelst þar nockura hrið, aðr enn hann huerfr ibröttu. Hann var i bruttu .iiij. daga, sua at eingi mað[r] vissi, hvat af honum var orðit. Enn þa er þat var liðit ok keisari geck um morgin einn til kirkiu með hirð sina [4], þa sia þeir, hvar komit var tre .i. mikit akafliga undir borgar uegginn. Þa var Viðförull kominn i ferð með keisara; hann var sua katr, at hann lek við fingr ser. Keisari fagnar honum vel ok spurði, huat til bar, er hann var sua kat[r]. Viðförull mællti: "Eigi munndu þer þat undraz, ef þer uissit þat, er ek veít; þui at nu er sa dagr kominn, er ek kasta ellibelginum." Keisari dualðiz at kirkiu þar til, er tiðir voro sungnir; geingr siðan heim til hallar. Viðförull || vizt þa at trenu þui enu mickla; hann vefr at höfði ser felld, er [5] hann var i.

[1] *I följd af vårdslös inbindning äro här och i det följande de sista bokstäfverna i raden gömda A* [2] f꞉ *A* [3] *Kanske bör man tillägga* hliop [4] ſ. *A* [5] *Nästan utplånadt A*

Keisari var nęr staddr ok ǫll hirđin.
Viđfǫrull leggz[1] þa niđr fyrir tréss enndann,
ok liggr þar nockura[2] hriđ. Þui
nęst dragnar hann at trenu ok inn i enndann
5 ann ok allt þar til, er hann hverfr inn
itréit. Keisari geck þa til ok ǫll hirđin,
ok hugđu at, ok syndiz heillt treit sem
ađr. Þeir tǫluđu þa um, huat af þessum
manni munndi orđit. Sumir sǫgđu, at vera
10 munndi trǫll ok munndi horfinn iiǫrđ niđr.
Þui næst heyrđu þeir braukun ogurliga
itreit; ok siđan komu ut fętrnir a Viđfǫrli[3]
ortrenu, or þeim ennda, sem hann
hafđi eigi i farit; ok þui næst liđr hann
15 or trénǫ[4] þar til, er hann er allr ibruttu.
Ok hefir[5] hann þa enn felldinn a hǫfđi
ser, ok la nockura stunnd hia trénu.
Þui nęst stođ hann upp ok rak af ser
felldinn. Ecki var hann þa elldiligri at
20 sęa, enn honum var sprottin graun; hann
var þa friđr synum. Hann geck fyrir
keisara ok quaddi hann. Keisari tok þui
vel ok horfđi a hann. Vidfǫrull mællti:
"Nu skolu þer, herra! ganga idag her it
25 nęsta; oc vil ek sea lanndzleg." Keisari
quađ sua vera skylldu. Þeir geingu
allt þar til, er þeir komu at dal einum
diupum; þar var þyckr skógr umhverfis;
þar var slettr vaullr oc gręnn idalnum;
30 þat var skamt fra Rín. Viđfǫrull mællti:
"Ecki munum ver fara leíngra." Siđan
sneru þeir heim.

Kap. XVI.

Þvi nęst hverfr Viđfǫrull ibrott. Hann
var ibrottu .iij. vikur; siđan kom 35
hann aptr. Keisari spurđi, hvar hann
hefđi[6] verit. Viđfǫrull quez þat ecki i
einu orđi segia mega. "Enn nu skolu
þer idag fara međ mer, herra! ok allir
yđrir menn." Hirđin fagnar[7] þessu miǫg. 40
Keisari geck til steinhuss þess, er Markvarđr
var í. Hann fagnar honum vel.
Keisari segir, huat at skylldi hafaz um
daginn. Markvarđr bađ at fara međ
honum. Keisari mællti: "Þa skalltu vera 45
undir skickiu minni hia mer idag; þvi
at ek vil ecki, at Ubbi seai þic." Markvarđr
gǫrđi sua.

Nu ferr keisari ok ǫll hirđin allt
þar til, er þeir koma at þeim sama dal, 50
sem fyʀ var sagt. Þar var múgi mannz;
þuiat þetta hefir[7] viđa frézt. Þar
var ok kominn Ubbi Iarl. Þa var
ok komin[8] breytni nǫckur yfir dalinn;
þar var kominn yfir glerhiminn; undir 55
honum stođu .v. stolpar upp ór dalnum.
Þat þottiz hann skilia keisari,
at stolparnir munndu allir holir innan.
Viđfǫrull sat hia keisara ok hafđiz ecki
at. Þui næst heyra menn brǫkun mickla 60
iþann stolpann, er til austrs var idalnum;
þeim þotti þui likazt, sem þa er
riđit er aliárnuđum hestum a svelli. Þui
næst sa þeir, at menn komu upp a gler-

---

[1] legđz *A* [2] *I st. f.* n *är förut skrifvet* þ *A* [3] viđfˢ. *A* [4] *Otydligt;* treınǫ? *A*
[5] h. *(= hafđi?) A* [6] h. *A* [7] h. *A* [8] *Öfver* n *är ett tvärstreck, som blifvit nästan utplånadt (af skrifvaren själf?) A*

himininn; þeir riđu allir; þeir stigu af hestum oc settuz niđr; þetta var mikil sveit manna. Keisara þotti undarlict, at glerhimninn, sva þunnr asyndar, skylldi stannda undir sua micklum þunga. þessir menn toko skraf međ ser. Viđfòrull mællti: "þickiz þer, herra! nòckut kenna þessa menn?" Keisari mællti: "At uisu þickiumz ek þeckia her at frasògn Gunnar konung ok Haugna, brođur hans." Viđfòrull mællti: "Sua er, herra!" segir hann; "oc eru þer ecki oglauggþeknir." þui næst heyrđu þeir braukun mickla ok meiri enn fyr; ok þui nęst koma menn upp a glerhimininn; þessir voro .xii. saman; þeir voro bæđi micklir oc sterkligir; þessir komu upp or þeim stolpa, er vestr var idalinn; þeir stigu af baki ok settuz niđr. Viđfòrull spurđi keisara, huart hann kenndi nòckut þessa menn. Hann segir: "þat hyg ek, at vera muni Isungr konungr ok synir hans; oc þat mun vera at frasògn Sigurđr sueinn, er sitr hit nęsta honum." Viđfòrull quađ sua vera. þui næst kom sua mikil bròkun, at Ubba þickir allt af ęrnu; ok koma menn upp a glerhimininn; þeir riđu or þeim stolpa, er til suđrs var; þeir voro .xij. saman; þeir stigu af baki ok settuz niđr; þeir voro allir grair fyrir iarnum. Viđfòrull mællti: "þecki þer nockut þessa menn, herra?" Keisari mællti: "Her kenni ek at frasògn þiđrek konung ok þar Viđga hinn sterka nęst honum." Viđfòrull mællti: "Sua er, sem þer segit, herra!" þui næst kom ogurlict brak oc micklir brestir; þa komu upp a glerhimininn .lx. manna; þessir menn eru grair fyrir iarnum, sem a eina is mòl sæi. Viđfòrull mællti: "Kenni þer nòckuđ þessa menn?" Keisari mællti: "Kenni ek at frásògn Half konung ok recka hans; ok eigi || þicki mer þu ofsògum hafa fra sagt, hve sterkligr ock[1] rauskligr hann er Halfr konungr." Viđfòrull quađ sua vera, sem hann sagđi.

þui nęst hvarf Viđfòrull fra keisara; ok litlu siđar ser keisari, at hann er kominn vpp a glerhimininn. þat heyrir hann, at Viđfòrull ferr eigi allgođmannliga; hann berr róg millum þeirra Gunnars konungs ok Isungs konungs. Sva fęr hann um stillt, at huarir tueggiò toku til vapna; ok þui nęst slęr ibardaga. þeir beriaz sua akafliga, at braka tekr i glerhimninum. Skytr nu skelk i bringu ollum þeim, er miđr voro hugađir, sua gòrđiz[2] braukun mikil, at Vbbi Iarl flyr oc mart liđ međ honum. Keisari sitr eptir ok horfir abardagann; þann ser hann, þott Isungr konungr hefđi liđ minna, at þeir ganga sua fast at, at Gunnar konungr hròckr fyrir[3], oc þangat a glerhimininn, sem þiđrekr konungr sat fyrir[3]; hann ser þetta ok biđr sina menn upp stannda ok veita liđ Gunnari konungi; þeir gòra sua. Nu gòriz ei allitiđ[4] um; ferr nu, sem vón er, at Isungr

[1] *Så;* k *står nu i en skrynka A* [2] gđuz (s above) *A* [3] f^s *A* [4] *Så A*

konungr lętr undan. Hann hòrfar þangat a glerhimininn, sem fyrir er Halfr konungr ok lid hans; hann mællti þa: "Hrokr [1] hinn svarti, ber framm merki 5 mitt! ok Utsteinn ok Innsteinn, gangit unndir merkium! ok allt vart lid, gangit framm vel ok veitum lid Isungi konungi!" þeir gòrdu sua. Nu taka til sterklig hauɢ ok storir brestir, sua at þat var 10 eingis vert, er fyʀ var; ok keisari ętlar nu, at þa oc þa muni glerhimininn bresta ofan. Oc er þetta er sem mest um, þa heyra þeir sua ogurligan gny i þann stólpann, er í midium var dalnum, at 15 yfir brázt allt þat brak ok bresti, er vard af orrostunni. Hann ser, at upp or þeim stolpa koma .iiij. risar; þat þickiz hann kenna at frasògn, at þar ferr fyrstr Aspilian risi, þa Aventrod, brodir 20 hans, þa Eɢeirr [2] risi. Sidazt kemr vpp Vidolfr [3] mittumstangan; hann hefir staúng sina i henndi; hann ok brędr hans slóguz i leikinn; þeir kòlludu [4] med sua mikilli rauddu oc ogurligri, at keisari 25 þottiz eingi slik odǫmi [5] heyrt hafa. Oc nu er þat iafnsnemma, at keisari ętlar upp at stannda ok flyia, sem hann gòrdi, ok Vidolfr mittumstangan [6] lystr stòng sinni aglerhimininn, ok sua mikill brestr 30 verdr af, at keisara hellt vid, hvart hann skyldi stanndaz mega eda eigi. þa ser keisari, at ofan fellr glerhimininn ok allir hans stolpar; ecki minkar keisari [7] ferdina vid slíkt, oc ei gefr hann gaum at Markvardi. 35

Kap. XVII.

þA er keisari er ibrottu, verdr Markvardr .i. eptir. Hann ser, hvar madr geíngr, ok kennir, at þar er Magus. Hann geingr til mótz vid Markvard; 40 hann fagnar vel Magus. Hann mællti: "Nu skalltu verda i ferd (med) [8] mer." Markvardr quad sua vera skylldu. þeir foro þar til, er þeir fundu Einar; hann fagnar þeim vel. Sidan stiga þer a hesta 45 sina ok rida heim til Stransborgar. Likar þeim brędrum nu uel vid Magus ok Makthilldi.

Nu er at tala vm keisara. Hann saknar þa Markvardar; snyr aptr ok 50 leítar hans, ok finnr hann eígi. þickiz keisari nu sea allt eptir, at þetta er af rádum Magus. Ferr keisari heim. Nu er miòg fiòlrętt um, hverr sionhverfingar þessar mun gòrt hafa; renna menn nu 55 grunum a, at Vidfòrull þessi mun verit hafa Magus, oc allra hellzt sidan menn vissu, at Markvardr var aptr kominn til brędra sinna. Er nu kyrt, ok lida hedan langar stundir. 60

[1] *Skrifvaren tyckes först hafva velat teckna* a *i st. f.* o *A* [2] Eddgeir *B*; Edgeir *C* [3] Midolfur *B*, *C* [4] *Först felskrifvet;* sloguz; *ändradt af skrifvaren A* [5] ǫ́ *genomstruket (ändradt från ę́?) A* [6] mıttumſt᾽. *A* [7] k^s. (= keisara, *dat.?*) *A* [8] *Tillagdt enligt B*

Kap. XVIII.

Fimm vetrum siđar verđa þav tiđendi, at Magus Iarl i Stransborg fęr sótt mickla oc hęttliga. Viđ þessi tiđendi verđr Ubbi 5 Iarl glađr, enn keisari far miög [1]. Vbbi mællti: "Verit eigi ó [2] glađír, herra!" sagđi hann; "þuiat ef Magus deýr, þa e(r)u unnir allir Amunnda synir." Keisari hafđi [3] fatt um.

10 Rögnualldr ok bręđr hans satu nu i Stransborg hryGvir yfir Magus, magi sinum. Makthilldr barst litt af oc grét [4] miög. Þat var einn dag, at Rögnvalldr sat yfir Magus, at hann tok til orđa ok 15 spurđi, hvar EinaR væri, fręnndi hans. Rognvalldr let þa kalla Einar oc spurđi, huat hann uilldi honum. "Ek vil," segir Magus, "at hann fari til Verminnzó borgar viđ .xij. mann ok segi keisara orđ 20 mín til, at hann komi hingat ok heýri skipan þa, er ek vil göra fyrir mer oc Mathilldi drottningu; oc vęnnti ek góđs at, at hann muni eigi undir haufuđ leggiaz ferđ þessa."

25 EinaR for til þess, er hann fann 19 keisara; hann fagnar honum || uel. EinaR bar upp ęrenndi [5] sin. Vbbi mællti: "Ecki skal keisari fara þessa ferđ, ef ek ręđ; þui at Magus mun þess nöckuRs beiđaz 30 um þa Amunnda sonu, sem keisara se mikil oþurft a." Sua gat Ubbi um talat, at keisari uilldi eigi fara. "Enn nu skal göra orđ Vlfi," segir [keisari; "ok skal] hann fara međ .xij. mann." EinaR ferr nu til motz viđ Ulf ok segir honum. Hann 35 byz skiótt ok fara þeir nu til þess, [er þeir] koma til Stransborgar.

Hus var eítt ser, er Magus la í. Vlfr geck inn ok upp at huilunni oc spurđi [6]: "Ertu mattlitill, Magus?" Hann 40 suarađi engu. Rögnvalldr mællti: "Þu hlytr micklo hęra at tala viđ hann; þuiat hann er sua mattlitill ok daufr, at hann heýrir ecki." Vlfr mællti þa hátt: "Er litill mattrinn, Magus?" Þa hraút upp 45 orđ viđ hixta: "Litill." Vlfr mællti: "Muntu framm stíga or sottinni?" Þa hraút enn upp orđ viđ hixta: "Framm."

Eptir þat andađiz Magus Iarl. Eptir andlat hans varđ mikill gratr i borg- 50 inni. Ok drottning flođi i sundr af harmi. Vlfr spyR drottningina, huart lik Magus skylldi fęra til Verminnzo borgar. Drottningin segir: "Ek vil eigi þat. Veit ek, at þer munuđ allir vel hallda fyrir hon- 55 um bęnum; enn ecki vil ek, at Ubbi hafi yfir sokn leiđi hans." Þa spyR Ulfr, ef hon uill, at hann se heíma grafinn. "Eigi skal þat," segir hon. "Ek hefi sva mikit unnat Magus, at ek gręt 60 mer allri, þegar ek kem til leiđiss hans." Vlfr spurđi: "Hvert rađ hafi þer hellzt ǽtlat?" Makthilldr segir: "Skip uil ek bua lata mikit oc skraútlict; þat skal hlađa ongu nema af gulli ok silfri. Magus 65 skal flytia af lanndi brott til agętra stađa

---

[1] *I st. f.* ò *är förut skrifvet ett* g *A* [2] *Tillagdt öfver raden A* [3] h *A* [4] *Öfver* g *står ett* ' *A* [5] *Så A* [6] ſpđı *A*

ok gefa þar fe til graptar honum eptir rikra manna sið." Siðan var kista gör at liki hans ok borin askip. Letu þui i haf; ok forst þeim vel.

5 Vlfr reið til Verminnzo borgar. Keisari fagnar honum vel ok fretti tiðenda. Vlfr segir: "Mikil eru tiðendi at segia: andlat Magus Iarls." Keisari spurði, hvart hann munndi nockut uið liki hans 10 eiga at taka. Vlfr quað ecki þat vera oc segir, hue for. Ermingað drottning tok undir þegar ok quað þat vel vera mega. Keisari uarð fár við þetta. Vbbi[1] quez giarna vilia fara til ok grafa upp 15 lik hans, ok quez þui eigi trua munndu[2], at Magus væri dauðr. Þeir quaðu eigi kost at grafa hann upp; "þui at hann er fluttr af lanndi brött." Vbbi eciaði iafnan, at keisari skylldi fara at Rögn- 20 valldi ok drepa hann ok bręðr hans, kuað litil mundu rað hans ok þeirra bręðra. Keisari uilldi þat eigi. Var nu kyrt um hrið.

Kap. XIX.

25 Tveim vetrum siðaʀ bar þat til tiðenda, sem opt bar at moti, þott nu se at frasögn gört, at skip kom af hafi við Saxlannd. Þat var skamt fra Verminnzv borg. Þeir keisari ok Vbbi geingu til 30 skips ok uilldu hafa tiðendi af skipa mönnum. I moti þeim geck flockr manna neðan fra skipi. I þeim flocki sa þeir mann einn, er nöckut var braugðuligr; þat þottiz keisari skilia, at þessi munndi uera flocks foringi þeirra. Auga hans 35 var annat blátt ok snart ok vel um sik, enn annat var morautt, sem i kauttum. Aunnur kinn hans ok sua nef var halft sniohvítt, enn halft moravtt; ok skiott orði yfir at fara, var hans likami allr 40 halflitr, sniohvítr ok moravðr, ok allr auðrum megin vel uorðinn, sem hverr mynndi sik kiósa; enn öðrum megin var hann allr unndarligr ok amatligr.

Þessi maðr geck fyrir Vbba ok 45 kvaddi hann með keisara nafni. Ubbi mællti: "Eigi em ek keisari; betr er þess feingit. Ek heiti Ubbi. Enn keisari stenndr her hia okr." Þessi maðr mællti: "Mer syniz þu micklu tiguligri; ok þętti 50 mer, sem þu męttir vel bera tignar nafn fyrir bragðz sakir." Hann geck þa fyrir[3] keisara ok quaddi hann. Keisari tok þui uel ok spurði hann at nafni. "Auðseð er nafn a mer," segir hann; "ek heiti 55 hinn Halfliti Maðr; hefi ek alldri a ęfi minni annat nafn haft. Enn brað eru brautingia örenndi, herra!" segir hann; "vili þer, at ek dueliumz her nöckura hrið?" Keisari tok þui helldr seínliga. 60 "Hafa mer allir kynia menn illa gefiz." Hinn Halfliti Maðr segir: "Osealfratt er mer þat." — "Hvar lannda ertu fęðingr?" segir keisari. Hann mællti: "Ek em

[1] *Felaktigt upprepadt i A* [2] *Det sista* u *är otydligt A* [3] f[s] *A*

barnfęddr a Blálanndi. Enn blamaðr var faðir minn, enn moðir min var ęttuð norðan yfir haf; [ok þui em ek blár **20** öðrum[1] || megin, at mer bregðr þui[2] til feðr mins; ok marga megi þer þar seá a Blalanndi sva vorðna, sem ek em, ok micklu endimligri, ok sva a Sithia hinni Micklu. Enn ek uillda fa mer hôfðingia nöckurn at þiona mikils háttar, þuiat um mart er mer mikilla iþrótta leð." Keisari mællti: "Hveriar eru þínar[3] iþrottir?" Hinn Halfliti Maðr segir: "Ek kann allar tungur tala, sua at þess kem ek hvergi i verolldinni, at ek þurfa túlk fyrir mer at hafa. Hug ok aręði mun mig ok alldregi bila, hvart sem ek skal beriaz við einn eða fleiri. Ek hefi sigr haft a hveriô einvígi. Sua vel kann ek at riða iturnimennt, at eingi mun isavðli sitia fyrir mer." Keisari mællti: "Þu skallt ganga heim til hallar ok drecka með oss i dag." Hann kvað sua vera skylldu. Foru nu heim.

Hinn Halfliti Maðr mællti[4]: "Huart er Boslara borg hôfðingia laús?" Keisari kuað þat vist vera. Vbbi mællti: "Nu hefir sua til borit, herra! at þer megit með litlu afla yðr mikinn styrk ok sômð[5] sealfum yðr: gefit hinum Halflita Manni Boslara borg! Fara þeir Amunnda synir sua ovarliga, at iaf(n) öruggum manni, sem hinn Halfliti Maðr lezt uera, er sealfrátt at hafa rað þeirra ihenndi." Hinn Halfliti Maðr segir: "Her hafa allir menn helldr huglaúsir uerit, er eingi hefir þorat at setiaz i ʀiki þetta; mun mer ok ei þat verða. Enn þui skal ek heíta, ef ek þig borgina, at ek skal koma Rögnvalldi igreípr yðr, herra! Ok eru þa allir bręðr h(an)s unnir." Ermingað drottning mællti: "Hvi skalltu ei, son minn! lata Vbba raða þessu? Hefir hann þa af veg ok uannda, hversu sem til tekz." Keisari mællti: "Hvi skal eigi Vbbi Iarl raða þui, sem hann beiðiz her um?" Ferr nu hinn Halfliti Maðr til Boslara borgar.

Tueir riddarar voro þeir með honum, er nefndir eru: het annaʀ Ingimaʀ, enn annaʀ Tosti. Þeir voro burtreiðar menn micklir ok riðu hvern mann af baki ilanndinu. Þetta spyria þeir bręðr. Viguarðr mællti: "Her er mikit af sagt burtreið þessaʀa manna; oc er forvitligt at reýna, hvart nockut er sua mikils um uert." Aðaluarðr mællti: "Ek skal fara fyrst oc reyna mig." Riðr nu þar til, er hann kemr til Boslara borgar. Hann fann Tosta ok bauð honum burtreið. Hann letz þess albuinn. Þeir riðuz at siðan; oc la'k sua þeirra viðskipti, at Aðalvarðr reið Tosta af baki. Þetta ser Ingimaʀ ok þolir eígi; hleypr a hest sinn ok riðr at Aðaluarði; ok hann snyr imóti. Þeir eigaz við leíngi; enn sua laúk þeirra leik, at Aðaluarðr fell af hesti. Skilia þeir at þui. Ferr Aðaluarðr heim til bręðra sinna ok segir sina eígi slétta.

---

[1] *Från* [*upprepas i början af nästa sida A* [2] *Otydligt; möjligen* þar *A* [3] *Så B*; þęnar *(*n *otydligt skrifvet) A* [4] þa *tillagdt öfver raden af annan hand A* [5] *Eller möjl.* sǿmð *A*

Annan dag eptir ferr Markuarđr heiman ok kuez skylldu hefna brǫđr síns. Þegar hann kemr til Boslara borgar, segir hann Ingimar[1], huat hann vill; hann lezt þess albuinn. Stigu[2] þeir a bak ok riđuz at; ok lykr sva međ þeim, at Ingimaʀ riđr Markvarđ af baki. Riđr hann heim viđ sua buit, ok þickir eigi sín faur góđ. Vígaarđr mællti: "Ek skal fara imyrgin[3] ok hefna þin." Hann bióz snemma ok riđr til Boslara borgar. Hann fann Ingimar ok bauđ honum burtreiđ; hann iatar þui. Þeir riđaz at bǫđi hart ok leíngi; ok lykr sua, at Viguarđr riđ(r) Ingimar af baki. Þetta ser hinn Halfliti Mađr ok stendz eigi; hann hleypr a hest sinn; riđaz at leingi oc harđfeíngliga, oc lagđi hvarr til annars sua sterkliga, at sunndr geingu bađar burtsteíngr; ok þa er hestarnir runnuz avixl, hof hinn Halfliti Mađr upp hnefann ok lystr uiđ eýra Víguarđi, sua at hann tumbar ǫđrum megin af hestinum. Skilia uiđ sua buit. Riđr Uiguarđr heím ok unir illa sinni ferđ. Rǫgnvalldr mællti: "Ek man fara a myrgin[4]; ok ma mer eigi uerr til takaz."

Um myrgininn snemma stendr Rǫgnvalldr upp ok herklǫđiz, stigr abak Flugar ok riđr allt þar til, er hann kemr til Boslara borgar. Hinn Halfliti Mađr byđr þegar Rǫgnvalldi til einvigiss; hann iatar þui. Þeir riđaz at knáliga ok beriaz alldiarfliga. Þa lagđi huaʀ til annars; enn þeir satu sua fast a baki, at huargi fell ofan; enn hestr hins Halflita Mannz fell a eptri fǫtr; ok sauđulgiarđar huarstueg||gia geingu isunndr; ok rendu **21** sua bađ[ir a]ptr af hestunum. Rǫgnvalldr snyr þa at hinum Halflita Manni; hann hefir feingit .ij. sar, ok ecki mikil. Hann þreíf i hialminn tueim hǫndum sua fast, at hialmbǫndin geingu isunndr; þa bar hialminn upp af andliti hinum Halflita Manni, ok kennir Rǫgnvalldr, at þar er Magus kominn, magr hans. Hinn Halfliti Mađr gefz þa upp ok leysir sik stórfe unndan. "Enn þu, Rǫgnvalldr! skallt koma amyrgin[5] ok leika her marga leika a vellinum mer til skemtanar." Rǫgnvalldr quađ sua vera skylldu. Margir menn vndruđu ok spurđu hinn Halflita Mann, hui hann gǫfi sik upp. "Þui," sagđi hann, "at hann matti drepa mig, [þegar hann] hafđi af mer hialminn. Enn ek hafđa a honum hreck[6] nockurn: hann het mer at koma til[7] m[in a mo]rgin." Liđr af nottin.

Vm morgininn kemr Rǫgnvalldr, sem hann hefir[8] heitit, ok lek margskonar leik[a. Þ]ar uar hinn Halfliti Mađr ok mugi mannz međ honum. Hann hafđi gǫrt orđ um nottina keisara ok Vbba, at þeir skylldu nu uenda at honum. Ok er Rǫgnvalldr uarir sizt, þa ser hann, at hringr er sleginn. Þar er kominn keisari međ .c. manna oc Ubbi međ .c. manna oc Erlingr Ubba son međ .c. manna, hinn Halfliti Mađr međ .c. manna.

[1] *Kunde äfven läsas* Ingmari *A* [2] g *är ändradt från* đ *A* [3] ımgın (s *över* m) *A* [4] mgın (s *över* g) *A* [5] amgın (s *över* g) *A* [6] hveck *B* [7] *Öfver raden A* [8] h. *A*

þeir hafa slegit [1] hring um Rögnvalld. Hann mællti þa: "þar ertu, Karl keisari!" segir hann, "ok mun ecki þar at riđa. þar ertu, hinn Halfliti Mađr! oc 5 mun ek ecki þar at riđa. þar ertu, Erlingr!" segir hann; "ertu iđlika feđr þinum; enn þo mun ek eigi þar at riđa. þar ertu, Ubbi Iarl!" sagđi hann, "ok buz viđ! þar skal a(t) riđa." Nu höggr hann 10 Flugar međ sporum ok riđr a fylking Vbba. Enn sua barđiz Flugar međ hinum fyrrum fotum, at allt stöck undan. Rögnvalldr hio a bađar hendr; ok sua lykr, at Rögnvalldr kemz i brött; hann hefir 15 drepit oc hestr hans .xv. menn. Vbbi mællti: "þar strauk Raugnualldr nu undan; ok þickiz hann kominn or höndum oss; enn honum skal eigi at þui verđa. Ek skal riđa eptir honum ok Erlendr [2], 20 son minn, ok .x. menn ađrir, þeir sem fręknaztir eru. Hverr varr skal hafa .ij. hesta, oc skolum ver spreingia Flugar undir honum." þeir göra nu sua, sem Ubbi mællti fyrir.

25 Mađr er nefndr Framnar; hann var brođur son Ubba; hann var ouin mikill Raugnualldz. Hann ser nu, at þeir riđa eptir. Erlingr riđr mest, þui at hann hefir hest skiotan; þar nęst 30 Ubbi Iarl, oc var þo hriđ löng imillum. þar bar hęđ nöckura imillum þeirra Erlings ok Rögnvalldz. Rögnvalldr ser, at mađr geingr imót honum; kennir hann þar Framnar. Rögnvalldr heilsar honum 35 ok mællti: "þu þickiz iafnan hafa vel til mín gört; enn ek hefi þer engu launat. Nu gef ek þer Flugar ok oll mín herklęđi." Framar þackar honum þetta mikilliga. Raugnvalldr feck ser einn uánndan hest oc riđr ibrött. Framnar 40 let bryniöna i sauđulinn undir sik ok setti hialm a hofuđ ser, skiölld a hliđ, hleypr a bak ok snyr aptr imót Erlingi, fręnnda sinum; oc Erlingi syniz, sem Rögnualldr riđi imoti honum, oc quađ 45 hann nu feigan. Erlingr höggr nu hest sinn spora oc byr spiotiđ til lags. Framnar vissi ser einskiss otta vanir ok þottiz þo eigi uita, hui Erlingr let sua uígmannliga. Ok er [3] Erlingr kom at honum, 50 rekr hann spiotit igegnum hann Framnar; þat var hans bani. þottiz hann þar hafa drepit Rögnvalld; hleypr af baki oc tekr skiölldinn ok hleypr a bak Flugar ok riđr aptr imot feđr sinum ok 55 þickiz eiga at hrósa micklum sigri. Vbbi reiđ akafliga; hann þottiz kenna, at þar riđr Rögnvalldr; hyggr hann munu drepit hafa Erling, son sinn. Hann reiđir upp sverđit, oc þickir nauđsyn, sem var, at 60 verđa eigi sleppifeingr [4] enn um sinn. þeir męttuz brátt, er huartueggi [5] sotti ferđina. Erlingr hellt a hialminum; enn skiolldrinn héck a hliđ honum hina vinstri. þegar þeir męttuz, hauggr Vbbi 65 a háls Erlingi, syni sinum, sua at þegar tok af höfuđit. Vbbi er katr miök, oc þickir vel hafa at farit. Kom || þa ok **22** epter allt liđ keisara. Vbbi segir þa afreks verk sitt, at hann hefir drepit Rögn- 70

[1] fleg̅ (= sleginn?) A [2] *Så A* [3] *Öfver raden A* [4] *kanske bör* meir *el.* optar *tilläggas* [5] *Så A*

valld. Ollum syniz sua, sem Rǫgnvalldr liggi þar. Keisari varđ hlióđr viđ þetta ok mællti: "En[ga þa]uck kann ek þessa."[1]

Nu satu þeir þar n[ǫck]ura hríđ.
5 Enn Halfliti Mađr kemr ecki eptir, oc ecki s[ia þeir til hans][2]. Ok er þeir litaz um, sia þeir, at kemr framm merki; þui fylgir eígi fęra liđ enn .v. hundrat[3] manna. [Framm] kem[r merki] annat oc
10 hit .iij., oc huert at ǫđru; þessar uoru fylkingar stórar ok grár fyrir ia[rnum]; þǽr fara mi[kinn]. Keisari spyʀ, huađan herr þessi munndi kominn. "Ek hefi ecki sp[u]rt, at neinn herr se kom-
15 inn i lanndi[t]." [O]k er þessir nalguđuz, þa drap ǫllum iþǫgn, oc urđu viđ kláp eygir: [þeir þott]uz sia þar Magus Iarl oc Rǫgnvalld oc brǫđr hans; enda þotti þeim hann þar liggia a uellinum hia ser.
20 þessi ma[đr, er þ]eim þotti sem Magus væri, geck [fyrir] keisara ok kvaddi hann. Keisari mællti: "Huerium a ek her at fagna? mer syniz [sem] h[er] se Magus Iarl, ok uar mer hann sagđr dauđr fyrir
25 .iij. uetrum." Magus mællti: "Alldri hefi ek daúđr uerit oc alldri siukr; enn lezt þar mađr .i. at mín, ok lagđa ek mala steín undir hǫfuđ honum, oc þotti sem hann suarađi." Keisari mællti: "Mer
30 syniz sem Rǫgnvalldr se þar hia þer; enda syniz mer sem hann liggi her dauđr a uellinum." Magus mællti: "Þat er, herra! at Rǫgnvalldr er her hia mer; enn ek reist þęr rúnar a skilldi hans, at huerr skylldi međ hans asionu synaz, 35 sem skiolldinn bæri. Enn nu taki Ubbi skiolldinn af þeim, er hann hefir af drepit, ok siái nu, hvert afreks verk hann hefir vnnit!" hleypr til ok þrífr af skiǫlldinn; ok sea nu allir, at Ubbi Iarl hefir 40 drepit son sinn.

Kap. XX.

Nu tekr Magus af ser hialminn ok fell a kne fyrir keisara ok bađ af sér reíđi fyrir þat, er hann hafđi halldit 45 þa Amunnda sonu. Mago[4] uar þat auđfeingit[5]. Hann mællti þa: "Nu er yđr at segia, huern þer uiliđ gǫra þeiʀa hluta; enn vita þickiumz ek, hvern þer munuđ gǫra." Keisari mællti: "Hvern 50 þa?" (Magus svarar:) "Þer munuđ gefa Rǫgnvalldi Boslara borg ok allt þat riki, er þar liggr til; ok hann skal ganga at eíga Ermingađ drottningu, mođur yđra." Keisari segir, at Magus hafđi þann liđsmun, 55 at hann munndi rađa mega þessu, ef hann villdi; enn quađ ser þetta lika. Magus mællti: "Markvarđi skalltu gefa Spírans borg, ok er þa betr niđr komin enn ađr. Þu skallt ok fa honum sęm- 60 ilikt quánfang." Keisara quez þetta líka. Magus mællti: "Ađaluarđ muntu lata verđa lannduarnar mann þinn ok rađ giafa ok sea fyrir honum nǫckut sęm- ilict rađ siđan; eđa huersu likar þer 65

[1] "Ǫngva þǫck kann ek þer þessa verks." *B* [2] *Suppleradt efter B* [3] *Så A* [4] *Så A*
[5] *Först har skrifvits* auđuellt *A*

þetta?" — "Uel," segir keisari; "eđa huat ętlar þu Viguarđi?" Magus mællti: "Huat mun hann, nema fara af lanndi a brótt ok vera drepinn, huar sem hann kemr i 5 riki þitt?" Keisari quađ sua uera skylldu. "Enn huert rađ gǫrir þu fyrir Ubba?" [segir Magus Iarl [1]. "Fyrir sakir fóstrs þess, er hann hefir veitt þer, muntu eigi nenna at drepa hann, ok skal hann 10 verđa ibrottu. Enn veit ek, at hann man fara at ręgia þic viđ þa mođur bręđr þina, Sigurđ ok Asmunnd." Var Vbbi ibrottu rekinn.

Magus ferr nu heim ok segir þeim 15 bręđrum, huar komit er. Þeim Markuarđi ok Ađaluarđi likar nu vel. Viguarđr spyrr [2], hvat honum er ętlat. Magus sagđi. Viguarđr mællti: "Þat þottumz ek vita þegar i fyrstunni, er ek frétta 20 til þín, at ek munnda þar eiga illan mág, er þu ert. Ok hafþu allz uesæll seđ rađ fyrir mer! Skalltu ok þess van vita, þegar ek em ibrottu, at ek skal safna liđi ok drepa þik, ef mer gefzt 25 fęri á, enn herja einart a riki þitt." Magus mællti: "Sliks var mer beint at þer vón. Enn þa er ek hefi verit ibrottu, var ek a Danmǫrku; ok bađ ek dottur Eysteins konungs til hannda þer, ok 30 hennar skalltu fá, ok skolu ver nu sękia þangat bođit. Skalltu vera þar konungr, þuiat Eysteinn konungr er nu gamall." Viguarđr mællti: "Gott er at hafa .ij. hváptana ok sitt i huárum. Vissa ek þat iafnan, at ek var uel męgđr, enn 35 þat alldri, at ek uæri iafnvel męgđr." Siđan geingu þeir a skip ok léttu eigi 23 f[y]rr ferđ sinni, enn þeir komu til Danmerkr [3]. Var þeim þar vel fagnađ ok aflat at veizlu mikilli. For brudlaup 40 allvel framm. Eysteinn konungr andađiz bráđlega; enn Viguarđr tok viđ ǫllu riki i Danmǫrku. Hann feck Magus, magi sinum, mikit riki til međferđar. Karli keisara þotti mikill sk[a]đi at, er Magus 45 var ibrottu or riki hans. Er nu allt kyrt [4].

Kap. XXI.

Nv er þar til at t[aka] [5], er Vbbi ferr brott or Saxl[anndi m]eđ .i. skip oc .xii. [6] menn. Hann létti eigi fyrr, 50 enn hann kemr austr i Garđa riki. Þar er tekit [viđ honum omakli]ga oc vel. Þeir Sigurđr ok Asmunndr fréttu, hvart keisari hefđi feingit hefnt feđr sins oc drepit (þa) A[munnda sonu. Ubbi sva- 55 rar:] "Eigi veit þann veg viđ. Þeir bręđr eru þar nu settir stiornar menn rikiss hans; ok setr hann þa [fyrir hvern mann ann]an [7] framm. Hefi ek þat nu t[il] sannz fregit, at þeir bręđr ętla nu 60

---

[1] *Från [så A; kanske bör man läsa:* segir (keisari.) Magus Iarl (mællti:) [2] fp^ar *A* [3] dammkr *A* [4] k^at *A* [5] *I A är här och på de följande raderna ett hål; texten fylles enligt B* [6] *Det ena i:et står öfver raden A* [7] *Ordet* annan *saknas i B*

at raða lanndit und[an keisara; ok hefir] keisari gefit systur yðra Rögnvalldi." Við þetta uerða þeir bręðr reiðir akafliga. Getr Ubbi sua um talit, at [þeir safna liði] oc hallda til Saxlanndz. Þar var Ubbi iferð. Keisari uarð eigi vaʀ við fyʀi, enn þeir uoru uið lannd komnir. Þeir göra h[onum] .ij. kosti: sa annaʀ, at hann gefi upp Rögnvalld oc bręðr hans, eða hallda upp bardaga við þa. Keisari quez ecki mundu gefa þa bręðr upp, enn quez eigi hirða, þott þeir heriaði a Viguarð. Þeir Sigurð(r) ok Asmunndr uilldu ecki annat enn drepa Rögnvalld. Siðan biögguz huarirtueggiö til bardaga. Keisari hafði eigi meira lið enn .c. manna, sem hann var vanr. Rögnvalldr hafði oc .c. hirðmanna sinna, ok Markvarðr .c.. Þeir bręðr havfðu .ix.c. manna. Tokz þar bardagi með þeim. Halladiz miög akeisara bardaginn, sem von var at sakir liðs munar. Voro sett grið um kuelldit. Þeir bręðr buðu keisara enn hin sömu boð ok ena saumu kosti; hann vill þat með engu moti. Skal nu þar stannda fyrst um þeirra at hęfi.

Kap. XXII.

ÞAr er nu til mals at taka, at Magus efnar veizlu mickla i Danmörku. Hann byðr þangat Viguarði konungi oc mörgu stormenni i lanndinö. Hann mællti þa: "Veit ek," segir hann, "at Ubbi mun hafa farit i Garða riki ok ręgt keisara uið þa bręðr. Munu þeir fara með her ahenndr keisara. Oc ueit ek, at ek mun koma nęr barðaganum. Enn þo skal ek litit lið hafa með mer. Nu skalltu safna liði sem skiótazt ok hafa eigi minna lið enn .x.c. manna. Ek skal aqueða, nęr þu skallt koma; þat skal uera sið dags; þu skallt ganga aland ok allt lið þitt. Keisari mun vera i landtialldi sinu við fá menn; munu grið [1] sett um nottina. Þu skallt ganga inn ilanndtialldit ok leggia af þer öll vápn, leggia höfuðit i kne honum keisara ok biðia hann af göra slikt, er hann vill." Viguarðr mællti: "Mikit þicki mer fyrir þessu; enn þo skalltu ráða." Magus Iarl let nu bua skip .i. litið; ok siðan let hann i haf.

Nu er þar til at taka, er aðr var fra hörfit [2], at keisari er kominn ilanndtialld sítt um kuelldit fra bardaganum. Rögnvalldr uar uti staddr ok nockurir menn aðrir. Þeir sa, hvar skip sigldi; þat var allskrautlict. Þetta skip varð lannd fast. Þessir menn geingu alannd ok til lanndtialldz keisara; ok var þar kominn Magus Iarl. Keisari fagnar honum agęta vel. "Ok villda ek," segir keisari, "at þu sigldir i brott; þuiat þer treysti ek bezt at hefna mín; enn þu hefir lið eigi fleíra enn sva, at mer vegr þat litið." Magus mællti: "Eigi mun ek við yðr [3] skiliaz; skal nu eítt ganga yfir okr baða." Marg-

[1] g'rıð *A* [2] *Sâ A* [3] y *likt ett* v *A*

ir tòluđu um, at nu væri lokin miòg uisenndi Magus, er hann skylldi ecki hafa vitađ til þessa. Magus quađ þat opt vera, þott mòrgum drẹgi til minna enn til dauđans.

Lidr nottin; ok þegar vigliost er vm myrgininn [1], þa er blasit til [2] bardaga, ok buaz huarirtueggiò. Vbbi mællti: "Nu mẹttim ver mikinn sigr vinna, ef ver gẹtim drepit Magum [3]; þui at þa eru farin òll þeirra rađ." Nu síga saman fylkingar ok slẹr ibardaga. Riđr Rògnvalldr fast framm ok þeir brẹđr ok Magus Iarl. Þeir geingu ok vel framm Sigurđr ok Asmunndr. Sigurđr reiđ at **24**Mark‖varđi [4] sva fast, at hann fell þegar af hesti[num; ok] let hann þegar taka hann oc [varđueita. Asmunndr riđr af baki Ađa]lvarđ oc let varđueita hann. Vbbi geck [ok] fast [framm]. Ok uoru grid sett um kuelldit; þa uoru eptir hia keisara .c. manna, enn þeir Ubbe uoru .u.c. manna.

Um kuelldit, er keisari uar mettur, sa menn, huar siglde [5] skipa flote mikill. Keisari mællti: "Nu uæri mikit unndir, med huorum þesser uilia at snua." Magus mællti: "Suo dreymde mik jnott, sem ek uillda sidzt, at Uiguardur uæri kominn." Keisari mællti: "Uist mun hann eiga allz koste uid oss." Skipin bar bratt at lannde; ok er þat eigi uonar lygi, at þar er kominn Uiguardur med .xij.c. manna. Þeir ganga fra skipi. "Ecke skal ueria lannd tialldit," segir keisari; "þuiat Uiguardur mun inn komazt, ef hann uill." Uiguardur geingur inn j tialldit med allt lid sitt, suo sem inn komzt. Keisara þotte þa unndarligt nòckut. Uiguardur tok af sier hialminn ok gekk fyrir keisara ok lagde hòfudit j kne honum ok bad hann af giora slikt, er hann uillde. Keisari uard gladur uid þetta ok kuad þar hofut sæmzt, sem adur uar komit. "Enn þu skallt ueita mer lid ok snuazt j ferd med oss ok allt lid þitt." [Viguarđr kuezt] þat giarna uilia. [Eru þeir] allir nu enir katuztu. Þeir Mark[varđr ok Ađalvarđr] voro eigi drep[nir].

[Nu spyria þeir] Ubbi ok Sigurđr ok Asmunndr, at Viguarđr var kominn. Vbbi mællti: "Nu [mun] Uiguarđr ẹtla at v[inna mikinn] sigr: fyrst mun hann ẹtla [6] at snuaz iliđ međ oss oc drepa keisar[ann; enn [7] siđan mun hann snuaz [i] moti oss oc drepa huert mannzbarn ok uinna sua undir sik huart[tue]ggia rikit." Litlu siđar f[retti Ubbi], er Vigvarđr var kominn iliđ međ keisara; þickir honum þa ovẹnkaz [8] um.

Liđr [af] nottin [9], ok kemr dagrinn; oc [hua]ta huarirtueggiu oc vẹnta ser sigrs, þeir er fyrri kẹmi a vòllinn. Slær nu imikinn bardaga ok akafa orrostu. Fell [mart] liđ af hvarumtueggium, enn þo mikclu fleira af þeim Ubba, þuiat liđs munr var allmi[kill]. Keisari oc Magus, Rògnvalldr oc Uiguarđr riđu þa framm

---

[1] mgıınñ (s over the line) *A* [2] til / til *A* [3] *Så A* [4] *Denna sida, den sista i A, är ganska nött och nedsvärtad, i synnerhet till den öfre delen, där det äfven finnes ett stort hål (jfr. not. 5 s. 39) utom smärre ifyllningar efter C, hvilka utmärkas genom [ ], har hela det med mindre stil trykta stycket (från r. 20 till r. 43) tagits ur sistnämda hds., ty af A kunna här endast enstaka ord läsas.* [5] sılgde *C* [6] *Ordet är otydligt A* [7] *Från [otydligt A* [8] *Otydligt A* [9] *Otydligt A*

allir senn. Imoti þeim riđv framm Ubbi Iarl, Sigurđr oc Asmunndr oc riddari .i., er Skialgr het; hann hafđi uerit fehirđir Vbba. Karl[1] keisari riđr framm moti 5 Sigurđi sva [snarp]liga, at Sigurđr fell þegar af hestinum; ok let keisari taka hann oc varđveita. Magus reiđ Asmunnd af baki oc [let] varđueita hann. Viguarđr reiđ at Skialgi oc tok annaʀi henndi um 10 hals honum ok greip hann or sauđlinum; annaʀi henndi tok hann undir fętr honum oc keyrđi [nu] hǫfđinu niđr uiđ vellinum; ok þyrfti hann eigi meira til bana. Rǫgnvalldr hafđi .x. alna langa 15 burtstǫng ok brodd litinn i. Hann reiđ at Ubba ok leggr stǫng[inni til] hans, sua at festi í herklęđunum, ok lyptir Ubba upp or sauđlinum oc setr burtstǫngina a kne ser; enn Ubbi sprauklađi[2] uppi a odd- 20 inum. Hann reiđ þa um allan vig vǫllinn međ Ubba. Þa laust herrinn upp heropi micklu. Gefz þa upp þat, er eptir var, liđs þeirra bręđra.

Karl keisari bauđ mođur bręđrum sinum til agętrar veizlu, oc sua Amunnda 25 sonum, ok einkannliga Magus Iarli, oc quađ Viguarđ hans rađum fylgt munndu hafa um þetta. Bręđr þágu þetta oc uoru leystir ibrott međ agętum giofum; ok uoro þeir iafnan uinir keisara oc sua 30 Amunnda sona. Foru þeir bręđr heim i Garđa [r]iki oc fengu ser sęmilig kuánfǫng. Viguarđr for heim til Dan merkr; ok uoru þeir keisari iafnan vinir siđan. Magus Iarl for ok heím i Strans borg. Hross 35 .ij. uoru tekin, ok uar bunndi[nn] s[inn] fotr Vbba uiđ huart þeirra, ok drogu þau hann um allt Saxlannd; oc var þat hans [bani][3]. Erlenndr Ubba son ok þeir Ađaluarđr uoru lannduarnar menn 40 keisara, ok feck (hann) huarumt[ueg]gia þeirra sęmiligt quanfang.

Ok lykr þar sǫgu Magus Iarls[4].

---

[1] *Skrifvet* k; *otydligt A* [2] *Bokstäfverna* p *och* k *äro otydliga A* [3] *Så C;* liflat *B* [4] Iarf *A*

Konraðs saga.

Kap. I.

ÞAT [1] er upphaf þessarar [2] frasagnar, at einn gofugur kongr [3] ried fyrir Saxlandi, sa er Rikardr hiet. Hann 5 atti at styra aullum heimi fyrir nordan haf. Hann war uitur ok uinsæll ok vel at sier gior; hann war sigursæll j orrustum, uitur ok sniallr j mali, frodur ok forsiall. Hann war kuongadur madur, ok 10 er æigi nefud kona hans. Þau attv .ij. born, ok hiet Konradr son þeirra, en Siuilia [4] dottir; þat var at agætum giort, hue fogur þau woru, af ollum þeim, sem þau sav. Konradr var elldri þeirra 15 syskina.

Rodgeir hiet einn gofugur jall. Hann war hinn mesti spekingur ok hinn bezti klerkr; hann kunni allra þioda tungur næliga j heiminum; ok suo er a kuedit, 20 at hann kunni allt þat, er madur matti manni kenna j þessum heimi. Hann atti sier konu ok einn son, er Rodbert hiet. Hann var nær allra manna giorfiligaztur ok uænstur; ok þat var talad, at honum lægi næst wm j þrottir wid Konrade. 25

Jallinn giorir heiman for [5] sina ok fer til fundar wid Rikard kong [3]. Honum war þar wel fagnad med allri aulvd; þuiat med þeim war hin mesta uinatta, ok þotti ke(i)saranum ecki rad radit, 30 nema hann riedizt wid hann jallinn. Nw bar hann wpp erindi sin vid kong [3] ok mællti suo: "Til þeirra hluta allra, er ydra tign iyki [6], væra ek skylldugur at giora. Nu em ek kominn a þessa ferd 35 þess erinndis, er þo er mier diorfung j fram at bera, at ek uil bioda þangat Konradi, syni þinum, til fosturs ok kennslu; ok þar med heit ek þui at kenna honum allann þann frodleik, er ek em 40 askynia [7] ordinn, ok ueita [8] honum, sem ek kann ok ek hefi uit til ok kunnattu,

---

[1] *Sagans början (till 45⁴) är trykt efter skinnb. 7, fol., å kgl. bibl. i Stockholm (i noterna kallad B)* [2] þ̄sʳa *B* [3] *Så B* [4] *Otydligt B* [5] fᵆ *B* [6] *Eller möjligen* wki *B* [7] askȳıa *(el.* askȳı*); blott de tre första bokst. äro säkert läsliga B* [8] ueı ta | ta; *ordet är på första raden afbrutet af ett hål B*

ok (j) aullum hlutum [uppfæzlu ok uidr uist[1], ok þar med allar þær j þrottir, er ek hefi numit, skal ek honum kenna." Keisarinn vard nu gladr vid þessa rædu, ok þetta leizt honum vel. Ok nu war buin ferd Konrads, ok fara sidan med godu yfir læti ok miklu[2] forvneyti þar til, (er) þeir koma heim. Þa lysir jall þvi fyrir hird sinni, at honum skal . . . . eptir þui huer þeckur, sem þeir uirda Konrad. "Rodbert, son minn, skal honum þiona ok draga glofa af hondum honum ok bera eptir honum klædi hans ok uopn. Enn mun ek fa til adra menn at þiona þier. Þu skallt ok allt uid honum uægia[3], ok suo skal ek þik uirda, sem þu giorir til hans." Rodbert kuezt æigi u bunari at þiona honum, enn fadir hans at bidia hann þess.

Konradr wex daguoxtum ok nemur j þrottir, ok geingr þat vel, suoat hann hafdi hveria numit, er sa framda. Rodbert er ok næmur at j þrottum ok kemzt þo huergi nær Konradi. Ok er hann getur þat at lita, leggr hann fyrir ser at nema at tala allar tungur; ok verdur hann algior j þessari jþrott. Þat war huortueggia, at Konradr beiddizt ecki at nema þessa jþrott, enda sagdi Rodgeir honum, at hann þyrfti þess æigi, ok kuad þat hætt, at madur tyndi þeim jþrottum, er hann hafdi adr numit, ef hann tæki at nema þær, sem ecki wæri þeim likar. Enn Rodbert idkadi þetta so miog, at hann kunni iammuel at mæla tungur annara þioda ok sina sialfs. Ok aungan frodleik liet hann wndan ganga, þann er fadir hans kunni honum at kenna.

Þessar woru jþrottir Konrads: þa er hann war j herskruda sinum ok hleypti sinum hesti sem a kafazt, at hann tok wpp gullhring med spiozs oddi sinum, er la a gotu hans, ok rendi æ hond sier. Ok suo nam hann hueria j þrott, at hann þotti framar leika en hinn, er honum kenndi. Sw war onnur j þrott hans, þa (er) hestur hans hliop sem skiotazt, at hann kastadi vpp bædi senn skilldi sinum ok suerdi ok hendi æ þannveg a lopti, at hann tok medalkafla suerdzins med þeirri hendi, er hann hellt adr a skilldinum, en skiolldinn tok hann med þeirri, er adr hiellt hann æ suerdinu[4]. Hann reid suo æ burt, at eingi lanndsz manna matti wid hann keppa. Su uar hin þridia j þrott hans, at þa er hann hleypti hestinvm sem mest ok odligazt, at hann stack nidr spiotinv ok hliop suo langt, at breidar ær gat hann med þessum hætti yfir stiklad. Adrar woru æigi smærri hans jþrottir, þoat þessar sie taldar. Þessa leika reyndi hann optliga ok margar adrar faheyrdar j þrottir.

Þa taulauduz þeir wid sin æ millum fostbrædr, at æigi wæri radit, huar sa væri, er þa sigradi. Rodbert mællti: "Huar sem uid forum, þa muntu æigi finna þinn jafningia j leikum ok burtreid-

[1] *Från* [*otydligt B* [2] *Otydligt B* [3] *Otydligt B* [4] skilldinum *B*

um ok j allri atgiorfi. En ef uiturligra[1] orda þurfi wid edur ymisligrar mælsku ok uizsmuna annara, þa mun ek þess uilnazt ‖[2] at ek skal keppa þat viđ flesta[3]; ok megvm viđ [þvi vel at slikv[4] veitaz."

En er þeir þickiaz [tamit hafa fyrir ser[5] allar iþrotir, þa senđir Rikarđr keisari orđ Rođgeiri[6] iarli, at hann senđi heim Konrađ[7]; þikir hann nv [teckit hafa allan þro(s)ka, afll ok vizmvni, ok nvmit allar iþrotir[8], er Rodgeirr kvnni honvm at kenna; ok þotti hann þa vel til feldr[9] at stiorna sinv veldi. Nv er ferd hans bvin virđvliga, ok veliaz til at fara međ honvm vænir menn ok vigligir[10], svara brœđr hans. Nv skilliaz þeir fostrar, ok melir hvar vel fyrir ađrvm; biđr iarl[11] Konrađ vera forsiá man vm rađ Rodbertz, sonar sins. Sva mælir hann viđ Rodbert, at hann skyli vera Konrađi hlyđin ok [fylgiv samr[12]. Hann lez sva gera mvnđv.

Nv fara þeir, vnz[13] þeir koma [til borgar Rikarđz keisara[14]. þeir ero saman .lx. vngra[15] manna. Viđ þeim er agætliga tękitt[16]. Ok setr Konrađr Rodbert ser it nætsta ok virdir engi mann sva sem hann ok lætr menn til fa [þeim at þiona virkvliga[17]. Op(t) gangga þeir til skemmv Silfie[18] tveir[19], ok tala þar syskinn þat, er þeim þotti gaman at.

Kap. II.

Elun[20] dag kemr keisari at mali viđ Konrađ, son sinn, ok mælti: "þat vilđa ek nv, at þv tækir at nema bækr frođar[21] ok mælscv allra[22] þiođa." Hann svarar: "þess þarf ek eigi, međan Rođbert er a lifi; þvi at hvergi[23] landa, er viđ komum, þa þarf ec eigi anars, en hann tvlki[24] mit mal; ok vil hann sva hvern lvt gera, sem hann ætlar, at mer skyli bezt[25] þickia[26]." Keisari svarar: "Trvir þv all vel Rodbert?" Konrađr svarar: "Eigi ræđr vm þat." Keisari mælti: "þat ræđ ek þer, at þv trvir betr sialfvm þer en honom. [Enda segi

---

[1] *Härefter* odr *öfverstruket B* [2] *Här börjar texten i skinnb. 7, 4:to å kgl. bibl. i Stockholm, hvilken hds. vi härefter följa, då ej annat anmärkes.* [3] flestalla *B* [4] *Från* [þa bađdir j samsinni *B* [5] *Från* [numit hafa ok sier tamit *B; i st. f.* hafa *har A möjl.* hafit [6] rođgsı *A* [7] son sinn *tillägger B* [8] *Från* [munu hafa feingit þroska afls sins ok numit hafa alla uizmuni þa *B* [9] fallinn *B* [10] *B inskjuter* ok ungir. Þeir woru nađliga [11] *Så B; saknas i A* [12] *Från* [fylgisamur *B* [13] þar til, at *B* [14] *Från* [heim j Saxland *B* [15] vngωa *A* [16] *Så* (= tekit) *A* [17] *Från* [at þiona honum uirduliga *B* [18] Siuilæ*(?)* *B* [19] .ij. saman *B* [20] .i. *A; kapiteldelningen saknas i A och göres här och i det följande efter B; detta kap. har i B haft en röd öfverskrift, som nu är oläslig* [21] *B tillägger* ok þann frodleik, er ađ þeim er ritadr [22] anra *B* [23] huar *B* [24] tali ok tulki *B* [25] betzt *(det första* t *underprickadt) A* [26] lika *B*

ek þat, at [1] halqve(m)ra [2] þicki mer þer vera þat, er þv berr ibriosti þer [3], en þat [4], er hann [5] veit ok þv att vndir honvm." [6]

Opt gengr Konradr ok Rodbert i skemv Silfie [7] ok skemtv [8] ser þar. Ok einhveriv [9] sini kemr Rodbert þangat; ok þa [10] mælti keisara dottir við Rodbert [i hlioði [11]: "þat skaltv vita, at ek em eigi heil, ok keni (ek) [12] þer þat; þvi at þv veldr [13]." Hann sanar þat ok spyr siþan, hvat til radz skal taka. Hon svarar: "þat mvn [raðz tekit [14], sem verðvkt er, at þv mvnt drepin vera, er þv hefir svikit fostbroþor þin, þan er þer vnni sem sialfvm ser [15]. En alz [16] þv spyr mik eptir [17], ræð ek þer þat, at þv segir til þessa Konraði, broðvr minvm, ok [biðir hann [18] liknar ok a sia [19]." Hann gerir nv sva [ok segir sin vendredi ok biðr hann litila(t)ligra(r) a sia ok liknar, ok þar með, at hann leiti við at svefia reiði fodvr hans [20]. Hann tekr þessv [21] þvngliga ok þikir hann sik svikit hafa ok sva foðvr sinn. En fyrir sakir þess, er hann hafði honvm vel ok trvliga þionat [22] iæskv ok verit ifylgð með honvm, þa lætr hann at ben hans, ok byðr þangat [vngvm monnvm ok vigligvm [23], vinnvm sinvm, ok selr þeim [24] til varðveizlv Rodbert, at faðir hans nai honom eigi, þot hann [sveviz eigi [25].

Einn dag heimtir Konraðr foðor sin a mal [26] ok qvez [vilðv tala [27] við hann; ok siðan ganga þeir [imal stofv .ii. [28]. Ok er þeir ero þar komnir, þa þegir Konraðr rið nockvra. Rikarðr konvngr [29] mælti: "Hvi qvaddir þv mik malz, enða [30] þeggir þv nv? eða vilðir þv ginna mick?" Konraðr svarar: "Heldr til þess, at ek vil segia þer þat, er þv veiz þo [31] aðr, at Almatigr gvð hefir mikla for [32] sia lysta i þvi, er hann hefir i þeisi [33] veroldini sett inna goðv menninna til þess at bætta yfir misverka vandra manna; en til þess [34] enna vanðv, at hinir meigi [35] a valt [36] syna vittvr leik sin ok goðgir(n)ð [37] ok þetta með [ymisom atgerðom [38] osiðv illra [39] manna. Ok syniz [þat opt, at inir goðv menninir hafa þa

---

[1] *Från* [ok *B* [2] halq^e^ra (= hallkvæmra) *A* [3] þinu *B* [4] hitt *B* [5] Rodbert *B* [6] *B tillägger* Þeir skilia nu at sinni. [7] Siuilie *B* [8] ſkeītv *A* [9] ein *öfver raden A* [10] *Så B;* þ *A* [11] *Från* [*saknas i B* [12] *Efter* kēı *har A ett* ꜝ *i raden; dock är intet tillsatt i marginalen;* e^s^ *B* [13] *B tillägger* þui [14] *Från* [or radazt *B* [15] *B tillägger* ok uirdi aungann þier framar sinna manna [16] þo er *B* [17] at *B* [18] *Från* [bid þier *B* [19] þar med, at hann leiti at sefia *(så!)* hugskot ok reidi fodr mins *B* [20] *Från* [*saknas i B; i ordet* 'lıtılalıgra' (= lítillátligrar) *står det senare* lı *öfver raden,* gr *är sammanskrifvet och otydligt A* [21] SeSv *A* [22] þıonaz *A* [23] *Från* [*saknas i B;* monnvm *skrifves* m̄m̄ *A* [24] þēı *A* [25] *Från* [sefizt æigi þegar *B* [26] tal *B* [27] *Från* [eiga skyllt mal *B* [28] *Från* [a malstefnu *B* [29] *Så A* [30] en þa *B* [31] *Saknas i B* [32] f^ω^ *A* [33] *Så* (= þessi) *A* [34] *I marginalen A* [35] *Så* (= megi) *A* [36] *Saknas i B* [37] goðg'ð *A;* godfysi *B* [38] *Från* [ymissu moti *B* [39] uondra *B*

mest liknat, er storligast hefir af verit gert [1]." Konvngr [2] svarar: "Slikt alt veit ek eigi ogerr en þv." Hann svarar: "Þat syniz opt, [sem mælt er [3], at 'spa er s(p)aks getta.' Nv þarf ei at hylia þetta mal le(n)gr [4], er [5] þo skal vp koma, at [6] þv komt at mali viđ mik ok letz þer eigi vel hvgr vm segia, hve [7] trvr Rodbert [8] mvndi vera mer. Nv hefir hann ok [9] hitt i þa*r* vendredi, er aldrigi mono losaz [10], nema hann nioti gæizkv [11] þinar [ok linlæka [12]; þviat hann hefir oletta gert Silfiam [13], dottvr þinna en systr mina." Konvngr [14] verdr reiđr miog ok mælti: "Dreppi sem skiotaz drotinn svickan!" Konradr svarar: "Þat mvntv heyrt hafa segia frođa MENN fra gvdligvm malvm, at hann vili eigi da*r*đa synđvgs [15] MANNZ, heldr lifi hann ok bætti fyrir [16] sinna mis || verka [17]. Syn þv nv þina milldi ok licna manni þessvm, er i þetta ohapp hevir ratađ [18], ok hyg at þvi, sem męllt er, at 'vpp skal [iarli gefa [19] eina sok'! Ok ef optaR hendir hann slikt, þa man hann eigi [at mer fa vndanmeli [20]." — "En [21] hann gengr vndan," segir konvngr [22], "þa se ec þat eigi sięđ, hvart hann man eigi stiga yfir þic međ sinvm velvm." Conrađr qvaþ þat eigi mvndv vera.

Nv skilia þeir feđgar. En Konrađr segir Rođbert, at hann skal hallda fiorfi [ok fę [23] fyrir sakir fođvr sins ok fara ór landi, ok belldr meiR i fiarska en miđr. Rođbert svarar: "KaN ec harđyþgi [24] fođvr þins at þvi, at þegar sendir hann menn eptir mer ok letr drepa mic, nema þv veitir mer þat skiól, sem ek villda ok fostra [25] þiN mvndi vara [26], at fara međ mer yr landi ok frelsa mic sva." Konrađr svarar: "Eigi er faþir miN slikr svicari sem þv, ok man hann þic eigi drepa." [En at bę́n hans let hann [27] bva skip .v. ok fa til [vaskligra manna ok vigkeNa [28]. Konvngr [29] frettir, hvat slikv [30] skal; en hann segir, at hann etlar ór landi ok [31] sýna sic ok sina at gervi viđara a londvm en þar at eins. Rođbert hittir fođvr siN ok segir honvm [til svabuins [32]; en hann biđr Rođbert vel fara, ok sagđiz meiR hafa sieđ fyrir hans hlvta, [þa er Konrađr for [33] þangat, en hitt, at konvngi [34] vęri i þvi sva mikit

---

[1] *Från* [þa þui meiri milldleikr godra manna, er þeir taka þolinmodligir motgiordir sinna . . . . manna*(?) B* [2] *Så AB* [3] *Från* [*saknas i B* [4] *Otydligt B* [5] ef *B* [6] *Saknas i B* [7] huersu *B* [8] d *öfver raden A* [9] *Saknas i B* [10] leysazt *B* [11] *Så* (= gæzku) *A* [12] *Från* [wid *B*; linlæka = linleika [13] Siuiliam *B* [14] *Så AB* [15] fynđvgf *A* [16] f^ω *A* [17] *Här börjar den andra handen i A och fortsätter till 48[34].* [18] hratad *B* [19] *Från* [gefa jarli *B* [20] *Från* [af mer undan mælltur, ef hann geingr nu undan *B* [21] *Så A* [22] *Så AB* [23] *Från* [sinu *B* [24] skaplyndi *B* [25] fostri *B* [26] vænta *(?) B* [27] *Från* [Konradr lætur nu þo at bæn Rodbertz ok *B* [28] *Från* [uaska menn ok uigkæna *B* [29] *Så AB* [30] slikt *B* [31] at *B* [32] *Från* [eptir þui, sem ordit war *B* [33] *Från* [j þui er hann baud Konradi *B* [34] *Så AB*

ueitt; ok bað hann eigi optaʀ svikia [þvilican drottin [1], sem Konraðr var.

Nv fara þeir siþan. Ok er þeir koma skamt fra landi, spyʀ Roðbert
5 Konrað, hvert þeir skolo hallda skipum sinum. En hann qvez ongan mvndv heim sekia [ne neinvm þiona oðrum en þeim [2], er rikaztr er i ollvm heiminvm; "en þar [3] er stol konvngriɴ sialfr [4]; ok
10 [skolo ver til Mikla garðz [5]." Sv ferþ var sva scravtlig [6], at þeir hofðv silki at seglvm, en reip með silfri snvin. Gylldir voro allir brandarnir [7] askipum þeiʀa ok sva hofvt. Scip þeiʀa voro [fáð með
15 steini [8] alla vega litvm. Ok var sv ferþ [fragerþvm virþilig [9].

Þeir breyttv sva til, at þeir sigldv at Garþinvm [ibiortv veðri ok vel syndv [10]. Ok þegar er Garz [11] menn sa sigling
20 þeiʀa, af bragðligri en aɴaʀa manna, þa foro þeir til strandar ok frettv, hverr fyrir skipvm reði. En engi kvɴi tvngv þeiʀa landz manna nema Roðbert; ok qvaþ hann Konrað, keisara son af Sax-
25 landi, [fyrir skipum raða [12]. Þeir toko hofn iStolpa svndvm. En er Garþz menn sogðv konvngi, hverr komiɴ var, bavð [13] hann gofgvm monnvm at bioða honvm þangat við ollvm forv nætvm sinvm til
30 sva langrar veizlv [14], sem hann villdi sialfr [15]. Ok er [þav orð [16] koma til strandar, þa segir Roðbert Konraði, at þeim [17] var heim boðit með mikilli ælverð at konvngs raði [18].

35 Ok [19] er þeir ganga heim, þa lætr keisari [20] leikara [21] ganga vt af borgini, ok leikr þar með allr lyðr: svmir svngv eða slogv horpvr ok simfon ok salterivm, en svmir barv kerti a mot þeim. Kon-
40 vngrin [22] sialfr geck [23] ok þeim at motti við allri sinni hirð.

Kap. III.

Ok með þessi [ini ðyʀligv [24] processiv voro þeir iborg leðir [25] ok i holl
45 konvngs. Rodbert mællti þa við Konrað: "Hvart vildv heldr, fostbroðir [26]! at ganga fyʀi ok sitia iðri ok svara ollvm konvngs spvrningvm ok aɴaʀa ᴍanna, eða sitia

---

[1] *Från* [slikan mann *B* [2] *Från* [nema þann *B* [3] þat *B* [4] j Mikla gardi *tillägger B* [5] *Från* [skal þangat hallda *B* [6] scravtlıt *A* [7] *Det andra* r *öfver raden A* [8] *Från* [foxut *(?)* med blæm steini ok gulum, raudum ok grænum ok brunudum ok *B* [9] *Från* [hin virduligazta *B* [10] *Från* [j fridu *(?)* uedri ok biortu *B* [11] *Saknas i B* [12] *Från* [þeim styra *B* [13] *I stället för* b *har skrifvaren först velat teckna* þ *A; B:* þa mællti kongr, at rikir menn skylldu bioda kongi þangat heim med ollu foruneyti sinu [14] uistar ok ueizlu *B* [15] þegit hafa *tillägger B* [16] *Från* [þeir *B* [17] honum *B* [18] bodi *B* [19] *Härefter har första handen skrifvit tre rader i A (till rad. 46)* [20] kongr *B* [21] leıka *A; B:* leika fyrir þeim med allzs kyns leikum; ok ganga nv allir wt leikarar ok adrir lydir, sumir med saungum edur horpum, sumir sinfonum edur sallterium ok gigium, sumir *etc.* [22] k̄n *A* [23] g^c *A* [24] *Från* [*saknas i B* [25] *Så (=* leiddir*) A* [26] *Härmed börjar åter andra handen i A*

ytri ok ganga siđaʀ ok sia[1] ec fyrir
spvrningvm ok svorvm[2]? Þvi at kyn-
lict man þickia, at ec gegivmz [a vallt
til svara[3] yfir herđar þer[4]." Hann lez
5 þat vilia, at Rođbert seti iþri ok svarađi
ollvm spvrningvm. Nv gerir Rođbert
sva, ok[5] sezt it nesta konvngi. Kon-
vngr spyʀ hann at nafni. En hann
svarar: "Ec heiti Konrađr; ok em ec
10 sonr keisara[6] af Saxlandi." — "En hverr
er [sa mađr[7], iɴ vęni ok iɴ tigvligi, er
sitr it nesta þer?" qvaþ konvngr. Hann
svarar: "Hann heitir Rođbert ok er sonr
Rođgeirs iarls, fostra mins." Konvngr
15 męllti: "Þat hefi ec heyrt[8], at engi mađr
vęri þer[9] iam véɴ iollv Saxlandi; en nv
hofvm ver þaɴ seɴ[10], er langt [gerir
vm[11] fram ikvrteisi ok yfirlitvm." —
"Þess var von at þer, konvngr!" (segir
20 Rođbert[12]) "at þv mvndir vitrliga til
iɴa; [þvi at hann er ockar[13] kvrteisari
ok leɢr nest mer i ollvm iđrottvm ok
at gervi; verþ ec iondvert[14] at leggia[15],
ađr en ec fa hann sigrat. En þat gerþi
25 at mvn vm virþing ockra, at minvm yfir
litvm ok at gervi var męiʀ vpp halldit
en hans; þotta ec ockaʀ framaʀ at kyni
ok ollvm[16] iđrottvm; var hann oc ockar
heimskari[17]; ok var hans af þvi siđr
getiđ, at hann þotti nesta[18] [heimdregi 30
heita[19] hia mer." Konvngr svarar:
"Hvert var yckart erendi || mest[20] aþetta **3**
land?" Rođbert męllti: "Ver spvrđvm
til yđaʀar tignar ok velldis; ok þotti oss
þo[21] gnoglig erendi, [þott eigi vęri 35
meiri en slik. Ver vorvm fvsir viđ yđr
at kynnaz; ok þottvmz ver af þvi virþ-
ing hliota mvndv oc vegsemđ[22], þar
sem þv ert gofgazt(r) konvnga iheimin-
vm.[23]" Konvngr spvrđi margs froþliga[24]; 40
en Rođbert leysti þat vel ok vitrliga
Konvngi virþiz hann vel af orđfęri siɴi[25]
ok vitrv, ok þickir hann margs aviti[26]
orđiɴ.

Rođbert lytr nv at[27] Konrađi ok 45
męllti: "Nv hefi ec tiađ[28] konvngi þina
virþing ok sagt honvm deili aþinvm iđr-
ottvm; ok þickir honvm mikils vm vert
of yfir lit þin ok [vm ađra þa hlvti[29]
er ec hefi honvm ikvɴleika[30] gert[31]." Nv 50
erv þeir þar vm hriđ; ok caɴ Rođbert[32]
konvngi at segia [marga hlvti i vizmvnvm
ok[33] frođleik; þickir konvngi at hans
hiali mikil skemtan.

---

[1] sitia *B* [2] forū *B* [3] *Från* [*saknas i B* [4] *B tillägger* hueriu sem suara þarf [5] at hann *B* [6] Rikardz kongs *B* [7] *Från* [*saknas i B* [8] .mˆ. (= mællt) *tillägger B* [9] þʳ *A* [10] sied *B* [11] *Från* [er wm þik *B* [12] *Tillagdt enligt B* [13] *Från* [hefir þu ok þat sann spurt, at hann er uænni ok *B* [14] j fram kroka *B* [15] vid hann wm j þrottir *tillägger B* [16] flestum *B* [17] heima elskari *B* [18] nesti *A* [19] *Från* [mega heita heimdragi *B* [20] hingat *B* [21] þat *B* [22] *Från* [at sea ydra tign ok uelldi *B* [23] *B tillägger* ok erum fusir uid þik at kynnazt, ok þottumz ver af þier uirding hliota mundu [24] *Saknas i B* [25] *Så AB* [26] auıtᵗᵗ *B* [27] j eyra *B* [28] fyrir *tillägger B* [29] *Från* [atgiorfi *B* [30] j kunnlegleika *B* [31] *B tillägger* ok fra sagt þinum agætum [32] a uallt *tillägger B* [33] *Från* [fra nockurum *(otydl.)* raukum edur *B*

Kap. IV.

MArgskonar giavar gaf Konraðr konvngi, ok letz Roðbert þer a valt honvm gefa. Konvngr spyʀ Konrað [1], hvi Roðbert, [fost broðir hans [2], greiði a valt giafir fram; en Konraðr [3] lez ongvm til trva at hirða sina gripi [4] nema Roðbert, fostbroðvr sinvm. Nv hettv þeir hiali [5] sinv at siɴi.

Konvngr atti ser dottvr; hon het Matthilld [6]. Hon var [7] qveɴa venst ok [storkostligvz, snyrtiligvz ok siðlatvz [8]. Allra þeirra specinga, er a Griclandi voro, þo [9] þotti hon fyrir hafa speki ok briost vit [10]; þvi at alldri voro þav vandqveþi [11] vpp borin fyrir hana, at eigi mvndi hon þar aþaɴ veg leyst geta, sem vitrligaz [12] þotti. Heɴi hafði ok snemmeɴdis [13] miok til nams [14] halldit verit; þvi at konvngr hafþi sent þangat ilond [15], er hann vissi mesta freði menn vera [16], ok let þa til sin fara ok keɴa henni allan froþleik, er þeir kvɴv [at keɴa [17]. Hon hafði oc ser af þvi [18] sva mikit nytt, at eigi faɴz [ne eiɴ [19] hennar iafningi at [vitrv ok froðleik i Grickia riki ok [20] viðara aɴars staðar. Konvngr vnni [21] henni mikit; ok var hann optt vanr at koma til steinhallar [22] hennar, [er af virkðvm var ger ok hon sat at savmvm sinvm [23].

Nv er þess getið, at eiɴ hvern dag gengr konvngr þangat [24]; ok heilsar Mattilldr vel foðvr sinvm ok letr [25] hann sitia hia ser; hann gerir oc sva. Hon spyʀ hann tiðenda, en hann qvez [þav mest [26] tiðendi kvɴa henni at segia, "[at her er [27] komiɴ Konraðr, son Rikarz keisara af Saxlandi, ins gofgazta [28] maɴz, með inv skravtligzta liði." Mattilldr spyʀ: "Hversv liz þer, faþir, aðaɴ [29] maɴ?" — "All vel," sagði hann; "þvi at hann er nesta [30] allra manna venstr ok virþiligaztr. Hann er oc [sva kvrteiss, sem slikan getr sizt [31]. En eiɴ hlvt hefir hann [32] fyrir alla þa, er ec hefi sięð ok sogvr fra heyrtt, at ec etla hann hveriom manni vitrara vera; ok hann kaɴ allar tvngvr at mela eigi verr ok helldr betr en þeir menn, er [her vaxa vpp [33] ok veniaz við [þa melskv [34]."

[1] *Saknas i B* [2] *Från* [*saknas i B* [3] Rodbert *B* [4] dyrgripi *B* [5] tali *B* [6] Mattilldr *B* [7] allra *tillägger B* [8] *Från* [kurteisuzt, þeirra er j Grick landi woru ok annars stadar *B* [9] *Bör kanske läsas* þá *eller uteslutas* [10] *Denna sats lyder i B sålunda:* Hun hafdi ok briost uid *(så!)* fyrir huern mann [11] uandrædi *B* [12] v'trlıgaz *A; i st. f.* r *är först skrifvet* l [13] *Saknas i B* [14] frodleiks *B* [15] ıld *A;* j lond *B* [16] fyrir vera *B* [17] *Från* [til *B* [18] þessum lærdom *B* [19] *Från* [neinn *B* [20] *Från* [uiti ne at audrum frodleik þar j Garda uelldi ne *B* [21] *Så B, saknas i A* [22] hallar *B* [23] *Från* [Stoll einn var gior af miklum hagleik, ok war hon þar uaun at sitia ıa, þa er hun sat jnni j hallinni *B* [24] til skemu Mattilldar *B* [25] bidur *B* [26] *Från* [morg *B* [27] *Från* [ok er her *B* [28] f *öfver raden A* [29] ıa þenna *B* [30] nær *B* [31] *Från* [kurteis madur *B* [32] mest *tillägger B* [33] *Från* [upp uagsa ok *(fel för* j*)* sinu landi *B* [34] *Från* [sina tungu *B*

— ["Sva hefir oss oc verit fra sagt," sagði hon. "Eða[1] hvi melir þv sva, faþir, at þv qvatt hann vera nęr allra manna uenstan ok virþiligstan? Þvi at sva hafa inir beztv kavp menn ok inir merkvztv[2] oss fra sagt, at [þeir hefði engi senn honvm (iam) veɴ i ne einv landi, þvi er þeir hofðv komit[3]." — "Sva hefi ec męllt," sagði konvngr, "at ec hefi ongan virþiligra litiɴ ne [véɴa ok[4] at ollv cvrteisara annan[5] en þaɴ, er sitr it nesta honvm. Þess ma ek sveria [of þaɴ maɴ[6] at ec hefi honvm engi seð tigvligra nę[7] kvrteisara. Ok sva man ec mela, at þótt almattigr gvð hef(ð)i mer þaɴ krapt gefit, at ec skapaða mic sialfr [a alla vega sva i yfirlitvm[8], kvrteisi ok friþleic[9], þa mvnda ec mik eigi[10] aɴan veg kiosa, en sia maðr er." Mattilldr męllti: "Eigi þarftv, faþir! at segia mer fleira fra honvm; þvi at iþessum orðvm þinvm ma ec skilia, at þv hefir honvm engi maɴ seɴ alstormaɴligra[11] ok kvrteisara [ok at ollv vaskligra[12]." — "Rett getr þv of þat," segir hann.

Nv gengr hann ibrot ok til hallar siɴar. En Roðbert spyʀ, hvert hann hafði verit; en hann segir. "Hvart er [sv kona allvén[13], herra?" qvað Roðbert. Konvngr svarar: "Þat hava menn heðra męllt, at eigi [þicki geta alvirþiligri kono[14]." — "Sva hevir mer verit fra sagt," segir hann. "Eða hve[15] vitr kona er hon?" Konvngr męllti: "Eigi[16] hovom uer enn þaɴ fvɴdit, er[17] raðit se, at [af henni beri vm vitrv ok vísdom[18]." — "Þaɴ veg hofvm ver oc [sogvr fra heyrðar[19]," [segir Roðbert[20]; "ok þat hava þeir menn męllt, er farit hava optliga[21] millvm Saxlandz[22] ok viðara hvar aɴars staðar, at eigi þickiaz þeir fvndit hava þat rað mer til handa, at þeim þicki mer fvllkosta fyrir sakir miɴar tignar [ok vitro[23], aɴars staðar en[24] her, sem er Mattilldr, dottir þin, — slikt þicki mer menn ecki || brotvm[25] deillt hava, — beði sakir viz mvna ok virþingar." — "Ma þat af þvi," sagði konvngr, "at her hefir ok verit slikt męllt, at eigi þetti[26] henni aɴars staðar fvllkosta nema þar, er Konraðr keisara son er af Saxlandi." Roðbert męllti: "Hvernog[27] mvndi vera, herra," segir hann, "ef ec [villda nacqvat hallda aþvi mali at biðia hennar? hvernog mvntv þvi[28] taka vilia?" — "Ef þeim er hnekt maɴinvm[29]," segir kon-

[1] *Från* [Enn *B* [2] rettorduztu *B* [3] *Från* [hann uæri allra þeirra manna uænztur, er þeir hofdu a nockuru landi sied. (er) þeir hefdi komit *B* [4] *Från* [*saknas i B* [5] aɴ/nan *A* [6] *Från* [segir kongr *B* [7] ok at ollu *B* [8] *Från* [at yfirlitum ok *B* [9] f'þleicſ *A*; uaskleik *B* [10] j aungan stad *B* [11] stormannligra *B* [12] *Från* [at ollu *B* [13] *Från* [hon alluæn kona *B* [14] *Från* [wæri aunnur jafnuæn *B* [15] huersu *B* [16] Aunguan *B* [17] at *B* [18] *Från* [hana muni sigra j uisdomi *B* [19] *Från* [helldur heyrt fra sagnir ganga *B* [20] *Från* [*tillagdt med B, saknas i A* [21] *Saknas i B* [22] ok hier *tillägger B* [23] *Från* [*saknas i B* [24] *I st. f.* n *är först skrifvet* r *A* [25] *Så B; något otydligt i A* [26] e *otydligt A* [27] Huersu *B* [28] *Från* [bæda hennar? edur huersu mundir þu þui mali *B* [29] rada kostinum *B*

vngr, "[er af gofgazti étt er [1], þa se ec henni hvergi fvllkosta. [En þo man ec hana rađa lata [2]." Rođbert męllti: "Forvitni er [3] mer a, konvngr!" sagđi hann, "at sia þessa kono ok heyra hennar orđa lag ok reyna hennar vitrv [4]. Var þvi [5] min for [hingat gior [6], at mer var forvitni at sia Mattilldi ok reyna hennar vísdom [ok viđfregia speki [7]." — "Vit skolom fara þangat a myrgin," segir konvngr.

[Nv liđr sa dagr [8]; ok of myrginn eptir dryckiv [9] ganga þeir konvngr ok Rođbert til steinhallar Mattilldar. Hon heilsar þeim vel [10] ok byđr [11] fađvr sinvm [at sitia [12] hia ser; en [siþan tok (hon) [13] stol ok setr [14] framan at ok męllti viđ Rođbert: "Sit þar [15], mađr!" sagđi hon. Hann gerir sva ok melir siþan: "Oll erv virđilig seti, drottning! iholl þiNi," segir hann. "En þo skalltv þat vita, at þa er (ek) var heima a Saxlandi međ feđr minvm, Rikarđi keisara, þa satv ađrir optaR [16] a forsętvm fyrir mer, en [sva at mer vęri skipat [17] aforseti fyrir ađra menn." Hon męllti: "Ef þv fort þess erendis mest imina holl at sia mín yfir lit, þa mattv þar alldri gioR lita [18], en sva at þv sitir fyrir mer ok horfir a mik. Mer hevir oc mikit verit sagt fra [19] þinvm vénleíc ok kvrteísi; ok þickiomz ec þic eigi aNan veg gioR sia, en þu sitir gegnt mer." — "Vel er slíkt męllt," (segir Rođbert), "ok vitrliga til fvndit, sem von var at þer, drottning!" Nv taka þav hial sín a milli; ok þickir henni eigi of sagvm fra hava verit sagt hans vitrv ok visdómi. En eptir þat hialar konvngr hliott viđ dottvr sina ok melir sva: "Hversv þicki þer sia mađr yfir (liz)? eđa hve vitran etlar þv hann? eđa hve þicki þer honvm orđ liGia?" — "Sva þicki mer," segir hon, "sem slica menn mvni sizt geta at frođleíc ok vizmvnvm, sem hann er. En mer liz hann allvirþiligr, sva þegar," qvaþ hon, "at sa er [helldr i véNa [20] lagi, er snogt berr af honvm. En a þicki mer vera skvGi nockvR [25] maNinvm, sa [er mer ma [21] eigi þickia iafn vel yfir liz, ef hann er [22] keisara son, sem elligar, ef hann vęri aNars manz son. Ok þicki mer þvi likaz, sem tendrat [23] se kerti ok breNi liosit allglatt i [24] fyrstv ok beri vel, en standi i miđio sva har skvGi nockvR [25], at fyrir þvi megi eigi liosit allvel breNa. En þo þicki mer mađriN forkvNar vel ivexti ok [ađaliga kvrteiss oc merkiligr [26], ok

---

[1] *Från* [sem gofgaztur er at kynferd ok allri tign jheiminum *B* [2] *Från* [*saknas i B* [3] wæri *B* [4] uizku *B* [5] ok af þui nockut *B* [6] stofnud fyrir onduerdu *B* [7] *Från* [*saknas i B* [8] *Från* [*saknas i B* [9] dryckı *A* [10] ok uirduliga *tillägger B* [11] byr *B* [12] *Från* [sæti *B* [13] *Från* [lætur taka *B* [14] setia at *B* [15] *Saknas i B* [16] *Saknas i B* [17] *Från* [mier war alldri skipat *B* [18] sea *B* [19] af (af sagt þ. v.) *B* [20] *Från* [j uænsta *B* [21] *Från* [at mier ma hann þo *B* [22] væri *B* [23] tandrat *B* [24] ⁊ (= ok) *A* [25] *Saknas i B* [26] *Från* [kurteisi *B*

þetti mer allvel, ef hann vęri iarls son,
eđa [hann vęri son nockvrs [1] fylkis kon-
vngs. En nv þicki mer hann eigi [vera
iafn yfir bragz mikill, sem [2] mer þetti
5 vera eiga, ef [3] hann er ens gofgazta keis-
ara son." — "En hvernog er þat, dottir?"
sagđi konvngr; "hversv vent villtv svara
þeim malvm, ef þessi mađr vill biđia
þin? Þvi at hann hefir þat [nockvt
10 talat [4], ok ec hefi þvi [eigi o vent svar-
at [5]." Hon svarar: "Ec vil eigi giptaz
fyʀ þessvm maɴi, en ec veít, hverivm
ec giptvmz. En allz ec hefi þat męllt,
at eç mvnda aɴat hvart ganga međ Kon-
15 rađi keisara . syni eđa ongvm ella, þa
mvn ec þetta eigi þverknyta. En þat
vil ec, faþir! at þv segir mer, hvarvm
þessa fylgir [optligaʀ meíʀ [6] liđit, eđa
hvarvm [þat þionar virkvligaʀ [7]." Kon-
20 vngr męllti: "All vitr kona ertv, dottir!
ok [vitrliga spyʀ þv ok [8] af mikilli for-
sia [ok varvt [9]. Sva letr allt liđ þeirra,
sem þat siai alldri hann [10] Konrađ, en
þeir erv þegar vppi allir seɴ, er Rođbert
25 vikz nockvr yr sinv sęti. Ok alldri hrytr
sva lítt a sko clеđi hans, at eigi [þeʀi
þeir þegar af [11] međ servđi ok skallati [12];
[sva þiona þeir honvm rekiliga." Matt-
illdr męllti: "Þa erv Saxar allt aɴan veg,
en ec hvgđa, ef þeir leɢiaz vndir fetr 30
invm otignara ok þiona honvm ok þeʀa
sár af scofotvm hans međ scallati sinv [13],
en þeir lati [14] eigi, sem þeir siae hofđ-
ingia siɴ. Nv þétti mer þetta mikillar
i sia vert. Ok [15] vil ec, at þv spyrir hann, 35
[hvi slict [16] sęti; . kvɴ [17] mer at segia,
hvat hann fiɴr til sliks!" Konvngr męllti:
"Saɴaz man þat, dottir! er allir landz
menn tala [til þin [18], at eigi fiɴiz i Grickia
velldi þer vitrari mađr, er þv skylldir 40
aþaɴveg [eptir geta lęitat [19] slikvm hlvt-
vm, hvatki er til beʀ."

Nv taka þar a̋ll sa(m)||an [20] at tala 5
[međan þeim þotti gaman at. Eptir
þat [21] ganga þeir til hallar. Konvngr 45
spyr Rodbert [22]: "Hversv virdiz þer tal
Mattildar, dottvr minar? eđa hve [23] vitr
þicki þer hon vera?" Hann svarar:
"Vel þotti mer [24] hon til orda taka of
mart hvađ [25]," segir hann; "en eigi veit 50
ek [26], hve divp sæ [27] hon er. En a þann
veg er, herra!" segir hann, "at mina mark
þicki mer at of vizmvni hennar eđa
orđa til tæki [28], er sa [29] sat [30] a adra hond

---

[1] *Från* [annars *B* [2] *Från* [yfirbrags *(så!)* mikill jafnt ok *B* [3] þar sem *B* [4] *Från* [hialad *B* [5] *Från* [nóck/kut wænt tekit *B* [6] *Från* [optar *B* [7] *Från* [er þionad virduligar edur astudligar *B* [8] *Från* [*saknas i B* [9] *Från* [talar þu *B* [10] þenna mann *B* [11] *Från* [muni þeir af þerra *B* [12] skarlati *B* [13] *Från* [*saknas i B* [14] lata *B* [15] Mattilldur mællti: "Þat *B* [16] *Från* [hueriu þat *B* [17] ok kunn (at segia mer) *B* [18] *Från* [*saknas i B* [19] *Från* [grafa eptir *B* [20] *Första handen börjar åter i A* [21] *Från* [wm hrid; ok er þeim þotti timi til, þa *B* [22] a þessa lund *tillägger B* [23] huersu *B* [24] *Härefter ett öfverstruket* þ *A* [25] *Så A; saknas i B* [26] *I A följer här ett öfverstruket* hev *eller* her [27] kona *tillägger B* [28] tok *B* [29] *Så B; A har öfver raden* þv [30] sæti *B*

henni[1], er hvert ord bæti, þegar er nækvt varđ misqvedit, ok leysti fyʀ[2] yr spvrningvm[3] minvm, en sva at hon hefđi nær[4] vpp qveþit. Þætv(m)z ek
5 þa gerr[5] vitta mega, ef viđ værim[6] .ii. saman þeira ᴍᴀɴɴᴀ, er nokvrra mallsnilđ kynni. En vist ætla ek hanna vel at vizmvnvm[7] bvna[8]." Hann svarar: "Sva mvn þer reynaz, [þvi helđr, er þv
10 veiz geʀ[9]."

Nv spyʀ Konrađr[10], hvert hann hafi verit vm daginn. Hann svarar: "Ek hefi, fostbroþir! leitatt vm þat, hvart keisari[11] vilđi gipta[12] þer dottvr sina, Mattildi.
15 Hefi ek sagt þeim fra þinni at gerfi ok vaskleik[13], [ok þina vitro fyʀir þeim tiad[14]. Taka þær þvi[15] allvel, ok er konvngr fvss [at gipta þer hana[16]. En hon er forsial, ok vil hon eigi giptaz[17] fyʀ,
20 en hon hafi adr litit[18] at gervi þina." Konrađr[19] mælti: "Veit ek, fostbroþir! attv[20] mvnt vel minv mali fylgia [nv ok opt[21]. En seg þv þat! hve vęn kona er hon?" Rođbert svarar: "Enga kono
25 hefi ek væni set ne at ollv listvligri." (Konrađr mælti:) "Allgott mvnđi þar at koma til hallar hennar." — "Eigi ræđr[22] vm þat," segir Rođbert.

Nv tekr Rođbert til orđa ok lytr i eyra konvngi ok mælti: "Þessi felagi
30 min," segir Rođbert, "hallar ordvm til at koma[23] til hallar Mattildar, dottvr þinar; en þat skvlvm viđ varaz mest[24], at hann getti[25] hana littit; þvi at honvm fylgia marghattaþar[26] nattvror[27], þvi at konvr[28]
35 megv varla bvgskotti sinv halđa, þegar hann sia. En hann er [akafa vifin ok[29] slægvitr; getr hann a marga vegga of þær[30] stilt; for bann miog[31] fyrir þær sakir or lanđi, at varla þottvz ᴍᴇɴn
40 vardveitt fa kost gæfvgra kveɴa fyrir honvm." Konvngr mælti: "Nakqvatt[32] væri mađrin a þaɴ veg i yfir[33] bragđi, sem tælir konnornar mest, at[34] hann er væn ok [virđvligr at sia[35]. En seg þv
45 mer þat! hvatd[36] kemr til þess, et[37] liđ þit lętr sem þat siai þig aldregi, en þat þionar Rođbert einnvm[38] fostbrođvr þinvm, ok er þat[39] þegar alt[40] vppi, er hann vigz nævkvr?" Rođbert mælti:
50 "Eigi er logit fra speki þini ok for[41] sia, hvessv [mikil er, (er)[42] þv vildir a alla

---

[1] heī *A* [2] *Prick öfver* ʀ *A* [3] $ſp^{\omega}$nıgv̄ *A; B har* manna *i st. f.* minv̄m [4] neitt *B* [5] g^{r} *A* [6] v^{S}rī *A* [7] j þrottum *B* [8] a *öfver raden A; B tillägger* ok uizmunum þeim, er kuennmanni heyrir [9] *Från* [*saknas i B;* geʀ *skrifves* g^{R} *A* [10] Rodbert *tillägger B* [11] kongr *B* [12] a *öfver raden A* [13] rauskleik *B* [14] *Från* [*saknas i B* [15] þinu mali *B* [16] *Från* [gefa þeir konuna *B* [17] heitazt þier *B* [18] sied *B* [19] *Härefter står ett halfutplånadt* l *(el.* ſ*?) A* [20] at þier mun vel fara ok þu *B* [21] *Från* [*saknas i B* [22] er ædra *B* [23] nockurn dag *tillägger B* [24] sem mest *B* [25] æigi *tillägger B* [26] m^{r}ghat^{r}þ̄ *A; saknas i B* [27] nattv$^{\omega}$or *A; B*: natturur þær, at konur *etc.* [28] k^{ω} *A* [29] *Från* [miog *B* [30] $þ^{S}$ *A* [31] o *öfver raden A* [32] k *öfver raden A* [33] y *öfver raden A; ordet saknas i B* [34] þuiat *B* [35] *Från* [uaskligur ok uigfimur *B* [36] *Så (=* hvađ*) A* [37] *Så (=* eđ*?) A;* at *B* [38] *Saknas i B* [39] *Saknas i B* [40] *Saknas i B* [41] f^{ω} *A* [42] *Från* [*saknas i B*

vega at hygia ok forvitnaz[1] [vm þat[2], er þer þikir isia vert, ok rasa[3] at engv [fyrir rad fram[4]. En allz mer virdiz, attv vnđraz slika lvti, þa mvn[5] ek nv fleira tala[6] verđa en sva, at[7] þorf[8] væri; ok er til þessa [saga lǫng[9]; at þat var [þar na[10], konvngr!" segir Rođbert, "at ek var senđr[11] til fostr(s) ok nams Rodgeiri iarli, fođr þessa mannz; ok fædvm(z) ek þar vp hrid nǫkvra. Hann var vel [viđ mig[12] ok kenđi mer margan visdom, þann er þv [mvnt naqvat[13] vitta mega af, at [eigi er skrok[14]. [Hann feck þena mann til at þiona mer nætr ok daga[15]; mer virdiz slikt mikils, ok vard međ ockvr vel. En nockvrrvm vetrvm siđar for[16] ek heim til fodr[17] mins, ok þessi mađr međ mer, [er ek kalla minn fostbroþor[18]; ek setta hann mer itt næsta, ok virđa ek hann mikils[19]. [En hann lǫnađi mer sva, at hann lagđiz međ Silfiv, systr mini, ok þar kom, at hon[20] for eigi ein saman ok kenđi honvm. Hann var þa til draps ætlađr[21]; en ek bad honvm friđar[22] fođvr min, sem ek kvna, en þat tiađi ekki. Ek sagđa þo[23], at[24] ek mvnđa hann eigi [vp gefa[25], ok ek mvnda veria[26] hann međ [þa menn[27], er ek feinga[28] til. En er fađir minn sa mik [i þessv[29] rađin, þa gaf hann vp þena mann þess[30] hatar[31], at hann skylđi or landi fara ok koma aldregi honvm iǫgsyn. Hann Rođbert vard[32] sva h(r)æđr[33], at honvm[34] þotti, sem fadir min mvnđi menn eptir honvm senđa ok latta dreppa hann. Ek veitta honom þat, sem nv mattv sia, [at ek for or landi međ honvm[35]. Ok er viđ hofđvm her verit hrid nǫkvra[36], þa þottiz hann sport[37] hafa, at flogv[38] menn mvndv hingat komnir vera at senđingo[39] fođvr mins, ok bađ hann mig lia ser lidit þar til, er annađ hvart væri, [at þat ryfiz, eđa hit ella, at þat yrđi vpp vist ok væri þeim a brot stokt[40]. En nv hefi ek liđit eigi siđan heimt til min. Ok er þer nv, konvngr! sog(đ) sagan međ rǫkkvm[41] ok retendvm[42]. En þo er eigi kynlik(t) of ina vitro mennina[43] ok ina forsialv[44], at slikt þæti vndarlikt, þar

---

[1] fωvitnaz *A* [2] *Från* [hui þat sætir *B* [3] rasar *B* [4] *Från* [fyr enn suo, at þu uitir uist, huat titt er *B* [5] *Härefter* nv *öfverstruket A* [6] rausa *B* [7] sem *B* [8] *I st. f.* o *har först skrifvits* v *A* [9] *Från* [bryn saga *B* [10] *Från* [þa *B* [11] selldur *B* [12] *Från* [til min *B* [13] *Från* [mt naqt *A* [14] *Från* [þat er skroklaust, sem ek segi þier *B* [15] *Från* [Iarl lagdi þenna mann vndir fætur ok feck hann mier til þionustu *B* [16] fω *A* [17] fordr *A* [18] *Från* [*saknas i B;* broþor *skr.* b°þor *A* [19] *B tillägger* ok liet ek hann laungum tala vid Siuiliam, systur mina [20] *Från* [Enn þat for so, at hon ward wanheil ok *B* [21] leiddr *B* [22] eirdar vid *B* [23] þa *B* [24] *Öfver raden A* [25] *Från* [fyrir roda leggia *B* [26] ı *öfver raden A* [27] *Från* [þeim monnum *B* [28] *Skrifvet* fıga *A* [29] *Från* [þess *B* [30] þeS *A;* til þess *B* [31] *Saknas i B* [32] var *B* [33] ordinn *tillägger B* [34] *Så B; saknas i A* [35] *Från* [*saknas i B* [36] nǫkωa *A* [37] *Så* (= spurt) *A; B*: þa spyrr hann [38] *Så* (= flugu) *A* [39] bodi *B* [40] *Från* [þeim a burt staukt, edur kuitturinn *(otydl.)* ryfizt *B* [41] *Så* (= rökum) *A;* sonnum rokum *B* [42] riettum dæmum *B* [43] ı *öfver raden A* [44] forsiala *A;* frodu *B*

sem hann er okkar væni, þo at hann hafi eigi við mer [vitro eða vaskleik[1]; ||
ok er sliks all vel leitat." Konvngr mælti: "Nv vil ek, at þv kallir til þin liðit; ok veit ek, at þat mvn [þegar verða[2] at þessi fra sogn." Roðbert mælti: "Varkvn er, at þv [spyʀir vandliga eptir vm slikt[3]; en þo þætti mer þv sliks eigi þyʀfa[4]."

Kap. V.

Siðar nækvrv lytr Roðbert at[5] Konraði ok mælti sva: "Nv þicki mer vænlik(t) vm[6], þviat konvngr qvez nu kolat[7] hafa malit við dottvr sina, ok qvad hana[8] hafa vel tekit sinv mali. Hann segir þær talat hafa tvær[9] hrið nækvra, ok leiz[10] hann hafa talit fyrir henni a marga vega, qvað eigi þer mvnðv finnaz iamn gæfgan mann, ne yckr baðvm i ollvm heimi, þegar er hann liði[11] ok fodr þinn. En hann lez spvrt[12] hafa, at menn voro komnir a þeim skipvm[13], er laggv við Stolpa svnð, þeir[14] er at okkvr spvrðv[15] vanðligga. En ek hafða ok aðr slikt heyʀt, at flvgv menn mvnði komnir a þeim skipvm. En nv þicki mer liklikt[16], at satt mvnni vera, [er konvngr hefir spvrt til þessa manna[17]; þickiv(m)z ek nv, fostbroðir! þyʀfa[4] þinar a sia, ok vilda ek, at þv leþir mer[18] lid þitt til fylgdar hrið nækvra[19], meðan eigi ryfz þessi qvitr; þvi at þetta er nv [al sanðligga[20]. En ek mvn avalt[21] þitt mal reifa i þvi, er ek mæ." — "Skylt er þat, fostbroþir!" qvad Konraðr, "at þv hafir lið mit þer til fylgdar, ef þv þickiz þyʀfa[4]." — "Þa gerir þv vel[22], sem mik vard(i)," segir Roðbert.

Nv lætr Konraðr lið sitt fylgia Roðbert hrið nækvra[19] ok þiona[23] honvm i engv veʀ en sialfvm ser; ok er hans boð kemr til þessa, þa gerir liðit sva. [Roðbert mælti þa[24] við konvng: "Nv mattv[25] sia, þegar mitt boð [kemr til, at þegar (er)[26] hvit mer at fylg(i)a." — ["Satt er þat," segir konvngr[27]. Roðbert helðr en a bonorðino við konvng; en hann lez eigi mvnðv hana gipta an[28] hennar leyfi[29]. "Ok hefir þv þar [enga gæfv[30] a; þvi at mer þotti hon vel at eins[31] taka þinv mali. Enda [varir mik, at hon vndriz, hvi[32] lidit fylgði þer eigi."

---

[1] *Från* [uizku ok uænleik *(utpl.) B* [2] *Från* [wppi vera *B* [3] *Från* [uilir uandliga wm slikt leita *B* [4] *Så* (= þurfa) *A* [5] jeyra *B* [6] þitt mal *tillägger B* [7] *Så AB* [8] *Så B;* h̄ *A* [9] t'ær *A* [10] *Så* (= læzt *el.* lézt?) *A* [11] leid *B* [12] ſpʷt *A; B:* Rodbert kuezt spurt hafa j annann stad [13] skıpv̄ *A* [14] *Så B;* þa *A* [15] ſpʷðv *A;* spyria ok at ockru lidi *B* [16] t *öfver raden A* [17] *Från* [*saknas i B;* spvrt *skrifves* ſpʷt *A* [18] *I marginalen;* m *nästan helt bortskuret A* [19] nækʷa *A* [20] *Från* [allsannliga sagt *B* [21] allt *B* [22] ok beint eptir þui *tillägger B* [23] a *öfver raden A* [24] *Från* [Einn tid mællti Rodbert *B* [25] þv *tillägger A* [26] *Från* [kom til þeirra ok til Rodbertz, at þat war þegar *B* [27] *Från* [*saknas i B* [28] utan *B* [29] rad *B* [30] *Så* (aungua gæfu) *B;* engʳ gæfʳ *A* [31] ı *öfver raden A* [32] *Från* [undradizt hon miog, at *B; i A står* hon *öfver raden,* z (*i* vndriz) *har öfver sig en prick*

Rođbert mælti: "Nv (er), sem ek sagđa
þer, at konan [1] er væn ok virdvlig [ok
vittr at nami ok at hanyʀđvm [2], en eigi
alldivpsæ. Ma vera, at henni þicki ser
5 fysiligra sakt [3] fra Rođbert, fostbroþvr [4]
minvm, ok ætli hon ser þat rađ eigi
siđr [5]. Vilđa ek en, at viđ færim [6] til
hallar hennar ok leitaþvm [7] þessa mals."
Konvngr lett [8] þat vera skyldv, þegar
10 sem hann vildi. En er þeir geraz þangat
at ganga, þa spretr vp alt liđit ok fylgir
Rođbert. Ganga þeir nv til ste(i)n
hallar Mattildar ok skipa holina. En [9]
Konrađr var .i. eptir, þa þotti honvm
15 daflikt, er hann matti viđ angaɴ mæla,
er þar var i holinni; verdr nv gengit [10]
vtt stonđv [11] siđar ok gengr nv til hallar
Mattildar ok in i holina ok a mit golf [12];
þa nemr [13] hann stađ ok litaz vm, getr
20 ser hvergi rom [14] sett. Hann var bvin
tigvliga [15]; hann var i gvþvefiar kyʀtli,
þeim er allr var gvllofin [16] ok ger han-
yʀđvm, bvin gvllhloþom alt [17], þar er
bvningr [18] þotti bæta a honom; ok var
25 þat [al mikill [19] gersimi. Sinn gvll hring
haf(đ)i hann a hvari henđi [20]; þeir voro
[gvll gođir ok [21] gerfir forkvnliga [22] vel.
Hialm gvllroþinn hafđi hann a hofđi ser;
[hann var [23] viđa gimste(i)nnvm setr [24].
30 Sverđ hafđi hann i henđi ser; ok voro
þar hiolt or gvlli steypt, [er at voro, en
skalmin var kveykt viđ [25]; vafđr [26] var
međalkaflin međ rađv gvlli ok hvitv
silfri; [gimsteinnvm dyʀligvmm voro þar
35 hiolt set [27], ok var sa gripr [agætliga
gođr [28]. En er Mattildr [gat þan mann
at litta [29], er af ollvm bar, þeim er hon
hafđi set, þa litatz hon vm, ok tok vp
it næsta ser .ii. ᴍenn ok feck þeim annađ
40 sæti; en hon leit vttar ok drap henđi
sinni i sętit hia ser. En [30] hann sa, at
hon bođ [31] honom at sittia ser it næsta,
þa gek hann þangat, ok sat þar allan
dagin igegnvm. Mattildr horfđi longvm
45 a hann, ok leiz henni ᴍađrin afbragđ [32].
En er Rođbert sa þetta, lat hann i eyra
konvngi ok mælti: "Þetta er mikil þarf-
larsa, konvngr! [er þessi foru natr min
er her komin [33]. Ok þicki mer nv
50 narkvt sannaz þat, er (ek) sagđa þer,
at ollvm konvm brygđi viđ, er hann sia;
þvi at Mattildr, dottir þin, setti hann
(a) ađra hond [34] ser, ok horfir hon long-
vm a hann. En þat er vitvant at fa

---

[1] kan *A* [2] *Från* [*saknas i B* [3] sagt hafa verit *B* [4] fostboþs *A* [5] *B tillägger:* til yndis, þoat madrinn sei eigi miok at morgu uanndadur, en þar sem ek em, þoat ek sie ockar meir borinn [6] færs *A* [7] *Så A* [8] *Prick öfver det sista* t *A* [9] ok er *B* [10] gēkgıt *A;* honum nu reikat *B* [11] *Så* (= stundu) *A* [12] gofl *A* [13] nefr *A* [14] *Så* (= rúm) *A* [15] vel ok uirduliga *B* [16] gvll/hofin *A; i B saknas detta och de 3 följande orden* [17] *Saknas i B* [18] bvnıgr *A;* buning *B* [19] *Från* [hin mesta *B* [20] henđı *A* [21] *Från* [*saknas i B* [22] for *skrifves* fω *i A* [23] *Från* [ok *B* [24] settan *B* [25] *Från* [ok war kuikr mannfai :a þeim grafinn *B;* kveykt *skr.* keykt *A* [26] vafs *A;* vafinn *B* [27] *Från* [*saknas i B* [28] *Från* [med aullu agætligur *B* [29] *Från* [sa þenna mann *B* [30] Ok er *B* [31] *Så* (= bauđ) *A* [32] afbωgr *A;* vel *B* [33] *Från* [at sea minn fielagi hefir hingat reikat *B* [34] hon *B*

varaz hans [tælvr ok mar(g)skonar natvrvr [1]. Vilda ek, at við gætim þess [2]." — "Ekki mvn til [3] saka," segir konvngr, "ef eigi verdr optar; en [4] þæ megv ekki við mælaz." (Roðbert mælti:) "Miklo ero [mar(g)hatadar(i) hans nattvrvr ok slegþar qveykor [5], en sva at þat megir þv hyggia, er með þer hefir goða eina [6] [nattvrv ok (veizt) til engrar fiolkvnlig(r)ar flærþar [7]."

Kap. VI.

EPtir þetta tokv þæ konvngr ok Mattildr ok Roðbert tal sin a mili, ok helðr Roðbert [en a þessv mali [8] at bidia hennar. Hon tekr þa fiR [ok fiR [9] ok vil lit þetta tala. "Ek em vng," segir hon, "ok ofroð at vizmvnvm, at [10] þvi sem konvngs barni [hæfi at vera [11]."

7 En er þeir hofðv || þar verit þa stvnð, sem þeir vilðv, þa ganga þeir til halar, ok mælti Roðbert við konvng: "Aldrigi hefir Mattildr tekit minvm malvm iamfiaRi [12] sem nv; ok vggi ek, at hon se nv heillvt af flæ(r)ðvm [13] Roðbertz, fostbroþvr [14] mins. Mvnv við verða at leita [i of þetta nokvrra bragða [15]." Konvngr mælti: "Hvi skvlo við eigi ðrepa hann?" Roðbert svarar: "Eigi nenni ek [þvi, at við verdim i þessv beriR [16], meðan [17] Menn sia engar sakir til [meiri, en en ero [18], ok verit aðr i minni ferð; [en allt skal honvm fyRir eit koma [19]."

En er þeir komv vnðir borð, þa lytr Roðbert at Konraði ok spyR, hvessv honvm litiz a Mattildi konvngs dottvr. "Vel liz mer a hana; ok þotti mer þar Gott at koma i holl [20] hennar," segir Konraðr. "Eða [hvað feR nv fram vm bonorðit? [21] hve vænt er nv tekit [22] minv mali?" Roðbert mælti: "[Vel þicki mer nv þat vera [23]; en hon leiz [24] þo sia vilia aðr nockurar [25] iþrotir þinar; þvi at ek hefi þar mikit af sakt."

Nv skilia þeir sit tal. En stvndv siðar mælti Roðbert við konvng: "Fin ek nv af vm ræðv Roðbertz, fost broðvr mins, at honvm hefir vel virz [til Mattildar [26], bæði at ytir littvm ok kvrtęsi [27]." — "Matti [28]," segir konvngr; "en þarf læsa þicki mer, at hann [lifi lengi [29], ef hann er fiolkvnigr."

---

[1] *Från* [talar *(el.* tálar*)* *B* [2] til nockut, at æigi yrdi suo optar *B* [3] *Saknas i B* [4] þuiat *B* [5] *Från* [mʳgfalldadrˡ ok mʳhættadrˡ h̄ slægdir *B;* nattvrvr *skrifves* nattvʷr *A* [6] ēna *A* [7] *Från* [uitru, enn ueizt til aungra flærda *B* [8] *Från* [fram *B* [9] *Från* [*saknas i B* [10] eptir *B* [11] *Från* [heyrir *B* [12] a *är otydligt A;* jafnlitt *(otydl.)* *B* [13] suiksomum tæalum *(otydl.)* *B* [14] foſtbᵒþˢ *A* [15] *Från* [nockura rada *B;* nokvrra *skr.* nokʷa *A* [16] *Från* [at verda ber at þui *B* [17] munu *B* [18] *Från* [þess, ok hann hefir *B* [19] *Från* [ok . . . . sea . . . . miog til min *B* [20] *I st. f.* h *synes* k *först varit skrifvet A* [21] *Från* [*saknas i B* [22] suarat *B* [23] *Från* [Alluel *B* [24] *Så* (= læz *el.* léz) *A* [25] nokʷar *A* [26] *Från* [Mattilldur, dottir þin *B* [27] *Så* (= kurteisi) *A* [28] þat *tillägger B* [29] *Från* [gangi þangat optar *B*

Of myʀgininn[1] þa er ðrykiv var lokit, ganga þeir konvngr ok Roðbert i malstofv ok lid Konraðs með þeim. En Konradr var .i. eptir ok gengr vt stvndv siðar or holinni[2] ok hogði[3], at þeir konvngr mvndi gengit hafa til stein hallar Mattildar, ok ferr hann þangat. Mattildr byðr honom til settis[4] [sem in fyʀa dag[5]. En er hann hafði þar skama stvnd setit[6], þa tekr Mattildr [eit eski[7], er stod hia henni; þat var allt gylt ok gert forkvnliga[8]. Hon tekr þar[9] or pvss fagran[10] ok st(e)ypir[11] i kne honvm[12]; ok voro þar i blod samfost .lxx.[13]; a þessvm blodvm voro ritaðar[14] [tvngvr .lxx.[15]. Ok litr hann a bloðin ok finr þar eina[16] þa tvngv, er þa kvnnv bæði. Ok tekr hon þa til orða ok mælti: "Nv er vena[17] vm[18]," segir hon, "er ver[19] skvlvm tala mega[20] við þena maɴ; eða hvert er namn þit?" Hann svarar: "Ek heitti Konraðr," segir hann. "Sva iamt[21]," segir hon. "Þikir þat gott nafn," segir hon, "a yðrv landi?" Konraðr svarar: "[Eigi heyrða[22] ek þat nafn þar illt kallat[23]." — "Hverr er faðir þin?" segir hon. "Rikarðr heitir[24] hann ok[25] er keisari yfir ollv Saxlandi," segir hann. "Eigi þickiz ek en vitta[26]," segir hon; "hvart erv þeir[27] e(i)nir ᴍenn a þvi landi, er Konrað(r) heita[28] ok erv Rikards synir[29]?" — "Eigi visa ek þess vanir," segir hann[30]. "Sva þicki[31] mer," segir hon, "sem allir virdingga[32] ᴍenn landz ydars vili sva[33] he(i)ta; [eða ero fleiri keisarar a þvi landi en .i.?" segir hon. "Eigi veit ek þess vanir," segir hann. "En þvi spyʀ ek þessa," segir hon, "at[34] her er komin ᴍaðr annar ok nefniz Konraðr ok leiz[35] vera son Rikards keisara af Saxlandi. En þvi gef[36] ek mer[37] grvnð eptir, hver þv ert, at þessi maðr hefir beðit[38] min; en þeir lvtir erv[39], er ek hefi[40] grvnat hann, hvart[41] hann[42] mvndi vera Konraðr eða eigi. En trvir faðir minn[43] honom fastliga. [Eða hvad mana er hann?[44]" Konraðr segir: "Hann er fostbroþir min ok heitir Roðbert ok er son Rodgeirs iarls, fostra[45] mins." — "Þat var oss

---

[1] myʀgın *A* [2] *Öfver* nn *är ett tvärstreck A* [3] *Så (=* hugði*) A* [4] ſetiſ *A* [5] ***Från*** [hia sier med sama hætti ok fyrr *B* [6] ſētıt *A* [7] ***Från*** [til eins eskiss *B* [8] for *skrifves* fω *A;* forkunnar vel *B* [9] wpp *tillägger B* [10] mikinn ok fagrann *B* [11] wr *tillägger B* [12] sier *B* [13] *Saknas i B* [14] rıtatr *A;* ritnar *B* [15] ***Från*** [.ij. tungur ens átta tigar *B* [16] ēna *A* [17] *Så (=* vænna*) A* [18] *Saknas i B; i A följer* fē *öfverstruket* [19] *Så B; i A öfver raden, otydligt* [20] a *öfver raden A* [21] jafntna *B* [22] ***Från*** [aunguan veit *B* [23] kalla *B* [24] hS *A* [25] *Öfver raden A* [26] til fullzs uita *B* [27] þ̲ *A;* þier *B* [28] hSta *A* [29] *Så B;* .ſ. *A* [30] *B tillägger* "Eru þo fleri keisara synir ꝏ þui landi?" segir hon. "Æigi er þat jminu uiti," segir hann. [31] uirdizt *B* [32] v'ıɴdïga *A* [33] Konradr *B* [34] ***Från*** [þuiat *B* [35] *Så (=* læz *el.* léz*) A* [36] gref *(g*ef*) B* [37] suo mikinn *B* [38] *Öfver raden A* [39] sumir *tillägger B* [40] i *öfver raden A* [41] *Så B;* hvSt *A* [42] *Öfver raden A* [43] *Öfver raden samt i marginalen A* [44] ***Från*** [*saknas i B* [45] foſtω *A*

sakt, atv værir sa maðr," segir hon; "en sa, er þv kallar Roðbert, væri Konraðr keisara son." — ["Visarri erv þa aðrir menn en ek," segir hann, "ef ek veit eigi, hverr faðir minn er."[1] — "Meir þicki mer þetta vera at likenðvm," segir hon, "fyrir flęstra[2] lvta sakir, bæð(i) fyrir sakir vænleik(s) ok kvrteisi, [fatabvni(n)gs ok herklæða[3]. En þ(at)[4] veit ek, at faðir[5] min mvndi sva fremi þvi fastliga[6] trva af minvm [firir tælvm[7], ef hann ætti við þan vm, er langt (væri)[8] of hann fram at vitzmvnvm eða ordfæri." Hefr nv vp alla sogvna, er[9] þær haofðv við atz. "En fadir minn[10] hefir mer en ecki sakt, hve hann hefir at [komiz at liði þinv[11]. En ek þikiv(m)z[12] vitta, at þvi hefir þv ecki vpp[13] haðit[14] þessi[15] mælskv, [er ver hofvm[16], attv vilðir at[17] trvleikvm reyna fostbroþvr[18] þin ok vitro konvngs ok mik at speki. [En ek hyg, attv mvnir nvmit hafa tvngv at landz monnvm her[19]. En þat skaltv vitta, at faðir min ætlar þig Roðbert ok trvir hann ollvm slægdvm þeim, er honvm segir Roðbert." Konraðr mælti þa: "Vel segir þv, drotning! ok vilða ek, attv gengir eigi þeim orðvm a back, er þv hefir mælt, attv mvnðir [æ(n)gvm giptaz nema[20] Konraði keisara syni."

Nv sittia[21] þær þan[22] dag ok tala mart; en of aptanin gengr hann til hallar. Roðbert, fostbroþir hans, spyr, hvert hann hafði verit of dagin. Konradr segir honvm. Roðbert mælti: "þess at bætr, at þv skeptir[23] þer þar optar[24]. En eigi veit ek, hvart[25] keisara þikir nokvt gagn i, at[26] || við[27] farim þangat einir saman. [En þat leyfir (hann)[28] okr at fara með ser. þat er [oc tizka viða heðra[29] ilondvm, at eigi skolo[30] þeir menn optar siazt en of sin, er raðvm skal með raða, aðr en þeirra brvllavp er gert. þickir þat hétt vera, ef menn erv eigi raðnir iskapsmvnvm, at hann[31] fini nockvt þat, er honvm[32] þicki at. Nv villda ec, fost broðir! at þv sannaþir þat, er ec hefi fra þer sagt ok fyrir

---

[1] *Från* [Konradr mællti: "At uisu uita allir minir forunautar, at ek er son Rikardz keisara af Saxlandi ok heiti Konradr." *B* [2] r *öfver raden A* [3] *Från* [ok klædabunadar ok heruopna *B* [4] þo *B* [5] faðˢır *A* [6] *Saknas i B* [7] *Från* [fortaulum *B* [8] *Tillagdt enligt B* [9] huersu *B* [10] *Öfver raden A* [11] *Från* [orkat at kalla til sin lidit *B* [12] v *öfver raden A* [13] *Det förra* p *är sammanskrifvet med* v *A* [14] halldit *B* [15] þ̄eSı *A*; þinni *B* [16] *Från* [*saknas i B* [17] *Härefter* v' *öfverstruket A* [18] -þˢ *A* [19] *Från* [enn æigi hitt, at þu mundir eigi numit hafa tungu hier, suo at landz menn skili *B*; *i A betecknas* monnvm *genom ett* m̄ *öfver raden och ett i marginalen* [20] *Från* [æigi med odrum ganga enn *B* [21] skemfta *(så!)* sier *B* [22] allann þann *B* [23] *Så* (= skemtir) *A* [24] *B tillägger* ef þier þikir skemtiligt [25] *Så* (huᵒt) *B*; hvˢt *A* [26] *Upprepadt i början af nästa sida A* [27] *Andra handen tager här åter vid A* [28] *Från* [þo at hann lofi *B* [29] *Från* [tidazt hier *B* [30] skuli *B* [31] annat huort *B* [32] *Saknas i B*

keisara[1] rétt, [at þv syndir honvm[2] þinar iþrottir, þer til tignar ok fregđar, en þeim til skemtonar, er sia. Villda ec, at þv riđir amy(r)gin vt af borgiɴi, ok ger[3] fyrir sakir þins litilletis ok benar konvngs!" Konrađr qvaþ þat[4] skyldv, er þeir[5] beiddv.

Þa męllti Rođbert viđ konvng: "Nv lez hann [þat mvndv veita, er ec beídda[6]; þvi at hann trvir nv þvi, at þer þicki engi mađr sva leica ok a bvrt riđa sem hann. Skalltv nv a myrgin moz[7] qveþia ok almenningi[8] vt biođa. Man hann þa a marga vega ser breýta ok veýcliga[9] lata; man hann þat hyggia, at ollvm þicki at hans leikvm mikit gaman." Konvngr qvaþ þat vera skolo.

Ok of morgvnin er sva gert. Konrađr byz at[10] leica; [hann ferr ibrynio ok byz frekuliga; hon var harđla ramlig ok hafđi lit ens bezta gvllz; þat var callat, at varla metti henni sakir natvrv vapn granda[11]. Hann gyrđi[12] sic þvi sverþi, er Trani hét; þat var allra vapna bitraz[13]. Hialm setti hann ahavfvt ser; hann var allr gylldr[14] ok settr þeim[15] steinvm[16], er[17] honvm mattv eigi iarn granda. Skiolld[18] tok hann [ser ihond[19], þaɴ er a var [skrifat et o arga dýr[20]; honvm mattv eigi lagvapn granda ne[21] in hvosvztv[22] hoɢvapn, [sva var hann[23] gerr agetliga. Spiót[24] sitt tok hann; [ok eptir þat stigr hann[25] abac hesti sinvm, er Lęttfeti[26] hęt; hann var allra hesta[27] [skiotaztr ok hogfęraztr, ok honvm var gott at stýra[28]. En er hann var abac komin[29], þa[30] þotti [hann ollvm yfir manligr ok[31] af ollvm bera, [er þeir hofđv set[32]. Hann riđr nv vtt af borginni [ok leikr[33]. Engi var sa þar, at til [iams leiki viđ hann nokvr(n)[34] lott[35], [hvart er var bvrt reiđ eđa ađrar iþrotir[36].

En er hann hafđi leikit, sem hann vilđi, þa riđr hann [i skog ok skemptir ser. En of aptan siđla riđr hann heim[37],

---

[1] kongi *B* [2] *Från* [wm þina atgiorfi, ok syn nu *B* [3] giordir *B* [4] þegar vera *tilllägger B* [5] þ̄m *A; B:* þeir uillldu [6] *Från* [herra! giora mundu, sem ek uillda *B* [7] þings *B* [8] almuganum *B* [9] kuikliga *B* [10] nu til at *B* [11] *Från* [*saknas i B, hvilken blott nämner hjälmen, svärdet, skölden och hästen (så ordnade)* [12] gvrđı *A* [13] bezt ok bitrazt *B* [14] gylld. *A;* gylltur *B* [15] þ̄r *A; saknas i B* [16] i *öfver raden A;* gimsteinum *B* [17] *Saknas i B* [18] skıodd *A;* skiolld sinn *B* [19] *Saknas i B* [20] *Från* [markadur leo *B* [21] en *A; i B saknas detta och de tre följande orden* [22] hvofyztv *A* [23] *Från* [hann var ok *B* [24] p *öfver raden A* [25] *Från* [hann biozt sidan frækiliga til wt reidar. Stie hann nu *B.* [26] liettfeti *B* [27] hestra hesta *(det senare öfverstruket) A* [28] *Från* [beztur ok huerium hesti hogfærari ok fimari *B* [29] *Så (- mī) A* [30] *Härifrån har första handen åter skrifvit ett stycke (till 62[33]); före* þa *har den skrifvit och åter öfverstruket* en er *A* [31] *Från* [flestum hans yfir lit ok bunadur *B* [32] *Från* [þeim þar mætti sea *B* [33] *Från* [*saknas i B* [34] *Från* [jafns feingi wid hann ridit ne leikit wm neinn *B;* nockvr(n) *skrifves* nok^ω *A* [35] *Så (= hlut) A* [36] *Från* [*saknas i B* [37] *Från* [heim wm aptaninn sidla *B*

ok finr þa hliđit[1] oppit; ok þvi nǫst
riđa[2] at honvm .ii. bla menn. Þeir
voro illiligir, gvlar voro tenr þeirra, en blat
andlit ok sva henđr ok [þat allt, er
5 bert[3] matti sia a þeim, nema ꜹgv: þꝛ
voro hvit. Þeir leggia til han(s) baþir
senn; ok fær hann[4] borit af ser, en hogr
[þegar til annars ok af[5] hof(vđ)it; en
þa skiptir brat vm[6] viđ anan; ok sigrar
10 hann [ok þan[7]. Ok þvi næst tekr
hann hesta þeirra ok hefir međ ser, ok
riđr i borgina ok[8] til hallar Mattildar,
ok synir henni hofvđin[9]. Hon mælti:
"Mikla giptv[10] hefir þv međ þer; en þo
15 vgir mik, at slæg(đ)[11] ok bragđvisi[12]
Rođbertz stigi yfir þig." — "Eigi mvn
þat vera," segir hann; "helđr mvn sa in
sami almatigr gvđ latta mik optar sigra[13]
hans þrotir[14], er let mik stiga yfir þessi
20 troll."

Nv gengr hann [i hollina ok inar
eptir, vnz hann kemr[15] fyrir konvng.
[Reiđv stoll stod fyrir konvngi[16], ok voro
dreka hofvt a; þꝛ tok(v) sva hatt[17] vp,
25 at þꝛ bar hęra en borđit. Hann[18] var
akafa[19] reiđvligr; hann festir hofođin [a
stols hof(v)đin[20] ok stigr [eptir þat[21]
vndir bo(r)đin[22]. Hliođ drepr or [hird
monnom[23] alt, ok vndraz, [hvi hann
skyldi iborg komiz hafa[24]. Konvngr 30
mælti viđ Rođbert: "Afrex[25] mađr er
þessi," segir hann, "hve mikit þrekvirki
hann[26] hefir vnnit. Ok[27] skiptir tveimr[28]
vm þat," qvat konvngr, "at anat hvart
er, at hans gefa man hann avalt styđia, 35
ok honvm man osigranlig[29] gipt[30] fylgia,
er[31] hann man eigi fyrir lata, međan
hann lifir; eđa [hitt ella, at honvm man
fylgia[32] nattvra, er ecki vęri orđ eptir
sendandi[33], međ[34] marghattvđvm velvm. 40
Þvi at ver reyndvm of[35] þa menn, er
ver villdvm (lifs)[36] varna, — þótt margir
vęri saman ok skylldi etia viđ anan
[þessa dolga, ok þyrfti þeim ongvm
lifs at venta; þvi at giorfalla sigraþi 45
hann[37]. Ok þott .lx. ina voskvztv ridd-
ara riđi amot [þessvm .ij. bla monnvm[38],
lagv þeir[39] eptir, er þessir settv vndan
litt[40] sarir. En nv skylldi sia .i. mađr
hafa stigit yfir þa bađa[41]." Rođbert 50

---

[2] ecki hlid *B* [1] at þar *tillägger B* [3] *Från* [allt var blat, þat er hann *B* [4] þau *tillägger B* [5] *Från* [hann af audrum *B* [6] er hann a *tillägger B* [7] *Från* [þann skiott *B* [8] ok uard ueitir hestana, enn hann fer *B* [9] hofiđın *(o likt* a; *det första* ı *underprickadt) A* [10] gift ok gæfu *B* [11] slægdir *B* [12] đ *öfver raden A* [13] fıg⁽ʷ⁾a *A* [14] *Så (=* þrautir*) A* [15] *Från* [til kongs hallar ok *B* [16] *Från* [fyrir bordinu stod einn reidi stoll *B* [17] langt *B* [18] Konradr *B* [19] a kafliga þrutinn ok *B* [20] *Från* [wp a stolinn, sinu megin huort *B* [21] *Från* [wpp *B* [22] bordit *B* [23] *Från* [kongs hirdinni *B* [24] *Från* [a kafliga, at hann hafdi j borgna komizt *B* [25] hinn mesti at giorfi *B* [26] at hann *B* [27] *Andra handen har skrifvit återstoden af sidan (till 63⁵) A* [28] tuennu *B* [29] -lıt *A* [30] gæfa *B* [31] Ev *(?)* er *A; hela denna sats (t. o. m.* lifir*) saknas i B* [32] *Från* [su *B; i st. f.* honvm *skrifves* h̄ *A* [33] at senda *B* [34] af *B* [35] f *likt* þ *A;* þat wm *B* [36] *Tillagdt enl. B* [37] *Från* [huorn þeirra brædra, ok sigradi hann þa alla *B* [38] *Från* [þeim brædrum *B* [39] hinir *B* [40] ecki *B* [41] brædur *tillägger B*

męllti: ”Sagđa ec þer, at hann var en
mesti at gervi mađr. En hann hefir þo
međ ser [leyndan crapt[1], er međ orađ-
vondvm[2] brogđvm[3] [er ok sigrar þa[4]
9 marga hlvti || fyrir[5] hans sakir[6]. Kan
vera, at hann hafi međ nokvrvm[7] [hræzlv
hoggvm setit vm[8] þa eđa sofanđi hitt eđa
ser hvarn þeirra rattađ; ok er þa þetta
minna þrekvirki, en menn mvnv hygia.”
10 Konvngr svarar: ”þess ma engi veg vera,
at[9] hann hafi þa sofanđi fvnđit[10]; þvi
at þeir sofnođv[11] alldregi, nema isolar vp
rás ok[12] solar[13] setrs[14] skeiđ; ok fyrir
þvi ma hann [þess engan at hafa vnn-
15 it[15], at se eigi it mesta þrekvirki; ok er
þessi mađr aræđis fvllr.” — ”Sat er
þat,” segir Rođbert; ”þvi at eigi [mvn
honvm ægia[16] at rađa a sialfan þik, ef
hann ætti sin at hefna, þot hann [vissi
20 sik[17] þegar hogginn[18] eptir[19].” — ”Hvi
skvlom viđ eigi dr(epa hann)[20]?” segir
konvngr. Rođbert qvad þat eigi hæfa.
”[Helđr skal hann[21] a morgin leika fyrir
oss; en eptir þat mvn hann riđa iskog
25 ok skemta ser. Þa [skvlo (þer)[22] oll
borgar liđ byrgia nema þat .i., er varđ-
veitir it oarga đyR; þat skal opit vera.
En þv veiz, at her er sva orennt[23] 30
[ahæst nott, at engi mađr ma[24] vttan
borgar vera vnđir berrvm himni[25] fyrir
(sakir) [skriđorma, flogdrek(a) eđa an-
arra ill(r)a[26] dyra. En ek get[27] hann
eigi mvnv vil(i)a skriđa i reysi littil[28] 35
vttan borgar; þvi at hann er harla
dra(m)blatr.”

Þa [lytr hann i eyra Konrađi ok
mælti[29]: ”Mikil(s)[30] þickir keisara[31] vert
vm iþrotir þinar ok at gerfi, ok vilđi en 40
optar sia þina leika.” Hann lætr[32] sva
vera skvlo, þegar þeir vilia[33].

Kap. VII.

Annan dag [ferr eptir þvi[34], sem
Rođbert hafđi [rad fyrir gert[35], at [eptir 45
leika ferr Konrađr a skog[36], ok er hann
kemr heim, þa ero byrgđ oll borgar
hliđ nema þat .i., er honom þotti ecki

---

[1] *Från* [þær leyndar taufrir *B* [2] illum *B* [3] g *under raden A* [4] *Från* [eru settar, ok sigra þær *B* [5] *Första handen börjar åter och fortsätter något öfver tre sidor i A* [6] hond *B* [7] -vrvr *A* [8] *Från* [lon*(så!)* braugdum sætt vid *B* [9] *Härefter* e[1] a *(det förra öfverstruket, det senare utplånadt) A* [10] t *underprickadt A;* hitt *B* [11] sofa *B* [12] edur wm *B* [13] ſalar *(det första* a *är otydligt) A* [14] fallzs *B* [15] *Från* [aunguan veg þa suo hafa sigrat *B* [16] *Från* [mundi hann spara *B* [17] *Från* [væri *B* [18] drepinn *B* [19] *Saknas i B* [20] *Så B; A har i marginalen* dr *(det öfriga tyckes vara bortskuret)* [21] *Från* [Þuiat hann mun *B* [22] *Från* [skal *B;* ſlo *A* [23] *Så A;* vhreint *B* [24] *Från* [at hueria natt ma eingi madur *B* [25] hīnn *el.* hīmı *A* [26] *Från* [allz kyns *B;* orma *skrifves i A* orema *(el. möjl.* oreına*)* [27] *Öfver raden A* [28] *Saknas i B* [29] *Från* [mællti Rodbert vid Konrad *B* [30] *Det senare* i *öfver raden A* [31] kongi *B* [32] quad *B* [33] *Det andra* i *öfver raden A* [34] *Från* [eptir for suo wm leikana *B* [35] *Från* [sagt *B* [36] *Från* [Konradr reid til skogar *B*

lik(l)i(k)t til in reiđar; þvi at þat dyʀ
[þyʀmđi engv [1], er bvnđit var i borgar
liđi, nema þeim manni [2], er þvi matgipti [3].
Iarnviþiarr voro snvnar vm hals dyʀinv;
5 þær voro lanngar. [þess er getit, at [4]
steinstolpar .iii. [5] voro þar, .i. viđ [vegg
hvorvm megin [6] ok .i. imiđiv b(or)gar
hliđi; at þeim stolpa fęllo þær grindr,
er byʀgt var međ hliđit, en [7] þær leikv [8]
10 lævsar viđ hina, er [ævdrvm meigin [9] voro;
þeir voro hafir ok flatir [10] ofan, sva at
þar var einvm [11] manni gott viggi at
veriaz. Sva [12] var ok bvit vm fyrir
innan [13] hliđit, þar er dyʀit [14] hvildi.
15 [Hann drepr hestin sinn [15] sporvm ok
hl(e)ypir i b(or)gar hliđit ok mælti:
"Hvi mvn ek mega beriaz amotti gofgvm
konvngom, ef ek skal eigi [sigrat fa [16] .i.
dyʀ? Enđa [17] vil ek trævst(z) [18] biđia
20 almatkan gvđ, at hann gefi mer sigr
imotti þessv dyʀi, þaɴ sama [19], er ser
lett soma at veita crapt [20] David [21], [er
þa sat [22] a smala þvfo, [sva at hann
re(i)f [23] kiapta iɴs oarga đyʀs [24]. Ek
25 trvi þvi, at nv er in sami gvđ [25] ok þa;
ok nv riđ ek i [hans nafni i þetta hliđ [26]."
En (i) þvi bili, er hann stendr i hliđino,
þa vaknar [27] dyʀit [28] viđ ok lævst hall-
anvm hestin [29], ok lamdiz allr [30]. Ok i
þvi bili stak [hann niđr spiotskapti 30
sinv [31] ok stiklar a steinsto(l)pan. Ok
(i) þvi herdi viđiar adyʀinv; þat rak
vpp [32] viđ hnakan. þa bra Konrađr
sverđi sinv ok hio vnđir hnakan [33] fyrir
aptan [34] eyrvn ok fram i mvnin; en [35] 35
in neđri keptrinn [36] fylgđi bolnom dyʀs-
in(s). Nv stiklar hann ofan ok tekr
i eyrvn ok hefir hofvđ hlotin međ ser
ok gengr til steinhallar Mattildar. Hon
heilsar honom ok spyʀ, hvernog [37] hann 40
hafi komiz i borgina. Hann berr fram
þat, er hann hafđi af dyʀinv hoggit, ok
synnir henni. Hon mælti: "Afrex mađr
ertv; ok vggi ek, attv þr(e)ytir þik of
miok; þvi at þv at viđ slægian vm." 45

Hann gengr nv ihollina — ok voro
vppi drykiv [38] borđ — ok haf(đ)i brvgdit
sverd i henđi ok geck fyrir konvng
ok [setti þetta [39] a golfit fyrir konvng;
þa tokv kamparnir [40] nær iam hat kon- 50

---

[1] *Från* [eirdi aungum manni *B* [2] einum *B*. [3] gaf mat *B* [4] *Från* [*saknas i B* [5] *Saknas i B* [6] *Från* [huorn wegg *B* [7] ēˢ *A* [8] *Så* (= léku) *A* [9] *Från* [tueimmegin *B* [10] l *öfver raden A; B:* ok ꜵ ofan suo, sem væri eins mannz vigi gott at veriazt [11] ēnv *A* [12] wel *B* [13] ınān *A* [14] *Prick öfver* ʀ *A* [15] *Från* [Konradr slo nu hest sinn med *B* [16] *Från* [sigr hafa vid *B; i st. f.* fa *synes först hafva skrifvits* fat *A* [17] Nw *B* [18] *Saknas i B* [19] gud *B* [20] þann kraft *B* [21] d̄d̄ *AB* [22] *Från* [þa er hann war *B* [23] *Från* [at hann matti rifa *B* [24] ok taka þadan a burt lambit *tillägger B* [25] mꜳttur þinn *B* [26] *Från* [þetta hlid j nafni þinu, drottinn minn, Iesu Kristi *B* [27] raūſkadízt *B* [28] dyʀir *A* [29] vid hestinum *B* [30] hann allur ok fiell nidur daudur *B* [31] *Från* [Konradr undir sik spiotinu *B* [32] yp *A* [33] *Det första* n *öfver raden A* [34] ofan *B* [35] suo at *B* [36] kiapturinn *B* [37] huern veg at (hann komzt *etc.*) *B* [38] r *öfver raden A* [39] *Från* [lagdi hausinn af dyrinu nidr *B* [40] vpp *tillägger B*

vngi. Siđan [tekr Konrađr ok drekr. Konvngr mælti þa[1]: "Ofrađar[2] mađr er þetta; þviat aldregi ætla ek sva [margar þvsvnđir[3] manna verit hafa, at (i) þat hlid mv(n)đi þorat hafa at riđa, er þetta dyʀ gætti, ok engi sva rikr konvngr[4] aɴar en sia, at mega mvnđi þetta đyʀ sigra[5]. Ok ofrynligr er hann nv; ok [þicki mer fra ollv[6], hve mikil ognar liomi er[7] yfir honvm." — "Sagđa ek þer þat ađr," segir Rođbert, "at ecki mvn honvm ægia at gera; ok eigi hefđa ek hann međ mer, ef hann væri eigi[8] sva mikil iþrota mađr, fyrir sakir vændræđa[9] sinna." — "Ogvrligr þicki mer mađrin," segir konvngr; "ok þat ætla ek, ef viđ drepvm hann eigi, at hann hefni okr þa þessa trǫla[10]." — "(Eigi) nenni[11] ek þvi," segir Rođbert, "at verđa berr at þvi; helđr lattv en monnvm bođit verđa at sia hans leika ok iþrotir; þvi at sva er hann at ser ofdvlinn, at ek get, at af þeim verđi hann sigraþor[12]. En er hann riđr a skoginn at vanđa sinvm, þa lattv verđa byrgđ oll borgar hliđ ok vit, hvađ hann taki[13] þa rađa[14]! Ohægra get ek honom þa verđa at komaz iborgina, ef ecki hliđ er opit, en þa er [hann atti opins hlids at vittia[15], þott [a væri nokvr fartalmi[16]; þvi at ek get hann leynz hafa at sofanđa đyʀinv." — "Engan veg hefir hann [sva at þvi vnndit[17], at þat se eigi it mesta þrekvirki," segir konvngr. Rođbert mælti: "Þaɴ veg mvnvm || viđ til ætla, [sem ađr er hvgađ[18]; þvi at ek ætla hann eigi lifa mvnnv[19] helđr en ađra vttan borgar an ollv skioli."

Nv lytr hann i eyra Konʀađi ok mælti: "Konvngi sialfvm ok ollvm landz monnvm, þeim er þinar iþrotir ero kvnnar, þikir sva[20] mikils vm þik[21] vert, [at þv ert[22] lofaþr[23] [of alt land af þeim, er[24] spvrt[25] hafa til þinna afreka. Nv vilđi konvngr en [biđia þik[26], attv synđir [en þin[27] fim leik ok riđir [vtt a myrgin." Hann qvađ þat þegar skylđv, er þeir vilđi[28].

Kap. VIII.

Nv byđr konvngr vt almenningi ok hefir sent eptir[29] morgvm vinnvm sinnvm

[1] *Från* [tok kongr til mꝺls *B* [2] af bragdz *B* [3] *Från* [morg þusundrut *B* [4] kongs son *B* [5] fıgᵚa *A* [6] *Från* [furda þiki mier vera *B* [7] uaf' *(?) B* [8] *Öfver raden A* [9] *Så A* [10] *Så A;* þrauta *B* [11] neıni *el.* nemı *A* [12] *Så* (= sigrađr) *A; i B lyder satsen:* at hann werdi . . . . . *(ett utskrapadt ord)* af þui. [13] *Mellan* t *och* a *har skrifvaren utplånadt en eller två bokstäfver* (a, æ *el.* ıa?) *A* [14] *Otydligt skrifvet, det första* a *öfver raden A;* radzs *B* [15] *Från* [hlidit stod opit *B* [16] *Från* [þar vofdi litill sꝺn farar tꝺlmi *B* [17] *Från* [þess sigrad þat *B; i A är väl* vndıt = unnit [18] *Från* [*saknas i B* [19] mega *B* [20] *Saknas i B* [21] *Saknas i B* [22] *Från* [ok ertu *B* [23] -aþˢ *A* [24] *Från* [bædi af seaindum *(så!)* ok suo af þeim, er þik hafa æigi sied ok *B* [25] ſpᵚt *A* [26] *Från* [*saknas i B* [27] *Från* [þitt litilæti ok *B* [28] *Från* [ꝺ morgin af borginne *B* [29] ord *B*

[til þess at sia þessa mannz leika[1]. Nv
riđr Konrađr vt af borgini ok leikr
[fyrir monnvm[2]. Allir lofoþv hans at
gervi, en harma þat, en þeir vittv hann
5 [skvlo vera þr(e)ytan[3], at konvngren[4]
vil hann feigan. Hann leikr nv [myklv
leng(s)t, þess er var vanr[5], ok riđr en[6]
eptir þat ok skemptir ser. En[7] hann
kemr aptr[8], þa ero byrgđ[9] oll borgar
10 hliđ ramliga[10], sva at engi mati þar vp
br(i)ota. Hann riđr norđr vm borgina
ok þottiz vita, hvar til horfđi. Þat er
sakt[11], at tvngl ođ iskyiom, en fiall stođ
fyrir norđan borgina ecki all mikit;
15 [a*r*stan vndir þvi fialli ero Peizina vellir
fagrir ok miklir[12]. Honom þotti elđr
brenna i fiallinv. Hann riđr þangat a
leiđ til fiallzins[13], sem honom þotti helz[14]
eldrin brenna. En er hann kemr[15] at
20 skriđvm þeim[16], er i voro fiallinv, þa
heyrir hann [lętti osskorlig ok emmeon
mikla[17]; honom þotti þar ogorlig. Hann
ber brat þangat, sem hann þotiz lętin[18]
heyra; hann gat at litta, [at þar[19] var
25 dreki ogorligr ok sva mikil, at hann
þottiz ecki kyqvenđi [þess hatar þvi lik

seđ hafa eđa sogor fra heyrt[20]. Hann
sa þat, at drekinn hafđi vnđir ser dyr
it oarga[21]; hann þottiz þat helz[22] ætla[23],
at hann hefđi flogit þangat međ dyrit[24]; 30
þvi at hann haf(đ)i[25] hremsornar i bog-
vm dyr(s)ins, en hala sinvm vafit vm
þat mitt, ok vilđi flioga[26] međ þat eđa
đraga vp i fiallitt. En iskriđv[27] þeirri
var miok viđ brekt; ok þa er drekin 35
hęrđi[28] at flioga[26] međ dyrit[29], þa
skre(i)đ [a allit[30]; en er dyrit[29] [spyrnđi
viđ, þa for drekin[31] a hæl; ok[32] stođ
þa i stađ, er hann kom at; ok haf(đ)i
hann til ins[33] oarga dyrs heyrtt þessi 40
lætti. Hann riđr þangat at ok bregđr
sverđi ok hogr lykkiona[34] drekans fyrir
vttan dyrit[29] ok [hanna isvnđr[35]; ok
let drekin rackna dyrit[29] annar(s) stadar,
en hremsornar voro fastar i bogvm dyr(s)- 45
ins; ok hio Konrađr þær af fyrir ofan
klæ(r)nar, ok leysti hann þær [or holđi
dyr(s)ins[36], sem hann matti hogligast.
En dyrit[29] var sva fegit, at þat skre(i)đ
at Konrađi. Hann mælti: "þat er[37] 50
sagt, attv kvnnir mannz mali ok þv ser
allra[38] dyra vitratstr[39]. Nv mvn ek

---

[1] *Från* [at þeir sæi jþrottir þessa mannz *B* [2] *Från* [marga fimleika *B* [3] *Från* [suo þreyttan skulu vera *B* [4] k^r^en *A* [5] *Från* [leingzt *B* [6] burtt *B* [7] Ok er *B* [8] apt^s^ *A* [9] r *öfver raden A* [10] *Saknas i B* [11] nu at segia *B* [12] *Från* [*saknas i B* [13] fıalſız (ſ *ändradt från* l) *A* [14] h^e^lz *A; saknas i B* [15] nordr *tillägger B* [16] .ij. *B* [17] *Från* [læti ogurlig ok emiun oskurliga *B* [18] *Så* (= lætin) *A* [19] *Från* [huar *B* [20] *Från* [hafa sied jafnmikit þess hattar. Hann hafdi mikla uængi *B* [21] þat stod vp *tillägger B* [22] helf *A* [23] æ (*el.* a) *har en hake nedtill A;* af kenna *B* [24] dyrır *A* [25] festar *tillägger B* [26] *Så* (= fljúga) *A* [27] ıskırđv *A* [28] hreyfdisz *B* [29] dyr^s^ *A* [30] *Från* [litt afram *B* [31] *Från* [nadi vid at spyrna, þa forv þessi kuikindi *B* [32] *Återstoden af denna punkt (till lætti) fattas i B* [33] ſ *öfver raden A* [34] a lyckiuna *B* [35] *Från* [þar sundr *B;* v *i* isvnđr *är likt ett* o *A* [36] *Från* [wr .dy' *B* [37] mier *tillägger B* [38] r *öfver raden A* [39] uitrazt *B*

biođa(z)t til at vera lanar drotin þin ok
grę́đa þik; en þv skalt [mer fylgia[1] ok
þiona trvliga!" Þat feldi tar sem mađr
ok skre(i)đ at honvm ok sneri vp mag-
5 anvm ok friđa(đ)is. Nv fer Konrađr
i hliđna[2] vp ok finr þar biđi drekans
ok tva[3] ǫnga[4] ok drepr þa bađa, ok
hafđ(i) međ ser n(a)vckvt gvll til synis[5];
[af þvi gvlli[6] hafđi hann set lysa[7], þa
10 er honom þotti, sem eldr brynni[8] i fials-
hliđinni[9]. Hann ferr[10] nv til dyrsins
ok lagđi tog a þat. Hann stigr nv a
hest sin ok hefir hremsornar drekans
međ ser ok fer, vnz hann kemr at nǫk-
15 vrv[11] byrgđv b(or)gar hliđi. Konrađr
mælti þa: "Þv ert allra dyra sterkastr[12]:
hvart mvntv gętta lostit[13] (vpp) þessa
grind?" Dyrit[14] lystr[15] vpp grinđina[16];
ok riđr hann iborgina ok fer til stein-
20 hallar Mattildar. Hon heilsar honom vel
ok spyr[17], hversv[18] hann komz iborg-
ina. Hann sęgir henni [sogv þessa alla[19],
sem farit hafđi; biđr hana græđa dyrit[14].
Hon skerr or holđi þess[20] þat, er dǫtt
25 er, en byr[17] vm vel. Siđan mælti hon
viđ Konrađ: "Nv vil ek, attv þr(e)ytir
þik eigi lengr [þess hattar[21]; helđr vil
ek, atv kallir til þinn liđ þitt, ok latir
blasa til moz a morgin, ok sęgir dęli[22]
a þer of siđir konvngi ok ollvm lyđ. 30
[Ok međ þvi, at[23] hann[24] [trvi þvi[25]
eigi, þa mæl þv, at hann leggi fyrir þik
þa þravt, er hann vil hel(z)t; en þv
mæl at motti þan lvt, er þv vilt[26] helzt
eiga[27] yr hans eingn[28], hver sem sa er; 35
þvi at ek get hann [eigi litit spara viđ
þik, ef þv kemr ferđini fram[29]. En þvi
męli sva ek, at ek veit, at þv kant eigi
verr girsko[30] en [tvngv Saxa[31]." Kon-
rađr svarar: "Engi lvtr[32] er sa i konvngs 40
eign, er mer þicki þer betri."

Nv gengr hann in i hollina; ok vndr-
az[33] menn akafliga þetta, er þat dyr fylgđi
honom, [er grimast er kallat allra dyra[34];
ok allir menn vrđv oqveđa viđ þetta. 45
Hann gengr nv fyrir konvng, ok legr
hremsor þessar aborđ fyrir konvng. Siđ-
an stigr hann vnđir borđ; en dyrit[14]
leg(z)t fyrir fætr honom. Konvngr
mælti: "Þessi mađr er engvm manni likr[35] 50
i at gervi sinni ok þrekvirkivm; þvi at
hann hefir þat kyqvenđi drepit, er margs
mannz bani hefir orđit ok mest meinn
[kyqvenđi hefir her verit a varo[36] landi;

---

[1] *Från* [fara med mier *B* [2] fiallz hlidina *B* [3] tvea *A* [4] *Så (=* unga*) A; B:* þar woru .ij. vngar hans, ok hann drap *etc.* [5] ſynız *A* [6] *Från* [ok þangat *B* [7] lysuna *B* [8] b^e^ynı *A* [9] ſ *och* h *äro sammanskrifna A;* fiallinu *B* [10] fer^S^ *A* [11] einhueriu *B* [12] sterkazt ok uitrazt *B* [13] ſ *öfver raden A* [14] dyr^S^ *A* [15] slær þegar *B* [16] hlidit *B* [17] *Prick öfver* r *A* [18] h̄v^S^Sv *A* [19] *Från* [suo allt *B* [20] þui *B* [21] *Från* [*saknas i B* [22] *Så (=* deili*) A* [23] *Från* [En ef *B* [24] *Öfver raden A* [25] *Från* [truir þier *B* [26] *Härefter* e *öfverstruket A* [27] *Saknas i B* [28] *Så (=* eign*) A; B tillägger* ok þier er mest vm [29] *Från* [aungan hlut til spara, at ferdin komiszt fram *B* [30] g^l^ſko *A;* g^l^dzku *B* [31] *Från* [þyuersku *B* [32] lvt^S^ *A* [33] *Så B; A har i marginalen* drız *(*vn- *är väl bortskuret)* [34] *Från* [sem allra dyra er olmazt *B* [35] lıgkr *A* [36] *Från* [giordi ꜵ þessu *B;* varo *skrifves* v^o^ *A*

ok fyrir sakir þessa en(s) grima (dreka)
matti engi Mađr [host langa nott[1] vtti
11 vera[2] vndir berrvm || himni. Ok skil
ek eigi, hvers hatar Mađr sia er; en hit
5 veit ek, at mikil gæfa[3] fylgir honom; þvi
at hann hefir ser ofrynlig(a)n felaga
valit [til fylgdar[4], þar er ađr[5] voro
allir [a mot honom[6]." — "Sagđa ek
þer þat," qvađ Rođbert, "at hann hefir
10 mikla[7] natvrv međ ser [nærkvra, a hveria
lvnd er hon er[8]."

Þa mælir KonRađr viđ Rođbert:
"Mælđv, fostbroþir[9]! viđ konvng, at hann
latti þings qveđia[10] snema a myRginn!"
15 Rođbert mælir þa viđ konvng: "En gengr
þessi Mađr sva fram[11] i dvl[12] sinni, at
hann vil, attv[13] qveđir en þings, at hann
megi en fremia sina leika."

Konvngr lætr of morgininn[14] blasa
20 til moz; ok kemr þar fiolđi Manna. Ok
[i þvi bili[15] kallar KonRađr til sin liđ
sit; ok gengr honom þat fliott[16], þvi at
[þeir voro honom fvsir[17] at fylgia. A
þvi þingi stenđr Konrađr vp ok talar[18]
25 [a þessa lvnđ[19].

Kap. IX.

"ÞAt skvlo vitta allir þeir Menn, er
(a) þetta þing erv komnir, at ek
heitti KonRađr ok em ek son Rikarz
keisara af Saxlandi. En þessi Mađr, er[20] 30
nef(n)z hefir minv nafni[21], heitir Rodbert
ok er son Rodgeirs iarls ok ma alla lvnd
retliga (kallaz)[22] verfeđrvngr ok svikari;
þvi at þat er mal allra þeirra, er gerla
vittv hans haggi, at hann se in mesti 35
drottinsvikari[23]." Hann hefir nv vp sog-
vna alla at vpphafi[24] til, er hann var
seldr til fostrs međ Rodgeiri iarli, ok
segir þaNgat til, er nv var komit. Hann
talar sva [hatt ok sn(i)alt ok skilit, at 40
dve(r)gmala qvedr viđ ihveriom hamri
eđa steini eđa borgar veggivm[25]. Þeir
voro flestir, er þvi trvđv, er hann sagđi.
"En međ þvi, konvngr!" segir KonRađr,
"atv trvir[26] eigi þessi sogv, þa legđv 45
fyRir mik þrært nærkvra, þa er þv vilt
helzt, [ok man ek lęta hanna af henđi
at inna[27]." Konvngr mælti: "Sk(i)ot skal
segia þer til þessar þrætar: þv skalt
stein sækia, hann er græn at litt; hann 55
er a alla vega vaxin sem þessi stein, er

[1] *Från* [*saknas i B;* host = haust [2] *Öfver raden A* [3] krauptur *B* [4] *Från* [*saknas i B* [5] nu *B* [6] *Från* [honum reidir *B* [7] nockura *B* [8] *Från* [huersu sem hun er uaundut *B* [9] - bˢþˢ *A* [10] j borginni *tillägger B* [11] r *öfver raden A* [12] *Så B;* dıol *A* [13] attv þv *A* [14] morgīnın *A* [15] *Från* [þa *B* [16] *Så B;* fıolt *A* [17] *Från* [þat var buit honum *B* [18] tallar *(det senare* l *underprickadt) A* [19] *Från* [sitt maal a þessa leid *B* [20] j uetur *tillägger B* [21] nāfnı *A* [22] *Tillagdt med B* [23] drottins suiki *B* [24] vppahafı *A; B:* ok tekur þar til, at *etc.* [25] *Från* [sniallt, at duergmaala kvad j huerium hamri ok stein *(el.* steni*) B* [26] *Eller möjligen* troir *A* [27] *Från* [ok reyn, at ek leysa hana af hendi *B;* lęta = leita, *i st. f.* h *(i* henđi*) har skrifvaren först börjat teckna ett* a *A*

ek hefi i henđi mer." — "Hvert skal ek
hann sękia?" segir Konʀađr. "Hyɢđv
sialfr fyrir þvi!" qvađ konvngr. Kon-
ʀađr mælti: "Međ þvi at flestvm monn-
5 vm maɴ þetta mikil þrǫt þickia, þa
skaltv gipta mer dottvr þina, er ek kem
aptr [1]; en ek vil nv hana fastna mer."
Konvngr lætr þetta eptir honom; ok er
Mattildr fostnvt Konrađi [2].

10 Hann fer þa til hallar drottningar;
ok fretir hon, hversv [3] honom hafđi at
farit, eđa hvad til tiđenđa hefđi orđit
a þvi þingi. Hann lez ekki tiđenđa kvnna
at segia, "anađ en þat, at ek em senđr
15 eptir steini einvm [4], ok þv ert mer
fostnođ." — "Þat þicki mer mikil tid-
enđi," segir hon; "þvi at sa mađr hefir
engi aptr [1] komit, er eptir þeim steini [5]
hefir senđr verit. Eđa hvert skaltv hans [6]
20 leita?" — "Ecki sagđi hann til þess,"
qvađ Konrađr. "Sva ma vera," qvađ
hon. Hon tek(r) eski [ofan al gylt ok [7]
þar yr pvs einn; ok or pvsinvm tekr
hon stein grænan. "Var þer nǫkvt sakt
25 likt fra lit ok vexti þess steins, ok þer
þikir sia vera?" Hann lez ætla, at eina
nattvrv mvnđv hafa baþir, qvad ser þaɴ
veg sagt hafa verit fra hinvm, sem sia
var at lit ok vexti. Hon mælti: "Þeɴa
stein skaltv hafa međ þer; [þvi at þat 30
er męlt, at eigi mon orma hoɢ granđa þeim
manni, er þeɴa stein hefir međ ser. Þv skalt
hafa međ þer alt liđ þit [8] ok hallđa skipvm
þinvm .v. til Blal(an)dz eyia. Dyʀit [9]
skal fara međ þer. Ekki ma skipvm 35
þaþan fra viđ koma; þik ok [gagn þit [10]
skvlo þeir flytia [a megin lanđ [11]. Þv
skalt fara þaþan til þess, er viđ tekr
obygt land af monnvm; þar er ecki vetta
a þvi landi nema en oǫrgv dyʀ; þǫr 40
fara aldregi fle(i)ri saman en .ii. it flesta,
ok er þat þo sialđan. Þǫr ero viđ ecki [12]
hræd nema þat, er hani gelr hvitr [13].
Þv skalt hafa međ þer svin .ii.; þvi at
þa, er þat land þrytr, er in oǫrgv đyʀ 45
ero a, þa tekr [14] viđ þat land, er engv
er bygt nema þeim dyʀvm, er filar heita.
Þat er mikit dyʀ ok mann skæt; ok
dvgir þat, at aldregi [fara meiʀ ser en
.i. [15]. Þat er mikit ok hafæt; ein er liđr 50
a fæti þvi, ok er sa niđri viđ hof skegg;
lidr er aɴar vpi viđ miođmina; ok er
þat [16] akafliga stirtt. Þat er viđ ecki
hræt nema [þat, er svin hrina [17]. [En
a enđa [18] l(an)dz þess er steinbogi ok 55
ligr yfir a þa, er skilr þessi lond. Þess-
om [19] megin steinbogaɴs [20] skaltv lata dyʀ
þit [21] ok hana ok svin [22], ok gack [23] þv

---

[1] aptˢ *A* [2] Sidan war slitit þinginu *tillägger B* [3] h̄vˢSv *A* [4] grænum *tillägger B* [5] ſtını *A* [6] hann *B* [7] *Från* [eitt, er stod hia henni, ok tekr *B* [8] *Från* [*saknas i B* [9] dyʀˢ *A* [10] *Från* [faung þin *B* [11] *Från* [til Blalandz *B* [12] eıkı *(prick öfver* k) *A* [13] ok þo huitur *B* [14] r *är nästan alldeles bortskuret A* [15] *Från* [fer meir enn eitt saman *B* [16] þui *tillägger B* [17] *Från* [ef suin eru hreind *B* [18] *Från* [Enda *B* [19] þessu *B* [20] *Bokstäfverna* a, ɴ *och* ſ *äro sammanskrifna A* [21] þıt *A* [22] suinit ok hest vid *(underprickadt)* ok uistir þinar *B* [23] gᵏ *A*

los[1] yfir brvna ok haf ekki við þer nema klæði þin ok vapn[2]. Ok mvntv borg sia, er þv kemr a steinbogan, þvi at hann er miok vp dregin. Þv skalt sva
5 til stilla[3], at þv komir hvit drotins[4] dag yfir steinbogann[5] ok i borgina. Hon stenðr skamt fra steinboganvm; hon mvn þer synaz með ollvm litvm agætvm. Standaz mvn a hlið b(or)garinar ok
10 dyʀ[6] hallarinar. Þat land er engv bygt nema ormvm ok poddvm. Hvit drotins[7] dag liggia oll eitr kyqvendi i ðai [ok ero omegnost[8]. Ormr mvn liggia mikill a steinboga[9] spordinvm, en fyrir b(or)gar
15 (hliði) .ii., ok fyrir hallar dyʀvm .ii.; opit mvn b(or)gar hliðit ok dyʀ hallarinar. Þv skalt þa gatv ganga, er ligr til hallarinar. En er þv kemr i
12 hollina, þa mvntv sia margs kyns ‖ fagr-
20 endi; ok þv mvnt orm[10] sia liggia a envm ef(s)ta palli i innan verð(r)i hollinni; hans spor(ðr) man tacka[11] annan veg hallar, en annan[12] hofut; hann man ver(a) korvnaþr[13] ok bera ęgis hialm
25 ser a ha(v)fði. Avll holin mvn vera sk(i)pvð hræðiligvm ormvm, þo at engi[14] þeira se þessom[15] likr. A hallar golfi fyrir palli niþri mvno vera .ii. ormar, anar græn at lit, en anar hvitr; þeir hafa stein i mili sin ok kasta honom ok 30
henða miv(k)liga með sinvm snalði[16]; hann er ok græn at lit ok gersimliga[17] fagr: taktv þann stein ok haf með þer! ok hefir þv þa vel losat[18] þit erenði. En þv hyg at þvi, at þv lit aldregi 35
aptr[19], hva(t)ki ogna er fyrir þik ber. En eigi [ertv til þessar ferdar færr[20], nema[21] þv [ser ecki hræðr[22]." — "Til þess verdr nv at hæta," segir hann[23].

Kap. X.
40

EPtir þat byʀ hann ferð sina vel ok skiot, ok heldr þeim .v. skipvm or Miklagarði með skrotligv[24] liði ok ferr, vnz hann kemr i Blal(an)dz eyiar. Þar skilr hann við lid sit ok[25] letr sic flytia til 45
megin landz. Hann hefir með ser [hest sin[26] ok dyr, svin ok hana, ok allt þat, er hon hafði aqveþit. Hann ferr þar til, er hann kemr [(þar), er leonvm var bygt[27], ok sekir þa hvatt[28] ferþina, 50
ok varþ hann við ecki varr. Þar lond voro harðla fogvr, grasmikil[29] (ok)

---

[1] *Så (= lauss) A* [2] ok stein þenna, er ek fæ þier *tillägger B* [3] haga *B* [4] sunnu *B* [5] ftbg[n] *A* [6] *Prick öfver* ʀ *A* [7] huit sunnu *B* [8] *Från* [*saknas i B* [9] o *öfver raden A* [10] ormr *A* [11] taka j *B* [12] j annann *B* [13] -aþ̄ *A* [14] *Af skrifvaren rättadt från* enga *A* [15] þ̄Sō *A* [16] snialldi *B* [17] *Så A;* ꜳkafa *B* [18] leyst *B* [19] apt[s] *A* [20] *Från* [þier til þessarar ferdar raadanda *B;* færr *skrifves* f[s] *A* [21] nīa *A* [22] *Från* [sert ofeilinn *(el. möjligen* 'oferlinn'*)* madur *B* [23] *B tillägger* Nu skilia þau hial sitt at sinni [24] = skrautligu; t *står öfver raden A* [25] *Härefter har andra handen skrifvit* 4 ½ *rad i A* [26] *Från* [steininn *B* [27] *Från* [ꜳ leona land *B* [28] huatliga *B* [29] gralmıkıl *(i st. f.* a *är först skrifvet ett* ſ*) A*

[skogott akafliga [1]; þar var [2] ok allz kyns alldin. Hvergi sa hann merki til þess, at dýr in o ærgv mvndv hafa męíra gang aþvi landi en einhverio avđrv. En er hann kemr til enda þess landz, þa tok hann [3] ser [nattstađ i einhverivm stađ [4]. En ofmorgvninn er hann [hevir klez [5], heyrir hann brac iskogiɴ; ok svigna [6] fyrir þvi kyqvenđi stor [7] tre, ok af hræringv [8] triaɴa ok [hristingv læfanna [9] legr dæg a iarđa(r) avoxtin, sva at þa tokv [10] ađaliga [11] at ilma grosin ok af nygio at blo(m)gaz; ok þikir honvm þar þa gott [12]. En þvi næst kemr þar fram mikit dyʀ ok ogorlikt; ok kennir hann, at þat er leo [13]. [þat skvndar ferđ sini, er þat ser manin [14]. þa mælir hann viđ dyʀ sit: "þv leo! er roskvastr [15] er allra dyʀa, gack nv fram ok syn þik þessvm envm nykomna! En þv bvz viđ, er hanin gelvr, sem þer þikir væ(n)st [16]!" Dyʀit [17] gerir sva; ok er et komna dyʀ ser [leo, nafna sin [18], þa nemr hann stađ ok vndraz, hvi hann fylgir .i. ᴍanni. En i þvi bili lætr Konʀađr hannaɴ gala. En er dyʀit [19] heyrđi [þat, þa tock þat alt at skialfa [20] ok snyʀ ferd(i)ni aptr [21] a leiđ. Eɴ Konʀađr stigr a hest siɴ ok hleypir eptir þvi ok skiytr [22] miklv hogspioti til dyʀ(s)ins, ok kemr fyrir [aptann bæglin [23] ok gengr vt vm [24] bri(n)ggvna; dyʀit [17] [gengr skarna stvnd [25], ađr þat felr dæt nidr. En er dyʀit [17] Konʀađs hafđi heyrt hanan gala, þa hafđi þat [26] hofđi sinv stvngit i milli fota ser [27], ok eptir þat stođ þat vp ok hri(s)tiz. Konʀađr fer þar til, er dyʀit [17] la, þat er (hann) hafđi [28] skotit, ok flær af þvi belg ok [tređr hann siđan lyngvi [29] ok mosa ok setr til þeʀis [30] nær þvi vatn falli, er londin [skilđi ok markir [31].

Nv stigr hann a hest sinn ok fer nv, vnz hann kemr a filla landit. Sva fagrt [32] ok kostgott [33] sem hit var, er [34] hann hafđi adr farit, sva mikit gæđi þetta a, bæđi fyrir sakir ilmanđi [35] grasa ok aɴara aldina, at þetta var betra. Fer hann en, [vnz hann ser, at skogrin þynniz [36]. Hann ser ok fyrir sig fram [37],

[1] *Från* [gott agætliga *B* [2] woru *B* [3] h̄ (= hans) *A* [4] *Från* [nattbol *B* [5] *Från* [war klædr ok miogso buinn *B* [6] *Första handen börjar åter i A* [7] ftror *(det första* r *underprickadt) A*; *B:* sterkir uidir ok stor tré [8] *Det första* r *öfver raden A;* hræ / æringum *B* [9] hristingum limanna leggr gust a jordina, ok or skyium *B* [10] tok *(prick öfver* k*) A* [11] ađþalıga *A; saknas i B* [12] g[t] *A;* afar fagurt *B* [13] leon *B* [14] *Från* [*saknas i B;* ferđ *skrifves* fr[s] *i A* [15] rauskuazt *B* [16] vænligazt *B* [17] dyʀ[s] *A* [18] *Från* [leon nær sier *B* [19] dyʀ[s] *A;* hid nykomna leo *B* [20] *Från* [þau læti, þa woru honum þau allóskapfelld *B* [21] apt[s] *A* [22] *Så (=* skýtr*) A* [23] *Från* [ofan boguna *B* [24] j *B* [25] *Från* [vaflar skamt þadan *B* [26] *Härefter* hofđi þat *öfverstruket A* [27] *B tillägger* ok byrgt med fótum sinum *(el.* sier*)* ok hala fyrir eyru sin ok augu; *A har öfver och under raden streck, som antyda, att något är uteglömdt; dock står intet i marginalen* [28] h *A* [29] *Från* [ber j lyng *B* [30] þeʀ[s] *A* [31] *Från* [skilur *B* [32] fagrr *A* [33] koftg[t] *A;* gott *B* [34] e[s]r *A* [35] allzkyns *B* [36] *Från* [til þess, er skoginn þrytur *B* [37] miog langt *tillägger B*

at a fellr, sem honvm hafđi til visađ
Mattildr drottning. En er hann kom
iriođr, er fyrir honvm var, þa sa hann
þar vaxit mosa akafa þyckvm. Hann
5 leit þar eikr [sva storar [1], sem .v. stæđi
allar [2] saman; þæ(r) voro akafliga lævf-
vgar [3], ok var þar [mikit trakt [4] vm hverf-
is [5] þær; i ein hveriom stađ [skvtv þær
sva langt, at [6] lævf þeiʀa ok limar [7] lagv [8]
10 a iordv, ok þar imillvm var sva mikit
rvm, at hann matti þar dala [9] a baki
sittia retr ok hia honom vera dyʀ hans
ok allt gagn hans. En ođrvm megin
voro þessar eikr sva lagþar [10], at þær
15 matv [træt eđa [11] eigi vp rettaz [12]; þotiz
(hann) þat vita, at þar mvndi fillin
vanr vera at hallaz at, er eikvrnar holl-
ođoz [13] vndan, ok lagv fyrir þeim sokvm
limmar þeirra a iorđv ok lævf. Konʀađr
20 byz nv þar vm; tekr [siđan hest sinn
ok allan hofgan af dyʀinv [14] ok ber i
þena lævf [15] skalla, ok lætr þar vera dyʀ
sit ok hest sinn ok allt gagn sit. En
hann tekr svinin ok binđr sterkliga [16]
25 snærri vm hals hvarv [17], en hann hafđi
annan enđa hia ser; ok hann hefir anat
tog [18] af fætti hvar(s)tveggia svinsins;
ok lætr þær koma vndir viđar rætr þęim

megin, [er fillin var vanr at vera [19], ok
þekr þar at þeim mosa ok lynggi. En 30
er hann hefir vm bvitz, sem hann vil,
þa heyʀir hann brokvn mikla, ok þotti
honom þegar skialf(a) i nanđ iorđin.
þvi næst sa hann (h)var fram kom dyʀ;
[þat var ekki þanveg i vexti sem avnor 35
dyʀ [20]; þat var sva hatt, at hofvt þess
bar eigi [21] lægra en eɴar efstv [22] limar
[þeiʀa tria, er heldr voro stor [23]. Fott
legir þess voro akafliga || hafir, en eigi 13
iamn digrir, sem [mikil var hæđ þeirra [24]. 40
Snopa [25] þess var harla læng ok bivg,
at neđan verđv [krokr a; hon var horđ
sem horn ok hvoss at fram(a)n verđv [26];
sia þottiz hann, at þat mvndi međ þvi
đyʀvm tortima [27]. Eyʀv hafđi þat mikil, 45
ok fax hafđi þat fvrđv mikit; breit var
bak þess. þat dyʀ hafđi hala helđr en
tagl, at þvi er honom þotti, ok var knvtr
mikil a [miđivm hala þess [28]; sia þotiz
hann þat mega, at međ þvi mvndi þat 50
en mega gera (geig) [29], [ef hann vilđi.
Breiđ voro avgv þess, ok harđla var
hann hræđiligr [30]. Allr var hann loþiɴ [31],
þar er hann matti sia, nema a naranvm;
þar þotti honom sem helz mvndi snęgt [32] 55
vera; varla þotti honvm [til at lita, sem

---

[1] *Från* [storar ok suo *B* [2] *Saknas i B* [3] laufgadar *B* [4] *Från* [mikill tradkur *B* [5] vmbergis *B* [6] *Från* [skutte*(?)* suo *B* [7] *I A tillägges* ok, *i B* at þær [8] audrumegin *tillägger B* [9] *Saknas i B* [10] lægar *B* [11] *Från* [*saknas i B* [12] fyrir sinni sueiging *tillägger B* [13] suignudu *B* [14] *Från* [af hesti sinum allann haufga *B* [15] *Saknas i B* [16] med einu sterku *B* [17] hv^s^rv *A;* suinunum *B* [18] tok *A* [19] *Från* [sem filsins var at von *B* [20] *Från* [*saknas i B* [21] litlu *B* [22] hæstu *B* [23] *Från* [*saknas i B* [24] *Från* [hæd þeirra var til *B* [25] Snoppa *B* [26] *Från* [*saknas i B; i* hvoss *står* o *öfver raden A* [27] bana *B* [28] *Från* [halanum *B* [29] *Tillagdt enligt B* [30] *Från* [*saknas i B* [31] *Prick öfver* ɴ *A* [32] snokt *B*

hann [1] mvnđi iarn bita aɴars stađar en þar fyrir þykt harsins [2] ok hardleik [3]. Klofir [4] voro a honom miklar. Hann fer, vnz hann kemr at trianvm; hann gengr vm hverfis ok hallaz at ein hveriv; ok þa taka viđirnir at svigna [ok at braka i þeim; ok þotti honvm viđ þvi bvit, at a hann mvnđi svigna eikvrnar [5] fyrir (sakir) þvnga þess, er þær barv. En er hann þotiz þat fina, at hann hafđi vm bvisz, sem hann vilđi, þa heimtir [6] hann togit hart, er at fæti svinanna var; en i þvi qveđa þǫ [7] viđ illa ok hrina hatt. Ok i þvi bili viz [8] fillin viđ hart ok hleypr fra hiđi sinv, ok þikir honom þessi [9] illæti [10]. En Koɴʀađr hle(y)pr or lof [11] skalanom ok skytr til dyʀ(s)inss spioti ok kemr a naran. En hann kipiz viđ hart ok vildi snvaz; en hann var hardla omiokr [12], ok riđr af vt ok fellr. En Koɴʀađr lætr þa skamt [imilli hoɢva ok laga [13] ok gengr af filinvm dađvm. [Eptir þat svnđrar hann filiɴ [14] ok tekr a brot legi hans ok oll en agættvztv bein hans, ok setr vp viđ eikr legi hans ok lætr þar þorna. En hann ferr nv, vnz hann kemr at steinboganvm. Hann tekr þar natt bol. En þat er of aptanin fyrir hvit drotins [15] dag.

En of myʀginin i solar rođ [16] byz hann ok biđr dyʀ sit gæta sins varnaþar til aptans, [en fara eptir þat at leita ser hælis [17]. En dyrit var ofvst eptir at vera, ok lætr hann þo rađa. Nv byz Koɴʀađr letliga ok fer [18] nv þar til, er hann kemr a steinbogan. Þa getr hann at litta land [19] ođrvm megin arrinar; þat var slet [20], sva at hvergi sa [21] hann hæđir eđa holt; ok alt þar, er honvm þoti [22] grioz vita, þotti honvm viđ gvll gloa; lyng voro stor [23] at lita hvervetna a þvi landi ok margar giar ok iarđholvr. Orm sa hann vndarliga mikiɴ liɢia a steinboga sporđi. Borg sa hann standa [stvnd þa fra steinboganvm [24]; hvn var mikil; tvrnar hennar voro, sem [aeitt gvll liti [25], en veɢir hennar međ ymsvm litvm: (i) svmvm stođvm syndiz honvm [aliz sem gvll eđa [26] svell eđa gler, viđa var hon [27] sem silfr eđa tin biart [28]; lit hafđi [29] hon aser allra eɴa fegrstv stęina. Miclir voro ok agetligir [30] hennar tvrnar. Gata la breiđ fra steinboganvm til borgariɴar [31]; sva þotti

---

[1] *Från* [sem vel *B* [2] *Det förra* ſ *öfver raden A* [3] hardleıkſ *A* [4] *Så* (= klaufir) *A* [5] *Från* [*saknas i B* [6] hēıt^s *A; B*: kippir (hann toginu *etc.*) [7] *Så* (= þau) *A* [8] vazt *B* [9] þSı (S *otydl.*) *A* [10] læti allill *B* [11] *Så* (= lauf) *A* [12] *Så A* [13] *Från* [storra hoggua j milli *B* [14] *Från* [*saknas i B* [15] sunnu *B* [16] vpp ras *B* [17] *Från* [*saknas i B* [18] *Öfver raden A; B:* fer til steinbogans; ok er hann kemr a midiann steinbogan, þa *etc.* [19] borg *B* [20] sliett land *B* [21] *B:* matti fioll a þui þeckia; allar hædir ok aull hollt þotti honum vid gull gloa; lyng *etc.* [22] þ̄otı *A* [23] *Andra handen börjar åter och fortsätter till sagans slut A* [24] *Från* [nær steinboga spordinum *B* [25] *Från* [a eir sæi *B* [26] *Från* [sem a gull sæi, j svmvm stodum sem *B* [27] suo til at lita *tillägger B* [28] bradir *B* [29] bar *B* [30] aget^s lıg^s *A* [31] hallar *B*

(hon) honvm aliz af skręið[1] orma sem
gvll. Sva þotti honvm at[2] at hyɢia, sem
allar iarðholvr mvndi af ormvm fvllar
vera; ok sva virdiz honvm, sem allir
5 mvndi þa idai liɢia. Þannig þotti honvm
solar lios bera, sem þetta land mvndi
liɢia a envm yztvm heims iorðvm. Gengr
hann nv at[3] stęínboga sporði ok sticlar
við spiot skapt sitt yfir ormiɴ. Hann
10 ferr nv þar til, er hann kemr at borgar
hliði, ok lagv þar fyrir .ij. ormar, ok
stiklaði hann með sama hetti sem fyʀ
yfir þa. En er hann kemr iborgina, þa
var þar margstaðar[4] geilict[5] vm at
15 litaz. Stein stręti breítt la fra borgar
hliði til hallar, þat var slétt ok fagrt;
en hvarvm tveɢia megin hia þvi kom vpp
sporðr við sporð, en þo þotti honvm
þat kyrliga[6] lata. Margir voro tvrnar
20 hafir iborgiɴi; ok þotti honvm, sem eigi
mvndi siðr [ormvm bygt vera[7] i envm
epstvm tvrnvm en annarstaðar[8] [a þvi
landi[9]; þvi at hann sa hvervetna reɴa
yr tvrnvnvm gvll kleppa[10]; hann sa ok
25 viða [sialfa ormana[11] hanga ofan yr
glvɢvnvm. Vita þottiz hann þat, at fyrir
ondverþv mvndv þar rikir menn bygt
hafa. Hann kemr nv at hallar dyrvm,
ok var [vm þęr skrætliga bvit[12]: brand-
ar voro akafliga hafir fyrir holliɴi[13], 30
sva at þeir [gnefodv yfir bvrst hennar[14];
gylldir voro knappar[15] aovanverðvm
brondvm, ok var þar allzstaðar agetlict
vm at litaz. Tveir[16] ormar lago hia[17]
hallar dyrvm, sinvm megin hváʀ; þeir 35
voro miklir ok þo þa kyrligir[18].

Iɴ gengr hann ihollina, þvi at hon
var opin. Sva mikils sem honvm þotti
vm vert vti eða aɴarstaðar[19] iborgiɴi,
þa þotti honvm, sem þat vęri skvɢi eíɴ 40
hia þvi, er iholliɴi var. Hon var oll
kalkvt iɴan ok steind sva fagrt, sem eigi
matti [a þat avka[20]; tiolldvt var hon oc
gvðvefivm ok dyrlig[vm][21] || pellvm, ok **14**
bvin iɴan með alzkyns pryði. Miklir ok 45
fagrir glerg(l)vɢar voro ahenni. Iɴar
gengr hann eptir holliɴi. [Breid voro
set baðvm megin, en iþeim[22] iagv ormar
sva þioct, at hverr snalldr var við aɴ[an.
Gvll][23] var þrvtnat vpp imillvm þeirra 50
ok [rvɴit viða fyrir stockana ok hafði
þar storenat[24]. Með oll[vm lit][25] vm
voro þeir: svmir voro grenir, svmir hvitir
eða frecnottir ok ræð dropottir[26] eða svartir
eða brvnir. Sva lagv[27] þeir, at aldri sa 55
hann þa neítt a ser hrera. A miðio
hallar golfi stoð skapt ker; yfir þvi var
agetliga bvit ok tialldat; ok at ofan verþv

[1] skrid *B* [2] *B:* ꝏ at hyggia ok um at litazt, sem aull jardar haull *(så!)* mundi full uera af ormum. [3] *Härefter* env̄ *öfverstruket A* [4] mʳg/ſtaðar *A* [5] fagurt *B; jfr rad. 33* [6] oquikliga *B* [7] *Från* [ormar *B* [8] *Så A* [9] *Från* [ꝏ jordu *B* [10] klepra *B* [11] *Från* [ormsnallda *B* [12] *Från* [þar suo skrautliga vm buit, at slikt gat varla *B* [13] hallar dyrum *B* [14] *Från* [næmdu yfir bustini *B* [15] hnapar *B* [16] .ıı. *A* [17] fyrir *B* [18] okuiklatir *B* [19] *Så A* [20] *Från* [ꝏ gera *B* [21] *Ordets slut är bortskuret A;* audrum dyrligum *B* [22] *Från* [ok j sætum *B* [23] *Utplånadt i A* [24] *Från* [stockanna nidr *R* [25] *Utplånadt i A* [26] raudir *B* [27] *I st. f.* l *har först skrifvits* g *A; denna punkt (till* hrera) *saknas i B*

þess[1] var gvllbola mikil ok forkvNliga ger. Stoll var fyrir vtan[2] harđla fagr ok mikill, steindr ok agetliga bviN. ANAR stoll var fyrir iNan međ sama hetti [mikill ok fagr[3]; a þeim [stođv ꝍlgꝍgn akafliga morg ok allzkyns dryckiar ker[4]. En .iij. voro þeir gripir[5], er honvm þotti mest af bera fyrir gerþar sakir ok fegrdar ollvm þeim, er hann sa þar; þat voro horn .ij. [sva ger, sem fegrst matti[6], ok sett viđa gimsteinvm ok bvin međ mikilli pryđi; þꝍ voro mikil. Ker var iN þriđi gripr; þat var agetlict ꝍltol. Vera let hann[7] ok gengr iNar eptir hollini, vnz hann kemr at þeim [bafa palli[8], er var i (i)NanverþRi holliNi; sa var breiđr ok bviN itarliga[9]. Ormr la ipallinvm; hann var sva mikill, at sporđr hans tok aNan hallar veG, en hofvt annan[10]. Koronv hafđi[11] hann ser[12] ahofđi ok þar međ egis hialm. Sa ormr þotti honvm sova ok var þo harđla ogvrligr; þyrfti hann breidd alla pallzins[13]; eigi skorti [gnott gvllz[14] vndir honvm. Borđ skvtil sa hann þar, ok þotti honvm sva til at lita, sem hann hengi ilopti þar fyrir palli; þvi at hann matti eigi sia[15], hvat[16] honvm hellt vpp[17]. En þar sem hann var vitr mađr, þottiz hann skilia, at steinar þeir mvndv vera [ihallar veGiom, golfi ok refri[18], at borđskvtli[19] mvndi til sin hallda[20], ok mvndi vm þa bvit međ mikilli smiđ vél[21]. [Allr var hann silfrbviN ok gimsteinvm settr ok ór gonv gvlli smiđađr[22]. Forfall[23] var fyrir pallinvm vm þvera hollina ok [þar međ in fegrstv pell[24]. Ormar .ij. litlir voro ahallar golfi; aNaR þeirra var hvitr sem snior, en aNaR [rꝍđr sem blođ[25]. þeir henda stein grę̇nan sin á millvm ok castaz til ok henda mivkliga steininn, hvaR međ snalldi sinvm a vallt. Sa steinn var [međ ollvm hetti þaN veg[26], sem honvm[27] hafđi sagt Mattilldr drottning; ok þottiz hann vita, at [þar var hann[28] eptir sendr. Alldri letv ormar(n)ir þaN stein a iorđ koma, helldr henda þeir hann mivcliga međ sinvm snalldi. Onga sa hann ađra orma, þa er sic hrerđi, nema þessa. Ok sva þotti honvm, sem þessir ormar mvndv til þess settir at leica fyrir þeim, er i pallinvm var, ok honvm þotti, sem konvngr mvndi vera skolo[29] aNaRa orma. Biart var iholliNi

---

[1] *Saknas i B* [2] trapizuna *B* [3] ***Från*** [gior *B* [4] ***Från*** [stolum sa hann aull *(så!)* tol morg buin med allz kyns hagleik; allz kyns dryckr var þar j *B* [5] ꝍ stolinum *tillägger B* [6] ***Från*** [gęrsima *(el.* gerstina*?)* faugr *B* [7] þat kyrt *tillägger B* [8] ***Från*** [hapalli *B* [9] vel *B* [10] janan *B* [11] *Först skrifvet* hafđıd *A* [12] gyllda *B* [13] til rums *tillägger B* [14] ***Från*** [þar nog gull *B* [15] þeckia *B* [16] h^{t}v *(v ändradt från* t*) A;* at *B* [17] neinn hlutur *tillägger B* [18] ***Från*** [j ræfrinu *B* [19] bordskutulin *B* [20] draga *B* [21] *Saknas i B* [22] ***Från*** [Hann uar gior vr gvlli ok gimsteinum var hann allr settur *B; i* silfr *står* r *öfver raden A; är* gonv *fel för* gođv*? i st. f.* gvlli *har först skrifvits* gvlld *A* [23] fortialld *B* [24] ***Från*** [ok war þat giort af hinum beztum pellum *B* [25] ***Från*** [grænn *B* [26] ***Från*** [riett med þeim hætte *B* [27] h̄ *A* [28] ***Från*** [þat war sa steinn, er hann war *B* [29] *Saknas i B*

ok glogsynt[1] allt, þat er þar [var at
lita[2] til tiðenda. Þat var vm dagmala
skeið, er hann geck ihollina. Sverþi
sinv bregðr hann, ok eptir þat hendir
5 hann steiniɴ alopti fyrir envm hvita orm-
invm; ok siþan letr hann þaɴ stein
koma ipvs siɴ. Eɴ er hviti[3] ormr misti
steinsins[4], þa litr hann ofrynliga[5] til
Konʀaðs, ok eptir þat snyzt hann a
10 sporð ok vefr sic iknypri[6] ok hrocqviz
siþan i iorð. En er hann var horfinn,
þa stingr hann .i. dyrligan stein yr
borðskvttlinvm ok varþveitir. Iþvi bili
kemr enn hviti ormr vpp ok hafði stein
15 imvɴi; hann var hvitr sem ormriɴ; ok
kasta þeir eɴ þessvm steini hriþ nocqv-
eria. En sva kostoðv þeir skiott[7], at
hann gat varla þaɴ stein hent. Þo varþ
eɴ sva, at Konʀaðr naði þeim steini, ok
20 hafði eɴ ravði[8] ormr mist. Hann litr
harðla ofrynliga[9] til Konʀaðs, ok vefr
sic eɴ saman ok snyz igolfit. Konʀaðr
stingr þa stein annan yr borðskvtlinvm
ok varþveitir. Ok þvi nest kemr vpp
25 ormrinn ok hefir imvɴi ser stein [ravðaɴ
sem bloþ[10] ok forkvɴar fagran; [ok eɴ
leika þeir at honvm[11], ok þat verðr eɴ
of siþir, [at hann nair. En er hann
(hefir) þa rénta þessvm stęínvm[12], þa
lita þeir reiðvliga til hans, ok hleyptv 30
mioc ham[13] sinvm ok byrstvz akafliga
ok vofðv sic saman icringlo[14] oc hroctvz
i iorð. [Þat eitt[15] þotti honvm aðr
likendi, at þeir mvndi a hann raða. Toc
þa iorðin at okyʀaz ok [skyckiom at 35
ganga[16], sva at honvm (þotti) olldvr
risa ahallar golfi. Þa gerþi[17] mikit
[þavsk ok brocvn acaflig[18] til at heyra.
Ok þotti honvm þa þar geraz illr damr[19]
ok okyrleikr mikill; ok skilþi hann þa 40
eigi[20] gerla, hvart var, at hrering iarþariɴar
gerþi ormana okyʀa, eða var hitt, at
þeir vocnoðv ok hrerðvz[21]. Hann sviptir
ofan forfallinv[22] ok tok pell .i. mikit[23]
ok stak vndir hond ser. Vtar gengr 45
hann eptir holliɴi harðla snvðigt, ok styzt
við spiotskaptt[24] sitt, þvi at hann reið[25]
ay(m)sar hliðar, ok honvm þotti við
þvi bvit, at þa ok þa mvndi hann falla.
Hann tok hornin beði ok kerit ok hevir 50
við ser; ok hann tok || mikit gvll, þott **15**
þat se eigi skyrt[26], hversv[27] var. Allt þotti
honvm þa bregþa þeim hetti, sem aðr
hafði verit; ok ecki þotti honvm þa fys-
ilict þar at vera; ok þat hefir hann sagt 55
siþan, at þa hafi hann [helldr oazt[28]
beði eitr orma ok aɴat, er þar bar[29]
við. Gnyr gerþiz þa mikill. Nv gengr

---

[1] glaugskygt *B* [2] *Från* [bar *B* [3] *Så (utan artikel) AB* [4] steinin *B*; ft^. *A* [5] ofrvnlıga *A* [6] j hnypri *B* [7] ok tidum *tillägger B* [8] græni *B* [9] op^y^nlıga *A*; illa *B* [10] *Från* [*så äfven B* [11] *Från* [hann leitar en vid at henda þenna stein *B* [12] *Från* [ok er hann hafdi þann stein *B* [13] hamsi *B* [14] j hring *B* [15] *Från* [a þui *B* [16] *Från* [skialfa *B* [17] giordizt *B* [18] *Från* [brak *B* [19] dꜳmur *B* [20] *Öfver raden A* [21] hrerð-vr *A*; *B*: edur hitt, at ormarnir okyrrazt ok kuiknudu [22] fortialldinu *R* [23] ok dyrligt ok vefur saman *tillägger B* [24] spiotskefti *B* [25] reidi til *B* [26] akuedit *B* [27] mikit *tillägger B* [28] *Från* [hellzt ottazt *B* [29] *Öfver raden A*

hann til hallar dyra [ok hyGR[1] at þvi, er við hann hafði męllt Mattilldr drottning, at hann skylldi alldri aptr lita, hvatki ogna sem fyrir hann bęri. Þa þotti honvm iorðin hristaz ok allir borgar veGir skialfa; hann heyrir blastr ok ogvrliga bresti abac ser, þar með blistrvn ok [gnyi micla[2] ok allz konar ognir. Þat er callat, at sva þétti honvm þa olldvr risa, sem [þa er menn erv[3] asę ok se mikill stormr[4]. Hann sticlar eN yfir þa orma, er fyrir borgar hliði lagv. Hann ferr nv a þa somv gotv, er hann hafði þangat farit; ok þotti honvm, sem þa ok þa mvndi hann af gætvNi steypaz. En hann sa þa [ihveri holo[5] aNan snalld við aNan ok sporð við sporð; [ok honvm þotti iorðiN svort geraz[6]. Alldri litr hann aptr. Með sama hetti sticlar hann yfir þaN orm, er la asteínboga sporði. En er hann var kominn asteínbogann[7] miðian, þa litr hann aptr. Ok var þvi likazt a landit at sia, sem [ioreykr vęri hverr við aNan[8]; allz staðar þar, er honvm hafði gvllz litr synz, aNat hvart aborgar veGivm eða a gætvNi, þa var allt svart til at lita; ok gærs aNaR reykr vpp, [sva at við himni var at sia, er aNar for nęðaR[9]. Allz konar ogvrlig leti heyrði hann þangat ok sa þar mart vndarlict.

Hann ferr nv, vnz hann kemr til gagns sins. Hann þackar þa almatkvm gvði, er hann leysti fra [slicvm a kafligvm[10] ognvm. Dyr hans verðr honvm fegit; ok leGR hann nv aþat allan siN varnat, þaN er hestr hans [hafði eigi[11]. Nv stigr hann a hest siN ok ferr þar til, er hann kemr afilaland[12]. En er hann kemr þar, drepr hann svinin ok gefr dyri sinv. Hann tok leGi filsins ok oNvr bęín hans. En er hann kemr aland iNa o orgv dyra, ok[13] hittir hann belg ins oarga dyrs þvRan, þa berr hann þar i[14] siN varnat. Hann verðr nv ecki vaR við[15] neinar ognir, ok ferr þar til, er hann kemr iBlalandz eyiar. Liþ hans verðr honvm fegit ok þickiz nęr[16] yr heliv heimtan hafa; hallda siþan skipvm sinvm til Micla garz.

En Mattilldr drottning hafði keyptar messvr[17] at nocqverivm presti[18] aþa lvnd, at hvern dag skylldi hann[19] til benar nefna[20], ok hafði vel ent[21]. Þeir leGia of nott at Garðinvm ok [hallda skipvm sinvm ieiN[22] leýni vág. KonRaðr let ser sva antt[23] til borgariNar at fara, at hann qvez eigi mvndv dags at biða. Hann ferr þar til, er hann kemr iborgina, ok gengr siþan til steinhallar Mattilldar drottningar. Þar varþ með þeim mikill fagnaðar fvndr; ok lez hon

[1] *Från* [at hyggia *B* [2] *Från* [ny *B* [3] *Från* [hann væri *B* [4] a honum *tillägger B* [5] *Från* [j hueriu hollti *B* [6] *Från* [*saknas i B; i st. f.* honvm *skrifves* h̄ *i A* [7] e *otydligt (rättadt från* ı*?) A* [8] *Från* [kolreykur væri *B* [9] *Från* [at odrum, suo at vid himininn þotti honum næfa, þegar anar fiell nidr *B* [10] *Från* [mikilli raun ok af miklum *B* [11] *Från* [gat æigi borit *B* [12] *Så B;* apld̄ *A* [13] þa *B* [14] ofan *tillägger B* [15] vʳ *A;* vid enu oaurgu dyr ne vid *B* [16] hann *B* [17] fálu mᵒr *B* [18] kenni manni *B* [19] Konrad *tillägger B* [20] j hueri messo *tillägger B* [21] efnt *B* [22] *Från* [leggia at j einum *B* [23] titt *B*

þo mvndv hans qvamv myklv fegnari verða, at hann hefði erendi sitt. Hon spyʀ, hvat til tiðenda hefði gerz ihans ferþ. Hann qvaþ fatt til merkia orðit isiɴi ferþ, en lęt eigi tóm at greiða[1] þat iɴiliga, [er var[2]. Hon męllti: "Vndir [erendis locvm[3] þicki mer mest, hver [orðit hafa[4]," segir hon. Hann svarar: "Þv reðr orði a vm þat[5], drottning! [hver þer þicki vera[6]." Hann selr henni fyrst stęín þaɴ, er iacinctvs heitir ok faðir hennar atti; en þar nest þaɴ[7] dyrliga gimstein, er hann hafði yr borðskvtlinvm stvngit; sa stęín var þaɴveg litr, sem þa er skíɴ[8] biartaz ascirt vatn, ok þickir þa ivatninv bra acafliga [ok viða iþvi gloa[9] af geislvm solariɴar. Hon [lęít a þaɴ stęín vandliga ok[10] męllti: "Þetta er eɴ dyrligsti stęíɴ; en þo ertu þinv ęręndi ecki nęrr en aðr." Þa tok hann þaɴ stein aɴan, er hann hafði[11] yr borðskvtlinvm stvngit; sa steinn var harðla goðr ok fagr, ok er eigi sagt, [hve hann var litr[12]. Hann selldi henni þaɴ. Hon qvað þaɴ[13] mikiɴ ageta stein; "ok er þo ecki comiɴ sa, er þv vart eptir sendr." Þa toc hann þaɴ stein [enn grena, er hann var eptir sendr[14]. En þegar hon ser þaɴ stein, þa verðr hon akafa fegin ok męllti: "Mikillar giptar[15] hefir gvð þer vnt, [er hann hefir þic latið komaz at þeim grip, er ongvm aðr hefir ǫrðit orðit at na, þeim er eptir hevir verit sendr[16]. Her er nv kominn iɴ dyrligsti [ok fagetazti[17] gimstęiɴ, er smaragdvs heitir, ok sigrar með siɴi fegrd [allan bloma grasa[18], þeirra er [grenst erv ok fegrst[19], ok faþir miɴ hefir lengz[20] eptir þrat." Siþan synir hann henni pellit; þat var aliz[21] sem gvll, en a þvi matti siá alla haɴyrð vefnaðar ok ǫll brogð [ok viðv[22]. Ok vel let hon yfir þessvm grip, ok lez eigi set hafa þess hattar[23] pell betra ok dyrligra. Þa synir hann henni hornin; þǫ voro oll bvin gvlli, ok [þar silfri, er þat þotti bęta; þǫ voro vtan gimsteinvm sett vm hverfis; i þeim voro gvllhringar, en isvmvm stoðvm voro (þeir) slvngnir fagrt af env biartazta silfri[24]. Hon męllti: "Sclicar[25] erv fagetaztar gersimar, sem þessar erv með ollvm bvnaði. En þo fiɴ ec eigi nattvrvr með (þessvm) gripvm[26]." Þa synir hann henni kerit; þat var smiþat[27] með mikilli bragþvisi ok

---

[1] greina *B* [2] *Från* [fyrir henni *B* [3] *Från* [þui *B* [4] *Från* [erenda lok þin hafa ordit *B* [5] med þier *B* [6] *Från* [*saknas i B* [7] þann hinn *B* [8] sol skin *B* [9] *Från* [*saknas i B* [10] *Från* [*saknas i B* [11] *I marginalen, ordets senare hälft bortskuren A* [12] *Från* [fra lit hans *B* [13] þat *B* [14] *Från* [*saknas i B* [15] giptu *B* [16] *Från* [er aungum hefir adr ordit audit sligs at komazt at slikum grip ok þui, er þu hefir verit eptir sendr *B* [17] *Från* [*saknas i B* [18] *Från* [alla steina ok aull graus *B* [19] *Från* [vænztir kunnu at verda ok fegurstir *B* [20] lengi *B* [21] allt *B* [22] *Från* [*saknas i B* [23] *B inskjuter* grip fyr, at æigi væri þat [24] *Från* [gimsteinar j hornunum; woru gullhringar j þremstodum *B* [25] *Så A* [26] *I st. f.* g *är först skrifvet* p *A* [27] fmıþ̄ *A*

fiorđvngvm gert. Siɴ malmr var i hveri-
vm fior(đ)vngi kersins. Steiɴ .i. var
ihverivm fiorđvngi; siɴsigiɴ[1] var litr
hverr steinn þeirra, er i voro setter.
16 Hon leit || a þeɴa grip vandliga ok męllti:
"Margar gersimar hevir gvđ þic latiđ
ꜹđlaz iþessi ferþ; ok er þat ꜹđset, at
hann vill þessa þina [ferþ vppi lata[2]
vera. Keri þessv fylgia margar nattvr-
vr: sv er ein, at þott dryckr se latiɴ
ikerit međ [iammorgv moti[3], sem fio(r)đ-
vngar erv ikerinv, þa man hverr standa
isinvm fiorđvngi, ok man engi blandaz
viđ annan." Þa var þetta reynt, ok
for [þetta eptir þvi[4], sem hon sagđi;
ok kom þat til þess, at stęinar þeir, er
i voro settir, helldo sva til sin dryckin-
vm, at eng(i) geck yr sinvm fiorđvngi.
En ef eigi verþr rett af dryckit[5] kerinv,
þa hverfr dryckriɴ allr, [en yr kerinv
þrvtnar vpp castali iafn hatt kersþrem-
invm; i honvm erv .iiij. riddarar[6]. En
međ þvi at rett vęri[7] af dryckit kerinv,
[þa hvarf kastaliɴ allr ok menninir, at
hann sa þa litiđ; en[8] þa kom aptr
dryckriɴ međ sama hetti ok fyʀ. Þvi
nest syndi hann henni þaɴ hvita[9] stein,
er eɴ hviti ormr hafđi i iorđina sott.
Hon męllti, þegar er hon sa þaɴ stein:
"Sia er .i.[10] af envm dyrligztvm steinvm
ok heitir cristallvs[11]. Honvm fylgia þęr
nattvrvr, at eigi megv ormar[12], poddvr
ne oɴvr ęitr kycqvendi[13] þeim manni
granda, er þenna stein hefir a ser. En
sv er oɴvr hans nattvra, at iongv hvsi
verþr sva myrkt, at eigi siai þegar vm
allt hvsit, er honvm er fram vndit." Þa
synir hann henni þaɴ stein [eɴ rꜹđa[14],
er iɴ rꜹđi[15] ormr hafđi sott. [Hon
litr a þaɴ stein ok[16] męllti: "Sva ma
naliga at qveþa, at sia se .i. af envm
dyrligztvm steinvm; ok heitir carbvncvlvs.
Hann hefir međ ser allar þęr nattvrvr,
er ađr gatvm ver, at hiɴ hafđi; en þat
er vm fram, at eigi ma elldr[17] ne iarnn
granda [þeim manni, er hann hefir a
ser, ok eigi[18] þvi hvsi, er hann er i
varþvęittr." (Konrađr męllti:) "Nv hefir
þv ok set eɴ mesta bloma miɴar ferþar."
Hon męllti: "Gott þicki mer hann at sia,"
segir hon. "En þo skalltv nv fara
til skipa þiɴa ok hafa međ þer stein
þaɴ, er fađir miɴ sendi þic eptir, ok
pellit, ok senda orđ[19] til beiarins, at
þings se qvatt, ok segia þina qvamo.
En er lvđrar qveþa viđ, þa farþv til
þings međ ollvm forvnꜹtvm þinvm, ok
ber fram [ifyrstv stein þaɴ, er þv vart
eptir sendr, ok sel fꜹđvr minvm[20]! Hann
man glađr viđ verþa harđla ok męla:

---

[1] sinnveg *B* [2] *Från* [þraut lata leingi uppi *B* [3] *Från* [iafnmorgum hætti *B* [4] *Från* [jafnt *B* [5] dryck̄ *A* [6] *Från* [*saknas i B* [7] v^s^ı / v^s^ı *A* [8] *Från* [*saknas i B* [9] *Utelemnas af B* [10] *Saknas i B* [11] kristhallus *B* [12] ne *inskjuter B* [13] kvcq̄ndı *A* [14] *Från* [*saknas i B* [15] græni *B* [16] *Från* [Sa var raudr. Hon *B* [17] *Två gånger skrifvet A* [18] *Från* [*saknas i B* [19] aurr *(?)* *B* [20] *Från* [steinana, er fadir min hefir þik eptir sent, ok fa honum þann stein *B*

'Allz þv hevir vel af hondvm leyst þa
ferþ[1], ęr engi hefir fyʀ fengit losat, þa
er þer nv litit fyrir at viɴa þat, er ec
man alldri ifa, at þv ser konvngs[2] son.'
5 þv mant spyria, hvat þat se. Hann man
vilia riđa abvrt viđ þic. þv skallt þegar
þat gera, er hann vill; [ok man hann
hest siɴ vt leiđa ok stiga abac[3]. En
hann hefir verit iɴ mesti bvrtreiđar[4]
10 mađr. Man honvm þa þickia reynt[5],
at þv ert gǫfvgr[6] mađr, ef þv hevir[7]
gefv til at sitia isǫđli fyrir honvm; þvi,"
sagđi hon, "at þo mvndi (hann) siɴi
gefv framaʀ treystaz, þott hann riđi
15 abvrt viđ iɴ sterkazta maɴ ok iɴ vig-
fimazta[8], ef hann vęri eigi [storar ettar[9].
En hann man þa þickiaz vist vita, at
þv ert saɴr konvngs[2] son, ef þv ferr
onga scyio[10] fyrir honvm. En ec vil, at
20 þv leitir ongan geig at gera honvm, þott
þv megir; ok lat hann onga neisv[11] fyrir
þer fara, ef þv mátt rađa; þvi at hann
man stirđr geraz. En þv riđ hann af
baki, til þess at hann megi sia, at þv
25 megir framaʀ viđ hann lęika, ef þv villd-
ir. þv skallt pellit hava vndir hendi
þer, ok snva[12] þegar hesti þinvm, ok
gef honvm pellit! Varir mic, at hann
gefi þer þetta ecki at soc. Nv [fariz
30 þer[13] vel, ok verþi þer þessi ferþ til
sigrs ok semđar [ok allz gođa[14]!" Hann
biđr hana lifa i gvđs friđi ok biđia
fyrir ser.

Nv ferr (hann) fyrst til strandar, ok
tok hest siɴ ok byr sic, ok sendir menn 35
at segia konvngi sina til qvamo. Hann
riđr nv međ ollv liđi sinv aþingit. þa
berr hann fram steiniɴ[15]. Konvngr varþ
nv glađr ok męllti: "Of raþar mađr
ertv," segir hann, "ok berr þv međ þer 40
micla gipt[16], ok hefir þv vel farit ok
[drengiliga sott eptir þeim dyrliga grip,
er ec senda þic eptir[17]. Er þv licligr
til at vera son ins gofgazta maɴz. Nv
saɴaþv þat, sva at [engi megi[18] ifa vm 45
þat: stig ahest þiɴ ok riþ abvrt viđ
mic!" Koɴʀađr svarar: "þott ec hafa
orkat sendingvm þinvm fyrir sakir gefv[19]
eđa leyst af hondvm nocqveriar þer
þrǫtir, er viđ grimm kycqvendi hevir 50
verit at eiga, þa em ec ecki til fęrr at
riđa abvrt viđ þic, er þic [styđr ok[20]
styrkir beđi konvngs tign ok gefa[21] þins
velldis ok margir ađrir hlvtir. En þo
ma ec rađa til fyrir sakir benar þinar, 55
þott mer se diorfvng slict at fremia viđ
sva gofgan maɴ." En er lyđriɴ[22] heyrđi
þetta, þa var þegar [ihorn blasıt ok
lvđrar þeyttir[23]. Kemr þa sva mikit
folk[24], at varla matti[25] aþingvellinvm 60

---

[1] þraut *B* [2] ks *A* [3] ***Från*** [*saknas i B* [4] i *öfver raden A* [5] fullreynt *B* [6] gaufg-aztur *B* [7] berr *B* [8] vopn fimazta *B* [9] ***Från*** [storættadr *B* [10] slysfor *B* [11] hneisu *B* [12] snu *B* [13] ***Från*** [far þu *B* [14] ***Från*** [*saknas i B* [15] þann stein, er hann war eptir sendr *B* [16] gift ok gæfu *B* [17] ***Från*** [*saknas i B* [18] ***Från*** [eigi megi neinn *B* [19] þinnar *tillägger B* [20] ***Från*** [*saknas i B* [21] gipta ok gæfa *B* [22] lidit *B* [23] ***Från*** [hornblastur *B; i* þeyttir *står* y *under raden A* [24] fiolmenni *B* [25] vattı *A; B tillägger* allt folkit

standa. [Foro menn siþan ahollt ok heþir, castala[1] ok tvrna ok skipvðvz ivigscorð ok of alla borgar veGi ok þar, sem menn mattv gerst sia þessa skemt-
17 an. Þeir || [tokv nv herskrvð sitt[2]; ok þickir monnvm þegar mikils vm vert vascleik þeirra ok bvning[3]. Þeir stiga nv ahesta sina[4] ok riðaz hvast at moti. Misti hvargi aNars. Konvngr hafði þa longgvgi[5] bvrt reið framða; ok varþ hann þeirra lavsari[6] abaci; reyndi hann þa mioc iN eptra savðvlboga, [er stongin kom iski(o)llldiN; ok brotnaði soðvlbogiN[7], ok stoc konvngr af baki ok kom standandi niðr. KonRaðr snyr þegar mivkliga[8] hestinvm vndir ser ok riðr at konvngi ok melir: "Vvitrliga[9] hefir mer orðit," segir hann; "ok villda ec fyrir þessa vhefv[10], at þv þegir at mer grip þeNa;" ok selr honvm pellit. Konvngr [rekr isvndr[11] ok ser, hver gessimi þat var, ok męllti þegar hlegiandi: "Gott þicki mer af slikvm manni giafir at þiGia, sem þv ert. En fyrir þetta var ecki bot þarfa."

Ganga þeir nv aþingit; ok helldr konvngr vpp grip þessvm ok synir monnvm, ok melir svá: "Þat er skiott[12] at segia, [siþan ec kvNa þessa iþrot[13], at engi hefir sa orðit, er mic hafi af baci riþit[14]. Ok er honvm nv þat rað, er kallaz[15] KonRaðr keisara son, at riða við þeNa nafna siN ok taca nv til þess, er hann lez [ihverri iþrott gera nockvt[16] vm fram þeNa maN." Robert męllti: "Við þvrfvm eigi með ocr at reyna; þvi at við hofvm opt [með ocr reynt[17]." — "Þv skallt gera," segir konvngr, "hvart sem þv vill eða eigi." Nv endr nyiaz gleði ok glomr[18] manna, ok hyGia gott til. Erv nv vt[19] leiddir hestar þeirra, ok stiga þeir abac, maðriN hvartveggi iN frecnligsti. Ok nv riðaz þeir at hvatliga, ok missir hvárgi aNars. KonRaðr hrindr stong Roðbertz af scilldi sinvm, en [letr sina stong coma vtarla iskiolld Roþbertz. En hestar þeirra reNaz vm: ok tok KonRaðr[20] iNi hegri hendi til Roðbertz ok bra honvm alopt [ok let hestiN hlavpa, hvert er hann villdi. En hann riðr a veisv eiNi eða diki[21], er gravit var fyrir vtan borgina, ok scytr honvm þar i, sva at hann stoð fastr i[22] allt til [belltis. En[23] hann var [bviN itarliga, þvi at hann hafþi silki cleði vm brynio vtan, en[24] dyrligri cleði vndir.

---

[1] *Från* [sumt ferr j kastala *B; c i* castala *är nästan utplånadt A* [2] *Från* [herklædazt skiott *B* [3] bunat *B* [4] si- *är utplånadt i A* [5] fyrir longu æigi *B* [6] v *utplånadt A* [7] *Från* [*saknas i B* [8] *Saknas i B* [9] ouirduliga *B* [10] ogæfu *B* [11] *Från* [tekur vid *B* [12] gott ok skiott *B* [13] *Från* [at sidan ek kunni at . . . . at hygia*(?)* ok þessa jþrott, nam ek suo *B* [14] fyr enn þessi madur *tillägger B* [15] sik kallar *B;* kaeka*(!) A* [16] *Från* [j huern stad jþrottir hafa *B* [17] *Från* [reynt ockar j millum*(?) B* [18] *Så (=* glaumr*) A;* skemtan *B* [19] fram *B* [20] *Från* [tok *B; i* reNaz *står z öfver raden A* [21] *Från* [vr saudlinum ok ridr med hann um uollin ok at diki þui *B* [22] j þessi veisu *B* [23] *Från* [belltis stadar, ok var þat uel, þuiat *B* [24] *Från* [j silki klædum vm utan, enn hafdi *B*

En er menn sia þetta, þa æpir þingheimriɴ allr at slysfor hans ok [sceypa at honvm ok hleia[1] ok mela sva: ”Hóhó! illa er orđit; þvi at nv er keisara sonriɴ ikeýtv falliɴ[2].” Konʀađr męllti þa[3], er þessv létti: ”Farit hingat [nv ok þionit[4] Rodbert ok dragit hann yr þessi veisv[5]! Þvi at ec etla hann varla sialfbiarga[6].” Engi þottiz þa ifa þvrfa, at Konʀađr var þar keisara son. Þeir foro til þionarnir ok drogv Rođbert yr dikinv ok þogv cleđi hans. Konvngr lez vilia lata drepa Rođbert, þotti hann vilia beđi svikia sic ok Konʀađ ok dottvr sina. Konʀađr qvađ þat eigi vera skylldv, qvaþ hann ađr opt þat hava gert, er hann villdi; en lez þess[7] vilia virþa Rođgeir iarll ok sialfan sic at gera ecki fleira[8] a hans lvt. ”Hann[9] skal fara yr landi [ok coma aldri mer i avgsyn.” Nv er þegar ferþ hans bvin yr landi[10]; ok fęr Konʀađr honvm (skip) vel bvit ok nogliga af monnvm ok fiárlvt; ok ferr (hann) ibrot. En eigi er þess getit, hvar[11] hann ilendiz[12]; hins er getit, at hann[9] fęr ser[13] riki nocqvot okređr fyrir, meþan hann[9] lifđi. Ok er nv lokit fra honvm at segia.

Kap. XI.

Nv slitr þinginv. Ok þvi nest letr keisari at bođi fa[14]. En Konʀađr lez hallda vilia til Saxlandz ok biođa foþvr sinvm til veizlvɴar. En þat[15] var ravnar[16], at hann þottiz spvrtt hava, at fađir hans mvndi etla at heria til Micla garz fyrir þęr sakir, er hann hvgđi Konʀađ yfir stigiɴ i ofrþrætvm[17].

Hann ferr međ skrætligv liđi [þar til, er hann kemr[18] til Saxlandz. En þa[19] sa þeir fiorđo alla þacta [međ her scipvm[20], ok blica þar scilldir abeđi borđ; ahverio skipi[21] sa þeir castala .i. eđa .ii. eđa alla[22] .iij.; þar sa þeir oc vm valslongvr bvit. [Þa geta þeir spvrt[23], at fyrir þeim skipa stoli međ Rikarđr keisari ok etlar at heria til Miclagarz; [.lx. bryniađra hesta ha(f)đi hann ahuerio skipi[24]; hann hafđi lengi viđ þessi ferþ bviz, þvi at þa var honvm Konʀađr [dæđr sagđr[25]. En er Konʀađr varþ þess viss, þa hittir hann brađliga foþvr sinn; ok verþr međ þeim iɴ mesti fagna fvndr. Segiz Konʀađr comiɴ at biođa honvm til Micla garđz til brvllæps[26] þeirra Mattilldar keisara dottvr, ok sagđi, at stol-

---

[1] *Från* [hlæia at honum *B* [2] *B tillägger:* Huer þikizt at betur*(?)*, at Rodbert getur nockut hneyxli fundit, enn lofa Konrad j aullu [3] þa / þa *A* [4] *Från* [er þionudu *B* [5] keytu *B* [6] hiedan uerda *tillägger B* [7] til þess *B* [8] meira *B* [9] h̄ *A* [10] *Från* [*saknas i B* [11] at *B* [12] þar sidan *tillägger B* [13] *Skrifvaren har först velat teckna ett* ꝫ *(= ok) A* [14] fara*(?) B* [15] *Saknas i B* [16] reyndar *B* [17] ofþrautum *B* [18] *Från* [wnz þeir koma *B* [19] þar *B* [20] *Från* [af skipum Saxa *B* [21] *Återstoden af punkten (till* bvit*) fattas i B* [22] *Det senare a öfver raden A* [23] *Från* [Ok er þeir nalguduzt þangat, þa geta þeir sied *B* [24] *Från* [*saknas i B* [25] *Från* [sagdr drepin *B* [26] brudkaups *B*

konvngriɴ hafði honvm þangat boðit með allri olverþ[1] með sva miclo liþi, sem hann villdi sialfr. Hann þecktiz nv þetta [af fyrir tolvm[2] Konʀaðs. Ok er nv hnectt [envm mesta mvginvm[3]. En hann velr lið til ferþar með ser at[4] vénleic ok kvrteisi [ok miclvm vasklęik, ok en agetligsto[5] skip. Ok at bvnv þessv ino vascliga liþi hallda þeir til Micla garz.

En er sia skrartliga ferþ er sén, þa letr keisari alla hirðina ganga amot þeim af borgiɴi. [Með konvngi foro leicarar ok leica amarga vega fimliga ok mivkliga[6]. Songmenn foro syngiandi með morgvm lyð[7]; svmir sla horpvr eða gigior[8], svmir simphon[9] eða psallterivm ok timpanvm[10], ok oll in dyrl(i)gstv hlioð[11]. Þeir þeyta organ[12], er i borgar tvrnvnvm erv, en svmir hringia; || [en þar með][13] gengr allr lyðr til strandar með breɴondvm kertvm ok dyrligvm lofsongvm. Ok með þessi iɴi dyrligri[14] [proc]essio[15] voro þeir leiddir þar ikonvngs havll. Meþ ollvm hétti var þeim vegsemþar lęitat ok skemtanar.

At þessi veizlv v[erða][16] þav Konʀaðr ok Mattilldr koronvþ ok leidd i eina reckio. Sv veizla stoð halfan manvð; ok var þar a alla vega[17] skemtanar leitað: [svmir tefldv skactafl eða hnettafl eða qvatrv, eða (var) ymsa vega leica leitað til gleði ok scemtanar lyðnvm. Þar[18] var þa sva fiolment sem a envm stęrstvm þingvm; ok hafði þat hverr ser at skemtan, er bezt þotti.

En er mio[k] leið aþetta boð, var blásit til moz; ok varþ þar þing fiolment. A þvi þingi qveðr Konʀaðr ser hlioðs ok hefr[19] vpp sogona ok segir fra ferþ siɴi, ok berr fram belg ins oarga dyrs, leggi ok teɴ filsins til iartegna, þar með hornnin ok kerit ok steina alla. Konvngr berr þa oc fram pellit. Allr þingheimriɴ [dár þetta ok lofar hann[20] ok hans þrecvirki. Stolkonvngriɴ segir ok þa[21] sogv fra hans þrecvirkivm, er hann hafði þar vɴit, ok fra viðskiptvm [Roðbertz ok sinvm[22], eða hve slegliga[23] hann hafði [fyrir] honvm talit[24], eða hve bragðvisliga hann gat hverivm hlvt snvit ser til sęmðar, [þeim er a ha(f)ði boriz[25], en Konʀaði til akneikis[26]; eða hve nęr honvm hafði sialfvm[27], at hann mvndi giɴtr verþa at þvi at gefa honvm Mattilldi, dottvr sina, ef hon hefþi eigi þegar grvnat ifyrstv, at hann vęri Kon-

---

[1] auluærd *B* [2] *Från* [at fortaulum *B* [3] *Från* [aullum hinum mesta muga lidsins *B* [4] hreysti ok *tillägger B* [5] *Från* [Þeir velia ok hinu skrautligztu *B; i* agetligsto *står* o *öfver raden A* [6] *Från* [Leikarar ganga wt med mikilli kurteisi *B* [7] dyrlıgū faūfærū *B* [8] *B har i stället* fidlur [9] *Så A* [10] timpanistrum *B* [11] hliodfæri *B* [12] vrgan *A (*sla organ *B)* [13] *Så B; utplånadt i A* [14] haleıtū *B* [15] *Ordets början utplånadt A* [16] *Nästan utplånadt A* [17] monnum *tillägger B* [18] *Från* [tofl woru þar leikin ok j turniment ridit; þuiat þar *B* [19] hefir *B* [20] *Från* [lofar nu miog Konrad; *A skrifver* h̄ *i st. f.* hann [21] adra *B* [22] *Från* [þeirra Rodbertz *B* [23] viturliga *B* [24] talat *B* [25] *Från* [*saknas i B* [26] hneisu *B* [27] *Härifrån är det öfriga förloradt i B*

raðr keisara son. Hann sagði oc, hve vitrliga hon hafði eptir leitað, at hon skylldi vís (verða), hvers hattar maðr hann vęri. Konraðr sagþi[1] oc þat, at hann hafði scamma stvnd verit i Garðinvm, aðr hann kvnni girzkv mela sem þeir, er þar voro vpp feddir. A þessv þingi gefr Konraðr Miklagarz keisara hornit annat ok stein þann, er hann stack or borðskvtlinvm. Rikarði, favðvr sinvm, gaf hann annat[2] hornit ok steininn cristallvm. Hann gaf Mattilldi, konv sinni, þann stein annan, er hann hafði or borðskvtlinvm stvngit; en hann hafði sialfr carbvncvlvm. Miklagarz keisari gaf Rikarði keisara pellit, þat er Konraðr hafði sott, ok margar aðrar gersimar. Hann gefr Mattilldi, dottvr sinni, smaragdvm þann, er hann hafði leng(s)t átt; en hann hefir þann steín, er Konraðr haf(ð)i sottan.

Nv slitr þinginv. Ok nockorv siðar riez Rikarðr keisari til heimferþar með virþiligvm giofvm ok vegligv favrvneyti, — ok skiliaz enir kęrstv vinir, — ok fer nv til Saxlandz.

Miclagarz keisari let rita sogv þessa alla a þrimr bokvm, sendi eina Rikarþi keisara til Saxlandz, aðra til Danmerkr þeim konvngi, er þar reð fyrir; ena þriðio hafði hann sialfr; ok þotti sva þessi storvirki ok fregð lengst mvndi vppi vera, ok licligaz til, at hans fregð mvndi sizt niðr falla.

Þav Konraðr ok Mattilldr gatv .ij. sono; het annar Vilhialmr, en annar Heinrikr. Eptir Miklagarz keisara tokv þav við riki ok nvtv vel ok leingi. Vilhialmr var sendr til fostrs til Saxlandz Rikarði keisara; ok eptir hans dag varð[3] hann þar keisari ok navt vel sins rikiss ok þotti éttar bæter. Konraðr hellt virðingv sinni ok þotti inn uitrazti maðr ok inn viðfregazti alla evi. Hann gerði þat til agetis ser, at hann let filslegina grafa ok gvlli ræna þar i epter ok setia viða gimsteinvm, ok lęt þa vera branda fyrir sinvm hallar dyrvm. Hann reð fyrir Mikla garði, meðan hann lifði. En eptir hans dag varþ Heinr(i)kr, sonr hans, stol konvngr, ok hafði mikit af vitro oc vask(l)eik[4] favðvr sins. Hann atti ser son, er Kirialax het; hann var vitr ok vinsell ok vel at ser. — Calla men, at borg sv mvni af monvm bygð hava verit fyrir ondverðv, er Konraðr sotti stęinin[5] til, ok mvni ormar ok eitr kycqvendi monnvm grandat hava. — En sia konvngr reð leingi sino velldi, ok erv fra honvm margar sogvr merkil(i)gar, þo at ver greiðim þer eigi i þessv skommo mali.

Ein clerkr fann þessa sogv scrifaða a streti eino með þessvm hetti, sem nv erv froðer men vaner fra at segia.

---

[1] þ *öfver raden A* [2] t *öfver raden A* [3] vard/vᵉþ *A* [4] *Skrifvaren har ändrat ett* l *till* k *A* [5] *Det första* i *står öfver raden A*

Rättelse: I första noten på första sidan, andra raden bör stå *556*, *4:to*

Pris: 2 Kronor 50 öre.

ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XIII.

1876—77.

MATHEMATIK OCH NATURVETENSKAP.

MED V TAFLOR.

LUND, 1876—77.

FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.

DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

Tom. XIII utgifves i 3:ne Afdelningar: I. Theologi.
II. Philosophi, Språkvetenskap och Historia.
III. Mathematik och Naturvetenskap.

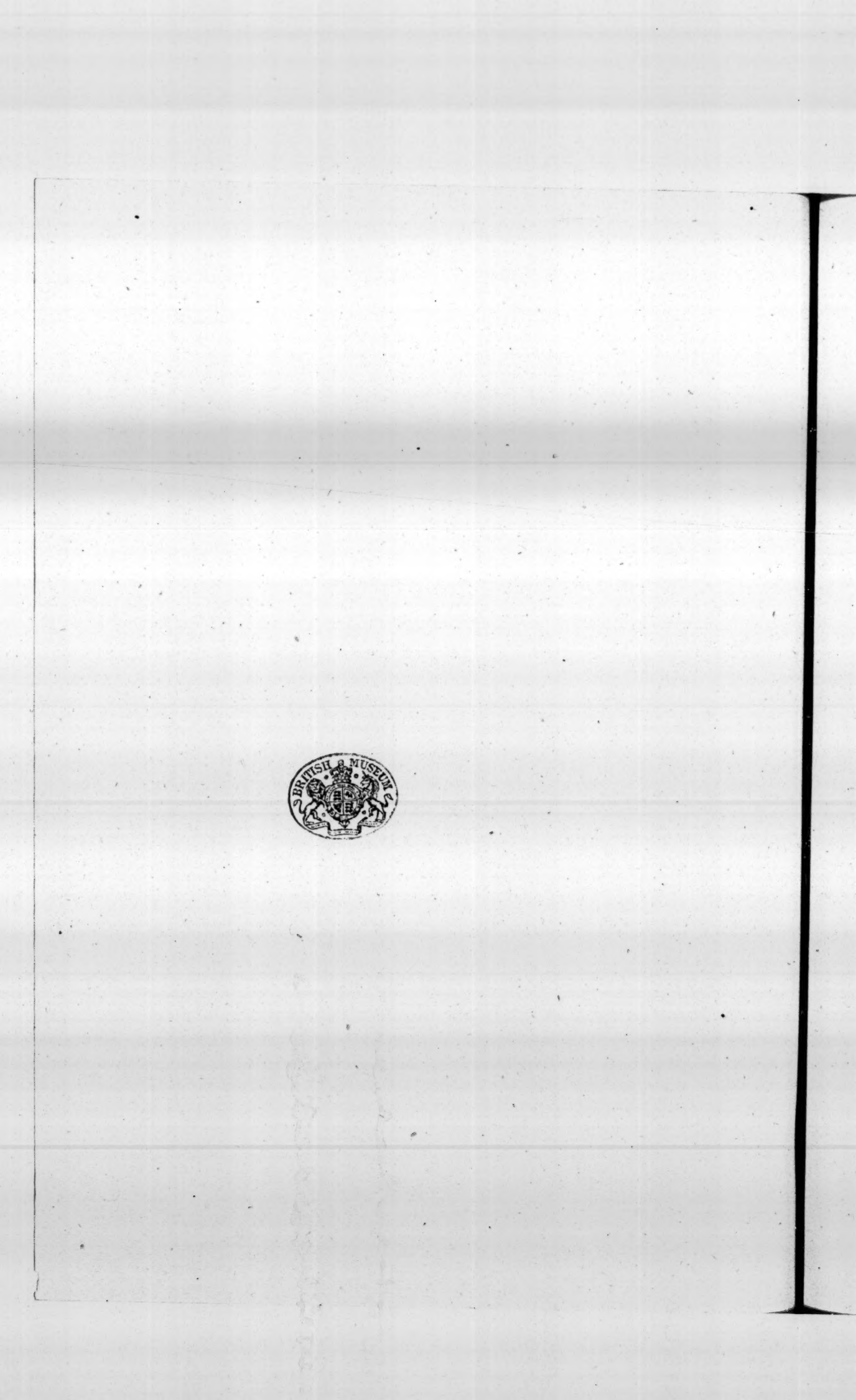
ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XIII.

1876—77.

LUND, 1876—77.
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT

TOM. XIII.

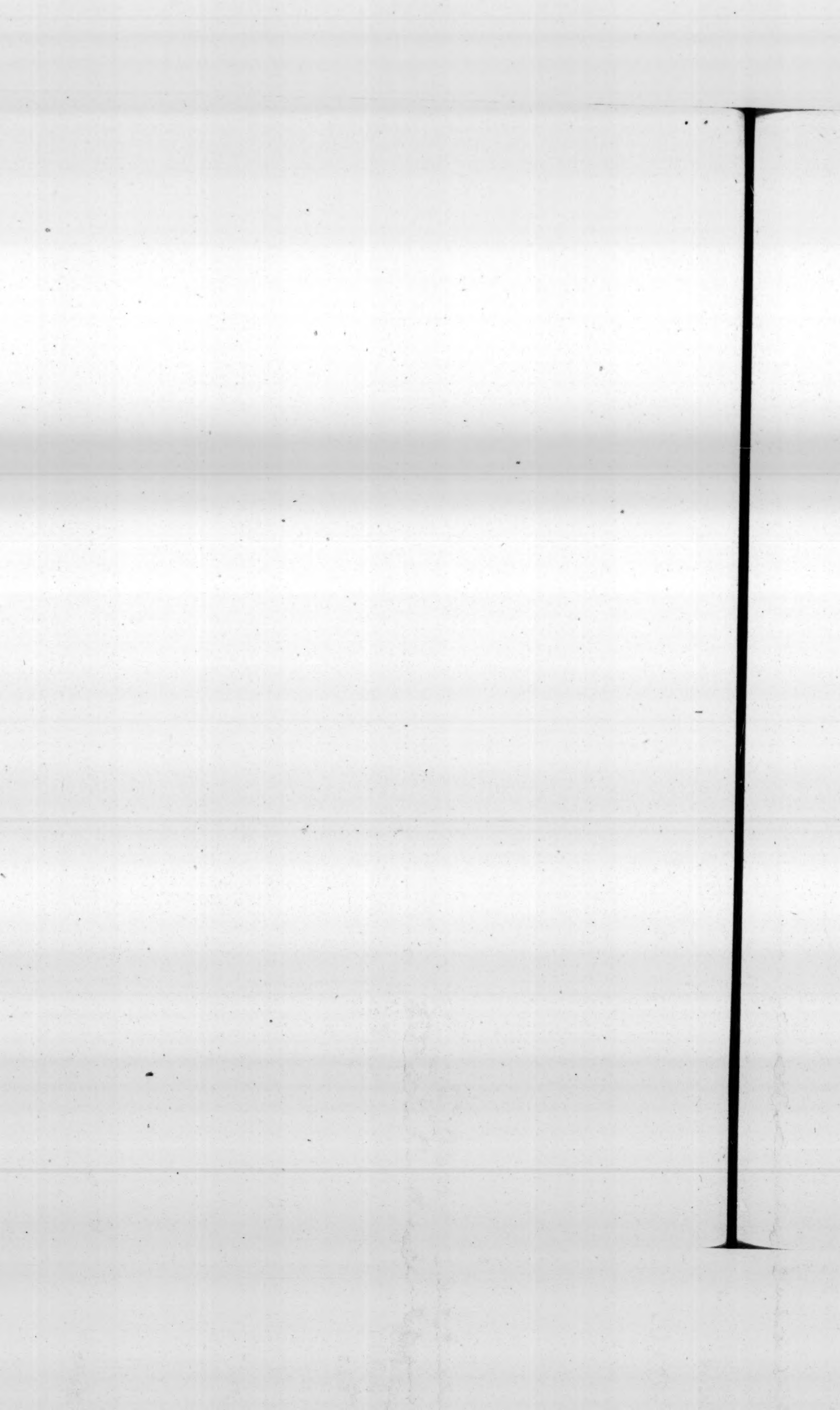
FÖR LÄSÅRET 1876—77.

III.

AFDELNINGEN FÖR MATHEMATIK OCH NATURVETENSKAP.

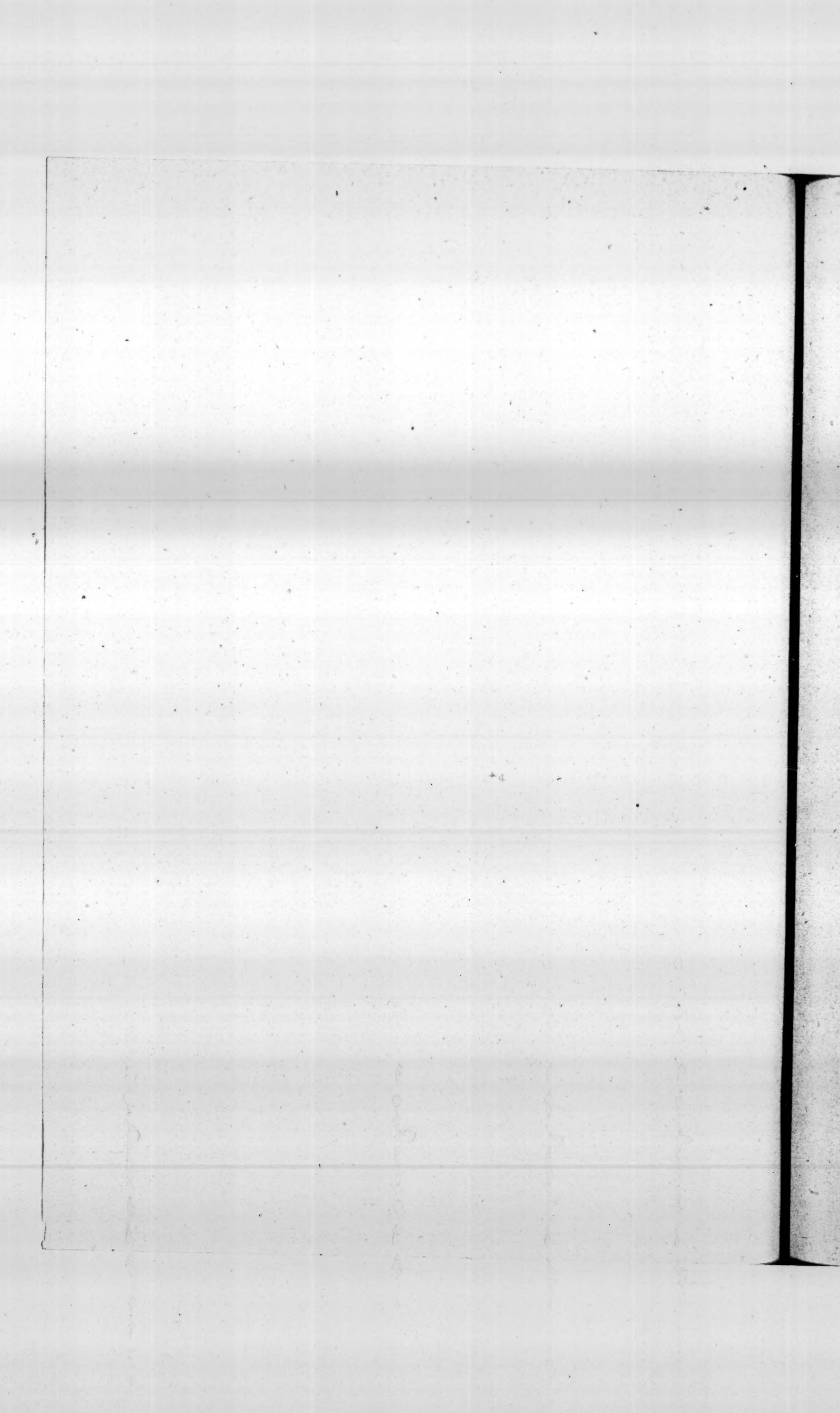
MED V TAFLOR.

(UTGIFVES MED BITRÄDE AF PHYSIOGRAPHISKA SÄLLSKAPET I LUND.)

Innehåll:

(Afdelningen för Mathematik och Naturvetenskap).

Öfver Tioglykolsyra,

af

PETER CLAESSON.

Carius [1]) har under namnet Monosulfoglykolsyra, H.O.COCH².S.H, beskrifvit en syra, hvars kalisalt han erhöll genom inverkan af monoklorättiksyra på kaliumsulfhydrat. Vid närmare bekantskap med organiska sulfhydrat syntes det mig tvifvelaktigt, huruvida Carius haft denna syra i ren form för sig. Han angifver nemligen, att densamma uteslutande är en enbasisk syra liksom glykolsyran. Gruppen SH skulle sålunda enligt honom icke gifva sig tillkänna i syrans reaktionor. Så mycket mera skäl kunde vara till tvifvel öfver rigtigheten af Carius' uppgifter beträffande denna syra, som Wislecenus [2]) genom inverkan af kaliumsulfhydrat på klorättiketer i hufvudsak erhöll sulfodiglykolsyreeter, men äfven i vexlande mängder etern af ofvannämnda syra, som han kallar merkaptoglykolsyra. Medelst kvicksilfverklorid kunde han ur den råa etern fälla föreningarne $(C^2H^5.OCOCH^2S)^2Hg$ och $C^2H^5.O.COCH^2.S.HgCl$. Eterarten af denna syra reagerar sålunda på kvicksilfverklorid fullkomligt på samma sätt, som merkaptan gör det. Wislecenus visade äfven skälet, hvarför, i motsats mot hvad väntadt var, sulfodiglykolsyreeter måste blifva reaktionens hufvudprodukt. Heintz [3]) erhöll såsom sönderdelningsprodukt af sulfocyanättiketer en eter med tioglykolsyreeterns sammansättning utan dock att ha de egenskaper, som Carius om densamma angifvit. Äfven jag har på åtskilliga sätt erhållit såsom sönderdelningsprodukt en syra med tioglykolsyrans sammansättning, men som visade sig fullkomligt ha egenskaperna af ett organiskt sulfhydrat. För att få klarhet i, huruvida här verkligen förelåge 2 isomera syror, en sak som vore svår att förklara, har jag upprepat Carius undersökningar, men dervid kommit till helt annat resultat än han.

[1]) Ann. Ch. Pharm. 124, 43.
[2]) Zeitschrift f. Chemie VIII, I, 621.
[3]) Ann. Ch. Pharm. 136, 223.

Såsom jag i det följande skall visa, har det icke varit någon ren tioglykolsyra, som Carius haft för händer, utan en blandning af denna och sulfodiglykolsyra.

Tioglykolsyra, $H.O.COCH^2.S.H$.

Om fast monoklorättiksyra (1 mol.) sättes till en starkt conc. lösning af kaliumsulfhydrat (2 mol.), så erhålles jemte klorkalium såsom reaktionens hufvudprodukt tioglykolsyradt kali, men tillika bildas en betydlig mängd (omkr. 40 %) sulfodiglykolsyradt kali. Allenast om man förfar på detta sätt är dock förhållandet så. Sättes kaliumsulfhydrat till klorättiksyran eller till klorättiksyradt kali, minskas tioglykolsyran och ökas sulfodiglykolsyran. Detta förhållande har sin grund i samma omständighet, som Wislecenus påpekat vid inverkan af kaliumsulfhydrat på klorättiketer. Det bildas nemligen i första hand egentligen tre föreningar vid inverkan af kaliumsulfhydrat och klorättiksyra på hvarandra, nemligen $K.OCOCH^2SH$, $KOCOCH^2SK$ och $KOCOCH^2Cl$, hvilka senare lätt omsätta sig med hvarandra till $(KOCOCH^2)^2S$ och KCl. Den metod derför, som så mycket som möjligt förhindrar bildandet af föreningen $K.OCOCH^2SK$, skall tydligen ge det rikligaste utbytet af tioglykolsyra. Man ser lätt, att detta just är den nyss nämda, ty föreningen $KOCOCH^2SK$ måste omedelbart efter dess bildning åtminstone till betydlig del omsätta sig med den fria klorättiksyran till $KOCOCH^2SH$ och $KOCOCH^2Cl$.

Reaktionen är åtföljd af ganska stark värmeutveckling. Klorättiksyrans klor utbytes mot SH med nära nog lika stor lätthet, som dess väte utbytes mot kalium. Man ser detta derpå, att vätesvafleutvecklingen är fullkomligt lika stark mot slutet som i början. Reaktionens första stadium kan således icke sägas vara bildningen af klorättiksyradt kali och vätesvafla, utan kaliumsulfhydratet måste anses samtidigt inverka både på gruppen OH och kloratomen. Efter tillsättningen af all den beräknade klorättiksyran är sulfhydratet fullständigt försvunnet. Man uppvärmer nu på vattenbad tills vätesvaflan är afdunstad och lösningen starkt concentrerad, hvarefter sedan det vid reaktionen bildade klorkalium till största delen utkristalliserats och blifvit skiljdt från lösningen, denna senare, som innehåller kalisalterna af tio- och tiodiglykolsyrorna jemte små mängder klorkalium, försättes med en större mängd stark alkohol. Större delen af det tioglykolsyrade kalisaltet förblir härvid i lösningen, under det att de öfriga föreningarne fällas. Efter alkoholens afdestillation löses saltet i vatten, sönderdelas med svafvelsyra, hvarefter den frigjorda tioglykolsyran extraheras med eter, som utdrager större delen af densamma. Efter eterns afdunstning återstår syran såsom en färglös, okristalliserbar, i vatten, alkohol och eter i

alla förhållanden löslig olja. Den har en svag lukt, som vid uppvärmning blir mycket stickande. Långsamt kan den såsom det synes osönderdeladt förflygtigas, men vid raskare upphettning förkolas den under spridandet af en högst obehaglig lukt.

Denna syra kan i enlighet med sin sammansättning gifva tre olika klasser af salter och eterarter, af hvilka jag i det följande skall beskrifva de mest karakteristiska.

A) Salter af formeln $M.O.COCH^2.S.H$

Tioglykolsyran är en stark syra, som med alkaliernas, alkaliska jordarternas, jordarternas och delvis åtminstone järngruppens metaller gifver salter med ofvanstående sammansättning. Öfverhufvud kan det sägas, att metallen ingår i syran bunden vid syre, ifall frändskapen till syre är större än till svafvel och tvärtom. Man erhåller dessa salter på vanligt sätt genom att upplösa metallernas karbonater eller oxider i den fria syran. De äro samtliga mycket lättlösliga och kristallisera i allmänhet dåligt. Följande tvenne skall jag här närmare omnämna.

Kaliumsaltet $K.OCOCH^2.S.H+H^2O$. Dess framställning är redan afhandlad. Ur dess dervid omtalade alkoholiska lösning utfaller det efter en tid nästan fullständigt, hvilket beror derpå, att saltet innehållande sitt kristallvatten (det kristalliserar ur vatten i klotformiga massor med 1 mol. vatten) är i alkohol lättlösligt, men vattenfritt nästan olösligt deri. Ur dess lösning i alkohol tar denna senare så småningom vattnet till sig, hvarvid saltet utfaller vattenfritt. I kokande alkohol löses det vattenfria saltet i ringa mängd och kristalliserar derur i hårfina nålar. Det är icke deliqviscent. Med alkalikarbonater utvecklar det kolsyra, dervid delvis öfvergående till saltet $K.O.COCH^2.S.K$. Det kan sålunda anses såsom ett surt salt.

0,523 grm gaf 0,345 grm. K^2O, SO^3

K ber. 30,05 %, funnet, 29,61 %

Bariumsaltet $Ba(O.COCH^2.S.H)^2$. Dess lösning intorkar vid frivillig afdunstning till en gummilik massa. Det är i alkohol olösligt.

0,434 grm gaf 0,314 grm BaO, SO^3

Ba ber. 42,94 %, erh. 42,53 %.

Den mot dessa salter svarande etern, $C^2H^5.O.COCH^2.S.H$, erhålles genom att koka den fria syran med abs. alkohol och några droppar conc. svafvelsyra. Den är en i hög grad illaluktande, färglös olja, tyngre än vatten och icke obetydligt löslig deri. Den börjar att koka vid omkring 155°, hvarefter kokpunkten långsamt stiger till 250°. Den sönderdelas dervid partielt i vätesvafla och sulfodiglykolsyreeter, så att samtidigt de båda eterarterna öfvergå. Efter en tids kokning är denna sönderdelning nästan fullständig. De båda eterarterna kunna lätt skiljas derpå, att

tioglykolsyreetern icke med alkohol.kali ger något utkristalliserande salt, hvilket deremot nästan genast är fallet med den andra. Med vattenånga är tioglykolsyreetern osönderdeladt flygtig.

0,268 grm gaf 0,1644 grm H^2O och 0,3838 grm CO^2

		ber.	erh.
C^4	48	40,00	39,05
H^8	8	6,66	6,81

B) Salter af formeln $\begin{matrix} M\,OCO \\ M.SCH^2 \end{matrix}$

Dessa föreningar äro att anse såsom basiska salter af tioglykolsyran. De skilja sig från salter af efterföljande syror derigenom, att den vid svafvel bundna metallen genom de svagaste agentiers inverkan kan aflägsnas, hvilket deremot vid de sjelfständiga metalltioglykolsyrorna öfverhufvud taget endast kan ske genom inverkan af vätesvafla eller alkalisulfhydrater. Det existerar dylika basiska föreningar endast med alkaliernas och de alkaliska jordarternas metaller, men alkaliföreningarne, såsom okristalliserbara, äro svåra att i ren form framställa.

Basisk tioglykolsyrad baryt, $Ba\begin{matrix} OCO \\ SCH^2 \end{matrix} + 3H^2O$, är för syran mycket karakteristisk. Det kan på åtskilliga sätt erhållas. Försättes sålunda en conc. lösning af det neutrala kalisaltet med ammoniak och derefter med klorbarium, så afsätter det sig efter en tid i små prismaformade kristaller. Det bildas äfven genom att till kalisaltet sätta en varm lösning af barythydrat och utkristalliserar då efter en kort tid. Vid behandling af den fria syran med barythydrat fälles det deremot genast. Samma salt uppkommer såsom en fällning, om det neutrala barytsaltet försättes med ammoniak. Saltet utkristalliserar i små glänsande flata prismor och är nästan olösligt i kallt vatten och löses äfven föga i kokande. Det sönderdelas af kolsyra, som binder jemt hälften af baryten, hvarvid det öfvergår till det neutrala okristalliserbara barytsaltet (2,211 grm gaf, uppslammadt i vatten, efter inledning af kolsyra 0,650 grm BaO,CO^2; ber. 0,775 grm).

1) 0,686 grm, framställdt af kaliumsaltet, ammoniak och klorbarium, gaf 0,576 grm BaO,SO^3

2) 0,320 grm på samma sätt framställdt gaf 0,0788 grm H^2O och 0,0944 grm CO^2

3) 1,470 grm, beredt af kaliumsaltet och barythydrat, gaf 1,202 grm BaO, SO^3.

		ber.	erh. 1	2	3
Ba	137	48,75	49,37	—	48,08
C^2	24	8,54	—	8,52	—
H^8	8	2,84	—	2,89	—

C) Föreningar af formeln $H.O.COCH^2.S.M.$

Hvar och en af dessa föreningar är att anse såsom sjelfständig syra, som med andra metaller gifver salter. Det är redan nämndt, att de metaller, som kunna intaga denna ställning i tioglykolsyran, äro de, hvars salter lätt reagera på merkaptaner eller med andra ord utmärka sig för sin stora frändskap till svafvel. För benägenheten hos metallerna att äfven ersätta vätet i syrans hydroxid, kunde jag endast framställa följande tre föreningar i någorlunda ren form.

Kvicksilfvertioglykolsyra, $(H.O.COCH^2.S)^2Hg$.

Denna synnerligen karakteristiska förening erhålles antingen genom att till den fria syran sätta kvicksilfveroxid, då en liflig reaktion inträder, eller bäst genom att till en kall lösning af kalisaltet sätta kvicksilfverklorid, då föreningen genast utfaller såsom långa, ytterst fina nålar. Föreningen, nästan olöslig i kallt, löses lätt i varmt vatten och äfven i kokande alkohol. Den kristalliserar antingen i voluminösa massor af hårfina nålar, i torr form liknande bomull, eller i kortare flata prismor. Den är en ganska stark syra, som med alkalierna ger lättlösliga, med de öfriga metallerna svårlösliga, som oftast kristalliniska fällningar.

0,268 grm gaf 0,1276 grm CO^2

0,403 grm gaf 0,213 grm Hg

		ber.	erh.
Hg	200	52,35	52,85
C^4	48	12,56	12,98.

Jag skall här omnämna en del af denna syras salter, som lätt erhållas genom att till en lösning af den fria syran sätta lösningar af metallsalter. De på detta sätt uppkomna föreningarne af Ba, Al, Mn äro sura salter, de af Pb, Hg och Ag neutrala. Salterna sönderdelas först vid mycket hög temperatur och kvarlemna vid glödgning rena eller nästan rena oxider.

Bariumsalt, $BaH^2(O.COCH^2.S)^4Hg^2$. Om varma lösningar af syran och klorbarium sammanblandas, utkristalliserar nämnda salt nästan genast i mosslikt förgrenade kristaller.

0,287 grm gaf 0,071 grm BaO, SO^3

Ba ber. 14,54 %, erh. 15,23 %.

Aluminiumsalt, $Al^2H^6(O.COCH^2S)^{12}Hg^6$, liknar det föregående och utkristalliserar nästan genast, om lösningar af alun och syran sammanblandas.

0,306 grm gaf 0,013 grm Al^2O^3

Al ber. 2,26 %, erh. 2,34 %.

Mangansalt, $MnH^2(O.COCH^2.S)^4Hg^2$, liknar till utseende och uppkomst de föregående.

0,500 grm gaf 0,053 grm Mn^3O^4

Mn ber. 6,73 %, erh. 7,63 %.

Blysalt, $Pb(O.COCH^2.S)^2Hg$, uppkommer såsom en amorf fällning genom att blanda lösningar af syran och ättiksyrad blyoxid.

0,346 grm gaf 0,179 grm PbO, SO^5

Pb ber. 35,20 %, funnet 35,34 %.

Kvicksilfversalt, $Hg(O.COCH^2.S)^2Hg$, uppkommer på samma sätt som föregående salt af den fria syran och kvicksilfverklorid eller genom att sätta tioglykolsyradt kali till en varm lösning af kvicksilfverklorid. Det utgör en hvit, amorf eller otydligt kristallinisk fällning.

0,621 grm gaf 0,420 grm Hg

Hg ber. 68,84 %, erh. 67,63 %.

Silfversalt, $Ag^2(OCOCH^2S)^2Hg$, erhålles af syran och salpetersyrad silfveroxid såsom en hvit amorf fällning. Analysen utvisar, att saltet delvis var ett surt salt.

0,409 grm gaf 0,137 grm Ag

Ag ber. 36,18 %, erh. 33,49 %.

Kuprosumtioglykolsyra, $(H.O.COCH^2.S)^2.Cu^2$.

Lösningar af kopparsalter och tioglykolsyradt kali gifva blandade med hvarandra en blåsvart fällning, som vid tillsats af mera kalisalt blir nästan hvit. Denna färgförändring härrör från en reduktion af det först uppkommande oxidsaltet till ett oxidulsalt. Syran förhåller sig nemligen till kopparsalter liksom xanthogensyra, flera andra dylika syror och, hvilket jag äfven funnit vara fallet, såsom merkaptan gör det till oxidsalter af denna metall. Det bildas en kuprosumförening under samtidig oxidation af en del af syran. Den hvita fällningen har nemligen ofvanstående sammansättning och förhåller sig fullständigt såsom en kopparoxidulförening, löses sålunda i cyankalium, undersvafvelsyrligt natron och färglöst i ammoniak. I fuktigt

tillstånd mörknar den hastigt och blir slutligen svart, hvilket härrör deraf, att den lätt öfvergår i den fullständiga oxidulföreningen $Cu^2(O.COCH^2S)^2Cu^2$ under frigörande af tioglykolsyra. Detta förhindras genom närvaro af fri ättiksyra. Föreningen löses lätt i saltsyra och alkalier, bildande salter dermed. Genom tillsats af andra metallsalter till den alkaliska lösningen erhållas amorfa fällningar af syrans salter med dessa metaller. Det på samma gång fällda metallhydratet kan sedan utdragas med ättiksyra.

0,513 grm gaf 0,263 grm Cu^2S och 0,790 grm BaO,SO^3

		ber.	erh.
Cu^2	126,8	41,06	40,10
S^2	64	20,72	21,14.

Af denna syra har jag utom den nyss nämda oxidulföreningen $Cu^2(O.COCH^2S)^2Cu^2$ icke analyserat mer än ett salt nemligen barytsaltet $Ba(O.COCH^2.S)^2Cu^2$. Det erhålles såsom en något gråaktig amorf fällning, om en alkalisk lösning af syran och med ättiksyra försatt klorbarium sammanblandas. Äfven detta salt liksom kopparoxidulföreningen är mycket beständigt.

0,189 grm gaf 0,101 grm BaO, SO^3

Ba ber. 31,15 %, erh. 31,41 %.

Kopparoxidulsaltet gaf 57,91 % Cu, ber. 58,48 %.

Wismuttioglykolsyra, $(H.O.COCH^2S)^3Bi$.

Försättes en lösning af kalisaltet med en lösning af salpetersyrad vismutoxid, så uppkommer en gul fällning, som vid omrörning lätt löses, vid fortsatt tillsättning dock blir beständig. Den först uppkommande beständiga fällningen är i början en brandgul, mjuk massa, som snart hårdnar och blir spröd. Den smälter redan mellan 30°—35°. Analysen af den sålunda erhållna kroppen tyder på, att den i hufvudsak består af den fria vismuttioglykolsyran, ägande ofvanstående formel. Vid fortsatt tillsättning af salpetersyrad vismutoxid uppkomma gula fällningar, som icke smälta. Äfven den lätt smältbara föreningen öfvergår i vattenbad i en osmältbar under aftagande i vigt. Huruvida detta beror på en sönderdelning analog med neutrala vismutsalters öfvergång till basiska föreningar, eller om förhållandet är likartadt med det, som äger rum vid kuprusumtioglykolsyra, så att den sönderdelas i fri tioglykolsyra och ett vismutsalt af sjelfva vismuttioglykolsyran, har jag icke närmare undersökt.

0,348 grm gaf 0,157 grm Bi

Bi ber. 43,44 %, erh. 45,11 %.

Silfver-, Bly- och Kadmiumtioglykolsyrorna.

Dessa syror kunde jag icke framställa ens i tillnärmelsevis ren form. De fällningar, som salter af nämda metaller förorsaka i en lösning af tioglykolsyradt kali, äro tillika salter af dessa metalltiosyror med samma metall, som ingår i syran.

Kadmiumtioglykolsyrad kadmiumoxid, $Cd(OCOCH^2S)^2Cd$. Detta salt erhålles såsom en hvit amorf eller otydligt kristallinisk fällning genom att försätta en lösning af svafvelsyrad kadmiumoxid med kalisaltet, hvarvid det förra bör vara närvarande i öfverskott. Fällningen löses lätt i kalisaltet, ur hvilken lösning den fria syran icke kunde afskiljas. Vid lösningens afdunstning afsatte sig det basiska saltet. Fällningen löses äfven lätt i saltsyra.

1,065 grm gaf 0,694 grm CdS

Cd ber. 55,44 %, erh. 50,68 %.

Analysen visade att något af den fria kadmiumtioglykolsyran var inblandad i saltet.

Silfvertioglykolsyrad silfveroxid, $Ag.O.COCH^2.S.Ag$. Salpetersyrad silfveroxid fäller detta salt ur syran eller kalisaltet såsom en hvit, fullständigt amorf fällning. Solljuset utöfvar ingen inverkan derpå. Det är olösligt i ättiksyra så väl som i kall salpetersyra. Vid torkning antager det en mörk färg och bildar en hård massa.

1) 0,477 grm gaf 0,133 grm CO^2, 0,036 grm H^2O och 0,3295 grm Ag.

2) 0,541 grm gaf 0,422 grm BaO, SO^3.

		ber.	erh. I	erh. II
Ag^2	216	70,59	69,08	—
C^2	24	7,84	7,61	—
S	32	10,46	—	10,71
H^2	2	0,65	0,84	—
O^2	32	10,46	—	—
	306	100,00.		

Blytioglykolsyrad blyoxid, $Pb(O.COCH^2.S)^2Pb$, erhålles medelst ett i vatten löst blysalt på samma sätt som det föregående. Det framkommer såsom en hvit eller något gulaktig i början amorf fällning. Efter en tid öfvergår den i tydliga små prismor. Det är i ättiksyra fullständigt olösligt, men löses af salpetersyra i stort öfverskott. Användes kaliumsaltet i öfverskott, så är fällningen gul och innehåller betydligt mindre bly, ehuruväl halten deraf utgör vida mer än den för den fria syran beräknade.

0,843 grm gaf 0,814 grm PbO, SO^3

Pb ber. 69,70 %, erh. 68,38 %.

Platinaklorid förorsakar ingen fällning med syran, hvilket såsom det synes beror derpå, att saltsyran löser den uppkomna platinatioglykolsyran.

Eterarter, tillhörande denna klass af föreningar, har jag förut utförligt undersökt och beskrifvit [1]). Föreningen C^2H^5.O.COCH^2.S.C^2H^5 kan betraktas som etern af syran H.O.COCH^2.S.C^2H^5, hvilken senare, med hänseende till den styrka hvarmed svaflet och radikalen etyl äro bundna, kunde kallas en tioetersyra. Jag erhöll dem genom inverkan af klorättiketer på natriummerkaptider. Etern C^2H^5.OCOCH^2.S.C^2H^5 har jag äfven framställt genom att till tioglykolsyreeter sätta en beräknad mängd natriumetylat i alkoholisk lösning, då ifall lösningen var conc. en fällning uppstod, tydligen föreningen C^2H^5.OCOCH^{2}S.Na. Vid tillsats af jodetyl erhölls lätt den ofvannämnda etern, till kokpunkt och öfriga egenskaper fullkomligt identisk med den af natriummerkaptid erhållna.

Alla dessa nu anförda föreningar visa på det bestämdaste, att den af mig undersökta syran var tioglykolsyra med sammansättningen H.O.COCH^2.S.H.

Såsom jag redan förut har nämndt, afvika de resultater, som Carius erhållit, helt och hållet från mina, alldenstund han fann, att den väteatom, som i syran är bunden vid svafvel, icke ens kunde utbytas mot sådana metaller som silfver och bly. Orsaken till denna olikhet hos våra syror ligger likväl icke i någon slags isomeri utan, såsom jag nu hoppas skola kunna visa, deri, att Carius' syra var en blandning af tioglykolsyra och tiodiglykolsyra. Huru denna senare syran lätt kan taga öfverhanden vid framställningen af tioglykolsyran har jag redan i det föregående visat. Af Carius beskrifning på K, Ba, Pb och Ag salterna framgår, att de i hufvudsak åtminstone varit salter af sulfodiglykolsyran [2]). Den angifna kristallformen af kaliumsaltet öfverensstämmer med nämnda syras kaliumsalt. Äfven deri öfverensstämmer det med detta, att det är olösligt i alkohol och sönderflyter i luften. Carius framställde sitt barytsalt genom att försätta den conc. lösningen af det råa kaliumsaltet först med ammoniak och derefter med klorbarium, då genast en stark fällning inträdde. På samma sätt och under samma omständigheter, om nemligen lösningen är concentrerad, såsom Carius lösning äfven var, uppkommer sulfodiglykolsyrad baryt af samma syras kalisalt såsom en genast inträdande fällning, hvilket jag genom egna försök utrönt. Detta salt är nemligen, såsom äfven Schulze

[1]) Denna årsskrift, Tom. X.

[2]) Angående denna syra se: Schulze, Zeitschrift f. Chemie VIII, I, 73,

angifver, svårlösligt i vatten. Hans blysalt är lösligt i salpetersyra och äfven i ättiksyra, silfversaltet lösligt i salpetersyra och lätt afficieradt af solljuset; förhållanden som äfven öfverensstämma med de sulfodiglykolsyrade salterna. Icke desto mindre gifva hans analyser resultat, som mycket väl öfverensstämma med de för salter till gruppen A) beräknade. Detta måste väl anses som en ren tillfällighet och förorsakadt af inblandade salter af tioglykolsyran. Att denna senare syra varit inblandad, utvisar den omständigheten, att hans syra icke kristalliserade men blef en nära fast massa, samt att han genom oxidation erhöll deraf sulfoättiksyra, $H.O.COCH^2.SO^2.O.H$. Vid uppgiften att etern sönderdelas närmare 200° under öfverdestillering af mycket svafveletyl och något merkaptan, har han sannolikt mera låtit leda sig af den vid denna operation utvecklade obehagliga lukten, än en närmare undersökning, ty ingendera etern visar spår af en dylik sönderdelning, som äfven a priori vore mycket osannolik. Alldenstund destillatet innehåller oförändrad tioglykolsyreeter, och denna liksom merkaptan sjelf gifver med metallsalter fällningar, så har denna omständighet möjligen föranledt honom till ett sådant antagande.

Undersökning af meridiancirkeln på Lunds observatorium jemte bestämning af densammas polhöjd.

Af

AND. LINDSTEDT.

1.

Astronomiska observatoriet i Lund erhöll sommaren 1874 ur bröderna Repsolds verkstad i Hamburg en meridiancirkel med 6 parisertums objektivöppning och 7 fots brännvidd. För att pröfva godheten af det nya instrumentets uppställning påbörjades af professor Möller och Dr. Wijkander en serie observationer med detsamma i ändamål att erhålla nya och noggranna orter för de vid refraktorsobservationerna använda jemförelsestjernorna. Denna serie blef af mig från och med September månad 1875 fortsatt och har alltsedan med kortare afbrott till närvarande stund fortgått. Den noggrannare undersökningen af instrumentet och dess delar, som af professor Möller blifvit mig anförtrodd, tog sin början i Februari 1876 och fortsattes sedan till årets slut. Då äfven en bestämning af polhöjden kunde anses ingå i en uppgift, som åsyftade bestämningen af instrumentets konstanter, ändrade jag planen för den egentliga observationsverksamheten derhän, att äfven ett sådant ändamål dermed kunde vinnas. Det är för gången och resultaten af i fråga varande undersökning af instrumentet jemte det värde på polhöjden, som härledts ur observerade zenithdistanser för stjernan *α Ursæ minoris* i dess båda kulminationer, som jag i denna afhandling går att redogöra.

Innan jag öfvergår till att framlägga detaljerna af denna undersökning, vill jag nämna några ord om dimensionerna och inredningen af det rum, hvari instrumentet är uppstäldt, jemte hvad som om instrumentets konstruktion och utseende kan vara af vigt att känna.

Omedelbart efter sedan instrumentet ankommit till observatoriet, blef detsamma under Herr Repsolds eget öfverinseende och ledning uppstäldt i den för detta ändamål inredda vestra flygeln af observatoriets bygnad, der för undvikande af fukt redan halftannat år förut de pelare blifvit uppförda, som skulle bära instrumentet.

I olikhet med de öfriga flyglarne och midtelpartiet af bygnaden, som äro helt och hållet uppmurade af tegelsten, har detta rum blifvit uppfördt af trä med jemförelsevis tunna väggar för att så mycket som möjligt underlätta den för erhållande af lugna och rena bilder nödvändiga utjemningen af den yttre och inre luftens temperaturer. Från norr till söder håller detsamma en längd af 8.5 meter, från öster till vester en bredd af $10^m.3$. Meridianöppningen, som på vanligt sätt sträcker sig tvärs igenom taket, har en bredd af omkring en meter och tillslutes ofvantill af fyra med motvigter balancerade luckor.

I rummets midt, $0^m.4$ under golfvet, befinner sig den öfre ytan af det fundament, som bär de pelare, på hvilka instrumentets axel hvilar. Höjden af detta fundament öfver grunden belöper sig till $2^m.6$; dess bredd är $2^m.5$ och dess längd $3^m.2$. De båda pelarne befinna sig på ett afstånd af $0^m.94$ från hvarandra och hafva formen af stympade pyramider med qvadratisk bottenyta. De inre, åt instrumentet vända sidoytorna äro vertikala; de öfriga tre slutta lätt uppåt, så att under det bottenytans sida är $0^m.81$, så uppgår den öfre gränsytans till blott $0^m.50$. Till en höjd af $1^m.86$ öfver fundamentet äro dessa pelare uppförda af tegelsten och cement; derofvanpå befinner sig ett af beton gjutet stycke af parallelipipedisk form med en höjd af $0^m.43$, på hvilket den jernplatta är fastskrufvad, som bär motvigtsapparaten. För att skydda pelarne mot yttre åverkan och stötar, som lätt kunde förorsaka rubbningar i instrumentets uppstälning, hafva desamma blifvit försedda med fodral af trä, som likväl på intet ställe med dem komma i beröring.

Norr och söder om instrumentet äro pelare af cement uppförda, afsedda att bära kollimatorer; på den norra af dem är observatoriets hufvudur, pendeluret Kessels 1418, fästadt. Då inga observationer göras, är instrumentet skyddadt af ett trähus, som på rullar kan skjutas öfver detsamma utefter en för detta ändamål konstruerad jernbana.

Instrumentet har en fri objektivöppning af 157 millimeter och en brännvidd af 2.28 meter och är följaktligen till sina dimensioner öfverensstämmande med meridiancirkeln på Pulkovas observatorium. Dess konstruktion och uppstälning äro äfven i väsentlig mån desamma som detta instruments, och då öfver detta se-

nare en utförlig och mönstergild beskrifning finnes att tillgå *), så har jag ansett det öfverflödigt att här öfver det förra lemna en detaljerad och noggrann beskrifning, då en sådan till stor del endast skulle komma att innehålla en upprepning af hvad som om Pulkovacirkeln på uppgifvet ställe finnes anfördt. Hvad möjliga egendomligheter i konstruktionen af härvarande instrument beträffar, kommer jag att i det följande vid hvarje särskild afdelning redogöra härför. För öfrigt åtnöjer jag mig med att hänvisa till den lithografierade plansch, som åtföljer afhandlingen, och som blifvit tecknad efter en från norra sidan tagen fotografi.

Till instrumentet hörer en omläggningsbock af samma konstruktion som den i Pulkova brukliga; den kan på en särskild jernbana föras under instrumentet, som med dess tillhjelp lyftes ur sin infattning och föres fram på golfvet, der det med stor lätthet kan omläggas. Ibland hjelpinstrumenten äro vidare att märka en hängnivå af Repsold samt ett Bohnenbergerskt okular och en qvicksilfverhorisont, med hvilkas tillhjelp man vid tubens instälning i nadir kan bestämma nadirpunktens läge på cirkeln samt den optiska axelns lutning mot rotationsaxeln. Vid observationer af detta slag står observatören på en stege, som med en tvärslå hvilar i tvenne från taket nedskjutande jerngrepar; det erforderliga ljuset hämtas från en vid väggen i jemhöjd med okularet fästad lampa. I och för anställandet af reflexionsobservationer har en trefot med fyrkantig skifva och ben af jern blifvit förfärdigad; med tillhjelp af i golfvet borrade hål kan densamma ställas direkte på fundamentet, hvarigenom rubbningar, förorsakade af skakningar i golfvet och dylikt, fullständigt undvikas. Såsom reflekterande yta användes samma qvicksilfverhorisont, som begagnas vid nadirobservationerna, och hvilken för detta ändamål placeras på den nämda trefoten. För det beqvämare utförandet af dylika observationer har en med bröstvärn försedd trappa blifvit förfärdigad, på hvilken observatören befinner sig, och som på samma jernbana, som begagnas vid tubens omläggning, kan skjutas tillräckligt nära instrumentet. Trefotens storlek är afpassad för stjernor, som befinna sig i närheten af polen, samt således också för stjernor på andra sidan om zenith med lika stora zenithdistanser som dessa.

2.

Till okularapparaten höra fyra särskilda okularer, hvilkas förstoringar jag med tillhjelp af projektionsmethoden på bekant sätt bestämt:

*) W. Struve: *Déscription de l'observatoire astronomique central de Poulkova*, pag. 150 och följ.

Okular.	Förstoring.	Synfält.
I	91	21'.6
II	118	17.7
III	173	12.2
IV	283	9.1.

Vid observationerna har i allmänhet det svagaste okularet blifvit användt.

I objektivets fokalplan äro fyra särskilda trådsystemer utspända, af hvilka tvenne äro fasta och tvenne rörliga förmedelst på vanligt sätt konstruerade mikrometerskrufvar.

Af de fasta löpa tvenne trådar horisontelt genom synfältets midt på en distans af 10″.7 från hvarandra; det är emellan dem, som stjernan vid deklinationsmätningar inställes. Parallelt med dessa och på afstånd från hvarandra af 5'.6 och 5'.9 resp. löpa de tre rörliga med hvarandra fast förenade trådar, som bilda deklinationsmikrometern. Undersökningen af den härmed förbundna skrufven företogs under senare hälften af Februari månad 1876 och tillgick på det af adj. Dunér *) beskrifna och af honom vid undersökningen af refraktorns mikrometer använda sätt, i det okularapparaten löstogs från instrumentet och lades under ett med okularmikrometer försedt mikroskop, med hvars tillhjelp det relativa värdet af olika bråkdelar å mikrometertrumman med stor noggrannhet direkt kunde uppmätas.

På detta sätt har jag mätt längderna af femtedelarne $0^R.0$—$0^R.2$, 0.2—0.4, 0.4—0.6, 0.6—0.8, 0.8—1.0 inom hvarje af de sex revolutioner, som ligga midten närmast. Då afståndet mellan de rörliga trådarne ej är större, så har jag inskränkt mig till dessa ställen på skrufven, alldenstund man lätt kan undvika att använda andra revolutioner än dessa. Följande resultat har erhållits såsom uttryck på femtedelarnes sanna värden:

Revol.	0.0—0.2	0.2—0.4	0.4—0.6	0.6—0.8	0.8—1.0
22.0—23.0	0.20053	0.20196	0.20019	0.20002	0.19730
23.0—24.0	0.20039	0.20226	0.20003	0.19964	0.19768
24.0— 0.0	0.20014	0.20178	0.20040	0.19979	0.19790
0.0— 1.0	0.19961	0.20204	0.20056	0.20027	0.19753
1.0— 2.0	0.20012	0.20173	0.20047	0.20004	0.19766
2.0— 3.0	0.20021	0.20210	0.20063	0.20001	0.19706.

Då värdena å de särskilda femtedelarne inom hvarje revolution så nära sammanfalla, så har jag antagit motsvarande media såsom uttryck på längderna af de särskilda femtedelarne och sålunda funnit:

*) N. C. Dunér: *Mesures micrométriques d'étoiles doubles*, pag. XIV och XV.

längden af femtedelen $\overset{R}{0.0}$—$\overset{R}{0.2}$ = $\overset{R}{0.20017}$ ± $\overset{R}{0.00009}$
„ „ 0.2—0.4 = 0.20198 ± 0.00006
„ „ 0.4—0.6 = 0.20038 ± 0.00006
„ „ 0.6—0.8 = 0.19996 ± 0.00009
„ „ 0.8—1.0 = 0.19752 ± 0.00008.

Under antagande af $1^R = 41''.50$ följer härur följande expression för korrektionen till en viss afläsning *u*, uttryckt i grader, för att hänföra densamma till afläsningen noll på trumman:

$$+ 0''.061 - 0''.0635 \sin(u + 50^\circ.8) - 0''.0202 \sin(2u + 35^\circ.1)$$

hvarur följande tabell blifvit beräknad:

Afläsn.	Korr.	Afläsn.	Korr.
$\overset{R}{0.0}$	$-\overset{''}{0.00}$	$\overset{R}{0.5}$	$+\overset{''}{0.10}$
0.1	− 0.02	0.6	+ 0.105
0.2	+ 0.01	0.7	+ 0.11
0.3	+ 0.06	0.8	+ 0.10
0.4	+ 0.09	0.9	+ 0.06.

I och för bestämningen af vinkelvärdet å en hel revolution har jag betjenat mig af en på södra kollimatorpelaren uppstäld mindre tub, som var försedd med ett system parallela trådar. En af desse utvaldes och stäldes parallelt med den mellersta af de rörliga deklinationstrådarne, som successive inställdes på olika afläsningar å trumman, hvarpå de med tillhjelp af finskrufven bragtes till koincidens. Vi hvarje inställning aflästes cirkelns alla fyra mikroskop, och sedan dessas angifvelser korrigerats för "run" och periodiska fel, erhöls vinkelvärdet å differensen af mikrometerangifvelserna direkt såsom skilnaden mellan de motsvarande cirkelafläsningarne. För samma ändamål begagnade jag mig af den vid tubens inställning i nadir erhålna reflekterade bilden af tråden, hvarvid ett med det förra fullt analogt förfaringssätt användes.

De värden på 1^R, som jag sålunda erhållit, äro:

på det första sättet:	$1^R = 41''.43$	temp.	$= + 2^\circ.0$ R.
	„ = 41.51	„	= − 1.0 „
	„ = 41.45	„	= . . . .
på det andra sättet:	„ = 41.49	„	= + 8.6 „
	„ = 41.50	„	= + 14.1 „

Härur följer såsom medium:

$$1^R = 41''.48.$$

Någon olikhet mellan de särskilda revolutionerna har ej kunnat påvisas, liksom det ej heller varit möjligt att upptäcka något märkbart inflytande af temperaturen på revolutionsvärdet.

Vid reduktionen af observationerna på Polaris har jag användt värdet 41″.50, och för räkningens beqvämlighet har följande tabell blifvit upprättad, som gifver värdet å bråkdelar af 1^R uttryckta i bågsekunder:

R	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	″									
0.1	4.15	4.57	4.98	5.40	5.81	6.23	6.64	7.06	7.47	7.89
0.2	8.30	8.72	9.13	9.55	9.96	10.38	10.79	11.21	11.62	12.04
0.3	12.45	12.87	13.28	13.70	14.11	14.53	14.94	15.36	15.77	16.19
0.4	16.60	17.02	17.43	17.85	18.26	18.68	19.09	19.51	19.92	20.34
0.5	20.75	21.17	21.58	22.00	22.41	22.83	23.24	23.66	24.07	25.49
0.6	24.90	25.32	25.73	26.15	26.56	26.98	27.39	27.81	28.22	28.63
0.7	29.05	29.47	29.88	30.30	30.71	31.13	31.54	31.96	32.37	32.79
0.8	33.20	33.62	34.03	34.45	34.86	35.28	35.69	36.11	36.52	36.94
0.9	37.35	37.77	38.18	38.60	39.01	39.43	39.84	40.26	40.67	41.09

De öfriga två af de nämda trådsystemen, hvarmed okularapparaten är försedd, användas vid bestämningen af en stjernas rektascension och äro för detta ändamål stälda vinkelrätt mot den dagliga rörelsen. Det fasta systemet består af 21, omkring midteltråden i 6 grupper symmetriskt fördelade trådar. Deras eqvatoreala distanser från midteltråden, uttryckta i tidssekunder hafva på vanligt sätt bestämts genom passager af en polstjerna. Såsom sådan har i allmänhet *α Ursæ minoris* varit använd; understundom förekomma ock *51 Cephei*, *δ* och *λ Ursæ minoris*. Sålunda hafva följande, för *öfre kulminationen* och *Cirkel ost* gällande, tråddistanser erhållits:

Tråd	Dist.	Tråd	Dist.
	s		s
1	39.612	21	39.568
2	37.580	20	37.515
3	35.546	19	35.478
4	27.438	18	27.356
5	25.418	17	25.319
6	23.391	16	23.284
7	15.271	15	15.150
8	13.206	14	13.148
9	11.210	13	11.137
10	9.172	12	9.091.

Det sannolika felet i hvarje af dessa tal uppgår till omkring $\pm$ 0ˢ.005. Vid bestämningen af en eqvatorealstjernas rektascension observeras hennes passager öfver

trådarne 1, 4, 7, 11, 15, 18 och 21, och på grund häraf måste till mediet af alla trådpassagerna, så vida ej hvarje särskild reduceras, en korrektion till midten anbringas, som är $= + 0^s.035 . \sec\delta$, der δ betyder stjernans apparenta deklination vid observationstillfället.

Liksom deklinationsmikrometern består rektascensionsmikrometern af trenne parallela rörliga trådar, och undersökningen af den skruf, som med dem är förbunden, företogs samtidigt och försiggick på förut beskrifna sätt, utom det att här blott två närmast midten liggande revolutioner undersöktes. De korrektioner, som böra anbringas till en afläsning å denna mikrometertrumma, hafva befunnits tillräckligt noggrant återgifvas af formeln

$$\text{Korr.} = + 0''.054 - 0''.054 . \cos(u - 6^\circ.3).$$

Värdet å en skrufrevolution har härledts genom att låta den mellersta af de rörliga trådarne koincidera med trådarne 10 och 12, hvilkas afstånd ur det föregående redan är bekant. Det härur funna resultatet var

$$1^R = 41''.34.$$

3.

För symmetriens skull har instrumentet blifvit försedt med tvenne vertikala cirklar, hvardera af en meters diameter. Dock är endast den ene af dem delad. Tvenne koncentriska delningar äro på densamma uppdragna, af hvilka den yttre, som går från 10 till 10 minuter och afläses med en nonie på en bågminut när, endast tjenar till angifvande af grader och minuter samt till inställande af den stjerna, som skall observeras; den är för detta ändamål för hvar femte grad försedd med siffror, som angifva streckens ordningsföljd. För den noggrannare afläsningen är den inre delningen afsedd; den går från två till två minuter och afläses förmedelst fyra mikroskop, som sitta på en distans af 90° från hvarandra på en särskild vid stenpelaren fästad ring. På den andra pelaren befinner sig en motsvarande ring, som användes då instrumentet blifvit omlagdt. På denna ring kunna mikroskopen efter behag flyttas, så att de i förhållande till hvarandra erhålla alla möjliga afstånd, dock ej mindre än 10°30′. Den egentliga fördelen af ett dylikt arrangement framträder vid undersökningen af delfelen, enär man här ej, såsom vid de instrument, som hafva mikroskopbärare, analoga med Pulkovacirkelns, behöfver använda särskilda apparater för att fästa hjelpmikroskopen på lämpliga platser. Det ljus, som erfordras för belysningen af de under mikroskopen instälda strecken, hämtas från en vid väggen i jemhöjd med tubens axel fästad lampa; för detta än-

damål äro mikroskopens ändar försedda med reflektorer, som kasta det från fyra på mikroskopbäraren befintliga konkava speglar kommande ljuset på cirkeln, som sålunda belyses; till dessa speglar komma ljusstrålarne från tvenne invid lampan fästade konkava speglar, som åter hämta sitt ljus från ljuskällan sjelf.

För de mikrometertrummor, hvarmed hvart och ett af mikroskopen är försedt, svarar som vanligt vid instrumenten af tysk konstruktion en hel revolution mot halfva afståndet mellan tvenne konsekutiva delstreck d. v. s. mot 60″. Då periferien är delad i 60 delar, så svarar hvarje del mot en bågsekund, och man kan genom skattning afläsa ända till 0″.1. De fyra mikroskopen hafva omkring 30 ggrs förstoring. Strecken inställas i midten mellan tvenne parallela trådar, hvilkas afstånd för de olika mikroskopen vexlar mellan 16 och 20 bågsekunder, och jag har beräknat, att det sannolika felet i en sådan inställning, kombineradt med det sannolika afläsningsfelet, belöper sig till $\pm$ 0″.081.

Jag kommer öfverallt i det följande att beteckna de fyra mikroskopen med bokstäfverna A, B, C och D. Betraktar man vid cirkelns östliga läge instrumentet från samma sida, så befinna sig A och B på venstra sidan, nedtill och upptill resp., samt C och D till höger, nedtill och upptill resp. Vid observationerna afläsas alltid mikroskopen i den ordning, som bokstäfverna angifva.

För att underlätta undersökningen af de periodiska felen i mikrometerskrufvarne har Repsold å ömse sidor om strecket 340°30′ låtit indraga tvenne hjelpstreck på en distans af ungefär 30″ från hufvudstrecket; för att förebygga möjliga misstag äro de dock betydligt kortare än de öfriga strecken å delningen. Genom att på vanligt sätt med olika delar af skrufven uppmäta afståndet mellan två af dessa streck, har jag för de fyra konsekutiva revolutioner, som kunna komma i användning, i medium funnit följande värden för de fyra mikroskopen:

Afläsn.	A	B	C	D
0	29″.35	30″.09	29″.62	29″.79
10	29.54	29.89	29.72	29.83
20	29.89	29.24	29.64	29.92
30	30.11	29.09	29.67	29.80
40	29.88	29.51	29.88	29.80
50	29.39	29.94	29.77	29.73

Då det sannolika felet i hvart och ett af dessa tal uppgår till $\pm$ 0″.040, så ser man att felen endast för A och B hafva någon betydenhet. Jag har likväl för alla mikroskopen utfört beräkningen af den korrektion, som bör anbringas till en viss afläsning u, och funnit följande expressioner:

för mikroskop A Korr. $= -0''.196.\cos u + 0''.060.\sin u$
„ „ B „ $= +0.256.\cos u - 0.051.\sin u$
„ „ C „ $= -0.012.\cos u - 0.042.\sin u$
„ „ D „ $= -0.015.\cos u + 0.029.\sin u$

Med tillhjelp häraf har följande korrektionstabell blifvit upprättad:

u	A	B	C	D
0	$-0''.20$	$+0''.26$	$-0''.01$	$-0''.01$
5	-0.14	$+0.20$	-0.03	-0.00
10	-0.05	$+0.08$	-0.04	$+0.02$
15	$+0.06$	-0.05	-0.04	$+0.03$
20	$+0.15$	-0.22	-0.03	$+0.03$
25	$+0.20$	-0.25	-0.01	$+0.03$
30	$+0.20$	-0.26	$+0.01$	$+0.01$
35	$+0.14$	-0.20	$+0.03$	$+0.00$
40	$+0.05$	-0.08	$+0.04$	-0.02
45	-0.06	$+0.05$	$+0.04$	-0.03
50	-0.15	$+0.22$	$+0.03$	-0.03
55	-0.20	$+0.25$	$+0.01$	$-0.03.$

4.

Jag öfvergår nu till redogörelsen för undersökningen af delfelen å den inre af de båda delningar, hvarmed, såsom redan blifvit nämdt, cirkeln är försedd.

Då här inga siffror finnas utsatta, så kommer jag att benämna ett uppgifvet streck med det tal, som afläses vid nonien å der yttre delningen, då det i fråga varande strecket är inställdt under mikroskop A. För att gifva en föreställning om, åt hvilket håll graderingen fortgår, vill jag anföra, att följande streck samtidigt befinna sig under motsvarande mikroskop, då 0°0′ afläses vid nonien:

A	B	C	D
0°0′	270°0′	90°0′	180°0′

Utom dessa mikroskop, som under hela tiden, oafsedt smärre rubbningar, bibehöllo sina platser, och hvilka jag derföre vill benämna fasta, kommo äfven två rörliga hjelpmikroskop I och II af samma konstruktion i användning. Af dessa befann sig alltid I mellan A och B samt II mellan C och D, så att om man utmärker afläsningarne å de olika mikroskopen med dessas beteckningar, man alltid

har $I < A$ och $II < D$; och då dessutom I och II voro fästade på ett afstånd af 180° från hvarandra, så är också $II - I = 180°$.

Vid delfelens bestämning har jag följt den af HANSEN *) faststälda principen att härleda felet för tvenne diametralt motstående streck i medium, eller kortligen felet i en diameter. Härigenom elimineras inflytandet af en möjlig föränderlighet i cirkelns excentricitet, hvarjemte de erforderliga mätningarnes antal något kan förminskas. Vid deklinationsmätningar afläsas också vanligen alla fyra mikroskopen eller åtminstone tvenne, som sitta 180° från hvarandra, utom vid zon-observationer, der ej heller den största noggranhet eftersträfvas. Visserligen erhåller man å andra sidan vid ett dylikt förfarande ingen fullständig insigt om felen i de enskilda strecken och de oregelmässiga, egentliga delfelens storlek och natur, men då, såsom undersökningen äfven visat vara riktigt, man af sorgfälligheten och noggranheten hos de berömde artister **),

*) *Astr. Nachr.* Bd. XVII N:ris 388, 389.

**) Af Herrarne REPSOLD har jag på särskild begäran erhållit följande upplysningar om den ordning, i hvilken de olika strecken blifvit uppdragna:

1874 Maj	6	från 0°.0′	till	14°30′	incl.
	7		„	38 40	„
	8		„	63 20	„
	9		„	87 0	„
	11		„	112 30	„
	12		„	137 30	„
	13		„	162 40	„
	14		„	185 30	„
	15		„	206 40	„
	16		„	228 0	„
	18		„	249 10	„
	19		„	272 0	„
	20		„	295 20	„
	21		„	318 20	„
	22		„	341 40	„
	23		„	0 0	„

Enär nonien å den yttre delningen sitter 20° från *A* åt *B* till, inses, att t. ex. det streck, som Repsold här tecknar 0°0′, hos mig bör tecknas 340°0′, o. s. v.

Jag gör ur deras bref följande utdrag:

"Noch ist zu bemerken, dass der 0°-Strich der erstgezogene Strich ist; zwischen diesem und dem Strich 359°58′ müsste sich also eine im Laufe der ganzen Zeit etwa stattgehabte gegenseitige Veränderung der beiden Kreise — Mer. Kreis und unser Theodl. Kreis — zeigen. Im Übrigen sind alle Striche von gleichem Werth anzunehmen, da sie ohne Ausnahme direct durch Einstellung übertragen sind, ohne Anwendung von Zwischentheilungen."

Mätningar, som jag anstält, för att undersöka streckets 0° 0′ läge hafva visat att någon dylik förskjutning ej egt rum.

som förfärdigat instrumentet, kunnat vänta, att dessa senare skulle vara små, så har jag ej funnit skäl att afvika från denna grundsats.

Man har vidare att taga hänsyn till den inverkan, som cirkelns egen tyngd utöfvar på det inbördes läget af tvenne delstreck. För att så mycket som möjligt befria resultaten från inflytandet häraf, har jag utgått från den åtminstone approximativt riktiga satsen, att en dylik ändring i afståndet mellan tvenne streck, vid en vridning af cirkeln med 180° i dess eget plan, erhåller samma numeriska valör men det motsatta tecknet, och för detta ändamål har jag anordnat mätningarne symmetriskt i det afseendet, att alltid en viss mätningsserie motsvaras af en annan med de diametralt motstående strecken såsom hufvudstreck.

Såsom redan blifvit antydt har jag vid denna undersökning haft för afsigt att bestämma de regelmässiga delningsfelen och sålunda erhålla en tabell, ur hvilken genom interpolation korrektionen till en afläsning å ett äfven icke undersökt streck kan erhållas. För detta ändamål har jag anordnat mätningarne i analogi med det förfaringssätt, som Peters använde vid undersökningen af delfelen å Pulkovas vertikalcirkel *). För att erhålla felet i ett visst gradstreck g har jag nämligen bestämt det såsom medium af felen i de tre konsekutiva strecken $g^0 - 2'$, g^0 och $g^0 + 2'$, dock så, att alltid det mellersta strecket erhållit dubbelt så stor vigt som hvardera af de båda andra. I en första, framåt — i graderingens riktning — gående mätningsserie har jag inställt på strecket $g^0 - 2'$, derpå i en tillbaka gående serie på strecket $g^0 + 2'$ samt slutligen i tvenne framåt och tillbaka gående mätningar på strecket g^0 sjelft. Genom en dylik anordning befrias resultaten äfven från hvarje mot tiden proportionel inverkan af temperaturen på mikroskopens inbördes lägen.

Jag har nu blott att tillägga, att hela undersökningen utfördes under Juli och Augusti månader 1876, och att alla mätningar gjordes vid dagsljus och för öppna luckor, som en stund före hvarje observationsseries början öppnades i och för temperaturens utjemnande i rummet. Temperaturen har blifvit antecknad vid början och slutet af hvarje mätningsserie, men då densamma under observationernas fortgång i allmänhet hållit sig särdeles konstant och dessutom under hela tiden endast varierat mellan extremerna + 13°.0 och + 17.5 R, så har jag trott mig här kunna utelemna angifvelserna öfver densamma.

*) C. A. F. Peters *Untersuchung der Theilungsfehler des Ertelschen Vertikalkreises der Pulkovaër Sternwarte.*

Det antages nu, att man har sig felen i ändstrecken af en båge bekant, och att man vill bestämma felen i ändstrecken af de bågar, som uppstå genom att dela densamma i n lika stora delar. Jag vill beteckna den större bågens ändstreck med α och β och deras fel med ξ_α och ξ_β resp.; ξ_α och ξ_β blifva då de korrektioner, som böra anbringas till en afläsning af de två mikroskopen A och D, då α och β resp. afläsas vid nonien. Om då hvar och en af de mindre bågarne är v^0, så att $\beta-\alpha=nv$, så fästes för detta ändamål mikroskopet I — och II — på en distans af v^0 från A — och D resp. — hvarpå bågarne $(\alpha, \alpha+v)$, $(\alpha+v, \alpha+2v)\ldots(\alpha+(n-1)v, \beta)$ uppmätas. Sättes kortligen

ξ' = delfelet i strecket $\alpha+v$

ξ'' = „ „ $\alpha+2v$

. . . .

$\xi^{(n-1)}$ = „ „ $\alpha+(n-1)v$

så äro $\xi', \xi'', \ldots \xi^{(n-1)}$ de storheter som skola bestämmas. Här, liksom öfverallt i det följande, förstås vid angifvande af delfelet i ett streck det aritmetiska mediet mellan felen i detta och det diametralt motstående strecket. Mätningen tillgår då sålunda, att först strecket α ställes under I, hvarvid $\alpha+v$ kommer under A; derpå vrides cirkeln med en vinkel af v^0, så att strecket $\alpha+v$ kommer under I och följaktligen $\alpha+2v$ under A, o. s. v. För hvarje gång afläses de fyra mikroskopen A, D, I och II.

Kallar man då

afläsningen å I vid den första inställningen för α_1, å A för β_1

„ „ andra „ α_2, „ β_2

. . . .

„ „ r:te „ α_r, „ β_r

. . . .

så har man, om v_0 utmärker vinkeln mellan mikroskopen I — och II i medium — och A — och D i medium —, för den r:te bågen en eqvation af formen

$$v_0 = \beta_r + \xi^{(r)} - (\alpha_r + \xi^{(r-1)}) \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \text{(a)}$$

Om man adderar alla dylika eqvationer, erhåller man till bestämmande af v_0 likheten

$$v_0 = \frac{1}{n}\Sigma(\beta_r - \alpha_r) + \frac{1}{n}(\xi_\beta - \xi_\alpha) \quad \ldots\ldots\ldots \text{(b)}$$

hvarvid summationen är utsträckt från $r=1$ till $r=n$. Sedan på detta sätt v_0 blifvit beräknadt, erhållas differenserna $\xi'-\xi_\alpha$, $\xi''-\xi'$, . . . $\xi_\beta-\xi^{(n-1)}$ med tillhjelp af eqvationerna:

$$\left.\begin{array}{l}\xi' - \xi_\alpha = v_0 - (\beta_1 - \alpha_1)\\ \xi'' - \xi' = v_0 - (\beta_2 - \alpha_2)\\ \dots\dots\dots\dots\dots\dots\\ \xi_\beta - \xi^{(n-1)} = v_0 - (\beta_n - \alpha_n)\end{array}\right\} \dots\dots\dots\dots\dots \text{(c)}$$

Härur kunna sedan, då ξ_α och ξ_β äro bekanta, storheterna ξ', ξ'' . . . $\xi^{(n-1)}$ lätt beräknas.

För att erhålla ett uttryck för det sannolika felet i ett sålunda funnet värde å $\xi^{(r)}$, skrifves eqvationen för denna qvantitet med tillhjelp af (b) och (c) under formen

$$\xi^{(r)} = \frac{n-r}{n}.\xi_\alpha + \frac{r}{n}.\xi_\beta - \frac{n-r}{n}\sum_1^r(\beta_r - \alpha_r) + \frac{r}{n}\sum_{r+1}^n(\beta_r - \alpha_r).$$

Låter man nu

w beteckna det sannolika felet i $(\beta_r - \alpha_r)$

w_α „ „ „ ξ_α

w_β „ „ „ ξ_β

w_r „ „ „ $\xi^{(r)}$

så får man

$$w_r = \pm\sqrt{w^2.\frac{r(n-r)}{n} + w_\alpha^2.\left(\frac{n-r}{n}\right)^2 + w_\beta^2.\left(\frac{r}{n}\right)^2} \dots\dots\dots \text{(d)}$$

För det fall, att den båge, som skall delas, är en hel multipel af 180°, så öfvergå eqvationerna (b) och (c), alldenstund här $\xi_\alpha = \xi_\beta$, till följande:

$$v_0 = \frac{1}{n}.\Sigma(\beta_r - \alpha_r)$$

$$\xi^{(r)} - \xi^{(r-1)} = v_0 - (\beta_r - \alpha_r).$$

5.

På det ofvan beskrifna sättet hafva nu felen i strecken 0°, 15°, . . . 180° först blifvit härledda. För detta ändamål delades periferien eller, såsom vid delningar i bågar af 75° var fallet, en multipel af densamma, i bågar af successive 90, 75, 60, 45, 30 och 15 graders längd, och undersöktes sålunda med 0°, 15°, . . . 75° efter hvarandra såsom utgångsstreck.

Vid delningen i bågar af 90° kunde de fasta mikroskopen användas; vid alla de öfriga mätningarne komma, utom *A* och *D*, äfven de båda hjelpmikroskopen I och II i användning. Nonien inställdes successive på följande tal:

i den första serien:	359° 58′,	89° 58′,	179° 58′,	269° 58′,
	270 2,	180 2,	90 2,	0 2,
	0 0,	90 0,	180 0,	270 0,
	270 0,	180 0,	90 0,	0 0;
i den andra serien:	14° 58′,	104° 58′,	194° 58′,	284° 58′,
	285 2,	195 2,	105 2,	15 2,
	15 0,	105 0,	195 0,	285 0,
	285 0,	195 0,	105 0,	15 0;
. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
i den sjette serien:	74° 58′,	164° 58′,	254° 58′,	344° 58′,
	345 2,	255 2,	165 2,	75 2,
	75 0,	165 0,	255 0,	345 0,
	345 0,	255 0,	165 0,	75 0.

Vid delningen i bågar af 60° utfördes mätningarne i fyra särskilda serier, med successive 0°, 15°, 30°, 45° till utgångsstreck. För att undvika missförstånd vill jag här anföra de tal, på hvilka nonien i den första serien inställdes:

359° 58′,	59° 58′,	119° 58′,	179° 58′,	239° 58′,	299° 58′,
300 2,	240 2,	180 2,	120 2,	60 2,	0 2,
0 0,	60 0,	120 0,	180 0,	240 0,	300 0.
300 0,	240 0,	180 0,	120 0,	60 0,	0 0.

På analogt sätt blefvo alla de öfriga mätningarne utförda. Blott vid delningen i bågar af 75° var en afvikning från detta förfaringssätt nödvändig, alldenstund 75 ej innehålles jemt i 180. Jag delade i stället periferien, två och en half gång räknad, alltså 900°, i 12 delar; i denna serie var nonien inställd på följande tal successive:

359° 58′,	74° 58′,	149° 58′,	224° 58′,	299° 58′,	14° 58′,
89 58,	164 58,	239 58,	314 58,	29 58,	104 58,
105 2,	30 2,	315 2,	o. s. v.		
0 0,	75 0,	150 0,	o. s. v.		
105 0,	30 0,	315 0,	o. s. v.		

Låter man ξ_i beteckna felet i strecket $i.15°$, eller rättare i strecken $i.15°$ och $i.15° + 180°$ i medium, så hafva sålunda följande talvärden erhållits:

Bågar af 90°

$\xi_0 - \xi_6 = +0''.025$
$\xi_1 - \xi_7 = +0.636$
$\xi_2 - \xi_8 = +1.285$
$\xi_3 - \xi_9 = +0.598$
$\xi_4 - \xi_{10} = +0.639$
$\xi_5 - \xi_{11} = -0.140.$

Bågar af 75°

$\xi_0 - \xi_5 = +0''.683$
$\xi_5 - \xi_{10} = -0.276$
$\xi_{10} - \xi_3 = -0.474$
$\xi_3 - \xi_8 = -1.173$
$\xi_8 - \xi_1 = -0.590$
$\xi_1 - \xi_6 = -0.152$

$\xi_6 - \xi_{11} = -0''.052$
$\xi_{11} - \xi_4 = -0.977$
$\xi_4 - \xi_9 = +0.636$
$\xi_9 - \xi_2 = -0.839$
$\xi_2 - \xi_7 = +1.561$
$\xi_7 - \xi_0 = -0.690.$

Bågar af 60°

$\xi_0 - \xi_4 = -0''.556$
$\xi_4 - \xi_8 = +1.015$
$\xi_8 - \xi_0 = -0.459$

$\xi_1 - \xi_5 = +0.354$
$\xi_5 - \xi_9 = -0.519$
$\xi_9 - \xi_1 = +0.165$

$\xi_2 - \xi_6 = +0.744$
$\xi_6 - \xi_{10} = -0.050$
$\xi_{10} - \xi_2 = -0.694$

$\xi_3 - \xi_7 = +1.200$
$\xi_7 - \xi_{11} = -0.626$
$\xi_{11} - \xi_3 = -0.574$

Bågar af 45°

$\xi_0 - \xi_3 = -0''.452$
$\xi_3 - \xi_6 = +0.505$
$\xi_6 - \xi_9 = +0.024$
$\xi_9 - \xi_0 = -0.077$

$\xi_1 - \xi_4 = -0.720$
$\xi_4 - \xi_7 = +1.230$
$\xi_7 - \xi_{10} = -0.645$
$\xi_{10} - \xi_1 = +0.137$

$\xi_2 - \xi_5 = +1.038$
$\xi_5 - \xi_8 = +0.094$
$\xi_8 - \xi_{11} = -0.344$
$\xi_{11} - \xi_2 = -0.788$

Bågar af 30°

$\xi_0 - \xi_2 = -0''.697$
$\xi_2 = \xi_4 = +0.153$
$\xi_4 = \xi_6 = +0.609$

Bågar af 15°

$\xi_0 - \xi_1 = +0''.097$
$\xi_1 - \xi_2 = -0.696$
$\xi_2 - \xi_3 = +0.129$

Bågar af 30°	*Bågar af 15°*
$\xi_6 - \xi_8 = +0''.359$	$\xi_3 - \xi_4 = +0''.060$
$\xi_8 - \xi_{10} = -0.360$	$\xi_4 - \xi_5 = +0.929$
$\xi_{10} - \xi_0 = -0.066$	$\xi_5 - \xi_6 = -0.359$
	$\xi_6 - \xi_7 = +0.635$
$\xi_1 - \xi_3 = -0.491$	$\xi_7 - \xi_8 = -0.209$
$\xi_3 - \xi_5 = +0.797$	$\xi_8 - \xi_9 = -0.478$
$\xi_5 - \xi_7 = +0.297$	$\xi_9 - \xi_{10} = -0.078$
$\xi_7 - \xi_9 = -0.682$	$\xi_{10} - \xi_{11} = +0.079$
$\xi_9 - \xi_{11} = +0.122$	$\xi_{11} - \xi_0 = -0.109$
$\xi_{11} - \xi_1 = -0.040$	

För att med tillhjelp af dessa eqvationer erhålla de obekantas absoluta värden, har jag såsom hjelpeqvation valt relationen

$$\xi_0 + \xi_1 + \xi_2 + \ldots + \xi_{11} = 0$$

enär genom detta antagande beräkningen af hvarje särskild obekant betydligt underlättas. För att bestämma ξ_i har man nämligen blott att ur ofvanstående tabeller uttaga värdena å differenserna $\xi_i - \xi_0$, $\xi_i - \xi_1$, . . . $\xi_i - \xi_{11}$, hvarpå man genom deras addition direkte erhåller värdet å $12\xi_i$ och följaktligen äfven å ξ_i. Om derföre w är det sannolika felet i ett af ofvanstående tal, så blir $w \cdot \frac{\sqrt{11}}{12}$ uttrycket för det sannolika felet i ξ_i. Hvart och ett af de nämnda talen är medium af åtta särskilda mätningar; ur afvikelserna från medium har jag beräknat

$$w = \pm 0''.040$$

då följaktligen det sannolika felet i ξ_i skulle blifva

$$\pm 0''.040 \cdot \frac{\sqrt{11}}{12} = \pm 0''.011.$$

Följande tabell gifver de sålunda erhålna delfelen för hvar femtonde grad:

Tab. I.

Afläsning	Korr.
0° eller 180°	+0''.022
15 „ 195	−0.070
30 „ 210	+0.719
45 „ 225	+0.516
60 „ 240	+0.592
75 „ 255	−0.392

Afläsning.	Korr.
90° eller 270°	$-0''.038$
105 „ 285	-0.704
120 „ 300	-0.496
135 „ 315	-0.024
150 „ 330	-0.021
165 „ 345	$-0.111.$

Om man substituerar dessa värden i de ursprungliga eqvationerna och ur de qvarstående felen beräknar det sannolika felet i hvar och en af de gifna differenserna, så erhåller man i medium $\pm 0''.056$. Den icke obetydliga skilnaden mellan detta värde och det ur observationerna sjelfva direkt härledda $\pm 0''.040$ låter förklara sig af den omständigheten, att talen för bågarne af 75° blott bero på fyra tal, då mätningarne här ej äro utförda i tvenne om 180° olika stälningar af cirkelns plan, och dessutom ej stämma väl öfverens med de öfriga; jag har likväl ej uteslutit desamma och för räkningens beqvämlighet har jag äfven tilldelat dem samma vigt som de öfriga.

Det definitiva värdet å sannolika felet i hvart och ett af talen i *Tab. I* blir derföre

$$\pm 0''.056 \, . \, \frac{\sqrt{11}}{12} = 0''.015.$$

6.

Utgående från de uti *Tab. I* gifna korrektionerna har jag derpå skridit till bestämningen af felen i hvart femte gradstreck. I enlighet med den ofvan angifna methoden hafva härvid bågarne 0°–60°, 15°–75°, o. s. v. blifvit delade i tre delar af 20 grader hvardera; mikroskopen I och II voro fästade 20° från *A* och *D* resp. På detta sätt erhöllos följande talvärden, hvarvid (0), (5) o. s. v. skola beteckna korrektionerna för strecken 0°, 5°, o. s. v.

$$(20) - (0) = + 0''.357 \qquad (50) - (30) = - 0''.396$$
$$(40) - (20) = + 0.332 \qquad (70) - (50) = - 0.102$$
$$(60) - (40) = - 0.118 \qquad (90) - (70) = - 0.259$$
$$(80) - (60) = - 0.686 \qquad (110) - (90) = - 0.574$$
$$(100) - (80) = - 0.192 \qquad (130) - (110) = + 0.352$$
$$(120) - (100) = - 0.211 \qquad (150) - (130) = + 0.239$$

(140) − (120) = + 0″.189
(160) − (140) = + 0.257
(0) − (160) = + 0.075

(5) − (165) = + 0.566
(25) − (5) = + 0.083
(45) − (25) = − 0.022
(65) − (45) = − 0.301
(85) − (65) = − 0.871
(105) − (85) = − 0.045
(125) − (105) = + 0.305
(145) − (125) = + 0.531
(165) − (145) = − 0.246

(170) − (150) = + 0″.446
(10) −)170) = − 0.176
(30) − (10) = + 0.470

(35) − (15) = + 0.420
(55) − (35) = + 0.201
(75) − (55) = − 0.943
(95) − (75) = + 0.392
(115) − (95) = − 0.485
(135) − (115) = + 0.461
(155) − (135) = + 0.063
(175) − (155) = + 0.209
(15) − (175) = − 0.318.

Med tillhjelp af dessa tal och *Tab. I* har jag derpå beräknat en tabell, som gifver korrektionerna för hvart femte gradstreck:

Tab. II

Afläsn.	Korr.	Afläsn.	Korr.
0°	+ 0″.022	90°	− 0″.038
5	+ 0.455	95	− 0.000
10	+ 0.249	100	− 0.285
15	− 0.070	105	− 0.701
20	+ 0.379	110	− 0.612
25	+ 0.538	115	− 0.485
30	+ 0.719	120	− 0.496
35	+ 0.350	125	− 0.396
40	+ 0.711	130	− 0.260
45	+ 0.516	135	− 0.024
50	+ 0.323	140	− 0.307
55	+ 0.551	145	+ 0.135
60	+ 0.592	150	− 0.021
65	+ 0.215	155	+ 0.039
70	+ 0.221	160	− 0.053
75	− 0.392	165	− 0.111
80	− 0.094	170	+ 0.425
85	− 0.656	175	+ 0.248

För de af talen i denna tabell, som icke innehållas i *Tab. I.* har man i enlighet med eqvationen (d) i §. 4:

$$n = 3; \qquad r = 1 \text{ eller } 2$$

$$w = \pm\, 0''.050; \qquad w_\alpha = w_\beta = \pm\, 0''.045.$$

På grund häraf blir

$$w_1 = w_2 = \pm\, 0''.035.$$

Detta tal har blifvit antaget såsom uttryck för det sannolika felet i något af de i *Tab. II.* innehålna talen.

7.

Sedan på detta sätt felen för hvar femte grad blifvit härledda, har jag ändtligen öfvergått till undersökningen af delfelen i hvarje gradstreck, och har jag härvid lagt de redan bekanta strecken till grund.

Då hjelpmikroskopen, såsom redan blifvit nämdt, ej kunna bringas de fasta närmare än på en distans af omkring 10 $^1/_2$ grad, så har jag vid denna undersökning delat bågarne 0° — 55°, 5° — 60°, 10° — 65°, o. s. v. i fem lika stora delar af 11 graders längd hvardera; mikroskopen fästades på 11° från hvarandra och mätningen fortgick på bekant sätt. För att undvika en onödig vidlyftighet, vill jag här utelemna de uppmätta differenserna och åtnöja mig med att meddela följande tabell öfver delfelen i hvarje gradstreck, då de två mikroskopen *A* och *D* afläsas och de under rubriken "Afläsning" uppförda strecken äro inställda under det förstnämnda af dem.

Tab. III.

Afl.	Korr.	Afl.	Korr.	Afl.	Korr.	Afl.	Korr.	Afl.	Korr
°	"	°	"	°	"	°	"	°	"
0	+ 0.02	36	+ 0.48	72	+ 0.29	108	— 0.61	144	— 0.03
1	+ 0.34	37	+ 0.79	73	+ 0.02	109	— 0.34	145	+ 0.14
2	— 0.08	38	+ 0.86	74	— 0.17	110	— 0.61	146	— 0.16
3	+ 0.18	39	+ 0.59	75	— 0.39	111	— 0.53	147	+ 0.34
4	+ 0.06	40	+ 0.71	76	— 0.51	112	— 0.26	148	+ 0.21
5	+ 0.46	41	+ 0.78	77	— 0.42	113	— 0.16	149	— 0.22
6	+ 0.09	42	+ 0.61	78	— 0.74	114	— 0.64	150	— 0.02
7	+ 0.09	43	+ 0.49	79	— 0.07	115	— 0.49	151	— 0.18
8	+ 0.36	44	+ 0.43	80	— 0.09	116	— 0.32	152	+ 0.24
9	+ 0.29	45	+ 0.52	81	— 0.45	117	— 0.36	153	+ 0.28
10	+ 0.25	46	— 0.14	82	+ 0.01	118	+ 0.04	154	— 0.01
11	+ 0 20	47	+ 0.27	83	— 0.12	119	— 0.30	155	+ 0.04
12	+ 0.26	48	+ 0.51	84	— 0.50	120	— 0.50	156	+ 0.11
13	+ 0.26	49	+ 0.50	85	— 0.66	121	— 0.52	157	+ 0.15
14	+ 0.08	50	+ 0.32	86	— 0.52	122	— 0.38	158	+ 0.18
15	— 0.07	51	— 0.04	87	— 0.53	123	— 0.07	159	— 0.07
16	+ 0.03	52	+ 0.23	88	— 0.33	124	— 0.29	160	— 0.05

°	″	°	″	°	″	°	″	°	″
17	−0.04	53	+0.03	89	−0.43	125	−0.40	161	−0.25
18	+0.01	54	+0.45	90	−0.04	126	−0.23	162	+0.20
19	+0.38	55	+0.55	91	+0.24	127	−0.68	163	+0.34
20	+0.38	56	+0.62	92	+0.27	128	−0.39	164	−0.10
21	+0.42	57	+0.55	93	+0.23	129	−0.18	165	−0.11
22	+0.24	58	+0.71	94	−0.18	130	−0.26	166	+0.06
23	+0.21	59	+0.60	95	−0.00	131	−0.27	167	+0.29
24	+0.25	60	+0.59	96	+0.09	132	−0.16	168	+0.25
25	+0.54	61	+0.59	97	−0.02	133	−0.23	169	+0.37
26	+0.46	62	+0.47	98	−0.08	134	+0.04	170	+0.43
27	+0.62	63	+0.30	99	−0.10	135	−0.02	171	+0.40
28	+0.51	64	+0.09	100	−0.29	136	−0.11	172	+0.52
29	+0.35	65	+0.22	101	−0.14	137	−0.12	173	+0.48
30	+0.72	66	+0.25	102	+0.13	138	−0.90	174	+0.82
31	+0.39	67	+0.45	103	−0.26	139	−0.30	175	+0.25
32	+0.56	68	+0.22	104	−0.67	140	−0.31	176	−0.08
33	+0.42	69	+0.17	105	−0.70	141	−0.45	177	+0.08
34	+0.19	70	+0.22	106	−0.74	142	−0.27	178	−0.01
35	+0.35	71	+0.01	107	−0.46	143	−0.35	179	+0.34

Talen i denna tabell hafva ej alla samma noggranhet. För dem af desamma, som ej finnas upptagna i *Tab. II.* har man nemligen

$$n = 5$$

$$w = \pm\, 0''.040\,;\quad w_\alpha = w_\beta = \pm\, 0.035$$

På grund af eqvationen (d) i § 4 erhålles härur

$$w_1 = w_4 = \pm\, 0''.046$$

$$w_2 = w_3 = \pm\, 0''.051$$

Såsom det allmänna sannolika felet i ett af talen i *Tab. III.* har antagits

$$\pm\, 0''.050.$$

Ur denna tabell har jag sedan beräknat de korrektioner, som böra anbringas, då alla fyra mikroskopen afläsas:

Tab. IV.

Afl. °	Korr. ″	Afl. °	Korr. ″	Afl. °	Korr. ″	Afl. °	Korr. ″	Afl. °	Korr. ″
0	−0.01	18	−0.30	36	+0.13	54	+0.21	72	+0.25
1	+0.29	19	+0.02	37	+0.05	55	+0.35	73	+0.18
2	+0.10	20	−0.12	38	+0.24	56	+0.23	74	−0.14
3	+0.21	21	−0.06	39	+0.22	57	+0.45	75	−0.25
4	−0.06	22	−0.01	40	+0.23	58	+0.46	76	−0.23
5	+0.23	23	+0.03	41	+0.26	59	+0.19	77	−0.07
6	+0.09	24	−0.20	42	+0.23	60	+0.29	78	−0.25
7	+0.04	25	+0.03	43	+0.13	61	+0.21	79	+0.15
8	+0.14	26	+0.07	44	+0.24	62	+0.36	80	+0.17
9	+0.10	27	+0.13	45	+0.25	63	+0.25	81	−0.03
10	−0.02	28	+0.28	46	−0.13	64	+0.04	82	+0.27
11	+0.03	29	+0.03	47	+0.08	65	+0.13	83	+0.18
12	+0.20	30	+0.11	48	−0.20	66	+0.18	84	+0.16

Afl.	Korr.	Afl.	Korr.	Afl.	Korr.	Afl.	Korr.	Afl.	Korr.
°	"	°	"	°	"	°	"	°	"
13	+0.00	31	−0.07	49	+0.10	67	+0.30	85	−0.22
14	−0.30	32	+0.09	50	+0.01	68	+0.20	86	−0.30
15	−0.39	33	+0.18	51	−0.25	69	+0.05	87	−0.23
16	−0.36	34	−0.05	52	−0.02	70	+0.09	88	−0.17
17	−0.25	35	−0.03	53	−0.16	71	−0.12	89	−0.05

Det sannolika felet i ett af talen i denna tabell är

$$\pm 0''.050 \,.\, \sqrt{\tfrac{1}{2}} = \pm 0''.035.$$

För att ännu mer förminska inflytandet af de tillfälliga felen, d. v. s. de fel, som förorsaka en afvikelse från den i *Tab. IV.* i allmänhet uttalade lagen, och sålunda erhålla en tabell, som approximativt gifver felen för mellanliggande, ej undersökta streck, har jag i likhet med Peters tagit det aritmetiska mediet af tre på hvarandra följande tal uti *Tab. IV.* och betraktat detta så erhålna tal såsom korrektion till den afläsning, som svarar mot det mellersta talet. På detta sätt har följande definitiva tabell öfver delfelen, då alla fyra mikroskopen afläsas, uppstått:

Tab. V.

Afläsningar.				Korr.	Afläsningar.				Korr.
°	°	°	°	"	°	°	°	°	"
0	90	180	270	+0.08	45	135	225	315	+0.12
1	91	181	271	+0.13	46	136	226	316	+0.07
2	92	182	272	+0.20	47	137	227	317	−0.08
3	93	183	273	+0.08	48	138	228	318	−0.01
4	94	184	274	+0.13	49	139	229	319	−0.03
5	95	185	275	+0.09	50	140	230	320	−0.05
6	96	186	276	+0.12	51	141	231	321	−0.09
7	97	187	277	+0.09	52	142	232	322	−0.14
8	98	188	278	+0.09	53	143	233	323	+0.01
9	99	189	279	+0.07	54	144	234	324	+0.13
10	100	190	280	+0.04	55	145	235	325	+0.26
11	101	191	281	+0.07	56	146	236	326	+0.34
12	102	192	282	+0.08	57	147	237	227	+0.38
13	103	193	283	−0.03	58	148	238	328	+0.37
14	104	194	284	−0.23	59	149	239	329	+0.31
15	105	195	285	−0.35	60	150	240	330	+0.23
16	106	196	286	−0.33	61	151	241	331	+0.29
17	107	197	287	−0.30	62	152	242	332	+0.27
18	108	198	288	−0.18	63	153	243	333	+0.22
19	109	199	289	−0.13	64	154	244	334	+0.14
20	110	200	290	−0.05	65	155	245	335	+0.12
21	111	201	291	−0.06	66	156	246	336	+0.20
22	112	202	292	−0.01	67	157	247	337	+0.23
23	113	203	293	−0.06	68	158	248	338	+0.18
24	114	204	294	−0.05	59	159	249	339	+0.11
25	115	205	295	−0.03	70	160	250	340	+0.01
26	116	206	296	+0.08	71	161	251	341	+0.07

Afläsningar,				Korr.	Afläsningar.				Korr.
°	°	°	°	″	°	°	°	°	″
27	117	207	297	+0.16	72	162	252	342	+0.10
28	118	208	298	+0.15	73	163	253	343	+0.10
29	119	209	299	+0.14	74	164	254	344	−0.07
30	120	210	300	+0.02	75	165	255	345	−0.21
31	121	211	301	+0.04	76	166	256	346	−0.18
32	122	212	302	+0.07	77	167	257	347	−0.18
33	123	213	303	+0.07	78	168	258	348	−0.06
34	124	214	304	+0.03	79	169	259	349	+0.02
35	125	215	305	+0.02	80	170	260	350	+0.10
36	126	216	306	+0.05	81	171	261	351	+0.14
37	127	217	307	+0.14	82	172	262	352	+0.14
38	128	218	308	+0.17	83	173	263	353	+0.20
39	129	219	309	+0.23	84	174	264	354	+0.04
40	130	220	310	+0.24	85	175	265	355	−0.12
41	131	221	311	+0.24	86	176	266	356	−0.25
42	132	222	312	+0.21	87	177	267	357	−0.23
43	133	223	313	+0.20	88	178	268	358	−0.15
44	134	224	314	+0.21	89	179	269	359	−0.08

För att bestämma det sannolika felet i en ur *Tab. IV* för ett mellanliggande streck uttagen korrektion, har jag jemfört hvarje tal i *Tab. V* med de tre motsvarande tal i *Tab. IV*, af hvilka detsamma har blifvit bildadt såsom medium. Jag har erhållit såsom resultat

$$\pm\, 0''.089$$

Motsvarande sannolika fel för *Tab. V* blifver

$$\pm\, 0''.065.$$

8.

Såsom redan blifvit nämdt, har polhöjden blifvit bestämd genom mätningar af zenithdistanser för *Polaris* i dess båda kulminationer. De härför erforderliga observationerna anställdes dels på stjernans direkta, dels på hennes i en qvicksilfverhorizont reflekterade bild. Då härmed äfven oberoende bestämningar af nadirpunktens läge på cirkeln voro förenade, så hade jag att bestämma de relativa lägena af de diametrar, som angifvas af följande afläsningar å nonien:

	Öfre Kulm.		*Nedre Kulm.*	
Reflekt.	22° 48′,	112° 48′;	20° 6′,	110° 6′;
Nadir	55 44,	145 44;	55 44,	145 44;
Direkt	88 40,	178 40;	91 22,	181 22.

I öfverensstämmelse med den ofvan i § 4 angifna methoden fästades de båda hjelpmikroskopen, vid undersökningen af de för den öfra kulminationen använda

strecken, på en distans af 32°36′ från de båda fasta A och D resp., hvarpå nonien successive inställdes på följande tal:

55° 44′,	88° 40′,	145° 44′,	178° 40′;
235 44,	268 40,	325 44,	358 40;
358 40,	325 44,	268 40,	235 44;
178 40,	145 44,	88 40,	55 44.

Vinkeln v_0 mellan mikroskopen härleddes för hvarje sådan serie ur observationerna sjelfva genom anbringande af delfelen enligt *Tab. III.* Såsom resultat af åtta dylika mätningsserier hafva följande värden å differenserna mellan delfelen vid de särskilda afläsningarne erhållits:

		(55°44′)−(22°48′)	(88°40′)−(55°44′)
1876 Aug.	29	+0″.08	−0″.85
	”	+0.09	−0.63
	30	+0.25	−0.89
	”	+0.13	−0.67
	31	+0.19	−0.79
	”	+0.09	−0.77
Sept.	1	+0.24	−0.79
	”	+0.13	−0.84

		(145°44′)−(112°48′)	(178°40′)−(145°44′)
Aug.	29	+0″.33	+0″.34
	”	+0.27	+0.17
	30	+0.25	+0.30
	”	+0.38	+0.18
	31	+0.37	+0.16
	”	+0.43	+0.21
Sep.	1	+0.26	+0.23
	”	+0.24	+0.36

På fullkomligt analogt sätt bestämdes felen i de vid den nedra kulminationen använda strecken. Hjelpmikroskopen voro här fästade 35°38′ från de fasta. Följande tal erhöllos:

		(55°44′)−(20°6′)	(91°22′)−(55°44′)
1876 Sept.	4	+ 0″.09	− 0″.23
	8	+ 0.10	− 0.21
	„	+ 0.01	− 0.22
	9	+ 0.09	− 0.10
	„	+ 0.07	− 0.39
	„	+ 0.05	− 0.24
	„	+ 0.06	− 0.27
	„	− 0.15	− 0.39

		(145°44′)−(110°6′)	(181°22′)−(145°44′)
Sept.	4	+ 0″.38	+ 0″.17
	8	+ 0.30	+ 0.23
	„	+ 0.29	+ 0.34
	9	+ 0.19	+ 0.21
	„	+ 0.31	+ 0.35
	„	+ 0.37	+ 0.34
	„	+ 0.30	+ 0.32
	„	+ 0.49	+ 0.45.

Härur hafva följande medeltal blifvit bildade:

$$
\begin{aligned}
(55^\circ 44') - (22^\circ 48') &= + 0''.150 \pm 0''.016 \\
(88\ 40) - (55\ 44) &= - 0.779 \pm 0.021 \\
(145\ 44) - (112\ 48) &= + 0.316 \pm 0.017 \\
(178\ 40) - (145\ 44) &= + 0.244 \pm 0.019
\end{aligned}
$$

$$
\begin{aligned}
(55\ 44) - (20\ \ 6) &= + 0.040 \pm 0.019 \\
(91\ 22) - (55\ 44) &= - 0.256 \pm 0.023 \\
(145\ 44) - (110\ \ 6) &= + 0.329 \pm 0.021 \\
(181\ 22) - (145\ 44) &= + 0.301 \pm 0.022
\end{aligned}
$$

Då alla fyra mikroskopen A, B, C och D afläsas, har man följande värden:

$$
\begin{aligned}
(55^\circ 44') - (22^\circ 48') &= + 0''.233 \pm 0''.012; \\
(88\ 40) - (55\ 44) &= - 0.268 \pm 0.014; \\
(55\ 44) - (20\ \ 6) &= + 0.185 \pm 0.014; \\
(91\ 22) - (55\ 44) &= + 0.023 \pm 0.016.
\end{aligned}
$$

För att lemna ett tillfälle till bedömmande af den noggranhet, hvarmed de båda tabellerna *IV* och *V* återgifva felen för icke undersökta streck, vill jag här anföra de värden å samma differenser, som ur dem erhållas

Tab. IV gifver: $+0''.24$, $-0''.35$, $+0''.37$, $-0''.04$

Tab. V gifver: $+0.37$, -0.42, $+0.37$, -0.16.

Då de sannolika felen i dessa tal äro för hvardera tabellen $\pm 0''.089 . \sqrt{2}$ och $\pm 0''.065 . \sqrt{2}$ eller $\pm 0''.13$ och $\pm 0''.09$ resp., så ser man, att skiljaktigheterna mellan de olika bestämningarne ej äro större, än att att de låta förklara sig ur de sannolika felens storlek. Egendomligt förefaller det dock, att *Tab. IV* noggrannare återgifver de observerade värdena än *Tab. V*, oaktadt för denna senare det teoretiska sannolika felet är betydligt mindre än för den förra.

Utom $22°48'$ och $20°6'$ hafva äfven afläsningarne $22°46'$ och $20°4'$ förekommit. Jag har derföre uppmätt afstånden mellan de motsvarande strecken och funnit i medium för alla fyra mikroskopen

afståndet från $20°\ 4'$ till $20°\ 6' = 120''.14 \pm 0''.02$

" " $22\ 46$ " $22\ 48 = 119.92 \pm 0.02$.

9.

För att bestämma värdet af en nivådel, uttryckt i bågsekunder, har jag betjenat mig af de skrufvar, som användas till att moderera belysningen af synfältet, och hvilkas skaft äro tillräckligt långa för att tillåta nivåens upphängning derpå. Observationerna utfördes då på det sätt, att tuben, och således äfven nivån, ställdes horizontelt, hvarpå den fastklämdes; med finskrufvens tillhjelp kunde nu nivåblåsans ändar föras på de delstreck, som åstundades. Med tillhjelp af nivåafläsningarne i förening med de afläsningar, som vid hvarje inställning gjordes å cirkelns fyra mikroskop, korrigerade för "run" och periodiska fel, kunde nu nivådelens värde beräknas.

Följande särskilda bestämningar hafva erhållits:

			temp.	blåsans längd	1ᵖ =
1875	Nov.	7	$+6°.0$ R.	$51''.1$	$0''.842$
	Dec.	26	$+1.8$ "	57.9	0.829
		30	-0.6 "	61.4	0.844
1876	Jan.	4	-3.3 "	64.9	0.909
		4	-3.0 "	64.4	0.869

		temp.	blåsans längd	1ⁿ =
1876 Jan.	6	− 1°.3 R.	62″.3	0″.866
	6	− 1.4 „	62.1	0.841
April	16	+ 4.9 „	55.0	0.836
	16	+ 4.9 „	55.0	0.830
Maj	20	+ 7.0 „	53.0	0.849
	20	+ 7.0 „	53.0	0.854
Aug.	13	+ 19.5 „	39.8	0.863
	14	+ 19.5 „	38.7	0.869
	25	+ 13.8 „	47.7	0.869

För att utröna temperaturens inflytande har jag sammandragit dessa värden i följande grupper:

temp. =	− 2°.05 R	1ⁿ = 0″.875
„	+ 1.60 „	„ 0.835
„	+ 5.96 „	„ 0.842
„	+ 13.80 „	„ 0.869
„	+ 19.50 „	„ 0.865.

Då det häraf framgår, att värdet å en nivådel högst obetydligt, om ens något, ändrar sig med temperaturen, så har jag ej ansett det nödigt att söka framställa densamma såsom en funktion af den senare, utan antagit såsom allmänt medium

$$1^n = 0''.8555 \pm 0''.0038.$$

Emellan delningen på hvardera sidan om midten har i detta afseende en bestämd, om också betydelselös, skilnad uttalat sig; kallar man nemligen, då nivån är påhängd från norr, afståndet mellan tvenne delstreck på den östra och den vestra sidan för $n_ö$ och n_v resp., så har jag funnit

$$n_ö - n_v = -0''.007 \pm 0''.001.$$

För öfrigt har ej någon oregelbundenhet i konstruktionen af röret och delningen på detsamma kunnat uppvisas.

Vid undersökningen af tapparne till instrumentets axel har jag betjenat mig af nivån; afläsningar å densamma vid olika stälningar af tuben afgöra huruvida tapparnes beröringskurvor med sina underlag ligga på en konisk yta. Då i detta hänseende ingen oregelbundenhet har visat sig, har jag här ej upptagit de för detta ändamål anstälda mätningarne. Någon särskild undersökning öfver tapparnes form har jag icke företagit.

10.

Innan jag öfvergår till att redogöra för observationerna på Polaris, vill jag förutskicka några upplysningar om de reduktionselementer, som vid reduktionen af desamma blifvit använda.

Refraktion. Refraktionen har som vanligt blifvit beräknad med tillhjelp af formeln

$$\text{Refr.} = \log \text{tg} z + \log \alpha + A\,(\log B + \log T) + \lambda \log \gamma$$

med de värden på α, A, B, T, λ och γ, som äro tabellerade i den Warnstorffska upplagan af Schumachers *"Hülfstafeln."* De meteorologiska instrumenten aflästes omedelbart före och efter hvarje observation. Då tubens midt befinner sig $3^{m}.8$ lägre än den plats, der barometern är uppstäld, så har jag till angifvelserna å denna senare anbringat en konstant korrektion $= + 0^{mm}.33$. Enligt en undersökning af prof. Möller har jag för thermometern användt korrektionen $- 0°.45$. Qvantiteten $\log(\alpha \text{tg} z)$ har jag beräknat med tillhjelp af följande lilla tabell:

		Öfra kulm.	Nedra kulm.
för $\delta = +88°\,38'\,40''$	$\log(\alpha \text{tg} z) =$	1.57297	1.61708
„ $= +88\;\;39\;\;\;0$	„ $=$	1.57306	1.61700.

Reduktion till meridianen. Beräkningen af denna reduktion har skett efter formeln

$$\text{red.} = \frac{\sin 2\delta}{\sin 1''} \left\{ \sin^2 \tfrac{1}{2}\tau + \sin^4 \tfrac{1}{2}\tau \,.\, \sin^2 \delta + \ldots \right\}$$

För timvinklar mellan 0^{m} och 10^{m} samt mellan 25^{m} och deröfver har jag begagnat mig af de af Engelmann *) beräknade tabellerna. För timvinklar mellan 10^{m} och 25^{m} har jag deremot till räkningens underlättande beräknat följande tabell:

	$\delta = +88°38'40''$					
t	0^{s}	10^{s}	20^{s}	30^{s}	40^{s}	50^{s}
10^{m}	4.64″	4.80″	4.96″	5.12″	5.29″	5.46″
11	5.63	5.80	5.98	6.16	6.34	6.52
12	6.70	6.89	7.08	7.27	7.46	7.66
13	7.86	8.07	8.28	8.49	8.70	8.91
14	9.12	9.34	9.56	9.78	10.00	10.23
15	10.46	10.70	10.94	11.18	11.42	11.66

	$\delta = +88°39'0''$					
t	0^{s}	10^{s}	20^{s}	30^{s}	40^{s}	50^{s}
10^{m}	4.62″	4.78″	4.94″	5.10″	5.27″	5.44″
11	5.61	5.78	5.96	6.14	6.32	6.50
12	6.67	6.86	7.05	7.24	7.43	7.63
13	7.83	8.04	8.25	8.46	8.67	8.88
14	9.08	9.30	9.52	9.74	9.96	10.19
15	10.42	10.66	10.90	11.14	11.38	11.62

*) Engelmann. *Resultate aus Beobachtungen auf der Leipziger Sternwarte. I. Beobachtungen am Meridiankreis. Tafel VIII.*

t	0^s	10^s	20^s	30^s	40^s	50^s
16^m	11.″91	12.″16	12.″41	12.″67	12.″93	13.″19
17	13.45	13.72	13.99	14.26	14.53	14.81
18	15.09	15.37	15.65	15.94	16.23	16.52
19	16.81	17.11	17.41	17.71	18.01	18.32
20	18.63	18.94	19.25	19.57	19.89	20.21
21	20.53	20.86	21.19	21.53	21.87	22.21
22	22.55	22.90	23.25	23.60	23.95	24.30
23	24.65	25.01	25.37	25.74	26.11	26.48
24	26.85	27.23	27.61	27.99	28.38	28.77
25	29.16	29.56	29.96	30.36	30.76	31.17

t	0^s	10^s	20^s	30^s	40^s	50^s
16^m	11.″86	12.″11	12.″36	12.″62	12.″88	13.″14
17	13.40	13.67	13.94	14.21	14.48	14.75
18	15.03	15.31	15.59	15.88	16.17	16.46
19	16.75	17.05	17.35	17.65	17.95	18.26
20	18.56	18.87	19.18	19.50	19.82	20.14
21	20.46	20.79	21.12	21.46	21.80	22.14
22	22.47	22.82	23.17	23.52	23.87	24.22
23	24.56	24.92	25.28	25.65	26.02	26.39
24	26.75	27.13	27.51	27.89	28.28	28.67
25	29.05	29.45	29.85	30.25	30.65	31.06

Såsom längre fram närmare kommer att angifvas, har jag vid observationerna på *Polaris* haft att beräkna i fråga varande reduktion för en timvinkel τ, som är det aritmetiska mediet mellan tvenne observerade timvinklar τ' och τ''; den korrektion $\varDelta\tau$, som på grund häraf måste anbringas till en med τ såsom argument ur de beräknade tabellerna interpolerad reduktion, erhålles ur eqvationen

$$\text{Red. för } \tau = \frac{1}{\sin 1''} \sin 2\delta \sin^2\left(\frac{\tau' + \tau''}{4}\right);$$

här medtages endast den första termen i serieutvecklingen. Man har nämligen härur vidare

$$\text{Red. för } \tau = \frac{1}{\sin 1''} \sin 2\delta \left\{\frac{\sin^2 \frac{1}{2}\tau' + \sin^2 \frac{1}{2}\tau''}{2}\right\} - \frac{1}{\sin 1''} \sin 2\delta \sin^2\left(\frac{\tau' - \tau''}{4}\right)$$

eller slutligen

$$\text{Red. för } \tau = \tfrac{1}{2}\{\text{Red. för } \tau' + \text{Red. för } \tau''\} - \text{Red. för } \left(\frac{\tau' - \tau''}{2}\right).$$

Man får alltså

$$\varDelta\tau = \text{Red. för } \left(\frac{\tau' - \tau''}{2}\right).$$

Denna korrektion kan följaktligen erhållas med tillhjelp af de redan för handen varande tabellerna.

De instrumentalfel, som inverka på reduktionen till meridianen, hafva hela tiden varit så små, att de ej behöfts tagas i betraktande. Jag har beräknat τ efter formeln

$$\tau = s - \alpha + \delta u$$

der s betyder observationstiden enligt pendeluret, δu urkorrektionen och α stjernans apparenta rektascension enligt *Berliner Jahrbuch*.

"Run" och mikroskopens periodiska fel. Värdet af en skrufrevolution å de olika mikroskopen bestämdes genom mätningar af symmetriskt öfver hela cirkeln fördelade intervaller. Vanligtvis tillgick denna bestämning på det sätt, att cirkeln inställdes på hvart sextionde gradstreck, hvarpå med hvarje mikroskops mikrometer afstånden mellan de tvenne streck, som ligga två minuter på hvardera sidan om det inställda strecket, uppmättes; sålunda erhöls värdet å fyra bågminuter, uttryckta i delar af mikroskoptrummorna.

De bestämningar, som gjordes under den tid då observationerna för polhöjdsbestämningen pågingo, äro i medium för de fyra mikroskopen följande:

1876	Mars	31	60″	= 60.295
	April	15	„	= 60.303
	Maj	20	„	= 60.295
	Juli	9	„	= 60.248
	„	12	„	= 59.881
	„	29	„	= 59.923
	Aug.	13	„	= 59.908
1877	Mars	7	„	= 60.093
	Maj	7	„	= 60.086.

De värden, som användes vid reduktionen, voro under olika perioder:

Period	I	1876 Mars 19—Maj 21	60″	= 60.298
„	II	Juni 9—Juli 9	„	= 60.248
„	III	Juli 13	„	= 59.881
„	IV	Juli 15—Nov. 3	„	= 59.915
„	V	1877 April 2—Maj 8	„	= 60.090.

Till räkningens underlättande har följande tabell blifvit beräknad, som angifver den korrektion, som på grund af "run" bör anbringas till en afläsning å alla mikroskopen:

Afläsn.	Per. I	Per. II	Per. III	Per. IV	Per. V
0	− 0″.000	− 0″.000	+ 0″.000	+ 0″.000	− 0″.000
5	− 0.025	− 0.021	+ 0.010	+ 0.007	− 0.008
10	− 0.050	− 0.041	+ 0.020	+ 0.014	− 0.015
15	− 0.074	− 0.062	+ 0.030	+ 0.021	− 0.023
20	− 0.099	− 0.082	+ 0.040	+ 0.028	− 0.030
25	− 0.124	− 0.102	+ 0.050	+ 0.035	− 0.038

30	−0″.149	−0″.124	+0″.060	+0″.042	−0″.045
35	−0.173	−0.144	+0.069	+0.049	−0.053
40	−0.198	−0.165	+0.079	+0.056	−0.060
45	−0.223	−0.185	+0.089	+0.063	−0.068
50	−0.248	−0.206	+0.099	+0.070	−0.075
55	−0.272	−0.226	+0.109	+0.077	−0.083
60	−0.297	−0.247	+0.119	+0.084	−0.090

För att förklara de stora sprången i "run," vill jag nämna, att mikroskopens afstånd från limben den 12 Juli 1876 något modererades i afsigt att låta strecken tydligare framträda. Den 23 November samma år ersattes mikroskop D, hos hvilket dödgången visade sig märkbar, af ett annat. En särskild undersökning har visat, att de periodiska felen i detta mikroskop låta framställa sig genom formeln

$$\text{Korr.} = +\,0''.025\,.\,\cos u + 0''.132\,.\,\sin u$$

hvarur följande tabell uppstått:

Afläsn.	Korr	Afläsn.	Korr.
0	+0″.02	30	−0″.02
5	+0.09	35	−0.09
10	+0.13	40	−0.13
15	+0.13	45	−0.13
20	+0.10	50	−0.10
25	+0.04	55	−0.04.

För de öfriga mikroskopen samt för D före Nov. 23 hafva korrektionerna blifvit anbragta efter den på sidan 9 meddelade tabellen.

Nadirpunkten. Denna punkt har på vanligt sätt blifvit bestämd genom observationer på de vid tubens inställning i nadir från qvicksilfverhorisonten reflekterade bilderna af de båda fasta horizontaltrådarne. Hvarje sådan bestämning beror på fyra särskilda inställningar af dessa bilder mellan de de fasta trådarne, hvarvid än den ena, än den andra af desamma bragtes midt emellan de senare, så att trenne lika stora intervaller uppstodo; då vid hvarje inställning cirkelns mikroskop aflästes, och då vidare en sådan bestämning vid hvarje observationstillfälle företogs såväl före som efter den egentliga observationen på stjernan, så kommer hvarje fullständigt bestämd nadirpunkt att hvila på åtta särskilda cirkelafläsningar. Korrektioner för "run" och mikroskopens periodiska fel hafva blifvit anbragta efter redan meddelade tabeller; äfvenså har en reduktion till $0^R.000$ på mikrometern måst göras, alldenstund denna afläsning ej exakt svarar mot midten af de båda trådarne.

De olika värden på nadirpunktens läge, som blifvit använda vid observationernas reduktion, komma längre fram vid härledningen af de apparenta zenithdistanserna för *Polaris* att anföras; ur afvikelserna mellan de två bestämningarne före och efter hvarje observation har jag beräknat, att det sannolika felet i en fullständigt bestämd nadirpunkt uppgår till

$$\pm 0''.150.$$

Härvid är antaget, att dessa afvikelser äro tillfälliga och beroende på observationsfel; så är dock icke förhållandet, enär desamma mer eller mindre tydligt visat sig vara förorsakade af variationen i temperaturen. För att undgå vidlyftighet vill jag här ej inlåta mig på en noggrannare utredning af detta ämne, en undersökning, som för öfrigt för mitt ändamål ej skulle vara af stor betydelse, alldenstund man ganska väl torde kunna antaga denna ändring proportionel mot tiden och således ett medium af tvenne före och efter observationen på stjernan gjorda bestämningar fullständigt befriadt från hvarje dylikt inflytande.

För att förklara de variationer i nadirpunktens läge, som förekomma, vill jag meddela, att ändringar i mikroskopens inbördes afstånd företogos 1876 Maj 18 och 19, då instrumentet rengjordes af H:r Jürgensson från Köpenhamn, Juni 4, då hjelpmikroskopen i och för undersökningen af delfelen fastsattes vid ringen, Juli 12, då mikroskopens afstånd från limben justerades, Augusti 28 i ändamål att erhålla ungefär samma afläsning å dem alla, samt ändtligen Sept. 13, då mikroskop *C* vid nivåns påhängande något rubbades. För öfrigt är det klart, att under den tid, då undersökningen af delfelen pågick, och hjelmikroskopen ofta ändrade sina platser, någon utmärkt beständighet ej kan påräknas.

Horizontaltrådens lutning. Vid observationerna på *Polaris* inställdes alltid stjernan på den mellersta af de tre rörliga horizontalträdarne, så att hon af densamma bissekerades. Då denna inställning kunde göras på alla möjliga ställen af tråden, så hade jag att undersöka densammas lutning mot horizontallinien. Denna vinkel, som jag vill beteckna med i, härleddes ur observationerna sjelfva. Sättes nämligen

$l_1, l_2, \ldots l_r \ldots =$ afläsningarne å cirkeln vid de särskilda inställningarne, korrigerade för refraktion och reducerade på meridianen samt uttryckta i bågsekunder;

$t_1, t_2 \ldots t_r \ldots =$ observationstiderna, svarande mot $l_1, l_2 \ldots$ resp. och uttryckta i tidsminuter;

samt l_0 och t_0 motsvarande media af alla l och t, så erhålles, som bekant, vinkeln i genom eqvationer af formen

$$l_0 - l_r + 900 \cos\delta \operatorname{tg} i \{t_0 - t_r\} = 0.$$

För *Polaris* har δ varit omkring $+ 88°38'50''$. Uttrycker man vidare i i bågminuter, så beräknas densamma med tillräcklig noggranhet ur formeln:

$$l_0 - l_r = [7.7910] (t_r - t_0) i \ldots\ldots\ldots\ldots (a)$$

der det inom klammer satta talet är

$$= \log \{54000 \sin 1'' \cos 88°38'50''\}.$$

För hvarje inställning erhålles en sådan eqvation, och man kan med minsta qvadratmethodens tillhjelp härleda det sannolikaste värdet på den obekanta i. Korrektionen δi till meridianen beräknas sedan ur formeln

$$\delta i = [7.7910] \tau i \ldots\ldots\ldots\ldots (b)$$

der τ betecknar den timvinkel, i hvilken inställningen är gjord.

För att underlätta uppställandet af eqvationerna (a) och (b) har följande tabell blifvit beräknad, som med τ såsom argument gifver värdet å $[7.7910]\tau$:

τ		τ		τ	
0ᵐ	0.000	11ᵐ	0.068	22ᵐ	0.136
1	0.006	12	0.074	23	0.142
2	0.012	13	0.080	24	0.148
3	0.018	14	0.087	25	0.154
4	0.025	15	0.093	26	0.161
5	0.031	16	0.099	27	0.167
6	0.037	17	0.105	28	0.173
7	0.044	18	0.111	29	0.179
8	0.050	19	0.117	30	0.185
9	0.056	20	0.124	31	0.192
10	0.062	21	0.130	32	0.198.

De värden på i, som under särskilda perioder varit använda, äro följande:

1876 Mars 19—Juli 13	$i =$	$+ 5.3$
Juli 15	$=$	$+ 4.0$
Juli 21—Juli 25	$=$	$+ 4.3$
Juli 30—Aug. 19	$=$	$- 11.0$
utom Aug. 13, då	$=$	$- 13.4$
och Aug. 14, då	$=$	$- 15.0$
Aug. 20—Aug. 28	$=$	$- 10.0.$

1876 Sept. 13—Nov. 3 $i = -11'.0$
1877 April 12—April 29 $= -2.5$
Maj 3—Maj 8 $= -6.0$.

För att underlätta beräknandet af δi har jag för de värden på i, som under en längre tid varit antagna, enligt eqvationen (b) beräknat följande hjelptabell:

τ	$i = +5'.3$	$i = -11'.0$	$i = -2'.5$	$i = -6'.0$
1^m	0''.033	0''.068	0''.015	0''.037
2	0.066	0.136	0.031	0.074
3	0.098	0.204	0.046	0.111
4	0.131	0.272	0.062	0.148
5	0.164	0.340	0.077	0.185
6	0.197	0.408	0.093	0.223
7	0.229	0.476	0.108	0.260
8	0.262	0.544	0.124	0.297
9	0.295	0.612	0.139	0.334
10	0.328	0.680	0.155	0.371.

Vid några tillfällen, såsom 1876 April 8, Juli 15 m. fl. gjordes flera inställningar än vanligt på stjernan i afsigt att undersöka trådens böjning. De vunna resultaten visa dock nogsamt, att en sådan icke, åtminstone ej i någon märkbar grad, förefinnes.

Urkorrektionen. Denna erhöls genom de samtidigt med polhöjdsbestämningen pågående rektascensionsmätningarne af jemförelsestjernor. Jag vill här meddela några värden å densamma, som användts:

		Stj. tid	δu
1876 Mars	19	1^h.0	+1^m 24^s.00
	31	13.0	+1 32.80
April	23	11.7	+1 44.49
Maj	5	12.3	+1 48.67
	19	14.1	+1 56.12
Juni	11	14.5	+2 3.20
Juli	16	18.0	+2 12.95
Aug.	13	19.6	+2 27.58
	24	0.1	+2 34.15
Sept.	14	0.1	+2 38.07

		h	m s
	Sept. 21	0.0	+2 39.08
	Okt. 1	19.0	+2 39.60
	31	20.5	+2 51.50
	Nov. 4	20.6	+2 53.07
1877	April 15	14.2	−6 39.90
	Maj 8	14.2	−6 24.50.

11.

Observationerna på *Polaris* hafva blifvit anstälda i tvenne särskilda lägen af objektivet. I likhet med de flesta dylika instrument af nyare konstruktion, har nemligen äfven härvarande meridiancirkel blifvit så inrättad, att objektiv- och okularstyckena kunna byta plats. Ändamålet med en sådan inrättning är att bestämma den böjning i tuben, som uppstår i följd af olikartad beskaffenhet hos de båda rörhalfvor, hvaraf densamma består. Vid det såsom *Läge I* betecknade läget af objektivet afläses vid tubens instälning i nadir 235°44′ å nonien; vid det motsatta läget deremot 55°44′.

Vid anordnandet af observationerna har jag sökt åstadkomma största möjliga symmetri. Mot hvarje afläsning på cirkeln svara tvenne instälningar med den rörliga tråden, en omedelbart före, och en efter densamma. Vid reduktionen har medium af dessa instälningar blifvit hänfördt till cirkelafläsningen. Vidare har jag omvexlande instält stjernan än ofvanför än nedanför midten, i ändamål att eliminera inflytandet af ett möjligt fel i det antagna värdet å en revolution af mikrometerskrufven. Äfvenså falla mätningarne å den direkta och den reflekterade bilden af stjernan symmetriskt i förhållande till hvarandra, så att i allmänhet först två cirkelafläsningar gjordes, svarande mot instälningar på den direkta bilden, dernäst fyra för den reflekterade, och slutligen åter två för den direkta bilden, eller också tvärtom, så att de direkta instälningarne falla i midten. På detta sätt torde alla mot tiden proportionela ändringar blifva fullständigt eliminerade ur slutresultatet.

Jag låter nu en sammanstälning af observationerna på *Polaris* och deras reduktion följa.

I den *första* kolumnen står datum för den dag, då observationen gjordes:

i den *andra* under rubriken *G* befinner sig angifvelsen af det streck, som aflästes vid nonien, och på hvilket mikroskopen voro instälda. För den *öfra kulminationen* gälla talen

$$88^\circ 40', \; 268^\circ 40', \; 22^\circ 48', \; 112^\circ 48';$$

för den *nedra* deremot

$$91^\circ 22', \; 271^\circ 22', \; 20^\circ 6', \; 110^\circ 6';$$

i de *fyra följande* kolumnerna komma afläsningarne å de fyra mikroskopen;

i den *sjunde* följer derpå medium af dessa afläsningar, korrigerade för "run" och periodiska fel enligt tabellerna på sidd. 9, 29 och 30;

i den *åttonde* kolumnen står refraktionen under rubriken ϱ;

under t följer sedan medium af de båda urtider, som svara mot inställningarne med den rörliga tråden;

R är reduktionen till meridianen, korrigerad med den å sid. 28 angifna qvantiteten $\Delta\tau$. Densamma kan ej beräknas ur de här meddelade talen, alldenstund ej observationstiderna sjelfva utan blott deras media blifvit anförda; i de flesta fall uppgår den till blott $0''.04$ eller 0.05, högst sällan öfverstiger den $0''.10$;

dernäst följer under M medium af mikrometerangifvelserna samt under m reduktionen till $0^R.000$ på trumman, korrigerad för de periodiska felen enligt tabellen å sid. 5;

δi_0 är korrektionen till meridianen för trådens lutning;

i den sista kolumnen befinner sig slutligen den reducerade afläsningen a_0, eller summan

$$a + \varrho + R + m + \delta i_0.$$

A) Direkta observationer.

Läge I.

1876	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
Mars 19	88 40	31.5	39.1	31.9	29.3	33.14	+ 37.95	0 55 4.0	− 11.46	0.462	− 19.27	− 0.51	40 39.85
		56.0	2.9	54.2	53.3	56.58	+ 37.94	58 52.5	− 6.60	24.694	+ 12.55	− 0.39	40.08
		25.7	33.4	25.0	24.3	27.23	+ 37.93	1 3 36.5	− 2.42	0.524	− 21.85	− 0.24	40.65
		38.3	45.2	37.8	36.7	39.44	+ 37.90	12 16.5	− 0.17	24.445	+ 22.94	− 0.05	40.06
31	91 22	14.3	22.3	15.1	11.3	15.92	+ 42.58	12 39 20.0	+ 45.58	0.354	− 14.77	+ 1.02	42 30.33
	20	50.0	56.0	50.0	47.1	51.06	+ 42.58	43 55.0	+ 33.16	24.444	+ 22.97	+ 0.87	30.64
	22	31.3	39.2	31.8	28.7	32.91	+ 42.59	13 14 59.0	+ 0.97	24.662	+ 13.92	− 0.14	30.25
		0.7	7.9	0.3	57.4	1.56	+ 42.59	18 11.0	+ 2.74	0.392	− 16.36	− 0.25	30.28
April 1	88 40	58.2	4.2	55.9	55.9	58.27	+ 37.57	0 42 0.5	− 37.96	0.498	− 20.77	− 0.93	40 36.18
		10.6	19.1	9.7	7.8	11.67	+ 37.57	45 52.5	− 28.34	24.624	+ 15.51	− 0.81	35.60
		48.1	57.1	44.9	44.7	48.98	+ 37.58	1 24 22.0	− 8.90	24.584	+ 17.16	+ 0.44	35.26
		28.2	36.8	25.2	25.6	28.83	+ 37.58	27 22.0	− 13.15	0.430	− 17.94	+ 0.55	35.87
7	88 40	46.1	52.2	42.9	43.8	46.06	+ 37.99	0 46 6.5	− 27.64	0.585	− 24.38	− 0.80	40 31.23
		5.0	13.1	2.1	2.0	5.48	+ 37.99	48 48.0	− 21 87	24.743	+ 10.56	− 0.71	31.45
		10.3	20.2	8.3	8.5	11.69	+ 37.99	1 2 8.0	− 3.28	0.360	− 15.02	− 0.27	31.11
		42.0	50.5	40.2	41.0	43.56	+ 37.99	4 44.0	− 1.56	24.727	+ 11.22	− 0.18	31.03
7	91 22	49.9	54.7	50.9	47.2	51.05	+ 43.34	12 41 12.5	+ 40.03	24.616	+ 15.83	+ 0.96	22 31.21
		30.7	36.0	31.4	28.9	31.90	+ 43.33	45 13.0	+ 29.76	0.349	− 14.57	+ 0.83	31.24
		35.7	39.6	34.1	31.4	35.35	+ 43.27	13 11 44.5	+ 0.17	24.710	+ 11.93	− 0.05	30.67
		59.9	4.2	0.9	56.0	0.24	+ 43.26	15 35.5	+ 1.29	0.333	− 13.89	− 0.17	30.73
8	91 22	26.0	33.2	23.1	23.8	26.70	+ 42.29	12 42 7.0	+ 37.47	0.376	− 15.69	+ 0.93	22 31.70
		6.1	12.1	2.5	3.3	6.23	+ 42.29	45 56.0	+ 28.03	24.635	+ 15.04	+ 0.80	32.39
		34.6	40.0	32.0	30.3	34.38	+ 42.29	13 15 36.0	+ 1.32	24.655	+ 14.21	− 0.17	32.03
		8.3	13.7	5.8	5.0	8.13	+ 42.29	18 50.0	+ 3.32	0.507	− 21.15	− 0.28	32.31
8	88 40	15.3	24.8	12.0	12.3	15.98	+ 36.80	0 40 47.0	− 41.03	24.508	+ 20.32	− 0.88	40 31.19
		35.8	44.1	32.1	33.2	36.16	+ 36.78	47 16.0	− 25.00	0.392	− 16.35	− 0.69	30.90
		59.9	6.2	54.3	56.2	58.85	+ 36.78	50 18.5	− 18.85	1.071	− 44.43	− 0.60	31.75
		52.2	0.7	48.2	48.4	52.44	+ 36.77	56 11.5	− 9.48	24.707	+ 12.05	− 0.43	31.35
		56.2	5.2	51.4	52.7	56.40	+ 36.75	1 6 33.3	− 0.76	0.021	− 0.87	− 0.12	31.40
		9.0	17.3	4.3	5.9	9.04	+ 36.74	13 20.0	− 0.46	0.322	− 13.42	+ 0.08	31.98
		45.0	53.2	40.0	41.0	44.92	+ 36.73	16 9.5	− 1.55	24.725	+ 11.31	+ 0.17	31.58
		18.6	28.7	14.7	15.0	19.11	+ 36.71	23 5.0	− 7.43	0.413	− 17.23	+ 0.37	31.53
		3.1	12.2	59.0	59.0	3.27	+ 36.71	25 32.0	− 10.57	24.968	+ 1.32	+ 0.45	31.18
		3.3	13.1	58.7	59.9	3.69	+ 36.70	31 44.0	− 21.09	24.714	+ 11.76	+ 0.63	31.69
		49.9	57.2	44.8	47.2	49.57	+ 36.68	41 13.5	− 44.30	0.288	− 12.01	+ 0.91	30.86
14	88 40	20.4	6.1	26.7	21.8	18.75	+ 38.84	0 48 31.0	− 22.37	24.756	+ 10.02	− 0.72	40 44.52
		36.0	22.3	42.1	37.3	34.24	+ 38.84	51 41.0	− 16.39	0.282	− 11.75	− 0.61	44.33
		24.4	10.0	29.3	26.1	22.43	+ 38.84	1 16 40.0	− 1.86	0.388	− 16.20	+ 0.20	43.41
		57.0	42.3	2.0	57.9	54.75	+ 38.84	19 36.0	− 3.94	24.686	+ 12.92	+ 0.30	42.87

	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
April 18	88 40	53.0	38.0	56.8	53.7	50.05	+ 36.59	0 48 7.5	− 23.21	0.452	− 18.86	− 0.73	40 43.84
		5.7	51.6	10.4	6.2	3.44	+ 36.57	56 16.5	− 9.32	24.687	+ 12.88	− 0.46	43.11
		42.0	30.1	45.0	44.8	40.22	+ 36.48	1 26 36.0	− 12.22	0.487	− 20.31	+ 0.54	44.71
		7.8	54.9	10.2	8.0	5.23	+ 36.47	29 8.0	− 16.33	24.539	+ 19.03	+ 0.61	45.01
19	91 22	54.2	41.8	58.4	56.2	52.63	+ 41.24	13 5 8.5	+ 1.36	24.640	+ 14.83	+ 0.68	22 50.23
		33.1	19.7	37.0	34.7	30.98	+ 41.23	12 18.5	+ 0.23	0.503	− 20.97	+ 0.57	51.41
		28.0	15.4	33.0	30.9	26.75	+ 41.22	15 39.5	+ 1.35	0.429	− 17.90	− 0.45	51.25
		54.8	41.2	59.0	56.2	52.77	+ 41.22	18 37.5	+ 3.20	24.664	+ 13.84	− 0.58	50.70
19	88 40	41.0	29.2	43.7	42.8	38.93	+ 36.59	0 54 54.5	− 11.21	0.517	− 21.56	− 0.51	40 42.75
		2.3	50.1	5.2	3.8	0.35	+ 36.58	57 25.5	− 7.87	24.660	+ 14.00	− 0.42	43.06
		14.1	1.4	17.2	15.3	12.02	+ 36.58	59 58.0	− 5.08	0.011	− 0.46	− 0.35	43.06
		38.8	27.2	41.3	40.0	36.61	+ 36.57	1 2 23.0	− 3.06	0.650	− 27.09	− 0.27	43.03
24	88 40	30.4	18.8	33.0	29.9	27.90	+ 37.55	0 59 41.0	− 5.43	0.489	− 20.40	− 0.35	40 39.27
		49.6	36.7	52.5	49.5	47.13	+ 37.55	1 4 45.0	− 1.57	24.576	+ 17.50	− 0.18	40.43
		49.6	36.7	52.5	49.5	47.13	+ 37.55	7 44.0	− 0.34	24.618	+ 15.74	− 0.09	39.89
		23.0	9.3	25.9	23.0	20.28	+ 37.55	9 38.0	− 0.08	0.432	− 18.02	− 0.03	39.70
Maj 3	91 22	56.8	43.9	4.1	58.8	55.87	+ 42.73	12 44 23.0	+ 31.58	0.484	− 20.19	+ 0.85	22 50.84
		28.0	16.0	34.7	29.8	27.33	+ 42.73	48 30.5	+ 22.41	24.583	+ 17.21	+ 0.72	50.40
		48.8	36.2	55.7	50.1	47.68	+ 42.74	13 10 25.5	+ 0.06	24.515	+ 20.03	− 0.00	50.51
		26.4	14.3	33.8	29.7	25.97	+ 42.74	13 6.5	+ 0.38	0.432	− 18.02	− 0.09	50.98
11	91 22	19.0	5.2	23.4	17.3	16.24	+ 43.20	12 59 2.0	+ 6.12	0.355	− 14.82	+ 0.37	22 51.11
		53.7	39.4	57.4	51.2	50.40	+ 43.20	13 1 39.5	+ 3.61	24.670	+ 13.59	+ 0.29	51.09
		52.3	37.8	56.0	51.3	49.32	+ 43.23	20 16.5	+ 4.54	24.659	+ 14.04	− 0.32	50.81
		25.6	10.7	29.9	24.8	22.62	+ 43.24	23 0.5	+ 7.38	0.522	− 21.76	− 0.41	51.07
19	91 22	2.8	47.8	3.7	58.5	58.19	+ 43.05	12 49 2.5	+ 21.39	0.539	− 22.47	+ 0.70	22 40.86
		30.3	15.9	31.2	27.0	26.31	+ 43.05	51 56.5	+ 15.97	24.649	+ 14.46	+ 0.61	40.40
		29.6	15.0	31.0	25.0	25.07	+ 43.05	13 14 41.0	+ 0.85	0.675	− 28.13	− 0.14	40.70
		39.4	24.6	41.0	35.9	35.31	+ 43.05	17 23.0	+ 2.28	24.516	+ 19.99	− 0.23	40.40
21	91 22	41.0	26.1	38.0	36.8	35.55	+ 41.89	13 6 15.0	+ 0.89	24.469	+ 21.94	+ 0.13	22 40.40
		20.8	5.9	19.1	17.2	15.76	+ 41.90	9 18.5	+ 0.12	0.408	− 17.02	+ 0.04	41.05
		20.8	5.9	19.1	17.2	15.76	+ 41.90	11 7.0	+ 0.04	0.400	− 16.69	− 0.02	40.76
		49.9	34.7	47.6	47.2	44.83	+ 41.90	12 56.5	+ 0.34	24.652	+ 14.34	− 0.08	41.41
Juni 9	91 22	6.7	5.7	8.3	4.7	6.34	+ 39.71	12 53 10.0	+ 14.22	0.301	− 12.55	+ 0.57	22 48.29
		41.5	41.2	43.4	40.0	41.60	+ 39.72	55 43.0	+ 10.36	24.620	+ 15.66	+ 0.49	47.83
		56.0	53.1	55.0	52.0	54.06	+ 39.81	13 13 30.5	+ 0.44	24.659	+ 14.04	− 0.09	48.26
		29.2	29.0	30.7	27.2	28.90	+ 39.83	16 13.0	+ 1.51	0.531	− 22.14	− 0.18	47.92
9	88 40	57.8	55.1	0.4	57.5	57.72	+ 35.89	0 47 8.5	− 25.73	24.647	+ 14.54	− 0.77	40 21.65
		24.2	23.0	27.2	24.7	24.67	+ 35.89	49 57.0	− 19.94	0.446	− 18.61	− 0.68	21.33
		49.4	47.3	52.2	48.9	49.48	+ 35.89	52 36.5	− 15.17	24.723	+ 11.39	− 0.59	21.00
		17.1	15.1	20.1	16.1	17.04	+ 35.89	55 21.5	− 10.88	0.499	− 20.81	− 0.50	20.74
Juli 2	91 22	34.4	32.7	31.0	26.0	31.14	+ 39.90	12 58 12.0	+ 7.47	24.539	+ 19.13	+ 0.42	22 38.06
		9.9	7.0	7.0	1.5	6.35	+ 39.89	13 2 1.5	+ 3.68	0.304	− 12.68	+ 0.29	37.53
		15.0	12.0	11.8	7.1	11.45	+ 39.85	24 3.5	+ 8.11	0.505	− 21.06	− 0.43	37.92
		40.0	37.6	36.8	33.0	36.68	+ 39.84	28 40.0	+ 15.11	24.840	+ 6.55	− 0.58	37.60
9	88 40	29.1	26.9	28.6	22.9	27.03	+ 36.43	0 58 50.0	− 6.93	24.693	+ 12.63	− 0.39	40 8.77
		54.8	51.5	53.6	48.3	52.08	+ 36.41	1 3 14.5	− 2.86	0.410	− 17.11	− 0.25	8.77
		45.8	42.8	45.3	40.2	43.58	+ 36.38	11 32.0	− 0.06	0.263	− 10.90	+ 0.02	9.14
		20.5	17.7	19.9	14.1	18.21	+ 36.37	14 10.0	− 0.53	24.651	+ 14.38	+ 0.10	8.53
13	88 40	52.2	25.2	47.8	44.7	42.34	+ 37.13	0 46 1.5	− 29.10	24.582	+ 17.25	− 0.81	40 6.81
		18.7	51.0	13.8	10.3	9.06	+ 37.12	49 14.0	− 22.10	0.386	− 16.11	− 0.71	7.26
		54.8	27.8	49.7	46.3	44.50	+ 37.11	56 4.5	− 10.71	0.090	− 3.72	− 0.49	6.69
		34.8	7.0	29.7	26.3	24.46	+ 37.05	1 27 11.0	− 12.26	24.575	+ 17.54	+ 0.46	7.25
		7.7	40.2	2.2	59.1	57.24	+ 37.04	30 1.0	− 16.91	0.269	− 11.22	+ 0.62	6.77

	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
Juli 15	91 22	45.3	21.9	38.4	35.8	35.11	+ 40.32	12 37 30.5	+ 52.53	24.452	+ 22.65	+ 0.83	22 31.44
		28.0	4.0	21.0	17.9	17.75	+ 40.32	39 58.0	+ 45.06	0.309	− 12.89	+ 0.77	31.01
		52.9	29.9	46.9	44.0	43.29	+ 40.32	49 21.0	+ 21.85	0.365	− 15.23	+ 0.53	30.77
		35.0	11.5	28.8	26.1	25.34	+ 40.32	55 2.0	+ 11.89	24.690	+ 12.76	+ 0.40	30.71
		2.6	38.8	55.9	53.0	52.48	+ 40.32	57 34.0	+ 8.44	0.261	− 10.87	+ 0.33	30.70
		58.0	34.2	52.0	49.1	48.20	+ 40.32	13 5 27.0	+ 1.49	24.985	+ 0.61	+ 0.14	30.76
		0.9	37.3	55.4	52.2	51.34	+ 40.32	7 49.0	+ 0.50	0.038	− 1.57	+ 0.08	30.67
		0.4	37.0	54.6	52.0	50.89	+ 40.32	11 25.0	+ 0.08	0.010	− 0.42	− 0.01	30.86
		30.9	7.0	24.9	21.5	21.21	+ 40.32	13 48.0	+ 0.41	0.747	− 31.11	− 0.06	30.77
		24.8	1.2	19.3	16.1	15.15	+ 40.32	22 35.0	+ 6.31	24.304	+ 28.82	− 0.29	30.31
		30.9	7.8	25.7	22.3	21.69	+ 40.32	30 48.0	+ 18.27	24.728	+ 11.18	− 0.49	30.97
		56.0	33.0	50.0	47.9	46.59	+ 40.32	33 2.0	+ 22.62	0.436	− 18.20	− 0.55	31.54
		12.1	48.2	6.4	4.0	2.61	+ 40.32	39 41.0	+ 38.43	24.748	+ 10.35	− 0.75	30.96
21	91 22	26.3	0.0	18.5	28.2	18.31	+ 39.93	12 40 46.0	+ 42.86	0.289	− 12.05	+ 0.82	22 29.87
		17.9	51.4	9.9	20.1	9.85	+ 39.93	48 24.0	+ 23.94	24.604	+ 16.33	+ 0.61	30.68
		0.6	34.0	52.3	2.9	52.34	+ 39.93	55 11.0	+ 11.75	0.342	− 14.35	+ 0.42	30.09
		34.3	8.5	27.2	37.2	26.82	+ 39.93	57 36.0	+ 8.47	24.642	+ 14.75	+ 0.37	30.34
		17.1	50.1	9.0	19.4	8.99	+ 39.93	13 5 14.0	+ 1.64	0.488	− 20.36	+ 0.15	30.35
		40.4	14.3	33.3	43.3	32.79	+ 39.93	11 58.0	+ 0.12	24.581	+ 17.29	− 0.02	30.11
		13.9	47.7	6.3	17.0	6.28	+ 39.93	22 5.0	+ 5.68	0.507	− 21.14	− 0.30	30.45
		37.8	11.5	30.7	41.0	30.27	+ 39.93	24 29.0	+ 8.43	24.706	+ 12.10	− 0.37	30.40
		0.0	34.1	53.1	3.1	52.47	+ 39.93	31 6.0	+ 18.73	0.497	− 20.77	− 0.55	29.81
		7.8	42.0	1.1	11.0	0.37	+ 39.93	39 32.0	+ 37.93	24.691	+ 12.72	− 0.77	30.18
22	91 22	44.2	17.8	36.0	45.9	35.90	+ 40.04	12 37 41.0	+ 52.18	24.492	+ 20.99	+ 0.88	22 29.89
		50.2	23.2	42.7	52.3	41.98	+ 40.04	47 25.0	+ 26.15	0.460	− 19.19	+ 0.62	29.60
		23.0	56.2	15.4	25.2	15.00	+ 40.04	54 2.0	+ 13.47	24.492	+ 20.99	+ 0.45	29.95
		16.0	49.0	8.8	18.1	8.06	+ 40.04	13 5 27.0	+ 1.54	0.494	− 20.61	+ 0.15	29.18
		40.6	13.7	33.0	43.0	32.54	+ 40.04	11 34.0	+ 0.05	24.592	+ 16.84	− 0.01	29.46
		10.7	43.9	3.0	13.0	2.65	+ 40.04	22 22.0	+ 5.99	0.464	− 19.36	− 0.30	29.02
		28.0	1.7	20.7	31.2	20.45	+ 40.04	31 4.0	+ 18.66	24.735	+ 10.89	− 0.53	29.51
		43.1	16.3	35.7	45.9	35.20	+ 40.04	39 43.0	+ 38.43	0.540	− 22.51	− 0.76	30.40
23	88 40	23.0	56.8	16.9	26.8	15.93	+ 36.82	1 13 53.0	− 0.22	24.685	+ 12.97	− 0.04	40 5.46
		55.2	29.1	48.6	58.0	47.59	+ 36.82	16 36.0	− 1.47	0.421	− 17.56	+ 0.15	5.53
		20.8	54.7	14.3	24.0	13.49	+ 36.82	19 18.0	− 3.21	24.561	+ 18.12	+ 0.22	5.44
		2.1	36.0	55.9	5.7	54.83	+ 36.82	22 17.5	− 5.74	0.490	− 20.44	+ 0.30	5.77
24	91 22	56.9	33.0	48.0	57.9	48.84	+ 39.36	12 51 29.5	+ 17.89	0.432	− 18.02	+ 0.52	22 28.59
		24.9	0.8	16.0	25.8	16.93	+ 39.36	55 3.0	+ 11.97	24.512	+ 20.16	+ 0.43	28.85
		10.1	46.1	1.4	11.0	2.16	+ 39.36	57 43.0	+ 8.35	0.520	− 21.68	+ 0.35	28.54
		33.0	9.0	24.4	34.1	25.14	+ 39.36	13 0 16.0	+ 5.47	24.555	+ 18.37	+ 0.28	28.62
24	88 40	16.2	50.8	10.1	20.0	9.14	+ 36.28	1 10 25.0	− 0.07	24.549	+ 18.62	− 0.01	40 3.96
		54.7	28.9	48.6	57.9	47.40	+ 36.28	12 51.0	− 0.20	0.475	− 19.82	+ 0.04	3.70
		19.2	53.1	13.4	22.9	12.18	+ 36.28	17 13.5	− 1.75	24.596	+ 16.67	+ 0.16	3.54
		0.2	34.3	54.6	4.1	53.19	+ 36.28	19 13.0	− 3.13	0.559	− 23.30	+ 0.22	3.26
25	91 22	40.2	16.0	30.3	40.0	31.58	+ 39.67	12 43 56.5	+ 34.44	0.449	− 18.74	+ 0.72	22 27.67
		7.9	43.5	58.4	7.9	59.41	+ 39.67	47 17.5	+ 26.39	24.474	+ 21.73	+ 0.63	27.83
		48.5	24.9	39.3	49.0	40.31	+ 39.67	50 18.0	+ 20.15	0.318	− 13.26	+ 0.55	27.37
		24.7	0.2	16.3	26.0	16.85	+ 39.67	53 5.5	+ 15.08	24.620	+ 15.66	+ 0.4[illegible]	27.74
1877													
April 12	91 22	55.8	44.0	19.0	2.8	0.45	+ 43.05	13 7 43.5	+ 6.21	24.470	+ 21.90	− 0.18	22 11.43
		40.8	29.2	4.8	48.9	45.86	+ 43.05	10 49.0	+ 3.30	0.499	− 20.81	− 0.13	11.27
		51.7	46.7	21.9	5.8	3.37	+ 43.05	13 40.0	+ 1.48	24.446	+ 22.90	− 0.08	10.72
		45.1	33.0	8.5	52.8	49.77	+ 43.05	16 40.5	+ 0.32	0.530	− 22.10	− 0.04	11.00

1877	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_θ
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
April 14	88 40	28.2	14.4	51.0	35.8	32.27	+39.32	1 13 5.0	−1.78	0.480	−20.02	+0.09	40 49.88
		45.0	31.8	7.3	51.3	48.76	+39.32	16 5.0	−5.48	24.471	+21.86	+0.05	49.51
		25.7	12.1	47.8	32.9	29.65	+39.32	18 17.5	−0.07	0.466	−19.44	+0.01	49.58
		54.7	41.1	16.8	0.9	58.31	+39.32	20 14.0	−0.08	24.706	+12.10	−0.02	49.63
15	91 22	29.0	17.2	52.6	36.9	33.98	+43.76	13 0 17.0	+16.63	0.520	−21.68	−0.29	22 12.40
		54.9	43.0	18.2	1.9	59.45	+43.76	3 2.0	+12.13	24.589	+16.95	−0.25	12.04
		2.0	48.9	25.0	8.2	6.10	+43.76	27 59.5	+3.59	24.544	+18.83	+0.13	12.41
		41.2	28.8	5.0	49.0	45.98	+43.76	30 18.0	+5.72	0.557	−23.22	+0.17	12.41
15	88 40	1.8	47.1	22.0	7.0	4.48	+38.57	1 1 13.5	−14.95	24.512	+20.15	+0.28	40 48.53
		38.8	24.7	59.3	44.9	41.79	+38.57	3 23.0	−11.59	0.495	−20.64	+0.24	48.37
		32.7	19.9	52.5	38.9	35.91	+38.57	27 34.5	−3.28	0.557	−23.22	−0.13	47.85
		57.8	44.6	17.7	2.8	0.69	+38.57	29 29.5	−4.92	24.647	+14.54	−0.16	48.72
16	91 22	58.0	46.5	21.1	5.5	2.86	+43.44	13 9 52.0	+4.06	24.473	+21.77	−0.14	22 11.99
		41.0	29.8	4.9	49.9	46.33	+43.44	12 25.5	+2.17	0.448	−18.70	−0.10	13.14
		13.0	55.1	30.4	14.9	11.88	+43.44	15 16.0	+1.16	24.601	+16.45	−0.06	12.87
		48.1	36.3	12.2	56.3	53.15	+43.44	17 54.0	+0.12	0.598	−24.92	−0.02	11.75
16	88 40	51.7	38.0	12.5	57.0	54.63	+38.59	1 8 22.0	−5.46	24.522	+19.74	+0.17	40 47.67
		32.2	19.2	53.3	38.3	35.67	+38.59	10 44.0	−3.35	0.550	−22.93	+0.13	48.11
		54.5	41.1	15.6	0.0	57.73	+38.59	12 56.5	−1.83	24.667	+13.71	+0.10	48.30
		27.2	13.3	48.1	32.9	30.37	+38.59	15 7.5	−0.80	0.472	−19.82	+0.06	48.40
17	91 22	41.4	30.8	5.2	50.0	46.93	+43.24	13 8 33.0	+5.28	0.552	−23.01	−0.17	22 12.27
		1.2	50.0	24.7	9.0	6.44	+43.24	10 55.0	+3.19	24.514	+20.07	−0.13	12.81
		45.0	33.7	8.8	23.3	50.14	+43.24	13 10.0	+1.71	0.544	−22.68	−0.09	12.32
		7.0	55.3	30.2	14.2	11.82	+43.24	15 29.0	+0.69	24.607	+16.20	−0.06	11.89
18	91 22	27.0	15.9	49.9	34.8	31.96	+43.11	13 0 23.5	+16.39	0.418	−17.44	−0.29	22 13.73
		46.8	35.0	9.3	53.9	51.25	+43.11	2 47.5	+12.46	24.362	+26.40	−0.26	12.96
		7.2	54.5	30.2	14.2	11.65	+43.11	24 29.0	+1.34	24.607	+16.20	+0.08	12.38
		46.2	34.0	9.4	53.6	50.71	+43.11	26 58.5	+2.85	0.564	−23.51	+0.10	13.26
20	88 40	1.1	48.0	22.8	8.0	4.99	+39.12	1 1 57.0	−13.74	24.594	+16.74	+0.27	40 47.38
		33.1	20.8	55.0	40.6	37.28	+39.12	4 23.0	−10.12	0.463	−19.31	+0.23	47.20
		28.8	15.6	49.9	35.8	32.50	+39.12	30 5.0	−5.59	0.461	−19.23	−0.17	46.73
		57.6	44.2	18.4	3.9	1.00	+39.12	32 46.5	−8.61	24.600	+16.49	−0.21	47.79
28	88 40	9.0	55.4	29.4	15.0	12.26	+37.43	0 57 53.0	−20.96	24.637	+14.95	+0.33	40 44.01
		41.9	28.3	2.2	48.0	44.93	+37.43	1 0 22.5	−16.34	0.521	−21.72	+0.29	44.59
		44.0	31.3	3.1	50.2	47.07	+37.43	23 48.0	−1.09	24.510	+20.24	−0.07	43.58
		34.9	22.0	54.0	41.8	38.07	+37.43	26 20.0	−2.45	0.681	−28.37	−0.11	44.57
29	88 40	16.8	4.2	35.8	23.0	20.02	+37.25	0 55 34.0	−25.81	24.710	+11.93	+0.36	40 43.75
		43.2	31.6	2.7	49.8	46.66	+37.25	58 16.0	−20.21	0.478	−19.94	+0.32	44.08
		48.9	36.8	7.8	54.8	52.00	+37.25	1 15 6.0	−0.80	24.641	+14.80	+0.06	43.31
		28.0	16.0	46.7	35.0	31.40	+37.25	17 32.0	−0.16	0.585	−24.38	+0.02	44.13
Maj 3	91 22	25.9	12.5	48.0	31.2	29.50	+43.03	12 58 32.0	+19.68	0.476	−19.86	−0.76	22 11.59
		49.4	36.3	11.8	54.5	53.00	+43.03	13 0 52.5	+15.48	24.490	+21.07	−0.68	11.90
		7.8	53.5	29.4	12.1	10.84	+43.03	20 33.0	+0.13	24.559	+18.20	+0.05	12,25
		44.8	30.8	6.4	50.0	47.91	+43.03	23 8.0	+0.80	0.488	−20.36	+0.15	11.53
5	91 22	37.0	23.7	57.8	40.9	39.81	+42.86	13 0 22.0	+16.35	0.637	−26.55	−0.70	22 11.77
		50.9	37.2	11.4	54.1	53.40	+42.86	2 59.5	+12.05	24.427	+23.69	−0.60	11.40
		0.8	46.6	22.2	4.3	3.56	+42.86	27 8.0	+3.02	24.475	+21.69	+0.30	11.43
		41.1	27.0	2.3	45.2	43.83	+42.86	29 43.0	+5.24	0.481	−20.06	+0.39	12.26
6	91 22	42.1	29.3	2.5	46.2	44.95	+42.74	13 3 18.0	+11.62	0.622	−25.92	−0.57	22 12.82
		54.9	41.8	15.1	58.4	57.57	+42.74	6 2.5	+7.94	24.396	+24.98	−0.48	12.75
		47.8	34.8	8.8	52.2	50.80	+42.74	27 40.5	+3.49	0.595	−25.80	+0.32	12.65
		57.3	44.2	18.7	2.0	0.58	+42.74	30 55.0	+6.52	24.463	+22.19	+0.43	12.46
7	88 40	55.1	42.1	12.7	59.3	57.23	+37.44	1 0 50.5	−15.48	24.562	+18.08	+0.68	40 37.95

1877		G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
		° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
Maj	7	88 40	36.8	23.2	53.8	41.3	38.64	+37.44	1 3 14.0	−11.68	0.631	−26.30	+0.57	40 38.67
			44.3	33.0	0.5	49.1	46.65	+37.44	29 58.0	− 5.51	24.526	+19.58	−0.40	37.76
			26.2	15.6	42.7	31.6	28.88	+37.44	32 10.5	− 7.95	0.491	−20.48	−0.48	37.41
	8	91 22	46.2	34.5	3.2	50.9	48.94	+42.14	13 0 48.5	+15.55	24.385	+25.44	−0.68	22 11.39
			38.0	25.8	54.9	42.4	40.24	+42.14	4 1.0	+10.56	0.503	−20.97	−0.56	11.41
			42.5	29.5	59.5	46.8	44.50	+42.14	28 22.5	+ 4.03	0.484	−20.19	+0.34	10.82
			3.4	50.0	21.0	7.3	5.63	+42.14	30 54.0	+ 6.51	24.610	+16.08	+0.43	10.79

Läge II.

1877		G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
Juli	30	268 40	45.1	17.7	33.4	47.2	35.85	+37.35	0 45 46.0	−30.05	24.326	−27.91	+1.72	40 17.16
			50.4	23.0	38.2	52.5	40.90	+37.35	49 33.0	−21.75	0.473	+19.73	+1.46	17.73
			31.1	3.2	18.9	33.8	21.79	+37.35	1 15 22.0	− 0.92	0.459	+19.15	−0.29	17.08
			11.0	42.8	58.8	13.0	1.39	+37.35	18 27.0	− 2.57	24.554	−18.41	−0.51	17.25
	31	271 22	3.0	38.9	42.3	2.1	51.51	+39.18	12 50 6.0	+20.61	24.749	−10.31	−1.44	22 39.55
			37.2	13.1	17.7	36.8	26.16	+39.18	53 19.0	+14.79	0.503	+20.97	−1.21	39.89
			18.8	54.0	59.8	18.0	7.76	+39.18	56 22.0	+10.16	24.604	−16.32	−1.01	39.77
			44.0	19.2	24.9	43.7	32.84	+39.18	59 58.0	+ 5.89	0.549	+22.89	−0.76	40.04
Aug.	1	271 22	23.3	57.8	9.2	25.0	13.96	+40.02	13 4 57.0	+ 1.83	24.584	−17.17	−0.42	22 38.22
			46.5	21.1	32.0	47.9	36.73	+40.02	7 47.0	+ 0.60	0.522	+21.76	−0.22	38.89
			27.7	2.0	13.6	29.0	18.21	+40.02	10 44.0	+ 0.06	24.534	−19.24	−0.03	39.02
			52.3	27.2	37.8	54.0	42.69	+40.02	13 33.0	+ 0.34	0.372	+15.52	+0.16	38.73
	2	271 22	42.2	16.8	26.9	42.8	32.11	+40.20	12 40 20.0	+43.40	24.590	−16.92	−2.09	22 36.70
			15.0	49.2	59.8	15.5	4.87	+40.20	44 19.0	+33.57	0.503	+20.97	−1.83	37.78
			48.0	22.8	31.5	48.9	37.68	+40.20	13 14 49.0	+ 0.70	0.438	+18.27	+0.25	37.10
			20.2	55.0	4.3	21.5	10.37	+40.20	17 46.0	+ 2.11	24.604	−16.33	+0.46	36.81
	11	271 22	54.4	17.9	30.3	51.0	38.27	+40.72	13 4 12.5	+ 2.31	0.455	+18.99	−0.48	22 39.81
			35.0	58.2	11.0	31.2	18.97	+40.72	7 20.0	+ 0.76	24.517	−19.94	−0.21	40.30
			53.3	17.1	29.2	50.1	37.31	+40.72	10 15.0	+ 0.08	0.522	+21.76	−0.07	39.80
			34.2	57.9	10.8	30.4	18.45	+40.72	12 32.0	+ 0.12	24.520	−19.82	+0.09	39.56
	12	271 22	52.7	16.6	27.9	48.8	36.37	+40.23	13 6 48.0	+ 0.93	0.477	+19.90	−0.30	22 37.13
			30.5	54.2	6.4	26.8	14.61	+40.23	9 19.0	+ 0.23	24.579	−17.37	−0.12	37.58
			54.8	19.0	30.2	51.1	38.65	+40.23	11 54.0	+ 0.05	0.437	+18.24	+0.05	37.22
			27.3	51.2	3.0	23.9	11.48	+40.23	14 21.0	+ 0.51	24.626	−15.43	+0.21	37.00
	12	268 40	17.1	38.8	58.9	17.4	3.05	+37.62	1 7 48.5	− 0.62	24.475	−21.69	+0.22	40 18.58
			34.8	55.9	16.1	34.8	20.43	+37.62	12 48.0	− 0.13	0.505	+21.06	−0.11	18.87
			13.0	34.2	54.2	12.8	58.51	+37.62	14 53.0	− 0.74	24.610	−16.08	−0.27	19.04
			40.1	1.4	21.5	40.1	25.79	+37.62	17 56.0	− 2.19	0.436	+18.20	−0.46	18.96
	13	271 22	7.9	32.0	39.0	0.9	49.85	+39.46	12 46 14.0	+29.01	24.511	−20.20	−2.05	22 36.07
			42.0	6.1	13.4	36.0	24.37	+39.46	56 24.0	+10.19	0.555	+23.14	−1.24	35.92
			26.8	51.1	58.8	21.2	9.61	+39.46	13 5 9.0	+ 1.72	24.653	−14.39	−0.50	35.90
			56.1	21.0	27.8	50.3	38.65	+39.46	11 44.0	+ 0.05	0.421	+17.56	+0.04	35.76
			23.3	48.6	55.3	17.8	6.36	+39.46	22 10.0	+ 5.64	24.593	−16.79	+0.91	35.58
			32.9	58.1	4.7	27.0	15.72	+39.46	32 36.0	+21.39	0.428	+17.86	+1.77	36.30
	14	271 22	55.0	19.8	25.4	48.2	36.95	+39.18	12 42 43.5	+37.80	24.570	−17.74	−2.64	22 33.55
			22.0	46.9	53.2	15.3	4.43	+39.18	45 31.0	+30.73	0.514	+21.44	−2.37	33.41
			11.0	36.0	42.8	5.0	53.65	+39.18	48 28.0	+24.05	24.489	−21.11	−2.10	33.67
			51.9	17.0	23.1	46.0	34.37	+39.18	13 14 23.0	+ 0.54	0.446	+18.61	+0.30	33.00
			25.1	50.0	56.9	19.8	8.07	+39.18	16 51.0	+ 1.53	24.614	−15.91	+0.53	33.40
			50.1	14.9	21.2	44.2	32.50	+39.18	19 40.5	+ 3.38	0.423	+17.64	+0.80	33.48
			21.9	46.7	53.1	16.1	4.54	+39.18	22 45.0	+ 6.26	24.565	−17.96	+1.08	33.10
			42.8	7.2	14.2	37.8	25.47	+39.18	25 6.0	+ 9.06	0.440	+18.36	+1.26	33.13
			15.2	40.0	46.7	10.1	58.05	+39.18	33 49.0	+23.86	24.292	−29.27	+2.10	33.92

1876	G	A	B	C	D	α	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
Aug. 15	268 40	6.4	29.1	43.7	5.0	51.43	+ 37.39	0 46 1.0	— 29.59	0.376	+ 15.69	+ 1.69	40 16.61
		42.8	4.5	20.0	41.3	27.23	+ 37.39	49 18.0	— 22.34	24.347	— 27.00	+ 1.49	15.85
		49.0	11.5	26.9	48.0	33.78	+ 37.39	52 13.0	— 16.81	0.491	+ 20.48	+ 1.29	16.13
		23.9	46.0	2.1	22.8	8.78	+ 37.39	1 24 53.5	— 9.85	24.525	— 19.62	— 0.94	15.76
		40.2	2.0	19.0	39.4	25.16	+ 37.39	27 59.0	— 13.15	0.666	+ 27.75	— 1.13	16.02
		30.1	52.0	8.9	29.5	15.25	+ 37.39	30 41.5	— 17.74	24,598	— 16.57	— 1.32	17.01
16	268 40	21.4	43.1	59.0	20.9	6.15	+ 37.90	1 4 53.0	— 1.91	24.388	— 25.30	+ 0.43	40 17.27
		31.8	54.0	9.7	30.9	16.63	+ 37.90	8 10.0	— 0.50	0.569	+ 23.72	+ 0.20	17.95
		20.4	42.4	59.9	19.4	5.58	+ 37.90	16 20.0	— 1.28	24.431	— 23.52	— 0.35	18.33
		30.0	52.1	8.9	29.1	15.03	+ 37.90	19 32.5	— 3.30	0.715	+ 29.79	— 0.57	18.85
17	268 40	46.7	6.9	27.0	46.2	31.67	+ 37.71	0 52 4.0	— 17.11	0.554	+ 23.10	+ 1.23	40 16.60
		29.8	50.0	11.0	29.6	15.22	+ 37.71	55 13.0	— 11.88	24.407	— 25.51	+ 1.09	16.66
		14.1	34.9	55.0	13.8	59.42	+ 37.71	1 15 6.5	— 0.78	24.548	— 18.66	— 0.27	17.42
		32.8	53.0	13.8	32.0	17.91	+ 37.71	17 50.5	— 2.12	0.605	+ 25.22	— 0.46	18.26
19	271 22	24.2	49.2	54.1	17.1	6.27	+ 39.75	12 58 16.0	+ 7.78	24.509	— 20.28	— 0.88	22 32.64
		44.7	9.1	14.2	37.1	26.23	+ 39.75	13 0 28.0	+ 5.36	0.524	+ 21.85	— 0.75	32.44
		18.5	43.1	49.8	14.0	1.40	+ 39.75	21 6.0	+ 4.60	24.682	— 13.09	+ 0.67	33.33
		45.0	10.0	16.1	40.5	27.83	+ 39.75	23 37.5	+ 7.24	0.415	+ 17.32	+ 0.85	32.99
20	268 40	56.0	19.3	32.4	55.0	40.64	+ 37.09	0 44 37.0	— 32.92	24.331	— 27.70	+ 1.64	40 18.75
		2.9	26.8	39.5	1.9	47.66	+ 37.09	48 4.5	— 24.92	0.434	+ 18.11	+ 1.43	19.37
		35.3	58.9	13.0	35.0	20.67	+ 37.09	51 47.0	— 17.56	24.473	— 21.77	+ 1.20	19.63
		47.9	10.7	26.0	47.3	32.90	+ 37.09	1 27 47.5	— 12.89	0,546	+ 22.76	— 1.03	18.83
		39.7	1.9	17.8	39.2	24.75	+ 37.09	31 31.0	— 19.27	24.467	— 22.02	— 1.26	19.29
		52.1	15.0	30.7	51.8	37.35	+ 37.09	35 2.0	— 26.52	0.789	+ 32.85	— 1.47	19.26
22	271 22	14.0	37.0	45.4	6.9	55.80	+ 39.38	12 55 2.0	+ 12.13	24.624	— 15.50	— 1.00	22 30.81
		44.0	3.0	15.0	36.9	24.70	+ 39.38	57 12.0	+ 9.12	0.434	+ 18.11	— 0.87	30.44
		27.9	51.5	59.5	22.9	10.58	+ 39.38	13 19 0.0	+ 2.88	24.466	— 22.07	+ 0.48	31.25
		40.1	4.2	12.0	35.5	22.95	+ 39.38	26 4.0	+ 10.32	0.407	+ 16.98	+ 0.93	30.56
24	268 40	53.2	14.7	31.8	50.9	37.65	+ 37.40	0 44 57.0	— 32.17	24.343	— 27.28	+ 1.63	40 17.23
		39.9	19.6	37.4	56.5	43.22	+ 37.40	49 17.0	— 22.40	0.417	+ 17.40	+ 1.35	16.97
		25.0	44.7	4.0	21.9	8.97	+ 37.40	1 16 46.0	— 1.54	24.330	— 27.74	— 0.34	16.75
		38.0	57.2	17.0	35.2	21.83	+ 37.40	20 24.5	— 4.02	0.531	+ 22.14	— 0.57	16.78
25	271 22	7.7	29.8	42.9	3.7	50.94	+ 40.14	12 52 30.0	+ 16.33	24.526	— 19.58	— 1.15	22 26.68
		33.9	55.1	8.3	29.2	16.65	+ 40.14	55 40.0	+ 11.26	0.458	+ 19.11	— 0.96	26.20
		26.7	48.8	2.7	23.2	10.46	+ 40.14	13 8 51.0	+ 0.32	24.435	— 23.35	— 0.14	27.43
		36.8	58.7	12.2	33.1	20.22	+ 40.14	18 36.0	+ 2.59	0.557	+ 23.22	+ 0.46	26.63
28	268 40	36.0	32.2	39.0	37.0	36.08	+ 37.35	0 55 15.0	— 11.90	24.363	— 26.37	+ 0.99	40 36.15
		50.9	46.2	53.2	51.2	50.34	+ 37.35	58 31.0	— 7.54	0.371	+ 15.48	+ 0.78	36.41
		16.7	11.9	20.2	17.0	16.51	+ 37.35	1 20 50.5	— 4.36	24.713	— 11.80	— 0.60	37.10
		46.9	42.0	49.9	47.0	46.40	+ 37.35	23 56.5	— 7.56	0.518	+ 21.60	— 0.78	37.01
Sept. 13	268 40	5.9	6.0	10.6	6.9	6.04	+ 37.49	0 51 11.5	— 18.91	0.498	+ 20.77	+ 1.36	40 46.75
		41.0	36.2	46.7	42.1	41.53	+ 37.49	54 12.0	— 13.63	24.516	— 19.99	+ 1.15	46.55
		58.2	53.0	3.2	58.8	58.30	+ 37.49	1 25 59.0	— 9.99	0.526	+ 21.93	— 1.00	46.73
		39.9	35.0	45.2	41.0	40.31	+ 37.49	28 28.5	— 14.49	24.633	— 15.12	— 1.20	46.99
14	268 40	41.0	36.0	52.0	41.8	42.72	+ 37.57	0 56 14.0	— 10.63	24.511	— 20.20	+ 1.01	40 50.47
		59.5	54.0	10.8	0.5	1.20	+ 37.57	1 11 20.2	— 6.94	0.426	+ 17.77	+ 0.83	50.43
		58.0	51.2	8.9	57.9	58.99	+ 37.57	26 38.0	— 10.91	0.625	+ 26.04	— 1.04	50.65
		48.4	42.2	59.7	48.9	49.83	+ 37.57	31 37.0	— 19.21	24.586	— 17.09	— 1.38	49.72
17	271 22	34.3	31.1	43.2	35.4	35.96	+ 40.35	12 40 53.0	+ 43.25	24.736	— 10.85	— 2.08	22 46.63
		10.9	7.1	19.7	11.5	12.26	+ 40.35	43 18.5	+ 36.60	0.460	+ 19.19	— 1.90	46.50
		7.0	3.0	16.2	6.9	8.31	+ 40.35	52 28.0	+ 16.53	24.558	— 18.24	— 1.28	46.67
17	268 40	44.7	40.1	54.7	45.8	46.36	+ 37.23	1 1 13.5	— 4.83	24.458	— 22.39	+ 0.69	40 53.16
		51.7	47.1	1.4	52.8	53.30	+ 37.23	5 33.0	— 11.63	0.558	+ 23.26	+ 0.39	52.55

1876		G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
		° '	"	"	"	"	"	"	h m s	"	R	"	"	' "
Sept.	17	268 40	52.0	47.9	2.3	53.8	53.96	+ 37.23	12 26.0	− 0.14	0.520	+ 21.68	− 0.08	52.65
	20	268 40	16.0	10.2	27.0	18.0	17.87	+ 37.75	0 48 43.0	− 23.15	0.467	+ 19.48	+ 1.55	40 53.50
			51.6	46.4	2.2	53.8	53.54	+ 37.75	51 31.5	− 18.55	24.474	− 21.73	+ 1.36	52.37
			47.5	41.7	58.0	49.0	49.00	+ 37.75	1 16 59.0	− 1.45	0.680	+ 28.33	− 0.37	53.26
			41.1	36.0	52.1	43.0	43.07	+ 37.75	25 0.0	− 8.52	24.569	− 17.79	− 0.92	53.59
	21	268 40	13.2	7.9	26.0	16.1	15.86	+ 38.16	0 50 12.5	− 20.81	0.442	+ 18.44	+ 1.44	40 54.09
			37.1	32.0	50.8	40.0	40.01	+ 38.16	57 26.0	− 9.03	24.593	− 16.79	+ 0.94	53.29
			42.2	37.0	55.7	44.8	44.95	+ 38.16	1 24 53.0	− 8.52	24.517	− 19.95	− 0.91	53.73
			4.0	58.7	17.0	6.5	6.37	+ 38.16	27 30.0	− 12.09	0.538	+ 22.43	− 1.10	53.77
	24	268 40	1.7	57.0	14.8	5.3	4.80	+ 38.14	0 47 28.0	− 26.64	24.442	− 23.07	+ 1.62	40 54.85
			14.8	10.0	28.3	17.9	17.81	+ 38.14	50 31.0	− 20.25	0.424	+ 17.69	+ 1.42	54.81
			4.2	58.2	17.4	6.8	6.68	+ 38.14	1 25 8.0	− 8.81	0.479	+ 19.98	− 0.93	55.06
			43.2	38.0	57.0	46.0	46.08	+ 38.14	27 42.0	− 12.44	24.616	− 15.83	− 1.11	54.84
Okt.	1	271 22	55.8	52.0	7.9	58.0	58.42	+ 40.71	12 49 16.0	+ 22.80	24.570	− 17.75	− 1.50	22 42.68
			26.7	23.2	38.1	28.8	29.16	+ 40.71	51 51.0	+ 17.77	0.385	+ 16.06	− 1.33	42.37
			9.9	6.1	20.8	11.9	12.23	+ 40.71	13 20 27.5	+ 3.85	24.628	− 15.33	+ 0.64	42.10
			37.9	34.3	48.8	39.8	40.14	+ 40.71	22 53.0	+ 6.15	0.343	+ 14.30	+ 0.78	42.08
	1	268 40	16.9	11.2	29.4	18.2	18.96	+ 38.06	0 52 31.0	− 16.59	0.381	+ 15.89	+ 1.48	40 57.80
			46.1	40.5	59.1	47.9	48.43	+ 38.06	55 42.5	− 11.48	24.570	− 17.75	+ 1.07	58.33
			39.2	34.0	52.3	41.1	41.73	+ 38.06	1 3 2.0	− 3.29	24.545	− 18.79	+ 0.57	58.28
			4.1	58.0	16.7	5.2	6.03	+ 38.06	5 55.0	− 1.45	0.371	+ 15.48	+ 0.37	58.49
	2	271 22	28.1	23.7	40.0	29.0	30.16	+ 42.08	12 56 57.5	+ 9.68	0.586	+ 20.27	− 0.98	22 41.21
			8.9	3.1	20.8	9.2	10.51	+ 42.08	58 18.0	+ 7.99	24.550	− 18.58	− 0.89	41.11
			8.9	3.1	20.8	9.2	10.51	+ 42.08	13 1 3.0	+ 4.96	24.622	− 15.58	− 0.71	41.28
			36.9	31.8	48.1	37.3	38.22	+ 42.08	2 53.5	+ 3.40	0.428	+ 17.86	− 0.58	40.98
	3	268 40	6.9	0.8	19.0	9.4	9.16	+ 38.75	0 46 34.0	− 28.72	24.505	− 20.44	+ 1.68	40 60.43
			17.2	11.6	30.0	20.0	19.77	+ 38.75	49 48.0	− 21.71	0.485	+ 20.23	+ 1.47	58.51
			3.0	56.8	15.2	5.1	5.05	+ 38.75	1 12 38.5	− 0.14	0.386	+ 16.10	− 0.08	59.68
			39.1	33.2	51.5	41.8	41.42	+ 38.75	17 43.5	− 1.90	24.564	− 18.00	− 0.43	59.84
	6	271 22	43.9	39.0	54.2	44.6	45.37	+ 41.64	12 46 36.0	+ 28.56	24.685	− 12.97	− 1.68	22 40.92
			17.0	12.0	27.8	17.3	18.26	+ 41.64	49 9.5	+ 22.62	0.465	+ 19.40	− 1.55	40.39
			38.5	34.0	49.9	40.0	40.56	+ 41.64	13 11 2.0	+ 0.05	0.446	+ 18.60	− 0.01	40.84
			11.4	6.4	22.0	12.0	13.01	+ 41.64	13 16.5	+ 0.17	24.640	− 14.83	+ 0.13	40.12
	10	271 22	37.0	34.5	46.6	39.0	39.23	+ 40.35	12 40 32.5	+ 44.28	24.477	− 21.60	− 2.09	22 40.17
			58.2	54.8	7.3	59.7	59.92	+ 40.35	43 1.0	+ 37.41	0.570	+ 23.76	− 1.93	39.51
			13.1	10.1	23.0	15.0	15.27	+ 40.35	50 52.5	+ 19.54	0.610	+ 25.43	− 1.39	39.20
			0.2	56.4	10.0	2.1	2.18	+ 40.35	53 11.5	+ 15.35	24.580	− 17.33	− 1.24	39.31
	29	271 22	38.8	33.4	52.2	41.2	41.33	+ 42.03	12 47 9.5	+ 26.90	24.601	− 16.45	− 1.64	22 32.17
	30	271 22	42.9	36.0	55.2	42.9	44.18	+ 41.38	12 46 51.5	+ 27.55	24.484	− 21.32	− 1.66	22 30.13
			1.3	53.4	14.0	0.7	2.27	+ 41.38	49 5.5	+ 22.82	0.613	+ 25.55	− 1.52	30.50
			7.0	59.7	20.0	7.9	8.70	+ 41.38	13 16 0.0	+ 1.03	24.462	− 22.23	+ 0.31	29.19
			26.9	20.8	39.8	27.9	28.83	+ 41.38	18 36.5	+ 2.59	0.382	+ 15.93	+ 0.50	29.23
	31	268 40	14.3	5.7	32.1	18.0	17.63	+ 39.09	0 48 55.5	− 23.07	24.395	− 25.02	+ 1.52	41 10.15
			27.0	19.0	45.0	30.1	30.33	+ 39.09	51 41.5	− 17.68	0.423	+ 17.64	+ 1.33	10.71
			59.3	50.1	17.0	2.0	2.19	+ 39.09	54 16.0	− 13.32	24.559	− 18.20	+ 1.16	10.92
			16.1	7.8	34.5	18.9	19.36	+ 39.09	56 31.0	− 10.02	0.492	+ 20.52	+ 1.00	9.99
Nov.	3	271 22	57.3	49.2	13.6	58.3	59.52	+ 43.13	12 47 22.5	+ 26.33	0.539	+ 22.47	− 1.62	22 29.83
			41.4	33.0	57.1	43.2	43.65	+ 43.13	50 19.0	+ 20.21	24.627	− 15.37	− 1.30	30.32
			3.7	55.0	18.5	5.0	5.58	+ 43.13	13 12 48.5	+ 0.16	24.530	− 19.41	+ 0.11	29.57
			28.5	20.3	43.8	29.4	30.54	+ 43.13	15 8.0	+ 0.74	0.359	+ 14.82	+ 0.26	29.49

B) Reflexionsobservationer.

Läge I.

1876	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
Mars 19	202 46	57.3	1.9	54.8	48.4	55.62	−37.99	0 41 56.0	+38.73	24.583	+17.21	−0.93	46 12.94
		57.2	1.1	53.1	48.4	54.68	−37.97	48 42.5	+22.61	0.644	−26.84	−0.72	11.98
		12.0	15.5	8.6	2.4	9.94	−37.86	1 23 2.0	+8.13	0.654	−27.25	+0.40	13.36
		20.1	25.0	16.2	8.8	17.58	−37.84	30 7.5	+17.47	24.655	+14.21	+0.64	12.42
31	200 6	6.9	12.6	4.8	57.6	5.71	−42.59	12 52 31.0	−15.25	24.763	+9.73	+0.59	4 18.19
		34.0	40.0	31.8	24.1	32.64	−42.59	57 45.0	−7.72	0.583	−24.29	+0.42	18.46
		34.2	39.8	31.6	24.3	32.64	−42.59	13 2 38.5	−3.01	0.699	−29.12	+0.26	18.18
	4	47.7	53.4	44.4	38.0	45.69	−42.59	7 43.5	−0.47	24.614	+15.91	+0.06	18.64
April 1	202 46	29.0	34.1	23.9	16.9	25.85	−37.57	1 9 22.0	+0.16	24.361	+26.42	−0.04	46 14.82
		22.9	27.1	16.9	10.5	18.93	−37.58	12 49.5	+0.32	0.649	−27.04	+0.07	14.74
		22.2	27.5	17.0	10.9	18.98	−37.58	15 49.5	+1.35	0.665	−27.71	+0.17	15.21
		31.7	36.9	26.7	19.7	28.62	−37.58	19 29.5	+3.76	24.528	+20.24	+0.27	15.33
7	200 6	13.7	16.9	12.0	6.5	12.49	−43.30	12 52 38.0	−14.88	0.018	−0.75	+0.58	4 14.14
		22.0	25.2	21.0	13.4	20.57	−43.29	56 31.5	−9.11	0.336	−14.02	+0.46	14.61
		54.2	58.5	52.6	47.0	53.51	−43.28	13 1 14.0	−4.15	24.802	+8.12	+0.31	14.51
		30.7	34.8	28.3	20.9	28.83	−43.27	5 3.0	−1.43	0.715	−29.79	+0.18	14.54
8	200 6	1.2	5.0	56.2	53.1	59.17	−42.29	12 57 23.0	−8.26	24.838	+6.63	+0.43	4 15.68
		25.1	29.8	20.2	15.9	22.92	−42.29	13 2 58.5	−2.70	0.557	−23.22	+0.25	14.96
		25.1	29.8	20.2	15.9	22.92	−42.29	6 30.5	−0.74	0.595	−24.79	+0.13	14.67
		42.3	47.1	37.8	35.0	40.98	−42.29	10 8.0	−0.11	24.581	+17.29	+0.01	13.74
14	202 46	55.9	39.0	58.4	50.8	50.70	−38.84	1 0 0.5	+5.04	24.629	+15.29	−0.35	46 31.84
	48	30.1	13.9	34.3	23.8	25.76	−38.84	3 5.5	+2.61	0.448	−18.70	−0.24	30.59
		30.3	14.0	34.3	23.8	25.83	−38.84	5 47.0	+1.01	0.399	−16.65	−0.16	31.19
	46	55.7	38.9	57.7	49.3	50.07	−38.84	8 58.0	+0.20	24.514	+20.07	−0.04	31.46
18	202 48	28.9	12.0	30.0	21.0	23.16	−36.52	1 12 39.5	+0.32	0.352	−14.69	+0.06	46 32.33
	46	41.2	25.7	41.5	32.5	35.11	−36.51	16 53.0	+2.13	24.201	+33.15	+0.22	34.10
		41.2	25.7	41.5	32.5	35.11	−36.50	19 34.5	+3.91	24.239	+31.55	+0.30	34.37
	48	40.7	23.7	41.0	31.7	34.15	−36.49	21 38.0	+5.91	0.722	−30.07	+0.37	33.87
19	200 6	3.7	48.2	4.9	58.6	59.14	−41.27	12 49 35.0	−20.22	24.314	+28.41	+0.68	4 26.74
		44.2	29.4	45.3	38.6	39.41	−41.26	53 3.0	−14.06	0.425	−17.73	+0.57	26.93
		31.7	14.7	31.8	25.1	26.05	−41.21	13 24 21.0	−9.09	0.206	−8.56	−0.45	26.74
		6.9	50.6	7.0	0.1	1.46	−41.20	28 1.5	−14.49	24.475	+21.69	−0.58	26.93
19	202 48	28.4	12.8	28.3	20.2	22.68	−36.62	0 43 38.5	+33.42	1.076	−44.63	−0.88	46 33.97
	46	50.9	36.0	50.8	43.2	45.21	−36.60	47 36.5	+24.22	23.511	+61.70	−0.74	33.79
		52.2	36.8	51.4	44.4	45.89	−36.56	1 8 3.0	+0.33	24.407	+25.52	−0.07	35.11
		3.5	47.8	2.4	55.1	57.20	−36.54	11 1.0	+0.07	1.125	−46.67	+0.02	34.08
24	202 48	20.4	5.0	20.8	11.4	14.71	−37.57	0 51 18.5	+17.08	0.467	−19.48	−0.62	46 34.12
	46	35.0	19.6	34.7	26.1	28.71	−37.56	54 40.0	+11.60	24.223	+32.27	−0.51	34.51
	48	0.0	43.7	59.4	49.3	53.36	−37.54	1 15 39.5	+1.34	24.588	+17.00	+0.17	34.33
		9.3	52.6	9.0	59.3	2.57	−37.54	18 46.5	+3.28	1.320	−54.65	+0.28	33.94
Maj 3	200 4	1.1	45.3	4.7	56.0	56.47	−42.74	12 53 55.5	−12.75	24.538	+19.07	+0.54	4 20.59
	6	54.9	40.7	58.8	50.3	51.14	−42.74	57 59.5	−7.22	0.988	−41.01	+0.41	20.58
		54.9	40.7	58.8	50.3	51.14	−42.74	13 0 51.5	−4.27	1.055	−43.71	+0.31	20.63
	4	50.2	36.7	54.1	44.0	45.94	−42.74	3 33.5	−2.30	24.540	+18.99	+0.23	20.12
11	200 4	30.2	14.1	30.9	21.2	24.03	−43.21	13 6 53.5	−0.62	24.130	+36.12	+0.11	4 16.43
	6	24.0	6.8	25.2	16.3	18.51	−43.22	10 16.0	−0.06	0.450	−18.78	+0.01	16.46
		37.0	20.7	38.2	28.8	31.30	−43.22	13 8.0	−0.39	0.779	−32.44	−0.09	15.16
	4	35.2	19.2	36.8	28.0	29.65	−43.23	16 16.0	−1.65	24.241	+31.47	−0.18	16.08

1876	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° '	"	"	"	"	"	"	h m s	"	R	"	"	' "
Maj 19	200 4	34.0	17.3	30.8	22.2	25.97	− 43.05	12 59 17.5	− 5.86	24.385	+ 25.44	+ 0.36	4 2.86
	6	11.7	54.3	9.7	1.0	4.50	− 43.05	13 2 41.5	− 2.81	0.402	− 16.77	+ 0.26	2.13
		11.7	54.3	9.7	1.0	4.50	− 43.05	7 39.0	− 0.33	0.460	− 19.19	+ 0.09	2.02
	4	32.9	17.2	31.1	21.3	25.77	− 43.05	10 28.0	− 0.07	24.539	+ 19.03	− 0.00	1.68
21	200 4	7.0	50.0	1.0	55.3	58.46	− 41.88	12 56 28.0	− 9.18	23.679	+ 54.93	+ 0.46	4 2.79
	6	37.0	21.0	31.8	26.8	29.28	− 41.88	13 0 55.5	− 4.32	0.988	− 41.02	+ 0.31	2.37
	4	34.3	18.2	29.0	23.8	26.21	− 41.91	19 41.0	− 4.01	24.487	+ 22.85	− 0.30	2.84
	6	22.9	6.3	18.4	14.1	15.74	− 41.92	25 41.5	− 10.85	0.477	− 19.90	− 0.50	2.57
Juni 9	200 4	29.0	25.6	27.8	19.0	25.24	− 39.75	13 0 46.5	− 4.57	24.398	+ 24.92	+ 0.32	4 6.16
	6	27.1	24.3	25.8	17.4	23.79	− 39.77	3 57.5	− 2.12	0.889	− 36.96	+ 0.22	5.16
		16.9	13.9	16.4	8.0	14.00	− 39.78	6 50.0	− 0.74	0.686	− 28.58	+ 0.12	5.02
	4	23.2	20.7	23.0	14.1	20.16	− 39.80	9 44.5	− 0.10	24.390	+ 25.23	+ 0.03	5.52
9	202 48	8.9	4.1	8.8	59.8	5.65	− 35.89	0 39 35.5	+ 45.07	0.964	− 40.03	− 1.01	46 33.79
	46	15.8	11.5	15.1	6.5	12.20	− 35.89	42 36.5	+ 36.69	24.465	+ 22.11	− 0.85	34.26
		43.8	39.8	43.0	34.9	40.20	− 35.89	59 50.5	+ 5.47	24.413	+ 24.27	− 0.35	33.74
	48	40.1	35.8	39.9	31.2	36.83	− 35.89	1 3 8.5	+ 2.36	0.707	− 29.45	− 0.25	33.60
Juli 2	200 4	27.8	23.1	22.0	12.9	21.35	− 39.88	13 9 55.5	− 0.14	24.539	+ 13.13	+ 0.03	3 54.49
		55.4	50.2	49.2	40.9	48.74	− 39.88	13 25.0	− 0.38	0.304	− 13.94	− 0.08	54.46
		11.5	6.2	6.4	56.2	4.84	− 39.87	16 51.0	− 1.72	0.505	− 28.95	− 0.19	54.11
		21.8	17.2	16.3	7.7	15.69	− 39.86	19 58.0	− 3.90	24.840	+ 22.69	− 0.30	54.32
9	202 46	11.8	6.5	7.5	57.4	5.80	− 36.46	0 50 2.0	+ 20.49	24.250	+ 31.10	− 0.69	46 20.24
	48	29.2	24.6	24.3	14.8	23.37	− 36.45	53 31.5	+ 14.24	0.976	− 40.52	− 0.57	20.07
	46	30.2	25.8	26.2	16.2	24.49	− 36.35	1 19 30.0	+ 3.46	24.311	+ 28.53	+ 0.28	20.41
	48	18.8	13.2	14.2	4.3	12.85	− 36.33	24 15.0	+ 8.46	0.591	− 25.63	+ 0.43	19.78
13	202 46	51.3	21.3	43.0	35.0	37.63	− 37.08	1 11 15.0	+ 0.59	24.573	+ 17.62	+ 0.01	46 18.77
	48	36.3	6.4	28.7	20.0	22.86	− 37.08	17 33.0	+ 2.06	0.715	− 29.79	+ 0.22	18,28
		36.3	6.4	28.7	20.0	22.86	− 37.08	19 24.0	+ 3.28	0.745	− 31.03	+ 0.28	18.33
	46	43.0	12.9	34.7	26.4	29.32	− 37.08	21 57.0	+ 5.66	24.514	+ 20.07	+ 0.36	18.35
1877													
April 15	202 46	46.3	30.2	3.4	43.2	45.68	− 38.57	1 13 30.0	+ 1.57	23.873	+ 46.79	+ 0.09	45 55.56
		3.6	46.9	20.5	0.8	2.84	− 38.57	16 36.0	+ 0.37	0.722	− 30.07	+ 0.04	54.61
		20.8	4.4	37.7	17.5	20.20	− 38.57	20 21.0	+ 0.12	24.680	+ 13.17	− 0.02	54.90
		53.2	36.5	10.0	50.5	52.60	− 38.57	23 38.0	+ 0.97	0.460	− 19.19	− 0.07	55.74
18	200 6	53.7	40.0	14.0	54.7	55.52	− 43.11	13 10 9.0	− 3.84	0.899	− 37.37	− 0.14	4 31.06
		2.0	48.9	22.7	2.7	4.17	− 43.11	13 41.5	− 1.46	24.706	+ 12.10	− 0.08	31.62
		49.0	35.4	9.4	50.0	50.84	− 43.11	16 53.0	− 0.30	0.875	− 36.39	− 0.04	31.00
		59.4	46.0	20.1	0.0	1.43	− 43.11	20 8.5	− 0.10	24.663	+ 13.88	− 0.02	32.08
20	202 46	53.2	37.9	10.9	52.0	53.43	− 39.12	1 12 42.0	+ 2.00	24.048	+ 39.52	+ 0.10	45 55.93
		55.1	39.8	13.0	54.7	55.68	− 39.12	15 44.5	+ 0.60	0.512	− 21.35	+ 0.05	55.86
		7.0	51.0	24.1	5.0	6.82	− 39 12	18 33.5	+ 0.07	24.310	+ 28.57	+ 0.01	56.35
		46.4	31.5	4.1	45.8	46.76	− 39.12	21 19.0	+ 0.27	0.287	− 11.97	− 0.03	55.91
28	202 46	9.8	37.1	25.2	6.0	8.59	− 37.43	1 6 24.0	+ 7.75	24.514	+ 20.07	+ 0.20	45 59.18
		53.8	37.2	9.8	51.0	52.75	− 37.43	10 23.0	+ 3.63	0.483	− 20.15	+ 0.13	58.93
		18.3	2.8	34.5	15.8	17.95	− 37.43	14 3.0	+ 1.29	24.599	+ 16.53	+ 0.08	58.42
		58.9	42.4	15.0	56.1	57.94	− 37.43	23 48.0	+ 0.17	0.527	− 21.97	+ 0.02	58.73
Maj 3	200 6	47.6	32.7	7.2	46.0	48.27	− 43.03	13 6 22.0	− 7.60	0.837	− 34.82	− 0.47	4 22.35
		42.0	27.2	1.3	40.0	42.65	− 43.03	9 44.0	− 4.13	24.320	+ 28.28	− 0.35	23.42
		32.9	17.8	52.8	31.2	33 71	− 43.03	13 4.0	− 1.75	0.589	− 25.55	− 0.22	23.16
		39.3	25.0	59.1	37.9	40.37	− 43.03	16 25.0	− 0.41	24.352	+ 26.82	− 0.09	23.66
5	200 6	49.2	33.7	6.3	46.0	48.69	− 42.86	13 8 12.0	− 5.58	0.886	− 36.84	− 0.41	4 23.00
		40.4	25.3	58.2	37.3	40.34	− 42.86	11 46.0	− 2.56	24.324	+ 27.99	− 0.27	22.64

1877	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
		32.0	16.6	50.2	29.0	32.02	— 42.86	15 35.5	— 0.64	0.604	— 25.18	— 0.13	23.21
		31.0	15.5	49.2	28.0	31.10	— 42.86	18 46.0	— 0.08	24.159	+ 34.90	— 0.01	23.05
Maj 6	200 6	35.5	20.9	53.5	33.5	35.85	— 42.74	13 13 39.0	— 1.46	0.689	— 28.70	— 0.20	4 22.75
		43.0	28.5	0.9	40.9	43.34	— 42.74	17 9.5	— 0.23	24.453	+ 22.61	— 0.07	22.91
7	202 46	3.2	48.0	15.0	57.9	1.02	— 37.44	1 14 4.0	+ 1.24	24.285	+ 29.63	+ 0.19	45 54.64
		12.2	56.1	24.7	7.0	9.99	— 37.44	18 3.5	+ 0.11	0.908	— 37.75	+ 0.04	54.95
		19.0	4.1	32.2	14.0	17.42	— 37.44	21 3.0	+ 0.23	24.635	+ 15.04	— 0.07	54.78
		1.1	45.9	14.2	56.3	59.75	— 37.44	23 38.5	+ 1.01	0.656	— 27.34	— 0.17	55.81
8	200 6	26.5	12.0	40.9	23.4	25.83	— 42.14	13 11 36.0	— 2.65	0.512	— 21.35	— 0.28	4 19.41
	4	24.1	9.8	38.8	21.9	23.70	— 42.14	14 49.5	— 0.91	24.084	+ 38.03	— 0.16	18.52
	6	24.1	9.8	39.0	21.3	23.68	— 42.14	18 30.5	— 0.08	0.559	— 23.30	— 0.02	18.14
	4	45.9	31.4	0.5	44.0	45.26	— 42.14	22 1.0	— 0.48	24.605	+ 16.29	+ 0.11	19.04

Läge II.

1876	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
Juli 30	22 46	42.0	18.9	35.8	52.8	37.39	— 37.35	1 3 49.0	+ 2.59	0.498	+ 20.77	+ 0.50	46 23.90
		15.0	51.9	8.5	25.7	10.21	— 37.35	7 34.0	+ 0.60	24.760	— 9.85	+ 0.23	23.84
Aug. 2	20 4	31.8	9.4	20.6	37.8	24.75	— 40.20	13 1 51.0	— 4.08	0.530	+ 22.10	— 0.64	4 1.93
		3.1	40.7	52.9	9.2	56.55	— 40.20	5 32.0	— 1.56	24.695	— 12.55	— 0.37	1.87
14	20 4	2.5	31.7	39.2	3.8	49.23	— 39.18	12 53 31.0	— 14.57	0.230	+ 9.57	— 1.79	4 3.26
	6	18.8	48.0	56.2	20.4	5.85	— 39.18	57 0.0	— 9.42	24.669	— 13.63	— 1.32	2.30
	4	47.9	17.0	24.8	49.7	34.83	— 39.18	13 0 6.5	— 5.78	0.343	+ 14.30	— 1.02	3.15
	6	33.7	2.9	11.0	35.1	20.71	— 39.18	3 27.5	— 2.84	24.164	— 34.70	— 0.72	3.27
	4	47.0	16.2	24.6	49.1	34.22	— 39.18	6 23.0	— 1.05	0.241	+ 9.98	— 0.45	3.52
	6	28.3	57.4	5.9	30.1	15.47	— 39.18	9 26.5	— 0.22	24.200	— 33.21	— 0.15	2.71
15	22 46	20.8	46.9	4.7	27.3	9.76	— 37.39	0 59 41.0	+ 6.30	0.880	+ 36.59	+ 0.78	46 16.04
		10.8	37.0	55.0	17.2	0.09	— 37.39	1 3 49.0	+ 2.61	24.763	— 9.74	+ 0.50	16.07
		27.2	53.2	11.0	34.8	16.67	— 37.39	7 45.0	+ 0.64	0.867	+ 36.05	+ 0.23	16.20
		37.8	3.5	22.0	45.1	27.30	— 37.39	11 41.0	+ 0.09	24.165	— 34.66	+ 0.03	15.37
		37.0	3.0	21.2	44.1	26.44	— 37.39	15 51.0	+ 1.11	0.600	+ 24.79	— 0.32	14.63
		30.7	56.8	15.1	38.2	20.44	— 37.39	19 37.5	+ 3.26	24.273	— 30.13	— 0.59	15.59
17	22 46	28.2	52.6	14.8	35.8	17.98	— 37.71	0 59 46.0	+ 6.13	0.687	+ 28.62	+ 0.78	46 15.80
		18.0	42.6	4.8	26.2	8.02	— 37.71	1 3 40.5	+ 2.70	24.555	— 18.36	+ 0.52	15.17
		16.9	41.7	2.9	24.1	6.42	— 37.71	7 11.0	+ 0.81	1.101	+ 45.67	+ 0.27	15.46
	48	37.0	1.9	23.2	44.2	26.60	— 37.71	10 36.0	+ 0.10	24.197	— 33.31	+ 0.04	15.72
19	20 4	18.1	47.8	56.7	21.2	6.12	— 39.75	13 5 9.0	— 1.75	24.554	— 18.41	— 0.41	4 5.80
		38.2	7.7	16.1	41.8	26.03	— 39.75	8 50.0	— 0.31	0.493	+ 20.56	— 0.15	6.38
		33.3	2.8	11.4	36.1	21.12	— 39.75	11 55.0	— 0.07	24.147	— 35.41	+ 0.05	5.94
		31.0	0.5	8.8	34.4	18.81	— 39.75	14 40.0	— 0.63	0.649	+ 27.05	+ 0.23	5.71
20	22 46	13.0	40.2	56.2	20.8	2.55	— 37.09	0 59 23.5	+ 6.60	1.030	+ 42.74	+ 0.72	46 15.52
		35.0	2.1	19.0	43.1	25.01	— 37.09	1 4 36.5	+ 2.06	24.163	— 34.75	+ 0.41	15.24
		26.1	53.7	10.3	34.8	16.35	— 37.09	8 20.5	+ 0.46	0.886	+ 36.83	+ 0.17	16.72
		24.1	51.2	8.3	32.9	14.34	— 37.09	12 34.5	+ 0.18	24.495	— 20.86	— 0.08	16.49
		47.2	14.3	30.9	55.0	36.86	— 37.09	16 55.0	+ 1.65	0.358	+ 14.94	— 0.35	16.01
		27.1	54.2	12.0	35.9	17.52	— 37.09	20 21.0	+ 3.90	24.339	— 27.34	— 0.57	16.42
22	20 4	41.8	10.8	19.3	44.1	29.04	— 39.38	13 1 35.0	— 4.35	0.497	+ 20.73	— 0.65	4 5.39
	6	41.0	10.0	18.2	43.8	28.20	— 39.38	5 25.0	— 1.61	23.988	— 42.00	— 0.40	4.81
	4	44.2	13.1	21.7	47.0	31.52	— 39.38	10 8.0	— 0.14	0.305	+ 12.72	— 0.07	4.65
		28.8	58.0	6.7	31.5	16.47	— 39.38	14 34.0	— 0.61	24.226	— 32.11	+ 0.22	4.59

1876	G	A	B	C	D	a	ϱ	t	R	M	m	δi_0	a_0
	° ′	″	″	″	″	″	″	h m s	″	R	″	″	′ ″
Aug. 24	22 46	27.8	52.8	12.5	34.1	16.92	− 37.40	0 55 59.5	+ 10.95	0.477	+ 19.90	+ 0.94	46 11.31
		9.6	35.0	54.6	16.2	58.88	− 37.40	1 1 44.0	+ 4.34	24.635	− 15.04	+ 0.59	11.37
		31.2	56.8	16.5	38.4	20.86	− 37.40	6 24.5	+ 1.22	0.636	+ 26.51	+ 0.29	11.48
		13.8	39.0	59.0	20.8	3.24	− 37.40	10 52.0	+ 0.11	24.634	− 15.30	+ 0.02	10.67
28	22 46	40.5	40.6	49.9	50.3	45.39	− 37.35	1 4 18.5	+ 2.32	0.386	+ 16.11	+ 0.44	46 26.91
	48	16.8	17.9	25.6	26.5	21.66	− 37.35	8 30.0	+ 0.45	24.589	− 16.98	+ 0.16	27.94
	46	31.0	32.0	40.9	41.1	36.30	− 37.35	12 17.5	+ 0.12	0.699	+ 29.12	− 0.06	28.13
	48	15.1	16.0	24.5	24.9	20.07	− 37.35	15 48.0	+ 1.07	24.620	− 15.66	− 0.28	27.89
Sept. 13	22 46	35.7	35.2	47.1	45.2	40.84	− 37.49	1 9 32.0	+ 0.23	0.581	+ 24.21	+ 0.13	46 27.92
	48	40.0	40.0	51.0	49.5	45.10	− 37.49	13 29.0	+ 0.30	24.044	− 39.69	+ 0.14	28.36
14	22 46	29.9	30.0	48.0	40.1	37.04	− 37.57	1 10 55.0	+ 0.08	0.736	+ 30.66	+ 0.03	46 30.24
	48	15.1	14.7	32.2	24.5	21.59	− 37.57	14 42.0	+ 0.57	24.645	− 14.63	− 0.23	29.73
	46	40.1	39.1	58.0	49.9	46.82	− 37.57	18 13.0	+ 2.26	0.643	+ 19.31	− 0.47	30.35
	48	35.1	35.0	53.0	45.0	41.98	− 37.57	21 58.0	+ 5.31	24.066	− 38.78	− 0.72	30.22
20	22 48	24.8	25.2	41.3	35.0	31.54	− 37.75	1 1 2.0	+ 5.16	24.247	− 31.22	+ 0.71	46 28.44
	46	36.2	36.0	53.8	47.0	43.29	− 37.75	4 48.0	+ 2.16	0.495	+ 20.65	+ 0.46	28.81
	48	24.8	25.0	41.4	35.0	31.51	− 37.75	8 29.0	+ 0.52	24.351	− 26.86	+ 0.20	28.62
	46	42.2	42.0	59.7	53.2	49.36	− 37.75	11 49.5	+ 0.08	0.392	+ 16.36	− 0.02	28.03
21	22 46	25.2	25.2	45.1	37.2	33.22	− 38.16	1 3 32.5	+ 2.89	0.706	+ 29.41	+ 0.52	46 27.88
	48	16.2	16.7	36.0	27.8	24.15	− 38.16	6 44.5	+ 1.02	24.531	− 19.37	+ 0.31	27.95
	46	27.2	27.0	47.0	38.8	35.04	− 38.16	10 21.0	+ 0.11	0.752	+ 31.32	+ 0.07	28.38
	48	23.0	23.1	47.3	34.3	30.64	− 38.16	13 24.0	+ 0.25	24.400	− 24.81	− 0.14	27.78
24	22 46	35.1	35.8	55.9	47.9	43.73	− 38.14	1 1 52.5	+ 4.27	0.427	+ 17.81	+ 0.65	46 28.32
	48	22.9	23.2	42.4	34.6	30.72	− 38.14	5 40.5	+ 1.59	24.374	− 25.90	+ 0.39	28.66
	46	26.8	27.0	46.8	38.9	34.93	− 38.14	9 35.0	+ 0.23	0.739	+ 30.78	+ 0.12	27.92
	48	15.3	15.9	35.3	27.4	23.44	− 38.14	13 31.0	+ 0.30	24.556	− 18.33	− 0.14	27.13
Okt. 1	20 6	59.0	59.1	15.2	7.6	5.25	− 40.71	12 56 33.5	− 10.28	24.265	− 30.47	− 1.01	4 42.80
		11.3	12.2	28.0	20.3	17.89	− 40.71	59 41.0	− 6.43	0.317	+ 13.22	− 0.80	43.17
6	20 6	1.1	0.1	17.0	8.8	6.77	− 41.64	12 53 54.5	− 14.21	24.384	− 25.49	− 1.20	4 44.23
		11.4	10.8	27.4	19.1	17.13	− 41.64	56 54.5	− 9.73	0.488	+ 20.37	− 0.98	45.15
		50.1	49.1	6.8	58.0	56.00	− 41.64	59 51.0	− 6.22	24.465	− 22.11	− 0.79	45.23
		13.8	12.9	30.0	21.6	19.53	− 41.64	13 2 38.5	− 3.58	0.261	+ 10.87	− 0.59	44.59
30	20 6	12.0	8.2	30.1	19.2	17.36	− 41.38	12 58 10.5	− 7.94	0.642	+ 26.74	− 0.89	4 53.89
		59.6	56.5	17.8	7.0	5.25	− 41.38	13 0 59.0	− 4.91	24.421	− 23.94	− 0.70	54.32
		54.9	51.2	12.3	1.2	59.82	− 41.38	4 1.5	− 2.47	0.927	+ 38.53	− 0.49	54.01
		53.8	51.0	12.0	1.0	59.45	− 41.38	9 34.5	− 0.16	24.421	− 23.94	− 0.11	53.86
Nov. 3	20 6	6.8	3.0	27.7	15.2	13.25	− 43.13	12 57 48.5	− 8.34	24.421	− 23.94	− 0.91	4 56.93
		30.0	27.2	50.9	39.5	36.86	− 43.13	13 0 35.0	− 5.25	0.239	+ 9.95	− 0.72	57.71
		9.7	5.7	29.9	18.2	15.94	− 43.13	3 45.5	− 2.63	24.263	− 32.64	− 0.50	57.04
		15.7	12.0	36.2	24.2	22.10	− 43.13	7 18.0	− 0.75	0.449	+ 18.74	− 0.26	56.70

12.

För att nu ur dessa observationer erhålla värdet på polhöjden har man att beräkna stjernans zenitdistanser i de båda kulminationerna. För att sedan ur dessa härleda polhöjden har jag antagit de värden på polstjernans apparenta deklinationer, som äro angifna uti *Berliner Astronomisches Jahrbuch* för åren 1876 och 1877. Någon särskild reduktion för longitudskilnaden behöfver ej göras, då denna ej uppgår till mer än omkring 49 tidssekunder.

Om man nämligen inför följande beteckningar:

N = nadirpunkten på cirkeln;

A_0 = medium för en viss dag af alla i det föregående gifna värden å a_0;

z = stjernans observerade apparenta zenitdistans;

δ = densammas apparenta deklination;

så har man för polhöjden φ vid de *direkta observationerna* formlerna:

för öfra kulm. $\varphi = \delta - \{A_0 - (180^\circ + N)\} = \delta - z$

„ nedra „ $\varphi = \delta' - \{A_0 - (180^\circ + N)\} = \delta' - z$

och för *reflexionsobservationerna:*

för öfra kulm. $\varphi = \delta - \{N - A_0\} = \delta - z$

„ nedra „ $\varphi = \delta' - \{N - A_0\} = \delta' - z$

der δ' kortligen betecknar $180^\circ - \delta$. Då vid de olika lägena af objektivet N och A_0 ändras med 180°, så gälla i båda fallen samma formler.

I följande tabell meddelas nu de värden på φ, som framgå ur de särskilda observationerna. För A_0, N, z, δ och δ' har jag åtnöjt mig med att anföra sekunderna; grader och minuter för N har under hela tiden varit $235^\circ 43'$ i Läge I och $55^\circ 43'$ i Läge II. I den andra kolumnen befinna sig angifvelserna öfver beskaffenheten af den observerade bilden. Härvid betecknar 1 utmärkta, och 4 dåliga bilder.

I den sista kolumnen har jag upptagit de vigter, som vid den slutliga beräkningen blifvit tilldelade de särskilda resultaten. Vigten 1 har blifvit tilldelad sådana observationer, som bero på en fullständigt bestämd nadirpunkt och på minst fyra afläsningar å cirkeln. Deremot hafva de observationer erhållit vigten $1/2$, der antingen nadirpunkten endast en gång blifvit bestämd, eller der densamma varit antecknad såsom mindre god, eller slutligen der differensen mellan de två bestämningarne uppgått till 1″ och deröfver. Äfvenså hafva de observationer erhållit mindre vigt, der ovanligt få — en, två eller tre — mätningar blifvit gjorda.

För reflexionsobservationerna har vid beräkningen af A_0 till de värden på a_0, som svara mot instälningar på strecken 20° 4′ och 22° 46′, i enlighet med den på sid. 25 anförda undersökningen, korrektioner blifvit anbragta för att hänföra dem till strecken 20° 6′ och 22° 48′ resp. Dessa korrektioners belopp är resp.

$$-0''.14 \text{ och } +0''.08.$$

A) Direkta observationer.

Läge I.

Öfra kulminationen.

			Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876	Mars	19	...	40″.16	24″.91	15″.25	6″.10	55° 41′ 50″.85	1
	April	1	4	35.73	23.79	11.94	2.17	50.23	$\frac{1}{2}$
		7	3	31.21	21.18	10.03	0.39	50.36	$\frac{1}{2}$
		8	3.4	31.40	21.89	9.51	59.70	50.19	$\frac{1}{2}$
		14	3.4	43.78	36.89	6.89	57.93	51.04	1
		18	...	44.17	38.02	6.15	56.81	50.66	$\frac{1}{2}$
		19	4	42.98	37.35	5.63	56.49	50.86	1
		24	3	39.82	35.37	4.45	54.96	50.51	1
	Juni	9	2.3	21.18	25.72	55.46	46.40	50.94	1
	Juli	9	2	8.80	13.51	55.29	46.43	51.14	1
		13	1.2	6.96	11.88	55.08	46.70	51.62	1
		23	4	5.55	8.81	56.74	48.19	51.45	1
		24	4	3.62	7.20	56.42	48.32	51.90	$\frac{1}{2}$
1874	April	14	4	49.65	21.57	28.08	18.90	50.82	1
		15	3	48.37	21.72	26.65	18.61	51.96	1
		16	2	48.12	21.32	26.80	18.33	51.53	1
		20	4	47.28	21.25	26.03	17.30	51.27	1
		28	3	44.19	21.48	22.71	14.94	52.13	1
		29	4	43.82	21.05	22.77	14.68	51.91	$\frac{1}{2}$
	Maj	7	2	37.95	15.86	22.09	12.74	50.65	1

Nedra kulminationen.

	Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876 Mars 31	4	30.″38	23.″88	6.″50	57.″70	55° 41′ 51.″20	1
April 7	...	30.96	22.51	8.45	59.78	51.33	1
8	2	32.11	23.02	9.09	0.13	51.04	1
19	2	50.90	38.09	12.81	3.35	50.54	1
Maj 3	2	50.63	35.50	15.13	7.10	51.97	1
11	3.4	51.02	33.38	17.64	9.11	51.47	1
19	2.3	40.59	21.02	19.57	10.78	51.21	1
21	2	40.91	21.16	19.75	11.20	51.45	1
Juni 9	3.4	48.08	26.31	21.77	13.57	51.80	1
Juli 2	2	37.78	15.19	22.59	14.15	51.56	1
15	3	30.88	9.04	21.84	13.15	51.31	1
21	2.3	30.23	9.34	20.89	12.21	51.32	1
22	3	29.63	8.55	21.08	12.04	50.96	½
24	4	28.65	8.11	20.54	11.74	51.20	1
25	2	27.65	7.35	20.30	11.61	51.31	1
1877 April 12	...	11.11	22.32	48.79	40.30	51.51	1
15	3	12.32	21.85	50.47	41.24	50.77	1
16	2	12.44	22.02	50.42	41.53	51.11	1
17	2.3	12.32	21.88	50.44	41.80	51.36	1
18	2	13.08	22.12	50.96	42.06	51.10	1
Maj 3	2	11.82	16.91	54.91	46.14	51.23	1
5	3	11.72	16.66	55.06	46.87	51.81	1
6	2	12.67	17.34	55.33	47.12	51.79	½
8	2	11.10	14.97	56.13	47.40	51.27	1

Läge II.

Öfra kulminationen.

	Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876 Juli 30	4	17.″31	20.″52	56.″79	49.″26	55° 41′ 52.″47	½
Aug. 12	3.4	18.86	20.24	58.62	52.06	53.44	1
15	4	16.23	16.06	0.17	52.92	52.75	1
16	3	18.10	17.22	0.88	53.23	52.35	½

			Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt.
1876	Aug.	17	1.2	17.24	16.77	0.47	53.53	55° 41′ 53.06	1
		20	2	19.19	17.27	1.92	54.39	52.47	1
		24	2	16.93	14.21	2.71	55.40	52.69	1
		28	1.2	36.67	32.00	4.67	56.63	51.96	1
	Sept.	13	3	46.76	37.73	9.03	2.04	53.01	½
		14	2	50.32	40.59	9.73	2.43	52.70	1
		17	2	52.59	41.19	11.40	3.49	52.09	½
		20	1.2	53.18	40.77	12.41	4.49	52.08	1
		21	...	53.72	41.15	12.57	4.83	52.26	1
		24	3	54.89	41.82	13.07	5.97	52.90	1
	Okt.	1	1	58.23	42.77	15.46	8.67	52.21	1
		3	2	59.62	42.80	16.82	9.36	52.54	½
	Nov.	1	2	10.44	43.19	27.25	20.50	53.25	½

Nedra kulminationen.

			Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt.
1876	Juli	31	2	39.81	21.54	18.27	10.64	55° 41′ 52.37	1
	Aug.	1	3	38.72	20.06	18.66	10.44	51.78	1
		2	4	37.10	18.54	18.56	10.22	51.66	1
		11	3	39.87	23.61	16.26	8.30	52.04	1
		12	...	37.23	20.71	16.52	8.07	51.55	1
		13	2	35.92	20.34	15.58	7.81	52.23	1
		14	2	33.41	17.81	15.60	7.51	51.94	½
		19	2	33.10	19.39	13.71	6.03	52.32	1
		22	3	30.77	17.41	13.36	5.22	51.86	1
		25	2	26.74	14.20	12.54	4.46	51.92	1
	Sept.	17	...	46.60	40.91	5.69	56.68	50.99	½
	Okt.	1	1	42.31	42.76	59.55	51.50	51.95	1
		2	2	41.15	41.94	59.21	51.16	51.95	1
		6	1	40.57	43.05	57.52	49.71	52.19	1
		10	1	39.55	42.91	56.64	47.59	50.95	1
		29	...	32.17	43.28	48.89	40.36	51.47	½
		30	1.2	29.76	41.78	47.98	40.03	52.05	1
	Nov.	3	2	29.80	43.11	46.69	38.56	51.87	1

B) Reflexionsobservationer.

Läge I.

Öfra kulminationen.

			Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876	Mars	19	...	12.76	24.91	12.15	6.10	55° 41′ 53.95	1
	April	1	4	15.11	23.79	8.68	2.17	53.49	½
		14	3	31.31	36.89	5.58	57.93	52.35	1
		18	...	33.71	38.02	4.31	56.81	52.50	½
		19	4	34.28	37.35	3.09	56.49	53.40	1
		24	3	34.29	35.37	1.08	54.96	53.88	1
	Juni	9	2	33.89	25.72	51.83	46.40	54.57	1
	Juli	9	2	20.17	13.51	53.24	46.43	53.19	1
		13	1.2	18.47	11.88	53.41	46.70	53.29	1
1877	April	15	3	55.28	21.72	26.44	18.61	52.17	1
		20	4	56.09	21.25	25.16	17.30	52.14	1
		28	2	58.90	21.48	22.58	14.94	52.36	1
	Maj	7	3	55.13	15.86	20.73	12.74	52.01	1

Nedra kulminationen.

			Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876	Mars	31	4	18.33	23.88	5.55	57.70	55° 41′ 52.15	1
	April	7	...	14.45	22.51	8.06	59.78	51.72	1
		8	4	14.76	23.02	8.26	0.13	51.87	1
		19	2	26.84	38.09	11.25	3.35	52.10	1
	Maj	3	3	20.41	35.50	15.09	7.10	52.01	1
		11	3	15.96	33.38	17.42	9.11	51.69	1
		19	4	2.10	21.03	18.92	10.78	51.86	1
		21	4	2.57	21.16	18.59	11.20	52.61	1
	Juni	9	3	5.40	26.31	20.91	13.57	52.61	1
	Juli	2	2	54.21	15.19	20.98	14.15	53.17	1
1877	April	18	4	31.44	22.12	50.68	42.06	51.38	1
	Maj	3	3	23.15	16.91	53.76	46.14	52.38	1
		5	4	22.98	16.66	53.68	46.87	53.19	1

		Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1877 Maj	6	4	22.83	17.34	54.51	47.12	55° 41′ 52.61	½
	8	2.3	18.96	14.97	56.01	47.40	51.39	1

Läge II.

Öfra kulminationen.

		Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876 Juli	30	4	23.95	20.52	56.57	49.26	55° 41′ 52.69	½
Aug.	15	4*	15.73	16.06	0.33	52.92	52.59	1
	17	2.3	15.56	16.77	1.21	53.53	52.32	1
	20	4	16.15	17.27	1.12	54.39	53.27	1
	24	4	11.29	14.21	2.92	55.40	52.48	1
	28	1.2	27.76	32.00	4.24	56.63	52.39	1
Sept.	13	4	28.18	37.73	9.55	2.04	52.49	½
	14	2	30.18	40.59	10.41	2.43	52.02	1
	20	1.2	28.52	40.77	12.25	4.49	52.24	1
	21	...	28.04	41.15	13.11	4.83	51.72	1
	24	4	28.05	41.82	13.77	5.97	52.20	1

Nedra kulminationen.

		Bild	A_0	N	z	δ	φ	Vigt
1876 Aug.	2	4	1.76	18.54	16.78	10.22	55° 41′ 53.44	½
	14	2	2.97	17.81	14.84	7.54	52.70	½
	19	2.3	5.82	19.39	13.57	6.03	52.46	1
	22	3	4.75	17.41	12.66	5.22	52.56	1
Okt.	1	4	42.99	42.76	59.77	51.50	51.73	½
	6	3	44.80	43.05	58.25	49.71	51.46	1
	30	3	54.02	41.78	57.76	40.03	52.27	1
Nov.	3	2	57.10	43.11	56.01	38.56	52.55	1

Jag har derpå sammandragit dessa resultater i medelvärden, och efter anbringande af delfelen enligt sid. 24 hafva sålunda följande tal erhållits:

Ö. K.	*Dir.*	L. I	$\varphi = 55^\circ 41' 51''.41 \pm 0''.083$
		L. II	$\varphi = 55\ 41\ 52.87 \pm 0.071$
	Refl.	L. I	$\varphi = 55\ 41\ 52.79 \pm 0.160$
		L. II	$\varphi = 55\ 41\ 52.10 \pm 0.081$
N. K.	*Dir.*	L. I	$\varphi = 55\ 41\ 51.29 \pm 0.043$
		L. II	$\varphi = 55\ 41\ 51.85 \pm 0.060$
	Refl.	L. I	$\varphi = 55\ 41\ 51.95 \pm 0.098$
		L. II	$\varphi = 55\ 41\ 52.16 \pm 0.142.$

Oaktadt alla dessa tal hafva ganska olika grad af noggranhet, har jag likväl vid den slutliga beräkningen ej ansett nödigt att härvid fästa afseende, utan jag har tilldelat dem alla lika stor vigt och antagit det sannolika felet i hvart och ett af dem till $\pm 0''.10$.

Med tillhjelp häraf skola nu polhöjden, polstjernans deklination samt beloppet af tubens böjning beräknas

Sättes då

$d\varphi$ = korrektionen till polhöjden antagen $= 55^\circ 44' 52''.00$

$d\delta$ = „ till polstjernans antagna deklination

b = böjningens belopp i horizonten

k = konstant fel i nadirpunkten

så har man, om böjningen antages följa lagen

korrektion till en zenitdistans $z = b.\sin z$

följande eqvationer till de obekantas beräknande, svarande mot de ofvanstående medelvärdena resp.:

$$d\varphi - d\delta + b.\sin 32^\circ 57' - k = -0''.59$$
$$d\varphi - d\delta - b.\sin 32\ 57 - k = +0.87$$
$$d\varphi - d\delta - b.\sin 32\ 57 + k = +0.79$$
$$d\varphi - d\delta + b.\sin 32\ 57 + k = +0.10$$
$$d\varphi + d\delta + b.\sin 35\ 39 - k = -0.71$$
$$d\varphi + d\delta - b.\sin 35\ 39 - k = -0.15$$
$$d\varphi + d\delta - b.\sin 35\ 39 + k = -0.05$$
$$d\varphi + d\delta + b.\sin 35\ 39 + k = +0.16$$

hvarur följande värden framgå:

$$d\varphi = +0''.053 \pm 0''.035$$
$$d\delta = -0.240 \pm 0.035$$

$k \;=+\,0''.198 \pm 0''.035$
$b \;=-\,0.569 \pm 0.062$

Man får derföre slutligen

Lunds observatorii polhöjd $= 55^\circ 41' 52''.05 \pm 0''.035$
Polstjernans deklination 1877.0 $= + 88^\circ 39' 11''.66 \pm 0''.035$

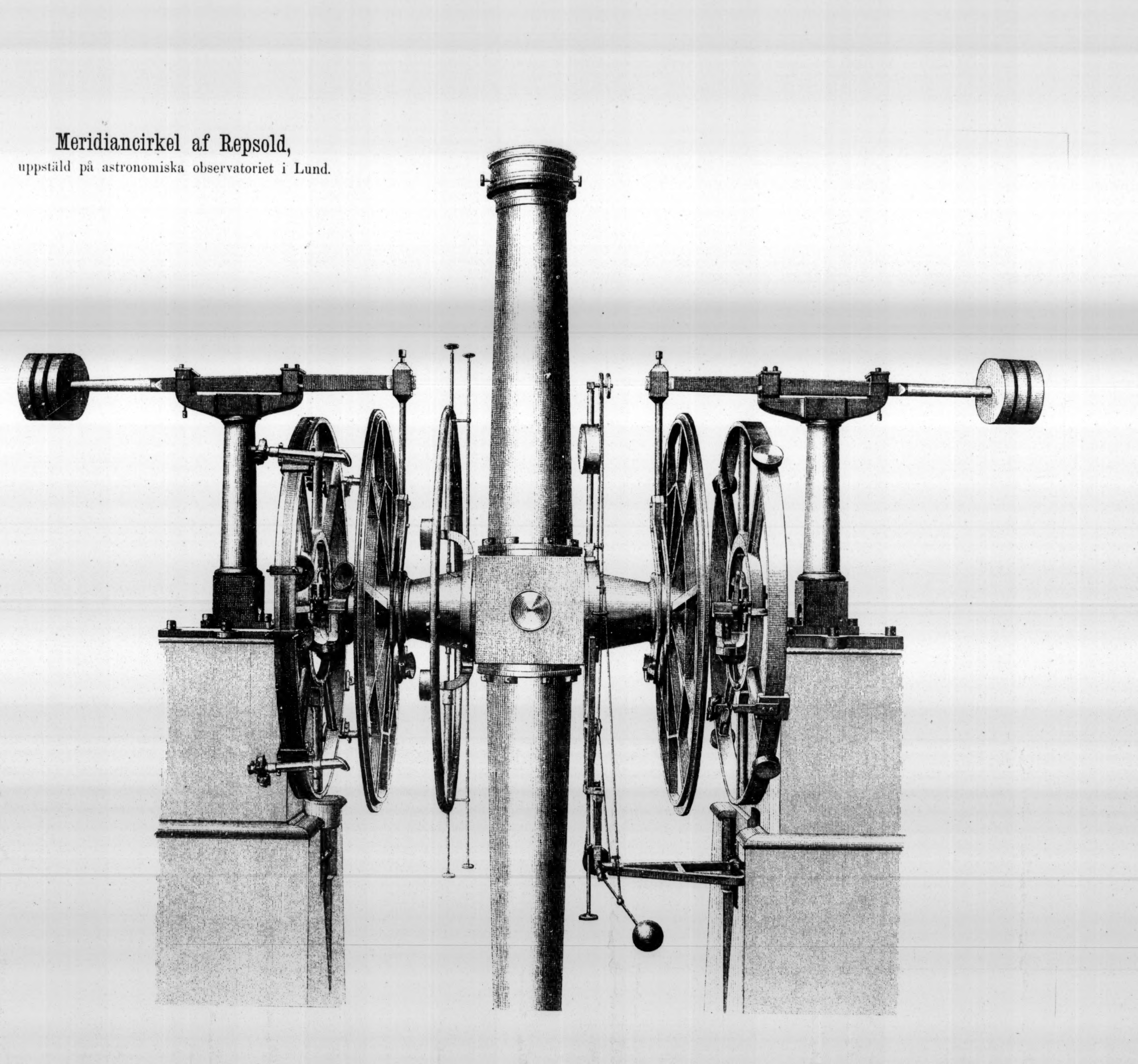
Att likväl dessa värden ej ega den noggranhet, som de angifna sannolika felen antyda, inses lätt om man i de framstälda eqvationerna substituerar de erhålna värdena på $d\varphi$, $d\delta$, k och b. De qvarstående felen blifva resp.

$-0.37; \; -0''.46; \; +0.01; \; +0.08;$
$-0.01; \; +0''.10; \; +0.39; \; -0.48;$

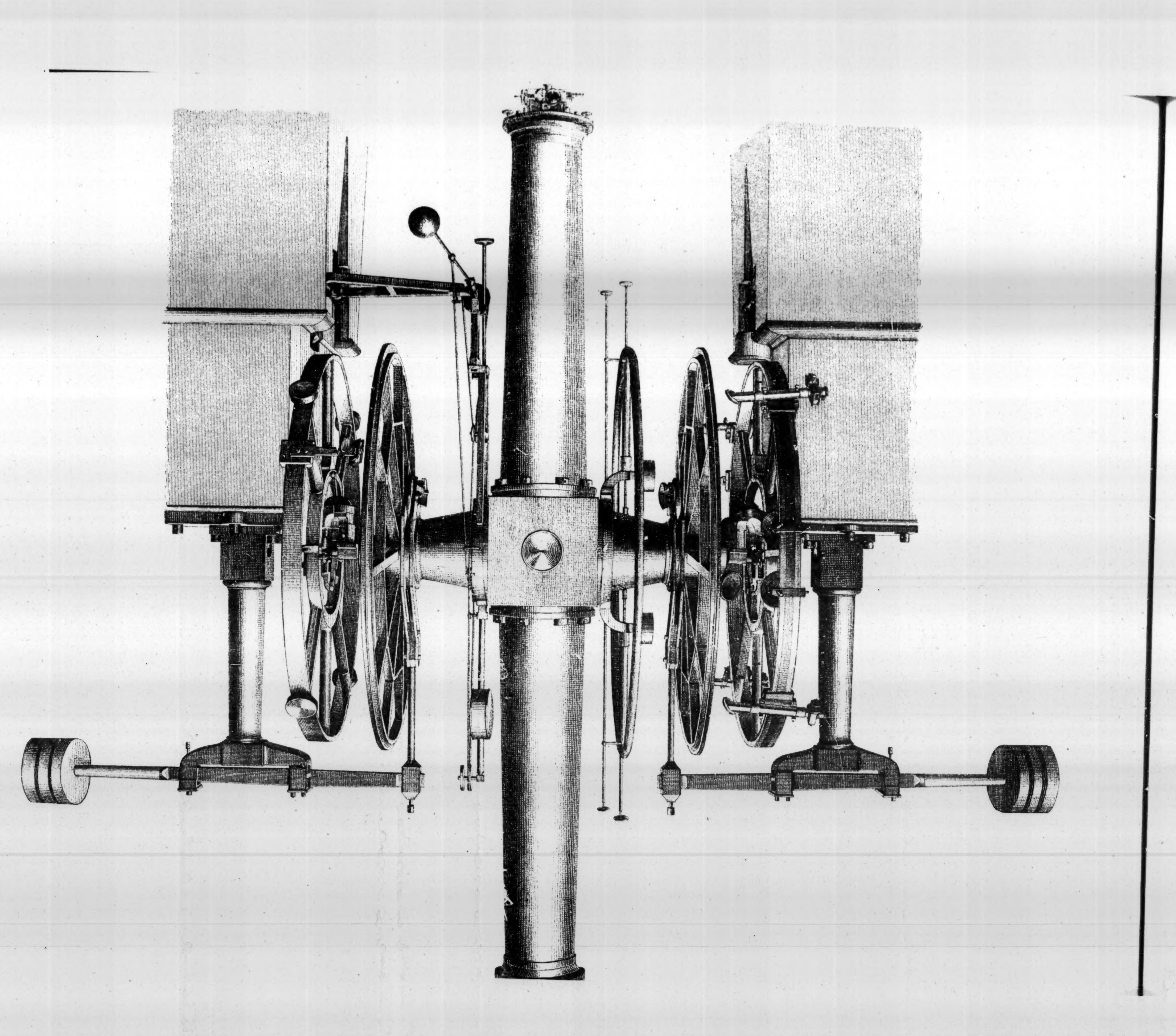
Starkast afvika de direkta observationerna i öfra kulminationen samt reflexionsobservationerna i den nedra; de stämma ej heller väl sinsemellan, hvarjemte afvikelserna från media synas följa en viss lag. Jag har skäl att förmoda, det skilnaden mellan rummets temperatur och den yttre luftens förorsakar denna dåliga öfverensstämmelse, enär under den första tiden, då dessa observationer gjordes, nämda differens understundom kunde uppgå till 7 à 8 grader *C.* Dock hafva under denna tid häröfver allt för få anteckningar blifvit gjorda, för att några slutsatser med säkerhet skulle kunna dragas. Senare har jag alltid haft för princip att så väl före som efter observationen afläsa äfven den inre termometern, hvilken befinner sig invid den östra sidan af instrumentet och således kan anses ganska nära återgifva den temperatur, som den tuben omgifvande luften eger. Jag har med tillhjelp häraf anstält undersökningar öfver refraktionen i det inre af rummet, men dessa hafva på grund af observationernas fåtal ej ledt till något nämnvärdt resultat. I synnerhet måste resultaten ur reflexionsobservationerna afficieras af dylika temperaturdifferenser, och man ser också, att dessa ej äro af samma noggranhet som de direkta, Under det att sannolika felet i ett värde på φ, som blifvit härledt ur en direkt observation uppgår till omkring $\pm\, 0''.27$, så belöper sig motsvarande tal för reflexionsobservationerna i medium till $\pm\, 0''.39$.

Den konstanta korrektionen $k = +\,0''.20$ till nadirpunkterna kan jag icke förklara. Vid några tillfällen har jag bestämt nadirpunkten, som annars alltid blifvit observerad från norr, såväl från norr som från söder, men alltid har indentiskt samma resultat erhållits. Något individuelt fel hos observatören kan derföre här ej gerna tänkas.

Förteckning öfver innehållet.

Meridiancirkel af Repsold,
uppstäld på astronomiska observatoriet i Lund.

Om Meristemet i Dikotyla växters Rötter

af

JAKOB ERIKSSON.

I.

Lika visst inom vetenskapen, som alla det praktiska lifvets områden, torde den sats gälla, att hvarje tid eger vissa intressen, hvilka framför alla andra tilldraga sig den allmänna uppmärksamheten. Särskildt inom växtanatomien är det ej svårt att finna, hvilken riktning under de sista tio åren gjort sig gällande. Att undersöka de yngsta stadierna af cellväfnadernas lif och att utfinna den lag, enligt hvilken växtens olika delar differentiera sig ur det i den s. k. växtpunkten belägna meristemet (urmeristemet), har blifvit de nyare växtanatomernas hufvudsakliga, ja snart sagdt enda, sträfvan. Sedan de kryptogama växterna först blifvit i detta afseende undersökta och förhållandena där visat sig gestaltade på ett märkvärdigt enkelt sätt, så till vida, att man funnit växtpunkten hos dem utgöras af en enda begynnelsecell, *toppcell*, ur hvilken genom olika ställda delningsväggar den i fråga varande växtens eller växtdelens samtliga sedermera skilda väfnader kunde härledas, började man med dessa resultat till utgångspunkt egna uppmärksamheten jämväl åt de högre, de fanerogama växterna. Försök gjordes väl till en början att förklara förhållandena äfven här enligt samma enkla lag, d. v. s. att härleda äfven de fanerogama växternas olika delar ur en enda toppcell. Svårigheterna att i hvarje särskildt fall finna denna toppcell visade sig dock snart så stora, att man måste öfvergifva en sådan uppfattning såsom ohållbar.

Ett nytt uppslag i denna fråga gafs af J. Hanstein, som i flere uppsatser [1])

[1]) J. Hanstein, *Die Scheitelzellgruppe im Vegetationspunkt der Phanerogamen* i Die Festschrift der Niederrhein. Ges. f. Natur- und Heilkunde zum 50-jährigen Jubiläum der Universitet Bonn, 1868, samt *Die Entwicklung des Keimes der Monokotylen und Dikotylen* i Botanische Abhandlungen aus dem Gebiet der Morphologie und Physiologie, I Heft, Bonn, 1870.

visar, att den för kryptogamerna uppstälda lagen ej eger giltighet för fanerogamerna. Tvärtom kunde han hos dessa senare i växtpunkten urskilja tre från hvarandra skilda väfnader, hvilka han benämnde *dermatogen*, *periblem* och *plerom*. Hvar och en af dessa primära väfnader hade sina särskilda begynnelseceller, hvilka benämdes *initialer*. Dessa initialer bildade tillsamman en liten cellgrupp i sjelfva växtpunkten. Naturligt var, att ett uttalande, grundadt på så omfattande undersökningar, som dessa Hansteins, skulle tillvinna sig mer än vanlig uppmärksamhet. Denna tolkning tycktes ge en lycklig lösning på den redan någon tid omtvistade frågan. Ett rikt fält för vidare forskningar syntes den dess utom anvisa. Nytt lif väktes altså därigenom inom forskarnes krets och den ene sökte snart förekomma den andre i tillämpningen af den nya principen. Visserligen var det företrädesvis en mängd yngre tyske botanister, som med ifver började arbeta på den af deras högt ansedde mästare lagda grunden, men äfven inom öfriga land har alt för tydligt en riktning åt samma håll visat sig. Om det ock med skäl kan anmärkas, att därigenom den nyare växtanatomien, åtminstone inom Tyskland, fått en alt för ensidig riktning, i det man endast sökt utröna de första stadierna i de olika växtorganens lif och därpå öfvergifvit sitt ämne, för att sedan kasta sig in på ett annat af samma art, så kan å andra sidan ej häller förnekas, att genom de talrika undersökningarna mycket ljus vunnits öfver förut dunkla frågor, äfvensom en god utgångspunkt för vidare framskridande mot det mål, hvartill den mera omfattande växtanatomien sträfvar. Äro de yngre stadierna kända, så är ock därmed en naturlig grund lagd för en riktig uppfattning af de mera framskridna.

Att frågan om rotens meristem, med hvilket vi i det följande särskildt komma att sysselsätta oss, ej skulle vid denna forskningsifver blifva oberörd, ligger i sakens natur. Redan Hanstein själf sysselsätter sig i det senare af sina ofvan anförda arbeten mycket härmed, dock ej utöfver den hvilande groddens tillstånd. Men detta var ock tillräckligt för att angifva några vigtiga omständigheter, hvilka voro för roten särskildt utmärkande. Utom det att de tre primära väfnaderna här visade sig skarpare skilda än i stammens spets, tillades den ena af dessa väfnader, dermatogenet, en ny egenskap, hvilken i viss mån strider emot den förut (i *Die Scheitelzellgruppe)* lämnade beskrifningen på denna väfnad. Dermatogenet anses genom tangentiala delningar ge upphof åt rotmössan, under det förut med stränghet fasthållits den radiala celldelningen såsom den i nämnda väfnad ensamt förekommande. Om den afvikande tolkning, vi i det följande våga framställa, komma vi snart att vidare orda.

Till vidare behandling upptogs frågan snart af en bland HANSTEINS trognaste lärjungar, J. REINKE [1]), som i ett redan följande år utkommande arbete gjorde meristemet i den utvecklade roten till föremål för en särskild undersökning. De arter, som däri beskrifvas, och efter hvilka de slutliga resultaten uppställas, äro emellertid ej synnerligen många. Utom *Helianthus annuus,* hvilken alt sedan blifvit såsom typ för dikotylerna bibehållen, äro här bland till denna grupp hörande växter mer eller mindre utförligt omtalade (s. 16) *Cerastium triviale, Stellaria media; (s. 20) Raphanus* (Taf. 1, fig. 2), *Crambe, Trapa* (Taf. 2, figg. 1—9); (sid. 28) *Impatiens* (Taf. 1, figg. 6—8), *Hedera, Cannabis, Aesculus.* De flesta bland dessa växter nämnas dock endast i allra största korthet och på ett sådant sätt, att man svårligen kan göra för sig klart, huruvida de egentligen blifvit underkastade annat än en mycket flyktig undersökning. *Helianthus* och *Trapa* samt därnest *Impatiens* och *Raphanus* tyckas vara de dikotyler, som blifvit något så när nöjaktigt undersökta. Härtill kommer, att förf. på Taf. 1 lämnar en afbildning af *Veronica Beccabunga,* öfverensstämmande med *Helianthus.* Ännu mindre var antalet undersökta monokotyler, i det förf. endast omtalar *Zea Mays* och *Pistia Stratiotes.* Resultaten af detta författarens arbete kunna sammanfattas på ungefär följande sätt: rotspetsens meristem hos de angiosperma växterna uppstår ur tre histogener, dermatogen, periblem och plerom; dermatogenet bildar genom radiala delningsväggar epidermis och trikom-moderceller, genom tangentiala åter rotmössan; periblemets och pleromets celler äro anordnade i rader, som benämnas vegetationskurvor; periblemets initialgrupp består hos flertalet af en, sällan *(Trapa)* af två cellrader; tillväxten i längd sker genom radiala, tillväxten i tjocklek genom tangentiala delningar i dessa vegetationskurvor; ur periblemet uppstår barken, ur pleromet åter perikambium, prokambium och märgen. Redan för REINKE själf torde emellertid antalet af nyss ofvan omtalade växter synts för ringa, för att på grund af dem våga framställa ofvan stående lag såsom gällande för alla angiospermer, hvadan han på sid. 47 säger, att, hvad särskildt angår de dikotyla växterna, representanter af "nästan alla vigtigare inhemska familjer" blifvit undersökta, och att förhållandena öfver alt visat sig "identiska" med det hos *Helianthus* beskrifna. Hvilka dessa familjer varit, därom lämnas dock läsaren i okunnighet. Först i ett nyligen utkommet arbete af H. G. HOLLE [2]) uppräknas alla de familjer, hvilka af HANSTEIN eller REINKE

[1]) J. REINKE, *Untersuchungen über Wachsthumsgeschichte und Morphologie der Phanerogamen-Wurzel* i Botanische Abhandlungen aus dem Gebiet der Morphologie und Physiologie, herausgeb. v. J. Hanstein, 3 Heft, 1871.

[2]) Se härom nedan sid. 8.

gjorts till föremål för undersökning, och på hvilka den senares resultat äro grundade, nämligen *Dryadeae, Onagrarieae, Alsineae, Cruciferae, Papaveraceae, Hederaceae, Gunneraceae, Violarieae, Balsamineae, Euphorbiaceae, Compositae, Solaneae, Schrophularineae, Asclepiadeae, Primulaceae, Ardisiaceae, Salicineae.* Hvilka slägten eller arter, som inom hvar och en af dessa familjer varit i fråga, har emellertid ej HOLLE ansett nödigt att anföra, oaktadt detta skuile varit af stort intresse. Vi skola nämligen i det följande äfven framhålla ur en eller annan af dessa familjer representanter, hos hvilka vi funnit förhållandena vara andra än de uppgifna. I alla händelser finna vi den af HOLLE lämnade upplysningen komma väl sent, och anse det omdöme fullt berättigadt, som en senare författare E. v. JANCZEWSKI [1]) uttalat, att REINKE undersökt alt för få växter, för att på grund af dem kunna uppställa en för alla angiospermer gällande lag. Vi lämna nu detta REINKES arbete, för att esomoftast därtill i det följande återkomma, samt fortgå i vår historik.

Redan året därpå uppträdde samme författare med nya bidrag till frågans lösning, men den diskussion, som däraf föranleddes mellan honom och E. STRASBURGER, rör egentligen de gymnosperma växterna, hvilka i REINKES första arbete ej varit inbegripna [2]). Båda författarne stannade vid ungefär samma resultat, enligt hvilket rotspetsens byggnad hos dessa växter är en helt annan än hos de angiosperma, hvarom mera nedan. Här och där förekomma dock angående angiospermerna korta antydningar. STRASBURGER förmodar (*Die Coniferen* etc. sid. 354), att öfvergångar mellan archisperm- och metasperm-typen finnas inom de dikotyla växterna. Hos Amentaceerna, Casuarineerna och Proteaceerna skulle rotspetsens byggnad vara den samma som hos gymnospermerna. Häremot anmärker emellertid REINKE (sid. 669), att han undersökt *Salix alba* samt funnit den tillhöra det vanliga angiospermskemat. Kort därpå upplyser också STRASBURGER (Bot. Zeit. 1872 sid. 761), att i själfva verket äfven för Amentaceerna och de med dem beslägtade familjerna gäller, hvad REINKE sagt om *Salix alba.* Dock är det på spetsarne af äldre rötter hos t. ex. *Betula* och *Quercus* i allmänhet icke möjligt, att följa epidermis inom mössan. En utförligare redogörelse för hela Amentacé-gruppen utlofvas, hvilken dock ännu ej, såvidt mig bekant är, utkommit.

---

[1]) Se härom nedan sid. 6.

[2]) J. REINKE, *Andeutungen über den Bau der Wurzel von Pinus Pinea.* Bot. Zeit. 1872 sidd. 49—53. — E. STRASBURGER *Die Coniferen und die Gnetaceen*, Eine Morphologische Studie, Jena 1872, sid. 340—355. — J. REINKE, *Zur Geschichte unserer Kenntnisse vom Bau der Wurzelspitze.* Bot. Zeit. 1872 sidd. 661—671. — E. STRASBURGER, *Zur Kenntniss der Archispermen-wurzel*, Bot. Zeit. 1872 sidd. 757—763.

Ännu var sålunda ej giltigheten af det uppstälda angiosperm-skemat i nämnvärd grad rubbad, sedan den framstälda förmodan om Amentaceernas afvikelse blifvit återtagen. Länge dröjde dock ej, innan nya svårigheter uppstodo. I K. PRANTLS lilla uppsats om rotspetsens regeneration [1]) lämnas, om ock i största korthet, några antydningar om rotspetsens byggnad hos *Zea Mays* (sid. 5), *Pisum sativum* och *Vicia Faba* (sid. 22). Hos ingendera var byggnaden den samma som hos REINKES *Helianthus*. De öfver nämnda växter af PRANTL lämnade beskrifningarna ha genom senare undersökningar vunnit full bekräftelse.

Ungefär samma åsigt uttalar E. RUSSOW, som i sina *Vergleichende Untersuchungen* [2]) egnar äfven uppmärksamhet åt här föreliggande ämne. Han säger (sid. 178): "hos de fanerogama växternas rötter finna vi dermatogenet än såsom ett slutet lager öfverdraga protomeristemet (hos de flesta embryoner t. ex. af *Rheum*, *Triticum*, *Cephalaria*, *Compositae)*, än förlora sig i protomeristemet (hos många icke embryonala rötter och äfven hos några embryonala, såsom hos *Phaseolus multiflorus* och *Vicia Faba)*." Kort därpå (sid. 179) tillägger han: "I embryonala rötter är, om ett slutet dermatogen finnes för handen, protomeristemet differentieradt i 2—3 skal-lika lager, hvilka visa sig som en direkt fortsättning af barklagren (*Triticum Spelta*, *Cephalaria procera*, *Rheum compactum*); hos några icke embryonala rötter (sås. hos *Phaseolus multiflorus* och *Vicia Faba)* är mellan periblem och dermatogen ingen gräns, likaledes icke mellan dermatogen och mössan; också äro periblemet och pleromet icke skarpt markerade."

Ungefär samtidigt utgaf O. DRUDE sitt biologiska arbete om *Monotropa* och *Neottia* [3]). Häri förekomma äfven om rotspetsens byggnad några anmärkningar jämte figurer. Mössan uppgifves hafva en mycket ringa utveckling, hos *Monotropa glabra* (sidd. 42—43, fig. 13) bestående af ett, hos *M. hirsuta* af 2—3, hos *Neottia* (sid. 10, fig. 6) af omkring 4 cellager. Periblemet består hos båda slägtena i spetsen af flere (3—5) cellrader. Genom denna anordning, hvilken ganska betyd-

[1]) K. PRANTL, *Untersuchungen über die Regeneration des Vegetationspunktes an Angiospermenwurzeln*, Würzburg, 1871; sedermera utkommen i Arbeiten des Botanischen Instituts in Würzburg, Heft IV.

[2]) E. RUSSOW, *Vergleichende Untersuchungen* betreffend die Histiologie (Histiografie und Histiogenie) der vegetativen und sporenbildenden Organe und die Entwickelung der Sporen *der Leitbündelkryptogamen mit Berücksichtigung* der Histiologie *der Phanerogamen*, ausgehend von der Betrachtung der Marsiliaceen. Memoires de l'Academie impérial des Sciences de S:t Pétersbourg, VII série, Tome XIX, N:o 1, 1872.

[3]) O. DRUDE, *Die Biologie von Monotropa Hypopitys L. und Neottia Nidus Avis L.* Göttingen 1873.

ligt afviker från *Helianthus*, är pleromets spets, så att säga, framskjuten utomordentligt nära själfva rotens spets. Detta förhållande står naturligtvis i samband med dessa växters ovanliga lefnadssätt, hvadan de ej kunna anses i någon betydligare mån inkräkta på den af REINKE uppstälda lagen.

I ett äfvenledes samma år utkommande arbete af REINKE [1] omtalas rotspetsens byggnad hos åtskilliga arter af slägtet *Gunnera*. De inpassas, så godt sig göra låter, i det förra skemat. Till detta arbete återkomma vi i det följande ytterligare.

Året 1874 blef emellertid af vida större betydelse för lösningen af det i fråga varande spörsmålet. Bland då utkommande arbeten härom intaga obetingadt E. VON JANCZEWSKIS det mest framstående rummet. Resultaten af denne författares noggranna och omsorgsfulla undersökningar utkommo först i sammandrag i *Botanische Zeitung* [2] och blefvo snart därpå i sin hela utförlighet den vetenskapliga verlden meddelade [3]. Undersökningen hade omfattat såväl gymnosperma som angiosperma växter. Hos de förra fann förf. byggnaden sådan, som REINKE och STRASBURGER redan beskrifvit den samma, men hvad de angiosperma växterna angick, iakttogos 4 typer, hvaraf 2 tillhörande monokotylerna, 2 dikotylerna. Endast vid de båda senare, de båda dikotyl-typerna, i JANCZEWSKIS arbete typ. 3 och 4, vilja vi här fästa oss. Den ena af dessa (typ. 3) sammanfaller med den gamla Helianthus-typen, den andre (typ. 4) skiljer sig från den förra därigenom, att i meristemet ingen differentiering mellan de tre väfnaderna, plerom, periblem och dermatogen, är att finna. Tillhörande den förra, Helianthus-typen, voro af JANCZEWSKI undersökta: pålrot af *Helianthus annuus, Linum usitatissimum, Fagopyrum esculentum, Raphanus sativus*, birot af *Myriophyllum spicatum, Salix alba, S. fragilis* [4], sidorot af *Casuarina stricta*, samt tillhörande den senare: pålrot och sidorot af *Pisum sativum, Phaseolus vulgaris, Cicer Arietinum, Cucurbita maxima, C.*

[1]) J. REINKE, *Untersuchungen über die Morphologie der Vegetationsorgane von Gunnera* i Morphologische Abhandlungen, Leipzig, 1873.

[2]) E. v. JANCZEWSKI, *Das Spitzenwachsthum der Phanerogamenwurzeln* (Vorläufige Mittheilung), Bot. Zeit. 1874, sid. 113.

[3]) ED. JANCZEWSKIEGO, *Poszukiwania nad wzrostem wierzcholkowym korzeni u ros'lin Okrytoziarnowych.* Pamictnik Akademii Umiejctnos'ci w Krakowie. Tom. I, 1874. Denna uppsats förekommer kort därefter på franska språket öfversatt: E. v. JANCZEWSKI, *Recherches sur l'accroissement terminal des racines dans les Phanérogames*, Ann. des sc. Natur. Botanique, 5:e série, T. XX, p. 162—201, Pl. 13—16. Det är till denna senare uppsats, som alla af oss i det följande gjorda citater eller häntydningar syfta.

[4]) Wisserligen upptager JANCZEWSKI på sid. 192 i detta sammanhang äfven *Elodea canadensis*, men på sid. 233 upplyses läsaren om tryckfelet, och denna monokotyla växt blir inordnad bland de öfriga monokotylerna.

Pepo. Altså voro 13 dikotyler mer eller mindre fullständigt undersökta, och hade genom denna undersökning icke blott monokotylerna blifvit skilda från dikotylerna, utan äfven inom dessa senare en splittring skett. Den förut så omfattande Reinkeska lagen hade blifvit betydligt inskränkt, men ej nog därmed. Äfven om den af REINKE lämnade beskrifningen med åtföljande figurer uttalas ett mycket ogynsamt omdöme. I hvad mån detta är berättigadt, torde af det följande närmare framlysa.

Ett samma år utkommande arbete i embryologi af E. FLEISCHER [1]), om ock egentligen att anse som ett tillägg till HANSTEINS förut omtalade arbete öfver samma ämne, eger dock åtskilliga beröringspunkter med det här föreliggande. De dikotyla växter, som behandlas, äro *Asclepias Cornuti, Oxalis Valdiviensis* och *Helianthus annuus.* Uteslutande embryologisk är behandlingen af den först nämnda, i det förf. ej antyder det färdig bildade rotämnets byggnad i spetsen, endast säger (sidd. 428—29), att man icke ens i det stadium, då den öfre delen af groddcn differentierat sig i de båda hjärtbladen, är i stånd att angifva, hvilka celler det är, som hopsluta det ännu vid sidorna åtskilda dermatogenet i roten. Först ännu senare, kort före mognaden (tab. VIII, fig. 28), har det undre dermatogenet differentierat sig, och nu först är man i stånd, att komma till rätta i rot-växtpunktens initialgrupp. Huruvida denna nu öfverensstämmer med *Helianthus,* nämnes ej och framgår ej af fig. 28. Hos *Oxalis* framträder först mot slutet af groddens utveckling den regelmässiga bild, som utmärker den dikotyla grodden (sid. 431). Sannolikt är nu visserligen, att förf. hos dessa båda växter tänkt sig i groddens fullt utbildade tillstånd en byggnad, liknande *Helianthus,* hvilken sedan beskrifves. Uttryckligen har han dock ej, såsom HOLLE i sitt nedan (sid. 8) omtalade arbete uppgifver, inordnat *Oxalis*-roten eller ens det färdig bildade rotämnet inom Helianthus-typen.

Till byggnaden alldeles afvikande från de öfriga högre växterna är enligt L. KOCH [2]) rotämnet, såväl som den endast några dagar fortlefvande (sid. 37) pålroten, hos *Cuscuta*-arterna. I växtpunkten finnes ej något dermatogen, periblem eller plerom, utan roten består helt enkelt af vissa sinsemellan tämligen likartade cellager, hvilka mot spetsen ega hvar sina initialer, de där förhålla sig alldeles som toppceller (sid. 34). Rothår utvecklas ända ut i spetsen, till och med på själfva initialerna.

---

[1]) E. FLEISCHER, *Beiträge zur Embryogenie der Monokotylen und Dikotylen.* Flora 1874, p. 369 etc. tafl. VI, VII. VIII.

[2]) L. KOCH, *Untersuchungen über die Entwicklung der Cuscuteen* i Morphologische Abhandlungen aus dem Gebiet der Morphologie und Physiologie herausgeb. von J. Hanstein, 2 Band, 3 Heft.

Bildningshärden för rotkroppen ligger altså fritt i dagen och icke, som hos de normala angiosperma växterna, under en täckande väfnad, bildad af dermatogenet och mössan (sid. 36). Att denna abnorma byggnad här, liksom hos *Monotropa* och *Neottia*, står i samband med *Cuscuta*-arternas egendomliga biologiska förhållanden, ligger i öppen dag.

Det sist utkomna arbete, som afhandlar vårt här föreliggande ämne, är H. G. HOLLES redan flera gånger omtalade uppsats i *Botanische Zeitung* förra året [1]. I detta arbete sammanslås de båda af JANCZEWSKI uppstälda dikotyl-typerna å nyo till en för alla dessa växter gemensam Helianthus-typ. De nya representanter af denna typ, som blifvit undersökta, voro följande: Umbelliferae (*Berula)*, Ranunculaceae (*Ranunculus)*, Acerineae (*Acer*), Convolvulaceae (*Ipomoea)*, Oleineae (*Fraxinus*), Aurantiaceae (*Citrus)*, Elaeagneae (*Elaeagnus)*, Nyctagineae (*Mirabilis)*, Artocarpeae (*Ficus)*, Asarineae (*Asarum*). För öfrigt omtalas i texten (s. 248) äfven *Rumex conglomeratus* (Taf., fig. 5), *Epilobium* och *Datura*. En hos vissa dikotyl-rötter (Typ. 4 hos JANCZ.) "kanske iakttagen afvikande byggnad" är HOLLE benägen att anse endast såsom ett "undantag från regeln," icke såsom en "likstäld typ" (sid. 246). "Der Begriff des Typus," säger förf. (sid. 250), "fordert einen natürlichen Verwandtschaftskreis, für welchen derselbe gelten soll. Man kan aber keinen einheitlichen Typus für zwei so heterogene Familien wie Papilionaceen und Cucurbitaceen aufstellen." Oss synes ett sådant vilkor ej erforderligt, utan de för handen varande omständigheterna vara de enda bestämmande. Det torde väl tvärtom vara en ganska vanlig företeelse inom naturen, att föremål, som i systematiskt hänseende äro från hvarandra aflägsna, kunna i en viss omständighet visa stor öfverensstämmelse. Hvarför skulle det då ej vara tillåtet, att, om endast denna ena omständighet tages i betraktande, ställa de i fråga varande naturföremålen till samman? För öfrigt är det i vårt tycke ganska likgiltigt, hvilket uttryck användes, antingen "zwei gleichwerthige Typus" eller "zwei verschiedene Modi des Spitzenwachsthums." Vid ordet ligger mindre vigt än vid saken. "Die nähere Untersuchung dieser Bildungen," säger vidare förf. (sid. 250), "hat mich nun aber gelehrt, dass hier der Typus nicht einmal vollständig verwischt ist, sondern dass, wie so oft, auch hier die Ausnahme die Regel bestätigt." De växter, hvilka synts HOLLE lämna bevis för riktigheten af den framstälda åsigten, om samtliga dikotylers inordnande under en enda typ, äro företrädesvis några leguminoser. Vid undersökningen af dessa har

[1] H. G. HOLLE, *Ueber den Vegetationspunkt der Angiospermen-Wurzeln, insbesondere die Haubenbildung.* Bot. Zeit. 1876, N:is 16—17, Tafel V.

uppmärksamhet egnats ej endast den utvuxna färdig bildade roten, utan äfven de tidigare stadierna i rotens lif, rotämnet i den hvilande grodden, samt har en jämförelse blifvit gjord mellan de båda olika stadierna hos samma växt. Härutinnan ligger utan tvifvel en ganska stor förtjänst, i ty att därigenom en ny synpunkt för frågans afgörande blifvit till skärskådande framdragen, hvilken förut lämnats helt och hållet utan afseende. I rotämnet hos den hvilande grodden fann sålunda HOLLE hos de omtvistade Leguminoserna och Cucurbitaceerna samma byggnad, som i den utvecklade pålroten hos *Helianthus*. Den af JANCZEWSKI uppstälda Leguminos-typen förklaras nu som en degeneration af den vanliga Helianthus-typen. En sådan degeneration uppgifves dess utom vara ganska vanlig hos dikotyla växter. Till sist fann han hos några Leguminoser etc. i den hvilande groddens rotämne en egendomlig byggnad, som han benämner *eine merkwürdige Abweichung vom Typus der Dikotylenwurzeln*. Afvikelsen består däri, att periblemet deltager i mössans bildning, under det epidermis fortgår såsom en enkel eller på sin höjd två- till tredelad cellrad, omgifvande hela rotkroppen. Denna byggnad, som mycket erinrar om gymnospermerna, fann förf. hos *Acacia galiophylla*, *A. Lophantha*, *A. Catechu* och *Juglans regia*.

II.

Innan vi öfvergå till framställningen af de resultat, våra undersökningar lämnat, vilja vi först förutskicka några anmärkningar om planen vid vårt arbete samt om den metod, vi vid preparatens framställande användt. Utgående från den åsigt, att en omfattande komparativ undersökning bäst borde sätta oss i tillfälle att afgöra, hvilken uppfattning af frågan vore den naturligaste, föresatte vi oss att undersöka ett stort antal växtformer, hämtade ur många olika grupper bland de dikotyla växterna. Framför alt ansågo vi oss böra å nyo granska de af andra författare redan undersökta växter. På ett område, sådant som detta, där den subjektiva uppfattningen spelar en mycket betydlig rol, var det oundgängligt nödvändigt att, om vi så få säga, sätta oss in i hvar och en författares sätt att se och uppfatta saken. Men under loppet af våra undersökningar kom äfven en annan sida af saken snart att tilldraga sig uppmärksamheten, och icke minst hafva vi därför att tacka HOLLES nyligen uttalade åsigt, att rotspetsens byggnad vore olika i ett äldre och ett yngre stadium af rotens lif, och att det fall, som af JANCZEWSKI uppstälts såsom en särskild typ, representerad af några Leguminoser och Cucurbitaceer, ej var annat än ett sekundärt degradations-stadium af den vanliga. Ett stadium skulle hafva funnits, då rotspetsen hos t. ex. en *Vicia sativa* hade i afseende på meristemets byggnad varit

fullkomligt öfverensstämmande med *Helianthus*. Det primära stadiet skulle finnas redan i det mogna fröets rotämne. Längre tillbaka sträkte sig ej HOLLES undersökningar; där fann han ock frågan till sin belåtenhet besvarad. Icke häller vi hafva vid våra undersökningar gått längre tillbaka. Ett återgående ännu längre, till de yngre stadierna af groddens lif, skulle utan tvifvel varit af stort intresse, men vi skulle därmed kommit in på den rena embryologiens område och måhända då ock för mycket utöfver det mål, vi först föresatt oss, nämligen en komparativ undersökning af rotspetsen hos den dikotyla roten. I de fall, där vi så funnit skäl och där tillfälle erbjudit sig, ha vi altså undersökt äfven rotämnet i det mogna fröet.

Hvad åter angår preparations-metoden, så har, alt sedan HANSTEINS arbete *Die Scheitelzellgruppe* utkom, den af honom föreslagna varit den nästan uteslutande använda vid undersökningar, sådana som de här föreliggande. Äfven vi använde denna till en början, men då M. TREUBS arbete om monokotylerna [1]) utkom, funno vi där omtalad en annan metod, hvilken snart syntes oss ega företräde framför HANSTEINS. Bland ett större antal snitt hafva de bästa blifvit vid lägre förstoring utletade för behandling efter TREUBS anvisning. På ett urglas hafva vi droppat en till två droppar destilleradt vatten, lagt de till behandling bestämda snitten däri, på en knifsudd tagit tort klorkalcium och lagt öfver snitten samt därpå upphettat till kokning. Dock ha vi ej alltid funnit skäl att upphetta ända till fullkomlig torrhet. Visserligen tåla somliga växter t. ex. Malvaceerna, rotämnena hos ärtväxterna o. s. v. mycket väl en afdunstning ända till fullkomlig torrhet, men visst icke alla, utan måste somliga med mycken varsamhet och måtta behandlas, så vidt de ej skola bli alldeles förstörda. Försök hafva för hvarje särskild växt måst afgöra lämpligaste sättet. Sedan upphettningen fortgått till lämplig tidpunkt, ha vi å nyo droppat ett par droppar destilleradt vatten på den mer eller mindre torra lämningen på urglaset samt därpå ur en sprutflaska ytterligare öfvergjutit vatten. Preparaten ha då flutit omkring i vattnet. Sedan ha de inlagts i glycerin, antingen vattenblandad eller koncentrerad, alt efter som i hvarje fall befunnits lämpligast. De så behandlade preparaten ha nu varit färdiga för undersökning. Båda sidorna af snitten och i allmänhet många snitt af hvarje art hafva vi granskat. Där tillgången på material varit mindre, ha vi i det följande särskildt anmärkt detta förhållande. Till sist hafva vi inlagt preparaten till förvaring i och för ytterligare genomseende och jämförelse. Denna af TREUB föreslagna metod har, såsom denne sjelf påpekar, det företräde framför den Hansteinska, att cellernas inbördes sammanhang, deras anord-

[1]) Se härom nedan sid. 41.

ning i rader och olika lager, varit mycket lättare att iakttaga. Genom den Hansteinska behandlingen, äfven om den är lindrig, blifva preparaten så genomskinliga, att det är så godt som omöjligt att afgöra, hvilka celler tillhöra samma lager. Visserligen visar en olika inställning olika cellager, men en förblandning af dessa eger mycket lätt rum och är i många fall kanske oundviklig, just till följd af den glasaktiga genomskinligheten. Där Treubs metod befunnits alldeles oanvändbar, har vanligen Hansteins måst användas, ss. hos *Gunnera, Nuphar, Escallonia* m. fl., men i dylika fall hafva ock våra tvifvel om, hvilken uppfattning vore den riktigaste, varit större än eljes. Stundom har det befunnits lämpligt att först efter tillsättning af kalihydrat samt uttvättning däraf behandla med klorkalcium, såsom hos *Convolvulus Cneorum*.

Blir nu frågan att till ett öfversigtligt helt uppställa de resultat, undersökningarna lämnat, så kunna vi ej följa den af Treub vid monokotylerna använda metoden att beskrifva hvarje familj för sig [1]. Långt ifrån att i meristemets byggnad i rotspetsen se ett kännetecken af systematisk betydelse, hafva vi ofta hos nära beslägtade dikotyla växter funnit denna byggnad helt olika.

Vi hafva tykt oss finna skäl att sammanfatta våra resultat under fyra olika typer, utan att vi med detta ord typ vilja beteckna någon ända från rotämnets första till den utvecklade rotens sista stadium genomgående grundväsendtlig olikhet. Mellan dessa typer förekomma talrika öfvergångar, och finnas bland de i det följande upptagna växter åtskilliga, om hvilkas rätta plats vi städse varit i villrådighet, och hvilka vi först efter mycken tvekan vågat inordna under någon viss af de uppstälda typerna.

III.

Första typen.

Raphanus sativus (Tafl. I, fig. 1). En nyss utvuxen pålrot är på fig. afbildad. De mörka strecken här liksom på öfriga figurer, där de förekomma, antyda gränserna mellan de för handen varande meristemväfnaderna. Dessa äro här tre, nämligen plerom (pl), periblem (pb) och dermokalyptrogen (dkg).

Pleromet, som utgör själfva centralcylindern (*cylindre central* Jancz.) i roten, består af ett stort antal cellrader, hvari cellerna äro ganska små. Endast den yttersta radens celler utmärka sig genom någon betydligare storlek. Denna cellrad fortsättes

[1]) Se härom nedan sid. 41.

rundt om pleromet såsom en sluten cellrad, hvilken ej långt från spetsen differentierar sig såsom *perikambium* (pk). Delningarna i den samma ske endast med radialt stälda väggar. Att verkligen denna yttersta cellrad innehar en ganska stor själfständighet gent emot hela det öfriga pleromet, synes framgå vid undersökning af alla sådana växter, där en skarp skilnad finnes mellan plerom och periblem i växtpunkten. Endast i de fall, då en cellrad af här beskrifna utseende förekommer, är det möjligt att med bestämdhet angifva en gräns mellan dessa båda meristemväfnader. Måhända torde man därför ej, såsom Janczewski, böra fatta de öfversta, mot själfva spetsen belägna, cellerna i denna cellrad såsom initialer till pleromet i sin helhet, utan endast som initialer för den yttersta cellraden, som man gerna ända ut i spetsen kunde kalla för perikambii-cellraden. Liknande är ock Fleischers uppfattning, då han säger (anf. st., sid. 432), att "perikambiet hos Helianthus-grodden kan lätt följas ända ut i spetsen, där det framgår ur särskilda initialer." Initialerna för hela den öfriga plerom-massan är den närmast därinnanför belägna gruppen af mera oordnade celler. Här i den inre delen af pleromet ske delningarna såväl med tangentiala som radiala cellväggar. I samma mån, som man kommer längre från spetsen, ökas antalet af pleromets cellrader på grund af de nya tangentiala väggarne. Dessa uppkomma hufvudsakligen eller åtminstone delvis i de närmast under perikambii-cellraden belägna cellerna. Sålunda visar sig på högra sidan af fig., huruledes två upprepade gånger en af dessa celler utgör, så att säga, initial för två från den samma härflytande, nedåt [1]) löpande cellrader. På venstra sidan af fig. åter framträder endast en sådan celldelning, och denna knappast tydlig. Att angifva utvecklingsordningen i pleromet såsom centrifugal, torde derför ej vara berättigadt. Det samma gäller ock andra af oss undersökta växter. Äfven ett tvärsnitt af nästan hvilken rot som helst bekräftar detta. I pleromet försiggår altså celldelningen dels med radiala dels med tangentiala cellväggar, om ock någon gång med en tendens till öfvervägande centrifugal utvecklingsordning.

Närmast utanför pleromet ligga *periblemets* cellrader, hvilka i afseende på de i dem försiggående celldelningarna röja en vida större regelmässighet. Ur de fyra vid spetsen i en enda rad belägna initialerna härflyta samtliga periblemets cellrader, hvilka vid högra sidan på fig. nå talet 5, på venstra 4. På båda sidor är emellertid omfånget ungefär det samma. Å ömse sidor visar sig en mycket bestämd anordning af de nya tangentiala cellväggar, genom hvilka cellradernas fördubbling eger

[1]) Här, såsom öfveralt, mena vi med "nedåt" riktningen från spetsen, med "uppåt" riktningen mot spetsen af roten.

rum. I de mellersta initialerna äro de nya cellväggarne endast radiala, men då och då, när rumförhållandena det kräfva, visa sig i de längst åt sidorna belägna initialerna äfven tangentiala väggar, hvarvid hvar och en af de nya dottercellerna kommer att korrespondera med hvar sin utifrån eller nedifrån därintill stötande cellrad. De ytterst, öfverst belägna af dessa dotterceller dela sig ej mera med tangentiala väggar, endast med radiala i mån af den allmänna tillväxten. Annorlunda är åter förhållandet med de inåt belägna cellerna. I samma mån man nämligen går från spetsen nedåt, sker här och där en fördubbling af en cellrad, och inträffar detta alltid med den innersta raden. Här torde altså den uppfattning vara fullt berättigad, att peribleméts utvecklingsordning är centripetal. Att så är, framgår ock tydligt af ett tvärsnitt af roten. Den innersta cellraden i periblemet differentierar sig sedan som *kärnskida* (ks; *Kernscheide, Gefässbündelscheide; couche protectrice* Jancz.), den yttersta såsom *subepidermal-lagret*. Äfven Janczewski särskiljer hos *Helianthus* ett yttersta cellager i periblemet (anf. st., sid. 181): "elle se dédouble rarement, et représente la couche sous-épidermique." Hela den öfriga delen af periblemet ger upphof åt den egentliga, primära barken.

Den *tredje*, särskildt för sig skarpt differentierade väfnaden i rotspetsen är den, ur hvilken dels epidermis dels rotmössans cellager utveckla sig. Denna har alt sedan Hansteins ofvan omtalade arbeten blifvit kallad dermatogen. Dermatogenet hos växterna beskrifves i början af denne förf. (*Die Scheitelzellgruppe*) såsom en enda mycket tidigt differentierad cellrad, som omgifver hela den öfriga cellmassan. Delningsväggarne äro endast radiala (sid. 7). Den slutliga bestämningen af det samma är följande: "von Anbeginn ein selbständiges Sondergewebe. Seine Zellen differenziren sich in Epiderm-Dauerzellen und Trichom-Mutterzellen" (sid. 21). I Hansteins senare utförligare arbete (*Die Entwicklung des Keimes*), där äfven roten behandlas — något som ej är fallet i *Die Scheitelzellgruppe* — bibehålles samma terminologi äfven för rotens meristem. Det hos ofvan jord belägna växtdelar som en enkel cellrad uppträdande dermatogenet får nu ett nytt kännetecken, som ej rätt väl stämmer öfver ens med den förut lämnade bestämningen. I rotspetsen delar sig nämligen detta medelst tangentiala väggar upprepade gånger, hvarvid rotmössan lager för lager afskiljes. Till den förut denna väfnad ensamt utmärkande radiala celldelningen kommer altså här en med tangentiala väggar. Epidermis skulle altså kunna följas ända ut i spetsen såsom en efter de trappvisa afsatserna alt smalare och smalare cellrad inunder mössans lager. Fråga synes oss emellertid vara, huruvida denna uppfattning är den naturliga och berättigade. Är den lilla rad af små tafvelformiga celler, som befinner sig omedelbart

utanför periblemets initialer, verkligen att fatta som ett dermatogen, hvilket genom ständigt upprepad delning afskiljer mössan lager efter lager? Finnes det verkligen i ett groddens yngre eller yngsta lif ett stadium, då dermatogenet såsom en enda sluten cellrad omgifver hela grodden, äfven rotspetsen, och inträder efter detta första ett andra stadium, då en tangential celldelning begynner, hvarigenom mössans lager afsöndras? Detta är frågor, hvilka vi själfva gjort oss, och för hvilkas besvarande erfordras, att kasta en blick tillbaka på det embryologiska området, sådant detta är oss genom hittils gjorda forskningar bekant. Vi vilja därvid hufvudsakligen fästa oss vid HANSTEINS eget arbete, hvilket legat till grund för den alt sedan vanliga tolkningen. Den ende, som från denna afvikit, är JANCZEWSKI, som ej anser det s. k. dermatogenet i roten såsom en primär i spetsen sammanlöpande cellrad, utan såsom en sekundär väfnad, som ej når ända ut i spetsen, utan först ganska nära den samma vidtager. Den enkla rad af små, i radial riktning ungefär lika stora, tafvelformiga celler, som sammanbinder de yttersta ändarna af dermatogenet, anser han i stället som ett kalyptrogen. Mot denna JANCZEWSKIS uppfattning har emellertid HOLLE i sin ofta nämnda uppsats framstält mot-anmärkningar för att söka häfda den Hansteinska uppfattningen. Dessa anmärkningar synas oss emellertid vara af ringa betydenhet. Hvad först angår tillämpningen af JANCZEWSKIS uppfattning på kryptogamernas toppcell, så synes oss en sådan här alldeles oanvändbar och gagnlös. Frågan gäller här en cellväfnad (cellskifva), som ger upphof åt två olika bildningar. Till hvilken af dessa senare den rätteligen bör räknas, måste utvecklingshistorien afgöra. Här är ej jämförelsen från ett område, där denna cellväfnad ej förekommer, till fylles. Enligt vår tanke har det väl ock ej varit för att rädda "Die Gleichwerthigkeit der Haube," som JANCZEWSKI tillåtit sig en afvikande uppfattning, utan snarare för att undgå "das künstliche" i den vanliga tydningen, om ock JANCZEWSKI ej gjort för sig rätt klart, hvaruti detta egentligen bestod. Lika litet synes oss därför jämförelsen med kryptogamerna, som det öfriga af HOLLE anförda, bevisa det, som skulle bevisas. HANSTEINS tydning tyckes oss i ingen mån naturligare än JANCZEWSKIS. Eller synes det ej för en hvar redan ligga en oegentlighet i att, såsom HOLLE, förklara mössans bildning (die Haubenbildung) såsom "eine *zufällig* oder vielmehr infolge der gleichen Lebensbedingungen *allen Wurzeln zukommende* Einrichtung" (anf. st., sid. 247)! Är mössan en bildning, som tillkommer alla rötter, så bör den väl ej anses för tillfällig.

Vända vi oss åter till embryologien, synes oss ej denna, sådan den i alla nyare arbeten framställes, lämna tillräckligt stöd för den vanliga uppfattningen. Redan i HANSTEINS arbete tycka vi oss finna en viss obestämdhet i uppfattningen af der-

matogenet. Detta, som mycket tidigt differentierar sig, omgifver visserligen större delen af det unga grodd-anlaget, men ej hela. Vid rotspetsen fortsättes det endast fram till den eller de s. k. slutcellerna (Schlusszellen), som sedermera komma att införlifvas med grodd-anlaget. Uttryckligen framhålles på många ställen, så väl i HANSTEINS som följandes arbeten, denna begränsning af dermatogenet. Att detta då differentierade dermatogen verkligen är en primär väfnad, torde ingen vilja förneka. Men är det väl detta dermatogen, som utgör meristemet för rotens sedan utvecklade epidermis? Embryologien säger nej. De från förgrodden sedermera inpassade slutcellerna komma snart att utgöra de egentliga begynnelsecellerna för alla rotens väfnader, undantagande pleromet.

Visserligen händer stundom, att denna slutcell delar sig i en inre dottercell, som sluter samman periblemets cellrader, och en yttre, som sluter samman dermatogenet, men så är ej alltid fallet. Hos den växt, som hos HANSTEIN utgör den grundläggande vid redogörelsen för dikotylerna, *Capsella Bursa Pastoris,* uppträder ej en enda eller flere i en enkel rad sida vid sida belägna celler såsom slutceller till dermatogenet, utan i det första stadium, då en hopslutning iakttages, sker denna med två cellrader. Strax efter denna inpassning inträder i de närmast intill vid sidorna belägna egentliga dermatogencellerna en tangential delning (t. ex. anf. st., Taf. 2, figg. 36, 37 o. s. v.). "Damit enstehen in diesen Dermatogenzellen Töchterpaare (d^2 und h), welche seitlich die zweite und dritte Zellschicht der Hypophyse (s^2, s^3) unmittelbar fortsetzen, und es kommen dadurch zwei gekrümmte Reihen zu Stande, die nun mit einander wie eine Doppel-Kappe die Keimlingsbasis von unten her bedecken" (anf. st., sid. 13). Den inre (s^2) af de båda från hypofysen inpassade cellraderna fattar HANSTEIN altså som en fortsättning af dermatogenet, dettas slutceller och initialer, den yttre (s^3) åter till samman med de yttre af de ur det egentliga dermotogenet härflytande cellerna (h) såsom rotmössans moderceller. Denna senare cellrad (s^3 + h) synes oss dock göra föga skäl för sitt namn. Visserligen komma dessa celler att utgöra en del af mössan, dennas yttersta cellrad eller, om en tangential delning inträder däri, dennas två eller tre yttersta cellrader, men icke äro de därför mössans moderceller, så vidt åtminstone som därmed skola förstås de begynnelseceller, ur hvilka mössan, hvilken sedan kan komma att bestå af tjugo eller än flera cellrader, leder sitt ursprung. De blifva moderceller endast för den yttersta minsta delen af mössan. Vida naturligare torde vara att fatta den här i fråga varande cellraden helt enkelt som det första af mössans cellager. Till en sådan uppfattning ser sig ock HANSTEIN själf snart nödgad, då han redan på sid. 14 kallar det tredje hypofys-lagret (s^3) för "die erste Wurzelhaubenschicht." På sid. 16 gör han sig ock skyldig till en liknande oegentlighet eller

inkonsekvens, då han kallar nämnda cellrad först "die Wurzelhauben-Mutterzellen" samt längre ned "die zuerst gebildete Wurzelhaubenschicht." Efter en snart därpå inträffande tangential delning i cellraden innanför uppkommer "die zweite Wurzelhaubenschicht (h^2)," och "ein fortbildendes, neu verjüngtes Dermatogen (d^3)," efter en liknande delning i detta senare "die dritte Haubenschicht (h^3)" och "eine Dermatogen-Schlussgruppe vierter Ordnung (d^4)" (anf. st., sid. 17). Alt det sväfvande och motsägande i denna framställning skulle, så synes det oss, hafva undvikits, om Hanstein sett saken på samma sätt, som vi här vilja fatta den.

Af hvad nu nämndt är, framgår tillräckligt tydligt, att, när ett nytt lager af celler bildas i mössan, detta ej sker i de af Hanstein såsom moderceller betecknade (s^3), utan i de celler (s^2) i den inre raden, hvilka angifvas som slutceller, initialer, till dermatogenet. Dessa senare synas oss därför snarare förtjäna namn af mössans moderceller, och man skulle kunna säga, att de förr visat denna sin egenskap af ett kalyptrogen än den af ett dermatogen. Ty redan innan de blifvit så inpassade i den öfriga cellmassan, att de korrespondera med dermatogencellerna vid sidorna, ha de ju afskilt det första lagret af mössan. I ännu högre grad gäller detta om *Asclepias Cornuti*, där enligt Fleischer (anf. st., sidd. 428 och 442) en rotmössa af ganska stor mäktighet är för handen (Figg. 26—27, Tab. VIII), innan det undre dermatogenet differentierat sig ur den förut oordnade cellmassan [1]). Äfven den af Reinke, Janczewski m. fl. lämnade redogörelsen för sidorotens utvecklingshistoria talar för vår uppfattning. Åtminstone har i fråga varande cellagers natur af kalyptrogen framträdt lika tidigt som den af dermatogen. De första stadierna synas oss altså ej lämna stöd för den Hansteinska tolkningen, hvilken sedan blifvit som allmän sats antagen, att det skulle vara dermatogenet, som genom tangentiala delningar ger upphof åt mössan. Tager man endast hänsyn till *Capsella*, hvilken växt är den noggrannast undersökta, skulle man snarare kunna säga, att dermatogenet, till sin mesta del åtminstone, i ett senare stadium af rotens lif är en sekundär väfnad, som uppkommit ur mössans begynnelseceller. Man skulle då stanna vid den uppfattning, som Janczewski så åskådligt uttalar under *Helianthus* (anf. st., sid. 182): "La coiffe se régénère par une *couche calyptrogène* appliquée à la surface de l'écorce primaire. L'activité de cette couche étant la plus intense au sommet, la coiffe y est la plus volumineuse, et diminue en épaisseur vers sa base. Les divisions de la couche calyptrogène étant acropètes, sa fonction s'éteint dans la même sens. Le sort qui est destiné à cette couche est cependant tout autre que dans

---

[1]) Måhända torde dock denna Fleischers uppgift behöfva vidare bekräftelse.

les racines du deuxième type (*Hordeum*, *Zea*, *Stratiotes*); elle ne s'exfolie jamais avec les couches inertes de la coiffe mais se transforme directement en épiderme, qui se trouve composé d'autant de portions de différent ordre, qu'il y avait de couches dans la coiffe."

Andra växter finnas dock, beskrifna dels af HANSTEIN dels af andra, där dessa dermatogenets slutceller äro såsom sådana inpassade, innan något cellager af mössan blifvit utveckladt. En enkel cellrad uppträder såsom bildande en tydlig fortsättning och sammanslutning af det egentliga dermatogenet. I detta fall äro de första delningarna i de två dermatogenets slutceller vanligen tangentiala, d. v. s. den kalyptrogena naturen framträder först, såsom hos *Nicotiana Tabacum* (HANST. anf. st., sid. 29, Taf. 6, fig. 25), *Viola Altaica* (sid. 30, Taf. 7, fig. 3 A.). Vare sig nu emellertid ena (*Capsella*) eller andra (*Nicotiana*) fallet är rådande, synas i alla händelser dessa slutceller vara af ett så främmande ursprung och så sent differentierade i sin blifvande egenskap, att de ej helt enkelt kunna kallas dermatogenceller i samma mening som de öfriga dermatogencellerna. Så vidt som ett namn bör om möjligt redan i sig innebära sin definition, så kunna vi ej finna för den i fråga varande cellraden någon lämpligare benämning än *dermokalyptrogen*, ehuru detta namn är mer än önskligt långt. Dermokalyptrogenet är altså i den dikotyla roten den meristemväfnad, ur hvilken så väl öfverhuden (epidermis) som mössan (calyptra) leda sitt ursprung. Nu kan visserligen i fråga om de yngre stadierna anmärkas, att det ej är ensamt slutcellerna, som ge upphof åt mössans cellager. Äfven i de intill slutcellerna belägna verkliga dermatogencellerna fortsättes, som ofvan nämndt är, den tangentiala delningen (jmfr. t. ex. HANST. anf. st., Taf. 2, fig. 36 m. fl.), hvarigenom altså en mössans bildning åtminstone delvis ur det egentliga dermatogenet verkligen vore ådagalagd. Men vi må härvid ihågkomma, att de ur dessa vid sidorna belägna verkliga dermatogenceller uppkomna delarne af mössan utgöra en mycket ringa del af den samma, åtminstone i dess senare stadier. Växtkraften koncentreras, så att säga, mot spetsen och snart, innan groddens färdig bildade stadium inträdt, är det utan tvifvel ensamt i de celler, som äro att anse som produkt af slutcellerna, hvari den egentliga fortbildningen försiggår. I den utbildade rotens senare stadier äro så väl epidermis som mössan till allra största delen att anse som produkter af slutcellernas verksamhet [1]).

Enligt den uppfattning, som vi här sökt göra gällande, finnes sålunda hos den

---

[1]) Hos monokotylerna är enligt HANSTEINS framställning mössan en produkt ensamt ur slutcellerna (t. ex. *Alisma Plantago* sidd. 38—39, Taf. 8, fig. 15).

här närmast i fråga varande växten, *Raphanus sativus*, utom de först beskrifna meristemväfnaderna, plerom och periblem, med hvar sina initialer, en tredje dermokalyptrogen (på fig. 1, så väl som på de följande, betecknad med *dkg)*, som visserligen här till följd af en sned utveckling i mössan, liksom i periblemet förut, ej eger så stor regelbundenhet, som ofta eljes är fallet (jmfr. t. ex. Tafl. II, figg. 9, 11), men som dock kan väl urskiljas. Denna cellrad består på fig. 1 af 14 celler. Vid alla de föregående aflagringarna i mössan har utvecklingen varit mycket regelbunden, såsom af fig. framgår; först vid den sista aflagringen hafva på den högra sidan inträdt två rader tangentiala delningsväggar mot en på venstra. Äfven en annan märkvärdig regelbundenhet företer denna växt, hvad angår mössans bildning. I de utanför hvarandra belägna cellkurvorna passa de intill hvarandra stötande cellerna mycket väl till samman, och detta i synnerhet i midten af mössan, där sålunda verkligen en kolonnbildning (i Holles mening) kan iakttagas. Denna kolonnbildning i mössans midt kan förklaras genom att antaga en i dessa mellersta cellrader, om också sparsamt, försiggående märkvärdigt regelbunden celldelning medelst radiala väggar, hvilka, från dermokalyptrogenet ända ut till ytan komma att noga motsvara hvarandra.

Då de mellersta och till en viss grad äfven de öfriga dermokalyptrogencellerna sträkt sig i radial riktning, sker i dem en celldelning med tangentiala väggar. Några af de yttersta undergå dock ej en sådan delning, utan förblifva odelade och äro därigenom frånskilda såsom verkliga epidermisceller, hvilka sedan i sin ordning kunna dela sig med radiala väggar. Att på roten göra någon egentlig skilnad mellan dermatogen och epidermis i samma mening som på stammen, synes oss ej skäl. Någon betydligare olikhet mellan den yttersta cellraden i roten i dess yngsta och dess äldre stadier är ej till finnandes. Vi föredraga därför att benämna de ur dermokalyptrogenet frånskilda cellerna epidermisceller redan från deras första frånskiljande. En ytterligare blick på fig. visar vidare, att i de afsöndrade mössans kurvor har endast på ett ställe sedermera en tangential delning inträdt, hvarigenom i stället för en cellrad bildats två, samt att åt sidorna i mössan radiala delningar ofta förekomma, hvarigenom anordningen i kolonner här försvinner.

En sådan byggnad i rotspetsen, som den nu hos *Raphanus* beskrifna hafva vi sällan iakttagit. Den utgör en af de yttersta länkarne i den kedja, som de undersökta dikotylerna bilda. Bland de få en sådan byggnad visande växterna ha vi för en utförligare beskrifning föredragit *Raphanus* framför *Helianthus,* då denna senare är så mycket omskrifven redan och af Janczewski så väl och uttömmande behandlad. *Raphanus* utgör för öfrigt en af de få växter, som Reinke omtalar och afbildar.

Att äfven denna Reinkes figur är föga tillfredsställande, är lätt att finna. Detta gäller i synnerhet pleromets yttersta delar, hvilka såsom vi ofvan visat, bilda ett tydligt rundadt framskjutande centralt parti med en rundt om fortlöpande perikambiicellrad. Den stora likheten mellan denna Reinkes figur samt flere af de i Hansteins arbete afbildade rotspetsar hos andra växter är för öfrigt i ögonen fallande. Det synes nästan, som om Reinke af en alt för liflig erinran om sin föregångare hindrats att se saken på nog självständigt sätt. Altså torde, äfven hvad denna Reinkes figur angår, Janczewskis påstående vara berättigadt, då han säger, att dennes figurer äro mer än tillbörligt skematiska.

För jämförelses skull bifogas ännu tvänne afbildningar af växter, som visa i hufvudsak samma byggnad, som nyss beskrifna *Raphanus*. I de unga från den gamla roten utskjutande rottrådarne hos *Plantago media* (Tafl. I, fig. 2) är pleromet tydligen skildt med delvis centrifugal utveckling. Periblemet utvecklas uteslutande centripetalt ur i en enkel rad belägna stora initialceller, hvilka på fig. utgöra till antalet tre. Epidermis och mössan utvecklas ur ett gemensamt dermokalyptrogen, som sträcker sig ganska långt ned på sidorna. Mössan eger ganska stor mäktighet, men dess celler ligga ej så tydligt anordnade i rader som hos *Raphanus*, utan mera oordnade.

Biroten hos *Coleus hybridus* (Tafl. I, fig. 3) öfverensstämmer med de båda föregående i hufvudsak. Mössan eger dock vida mindre mäktighet, men cellerna äro i den samma tämligen väl anordnade i kurvor.

Hos *Helianthus annuus* hafva vi undersökt den nyss utvuxna pålroten och funnit den samma fullt öfverensstämmande med den af Janczewski lämnade beskrifningen. Hvad för öfrigt denna växt särskildt angår, hafva vi ej kunnat annat än bemärka den synnerliga förkärlek, hvarmed den gjorts till föremål för undersökning. Detta är anmärkningsvärdt därför, att den samma i afseende på preparation erbjuder ganska stora svårigheter. Rötterna äro mycket fina, endast strax efter pålrotens utskjutande ur fröet, så pass tjocka, att det är möjligt att på vanligt sätt, genom flädermärg, skära brukbara snitt. Byggnaden i rotspetsen hos de ännu finare sidorötterna låter sig svårligen undersöka, om man ej använder annan metod att skära, t. ex. genom talg och paraffin (enl. L. Kochs anvisning på anf. st., sidd. 24—25). Hos ingen bland de författare, som undersökt *Helianthus* och öfriga med den samma i afseende på rötternas finhet öfverensstämmande t. ex. *Fagopyrum*, *Linum*, omnämnes dock en sådan metod.

Då vi slutligen anföra biroten af *Polygonum amphibium aquaticum* samt rotämnet hos *Fraxinus excelsior*, så hafva vi ock anfört alla de fall, där vi funnit

rotspetsen bygd som hos *Raphanus.* Alla dessa fall utgöra i själfva verket ingenting annat än representanter af den gamla Helianthus-typen, sådan denna hos *Helianthus* själf framträder. Det har emellertid under denna typ äfven innefattats några växter, som i ett viss hänseende från *Helianthus* afvika. Så beskrifver redan Reinke *Trapa natans* såsom utmärkt genom periblemets byggnad i spetsen, i det att initialerna till det samma ligga i två rader. Detta fall har varit anledningen till, att Reinke m. fl. beskrifva periblemet i den angiosperma roten såsom uppkommande ur *vanligen* i en rad belägna initialceller. Janczewski beskrifver ett liknande fall hos *Linum usitatissimum.* De unga groddplantornas rötter hos denna senare växt hafva äfven vi varit i tillfälle att undersöka samt därvid funnit af nämnde författare lämnad såväl beskrifning som afbildning i allo bekräftad. Då vi därjemte under loppet af våra undersökningar funnit åtskilliga liknande fall, hafva vi ansett lämpligt att sammanställa alla dessa med *Linum* (och *Trapa)* såsom en särskild afvikelse från *Helianthus* själf. Denna vilja vi benämna *Linum-modifikationen.* Vi gå nu till beskrifningen af några sådana fall.

Menyanthes trifoliata (Tafl. II, fig. 4). Då denna växt erbjuder åtskilligt af intresse, äfven i afseende på vår uppfattning af mössans bildning, vilja vi något utförligare behandla den samma. De undersökta rötterna voro birötter. Pleromet (pl) har en vanlig byggnad. Cellraderna däri utvecklas delvis centrifugalt. Den yttersta cellradens, perikambiets (pk), celler, större än de öfriga, framträda skarpt skilda gent emot det öfriga pleromet. De vid spetsen belägna cellerna i denna rad synas utgöra initialer till denna cellrad ensam för sig, i likhet med hvad vi hos *Raphanus* anmärkt. Periblemets (pb) cellrader, som vid högra sidan af fig. nå talet 12, vid venstra 13, löpa som vanligt samman mot spetsen. Dock fortgår den yttersta cellraden (sep) för sig självständig hela vägen. Periblemets initialer ligga därför i två rader. I dessa båda ligga dock ingalunda alltid cellerna så mot hvarandra korresponderande, som på fig. är afbildadt, hvilket gör deras ömsesidiga själfständighet än tydligare. Den yttre initialraden fortsättes, som nämndes, endast af en hela tiden enkel cellrad, hvilken omgifver den öfriga periblem-massan, likasom perikambiet den öfriga plerom-massan. I denna yttersta cellrad torde delningarne försiggå endast med radiala väggar. På ett tvärsnitt (Tafl. II, fig. 5 och 6) igenkännes lätt denna cellrad på olika afstånd från spetsen såsom en tydlig subepidermis (sep) af tämligen tunnväggiga i radial riktning alt mer och mer utdragna celler, i storlek vida öfverträffande så väl de små med tjock yttervägg (cuticula) försedda epidermiscellerna (ep), som ock de närmast innanför belägna två eller tre rader små, i början (fig. 5) tunnväggiga, slutligen (fig. 6) tjockväggiga (kollenkymatiska) celler, hvilka leda

sitt ursprung ur den närmast innanför subepidermis belägna cellraden. Frånsedt nu subepidermis, härflyta alla periblemraderna ur några få, på fig. tre, i en enkel rad liggande initialer. Utvecklingsordningen är här till det mesta centripetal. Den yttersta ur dessa initialer uppkommande, altså strax under subepidermis liggande, cellraden delar sig nämligen ganska nära spetsen i två eller tre särskilda cellrader (fig. 4), hvilka komma att utgöra det ofvan omtalade kollenkymlagret. Ur den öfriga periblem-massan utvecklas den primära barken, hvilken hos denna växt kommer att visa en ganska egendomlig byggnad. På ett tvärsnitt (Tafl. II, fig. 7) ej långt från rotspetsen synes innerst kärnskidan (ks), med sina ej synnerligen skarpt framträdande Caspary'ska punkter. De närmast därutanför liggande barkcellerna äro tydligt radialt anordnade, men längre utåt försvinner denna anordning, lämnande rum för en, hos vattenväxters rötter för öfrigt ej ovanlig, mycket lös cellgruppering. I ett äldre stadium (Tafl. II, fig. 8) visar nämligen genomsnittet mycket stora med luft fylda intercellularrum (skuggade på figg.), kring hvilka cellerna till ett antal af 6—12 ligga i en krets. Huru dessa intercellularrum uppkommit samt huruledes kring hvarje rum ett så stort antal celler kommer att ligga, framgår af fig. 7. Redan de barkcellager, som stöta intill kärnskidan, visa intercellularrum, små och fyrkantiga. Utåt blifva rummen större, men i samma mån börjar ock en mycket egendomlig celldelning. På fig. 7 visa sig i den tredje cellraden, från kärnskidan räknadt, delningsväggar. Dessa äro hvarken radiala eller tangentiala, utan snedt stälda, så att en sådan delningsvägg berör tvänne diagonalt motsatta intercellularrum. I nyss nämnda cellrad framträda tydligt tre sådana snedt stälda nya väggar. På många preparat funnos sådana väggar redan omedelbart intill kärnskidan. Längre ut sker celldelningen efter samma princip, men anordningen är där svårare att följa. Genom hvarje ny sådan cellvägg kommer naturligtvis det af den samma berörda intercellularrummet att omgifvas af en cell mer än förut. Härur inses lätt, huruledes ända till 12 celler eller därutöfver slutligen komma att omgifva ett intercellularrum. Periblemet likasom de därur uppkomna sekundära väfnaderna visa altså hos denna växt en ganska märkvärdig byggnad. Den tredje, här kanske skarpare än hos någon förut omtalad växt framträdande, meristemväfnaden är dermokalyptrogenet (fig. 4, dkg). Dess celler äro på fig. till antalet 10, bildande en båge. Ingen af dem torde kunna sägas redan tillhöra hvarken epidermis uteslutande eller mössan uteslutande. De utgöra meristemet för dem båda. Huru tillväxten i dessa celler måste försiggå, framgår lätt af ett aktgifvande på fig. Sedan de någon tid tillvuxit, hufvudsakligen i axelns riktning, inträda i dem tangentiala celldelningar, dock ej i alla, endast i de mellersta. De två till fyra yttersta cellerna vid hvarje sida dela

sig ej, åtminstone ej tangentialt, utan framträda nu differentierade såsom en epidermis. De i dessa celler förekommande väggarne äro endast radiala, liksom i de utanför belägna delarne af mössan. Ty att äfven i dessa yttre delar, åtminstone vid sidorna, en sådan radial delning måste försiggå, beror på en inifrån skeende påträngning. Den radiala anordning, som i mössans mellersta del är så tydlig, försvinner, ju längre från midten man går. Denna olika celldelning i mössans mellersta och dess sidodelar berättigar i viss mån den s. k. kolonnen. Genom den närmast föregående tangentiala delningen har ur det då varande dermokalyptrogenet afskilts ett visst antal epidermisceller, på figurens högra sida 4, på den venstra 6, vid delningen förut igen vid högra sidan 4, vid vensta 5. De längre från rotspetsen alt talrikare radiala delningarna göra det snart omöjligt att urskilja, huru många sådana epidermisceller vid hvarje ny tangential afskalning uppkommit. De efter hvarje sådan tangential delning afskilda nya kurvorna af mössan dela sig ej vidare tangentialt, fortgå sålunda som enkla rader, men i deras sidodelar uppkomma snart radiala väggar, så att antalet celler i hvarje rad småningom ökas. Den yngsta af mössans cellkurvor består sålunda på fig. af 10 celler, den närmast förut af 19, den förut igen af 28.

Onaturlig måste vi finna Reinkes m. fl:s tolkning, enligt hvilken, den här med *dkg* betecknade cellraden vore att anse som det egentliga dermatogenet. Dermokalyptrogenet är en ännu odifferentierad meristemväfnad. Först genom den närmast följande tangentiala delningen [1] i dess mellersta celler differentieras de i raden yttersta, som ej deltagit i den tangentiala delningen, såsom ett meristem för öfverhuden, epidermis; dottercellerna till de mellersta tangentialt delade komma åter att ligga i två rader utanför hvarandra; den yttre raden kommer att utgöra mössans yngsta cellkurva, den innersta det nya dermokalyptrogenet.

Epilobium hirsutum (Tafl. II, fig. 9). De ifrån de nedliggande stolonerna utgående talrika tjocka birötterna hafva i rotspetsen ungefär samma byggnad, som hos närmast föregående växt. Periblemets initialer ligga i två rader, hvaraf den yttersta radens celler äro initialer ensamt för en enda cellrad, som dock snart tyckes dela sig i två. Det öfriga periblemet är måhända än tydligare centripetalt än hos *Menyanthes*. Dermokalyptrogenets (dkg) celler äro något större i radial riktning än de närmast innan- och utanför liggande. Detta framgår emellertid ej nog tydligt af fig. Mössan är något mäktigare än hos föregående, eljes bygd på ungefär samma, om också ej fullt så regelbundet, sätt.

[1]) Synnerligen liflig synes dock ej denna delning vara, alldenstund mössan ej når någon stor mäktighet och ingen affjällning af de yttersta lagren tyckes ega rum.

Solandra grandiflora. Det ringa materialet tycktes antyda en stor öfverensstämmelse med *Menyanthes.* Periblemets initialer ligga i två rader, hvaraf den yttersta ger upphof åt två cellrader redan ganska nära spetsen. De här inträdande tangentiala delningarna i mössans kurvor, sedan dessa skiljt sig från dermokalyptrogenet, äro en företeelse, som torde hos växterna vara vanligare än det hos *Menyanthes* förekommande fallet.

Solanum tuberosum. Birötterna öfverensstämma somliga med *Linum,* andra med *Helianthus.* Denna växt torde därför kunna anses bilda en öfvergång mellan den egentliga Helianthus-typen, sådan denna finnes hos *Helianthus* själf, och den modifikation däraf, som vi benämnt Linum-modifikationem.

Stephanotis floribunda (Tafl. II, fig. 10). De hos denna växt i mängd utskjutande, rent hvita, fasta birötterna [1]) visa i meristemet en byggnad, liknande den hos föregående växtarter. Periblemet leder sitt upphof ur två rader initialceller. Den yttre radens celler äro såsom vanligt mindre än den inres. De senare gifva genom hufvudsakligen centripetala delningar upphof åt den vida största delen af periblemet. Mössan eger stor mäktighet, men cellerna däri ligga ej regelbundet anordnade, utom i den innersta delen, sålunda erinrande om t. ex. *Plantago* bland de med *Helianthus* närmast öfverensstämmande fallen. Hvarken epidermis eller subepidermis utmärka sig genom någon synnerlig storlek i radial riktning nära spetsen så mycket, som detta hos *Hoja carnosa* (se nedan sid. 24) är händelsen. *Asclepias curassavica* öfverensstämmer med *Stephanotis* i meristemets byggnad.

Allamanda neriifolia. Rötterna fina, dock ej spröda, utan fasta, som hos *Stephanotis,* öfverensstämma med denna i rotspetsens byggnad. Subepidermis är dock än mindre skarpt framträdande. Den yttersta initialraden i periblemet röjer benägenhet att ge upphof åt två de yttersta periblemraderna. Bland de relativt få preparaten förekomma dock äfven sådana, där detta ej är förhållandet.

Sium angustifolium. Birötterna äro talrika, tjocka, glatta. Periblemets initialer ligga i två cellrader. Ungefär halfva barken uppkommer ur den yttre initialraden, till följd af den starka centrifugala utvecklingen i periblemets yttre del.

Veronica Beccabunga. De undersökta birötterna visade samma byggnad, som hos *Linum,* med undantag af ett enda preparat, som öfverensstämde mera med *Helianthus.* Den af Reinke (*Untersuch. üb. Wachsthumsgesch.* Tab. I, fig. 3) lämnade afbildningen af denna växt torde därför ej få anses såsom tillfredsställande,

[1]) Vi hafva i denna vår uppsats användt uttrycket birot (adventivrot) såsom beteckning för så väl sådana rötter, som utvecklas från stamdelar, som ock de, hvilka utan någon egentlig ordning utskjuta från äldre rötter.

åtminstone ej uttömmande. I likhet med *Solanum tuberosum* synes den oss stå på öfvergången mellan *Helianthus* och *Linum*.

Mentha aqvatica öfverensstämmer med den föregående. Äfven *M. rotundifolia* torde här böra upptagas, om ock differentieringen ej är fullt så skarpt framträdande, som hos förut nämnda art.

Äfven torde till Linum-modifikationen få hänföras *Salvia patens, Piper blandum, Duranta Plumieri, D. Elisia* och *Abutilon insigne.* Härmed torde ock de fall vara upptagna, hvilka vi med bestämdhet våga inordna under den s. k. Linum-modifikationen. Vi gå nu till beskrifningen af några fall, som kunna betraktas som en andra modifikation af samma typ.

Hoja carnosa (Tafl. II, fig. 11). De adventivt utskjutande rötterna ha ungefär samma utseende som hos *Stephanotis,* fastän de i allmänhet ej bli så långa. Byggnaden är äfven i hufvudsak liknande. Pleromet framskjuter såsom ett skarpt skildt, i spetsen rundadt centralt parti, hvars yttersta cellrad ända ut i spetsen kan följas såsom ett perikambium. Utvecklingen är som vanligt hvarken skarpt centripetal eller centrifugal. Periblemet åter visar en något afvikande byggnad. Ytterst utgöres det af en altigenom självständig cellrad, hvars celler vid spetsen äro mycket små i radiens riktning, men snart, ej långt från den, blifva betydligt större än de öfriga periblemcellerna. Detta framgår äfven af tvärsnitt. I detta cellager förekomma i allmänhet endast radialt stälda skiljeväggar. Blott undantagsvis kan man någon gång få se en eller annan tangential sådan. Meristemet för det öfriga periblemet består emellertid ej af en enkel cellrad, såsom hos närmast föregående växter. Alla undersökta snitt hafva visat flere sådana initialrader. Ett sådant af två bestående är på fig. afbildadt. Den yttre radens celler äro mindre, 4—5 till antalet, de inres något större, 3—4. Den yttre af dessa båda cellrader synes emellertid fortsättas åt sidorna af en enda cellrad, altså i detta hänseende liknande subepidermis, men dess celler tilltaga ej i storlek, i samma mån man aflägsnar sig från spetsen. Först ur den inre initialraden uppkommer genom upprepad fördubbling det öfriga periblemet. Utvecklingsordningen är till det mesta centripetal. Oaktadt sålunda perblemet vid spetsen uppträder med tre skilda cellrader, så tyckas dock dessa ej ega lika stor självständighet. Den yttersta är utan tvifvel den mest självständiga. Ur dermokalyptrogenet utvecklas å ena sidan mössans cellager, som här bilda få, 5—8, ej fullt regelbundet anordnade kurvor, å andra sidan epidermis, som redan mycket nära spetsen utmärker sig genom sina i radiens riktning mycket långa celler. De radiala skiljeväggarne äro mycket talrika, tätt stälda. Så långt som epidermis på fig. är följd, öfverträffa dess celler i radial riktning betydligt alla de öfriga cellerna, men

ännu längre från spetsen börjar snart det innanför liggande cellagret, subepidermis, i afseende på cellernas radiala utsträckning täfla med, ja slutligen öfverträffa, epidermis. Detta framgår tydligt af tvärsnitt på olika afstånd från spetsen.

Abutilon molle, *Pavonia Weldeni* och *P. spinifex* tyckas med afseende på periblemets initialgrupp mest erinra om *Hoja*. Regelbundenheten är dock ej fullt så stor som hos denna, hvadan de i någon mån närma sig till följande typ.

Villarsia nymphæoides (Tafl. II, figg. 12, 13; Tafl. III, figg. 14, 15, 16). I början af Maj börja de nya birötterna framkomma från den i vattnet nedsänkta stammen. Jämte dessa nya förekomma ock långa ännu lifskraftiga rötter från förra året, hvilka snart börja att utskjuta talrika fina sidorötter. De äldre rötterna hafva en rödaktig färg, som härrör af ett rödt cellinnehåll (klar cellsaft) i subepidermis, stundom ock i ett eller annat af de närmast därunder liggande cellraderna, men ej i epidermis själf. De korta nyutskjutna birötterna däremot hafva en svagt grönaktig färg. De visa i spetsen en byggnad, som af Tafl. II, figg. 12, 13 framgår. Pleromet är af vanligt utseende. Periblemet utgöres vid spetsen af omkring tre (fig. 12) eller fyra (fig. 13) cellrader, af hvilka de yttre fortsättas enkla rundt om, den innersta åter genom centripetala celldelningar ger upphof åt den öfriga delen af periblemet. Denna celldelning är här synnerligen intressant. Nedanför hvarje, åtminstone hvar annan, cell af de innersta i periblemet finnas två celler, af hvilka den yttre fortsättes nedåt af en utåt böjd enkel cellrad, den inre åter i sin ordning utgör initialcell för två nya cellrader. Tydligast framgår denna celldelning af fig. 13. Dessa innersta celler i periblemet få därigenom en ovanlig form jämte sin ovanliga storlek. De äro större än perikambiets celler, som ligga innanför. Genom denna celldelning i periblemet får detta en betydlig tjocklek och komma cellraderna att vara starkt utåt böjda (fig. 13). Mössan eger någorlunda mäktighet och utvecklas på vanligt sätt. De äldre, förra årets rötter visa åter en något afvikande byggnad i meristemet (Tafl. III, fig. 14). Pleromet är visserligen såsom i de nya rötterna, men periblemet utgöres vid spetsen af talrika, på fig. ända till 12, öfver hvarandra i kolonner stälda initialceller. De flesta periblemraderna komma härigenom att fortsättas slutna rundt om plerom-massan, hvarigenom ett om ock ringa närmande till gymnospermerna synes ega rum. Mössans cellager äro vida färre och dermokalyptrogenet föga verksamt. I samma mån altså, som verksamheten i detta senare minskas, ökas den samma i peribleminitialerna, hvadan periblemet med sin initialgrupp skulle kunna sägas i viss mån ersätta mössan, sedan dess meristem upphör att vara verksamt. Af de öfver hvarandra kolonnvis anordnade initialcellerna torde de innersta vara de yngsta, utvecklingsordningen altså äfven i dessa centripetal.

I ett yngre och ett äldre stadium synes altså meristemets byggnad olika; dock torde väl rätteligen den hos de nya rötterna befintliga få anses som den för Villarsia-roten typiska, enär den omtalade förändringen inträder först följande år, då rotens tillväxt i längd är mycket ringa. Fullkomligt utdöda i spetsen få vi emellertid ej anse dessa gamla rötter vara. Först då man ej mera kan särskilja någon egentlig lagerföljd, tyckes tillväxten i längd ha fullkomligt upphört. Den antydda olikheten mellan en yngre (Tafl. III, fig. 15) och en äldre (Tafl. III, fig. 16) rot framträder redan vid en svag förstoring.

Convolvulus Cneorum (Tafl. III, figg. 17, 18). I de detta året utvuxna, tämligen tjocka, talrika, ännu i stark längdtillväxt stadda birötterna äro de tre meristemväfnaderna väl åtskilda. Periblemet leder sin upprinnelse ur flere, på fig. omkring 5, initialer, af hvilka de yttersta så godt som fortsättas af hvar sin enkla cellrad å ömse sidor, medan de inre förete centripetala celldelningar. Det hela får därigenom ett utseende, erinrande om Villarsia-rötterna från ett föregående år. Skilnaden är dock den att det här är de unga i stark tillväxt stadda rötterna, som visa nämnda utseende, hvilket väl därför ock får anses som det normala hos denna växt, medan det hos *Villarsia* snarare var att anse som en degeneration. Hos *Convolvulus* finnes ock en starkt utvecklad mössa (fig. 18) med ett i liflig verksamhet stadt dermokalyptrogen (fig. 17, dkg).

Begonia nelumbifolia. Rötterna hos arterna af detta slägte, ehuru klart hvitröda, glasaktigt genomskinliga, erbjuda ganska stora svårigheter i preparation. Hvarken behandlingen efter Treubs, ej häller efter Hansteins metod lämnar fullt tillfredsställande preparat. Att döma af de bästa, vi lyckats åstadkomma, är meristemets byggnad ungefär som hos *Convolvulus.* Pleromet med sina små, smala celler och utmärkt af en gulaktig färg, afrundas tydligt i spetsen. Periblemet uppkommer ur 4, 5 eller flere cellrader. Cellernas anordning i rader, så väl här i spetsen som ock längre från den, är dock ej så tydlig som hos de föregående. Ej häller är gränsen mot dermokalyptrogenet synnerligen skarp. Mössans cellager, mycket få, upphöra nära spetsen. Ett mycket stort antal rötter såväl af denna art, som af de med den samma öfverensstämmande *B. ricinifolia* och *B. glacialis* äro undersökta.

Liksom vi i det föregående uppstält *Linum* och de med den samma öfverensstämmande såsom en särskild modifikation af Helianthus-typen, så skulle vi ock kunna sammanfatta de nu senast beskrifna växter såsom bildande en andra modifikation af samma typ, *Convolvulus-modifikationen*, utmärkt däraf, att periblemets initialer ligga anordnade i tre till flere rader. Till sist upptaga vi här följande.

Banksia integrifolia (Tafl. III, fig. 19). De på gamla exemplar i mängd uppkommande årets birötter visa den på fig. afbildade byggnaden. Pleromet, väl skildt, är af vanligt utseende. Mellan periblemet och mössan äro däremot gränserna ej så skarpa som hos de förut beskrifna. Den yttre periblеminitial-raden tyckes ej hafva samma självständighet som hos dem. Af intresse torde emellertid det här beskrifna förhållandet vara, då det samma synes förekomma hos flere andra växter, *Morina elegans, Hibiscus liliiflorus, Opuntia stricta, Phytolacca dioica.* Dessa samtliga utgöra en öfvergångslänk mellan de förut och de under följande typ beskrifna växter.

Andra typen.

Lavatera pallescens (Tafl. III, fig. 20). Rötterna äro hos denna växt mycket väl utvecklade och tjocka. Endast tvänne skilda meristemväfnader förekomma i rotspetsen. Pleromet framskjuter, såsom hos föregående typ, med en ända ut i spetsen fortlöpande perikambiirad. För de öfriga rotens väfnader, d. v. s. periblemet, epidermis och mössan, finnes däremot ett enda gemensamt meristem. Cellerna ligga här anordnade i sida vid sida belägna kolonner. Att här angifva någon gräns mellan initialerna till periblemet å ena sidan samt till mössan och epidermis å den andra, har ej lyckats och torde vara ett fåfängt försök. I alla händelser torde ett sådant särskiljande blifva alldeles godtyckligt. Redan hos några förut omtalade växter lämnas i viss mån rum för godtycke; här skulle ett sådant vara alldeles oberättigadt. Först ett stycke från växtpunkten kan man iakttaga den vanliga gränsen mellan periblemet och mössan eller rättare mellan periblemet och epidermis, ty där en gräns först visar sig, där äro ock de utom själfva gränslinierna liggande cellerna differentierade såsom epidermisceller.

Aralia Sieboldii (Tafl. III, fig. 21) öfverensstämmer nära med föregående. Pleromet är väl begränsadt, tydligt framträdande, medan periblemet, mössan och epidermis hafva ett gemensamt meristem. Cellernas form i detta meristem är något olik den hos *Lavatera.* De äro ej så flata, tafvelformiga, utan små runda — mångkantiga.

Samma byggnad visar rotspetsen hos *Dombeja Mastersii, Sida rhombifolia, Hibiscus pedunculatus, H. Rosa sinensis, Sterculia trichosiphon, Grevillea robusta, Hakea oleifera, Photinia serrulata, Myoporum eugenioides, Eucalyptus globulus, Escallonia macrantha, Goldfussia iso-*

phylla, Coffea arabica, Selinum decipiens, Levisticum officinale, Pittosporum eugenioides. Bland dessa närma sig dock somliga t. ex. *Escallonia, Goldfussia* till *Banksia* (1:sta Typen), andra t. ex. *Coffea, Levisticum, Pittosporum* till den följande (3:dje) Typen.

Tredje typen.

Vicia sativa (Tafl. IV, figg. 23, 24). Denna växt är redan af Janczewski beskrifven såsom jämte några andra bildande en särskild typ bland dikotylerna. Meristemet är ej differentieradt ända ut i spetsen i tre särskilda väfnader, en för hvardera af de tre ett stycke från spetsen förekommande histogenerna, utan leda plerom (pl), periblem (pb), epidermis (ep) och mössa (m) sitt ursprung ur ett för dem alla gemensamt meristem. På grund af de i detta meristem försiggående celldelningarne i en riktning vinkelrät mot rotens längdriktning (fig. 24) har det samma blifvit af Janczewski benämndt transversalt (assise génératrice transverse). "Ur detta transversala meristem," säger Janczewski om *Pisum* (*Recherches sur l'accroissement terminal* etc. sid. 186), "utvecklas i akrofugal riktning mössans centraldel, i akropetal åter centralcylindern och barken." Dess verksamhet kommer, såsom man anmärkt, härigenom att i viss mån erinra om kambiets, ett förhållande, som redan Prantl i sin ofvan nämnda lilla uppsats uppmärksammat. Vid sidorna af detta transversala meristem igenkännas emellertid snart de vanliga trappvisa afsatser, som antyda gränsen mellan periblemet och epidermis. Janczewski beskrifver detta hos *Pisum* (sid. 186) så: "De laterala delarne af mössan uppkomma ur ett lateralt kalyptrogen (couche calyptrogène latérale), beläget intill barken och stötande intill kanterna af det transversala meristemet. Ur detta samma (laterala) utvecklas ock epidermis på vanligt sätt." Äfven en annan egenhet är af samme författare (sid. 187) redan anmärkt, den nämligen, att, under det centralcylindern och mössan ej innehålla luft, äro barken äfvensom den därmed korresponderande delen af det transversala meristemet genomdragna af luftgångar. Häraf kan förklaras den vid svag förstoring, ja redan för blotta ögat, synbara skarpa differentiering, hvilken vid starkare förstoring äfvensom efter behandling med reagenser försvinner. Liknande är förhållandet hos många i det följande omtalade, till denna typ hänförda växter.

Den bifogade fig. 24 öfver *Vicia sativa* öfverensstämmer fullkomligt med Janczewskis öfver *Pisum sativum.* Öfverflödig torde den dock ej vara. Vi hafva redan i inledningen till denna vår uppsats omtalt de åsigter, som helt nyligen af Holle uttalats, hvilka söka kullkasta flere af Janczewskis resultat. Äfven den af den

sist nämnde uppstälda typ, hvilken vi skulle vilja benämna Leguminos-typen, har därvid gjorts till föremål för en genomgående granskning, hvilken slutar med ett ogillande af den samma såsom en särskild typ för sig. Skäl, som synas mycket talande, framdragas för att förklara byggnaden hos en *Pisum, Vicia* m. fl. såsom ett hos dessa växter inträdande sekundärt stadium. Ett primärt stadium, fullkomligt öfverensstämmande med *Helianthus*, skulle i en tidigare period af rotens lif förekomma. Hos *Vicia sativa, V. narbonensis, Robinia Pseudacacia, Cassia Sophora* och *Tilia* skulle ett sådant primärt stadium finnas hos det färdig bildade rotämnet i det mogna fröet. Hos öfriga hit hörande växter antages ett dylikt primärt stadium förekomma ännu tidigare i groddens lif. Härigenom skulle altså Leguminos-typen, som för öfrigt äfven var representerad hos några Cucurbitaceer, vara reducerad till ett "sekundärt degradations-stadium" af Helianthus-typen. Reinkes för alla dikotyler uppstälda lag skulle sålunda omsider hafva gått segrande ur striden.

Naturligt var, att ett uttalande af så stort intresse skulle locka oss in på det utpekade området, för att få se uppgifterna än vidare bekräftade. Hvad nu särskildt angår *Vicia sativa*, har det dock varit oss omöjligt, oaktadt många och upprepade försök, att i rotämnet till den hvilande grodden finna den tydliga och märkvärdigt regelbundna anordning cellerna emellan, hvilken är så utmärkande för *Helianthus*. Fig. 23 visar en afbildning af rotämnet i det mogna fröet. Meristemet är äfven här ett enda gemensamt, om ock det transversala utseende, som i den utvecklade pålroten förefinnes, ej här är rådande. Periblemets cellrader fortsättas längre upp mot spetsen, båglikt böjande sig mot hvarandra. Att emellertid i detta meristem vilja särskildt angifva, hvilken eller hvilka celler tillhöra den ena eller andra väfnaden såsom initialer, synes oss lika godtyckligt som ett liknande försök i den utvuxna rotens växtpunkt. Olikheten beror helt enkelt på den med transversala väggar försiggående synnerligen lifliga celldelningen i sjelfva meristemet. Långt skild är säkert rotämnets byggnad här från den hos *Helianthus*. Se vi åter bort från rotämnet och den därur utvecklade pålroten samt rikta uppmärksamheten på de rötter, hvilka bilda den vida betydligaste delen af rotsystemet hos en *Vicia*, nämligen sidorötterna, så talar enligt alla författare utvecklingshistorien med bestämdhet mot antagandet af ett föregående primärt Helianthus-stadium. Ända från första anläggningen af en sidorot utgör meristemet en oregelbundet sammanflytande cellmassa.

Lika litet hafva vi kunnat finna hos *Vicia narbonensis* (Tafl. IV, fig. 25) den uppgifna byggnaden i lillroten, icke häller hos den af Holle afbildade *Robinia Pseudacacia* (Tafl. III, fig. 22), oaktadt af denna senare ett mycket stort antal frön från flere olika ställen undersökts. Visserligen förefinnes här en skarpare dif-

ferentiering så till vida, att pleromet visar sig i spetsen skildt, men längre går ej heller differentieringen. Hufvudsakligen öfverensstämmande med *Robinia* hafva vi funnit rotämnet hos *Cicer Arietinum.* Fall liknande *Lavatera* (2:ra typen) äro altså här för handen. I rotens utvecklade tillstånd (rötter af högre ordning) är byggnaden den samma, endast med den skilnad, att den transversala meristembildningen gripit mera kring sig, hvadan det i spetsen förut skilda pleromet mera flyter samman med de utanför belägna meristemväfnaderna. Ännu större än hos *Vicia* är, om man så får säga, oordningen cellerna emellan i rotämnets växtpunkt hos *Pisum sativum, Lathyrus latifolius, L. odoratus, Cassia glauca* och *Phaseolus multiflorus.*

För att emellertid komma till större visshet i denna vigtiga punkt, hafva vi utsträkt vår undersökning än vidare. Hos de växter, där vi iakttagit i den utvecklade roten en byggnad, liknande den hos nu nämnda Leguminoser, hafva vi, såvidt det varit oss möjligt att anskaffa därför erforderligt material, undersökt äfven rotämnet i det mogna fröet. Vi meddela här några dylika fall.

Acer Pseudoplatanus (Tafl. IV, figg. 26, 27). Holle nämner, att hos *Acer* — arten nämnes här, såsom i allmänhet eljes, ej — det sekundära stadiet inträder först efter pålrotens utskjutande. Oss har emellertid förekommande art synts i så godt som intet skilja sig från nyss beskrifna *Vicia sativa.* I rotämnet (figg. 26, 27) förekommer ett af båglikt hopslutna cellrader bestående gemensamt meristem, hvari man förgäfves skall söka urskilja den angifna differentieringen. Äfven är rotämnet af *var. subtomentosum* undersökt, och hafva vi därvid kommit till ett alldeles liknande resultat. Talrika groddplantor af hufvudformen, hvilka vi undersökt, visa ock en liknande byggnad som rotämnet. Läggas preparat från de båda olika stadierna efter hvarandra under mikroskopet, är skilnaden så godt som ingen. Största olikheten ligger måhända i mössans mäktighet och pleromets bredd. Detta senare har i synnerhet i rotämnet hos *var.* en stor bredd, i det att det består af ett centralt storcelligt lager (märg) och ett af långa smala celler bestående yttre (prokambii-) lager. Endast det senare framträder i den utvuxna roten. Skilnaden mellan rotämnet och den utvuxna, flere tum långa, pålroten är här sålunda ej ens så stor som hos *Vicia*, utan bibehålles här det embryonala utseendet.

Ricinus communis. Såväl frön som utvecklade rötter af denna växt äro undersökta, hvilka samtliga öfvensstämma med *Acer.* Det samma gäller om *Fagus sylvatica.* Ännu några till denna typ hörande växter vilja vi särskildt beakta.

Ficus racemosa. De under jorden belägna rötterna af denna art visa ungefär samma byggnad som hos t. ex. *Ricinus.* Meristemet är, såsom ofta inträffar,

då roten är mycket tjock, mycket utbredt och visar ej någon differentiering i de tre hos *Helianthus* omtalade meristemväfnaderna. Visserligen synes på ett eller annat preparat en svag antydan till skildt plerom, men denna antydan är för ringa, för att denna växt skulle kunna hänföras till den andra af de båda föregående typerna. Visserligen löpa flere periblemrader samman som slutna kurvor kring spetsen, men att afgöra, hvar gränsen till de intill liggande meristemväfnaderna går, synes oss omöjligt. Utan tvifvel torde man komma sanningen närmast, om man säger, att rotens samtliga primära väfnader äfven hos denna växt uppkomma ur ett gemensamt, i spetsen ej differentieradt, meristem. Minst sagdt vilseledande synes oss Holles uppgift om *Ficus,* såsom representant af Helianthus-typen. Icke ens någon s. k. degeneration omtalas hos detta slägte. Hvilket slag af rötter och hvilken art nämnde förf. undersökt, anföres ej. Liknande hafva vi funnit byggnaden hos flere andra arter, såsom *Ficus elastica, F. macrophylla* och *F. pedunculata,* af hvilka samtliga många rötter undersökts. De flesta af dessa senare hafva vuxit i luften eller i jordbrynet, sålunda under andra, för differentiering kanske mera gynsamma förhållanden, där åtminstone ej några yttre störande inflytanden t. ex. hårda jordpartiklar kunnat störa ett mera regelbundet sammanhang mellan cellerna. Då rötterna skjuta ut i luften, ha de vanligen på spetsen liksom en liten löst sittande brun hufva, som lätt lossnar och affaller, hvarefter roten äfven i spetsen får en klar, svagt gulaktig färg. De ursprungligen på spetsen sittande bruna hylsorna äro sannolikt rester af stammens bark, hvilka följt med vid birotens utträngande ur stammen. Denna hufva utgör dock ej den egentliga rotmössan, utan finnes en sådan af vanligt utseende därinnanför, bestående af talrika cellager.

Ungefär samma byggnad i rotspetsen, som hos de nu beskrifna, hafva vi tykt oss finna hos *Daphne Laureola, Cucumis sativus, Bryonia cretica, Mercurialis perennis, Enkea glauca, Ottonia plantaginea, Lamium album, Ballota ruderalis, Citrus Aurantium.*

Gunnera chilensis och *G. Perpensum.* Då äfven detta slägte vanligen upptages såsom representant af Helianthus-typen, vilja vi äfven stanna något vid de båda arter, vi varit i tillfälle att undersöka. Rötterna från de flere år gamla exemplaren äro mycket stora och tjocka, till färgen, åtminstone vid spetsarne, starkt gula. Denna gula färg härrör från ett färgämne, som i hög grad försvårar undersökningen [1]). Vid behandling efter Treubs metod, om ock i lindrigaste grad, an-

[1]) Färgämnen, som likaledes försvåra undersökningen, hafva vi funnit hos åtskilliga andra växter, såsom flere *Piperaceer, Proteaceer, Escallonieer.*

tager preparatet ett rödbrunt grumligt utseende, som gör all iakttagelse omöjlig. Flere försök att borttaga färgämnet, t. ex. med eter, hafva varit fåfänga. Ingen annan metod har altså återstått än HANSTEINS, hvilken som vanligt gör preparaten altför genomskinliga. Vid tillsats af kalihydrat får preparatet en starkt röd färg, hvilken dock nästan alldeles aftvättas med destilleradt vatten. Af de på detta sätt behandlade preparaten att döma, finnes i Gunnera-roten ingen skarpare differentiering mellan de särskilda meristemväfnaderna, än hos de här närmast förut beskrifna växter. För jämförelses skull vilja vi se till, hvad REINKE om dessa växter anför. I sitt här ofvan (sid. 6) omtalade arbete om *Gunnera* egnar denne förf. flere sidor åt beskrifningen af roten. I pålroten (REINKE, anf. st., sid. 56) af *G. chilensis* visar växtpunkten den vanliga byggnaden. Ett dermatogen finnes, hvars celler bakåt bilda epidermis, framåt genom likartade (gleichsinnige) tangentiala väggar afsöndra mössans kappor. Mössan når en medelmåttig utveckling. De tangentiala skiljeväggarne i de dermatogenceller, som deltaga i mössans bildning, synas uppträda tämligen liktidigt. De särskilda kapporna dela sig ånyo tangentialt, starkast i rotaxelns riktning. Så bildas en axillär sträng, kolonn (Säulenbildung). Samma företeelse, säger förf., återfinnes hos nästan alla fanerogama rötter och har den fysiologiska betydelsen, att i den riktning, där det omgifvande mediets tryck är starkast, bereda det största skyddet. Frånsedt mössan differentierar sig växtpunkten i de tre histogenerna: dermatogen, periblem och plerom. Pleromet bildar en axillär cylindrisk kropp med paraboloidisk spets, kring hvilken periblemet såsom en af flere lager bestående mantel hvälfver sig. På en tunn birot (sid. 57) reducerade sig periblemets 15 cellrader till 3 i spetsen. För öfrigt kan man knapt tala om en sträng (streng inne gehaltene schichtenförmige) afsöndring af periblemcellerna. För den utvecklade plantan är emellertid pålroten med sina sidorötter af underordnad betydelse, snart sker upptagandet af näringsämnen genom birötter, som uppkomma från stammen (sid. 59). De första birötter, som uppkomma nederst på den hypokotyla stamdelen, motsvara i sin enkla byggnad fullkomligt de första sidorötterna (sid. 60). De sedermera utvecklade birötterna äro tjockare, på äldre plantor flere millimeter. Formelementen i pålroten och dess sidorötter visa i histologiskt hänseende en väsendtlig öfverensstämmelse med dem i birötterna (sid. 63). Längre fram (sid. 100) nämner förf. vid beskrifningen af *Gunnera Perpensum* såsom representant för den andra af de fyra typerna inom slägtet, att vid uppkomsten af birötterna är värdt att beakta den något afvikande bildningen af rotmössan. Den uppkommer visserligen ur den yttre cellraden [1]), men delar sig redan från början i så många lager, "dass

[1]) REINKE menar härmed den yttre af de båda cellrader, hvilka genom tangential del-

es mitunter den Anschein hat, als entsprängen die innersten derselben dem Periblem." Detta torde vara alt af intresse i afseende på rotspetsen, som i förf:s arbete förekommer. Några afbildningar finnas ej. Det oklara och motsägande i denna framställning torde kunna förklaras så, att förf., oaktadt han utan tvifvel sett samma bild som vi, sökt att passa in sina observationer i det förut af honom uppstälda skemat.

Ranunculus repens (Tafl. IV, fig. 28). Bland de växter, vi under loppet af våra undersökningar påträffat och om hvilkas tydning vi länge varit i villrådighet, återstå ännu några. Vid en slutlig jämförelse af de inlagda preparaten ha vi emellertid trott oss böra sammanställa dem såsom en särskild modifikation till sist inom vår tredje typ. Flere af dessa växter såsom *Ficaria*, *Caltha*, tåla ej den vanliga behandlingen med klorkalcium. Hvad nu särskildt angår ofvan stående Ranunculus-art, så hafva de undersökta birötterna ej visat någon skarp differentiering i spetsen. Visserligen äro cellerna anordnade i kurvor, men gränserna äro ej tydliga mellan de olika meristemväfnaderna. Att ingen skarp gräns kan finnas mellan periblem och plerom, beror på en öfvervägande, nästan uteslutande, centrifugal utvecklingsordning i periblemet. Hållpunkten, om vi så få säga, mellan dessa cellväfnader försvinner härigenom, medan åter af samma anledning epidermis kan följas längre ut mot spetsen än pleromet. I växtpunkten hafva äfven cellerna en annan form än vanligt, i det de äro mera rundade. Därjämte äro cellerna ganska stora, hvilket framgår af en jämförelse mellan denna fig. 28 och t. ex. *Acer*, Tafl. IV, fig. 26, hvilka båda äro ritade i samma skala. Mest anmärkningsvärd är emellertid den centrifugala utvecklingsordningen i periblemet. En liknande byggnad förekommer hos *Caltha palustris*, *Ficaria ranunculoides* (de knöliga rötterna), *Drimys Winteri*. Äfven hafva vi trott oss böra i närheten af dessa ställa *Nuphar luteum*, *Primula veris* [1]) och *Hottonia palustris*.

På grund af, hvad nu anfördt är angående de under denna tredje typ upptagna växter, kunna vi ej i likhet med Holle anse den samma såsom ett sekundärt degradations-stadium af Helianthus-typen. De anförda bevisen för en dylik uppfattning hafva vi ej kunnat finna nog grundade i naturen. Skulle verkligen något

---

ning af några perikambiiceller uppkomma och hvilka antyda de första anlagen till en sidorot. Jmfr. Reinkes ofta omtalade *Wachsthumsgesch. u. Morphologie d. Phaner.-Wurzel.*

[1]) Enligt L. Just, *Botanischer Jahresbericht*, Dritter Jahrgang, 1875, Erster Halbband, Berlin 1876, sid. 407 lär F. v. Kamienski (*Zur vergleichenden Anatomie der Primeln.* Strassburg 1875) uppgifva. att rotspetsens byggnad hos *Primula sinensis* är den samma som hos *Helianthus*.

primärt stadium finnas, så måste detta sökas i en ännu yngre period af groddens lif. Att ett sådant ens där skulle förekomma, för ett dylikt antagande finnes emellertid intet stöd inom den redan för handen varande literaturen. Och skulle vi t. o. m. antaga, det ett sådant primärt stadium skulle en gång uppdagas, så synes oss det oaktadt onaturligt och oberättigadt, att, då frågan är om rotens, ej rotämnets, tillväxt, uppgifva, såsom Holle, att de här i fråga varande växterna böra upptagas såsom representanter af Helianthus-typen. Endast så till vida anse vi oss böra afvika från den redan af Janczewski lämnade beskrifningen på hit hörande växter, att vi låta ordet "transverse" utgå ur benämningen på det gemensamma meristemet. Om ock nämnda epitet en eller annan gång, såsom då fråga är om den utbildade roten hos *Pisum*, *Vicia*, *Cucumis*, kan vara berättigadt, så är förhållandet ej så vid det stora flertalet af fall. Vi behöfva endast erinra om rotämnena hos de båda förstnämnda, där cellerna ända ut i spetsen ligga båglikt böjda mot hvarandra.

Fjärde typen.

Lupinus nanus. (Tafl. IV, figg. 29, 30). Bland de frön, hvilka vi utvalde för att söka lösningen af Holles påstående om ett sekundärt degradationsstadium, befunno sig ock några Lupinus-arter. Vi funno oss härvid snart öfverraskade af rotämnets märkliga byggnad, hvilken synts oss så afvikande, att vi ansett oss nödgade att uppställa dessa såsom en särskild typ för sig. Vår undersökning har omfattat *Lupinus nanus, L. mutabilis, L. hybridus, L. albus, L. grandiflorus, L. Dunetti* (Tafl. IV, fig. 31). Fig. 29 är en afbildning af rotämnet af *L. nanus*. Pleromet (pl) framskjuter som ett ganska skarpt begränsadt centralt parti. Periblemet (pb) åter har en mycket afvikande byggnad. Medan de det samma bildande cellraderna hos förut omtalade växter ständigt aftaga i antal mot spetsen, där de stundom löpa samman i en enda initialrad (t. ex. *Helianthus*), så är förhållandet här alldeles motsatt. Antalet af cellrader ökas, i samma mån man framskrider mot spetsen af roten. Genom tangentiala väggar dela sig först de yttersta, närmre spetsen de innanför belägna, sist de allra innersta cellraderna i två, tre eller ännu flere smalare cellrader, hvilka alla till samman komma att utgöra den enda här befintliga mössan. Denna upplösning af hvarje enkel cellrad i flere sker, som nämndt, ej i jämnhöjd, utan liksom med trappvisa afsatser, såsom af båda figg. (figg. 29, 30) tydligt framgår. Något dermokalyptrogen kan här så-

lunda ej bli tal om, utan är här mössan en produkt af periblemet själft uteslutande. Den yttersta cellraden är att anse som en epidermis (ep) eller ett dermatogen i samma mening, som det på ofvan jord belägna växtdelar förekommande cellager af samma namn, utmärkt genom en uteslutande radial celldelning. Äfven en annan omständighet i mössans byggnad är att beakta. Genom den på ofvan antydda sätt bildade rotmössans midt, från pleromets växtpunkt ut i yttersta spetsen af mössan, fortlöper en af omkring 5 cellrader bestående pelare af celler, hvilka äro mycket tydligt anordnade i rader i samma riktning som rotens axel. Hos inga andra undersökta växter hafva vi funnit denna s. k. kolonn så tydlig som här. Man skulle kunna säga, att i mössan finnas tvänne skarpt skilda delar, kolonnen och sidopartierna. Där dessa sluta samman, äro små med luft fylda intercellularrum, hvilka i synnerhet vid låg förstoring (fig. 30) bidraga därtill, att gränsen än tydligare framträder.

Af synnerligen stort intresse är den nu beskrifna byggnaden i Lupinus-frönas rotämne, då den samma fullkomligt öfverensstämmer med rotspetsens byggnad hos de gymnosperma växterna. Den länge eftersökta länken mellan gymnospermer och angiospermer är altså härigenom fullkomligt knuten. En jämförelse med t. ex. STRASBURGERS fig. öfver *Thuja occidentalis* (*Die Coniferen und die Gnetaceen.* Atlas, Tafel XXIV, fig. 22) visar en synnerligen stor likhet med här bifogade fig. Endast kolonnbildningen framträder mindre skarp hos *Thuja.* Hos denna sista delar sig den innersta cellraden i periblemet upprepade gånger (på fig. endast en gång) med tangentiala väggar centripetalt, alldeles som dermokalyptrogenet hos andra växter i och för afsöndrande af mössans lager. Denna innersta cellrad, som på STRASBURGERS fig. är skuggad, ombildar sig längre från spetsen till kärnskida. En dylik delning i centripetal riktning är åter i Lupinus-rotämnet ej så framträdande. Visserligen kan i allmänhet nära växtpunkten 1 sådan delning af den innersta cellraden i 2 iakttagas, men ej flere. Genom denna är emellertid gränsen mellan plerom och periblem skarpt nog antydd. Fullföljes åter denna innersta cellrad nedanför delningsstället, finner man snart, huru den på vanligt sätt delar sig i två. Någon ytterligare i samma riktning fortgående delning är emellertid ej iakttagen.

Mimosa pudica. (Tafl. IV, fig. 32). Äfven rotämnet hos denna växt är undersökt och öfverensstämmer i det allra mesta med Lupinus-arternas. I den innersta periblemraden iakttagas emellertid två centripetala, akropetala delningar, medan *Lupinus* endast visade en. En följd däraf blir ock den, att gränsen mellan plerom och periblem kommer att framträda ännu skarpare här än hos *Lupinus.*

Den yttersta pleromraden är också hos *Mimosa* mycket skarpare framträdande. Att en kolonn äfven här finnes, visar sig af fig.

Acacia Lophantha. Denna jämte två andra [1]) arter af samma slägte har redan HOLLE undersökt samt funnit vara "en märkvärdig afvikelse från dikotyl-typen". Flere bland de påpekade egendomligheterna kvarstå dock ännu i nämnde författares arbete såsom enstaka, oförklarade observationer ("ein merkwürdiges Verhalten"). Först genom en jämförelse med *Lupinus* och *Mimosa* kunna dessa rätt förklaras. Så är t. ex. förhållandet med den af HOLLE omtalade centripetala celldelningen i den innersta periblemraden, hvilken äfven vi iakttagit. Denna är dock ej här så skarpt framträdande som hos *Mimosa*. Kurvorna kunna ej följas så rundt om som hos denna. För öfrigt kunna vi bekräfta den uppgift af HOLLE, att ett stycke längre ned denna cellrad delar sig på vanligt sätt i två. Förhållandet är altså alldeles det samma som hos *Mimosa*, endast med den skilnad, att det hos denna senare framträder vida tydligare. HOLLE anför det som en mera enstaka egendomlig observation, utan att söka förklara dess betydelse i och för rotens tillväxt i sin helhet. Fenomenet är alldeles det samma, som det, hvilket möter oss hos gymnospermerna. Periblemets innersta cellager förhåller sig altså i det fall, då detta bildar mössan, på samma sätt som dermokalyptrogenet, då detta ger upphof åt den samma. Hvad för öfrigt HOLLES fig. angår, så hafva vi ej funnit den med afseende på periblemets byggnad fullt trogen. Hvarken kunna periblemets cellrader här följas tydligt som enkla cellrader ända ut, ej häller som delade sådana, såsom hos *Lupinus*. Sedan en cellrad fortgått ett stycke mot spetsen, fortsättes den så att säga af tvänne, mellan hvilka den liksom prosenkymatiskt skjuter in. På samma gång ökas dock äfven antalet cellrader. En slags förskjutning åt sidan kommer därigenom att inträffa, hvilken ger åt hela väfnaden ett ovanligt oordnadt utseende. Det hela ser ut liksom långa mellan hvarandra inkilade prosenkymceller, som genom tvärväggar hvar för sig delat sig i många dotterceller. Vid svag förstoring åstadkommer detta én bild något liknande den hos *Lupinus*. En antydan till periblemets gräns mot den trappvis af det samma bildade mössan kan därigenom skönjas. Denna periblemets byggnad omtalas ej af HOLLE i texten och framträder ej häller på fig. Den är tydligen en svag antydan till, hvad som hos *Lupinus* nått sin fulla utbildning, d. v. s. ett mössans bildande uteslutande af periblemet. Den yttersta cellraden torde, såsom HOLLE framhåller, vara att anse som en epidermis. Oss synes emellertid

[1]) Dessa båda arter, *A. Catechu* och *A. galiophylla* har jag ej lyckats anskaffa. Mest typisk torde väl dock *A. Lophantha* hafva synts HOLLE, då det är denna art, som af honom företrädesvis behandlas.

detta lager ej dela sig i flere, utan fortgå alldeles odeladt. Först i den närmast därunder liggande cellraden inträder en fördubbling.

Se vi nu åter till byggnaden i den ur fröet utvuxna pålroten eller de sedan bildade rötterna af högre ordning hos nu senast beskrifna växter, så visar sig en förändring snart inträda. Denna består hos *Lupinus* däruti, att kolonnen mer och mer breder ut sig, eller griper omkring sig. På samma gång upphör den ock att framträda så skarpt begränsad som förut. Äfven är gränsen mellan periblem och plerom nu så godt som upphäfd. Fig. 31 på Tafl. IV visar genomsnitt af en pålrot hos *Lupinus Dunetti*. Roten är ej på långt när så tjock som rotämnet, periblemet ett föga mäktigt lager, dess verksamhet vid mössans bildning numera ej så tydlig som i fröet. Den närmar sig altså nu i viss mån till sin byggnad en vanlig Leguminos-rot t. ex. *Vicia sativa*. Hos de öfriga Lupinus-arterna är pålroten bygd på samma sätt. Hos *Mimosa pudica* visa så väl pålroten som de öfriga senare rötterna samma byggnad som hos *Lupinus*. Äfven här utplånas något den förut så skarpa gränsen i spetsen mellan plerom och periblem. Hos *Acacia Lophantha* åter går förändringen snarare i motsatt riktning. Den omtalade gymnosperma byggnaden framträder i den fullt utvecklade roten tydligare än i rotämnet. Periblemets byggnad är den samma som i Lupinus-rotämnet, äfven hvad den s. k. kolonnen angår. Berättigadt är måhända därför ock HOLLES påstående, att kolonnen hos denna växt bildas först efter rotens utträngande ur fröet.

IV.

I enlighet med den ofvan lämnade beskrifningen vilja vi för de dikotyla växterna med afseende på rotspetsens byggnad uppställa följande fyra typer [1]):

1:sta Typen. I rotspetsen finnas *tre* skilda meristemväfnader, *plerom* (HANST.; *cylindre central*, JANCZ.), hvarur uppkomma märgen, kärlknippena och perikambiet; *periblem* (HANST.; *écorce* JANCZ.), hvarur uppkommer den primära barken; samt ett för epidermis och mössan gemensamt meristem, *dermokalyptrogen* (*dermatogen* HANST.; *couche calyptrogène* JANCZ.). Pleromet framskjuter såsom ett i spetsen rundadt centralt parti, hvars yttersta cellrad bildar rotens perikam-

---

[1]) Sammanfattningen af dessa våra resultat ha vi redan på annat ställe meddelat, under titel: *Ueber den Vegetationspunkt der Dikotylen-Wurzeln.* Eine vorläufige Mittheilung. Bot. Zeit. 1876, N:o 41. Den enda afvikelse från den på det stället lämnade framställningen, hvartill vi här sett oss föranledda, har varit utbytande af namnet *dermatokalyptrogen* mot det något kortare *dermokalyptrogen*.

bium. Periblemet uppkommer ur en enda tvärstäld cellrad, initialrad, bestående af omkring 3—5 celler, hos Compositæ *(Helianthus annuus)*, Cruciferæ *(Raphanus sativus)*, Plantagineæ *(Plantago media)*, Labiatæ *(Coleus hybridus)*, Polygoneæ *(Polygonum amphibium aquaticum)*; eller ur i två rader utanför hvarandra belägna initialceller, hvarvid den yttre raden kan intaga en större eller mindre sjelfständighet, hos Lineæ *(Linum usitatissimum)*, Menyantheæ *(Menyanthes trifoliata)*, Solanaceæ *(Solandra grandiflora, Solanum tuberosum)*, Onagrarieæ *(Epilobium hirsutum)*, Asclepiadeæ *(Stephanotis floribunda, Asclepias curassavica)*, Apocyneæ *(Allamanda neriifolia)*, Umbelliferæ *(Sium angustifolium)*, Veroniceæ *(Veronica Beccabunga)*, Labiatæ *(Mentha aquatica, M. rotundifolia, Salvia patens)*, Piperaceæ *(Piper blandum)*, Verbenaceæ *(Duranta Plumieri, D. Elisia)*, Malvaceæ *(Abutilon insigne)*; eller ock ur tre eller ännu flere initialrader i spetsen, hos Asclepiadeæ *(Hoja carnosa)*, Malvaceæ *(Abutilon molle, Pavonia Weldeni, P. spinifex)*, Menyantheæ *(Villarsia nymphæoides)*, Convolvulaceæ *(Convolvulus Cneorum)*, Begoniaceæ *(Begonia nelumbifolia, B. ricinifolia, B. glacialis)*. Redan hos flere af de senast uppräknade t. ex. de nämnda Malvaceerna visar sig ett närmande till följande typ. Ännu tydligare synes emellertid öfvergången vara i ögonen fallande hos följande, Proteaceæ *(Banksia integrifolia)*, Dipsaceæ *(Morina elegans)*, Malvaceæ *(Hibiscus liliiflorus)*, Cacteæ *(Opuntia stricta)*, Phytolaccaceæ *(Phytolacca dioica)*, om hvilkas rätta plats vi varit mycket villrådiga.

2:dra Typen. I rotspetsen finnas endast *två* skilda meristemväfnader, ett *plerom* af samma byggnad som hos föregående typ, samt ett för den primära barken, epidermis och mössan *gemensamt meristem*. Sådant är förhållandet hos Malvaceæ *(Lavatera pallescens, Dombeja Mastersii, Sida rhombifolia, Hibiscus pedunculatus, H. Rosa sinensis)*, Sterculiaceæ *(Sterculia trichosiphon)*, Araliaceæ *(Aralia Sieboldii)*, Proteaceæ *(Grevillea robusta, Hakea oleifera)*, Pomaceæ *(Photinia serrulata)*, Myoporineæ *(Myoporum eugenioides)*, Myrtaceæ *(Eucalyptus globulus)*, Escallonieæ *(Escallonia macrantha)*, Acanthaceæ *(Goldfussia isophylla)*, Coffeaceæ *(Coffea arabica)*, Umbelliferæ *(Selinum decipiens, Levisticum officinale)*, Pittosporeæ *(Pittosporum eugenioides)*. Bland dessa närma sig åtskilliga t. ex. *Escallonia* och *Goldfussia* till *Banksia* (1:sta Typen), andra t. ex. *Coffea, Levisticum, Pittosporum* till följande typ.

3:dje Typen. Rotens samtliga primära väfnader uppkomma ur *ett* för alla *gemensamt meristem*. Sådant är förhållandet hos Leguminosæ *(Vicia sativa, V. narbonensis, Pisum sativum, Cicer arietinum, Phaseolus multiflorus, Lathyrus odoratus, L. latifolius, Robinia Pseudacacia, Cassia glauca)*, Thymeleæ *(Daphne*

Laureola), Cucurbitaceæ (*Cucumis sativus*, *Bryonia cretica*), Acerineæ (*Acer Pseudoplatanus*, *A. Ps. var. subtomentosum*), Euphorbiaceæ (*Ricinus communis*, *Mercurialis perennis*), Cupuliferæ (*Fagus sylvatica*), Moreæ (*Ficus racemosa*, *F. elastica*, *F. macrophylla*, *F. pedunculata*), Piperaceæ (*Enkea glauca*, *Ottonia plantaginea*), Labiatæ (*Lamium album*, *Ballota ruderalis*), Gunneraceæ (*Gunnera chilensis*, *G. Perpensum*), Aurantiaceæ (*Citrus Aurantium*). Till denna typ torde ock böra räknas några, hvilka afvika från alla de föregående växterna genom en öfvervägande centrifugal utvecklingsordning i periblemet, sås. Ranunculaceæ (*Ranunculus repens*, *Caltha palustris*, *Ficaria ranunculoides*), Magnoliaceæ (*Drimys Winteri*), Nymphæaceæ (*Nuphar luteum*), Primulaceæ (*Primula veris*, *Hottonia palustris*).

4:de Typen. I rotspetsen finnas endast *två* primära meristemväfnader, *plerom* och *periblem*. Det förra har samma byggnad som hos 1:sta och 2:dra typen. Det senare åter, i stället för att som vanligt aftaga, tilltager i afseende på cellradernas antal mot spetsen och bildar genom tangentiala, akro- och centripetala delningar mössan. Denna typ öfverensstämmer fullkomligt med gymnospermerna. Den förekommer företrädesvis utvecklad i rotämnet hos några Leguminoser, *Lupinus nanus*, *L. mutabilis*, *L. hybridus*, *L. albus*, *L. grandiflorus*, *L. Dunetti*, *Mimosa pudica* och i viss mån, fast mindre tydlig hos *Acacia Lophantha*, under det att i den utvuxna roten den i grodden så tydliga gymnosperma byggnaden vanligen (*Acacia* gör ett undantag) nästan försvinner och rotspetsen mer kommer att likna andra Leguminosers.

V.

Jämföras de här meddelade resultaten med de af Holle gifna, framträda tydligt de stora olikheterna så väl i sättet att se som ock i uppfattningen af det sedda. Den af Holle framstälda åsigten, att Janczewskis Leguminos-typ vore endast ett sekundärt degradations-stadium af Helianthus-typen, kunna vi i ingen mån biträda. Redan vid första genomläsandet af Holles uppsats kunde vi ej undgå att känna oss förvånade däröfver, att åtskilliga där omtalade växter t. ex. *Ficus*, *Citrus*, *Ranunculus*, *Acer* beskrifvas såsom egande i meristemet en annan byggnad än den, vi vid vår undersökning af samma växter (åtminstone slägten) trott oss finna. Vi ansågo naturligtvis ett fel vara å vår sida begånget. Men oaktadt upprepade undersökningar hafva vi ej kunnat afvika från vår första uppfattning. Måhända torde som ett stöd för vår från Holles afvikande åsigt få anföras det jämförelsevis

stora antal arter och slägten, vi undersökt, hvilket bort sätta oss bättre i tillfälle att, så att säga, se saken i stort. Äfven öfverraskade oss den tydligt partiska ton, som utmärker förf., när han behandlar Janczewskis arbete. Med den yttersta, till småaktighet gränsande, sorgfällighet utletas alla möjliga anmärkningar, bland hvilka i vårt tycke äfven oberättigade finnas; såsom då förf. genom en besynnerlig och långsökt jämförelse söker vederlägga Janczewskis uppfattning af det s. k. dermatogenet; då förf. tager i försvar Reinkes figg. och text; då förf. triumferande frågar, huru Janczewski skulle fått en *Acacia* att stämma öfverens med sin Leguminos-typ o. s. v. Därigenom kastas en mer än tillbörlig skugga på det arbete, som bland de hittils öfver ämnet utkomna utan tvifvel är det bästa. I dess ställe söker förf. åter upphöja till deras förra anseende de af Reinke uppstälda satserna. Mot dessa hafva dock tid efter annan allvarliga anmärkningar från skilda håll uttalats, hvadan ett sådant försök måste blifva fruktlöst. Skulle vi om detta Reinkes arbete, hvilket en tid ansågs såsom fullt tillfredsställande, och hvilket utan kritik upptogs af J. Sachs i hans *Lehrbuch*, våga uttala vårt omdöme, så synes oss dess egentliga förtjänst ligga i uppställandet af den s. k. Helianthus-typen. Att ett sådant uppställande kom till stånd, torde väl i ej ringa mån bero på det nyss förut utkomna Hansteins arbete om groddens utbildning. Det var mer än ett uppslag, som genom detta arbete var åt en efterföljare gifvet. Själfva framställningen och utredningen af den uppstälda Helianthus-typen lämnar emellertid mycket öfrigt att önska, efter hvad senare undersökningar visat. Först genom Janczewskis belysning blef Helianthus-typen ställd i ett riktigare ljus.

Blir nu slutligen frågan den att afgöra, af hvad betydelse i ena eller andra hänseendet de här antydda olikheterna i meristemet kunna vara, så hysa vi den fasta öfvertygelsen, att denna betydelse är ganska ringa. Närstående familjer, slägten inom samma familj, ja till och med arter inom samma slägte visa olikheter sins emellan. Systematiken kan altså ej hafva något gagn däraf. Ja, den stora vigt, man i nyare tid fäst vid meristemets byggnad i den fanerogama roten, synes oss större, än det i sig förtjänar. Vi skulle nästan vilja antaga som en möjlighet, att rent lokala förhållanden kunna vara af inflytande, att sålunda byggnaden ej är betingad ensamt af en hos växten inneboende utvecklingsdrift. Så t. ex. visa vattenväxterna i allmänhet en mera regelbunden anordning i meristemets initialgrupp, än de växter, som hafva sina rötter i jorden. Men alt detta oaktadt anse vi dock ej öfverflödigt, utan af synnerligen stor vigt, att åt en fråga, som redan inom den modernare literaturen tilldragit sig så stor uppmärksamhet, egna all omsorg för att kunna bidraga till att få den samma omsider tillbörligt utredd. Är nu å ena sidan den märk-

värdigt enkla byggnad, som roten hos *Helianthus* företer, en af alla bekräftad iakttagelse, så är det å andra sidan ett fullkomligt falskt påstående, att samma byggnad skulle förekomma hos flertalet dikotyler. En sådan uppfattning af t. ex. Acer-rotämnet som den, hvilken HOLLE uttalar, att den samma skulle vara en bild af en *Helianthus*, synes oss bringa vår kunskap i denna fråga i fullkomlig förvirring. Ju mera vi utsträkt våra undersökningar, dess mera hafva vi blifvit öfvertygade därom, att en sådan byggnad, som den hos *Helianthus*, verkligen ganska sällan förekommer, icke ens i embryonala stadiet, utan att cellerna i växtpunkten oftast intaga ett vida mer oordnadt läge sins emellan.

VI.

Ofullständig skulle, och detta med skäl, vår nu lämnade framställning anses, om vi ej med några ord omnämnde de resultat, hvartill man kommit med afseende på byggnaden af de monokotyla växternas rotspets. Måhända skall det af mången klandras såsom ett fel, att vi så uteslutande och ensidigt fäst oss vid de dikotyla växterna. Den monokotyla roten företer i sin byggnad i allmänhet en så stor öfverensstämmelse med det primära stadiet i den dikotyla, att någon väsendtlig skilnad dem emellan är svår att uppställa. Det ligger då ock nära till hands att antaga, att i meristemet ej förefinnas några olikheter, som kunna berättiga till ett så skarpt särskiljande dem emellan, som det vi tillåtit oss, i det vi endast fäst uppmärksamheten vid den ena gruppen. Långt ifrån att på något sätt vilja förneka denna brist, äro vi villiga att erkänna, det en undersökning af monokotylerna skulle varit af stort intresse, isynnerhet som åsigterna om dem ännu äro så stridiga. För att emellertid för oss utstaka en gräns, föresatte vi oss till en början att stanna vid den växtgrupp, vi nu behandlat. Under loppet af våra undersökningar utkom ock ett större arbete af M. TREUB [1]), hvilket uteslutande sysselsätter sig med monokotylerna.

Vilja vi nu här lämna en kort öfversigt öfver de monokotyla växterna i här berörda hänseende, så anse vi ej lämpligt att särskildt stanna vid hvar och en af de författare, som sysselsatt sig med denna fråga. Vi åtnöja oss med att uppräkna dessa förf:s namn och få för öfrigt hänvisa till den utförligare framställningen i TREUBS nyss nämnda arbete. Äfven här utgör HANSTEIN utgångspunkten och efter honom följa REINKE, HIERONYMUS, PRANTL, JANCZEWSKI, FLEISCHER, HEGELMAIER,

[1]) M. TREUB, *Le méristème primitif de la racine dans les Monocotylédones.* Leide, 1876.

Hieronymus samt slutligen Treub och Holle. Då de båda senares arbeten jämte Janczewskis kunna anses som de i denna fråga vigtigaste, vilja vi ur dessa söka utleta de resultat, som för närvarande måste anses vara vetenskapens. Janczewski och Treub [1]) hafva stannat vid åsigter, som kunna sammanfattas på följande sätt.

1:sta Typen: I den fortväxande rotens spets finnas *fyra* af hvarandra oberoende meristemväfnader, *kalyptrogen*, som bildar rotmössan, *dermatogen*, som bildar epidermis, *periblem*, som bildar barken, och *plerom*, som bildar centralcylindern. Kalyptrogenets verksamhet upphör snart, och sedan roten upphört att tillväxa i längd, afkastas mössan fullständigt. Hit höra enligt både Janczewski och Treub *Hydrocharis Morsus ranæ* och *Pistia Stratiotes.*

2:dra Typen. Rotspetsen eger *tre* af hvarandra oberoende meristemväfnader. Rotmössan utvecklas ur ett skildt *kalyptrogen*, centralcylindern ur ett skildt *plerom*, barken och epidermis åter ega *"gemensamma initialer"* vid spetsen. Hit höra enligt Janczewski *Allium odorum, A. glaucum, Hordeum vulgare, Triticum sativum, Zea Mays, Canna speciosa, Stratiotes aloides, Alisma Plantago, Acorus Calamus;* enligt Treub *Juncaceæ, Hæmadoraceæ, Cannaceæ, Zingiberaceæ, Typha angustifolia, Cyperaceæ, Gramineæ, Commelynaceæ, Potameæ, Juncagineæ, Sagittaria sagittifolia, Limnocharis Humboldti (?), Valisnerieæ, Stratiotes aloides.* En öfvergång mellan denna och följande typ bilda enligt samme förf. *Irideæ, Pontederiaceæ, Sparganium ramosum, Alisma Plantago* (?) och *Butomus umbellatus.*

3:dje Typen. Rotspetsen eger *två* af hvarandra oberoende meristemväfnader. Endast centralcylindern eger sitt självständiga meristem, *plerom*, under det att rotmössan, epidermis och barken utveckla sig ur *"gemensamma initialer".* Hit höra enligt Treub *Liliaceæ, Astelieæ, Xerotideæ, Aspidistreæ, Ophiopogoneæ, Amaryllideæ, Hypoxideæ, Dioscoreæ, Taccaceæ, Bromeliaceæ, Musaceæ, Orchideæ, Palmæ, Pandaneæ, Cyclantheæ, Aroideæ* (undantagandes *Pistia*).

4:de Typen, öfverensstämmande med Helianthus-typen, förekommer hos *Elodea canadensis.*

Holle åter söker vid monokotylerna, liksom förut vid dikotylerna se samma typ städse rådande. Endast en monokotyl-typ antages sålunda, till hvilken "utom

[1]) Då vi här lämna en framställning af detta Treubs arbete, kunna vi ej underlåta att angående det samma uttala vissa tvifvelsmål. Vi hafva vid genomläsandet af det samma ej kunnat komma till öfvertygelse om riktigheten af de satser, som däri framläggas. – Mot text såväl som figurer kunna talrika anmärkningar göras. I synnerhet synas oss ofta de senare ej lämna bevis för de uttalanden, som i den förra göras. Framför alt torde oss den systematiska betydelse, som Treub vill tillskrifva rotspetsens byggnad hos monokotylerna, vara af mycket tvifvelaktig natur.

de vigtigaste bland de af Janczewski undersökta" hänföras *Phalaris*, *Arundinaria*, *Cyperus*, *Juncus*, *Chamædorea*, *Carludovica*, *Pandanus*, *Typha*, *Calla*, *Anthurium*, *Aspidistra*, *Hyacinthus*, *Leucojum*, *Ornithogalum*, *Iris*, *Valisneria*. Kännetecknet för denna typ skulle vara, att *ett självständigt kalyptrogen finnes för handen*. Att såsom Janczewski frånskilja *Hydrocharis* och *Pistia*, för att af dem bilda en särskild typ, anser Holle oberättigadt. Den emellan dessa typer uppgifna olikheten anses förlora sitt värde därigenom, att birötterna hos *Valisneria spiralis* i början visa en eller några gemensamma initialer till dermatogen och periblem, men att dessa initialer snart dela sig tangentialt, hvarigenom dermatogenet kommer att framträda som en rundt om sluten cellrad med sina särskilda initialer. För att se sin åsigt om en allmänt gällande monokotyl-typ ytterligare stadfäst, söker Holle genom en i vårt tycke minst sagdt egendomlig slutledning tillskrifva alla af honom och Janczewski undersökta monokotyler ett alt igenom skildt dermatogen.

Förklaring öfver Figurerna.

De på samtliga taflorna förekommande beteckningarna hafva följande betydelse: pl = plerom, pk = perikambium, pb = periblem, ks = kärnskida, sep = subepidermis, ep = epidermis, dkg = dermokalyptrogen, m = mössa, k = kolonn.

Tafl. I.

Fig. 1. *Raphanus sativus.* Lgsn. (Längdsnitt) af pålrot ($^{300}/_1$).
Fig. 2. *Plantago media.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Fig. 3. *Coleus hybridus.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).

Tafl. II.

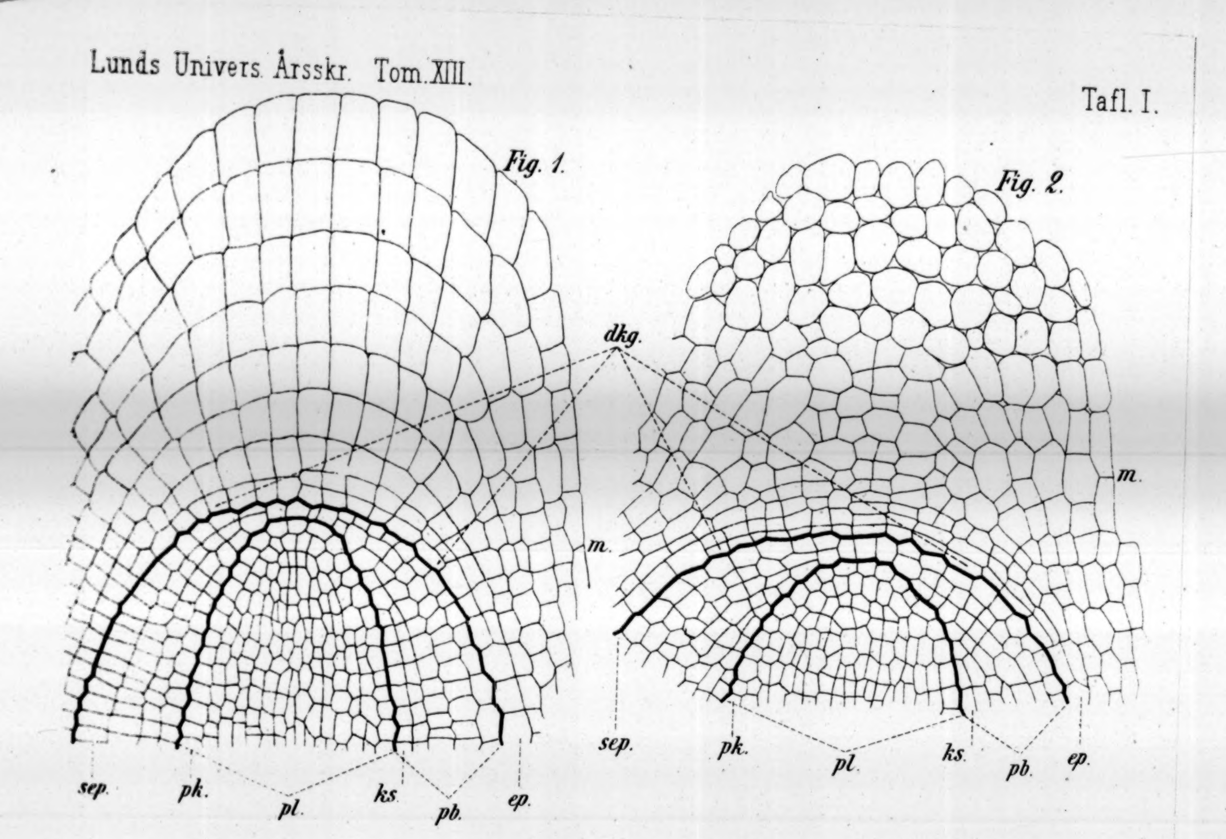
Fig. 4. *Menyanthes trifoliata.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Figg. 5–8. Den samma i tvärsnitt ($^{300}/_1$). Fig. 5 nära spetsen, Fig. 6 längre från den samma, Fig. 7 de innersta barklagren, Fig. 8 lager ur den mellersta barken längre från spetsen.
Fig. 9. *Epilobium hirsutum.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Fig. 10. *Stephanotis floribunda.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Fig. 11. *Hoja carnosa.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Figg. 12–13. *Villarsia nymphæoides.* Lgsn. af nyss utskjuten birot ($^{300}/_1$).

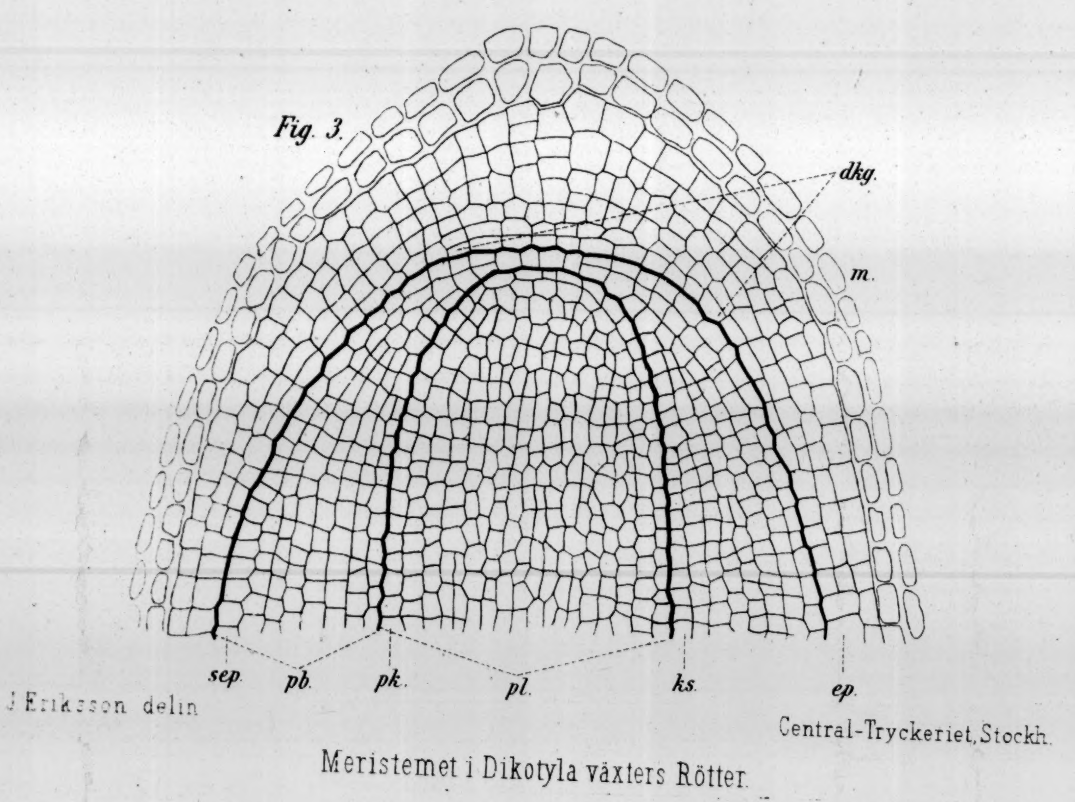
Tafl. III.

Fig. 14. Den samma. Lgsn. af birot från ett föregående år ($^{300}/_1$).
Figg. 15–16. Den samma ($^{40}/_1$). Fig. 15 = Figg. 12–13; Fig. 16 = Fig. 14.
Figg. 17–18. *Convolvulus Cneorum.* Lgsn. af birot. Fig. 17 ($^{300}/_1$); Fig. 18 ($^{40}/_1$).
Fig. 19. *Banksia integrifolia.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Fig. 20. *Lavatera pallescens.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Fig. 21. *Aralia Sieboldii.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).
Fig. 22. *Robinia Pseudacacia.* Lgsn. af birot ($^{300}/_1$).

Tafl. IV.

Fig. 23. *Vicia sativa.* Lgsn. af rotämne ($^{180}/_1$).
Fig. 24. Den samma. Lgsn. af pålrot ($^{180}/_1$).
Fig. 25. *Vicia narbonensis.* Lgsn. af rotämne ($^{300}/_1$).
Figg. 26–27. *Acer Pseudoplatanus.* Lgsn. af rotämne. Fig. 26 ($^{180}/_1$); Fig. 27 ($^{300}/_1$).
Fig. 28. *Ranunculus repens.* Lgsn. af birot ($^{180}/_1$).
Figg. 29–30. *Lupinus nanus.* Lgsn. af rotämne. Fig. 29 ($^{180}/_1$); Fig. 30 ($^{40}/_1$).
Fig. 31. *Lupinus Dunetti.* Lgsn. af pålrot ($^{300}/_1$).
Fig. 32. *Mimosa pudica.* Lgsn. af rotämne ($^{300}/_1$).

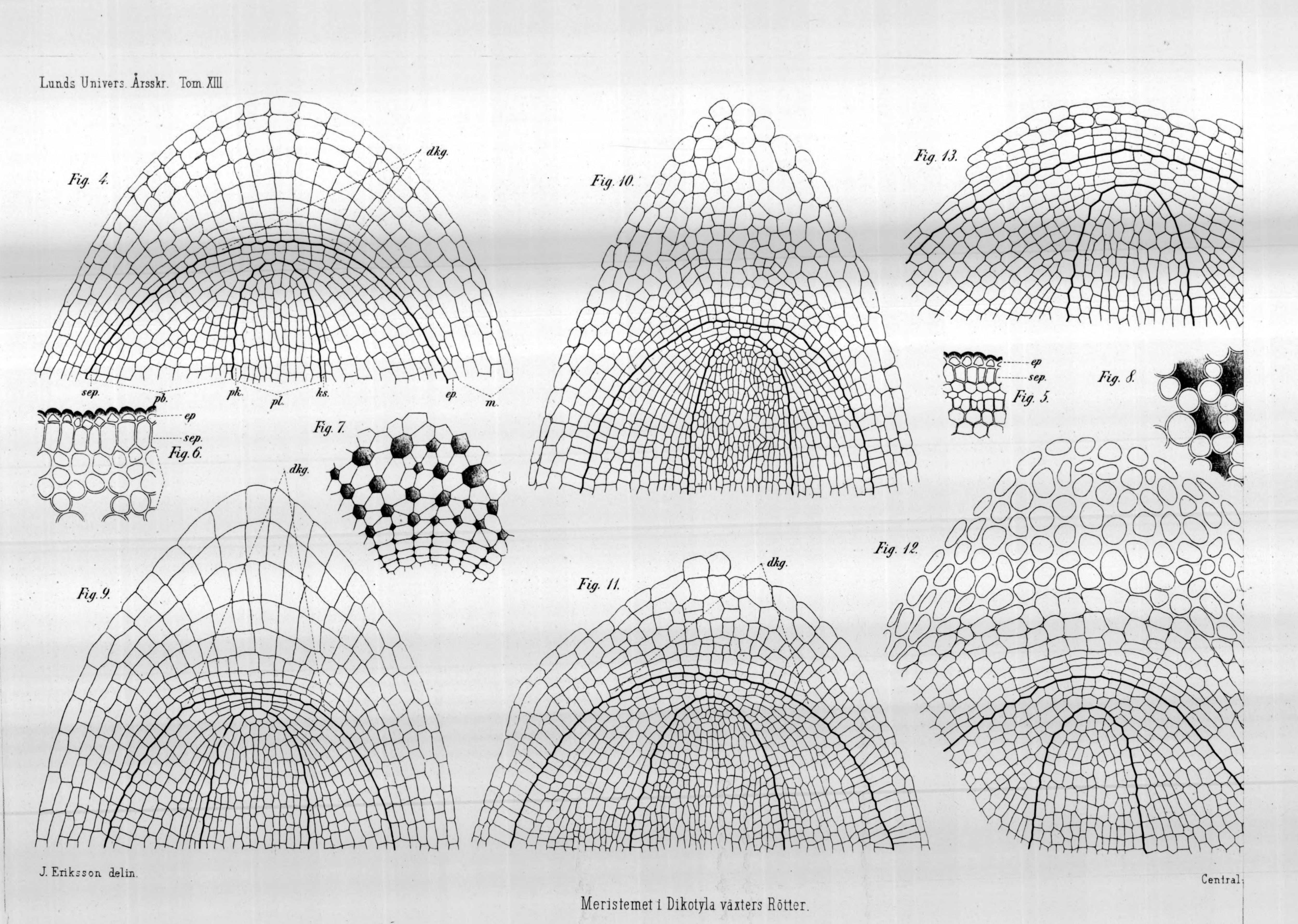

J Eriksson delin

Central-Tryckeriet, Stockh.

Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

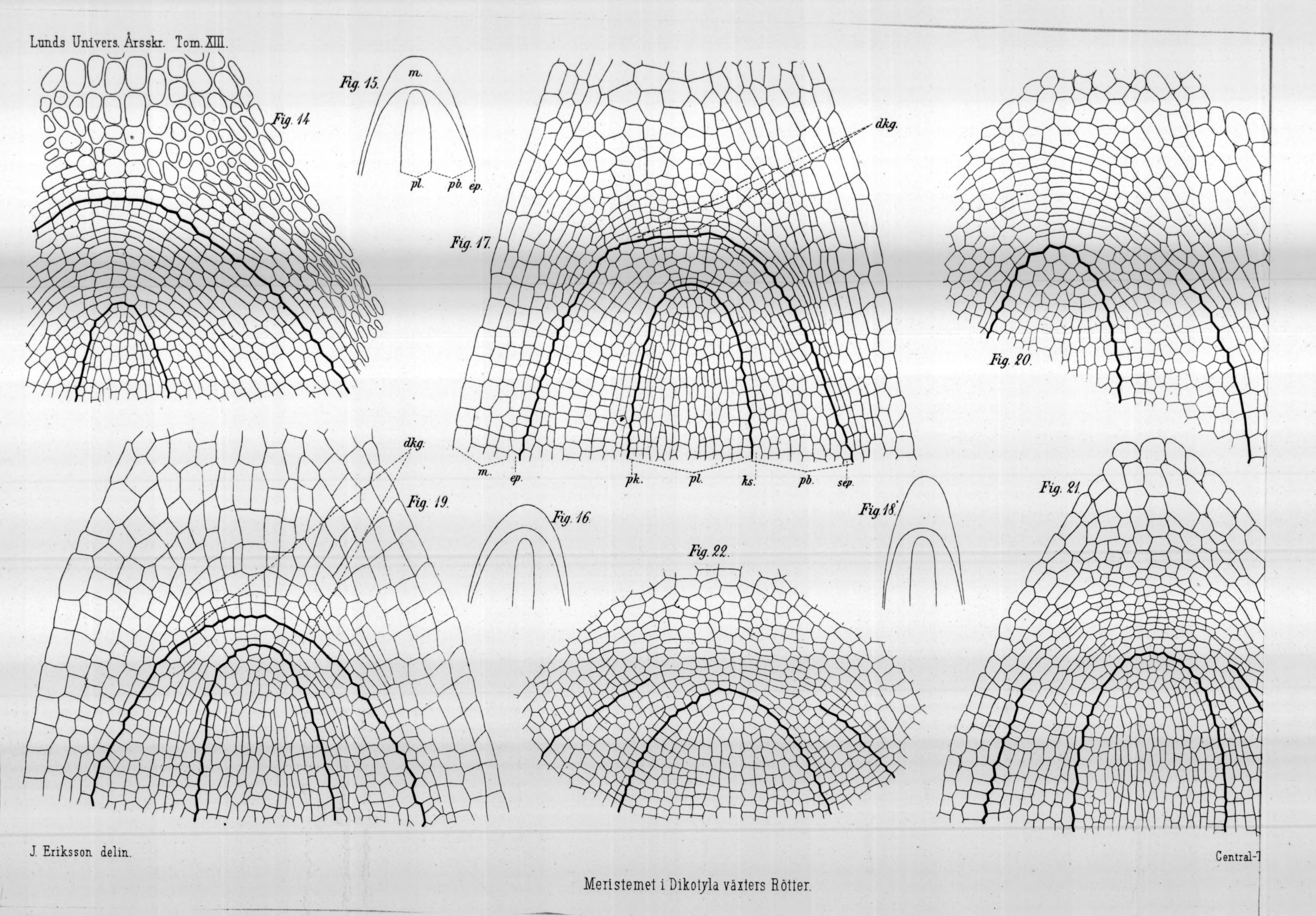
J. Eriksson delin.

Central.

Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

Central-Tryckeriet Stockh.

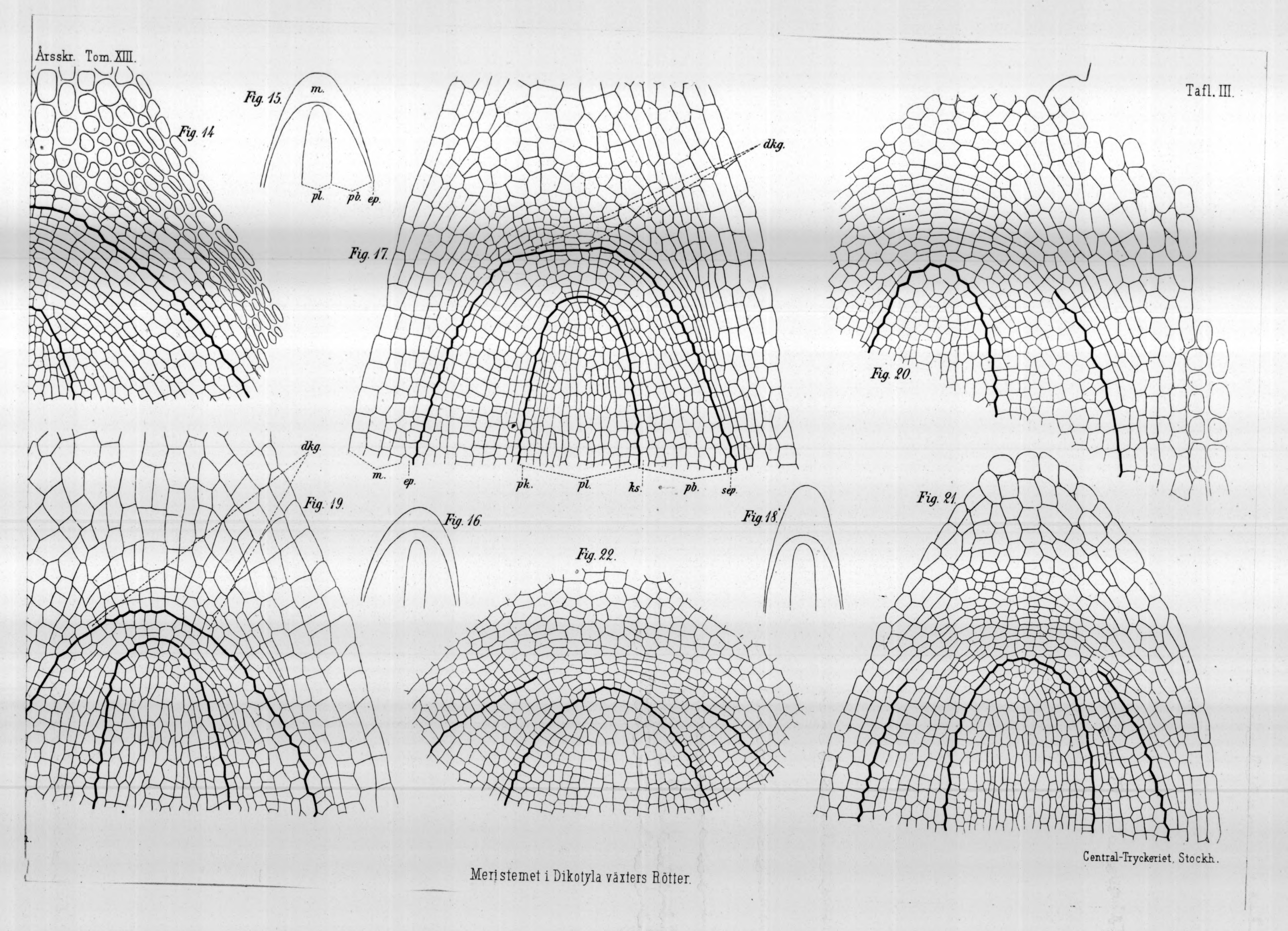
Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

J. Eriksson delin.

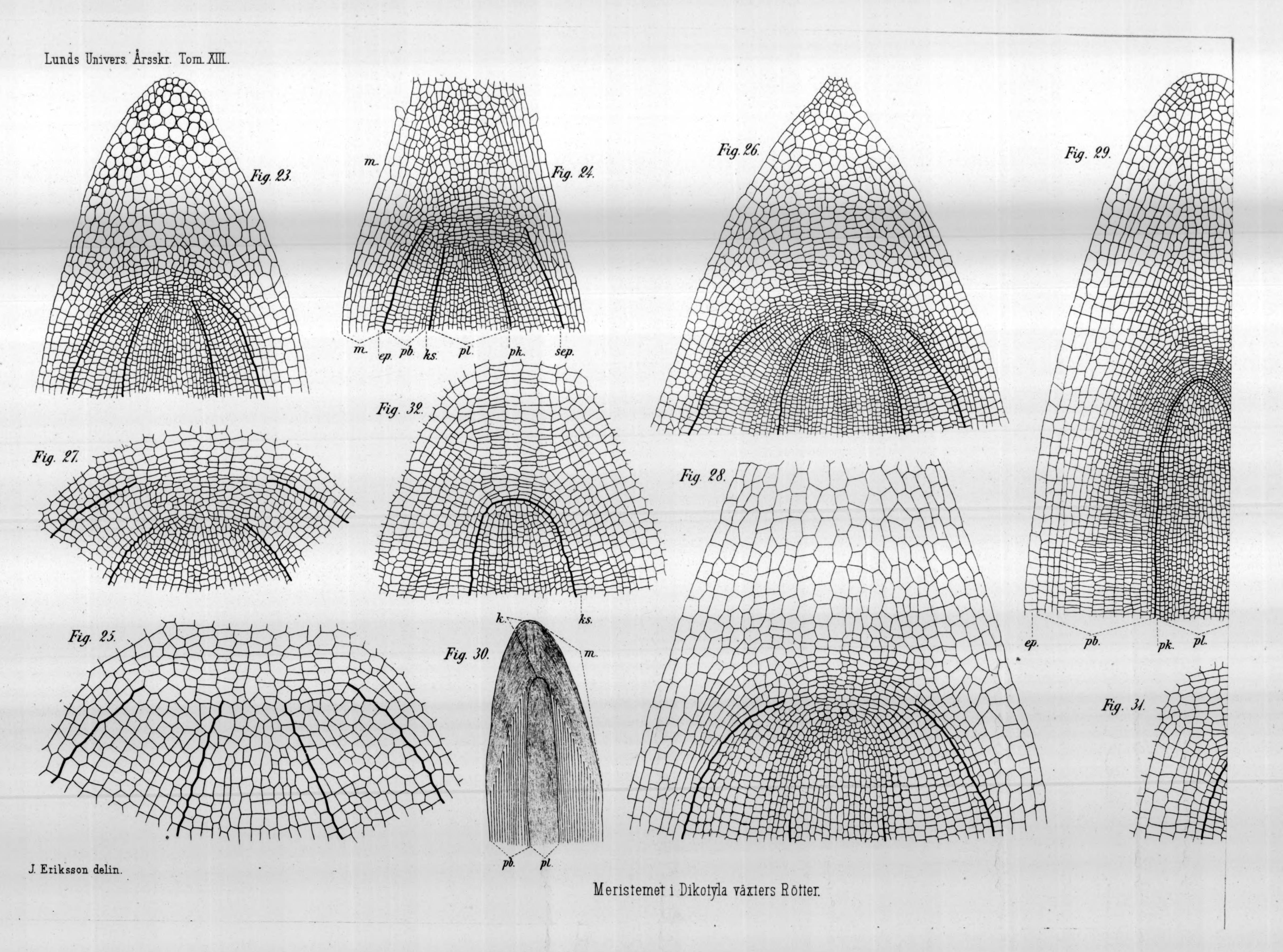
Central-T

Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

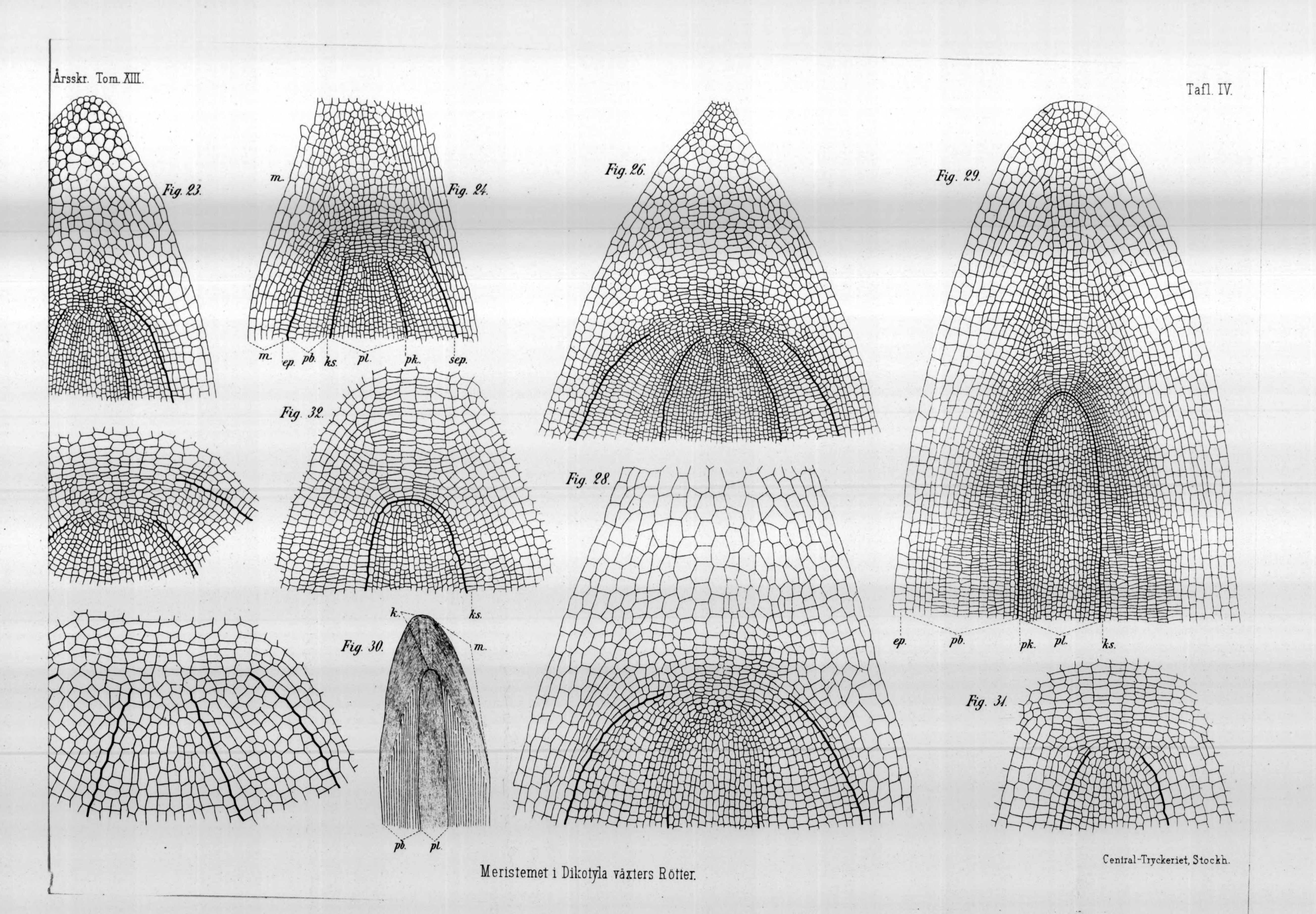
Central-Tryckeriet, Stockh.

Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

J. Eriksson delin.

Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

Meristemet i Dikotyla växters Rötter.

Central-Tryckeriet, Stockh.

Om Amidosulfonsyra [1])

af

EMIL BERGLUND.

Tillvaron af en amidosulfonsyra eller sulfaminsyra kunde utan tvifvel på förhand anses afgjord. Så mycket anmärkningsvärdare kunde det då förefalla, att denna syra ända hittills varit obekant, särdeles som man från gammalt egt ganska fullständiga underrättelser om en mångfald andra och påtagligen med amidosulfonsyran närslägtade svafvelqväfvesyror. Sannolikt är det emellertid just den stora mångfalden af dessa senare, som förhindrat upptäckten af den förra. Det saknas dock i den kemiska litteraturen icke antydningar, om ock understundom dunkla, som visa, att man varit amidosulfonsyran på spåren, och det kan till och med anses säkert, att, såsom ur det följande skall framgå, syran och dess salter ofta varit framställda fastän alltid i oren form eller med andra ord under sådana förhållanden, att dess karakteristiska egenskaper icke kunnat framträda. Vi skola i största korthet anföra hvad som i den kemiska litteraturen kan anses stå i något närmare sammanhang med den ifrågavarande syran. Det torde för detta ändamål vara lämpligt att förutskicka några ord om dess framställningssätt.

Jag har i en föregående afhandling [2]) utförligt beskrifvit en syra med formeln $\begin{matrix}H.O.SO^2\\H.O.SO^2\end{matrix}NH$, som jag betecknat med namnet Imidosulfonsyra. Samma syra befanns ingå i några från gammalt kända ämnen framställda af olika kemister på olika vägar, fastän de uppgifna formlerna för dessa ämnen i följd af felaktigheter, som i den nämda afhandlingen närmare beröras, icke låta hänföra sig till formeln för imido-

---

[1]) Med afseende på syrans benämning kunde det möjligen synas, som borde det redan ofta brukade namnet sulfaminsyra föredragas. Namnet amidosulfonsyra är emellertid en gifven konseqvens ur benämningen på en annan syra: imidosulfonsyran ($H^2.O^2.(SO^2)^2NH$), för hvilken jag icke kunnat finna något lämpligare beteckningssätt. För öfrigt hindrar naturligtvis ingenting, att namnen amidosulfonsyra och sulfaminsyra användas vid sidan af hvarandra.

[2]) Om Imidosulfonsyra, Lunds Univ. Årsskr. T. XII.

sulfonsyran. Det är just ur denna syra som amidosulfonsyran blifvit framställd. I den citerade afhandlingen anföres såsom en af de karakteristiska egenheterna hos de s. k. neutrala imidosulfonaterna, att de vid kokning i vattenlösning och lättast under tillsats af någon fri syra sönderdelas så, att imidosulfonatets qväfve öfverföres till ammoniak och dess svafvel till svafvelsyra enligt reaktionsformeln: $\overset{I}{R}^2.O^2.(SO^2)^2NH + 2H^2O = \overset{I}{R}^2.O^2.SO^2 + H^4N.O.SO^2O.H$. Man skulle med fullt skäl kunna förutsätta, att denna reaktion egentligen försigginge i tvenne skilda stadier: $\overset{I}{R}^2.O^2.(SO^2)^2NH + H^2O = \overset{I}{R}.O.SO^2NH^2 + \overset{I}{R}.O.SO^2.O.H$ och $\overset{I}{R}.O.SO^2NH^2 + H^2O = \overset{I}{R}.O.SO.^2O.H^4N$, det vill med andra ord säga, att imidosulfonsyran i första hand öfverginge till amidosulfonsyra eller sulfaminsyra. Att ett sådant stadium i reaktionen verkligen kan förefinnas är just hvad jag nu lyckats visa, och jag har till och med endast på den här antydda vägen kunnat framställa amidosulfonsyran.

Ur det ofvan sagda följer, att antydningar om en amidosulfonsyra i första hand äro att söka hos de kemister, som sysselsatt sig med utredandet af imidosulfonsyran. Vi vända oss då först till Rose. För hans åsigter och arbeten rörande hithörande frågor, har jag i den ofvan citerade afhandlingen utförligt redogjort; för tillfället fästa vi uteslutande afseende vid hans antagande af en viss såsom sjelfständig ansedd kemisk förening, hvilken han gifvit namnet "das zerfliessliche Salz". Denna kropp uppkommer derigenom, att Parasulfatammon eller med andra ord det ämne, hvilket jag betecknat såsom ammoniumimidosulfonat, under någon längre tid får vara i beröring med vatten. Jag har redan förut såsom min förmodan uttalat, att "das zerfliessliche Salz" icke kan såsom någon sielfständig kemisk förening anses, och denna min förmodan har genom bekantskapen med amidosulfonsyran blifvit till fullo styrkt. Om nemligen genom inverkan af vatten på ammoniumimidosulfonat någon ny kemisk förening skulle uppkomma, så kan denna nya kemiska förening icke vara vara någon annan än ammoniumamidosulfonat uppkommet enligt reaktionsformeln: $Am^2.O^2.(SO^2)^2NH + H^2O = Am.O.SO^2NH^2 + Am.O.SO^2.O.H$. Rose anför såsom särskildt karakteristiskt för "das zerfliessliche Salz" att detsamma genast, till och med vid användande af strontiumsalt ger reaktion på svafvelsyra. Denna reaktion måste naturligtvis härröra antingen från ursprungligen förhandenvarande svafvelsyra eller från ett ämne, som i beröring med vatten och strontiumsalt ytterst lätt öfvergår dertill, men detta senare är bland svafvelqväfvesyror allraminst händelsen med amidosulfonsyran, hvilken är den ojemförligt beständigaste. Då reaktionen icke heller kan tillskrifvas en förorening af oförändradt imidosulfonat, ty också detta vore alltför beständigt, så återstår såsom dess enda förklaring antagandet af svafvelsyra såsom be-

ståndsdel i "das zerfliessliche Salz". Ett annat stöd för samma antagande ligger för öfrigt i den egenskap hos ifrågavarande ämne, som gifvit anledning till dess namn, "das *zerfliessliche* Salz". De deliqvescenta egenskaperna kunna nemligen härröra hvarken från amido- eller imidosulfonat, ty dessa båda kroppar bibehålla sig i luften oförändrade, men deremot alltförväl från svafvelsyra eller surt sulfat. Det torde sålunda kunna anses tillfullo bevisadt, att Roses "zerfliessliches Salz" icke är någon sjelfständig kemisk förening, då dess uppgifna mest karakteristiska reaktion härrör från inblandad svafvelsyra eller sulfat, men det måste dock, ur hvad som ofvan blifvit anfördt, alltid qvarstå såsom möjligt eller måhända till och med sannolikt, att detta ämne innehållit större eller mindre mängder amidosulfonat, fastän i sådant fall amidosyrans egenskaper helt och hållet varit fördolda af svafvelsyrans. Att slutligen "das zerfliessliche Salz" innehållit ännu en tredje kropp nemligen oförändradt ammoniumimidosulfonat framgår ur den af Rose i detalj beskrifna framställningsmetoden [1]) såsom i hög grad sannolikt.

Såsom en fortsättning af Roses arbeten kunna Woronins [2]) i senare tid utförda undersökningar om ammoniaks inverkan på svafvelsyreanhydrid anses. De äro för tillfället så till vida af alldeles särskildt intresse, som Woronin bestämdt påstår den af honom och således äfven den af Rose erhållna produkten vara ammoniumsaltet af sulfaminsyran just samma syra, som här betecknas med namnet amidosulfonsyra. Jag har redan förut [3]) haft tillfälle att yttra min åsgt om det mer eller mindre berättigade i detta Woronins påstående; det torde dock vara skäl att ännu en gång skärskåda frågan med tillhjelp af den något vidgade erfarenhet, som numera står till buds, särdeles som de kemiska handböckerna och de större läroböckerna efter Woronins föredöme obetingadt framhålla syran i den här ifrågavarande kroppen såsom den verkliga sulfaminsyran.

Genom inverkan af ammoniak på svafvelsyreanhydrid har Woronin erhållit en produkt, hvars sammansättning han funnit ungefärligen kunna uttryckas med empiriska formeln $2H^3N,SO^3$ och hvilken han i enlighet härmed uppfattar såsom "sulfaminsyrad ammoniumoxid". Löses kroppen i vatten, så sönderdelas det neutrala saltet,

---

[1]) Pogg. Ann. B. 49 s. 183.

[2]) Jag har gjort mångfaldiga försök att erhålla Woronins originalafhandling men utan resultat. Slutligen har jag fått upplysning om att afhandlingen är affattad på ryska språket. Under sådana förhållanden har jag måst nöja mig med de referat, som finnas att tillgå i repert. de Chim., pure 2, s. 452, Zeitschrift f. Chem. 1861, s. 54, Jahresbericht 1860 s. 80 samt i Wurtz Dictionnaire de Ch. och Liebigs Handwörterb.

[3]) Om Imidosulfonsyra s. 7 o. följ.

och man erhåller kristaller af "sur sulfaminsyrad ammoniumoxid". En ammoniakalisk lösning af ämnet ger med bariumklorid en hvit fällning, som uppgifves i hufvudsak vara "basisk sulfaminsyrad baryt" (formel uppgifves icke). Ur detta basiska salt kan genom behandling med svafvelsyra ett kristalliserande neutralt bariumsalt framställas, och detta i sin ordning ger vid behandling med kaliumsulfat upphof åt ett i små, glänsande kristaller anskjutande kaliumsalt. Numera kan man utan svårighet visa, att de här för amidosulfonsyran uppgifna karakteristiska reaktionerna äfvensom de af densamma enligt uppgift framställda salterna alldeles icke tillhöra denna syra utan imidosulfonsyran. — Enligt Woronin skulle en ammoniakalisk lösning af ammoniumamidosulfonat med bariumklorid gifva upphof åt en hvit fällning, och ensamt denna uppgift skulle kunna vara tillräcklig för att visa Woronins misstag; ty såsom jag numera med visshet känner, kan den verkliga amidosulfonsyran sägas karakteriserad just af raka motsatsen: hon ger *icke* under ofvan antydda förhållanden fällning med bariumklorid, en egenskap, som för öfrigt med kännedom om svafvelqväfvesyrornas allmänna förhållande skulle kunna förutsättas. Deremot är den af Woronin uppgifna reaktionen ganska karakteristisk för imidosulfonsyran och kan till och med här, hvarest möjligheten af "azoxysyrornas" närvaro (man utgår ju från H^3N och SO^3) är utesluten, säges vara fullkomligt karakteristisk. Också visa alla omständigheter, att de af Woronin ur den hvita fällningen framställda neutrala barium- och kaliumsalterna varit imidosulfonater. Så t. ex. framgår ur den knapphändiga redogörelsen för dessa kroppars egenskaper, att de varit svårlösliga i vatten, och detta är just fallet med barium- och kaliumimidosulfonat, då deremot amidosulfonaterna af samma positiva radikaler äro mycket lättlösliga. Den ofvannämda "sura sulfaminsyrade ammoniumoxiden", hvilken för öfrigt uppkommer i "*riklig mängd*", är alldeles påtagligen såväl i anseende till sammansättning som egenskaper ammoniumimidosulfonat. Det torde icke vara af nöden att framhålla ännu flera skäl ur Woronins egen afhandling (fastän sådana visserligen finnas) mot hans uppfattning af de här ifrågavarande kropparna såsom salter af amidosulfonsyran. Med afseende på förenligheten af Woronins analyser med de här framhållna åsigterna måste jag hänvisa till afh. "Om Imidosulfonsyra" sid. 7 och 21.

För att emellertid fullt uttömmande behandla ämnet återstår oss ännu till besvarande den frågan: kan icke den af Woronin ursprungligast erhållna produkten dock hafva innehållit ammoniumamidosulfonat, om ock hufvudmassan bevisligen varit imidosulfonat eller allmännare taladt: kan icke vid inverkan af ammoniak på svafvelsyreanhydrid äfven amidosulfonsyra bildas. Man torde kunna under vissa förbehåll besvara denna fråga jakande. Sedan jag lärt känna amidosulfonsyran och sättet att

skilja densamma från imidosulfonsyran, har jag flerfaldiga gånger utfört försöket att låta ammoniak påverka dels svafvelsyreanhydrid, dels klorsvafvelsyra ($H.O.SO^2Cl$) och har förutom de naturligen uppkommande biprodukterna till resultat alltid erhållit imidosulfonat men antingen ensamt eller vid sidan af större eller mindre mängder amidosulfonat. Detta senare ämne uppkommer i största mängd vid användande af svafvelsyreanhydrid och, såsom man kunde vänta, vid anlitande af ammoniak i största möjliga öfverskott. Men icke desto mindre har under alla förhållanden hufvudmassan af uppkommet svafvelqväfvesalt varit imidosulfonat; ofta har, som nämdt, amidosulfonatets närvaro icke kunnat påvisas. Detsamma framgår ock med full bestämdhet ur mina föregångares arbeten, fastän imidosulfonsyran i allmänhet blifvit ansedd vara amidosulfonsyra. Särskildt bevisande i detta afseende anser jag Jaquelins undersökningar vara. De äro påtagligen utförda med den allra största omsorg och skilja sig eljest från de af Rose och Woronin utförda deri, att den vid ammoniakens inverkan på svafvelsyreanhydriden i första hand erhållna pulverformiga produkten under fortfarande inledande af ammoniak blifvit upphettad till smältning. På sådant sätt har Jaquelin erhållit en produkt, som *direkte* visat sig så till egenskaper som och i det närmaste till sammansättning vara öfverensstämmande med den kropp, hvilken jag betecknat med namnet ammoniumimidosulfonat. Emellertid kan det icke nekas att analyserna möjligen antyda en ringa inblandning af amidosulfonat. Jaquelin fann: H^3N 25,36 %; SO^3 77,22 %. Ammoniumimidosulfonat fordrar: H^3N 24,17 %; SO^3 75,83 %, då amidosulfonatets beräknade sammansättning är: H^3N 29,83 %; SO^3 70,17 %. Efter behandling med vatten och frivillig afdunstning visade sig kroppen kunna utan sönderdelning kristallisera. Af dessa Jaquelins undersökningar framgår otvifvelaktigt icke allenast, att, såsom ock mina egna försök visa, vid ammoniakens inverkan på svafvelsyreanhydriden icke i hufvudsak bildas amidosulfonsyra utan ock positivt, att den kropp, som bildas, så godt som uteslutande är ammoniumimidosulfonat [1]. Med afseende på den sannolika orsaken till de skenbart så olika resultaten af Jaquelins undersökningar å ena sidan samt Roses och Woronins å andra se: Om Imidosulfonsyra sid. 7 och följ. Den formel, som der uppgifves såsom sannolik för den af ammoniak och svafvelsyreanhydrid direkte och under vanliga förhållanden (utan upphettning) erhållna produkten $\left(\begin{matrix}H^4N.O.SO^2 \\ H^4N.O.SO^2\end{matrix}NNH^4\right)$ måste jag ännu anse såsom i hufvudsak berättigad.

---

[1]) Jaquelin benämner den af honom erhållna produkten "sulfamid" och yttrar icke ens en förmodan med afseende på dess konstitution. Hans undersökningar äro utförda redan på 1830-talet.

På grund af ofvanstående framställning torde vi sålunda kunna anse Woronins misstag fullt bevisadt: han har påtagligen hållit imidosulfonsyran för att vara amidosulfonsyra. Ty till och med den ursprungliga produkten har i bästa fall kunnat innehålla amidosulfonat endast i mindre mängd, och de hittills nämda derivaten deraf hafva varit rena imidosulfonater. Emellertid förtjenar här att anföras en omständighet, som visar, att Woronin dock haft amidosulfonat för händer, om han också icke klart insett det såsom sådant. Sedan nemligen de ofvanstående såsom neutralt kalium- och bariumsalt af sulfaminsyra oriktigt betecknade ämnena blifvit beskrifna, omnämner ett af referaten (i Wurtz' dictionnaire), hurusom Woronin genom att behandla det ursprungliga ammoniumsaltets vattenlösning med en afpassad mängd bariumhydrat erhållit ett lättlösligt kristalliserande bariumsalt. Saken nämnes mera i förbigående, och Wurtz inflickar i referatet ett fullkomligt befogadt: "le même?" Antagligen lemnar Woronin i sin originalafhandling läsaren i okunnighet om det lättlösliga saltets natur. Detta har emellertid utan ringaste tvifvel varit det verkliga bariumamidosulfonatet. Denna omständighet kan dock icke sägas innebära något afgörande bevis för att den ursprungliga produkten innehållit ens spår af amidosulfonsyra. Ty sedan densamma blifvit löst i vatten och behandlad med bariumhydrat affiltreras "det uppkomna bariumsulfatet", och dettas närvaro är en otvifvelaktig antydan om att vid behandlingen med vatten imidosulfonsyran undergått sönderdelning.

Vi vända oss nu till Fremy. Han har, som bekant, framställt svafvelqväfvesyrorna genom inverkan af svafvelsyrlighet på en alkalisk lösning af kaliumnitrit, sålunda på en helt annan väg än Rose och hans efterföljare. Icke dess mindre har han erhållit samma produkter som Rose så till vida som jag förut [1]) visat, att den förres "sulfamidate de potasse" (Claus' disulfammonsyrade kali) och den senares sulfatammon innehålla samma syra: "sulfamidate de potasse" är nemligen efter mitt beteckningssätt kaliumimidosulfonat, då sulfatammon är ammoniumimidosulfonat. Såsom en af egenheterna hos det nämda saltet anför Fremy, att det sönderdelas vid kokning med vatten, särdeles lätt under tillsats af fri syra, och att vid denna sönderdelning svaflet i svafvelqväfvesyran slutligen fullständigt öfverföres till svafvelsyra; men, och det är detta som här är af intresse, han yttrar i förbigående den förmodan, att svafvelsyrebildningen icke genast fullständigt försiggår, utan att först en ny svafvelqväfvesyra bildas. Hvilka de särskilda skälen för denna förmodan äro omnämner han alldeles icke. För Fremy var svafvelqväfvesyrornas konstitution i allmänhet fullkomligt oklar: han gör icke försök att uppställa konstitutionsformler för

---

[1]) Om Imidosulfonsyra sid. 17.

ens de enklast sammansatta af de då bekanta. Men med kännedom derom, att "sulfamidate de potasse" är kaliumimidosulfonat finner man lätt, att den af Fremy förmodade svafvelqväfvesyran icke varit någon annan än just amidosulfonsyran, fastän han aldrig lyckades framställa densamma.

För fullständighetens skull kan det förtjena anmärkas, att också Mendelejeff afgifvit yttrande i fråga om amidosulfonsyran [1]. På rent spekulativ väg har han nämligen kommit till den åsigten, att de tre af Fremy och Claus antagna och beskrifna s. k. sulfammonsyrorna skulle vara sammansatta enligt formlerna: $N(SO^3K)^3$; $NH(SO^3K)^2$ $NH^2(SO^3K)$. Berättigade äro de båda första formlerna, såsom jag förut i detalj visat, men det behöfver väl knappast nämnas, att den sistnämda är utan tillämpning på någon bland Fremys—Claus' svafvelqväfvesyror.

Den enda, så vidt jag känner, återstående underrättelsen om amidosulfonsyran härrör från Dumas och Péligot. I sin afhandling om methylalkoholen och dess derivat [2] beskrifva dessa kemister under namnet "sulfamethylane" en kropp uppkommen genom inverkan af ammoniak på metylsulfat. Kroppen är ytterst lättlöslig i vatten men kan dock kristallisera. I följd af sina deliqvescenta egenskaper har han *icke kunnat analyseras.* Icke desto mindre upptages han utan alla förbehåll i flertalet af de större kemiska läroböckerna och handböckerna såsom metyletern af amidosulfonsyran. Det enda stödet för en sådan åsigt är naturligtvis, då analyser och karakteristiska reaktioner saknas, hemtadt från tillvaron af analoga bildningssätt för andra aminsyror. Det bevis för den nämda åsigten, som häruti kan innefattas, är emellertid allt annat än otvetydigt. Ty lika väl som man känner t. ex. reaktionen $Me.O.C^2O.^2O.Me + H^3N = Me.O.C^2O^.H^2N + Me.O.H$, lika väl känner man reaktionen $Me.O.C^2O^2.O.Me + 2H^3N = H^2NC^2O^2H^2N + 2(Me.O.H)$. Hvarför skulle då icke i förevarande fall lika gerna sulfurylamid som metylamidosulfonat kunna bildas? Vidare, om reaktionen nu verkligen medförde bildningen af sulfonsyra, hvarför kunde den icke försiggå efter formeln: $2(Me.O.SO^2.O.Me) + H^3N = Me^2.O^2.(SO^2)^2NH + 2(Me.O.H)$ d. v. s. kunde icke imidosulfonsyra uppkomma? Särskildt sannolik kunde denna förmodan synas med kännedom derom, att reaktionen mellan svafvelsyreanhydrid och ammoniak hufvudsakligen försiggår enl. eqvationen $2SO^3 + 3H^3N = (H^4N)^2.O^2.(SO^2)^2NH$. Då dessutom, såsom af det följande skall framgå, ännu flera möjligheter till en från den allmänt antagna afvikande förklaring öfver reaktionens förlopp föreligga, så finner man lätt, att man med ledning af endast hittills kända fakta ingenting med visshet

---

[1]) Berl. Ber. 3. sid. 872.
[2]) Ann. d. Chim. et d. Phys. p. 158 sid. 13.

vet om den ifrågavarande kroppens sammansättning. Då saken egde en viss vigt särskildt i och för det fullständiga utredandet af amidosulfonsyrans bildningssätt, har jag trott skäligt att i denna del återupptaga Dumas' och Péligots undersökningar.

Hvad först beträffar sjelfva metylsulfatet, så mötte det till en början svårigheter att erhålla detsamma i någon större mängd. Dumas' och Péligots uppgifter om dess framställningssätt äro visserligen riktiga men icke fullständiga. Sålunda erhålles väl sulfatet genom destillation af 1 del metylalkohol blandad med 8—10 delar konc. svafvelsyra, men det är icke nog, att destillationen försiggår "långsamt" och är "jemt underhållen": han måste företagas med den allra största försigtighet. Sker upphettningen öfver öppen eld eller på sandbad, så inträder, äfven om destillationen försiggår än så långsamt, ofelbart förkolning, och utbytet af metylsulfat är ytterligt ringa. Endast med anlitande af destillation i luftförtunnadt rum vid upphettning i oljebad har det lyckats mig erhålla en tillräcklig mängd preparat för undersökning. Oljebadets temperatur bör icke öfverstiga 195°. Till förekommande af stötning under kokningen inläggas några bitar platina i destillationskärlet. Destillatet utgöres af en tung olja och en tunn, vattenaktig vätska. Oljan — metylsulfatet — aftvättas med vatten, torkas med kalciumklorid och omdestilleras öfver kalciumoxid. Kokpunkten befans vara 184°—185° vid 750$^{m.m.}$ barom. och således öfverensstämmande med den af Dumas och Péligot uppgifna (188° vid 761$^{m.m.}$ barom).

För att erhålla "sulfametylane" lät jag icke ammoniaken direkte påverka metylsulfatet, ty i sådant fall blir naturligtvis inverkan, såsom ock Dumas och Péligot uppgifva, mycket ofullständig; jag löste först sulfatet i omkr. 3 delar eter, upptog lösningen på en kolf och tillförde så den förut torkade ammoniakgasen. Vätskan grumlade sig snart, och efterhand afskiljdes tunna fjällika kristaller af ett i eter mycket svårlösligt ämne. Reaktionen försiggår lugnt, om det använda metylsulfatets mängd icke varit alltför stor; man använder lämpligast högst 15—20 gram. Temperaturhöjningen är obetydlig, särdeles på grund af eterns afdunstning. De här förhandenvarande omständigheterna — låg temperatur och frånvaron af vatten — synas mig hafva varit synnerligen lämpliga för amidosulfonsyrans uppkomst, förutsatt att hon eljest på denna väg skulle kunna bildas. Den erhållna produkten var "sulfametylane", så vidt man kan dömma af Dumas' och Péligots knapphändiga beskrifning. Utsatt för luftens påverkan visade han sig vara i hög grad deliqvescent. — För att isolera möjligen förhandenvarande amidosulfonsyra löstes ämnet i vatten och underkastades kokning med öfverskjutande bariumhydrat, hvarvid en stor mängd ammoniakaliska gaser utvecklades. Efter långvarig kokning aflägsnades öfverskjutande barium med kolsyra. I filtratet kunde icke upptäckas spår af något svafvelqväfve-

syradt salt men väl stora mängder af bariummetylsulfat. Användes kalium- i stället för bariumhydrat uppkom och afskiljdes under kokningen stora mängder kaliumsulfat, men förhandenvaron af någon svafvelqväfvesyra kunde icke påvisas. Dessa förhållanden, särskildt utvecklingen af ammoniakaliska gaser, bragte mig på den tanken, att vid ammoniakens inverkan på metylsulfatet helt enkelt en addition försiggår, hufvudsakligen enligt formeln $Me.O.SO^2.O.Me + H^3N = H^3MeN.O.SO^2.O.Me$. Beviset för riktigheten af denna förmodan uteblef icke heller då vid undersökningen af de gaser, som uppkommo vid "sulfametylanes" kokning med kaliumhydrat, dessa befunnos till dels bestå af metylamin. Närvaron af denna senare kropp ådagalades dels genom vattenlösningens förmåga att lösa aluminiumhydrat, dels genom gasens egenhet att brinna med starkt gul låga; dessutom har jag framställt en deliqvescent klorid och ett ytterst lättlösligt icke kristalliserande sulfat genom vattenlösningens neutralisering med resp. klorvätesyra och svafvelsyra, lösningens afdunstning till torrhet och återstodens extraktion med absolut alkohol. Utom metylamin uppkom vid den ursprungliga produktens kokning med alkalihydrat också ganska betydliga mängder ammoniak. Dess förekomst i förevarande fall är lätt förklarlig. Utan tvifvel försiggår vid sidan af reaktionen $H^3N + Me.O.SO^2.O.Me = MeH^3N.O.SO^2.O.Me$ två andra reaktioner $2H^3N + 2(Me.O.SO^2.O.Me) = Me^2H^2N.O.SO^2.O.Me + H^4N.O.SO^2.O.Me$ och $3H^3N + 3(Me.O.SO^2.O.Me) = Me^3HN.O.SO^2.O.Me + 2(H^4N.O.SO^2.O.Me)$.

För att kunna afgöra till hvilken utsträckning de nu nämda reaktionerna försiggå löste jag 1,406 gr. metylsulfat i tre delar eter och påverkade med torr ammoniakgas. Den erhållna produkten upphettades under flera timmar i luftbad till 35° för aflägsnande af etern och möjligen öfverskjutande ammoniak. Återstoden kokades härefter med kaliumhydrat och de bortgående ammoniakaliska gaserna upptogos i titrerad oxalsyra. För deras neutralisation åtgingo 11,9 cc. af syran, då det enligt beräkning fordrats 15,5 cc under den förutsättning, att allt metylsulfat vid ammoniakens påverkan öfvergått till de ofvannämda additionsprodukterna. Skillnaden emellan den beräknade och funna mängden ammoniak och ammoniakderivat är i betraktande af omständigheterna icke att anse såsom särdeles betydlig och kan för öfrigt förklaras utan det antagandet, att reaktionen mellan metylsulfatet och ammoniaken förlöper i någon väsendtligen annan riktning än den ofvan nämda. Särskildt vill jag framhålla möjligheten af di- och trimetylamins närvaro; sannolikt förgasas dessa ämnen endast med en viss svårighet ur en vattenlösning. Kanske har också ammoniakens inverkan varit ofullständig (reaktionen försiggick för de små qvantiteternas skull mycket trögt). Kanske har ock någon del metylsulfat bortgått med eterångorna.

Då det emellertid enligt försöket ännu så att säga kunde finnas plats för en annan reaktion än de nämda, sökte jag komma densamma på spåren. Jag framställde en större mängd "sulfametylane" (ur närmare 20 gr. metylsulfat) och underkastade densamma efter eterns afdunstning en flera timmars kokning med bariumhydrat. Min afsigt var naturligtvis att förvandla de förhandenvarande sammansatta eterarterna och etersyrorna till oorganiska salter. Ammoniakaliska gaser utvecklades som vanligt, men eljest visade sig ingen synnerlig inverkan; endast en obetydlig mängd bariumsulfat afskiljdes (en del af bariummetylsulfatet sönderdelades). Det öfverskjutande barium utfälldes nu med kolsyra och filtratet afdunstades till torrhet. Återstoden visade sig helt och hållet löslig i alkohol och kunde således icke innehålla bariumamidosulfonat. Ur spritlösningen aflägsnades barium genom tillsats af en öfverskjutande alkoholisk lösning af kaliumhydrat och filtratet underkastades på nytt kokning. Kaliumhydratet verkade betydligt kraftigare, ty under kokningen afskiljdes efter hand stora mängder kaliumsulfat i följd af det metyletersvafvelsyrade saltets sönderdelning. Lösningen afhälldes nu från kaliumsulfatet (hvilket för öfrigt visade sig icke innehålla spår af amidosulfonsyra), alkoholen afdunstades och ersattes med vatten, hvarefter den alkaliska lösningen neutraliserades med svafvelsyra. Genom upprepade afdunstningar och utkristalliseringar aflägsnades större delen af kaliumsulfatet, återstoden af lösningen bragtes till torrhet och behandlades med alkohol. Det olösliga befans uteslutande bestå af kaliumsulfat. Det i alkoholen lösta (1,500 gr. omkr.) var deliqvescent och gaf vid förnyad kokning med alkoholisk lösning af kaliumhydrat sulfat en antydan, att det ännu innehöll oförändradt kaliummetylsulfat. En kaliumbestämning angaf detta senare ämnes mängd att vara omkr. 40 proc. af det hela. Om naturen af den kropp, som dessutom förefans, kunde jag föga utröna dels i anseende till dess ringa mängd, dels i anseende till svårigheten eller omöjligheten att under sådana förhållanden framställa densamma i ren form. Att det för öfrigt var endast en biprodukt framgår tydligt just af dess ringa qvantitet. Vid upphettning afgaf han brännbara, ögonen starkt angripande gaser och gaf hvarken vid påverkan af klor eller salpetersyrlighet amidosulfonsyrans reaktion.

Under den utan tvifvel berättigade förutsättning, att inga af de ursprungligen i "sulfametylane" förekommande ämnen vid kokning med alkalihydrat undergått någon genomgripande förändring, framgår såsom resultat af detta försök, att, såsom ock ur det föregående synes, reaktionen mellan metylsulfat och ammoniak hufvudsakligen medför bildningen af metyletersvafvelsyradt salt. Hufvudfrågan för tillfället: huruvida vid den nämda reaktionen amidosulfonsyra uppkommer, kan härefter i hvarje fall anses med bestämdhet besvarad: amidosulfonsyran uppkommer icke. Hade mot-

satsen inträffat, skulle det ursprungliga metylamidosulfonatet vid den ihållande kokningen med alkoholiskt kaliumhydrat efter all sannolikhet åtminstone delvis öfvergått till kaliumsalt, hvilket varit lätt att iakttaga på grund af dess ganska karakteristiska reaktioner (se sid. 0). Eljest skulle man dock kunnat påvisa amidosulfonsyrans närvaro i den ringa oangripna återstoden. Amidosulfonsyran sönderdelas icke vid kokning med kaliumhydrat. Såsom ännu ett skäl för att "sulfametylane" hufvudsakligen består af metyletersvafvelsyradt salt eller åtminstone icke af metylamidosulfonat kan anföras, att detsamma vid upphettning på vattenbad och redan vid ganska låg temperatur sönderdelas under bildning af ansenliga mängder sulfat och svafvelsyra. Denna sönderdelning kan väl förutsättas hos ammoniummetylsulfat men öfverensstämmer alldeles icke med amidosulfonaternas natur.

Det kan förtjena särskildt anmärkas att jag äfvenledes, fastän förgäfves, sökt imidosulfonsyra bland "sulfametylanes" beståndsdelar. Huruvida små mängder sulfurylamid förekomma bland desamma kan jag deremot icke med säkerhet afgöra; jag känner icke den ifrågavarande kroppens reaktioner.

Dumas och Peligot framställde sulfametylane såsom det synes i allmänhet derigenom, att de påverkade metylsulfatet med vanlig vattenhaltig ammoniak. Reaktionen uppgifves vid användande af något större mängder metylsulfat försiggå med mycken, till och med explosionsartad, häftighet. Jag har också utfört detta försök, fastän möjligheten för amidosulfonsyrans bildning här påtagligen är mindre. Inverkan mellan de båda kropparna gick i början trögt men sedan allt hastigare under alltjemt stegrad temperatur. Till någon egentlig våldsamhet hann dock reaktionen aldrig, möjligen emedan den använda ammoniaken var för svag. Produkterna äro i hufvudsak desamma som i föregående fall, endast att en större mängd ammoniumsalt bildas. Sannolikt sönderdelas vid den höga temperaturen mot slutet af reaktionen en del metylsulfat enligt formeln: $Me.O.SO^2.O.Me + H^2O = H.O.SO^2.O.Me + Me.O.H$, hvarefter den uppkomna syran neutraliseras af ammoniaken. Metylsulfat sönderdelas med lätthet af kokande vatten.

I enlighet med ofvanstående framställning och med ledning af de öfriga reaktioner, som Dumas och Peligot uppgifvit såsom gällande för metylsulfatet, borde denna kropp snarare betraktas såsom metyletern af metyletersvafvelsyran än af svafvelsyran. De båda metylradikalerna äro påtagligen bundna med en i hög grad olika kraft och synas på det hela taget hafva en ganska olika funktion.

Det bör slutligen ock anmärkas, att den i det föregående omtalade reaktionen mellan metylsulfat och ammoniak icke är alldeles enstående. C. Lea [1]) har visat,

[1]) Jahresber. 1861.

att vid inverkan af ammoniak på metyl- och etylnitrat alldeles analoga additionsprodukter uppkomma. Sannolikt *kan* också en dylik reaktion försiggå mellan oxalsyreeter och ammoniak.

Ur hela den ofvanstående framställningen framgår, att amidosulfonsyran uppkommer med en alldeles gifven svårighet, och att hon särskildt icke är att, åtminstone i någon större mängd, erhålla på de vägar, der hon snarast borde väntas. Det följande skall visa, att hon också ur imidosulfonsyran bildas med en viss motsträfvighet. Detta förhållande är så mycket anmärkningsvärdare, som amidosulfonsyran en gång framställd visar en hög grad af beständighet och för öfrigt påtagligen är att anse såsom den mest normalt sammansatta bland svafvelqväfvesyrorna.

Det har ofvan blifvit i förbigående antydt, att amidosulfonsyran erhålles såsom en sönderdelningsprodukt af imidosulfonsyra. Då syran möjligen framdeles kan blifva föremål för ytterligare undersökningar, skall jag här utförligt beskrifva dess framställningsmethoder. Innan vi öfvergå dertill torde det emellertid vara lämpligt att omnämna den reaktion, hvarigenom man till och med qvantitativt kan åtskilja de båda sannolikt ofta förvexlade amido- och imidosulfonsyrorna.

De lösliga imidosulfonaterna kunna utan undantag sägas vara karakteriserade deraf, att de med bariumhydrat eller en ammoniakalisk lösning af ett bariumsalt gifva upphof åt en hvit, flockig fällning. Denna består alltid i hufvudsak af basiskt bariumimidosulfonat ($Ba.O^2.(SO^2)^2NBaN(SO^2)^2.O^2.Ba$) och i vissa fall af fullkomligt rent sådant. Fällningen är så godt som olöslig och deraf följer, att man förmedelst de nämde reagentierne kan fullständigt aflägsna imidosulfonsyran ur en lösning. Med afseende på amidosulfonsyran kunde en dylik reaktion i anseende till syrans byggnad knappast förutsättas. Också visar erfarenheten, att något i den här ifrågavarande bemärkelsen "basiskt" salt af densamma icke existerar. Då dessutom amidosulfonsyran sjelf jemte alla dess salter äro lättlösliga, så äger man särskildt i bariumhydrat ett godt medel att åtskilja de båda ifrågavarande syrorna utan att tillföra några för amidosulfonsyrans utvinnande menliga ämnen.

Amidosulfonsyran kan utan tvifvel framställas ur hvilket som helst af imidosulfonaterna, men endast i vissa fall kan syran eller ett salt af densamma utan alltför stora svårigheter erhållas isolerad. Framförallt måste vid framställningen de eldfasta alkalierna sorgfälligt uteslutas. Såsom utgångspunkt användes bäst ammo-

---

[1]) Om Imidosulfonsyra sid. 28.

nium- eller något af bariumimidosulfonaterna. Står det förra saltet till buds, så löses detsamma i vatten och uppvärmes lindrigt på vattenbad tills den i början neutrala eller svagt sura reaktionen blir starkt sur [1]. Då detta inträffar, tillföres under fortsatt upphettning efter hand bariumhydrat så, att reaktionen visserligen alltjemt förblir sur men med iakttagande deraf, att den frigjorda syran icke blir alltför öfverväldigande. När ett uttaget prof efter aflägsnande af möjligen i lösningen förhandenvarande svafvelsyra vid alkalisering med bariumhydrat icke längre ger en hvit, flockig fällning tillföres bariumhydrat i öfverskott, och alltsamman upphettas till kokning, hvarmed fortsättes tills all ammoniak blifvit utdrifven. Då frånfiltreras det afskilda bariumsulfatet, och kolsyra inledes i filtratet för att aflägsna öfverskjutande barium. Efter ännu en filtrering erhålles ur den på vattenbad starkt afdunstade vätskan vackra sidenglänsande kristallnålar af bariumamidosulfonat.

Då emellertid ammoniumsaltet för att kunna användas med någon fördel i ifrågagavarande fall förutsätter svafvelsyreanhydrid eller klorsvafvelsyra, utgår man lämpligare från något af bariumimidosulfonaterna. Framställningen af dessa senare är visserligen omnämd i den ofta citerade afhandlingen om Imidosulfonsyran, men åtskilliga detaljer och omändringar af methoderna torde dock vara af nöden att här tillägga. — Det i detta fall i och för bariumimidosulfonatets erhållande lämpligaste ämnet — kaliumimidosulfonat — framställes bäst enligt en modifikation af Fremys method. En afvägd mängd kaliumkarbonat löses i vatten. I trefjerdedelar af lösningen inledes svafvelsyrlighet i öfverskott, och till den så erhållna lösningen af surt

---

[1]) Reaktionen förlöper naturligtvis i första hand enligt formeln $Am^2.O^2.(SO^2)^2NH + H^2O = Am.O.SO^2NH^2 + Am.O.SO^2.O.H$. Vid användande af för långt drifven upphettning eller vid närvaro af för mycket fri syra kan emellertid reaktionen samtidigt eller uteslutande försiggå enligt formeln: $Am^2.O^2.(SO^2)^2NH + 2H^2O = Am^2.O^2.SO^2 + Am.O.SO^2.O.H$. Att i hvarje fall sönderdelningen af imidosulfonsyran, då reaktionen så att säga lemnas åt sig sjelf, går vida längre än den förstnämda formeln utvisar, har jag nogsamt fått erfara. Redan från början förmodande, att imidosulfonsyran vid sin sönderdelning skulle kunna gifva upphof åt amidosulfonsyra, löste jag en afvägd mängd ammoniumimidosulfonat i vatten och afdunstade lösningen försigtigt på vattenbad till nära torrhet. Jag bestämde derefter mängden af uppkommen svafvelsyra och fann densamma i betydlig mån öfverstiga den beräknade. Jag såg häri ett så afgörande bevis för origtigheten af min nämda förmodan. att jag för en tid lät alla försök att ur imidosulfonsyran framställa amidosyran hvila. Det nämda öfverkottet af svafvelsyra kan icke hafva tillkommit derigenom, att redan färdigbildad amidosulfonsyra sönderdelats, ty denna syra tål utan sönderdelning afdunstning på vattenbad utan måste härröra derifrån, att imidosyran vid närvaro af för mycket fri syra eller vid för stark upphettning direkte slår öfver i svafvelsyra och ammoniak. Ett ytterligare bevis för riktigheten af denna åsigt skall längre fram lemnas.

kaliumsulfit sättes den återstående fjerdedelen af karbonatet, på det att derigenom all fri svafvelsyrlighet måtte bindas. För att undvika obehag vid det blifvande kaliumimidosulfonatets omkristallisering filtreras lösningen från möjligen afskiljd kiselsyra. Till den klara lösningen af kaliumsulfit sättes nu kaliumnitrit i så stor mängd, att på en mol. af det senare ämnet kommer något mer än tre mol. svafvelsyrlighet i sulfitlösningen. Kaliumnitritet tillföres bäst i form af en temligen koncentrerad lösning. Blandningen afskiljer under stark temperaturhöjning "trisulfammonsyradt kali" (Claus) ofta i så stor mängd, att hela lösningen stelnar till en sammanfiltad massa af kristaller. Sedan reaktionen fullständigt försiggått, d. v. s. sedan temperaturen åter sjunkit, tillsättes till den nu alkaliska kristallmassan utspädd svafvelsyra eller klorvätesyra tills svafvelsyrlighet börjar utvecklas, då alltsamman upphettas till nära kokning under tillförande af så pass vatten, att större delen af saltet vid den höga temperaturen hålles löst. Vid inverkan af den frigjorda svafvelsyrligheten och kokningstemperaturen öfverföres nu det "trisulfammonsyrade kalit" under upptagande af vatten till kaliumimidosulfonat. Omsättningarna försiggå med förkastande af Claus' påtagligen oriktiga [1]) formel för det förra ämnet enligt eqvationerna: $3(K.O.SO.O.H) + K.O.NO = K^3.O^3.(SO^2)^3N + K.O.H + H^2O$ och $K^3.O^3.(SO^2)^3N + H^2O = K^2.O^2(SO^2)^2NH + K.O.SO^2.O.H$. Bildningen af kaliumimidosulfonatet försiggår lugnt, till och med långsamt, om ingen annan fri syra än svafvelsyrlighet varit närvarande. Deremot kan det i första hand bildade kaliumimidosulfonatet ytterst lätt förstöras, om fri svafvelsyra eller klorvätesyra förefinnes. Detta afgöres lätt med lackmuspapper, hvars blå färg af svafvelsyrligheten förvandlas endast till starkt violett men af de andra nämda syrorna till skarlakansröd. Skulle denna senare reaktion inträda, tillföres kaliumkarbonat i tillräcklig mängd för den starka syrans (icke svafvelsyrlighetens) neutraliserande. Det är af vigt, att uppvärmningen afbrytes så snart allt trisulfammonsyradt kali öfverförts till kaliumimidosulfonat, på det att icke också detta senare ämne måtte sönderdelas: reaktionen har nått sitt slut, så snart ett par droppar af den varma lösningen på ett urglas blandade med några droppar kaliumhydrat icke längre vid afsvalning afskilja de nålformiga kristallerna af trisulfammonsyradt kali. Med imidosulfonatet bildar nemligen kaliumhydrat lättlösligt "basiskt" kaliumsalt ($K^2.O^2.(SO^2)^2NK$) men är utan inverkan på det svårlösliga "trisulfammonsyrade kalit". Har denna punkt i reaktionen inträdt, så tillföres för att förhindra all vidare sönderdelning kaliumhydrat eller -karbonat i ringa öfverskott och vätskan lemnas att svalna, hvarefter hon göres svagt sur med ättiksyra. Efter ett par timmars

---

[1]) Om Imidosulfonsyra sid. 52 o. följ.

hvila har större delen af det svårlösliga kaliumimidosulfonatet utkristalliserat. För att erhålla detsamma rent, löses det i den minsta möjliga mängd kokande ammoniakaliskt vatten. Sedan lösningen kallnat neutraliseras ammoniaken med ättiksyra.

För att ur kaliumimidosulfonat erhålla amidosulfonsyra öfverföres det först antingen till qvicksilfverbasiskt bariumimidosulfonat $(Ba.O^2.(SO^2)^2NHgN(SO^2)^2.O^2.Ba)$ eller till basiskt bariumimidosulfonat $(Ba.O^2.(SO^2)^2NBaN(SO^2)^2.O^2.Ba)$. I förra fallet blandas det med fälld qvicksilfveroxid i något öfverskott och öfvergjutes i en skål med vatten. Vid upphettning till 70 à 80° upptages qvicksilfveroxiden med största lätthet: $(2(K^2.O^2(SO^2)^2NH) + HgO = K^2.O^2.(SO^2)^2NHgN(SO^2)^2.O^2.K^2 + H^2O)$. Som det qvicksilfverbasiska saltet är svårlösligare än till och med kaliumimidosulfonat, så förblir naturligtvis saltmassan till större delen olöst. Sedan reaktionen försiggått, tillföres emellertid under fortsatt upphettning så mycket vatten, att saltet löses; lösningen filtreras från öfverskjutande qvicksilfveroxid och filtratet upptages direkte under jemn omröring i en något utspädd lösning af öfverskjutande bariumnitrat (*icke* klorid) då qvicksilfverbasiskt bariumimidosulfonat genast afskiljes. — För att erhålla basiskt bariumimidosulfonat blandas det ursprungliga kaliumsaltet med bariumkarbonat, öfvergjutes med vatten och uppvärmes, då kolsyran lätt utdrifves under bildning af ett kaliumhaltigt [1]) basiskt bariumsalt, som stannar olöst. Detta uttvättas några gånger medelst dekantering och löses i mycket utspädd klorvätesyra, som användes i så ringa öfverskott som möjligt. Till lösningen fogas bariumhydrat eller en ammoniakalisk lösning af bariumklorid (eller ock bariumkarbonat, hvilket dock i detta fall måste vara rent, särskildt fritt från alkali), då en mindre alkalihaltig produkt erhålles. Samma behandling upprepas, tills det utfällda bariumsaltet är alkalifritt [2]).

Det ena eller andra af de på ofvan beskrifne sätt framställda basiska bariumsalterna utröres nu för amidosyrans erhållande med en någorlunda stor mängd vat-

---

[1]) Om Imidosulfonsyra sid. 24.

[2]) Naturligtvis kan man, fastän med mindre fördel, i och för det basiska bariumsaltets erhållande först förvandla kaliumimidosulfonatet till basiskt natriumsalt (Om imidosulfonsyra sid. 25). Detta senare salt afskiljes vanligen, om de använda lösningarna varit varma och koncentrerade, i form af temligen hårda, sammanhängande kristallskorpor. Vid omkristalliseriug (bäst med tillsats af något natriumklorid) framträda emellertid de karakteristiska glimmerlika kristallamellerna. Den förra arten af kristaller är betydligt mindre vattenhaltig (sannolikt vattenfri). Saltet ger ytterst lätt öfvermättad lösning. Vid framställning af det basiska bariumsaltet ur det här ifrågavarande natriumsaltet vill jag ännu en gång framhålla vigten af att använda bariumkloriden i betydligt öfverskott och att lösningarna äro utspädda. I annat fall erhålles en natriumhaltig produkt.

ten och behandlas med utspädd svafvelsyra (vid användande af qvicksilfverbasiskt salt i så stor mängd, att nästan all qvicksilfverimidosulfonsyra frigöres) tills starkt sur reaktion inträdt, dock så, att fri svafvelsyra icke förekommer i lösningen. Härefter upphettas blandningen på vattenbad, hvarvid reaktion snart inträder. Under densammas gång måste man tid efter annan tillföra bariumhydrat för att *till en del* neutralisera den eljest öfverhandtagande syran. Genom särskilda prof tillser man, att fri svafvelsyra icke uppkommer eller med andra ord, att barium förefinnes i lösningen. Reaktionen hålles alltjemt starkt sur. När ett uttaget prof vid tillsats af ammoniak och ett par droppar bariumklorid ger ingen eller obetydlig fällning (af basiskt bariumimidosulfonat), tillföres bariumhydrat i något öfverskott, och vätskan upphettas till kokning för att möjligen uppkommen ammoniak måtte utdrifvas. Derefter filtrerar man, fäller öfverskjutande barium med kolsyra, frånskiljer bariumkarbonatet och afdunstar filtratet starkt på vattenbad. Vid lämplig koncentration afskiljes efter en tids hvila bariumamidosulfonat i långa, glänsande kristallnålar. Har man vid framställningen användt qvicksilfverbasiskt salt, så måste efter aflägsnande af det öfverskjutande barium en ringa men regelbundet i lösningen förekommande halt af qvicksilfver aflägsnas med vätesvafla. Omsättningsformlerna vid hufvudreaktionerne äro: 1:mo vid användande af basiskt bariumqvicksilfverimidosulfonat $Ba.O^2.(SO^2)^2NHgN(SO^2)^2.O^2.Ba + 2(H^2.O^2.SO^2) = H^2.O^2.(SO^2)^2NHgN(SO^2)^2.O^2.H^2$ (qvicksilfverimidosulfonsyra) + $2(Ba.O^2.SO^2)$ och $H^2.O^2.(SO^2)^2NHgN(SO^2)^2.O^2.H^2 + 2H^2O = 2(H.O.SO^2NH^2) + H^2.O^2.SO^2 + Hg.O^2.SO^2$; 2:do vid användande af basiskt bariumimidosulfonat $Ba.O^2.(SO^2)^2NBaN(SO^2)^2.O^2.Ba + H^2.O^2.SO^2 = 2(Ba.O^2.(SO^2)^2NH) + Ba.O^2 SO^2$ och $Ba.O^2.(SO^2)^2NH + H^2O = H.O.SO^2NH^2 + Ba.O^2.SO^2$.

Jag har gjort upprepade försök att framställa amidosulfonsyran ur ammonium- och magnesium-ammoniumsulfat genom upphettning men utan åsyftadt resultat. Orsaken är tydlig: ammoniumsulfat bibehåller sig oförändradt vid en temperatur, då amidosulfonsyran och amidosulfonaterna sönderdelas. När sönderdelning en gång inträdt äro emellertid ammoniumsulfonatets sönderdelningsprodukter desamma som amidosulfonsyrans. Jag försökte underlätta afskiljandet af vatten ur ammoniumsulfatet genom tillsats af fosforsyreanhydrid, men densamma visade sig vara utan inflytande [1].

---

[1] I sammanhang med det ofvan nämda kan en i de kemiska handböckerna gängse oriktighet med afseende på ammoniumsulfatet förtjena att rättas. Enligt, som jag tror, Berzelii föredöme uppgifves samstämmigt saltets smältpunkt att vara 140°. Detta är oriktigt och sannolikt ursprungligen tillkommet genom tryckfel. Vid alla mina försök har smältning inträdt först vid omkr. 240°.

Ännu ett försök att framställa amidosulfonsyran torde här böra omnämnas. Sysselsatt med studiet af svafvelqväfvesyrorna i allmänhet har jag kommit på den tanken, att i och för utrönandet af de s. k. azoxisyrornas konstitution låta dem påverkas af reduktionsmedel. Om resultat af dessa försök hoppas jag vid ett annat tillfälle kunna lemna närmare meddelanden. Här vill jag endast nämna, att jag sannolikt först på denna väg lyckades framställa amidosulfonsyran. Jag lät nemligen natriumamalgam påverka en syra med den antagna konstitutionen $H.O.SO^2NH.O.H$. I anseende till bristande materiel lyckades jag icke närmare studera den uppkomna reduktionsprodukten, men dess allmänna reaktioner öfverensstämma dock med amidosulfonsyrans. Visst är i hvarje fall, att den ursprungliga oxisyran vid reduktionsmedlets inverkan väsendtligen förändrades. Jag skall framdeles i ett sammanhang närmare undersöka dessa förhållanden, som utan tvifvel äro af ganska stort intresse.

Amidosulfonsyrans och amidosulfonaternas analys har erbjudit en oväntad svårighet. Icke nog att qväfvehalten icke kunnat bestämmas genom kokning med kaliumhydrat, icke ens glödning med natronkalk har i regeln gifvit användbart resultat. Man skulle naturligtvis hafva väntat, att amidosulfonsyran vid användande af denna senare bestämningsmethod sönderfölle enligt formeln: $H.O.SO^2NH^2 + 2(Na.O.H) = Na^2.O^2.SO^2 + H^2O + H^3N$, men erfarenheten har visat, att samtidigt en annan reaktion försiggår: $3(H.O.SO^2NH^2) + 6(Na.O.H) = 6H^2O + (Na^2.O^2.SO^3) + H^3N + N^2$, d. v. s., qväfvet öfverföres vid glödgning med natronkalk icke fullständigt till ammoniak utan bortgår i större eller mindre mängd såsom fritt qväfve. Endast vid analysen af bariumsaltet, der naturligtvis anlaget för sulfatbildning varit starkare, har det lyckats mig att enligt den nämnda methoden så godt som fullständigt förvandla qväfvet till ammoniak dock endast under den förutsättning, att den använda natronkalken varit jemförelsevis starkt vattenhaltig. Jag har derföre i regeln måst anlita volumetrisk qväfvebestämning.

Det ofvannämda förhållandet måste förefalla så mycket mera oväntadt och egendomligt, som imidosulfonaternas analys under samma omständigheter icke erbjudit de ringaste svårigheter. Förklaringen måste sökas deri, att hos imidosulfonsyran tendensen till svafvelsyrebildning redan från början är betydligt starkare utpräglad än hos amidosulfonsyran; hon är ojemförligt mindre beständig. Har nu syrans sönderdelning, eller med andra ord, har rörelsen inom syrans molekyl med tillräcklig häftighet börjat såsom vid påverkan af kraftiga kemiska medel (glödning med natronkalk etc.), så likasom springer imidosulfonsyran förbi den eljest förekommande bildningen af amidosyran, molekylen sönderfaller direkte och fullständigt i svafvelsyra och ammoniak. Man får således icke anse imidosulfonsyrans sönderdelningsprodukter

under alla förhållanden vara lika med dem af amidosulfonsyra + svafvelsyra om ock den förstnämda syran vid *försigtig* behandling i första hand och regelrätt öfvergår till de båda senare. — Samma förhållanden, som icke äro utan sitt egendomliga intresse, vidröras i anmärkningen till sid. 13.

A. Amidosulfonsyra.

Alla de förut bekanta svafvelqväfvesyrorna äro karakteriserade af den utomordentliga lätthet, med hvilken de i fri form sönderdelas. Till och med den i sina salter ofta så ytterst beständiga imidosulfonsyran kan knappast i fri form framställas och en gång frigjord inträder sönderdelning omedelbarligen. I förhållande härtill må väl amidosulfonsyran kunna betecknas såsom i hög grad beständig. Ty icke nog att syran kan erhållas fullständigt isolerad i stora vackra kristaller: en vattenlösning af densamma kan upphettas till och med till kokning, utan att syran sönderdelas, och i torr form uthärdar hon en upphettning till långt öfver 100°.

Amidosulfonsyran kan naturligtvis framställas på flera sätt, såsom genom bariumsaltets behandling med en afpassad mängd utspädd svafvelsyra, genom blysaltets behandling med vätesvafla etc. Bäst väljer man dock till utgångspunkt silfversaltet såsom varande lättast att erhålla i fullkomligt ren form. Detsamma löses i en ej alltför stor qvantitet vatten och behandlas med vätesvafla, hvarefter filtratet afdunstas vid lindrig värme, bäst i exsiccator. Vid tillräcklig koncentration afsätter sig syran i stora vackra vattenklara kristaller, som synas tillhöra monokliniska systemet. Syran kristalliserar till och med bättre än flertalet af salterna. Kristallerna äro vattenfria och fullkomligt luftbeständiga. De tåla en upphettning till 190° utan sönderdelning. Utöfver denna temperatur upptager syran vid försigtig upphettning och fritt lufttillträde vatten under bildning af surt ammoniumsulfat. Vid rask upphettning bildas svafvelsyrlighet, vatten, qväfve och svafvelsyra. Syran är ganska lättlöslig i vatten och löses äfven, fastän med svårighet, i alkohol. Vattenlösning kan en stund kokas utan att sönderdelning inträder. Vid ihållande kokning bildas under upptagande af vatten surt ammoniumsulfat. Sönderdelningen vid kokning inträder hastigare vid tillsats af klorvätesyra och genast, om jemte klorvätesyra kaliumklorat tillföres. Likaledes inträder sulfatbildning genast vid behandling med salpetersyrlighet äfven vid vanlig temperatur. Amidosulfonsyran är en mycket stark syra. Hon har en ytterst skarp, rent sur smak. Dess vattenlösning utvecklar i beröring med zink eller jern vätgas under bildning af motsvarande amidosulfonat.

Bland de ofvannämda reaktionerna gälla såsom mest karakteristiska för amidosulfonsyran: att hon genast vid uppvärmning med bariumklorid, klorvätesyra och kaliumklorat afskiljer bariumsulfat; att hon vid upphettning med bariumklorid och klorvätesyra ensamt först efter en stunds kokning bildar sulfat (skillnad från dithionsyra och alla andra svafvelqväfvesyror utom "sulfhydroxylaminsyra" (Claus, Fremy); att hon icke fälles af alkalisk bariumlösning (skillnad från imidosulfonsyra, "sulfhydroxylaminsyra" och svafvelsyrlighet).

Analyser:

I. 0,368 gr. af syran gaf 0,881 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,302 gr. SO^3 0,286 gr. gaf vid glödning med CuO 36,5 cc. N vid $760^{m.m.}$ barom. och 14° temp. motsvarande 0,0488 gr. H^2N.

II. 0,279 gr. gaf vid glödning med CuO 35,5 cc. N vid $766^{m.m.}$ barom. och 17° temp. motsvarande 0,04734 gr. H^2N.

III. 0,299 gr. gaf vid glödning med CuO 37,0 cc. N vid $763^{m.m.}$ barom. och 14° temp. motsvarande 0,04981 gr. H^2N.

Syrans procentiska sammansättning är sålunda:

	Enl. beräkn.		Enl. analys.			
	Atomvigt		I	II	III	Medium.
H	1,00	1,03				
SO^3	80,00	82,47	82,07			82,07
H^2N	16,00	16,50	17,16	16,97	16,66	16,93
	97,00	100,00				

B. Amidosulfonater.

Amidosulfonaterna äro utan undantag lättlösliga i vatten. Det minst lättlösliga är silfversaltet. I alkohol äro de olösliga. Flertalet af salterna äro kristalliserbara och några, t. ex. salterna med kalium, tallium, barium och silfver kristallisera väl. Salternas lösningar tåla alla kokning utan sönderdelning. Vid upphettning i torr form är deras beständighet ganska olika, beroende först och främst på tillvaron eller frånvaron af kristallvatten. Upphettade till något öfver 100° omsätta sig i allmänhet de vattenhaltiga med allt eller en del af sitt kristallvatten till sulfat. Vattenhalten har derföre ofta icke kunnat direkte bestämmas. De vattenfria tåla en betydligt starkare upphettning, om också deras beständighet är ganska vexlande. Med afseende på imidosulfonaterna gällde såsom regel, att ju starkare den positiva radikalen, desto beständigare saltet. Denna regel är icke gällande för amidosulfonaterna

utan en väsendtlig inskränkning. Så t. ex. bibehåller sig bariumamidosulfonat oförändradt vid nära 200°, då deremot salterna af kalium, natrium och ammonium börja sönderdelas redan vid 160°—170°, således förr än till och med den fria syran. Men den sönderdelning, som de tre sistnämda salterna vid upphettning undergår är en väsendtligen annan än den för bariumsaltet gällande, om ock de uppkommande sönderdelningsprodukterna slutligen blifva desamma. Vid 160°—170° börja nemligen de tre nämda salterna att långsamt afgifva ammoniak under bildning af *imidosulfonat*, hvilket så i sin ordning sönderdelas i sulfat etc. Imidosulfonatet sönderdelas dock icke genast, hvarför man vid försigtigt ledd upphettning (temperaturen får icke öfverstiga 170°) utan svårighet kan påvisa dess närvaro, fastän dess mängd alltid är ganska ringa (se vidare under ammoniumsaltet). Det nämda innebär ännu ett bevis för den afgjorda förkärlek med hvilken imidosulfonsyran bildas. Hos bariumsaltet har uppkomsten af imidosulfonat icke kunnat iakttagas; det sönderfaller direkte i sulfat, ammoniak, qväfve och svafvelsyrlighet.

1. **Kaliumamidosulfonat.** $K.O.SO^2NH^2$. Saltet erhålles ur bariumamidosulfonat genom behandling med en eqvivalent mängd kaliumsulfat. Det är lättlösligt och kristalliserar i stora rhombiska taflor.

Analys:

I. 0,321 gr. af saltet gaf 0,206 gr. $K^2.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0925 gr. K. 0,323 gr. gaf 0,560 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,192 gr. SO^3. 0,245 gr. gaf vid glödning med natronkalk o. s. v. 0,092 AmCl motsvarande 0,0275 gr. H^2N.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
K.	39,1	28,94	28,82
SO^3	80,0	59,22	59,44
H^2N	16,0	11,84	11,22
	135,1	100,00	99,48

2. **Natriumamidosulfonat.** $Na.O.SO^2.NH^2$. Erhålles ur bariumsaltet genom behandling med en eqvivalent mängd natriumsulfat. Saltet kristalliserar i rosettformigt grupperade kristallnålar. Det är mycket lättlösligt.

Analys:

I. 0,233 gr. gaf 0,138 gr. $Na^2.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0447 gr. Na. 0,184 gr. gaf 0,362 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,124 gr. SO^3. 0,174 gr. gaf vid glödning med natronkalk o. s. v. 0,070 gr. AmCl motsvarande 0,0210 gr. H^2N.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Na	23	19,33	19,19
SO^3	80	67,23	67,50
H^2N	16	13,44	12,07
	119	100,00	98,76

3. **Litiumamidosulfonat.** $Li.O.SO^2NH^2$. Framställes ur bariumamidosulfonat och en eqvivalent mängd litiumkarbonat. Det är ytterst lättlösligt och kristalliserar i långa, deliqvescenta kristallnålar.

Analys:

I. 0,283 gr. gaf 0,154 gr. $Li^2.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0196 gr. Li.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Li	7	6,80	6,93
SO^3	80	77,67	
H^2N	16	15,53	
	103	100,00	

4. **Ammoniumamidosulfonat.** $Am.O.SO^2NH^2$. Detta salt erhålles ur bariumamidosulfonat genom påverkan med ammoniumsulfat eller ock ur den fria amidosulfonsyra genom neutralisation med ammoniak. Under afdunstningen af saltlösningen (till en början på vattenbad men slutligen i exciccator) tillföres emellanåt ett par droppar ammoniak. Saltet är ytterst lättlösligt men är i fullt ren form icke deliqvescent. Det ger mycket stora, tafvelformiga, fettglänsande kristaller och synes vara isomorft med kaliumsaltet. Vid upphettning till 125° smälter det utan sönderdelning till en vattenklar vätska. Sönderdelning inträder, som förut är antydt, först vid 160°, då under afgifvande af ammoniak ammoniumimidosulfonat uppkommer: $2(Am.O.SO^2NH^2) = Am^2.O^2.(SO^2)^2NH + H^3N$. Bildningen af detta senare salt försiggår mycket långsamt och det sönderdelas småningom i den mån som det bildas. Jag har på denna väg erhållit endast mycket små mängder imidosulfonat men dock mera än vid användande af kalium- och natriumsalt. Har saltet under någon längre tid (3 à 4 timmar) varit upphettadt till 170°, så förlorar det förmågan att vid afsvalning stelna; det öfvergår till en seg, gummilik massa. Det består dock ännu till ojemförligt största delen af amidosulfonat. Först efter en längre tid antager det fullständigt fast form. — Sulfurylamid har jag icke kunnat påvisa bland saltets sönderdelningsprodukter.

Analys:

I. 0,364 gr. gaf 0,751 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,258 gr. SO^3.

Procentiska sammansättningen:

	Enl. beräkn. Atomvigt.		Enl. analys. I
Am	— 18	— 15,79	
SO^3	— 80	— 70,18	— 70,88
H^2N	— 16	— 14,03	
	114	100,00	

5. **Talliumamidosulfonat.** $Tl.O.SO^2NH^2$. Kristalliserar särdeles väl i långa, glänsande prismor, vanligen med pyramidal tillspetsning; möjligen isomorft med kaliumsaltet. Erhålles ur eqvivalenta mängder tallosulfat och bariumamidosulfonat.

Analys:

I. 0,292 gr. gaf 0,243 gr. $Tl^2.O^2.SO^2$ motsvarande 0,197 gr. Tl.

Procentiska sammansättningen:

	Enl. beräkn. Atomvigt.		Enl. analys. I
Tl	204	— 68,00	— 67,47
SO^3	80	— 26,67	
H^2N	16	— 5,33	
	300	100,00	

6. **Silfveramidosulfonat.** $Ag.O.SO^2NH^2$. Detta salt är det bäst kristalliserande bland amidosulfonaterna. Det är också det svårlösligaste. En del salt löses vid vanlig temperatur i omkr. 15 delar vatten (8,140 gr. af en vid 19° mättad lösning innehöll 0,513 gr. salt). Kristallerna utgöras af knippformigt hopväxta, långsträckta prismor, som visa mycken likhet med natriumsaltets kristaller; de äro hårda och spröda, nästan som glas. Saltet svärtas endast ytterst långsamt af ljuset. Lösningen reagerar fullkomligt neutralt. Det framställes bäst ur eqvivalenta mängder bariumamidosulfonat och silfversulfat. Det senare saltet löses i kokande vatten.

Analys:

I. 0,543 gr. af saltet gaf vid glödning med kopparoxid 32,00 cc. N vid $746^{m.m.}$ barom. och 7° temp. motsvarande 0,04347 gr. H^2N. 0,379 gr. gaf 0,435 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,149 gr. SO^3. 0,4945 gr. gaf 0,345 gr. AgCl motsvarande 0,260 gr. Ag.

Procentiska sammansättningen:

	Enl. beräkn. Atomvigt.		Enl. analys. I
Ag	108	52,94	52,58
SO^3	80	39,22	39,31
H^2N	16	7,84	8,01
	204	100,00	99,90

7. **Bariumamidosulfonat.** $Ba.O^2.(SO^2NH^2)^2$. Det är ur detta salt som alla de öfriga amidosulfonaterna ytterst blifvit framställda. Det kristalliserar i långa, vackra, sidenglänsande prismor. Det är ganska lättlösligt: 1 del salt fordrar vid vanlig temperatur omkring 3 delar vatten för att lösas (4,388 gr. af en vid 18° mättad lösning innehöll 1,019 gr. salt). Saltet är det beständigaste bland amidosulfonaterna. Det kan utan sönderdelning upphettas till i det närmaste 200° om icke upphettningen är alltför ihållande. Dess framställningsmethod är förut (sid. 12 och följ.) i detalj beskrifven.

Analys:

I. 0,276 gr. af saltet gaf vid glödning efter tillsats af svafvelsyra 0,193 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,113 gr. Ba. 0,262 gr. gaf efter dekomposition med kaliumnitrat och natriumkarbonat 0,366 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,126 gr. SO^3, 0,484 gr. gaf vid glödning med kopparoxid 35,25 cc. N vid 761 m.m. barom. och 12° temp. motsvarande 0,047 gr. H^2N.

II. 0,266 gr. gaf 0,187 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,110 gr. Ba. 0,150 gr. gaf vid glödning med natronkalk o. s. v. 0,047 gr. AmCl motsvarande 0,0141 gr. H^2N.

III. 0,286 gr. gaf vid glödning med natronkalk o. s. v. 0,089 gr. AmCl motsvarande 0,0266 gr. H^2N.

Procentiska sammansättningen:

	Enl. beräkn. Atomvigt.		Enl. analys. I	II	III	Medium.
Ba	137	41,64	40,94	41,35		41,15
$2SO^3$	160	48,63	48,09			48,09
$2H^2N$	32	9,73	9,71	9,40	9,30	9,47
	329	100,00	98,74			98,71

8. **Strontiumamidosulfonat.** $Sr.O^2.(SO^2NH^2)^2. + 4aq$. Kristalliserar i stora väl utbildade qvadratiska prismor. Kristallerna vittra då de en längre tid få fritt ligga i luften. Saltet är lättlösligare än bariumamidosulfonat. Det framställes ur eqvivalenta mängder strontiumklorid och silfveramidosulfonat.

Analys:

0,284 gr. af saltet förlorade vid 130° 0,061 gr. H^2O samt gaf vid fortsatt upphettning (under tillsats af svafvelsyra) och glödning 0,146 gr. $Sr.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0697 gr. Sr.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Sr	87,6	24,91	24,54
$2SO^3$	160,0	45,51	
$2H^2N$	32,0	9,10	
$4H^2O$	72,0	20,48	21,48
	351,6	100,00	

9. **Kalciumamidosulfonat** $Ca.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 4aq$. Mycket lättlösligt. Kristalliserar i tunna lamellformiga blad. Framställes ur eqvivalenta mängder kalciumsulfat (i vattenlösning) och bariumamidosulfonat.

Analys:

0,225 gr. afgaf vid upphettning till 115° 0,052 gr. H^2O samt gaf vid fortsatt upphettning (under tillsats af svafvelsyra) och glödning 0,105 gr. $Ca.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0309 gr. Ca.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Ca	40	13,16	13,73
$2SO^3$	160	52,63	
$2H^2N$	32	10,53	
$4H^2O$	72	23,68	23,11
	304	100,00	

10. **Blyamidosulfonat.** $Pb.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 1aq$. Detta salt är det lättlösligaste af de kristalliserbara amidosulfonaterna. Dess lösning antager vid stark afdunstning syrupskonsistens och afskiljer först efter en lång tids hvila små trubbiga, rosettformigt grupperade kristallnålar. Saltet är icke deliqvescent. Det framställes bäst ur den fria amidosulfonsyran genom neutralisation med blyhydrat.

Analys:

0,3565 gr. af saltet afgaf vid upphettning till 105° 0,015 gr. H^2O samt gaf vid glödnig efter tillsats af svafvelsyra 0,2595 gr. $Pb.O^2.SO^2$ motsvarande 0,177 gr. Pb.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Pb	— 207	— 49,64	— 49,68
$2SO^3$	— 160	— 38,37	
$2H^2N$	— 32	— 7,67	
H^2O	— 18	— 4,32	— 4,21
	417	100,00	

11. **Nickelamidosulfonat.** $Ni.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 3aq$. Saltet kristalliserar i smaragdgröna, vårtformigt grupperade kristallnålar. Det är ytterst lättlösligt. Framställes af nickelsulfat och bariumamidosulfonat.

Analys:

0,333 gr. gaf 0,164 gr. $Ni.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0624 gr. Ni.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Ni	— 59	— 19,35	— 18,74
$2SO^3$	— 160	— 52,46	
$2H^2N$	— 32	— 10,49	
$3H^2O$	— 54	— 17,71	
	305	100,00	

12. **Koboltamidosulfonat.** $Co.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 3aq$. Liknar i allt väsendtligt det föregående. Kristalliserar i små högröda och mycket hårda, rosettformigt grupperade kristallnålar.

Analys:

0,2135 gr. gaf 0,108 gr. $Co.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0411 gr. CO.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Co	— 59	— 19,35	— 19,25
$2SO^3$	— 160	— 52,46	
$2H^2N$	— 32	— 10,49	
$3H^2O$	— 54	— 17,71	
	305	100,00	

13. **Manganamidosulfonat.** $Mn.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 3aq$. Saltet är ytterst ättlösligt. Vid stark koncentration stelnar dess lösning till en blekröd, stråligt kristallinisk massa. Erhålles ur mangansulfat och bariumamidosulfonat.

Analys:

0,489 gr. gaf 0,235 gr. $Mn.O^2.SO^2$ motsvarande 0,0856 gr. Mn.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Mn	— 55	— 18,27	— 17,51
$2SO^3$	— 160	— 53,16	
$2H^2N$	— 32	— 10,63	
$3H^2O$	— 54	— 17,94	
	301	100,00	

14. **Zinkamidosulfonat.** $Zn.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 4aq$. Ur zinksulfat och bariumamidosulfonat. Lösningen öfvergår vid stark afdunstning till en stråligt kristallinisk massa.

Analys:

0,278 gr. gaf 0,068 gr. ZnO motsvarande 0,0546 gr. Zn.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Zn	— 65	— 19,76	— 19,64
$2SO^3$	— 160	— 48,63	
$2H^2N$	— 32	— 9,73	
$4H^2O$	— 72	— 21,88	
	329	100,00	

15. **Kadmiumamidosulfonat.** $Cd.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 5aq$. Mycket lättlösligt. Det kristalliserar i mikroskopiska rhombiska taflor, hvars trubbiga vinklar äro afrundade. Framställes ur kadmiumsulfat och bariumamidosulfonat.

Analys:

0,324 gr. gaf 0,121 gr. CdS motsvarande 0,0941 gr. Cd.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Cd	— 112	— 28,43	— 29,04
$2SO^3$	— 160	— 40,61	
$2H^2N$	— 32	— 8,12	
$5H^2O$	— 90	— 22,84	
	394	100,00	

16. **Kopparamidosulfonat.** $Cu.O^2.(SO^2NH^2)^2 + 2aq$. Är mindre lättlösligt än de närmast föregående salterna. Det kristalliserar i djupt ultramarinblåa, mikroskopiska, trubbiga nålar eller långsträckta, rhombiska taflor. Erhålles ur kopparsulfat och bariumamidosulfonat.

Analys:

0,323 gr. gaf 0,088 gr. CuO motsvarande 0,0703 gr. Cu. 0,323 gr. gaf 0,518 gr. $Ba.O^2.SO^2$ motsvarande 0,178 gr. SO^3. 0,440 gr. gaf 37 cc. N vid 755 m.m. barom. och 11° temp. motsvarande 0,050 gr. H^2N.

Procentiska sammansättningen:

	Atomvigt.	Enl. beräkn.	Enl. analys.
Cu	63,5	21,76	21,76
$2SO^3$	160,0	54,89	55,11
$2H^2N$	32,0	10,98	11,37
$2H^2O$	36,0	12,35	
	291,5	100,00	

Af öfriga amidosulfonater har jag framställt dem med magnesium, aluminium och uranyl, hvilka dock på grund af sin lättlöslighet icke kunnat isoleras. Ferrisaltets lösning sönderdelas vid afdunstning i olösligt basiskt salt och fri syra. Vid försök att framställa qvicksilfversalt ur $HgCl^2$ och $Ag.O.SO^2NH^2$ befans, att qvicksilfret utföll tillsamman med silfverkloriden i form af basiskt amidosulfonat. I lösningen fans den fria syran.

LUNDS UNIVERSITETS

ÅRSBERÄTTELSE

1876—77.

PROGRAM

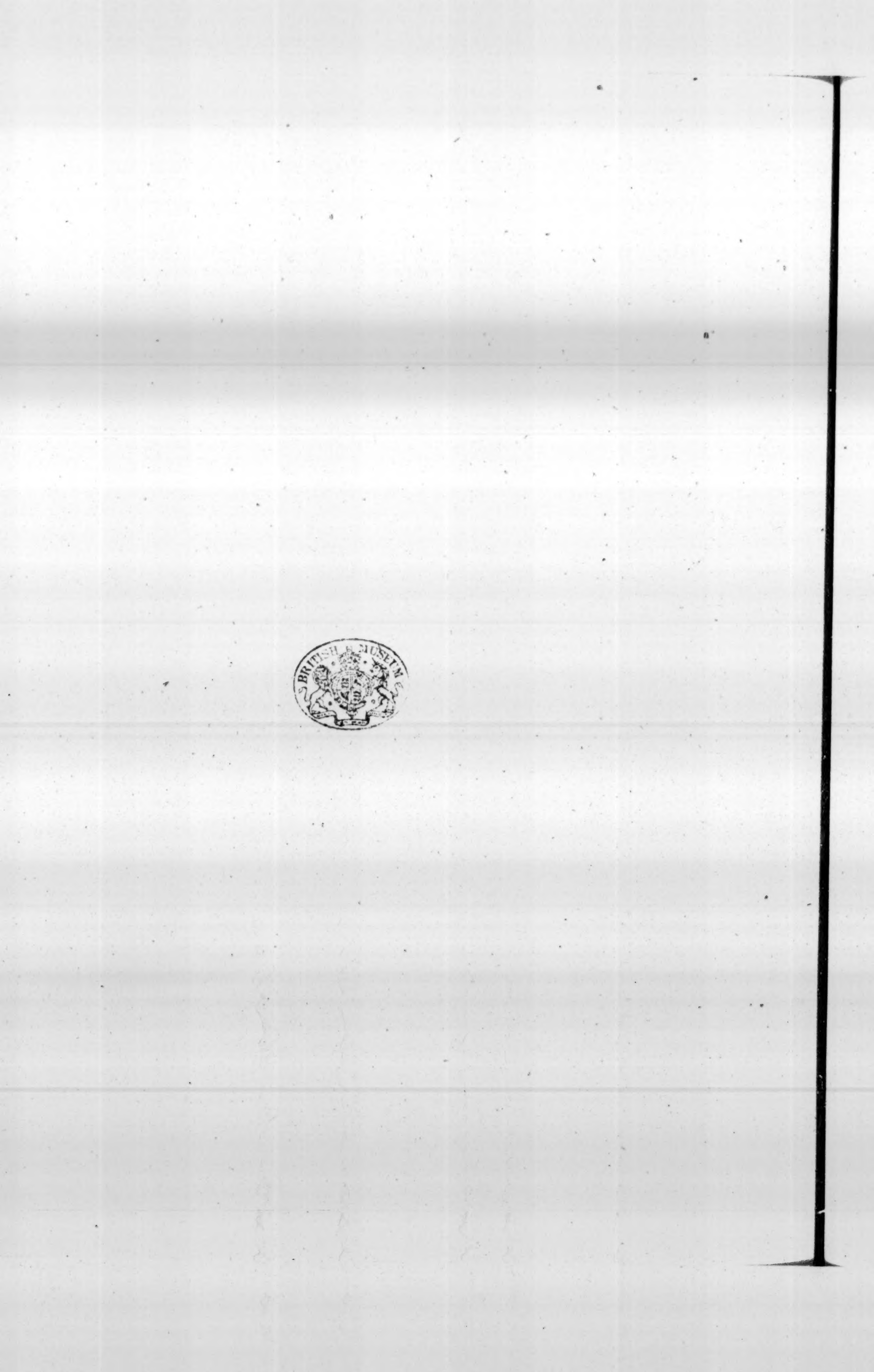
TILL

RECTORS-OMBYTET

VID LUNDS UNIVERSITET

DEN 1 JUNI 1877.

Under det akademiska år, som i dag går till ända, har Lunds Universitet kunnat ostördt fullfölja sin verksamhet i vetenskapens och den fosterländska odlingens tjenst. Att detta arbete varit fruktbringande, kunna vi med visshet hoppas, enär lärare och tjenstemän med oförtröttadt nit och pligttrohet uppfylt sina ansvarsfulla åligganden och den studerande ungdomen genom en hedrande vandel samt flit och allvar i studier gjort sig förtjent af de bästa vitsord. Med tacksamhet bör ock erkännas, att under sådana förhållanden förvaltningen af det akademiska rectorsembetet varit en jemförelsevis lätt börda.

Genom Hennes Maj:t Enkedrottning JOSEFINAS dödliga frånfälle den 7 sistl. Juni träffades de förenade rikena af en djup och smärtsam förlust. Sällan har saknaden varit så oskrymtad, deltagandet i konungahusets och fosterlandets sorg så allmänt, som vid Drottning Josefinas öppnade graf. Det Akademiska Consistoriet skyndade att i en underdånig skrifvelse den 10 Juni tolka universitetets känslor vid konungamoderns bortgång, och täcktes Hans Maj:t Konungen i nådigt bref af den 30 samma månad betyga Sin tacksamhet för det Honom och Hans konungahus sålunda visade deltagande. Åt minnet af den ädla Drottningen egnades en hyllningsgärd genom ett föredrag af Professoren C. T. Odhner vid den Nordiska Minnesfest, som firades i härvarande Akademiska Förening den 27 sistl. Februari.

Bland de under läsåret timade, för universitetet glädjande tilldragelser må i främsta rummet nämnas det nådiga besök, hvarmed Hans Maj:t KONUNGEN hedrade lärosätet och staden den 19 och 20 sistl. October. Under dessa dagar, då Hans Maj:t för första gången efter sin tronbestigning gästade lärdomsstaden, hade vi många tillfällen att erfara förnyade dyrbara prof på vår Konungs landsfaderliga omsorg om universitetet och dess angelägenheter. Hans Maj:t afhörde flere offentliga föreläsningar samt besökte åtskilliga af universitetets institutioner. Till den i

Akademiska Föreningens festsal församlade studerande ungdomen höll H. M. Konungen kort efter sin ankomst ett tal, som sedermera blifvit tryckt och bland de studerande utdeladt. Den 20:de October, en för Bernadotteska ätten och Svenska folket minnesvärd årsdag, hade medlemmar af Lunds universitet och stad tillfälle att till Konungen framföra uttrycken af sin undersåtliga vördnad och tacksamhet, hvarpå Hans Maj:t behagade svara med att för såväl högskolan som staden uttala Sina varma välönskningar.

Under årets lopp hafva vi äfven haft glädjen att se bland oss närvarande universitetets högt vördade Canceller, Herr Grefve Henning Hamilton, som samtidigt med nyss nämnda konungabesök uppehöll sig i staden.

Den 4:de sistlidne December inträffade den tvåhundrade årsdagen af det för fäderneslandet och ej minst för Lunds universitet vigtiga och följdrika slaget vid Lund den 4 December 1676. Vid en af de studerande nationerna å Akademiska Föreningen anstäld minnesfest tolkades dagens betydelse af Professoren Grefve G. K. Hamilton. Samma dag hade ett stort antal af första militärdistriktets officerare samlats hit till staden för att här högtidlighålla dagen, och voro äfven representanter för universitetet inbjudna till deltagande i denna militärfest. Ett för all framtid varaktigt minne af den 4 December eger universitetet i den betydliga stipendiefond af fyratiotusen kronor, som med anledning af dagens högtid skänktes till det samma af Ryttmästaren och Riddaren af Kongl. Nordstjerne-Orden, Grefve Henrik Dücker. För denna frikostiga gåfva, den största stipendiefond, som universitetet någonsin fått af enskild stiftare mottaga, anhåller jag att här få offentligen uttala universitetets varma och innerliga tacksamhet.

Sedan lång tid till baka har behofvet af ett nytt universitetshus gjort sig allt mera känbart. De nu begagnade föreläsningssalarne äro allt för få, trånga och osunda; faculteterna hafva alldeles varit i saknad af sessionsrum och archivrum; till festsal har man måst använda det i bibliotheksbuset befintliga större auditoriet, oaktadt där ej finnes eldstad. För att afhjelpa alla dessa och åtskilliga andra olägenheter har Consistorium Academicum redan för ett par år sedan låtit uppgöra kostnadsförslag och ritningar till nytt universitetshus samt hos vederbörande myndigheter gjort framställning om utverkande af nödigt anslag till en sådan nybyggnad. Då icke af regeringen någon proposition i ärendet afläts till innevarande års riksmöte, har Lunds stads riksdagsman, Rådmannen och v. Häradshöfdingen, D:r E. Thomasson genom väckt motion låtit Riksdagen få kännedom om universitetets behof och billiga önskningar i detta afseende; och har i följd häraf och på Statsutskottets tillstyrkan Riksdagens båda Kamrar enhälligt beviljat till ny akademibyggnad härstädes

en summa af fyrahundrafemtiotusen kronor, hvaraf 100,000 kronor utgå under nästa år. Genom detta betydliga anslag har Svenska Riksdagen, som allt jemt på ett upplyst och frikostigt sätt visat sig vilja befordra den högre bildningens spridning och framgång, förvärfvat sig ökade anspråk på universitetets synnerliga erkänsla. Äfven till motionären, hvars välvilliga iniativ det får tillskrifvas, att detta ärende redan vid denna riksdag kunnat bringas till ett lyckligt slut, känner sig universitetet stå i stor förbindelse.

Genom Riksdagens bifall till Kongl. Maj:ts proposition angående adjunctsinstitutionens ombildning och i samband därmed stående frågor är en vigtig förändring i universitetets organisation att i närmaste framtiden motse. Då likväl inga föreskrifter om denna ombildning ännu hunnit utfärdas, kan en redogörelse härom icke i föreliggande årsberättelse meddelas.

Åtskilliga andra framställningar om universitetets behof äro under årets lopp af Consistorium förberedda och öfversända till vederbörande myndigheter, men hafva ännu icke kommit till slutligt afgörande.

Den literära förbindelsen med andra universitet och lärda samfund har varit liflig. Flere främmande vetenskapsmän hafva under årets lopp besökt vår stad. Från åtskilliga håll hafva ingått inbjudningar till fester och lärda möten. Vid det första allmänna Nordiska Filologmötet i Köpenhamn förlidne sommar voro flere af universitetets medlemmar närvarande. I Orientalistcongressen i S:t Petersburg sistl. September månad deltog Adjuncten E. Tegnér såsom Sveriges ombud. Till högtidligheterna i Köpenhamn vid Örstedsmonumentets aftäckande den 25 sistl. September var universitetet inbjudet samt representerades vid detta tillfälle af undertecknad och Professoren K. A. Holmgren.

Under årets lopp har intet dödsfall inträffat bland universitetets tjenstgörande lärare och embetsmän. En af dess pensionerade lärare, f. d. Professoren i Theoretisk och Rätts-Medicin, Commendören af Kongl. Wasa-Orden och Riddaren af Kongl. Nordstjerne-Orden, Doctor Nils Henrik Lovén afled den 24 sistl. April i en ålder af något öfver 75 år. Professor Lovén hade länge och troget verkat i universitetets tjenst och hans minne skall både bland vänner och lärjungar bevaras i tacksam och kär hogkomst. En af Akademiska Föreningens grundläggare, deltog Professor Lovén alltid nitiskt i vården af denna inrättning och var ända till sin död ledamot af föreningens styrelse.

Bland de studerande hafva följande skördats af en förtidig död: Cand. Wilhelm Linnell, Smål., den 12 Sept. 1876; Per Nohrlander, Skån., den 21 Juli s. å., och Ernst Theoander, Blek., den 22 Juli s. å.

Till Docenter hafva blifvit förordnade: Cand. G. Bring i praktisk filosofi d. 16 Juni 1876; Cand. W. Leche i zoologi s. d.; D:r S. J. Cavallin i grekiska språket d. 12 April 1877; Cand. E. A. Wadstein i theor. filos. d. 19 Maj s. å.

Till Amanuenser hafva blifvit antagne: Docenten W. Leche vid zoologiska institutionen d. 1 Juli 1876; Cand. A. Olbers vid kem. inst. d. 5 September 1876; Stud. C. Flensburg vid med. kem. inst. d. 15 September 1876; Stud. M. Lovén vid kem. inst. d. 16 December 1876; Cand. J. Rydberg vid fys. inst. s. d.; Cand. A. Nordenstedt vid kirurgiska kliniken d. 28 December 1876.

Till e. o. Amanuens vid zoologiska institutionen antogs d. 4 April 1877 Cand. E. Neander.

Sedan Professoren C. J. Tornberg förklarat sin önskan vara att lemna det uppdrag han i många år innehaft att vara föreståndare för universitetets mynt- och medalj-kabinett, har Cancellersembetet på Consistoriets framställning förordnat Professoren C. Th. Odhner att samma uppdrag bestrida, hvarvid Cancellersembetet dels godkänt Consistoriets hemställan att anslagen för båda samlingarna fortfarande må hållas åtskilda, dels förklarat sitt erkännande af den synnerliga förtjenst Professor Tornberg inlagt vid vården af berörda institution. (Canc. br. d. 16 Juni 1876).

Under d. 12 sistl. April har Adjuncten i historia M. Weibull af Cancellersembetet blifvit förordnad att tills vidare uppehålla examination i Statskunskap.

Befordran utom universitetet har vunnits af Docenten C. G. Lindbom, som blifvit utnämnd till Lector vid h. elementarläroverket i Malmö; Docenten A. V. Tidblom, som blifvit utnämnd till Föreståndare för techniska skolan i Borås; samt Docenten J. Lindahl, hvilken erhållit anställning som Föreståndare för den Skandinaviska afdelningen af den ständiga utställningen i Philadelphia.

Tjenstledighet har under hela läseåret åtnjutits af Professoren H. M. Melin för deltagande i bibelcommissionens arbete (Kongl. br. d. 11 Aug. 1876); och af Docenterne J. A. Lyttkens, J. Eriksson, A. G. Nathorst och N. O. Holst för tjenstgöring utom universitetet. (Canc. br. d. 22 Septemb. och 9 November 1876). Under innevarande år har tjenstledighet åtnjutits af Professor Tornberg för hela vårterminen på grund af sjukdom; Professor Wahlgren från Februari månads början till vårterminens slut likaledes på grund af sjukdom; Professor Olbers från och med d. 1 Februari till 12 Mars äfvenledes på grund af sjukdom; Docenterne Wijkander och Leche, den förre från d. 1 Maj och den senare från d. 11 Mars för utländska vetenskapliga resor.

Dess utom har tjenstledighet för kortare tid åtnjutits af åtskillige lärare och tjenstemän på grund af dem beviljad tillåtelse dels af universitetets Procanceller dels af Rector.

Såsom censorer vid afgångsexamina från elementarläroverken hafva Professorerne Möller, Cavallin och Holmgren samt Adjuncterne v. Zeipel och Lidforss varit från universitetet frånvarande under vårterminens senare examensperiod.

Under den tid vicariat påkallats af ofvan nämnda tjenstledigheter eller andra omständigheter hafva följande lärare och tjenstemän sådant förrättat: hela läseåret hafva föreläsningar och examina i laghistoria uppehållits af Professor Ph. Humbla, som därjemte bestridt sina egna lärareåligganden (Canc. br. d. 18 Jan. 1867 och 16 Mars 1876); professionen i exegetisk theologi har uppehållits af Adjuncten M. G. Rosenius (Canc. br. d. 11 Sept. 1876); i criminalrätt af Adjuncten P. Assarsson, som äfven haft i uppdrag att, emot särskildt arvode af 1500 kr., föreläsa och examinera i romersk rätt (Canc. br. den 18 Januari 1867 och den 5 Nov. 1875); professionen i nyeuropeisk linguistik och modern literatur af Adjuncten W. E. Lidforss (Canc. br. d. 16 Mars 1876); professionen i nordiska språk af Adjuncten K. F. Södervall (Canc. br. d. 16 Juni 1876).

Anatomiæ prosectorsbefattningen har under hela läseåret uppehållits af Docenten Hj. Lindgren mot åtnjutande af den för sagda befattning bestämda lön (Canc. br. d. 15 Sept. 1875, 25 Jan. 1876 och Kongl. br. d. 16 Mars 1877).

På grund af Canc. br. d. 22 Juni 1876 hafva följande lärare under hela läseåret haft sig anförtrodda nedan nämnda åligganden: Docenten A. V. Bäcklund att föreläsa och examinera i mekanik mot ett arvode af 3000 kr.; Docenten C. M. Zander att bestrida de med adjuncturen i latinska språket förenade åligganden mot ett arvode af 2000 kr.; Docenten J. P. Claesson att bestrida laboratorsbefattningen mot ett arvode af 2000 kr.

I sammanhang med nämnda förordnanden har Cancellersembetet samma dag beviljat Docenterne E. A. Wijkander och P. Eklund arvoden, Wijkander af 1,500 kr. för meddelande af enskilda föreläsningar i fysik till ett antal af minst 4 i hvarje vecka, och Eklund af 1000 kr. mot skyldighet att bestrida de åligganden i afseende på undervisning och examination, som under förra läseåret honom ålegat; hvarförutom Docenten S. Berggren fått sig tillagdt ett understöd af 900 kronor att med 150 kronor i qvartalet uppbäras till slutet af 1877 för bearbetningen och ordnandet af de botaniska samlingar, han från utlandet hemfört.

För kortare tid än hela läseåret hafva följande lärare såsom vicarier tjenstgjort: Adjuncten G. Trägårdh har varit förordnad att från d. 15 Dec. 1876 till d.

1 Februari 1877 leda den kliniska undervisningen på länslazarettets medicinska afdelning; Adjuncten F. BRAG har under hela vårterminen förestått professionen i Österländska språk; Adjuncten A. G. BILLING professionen i kyrkohistoria och symbolik under Professoren OLBERS' sjukdom. — Professorerne MÖLLERS, CAVALLINS och HOLMGRENS samt Adjuncten LIDFORSS' examinationsskyldighet har under senare hälften af innevarande månad efter vederbörligt förordnande varit fullgjord af Adjuncten DUNÉR, Docenterne CAVALLIN, BÄCKLUND och WULFF.

Universitetets lärarepersonal utgöres f. n. af 26 professorer, 1 e. o. professor, 17 adjuncter, 1 e. o. adjunct, 20 docenter och 3 exercitiimästare. Af de ordinarie lärarebefattningarna äro lediga professionerna i nyeuropeisk linguistik och modern literatur samt i criminalrätt och romersk rätt samt adjuncturerna i anatomi, theoretisk medicin, grekiska språket och literaturen, romersk vältalighet och poesi, kemi och fysik.

Åtskilliga utmärkelser hafva under det akademiska året tillfallit universitetslärare. F. d. Professoren N. H. LOVÉN utnämndes den 1 sistl. December till Commendör af Kongl. Wasa-Ordens 1:sta klass, och Professoren J. G. AGARDH samma dag till Commendör af Kongl. Nordstjerne-Ordens 1:sta klass. Professor Emeritus S. NILSSON erhöll Storkorset af Kongl. Norska S:t Olafs-Orden den 8 sistl. Mars, hvilken dag professor NILSSON uppnådde den höga åldern af 90 lefnadsår. Denne universitetets och den Svenska vetenskapens högt förtjente Nestor hedrades dess utom på sin högtidsdag af lyckönskningar från H. M. Konungen, och emottog sådana äfven från universitetets Canceller, Pro-Canceller, Lärare och Tjenstemän, Lärjungar, från Upsala universitets Consistorium samt en stor mängd Akademier och lärda Samfund. — Professoren A. NYBLÆUS har af Svenska Akademien erhållit Karl-Johans-priset, Docenten H. LINDGREN af Vetenskaps-Akademien det Flormanska priset, Docenten E. WIJKANDER likaledes af Vetenskaps-Akademien den Lindbomska belöningen. Professoren G. LJUNGGREN har invalts till ledamot af Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien, och Docenten S. BERGGREN är kallad till Hedersledamot af the New-Zealand Institute i Wellington.

Vaktm. O. BJÖRKLUND har erhållit silfvermedalj för nit och redlighet i rikets tjenst.

De åt universitetet anslagna resestipendier hafva för innevarande år blifvit tilldelade det större åt docenten E. A. WIJKANDER och det mindre åt docenten G. CEDERSCHIÖLD. Docentstipendier innehafvas för närvarande af docenterne WIJKANDER, CEDERSCHIÖLD, BÄCKLUND, BERGGREN och WULFF. Ett stipendium är ledigt.

Sedan genom riksdagens beslut aflöningsbeloppen för åtskilliga af universitetets lärare och tjenstemän fördelats i lön och tjenstgöringspenningar, de senare afsedda

att vid förefallande behof användas till bestridande af vicariatstjenstgöring, under de vilkor Kongl. Maj:t kunde komma att närmare bestämma, har Kongl. Maj:t d. 30 Nov. 1876, jemte förklarande att de vid universitetets cancelli, drätselverk och bibliothek anstälde tjenstemän ega att, därest sådant utan särskild kostnad för universitetet kan ske, årligen åtnjuta en hvar sex veckors semester, i nåder med afseende på omförmälda tjenstgöringspenningar meddelat föreskrift:

att lärare och tjensteman, i hvilkens aflöning tjenstgöringspenningar ingå, skall, då han åtnjuter ledighet vare sig från tjensten i dess helhet, eller, hvad särskildt beträffar lärare, från föreläsningars hållande, till vederbörande vicarie afstå tjenstgöringspenningar för den tid dennes förordnande varar; dock att tjenstgöringspenningar icke afstås vid ledighet, som inträffar under ferier och för tjensteman under semester, eller som beviljats för utrikes resa i vetenskapligt ändamål;

att till vicarie, som förordnas att bestrida endast den examensskyldighet, som åligger ordinarie lärare, afträdes af tjenstgöringspenningarne den andel, som af Cancelleren efter Consistorii förslag bestämmes;

att tjenstgöringspenningar må uppbäras jemväl af vicarie, som förvaltar ledig tjenst, då tjenstgöringspenningar äro för densamma anslagna;

samt att, om docent under längre tid varit förordnad att uppehålla ordinarie läraretjenst utan rätt att för vicariatet uppbära tjenstgöringspenningar och om af sådan anledning eller eljes i liknande fall uppstår behof af ersättning åt vicarie, hvartill medel icke kunna af redan afsedda tillgångar beredas, Cancelleren eger att därom hos Kongl. Maj:t göra anmälan.

Med tillkännagifvande att Kongl. Maj:t ville framdeles taga i nådigt öfvervägande såväl de förändringar som af Cancellersembetet föreslagits i afseende på de theologiska och juridiska embetsexamina som ock frågan om inrättande af en särskild examen för anställning såsom lärare vid allmänt elementarläroverk, har Kongl. Maj:t under den 26 sistlidne Januari faststält åtskilliga ändringar i de genom K. brefvet d. 16 April 1870 rörande filosofiska graden meddelade föreskrifter.

Under d. 26 sistlidne Februari har Kongl. Maj:t i nåder faststält föreskrifter angående utbetalande af de förslagsanslag, som riksdagen beviljat till fyllande af vissa löner vid universitetet.

På det större Consistoriets af Cancellersembetet förordade framställning har Kongl. Maj:t under d. 16 sistl. Februari i Kongl. reglementet d. 29 Maj 1863 för pensionsinrättningen för enkor och barn efter universitetets embets- och tjenstemän faststält ändring i syfte att pensionerna, hvilka enligt sagda reglemente på en gång

för ett helt år utbetalades först i Januari månad det följande året, nu må af pensionärerne qvartalsvis uppbäras.

I nådigt bref d. 9 sistl. Mars har Kongl. Maj:t tillkännagifvit, att arvodet för de tre ledamöter i universitetets drätselnämnd, hvilka genom val utses, skall utgöra trehundra kr. för år åt hvarje.

Under d. 4 sistl. April har Kongl. Maj:t i nåder tillagt Professor J. Lang ett reseunderstöd af sexhundra kronor för att under instundande sommar besöka de förnämsta af Tysklands laboratorier.

På grund af Adjuncten P. Assarssons af det större Consistoriet förordade ansökan har Cancellersembetet under den 16 Juni 1876 medgifvit, att en ledig högre adjunctslön, hvartill Juris Adjuncten A. Sjöberg vore i tur att uppflyttas, men af honom såsom t. f. expeditionschef i landförsvarsdepartementet ej kunde disponeras, måtte i stället för att ingå till reservfonden från den 1 sistlidne Juli utgå till vederbörande adjunct.

På därom gjord framställning har Cancellersembetet under den 22 Juni 1876 medgifvit att reparationen af bibliotheksbyggnaden, hvartill riksdagen beviljat ett anslag af femtusen kr., må verkställas enligt af Consistoriet insänd ritning och kostnadsförslag och att de medel, som voro erforderliga utöfver statsanslaget, få utgå med tvåtusen kr. ur byggnadskassan samt återstoden ur reservfonden.

Under d. 8 Sept. 1876 har Cancellersembetet, på det större Consistoriets förslag, beviljat ett anslag ur reservfonden af 870 kr. såsom dyrtidstillägg åt universitetets vaktbetjening för nämnda år.

Uppå framställning af det större Consistoriet har Cancellersembetet under d. 11 Sept. 1876 medgifvit att för anställande vid universitetet af en byggnadsconductör, på de vilkor och med de åligganden Consistoriet föreslagit, ett årligt arvode af fyrahundra kr. må tills vidare ur reservfonden utgå.

Med afseende på Conservatorn C. Roths ringa löneinkomst samt hans under trägen tjenstgöring ådagalagda flit och duglighet har äfven för 1876 ett gratial af sextio kr. från reservfonden blifvit honom af Cancellersembetet tillagdt enl. Canc. br. d. 28 Sept. 1876.

Till inköp af ett piano för capellsalens räkning har Cancellersembetet under d. 7 Nov. 1876 anslagit en summa af tvåhundra kr. att från reservfonden utgå.

Under d. 13 Dec. 1876 har i enlighet med det större Consistoriets förslag reglemente af Cancellersembetet blifvit faststäldt för det Dicksonska resestipendiet.

Sistlidet års anslag till understöd åt yngre akademiska lärare har blifvit af Cancellersembetet sålunda fördeladt, att 500 kr. tilldelats docenten Zander, 300 kr.

Adjuncten Södervall, 150 kr. Docenten Eklund och 50 kr. Docenten Lindgren (Canc. br. d. 28 Dec. 1876).

Under samma dag har Cancellersembetet beviljat studentsångföreningens anförare Cand. H. Möller ett anslag af 400 kr. från reservfonden.

På framställning af det större Consistoriet har Cancellersembetet likaledes under den 27 Dec. 1876 medgifvit, att arvoden och dyrtidstillägg till amanuensen vid kirurgiska kliniken och andre amanuensen vid kemiska laboratoriet må för år 1877 förhöjas till 500 kr. för dem hvardera och från reservfonden utbetalas.

Under den 19 dennes har Cancelleren medgifvit, att 1,500 kr. må för detta år som löneförhöjning till e. o. Adj. Lundgren ur reservfonden utgå.

Anatomiska Institutionens samlingar hafva från den 15 Maj 1876 till d. 15 Maj 1877 vunnit följande tillvext: Cheiromys madagascariensis ♂, Lepidolemur mustelinus, Crossoptilon auritum, Larus argentatus, Missfoster af Sus scrofa. Ett Dubbel-Missfoster af Sus scrofa är skänkt af Bokhållaren H. Gjörloff.

På *Astronomiska Observatoriet* har den serie dubbelstjernmätningar, som af Adjuncten Dunér blifvit fortsatt allt sedan refractorn uppstäldes, under det förflutna året blifvit så förfullständigad att observationerna kunnat meddelas åt universitetets årsskrift. De finnas införda i dess 12:te band under titel: "Mesures micrométiques d'étoiles doubles, faites à l'observatoire de Lund, suivies de notes sur leurs mouvements relatifs; par N. C. Dunér," och upptaga med inledning och anmärkningar 266 sidor. Med anledning af det ansträngande arbete, som ordnandet och publicerandet af detta material erfordrat, ha de vanliga planet-observationerna ej kunnat anställas så talrikt som under föregående år. Observatoriets meridiancirkel har varit öfverlemnad åt Amanuensen Lindstedt, som fortsatt och afslutat undersökningen af dess delfel samt af mikrometerskrufvarnes och mikroskopens periodiska fel. Med dessa undersökningar har han förbundit en ny bestämning af observatoriets polhöjd; och äro resultaten af samtliga dessa observationer redan tryckta och meddelade i 13:de bandet af universitetets årsskrift. Det vanliga utbytet af skrifter har fortgått på samma sätt som under föregående år, och har observatoriet sålunda från såväl offentliga institutioner som enskilda personer fått emottaga en stor mängd värdefulla arbeten.

Till *Bibliotheket* anlände den andel af Konung Carl XV:s af staten inlösta boksamling, som tillfallit Univ.-bibliotheket, och hvars förväntade hitsändning omnämndes i föregående års program, under loppet af förlidne sommar och utgjorde ett antal af omkring 2,700 band, till innehållet hufvudsakligen historiska arbeten, nyare vitter literatur, skön konst och konsthistoria. Jemte denna betydliga tillökning har

biblïotheket erhållit gåfvor af Kongl. Spanska beskickningen i Stockholm, National-Museum i Rio de Janeiro, die Ministerial-Commission zur wissenschaftl. Untersuchung der deutschen Meere i Kiel, Kongl. Danska Geheime-Archivet, Köpenhamns Magistrat, Stiftsbibliotheket i Reykjavik, D:r A. Amusat i Paris, Bokhandlaren Alb. Cammermeyer i Christiania, D:r Fr. Field i Oxford, Professor C. Goos i Köpenhamn, Professor P. Harting i Utrecht, Kammarherre m. m. Chr. Holst i Christiania, Grefve P. Riant i Paris, Pastor Starkievicz (Chelm, Polen), D:r Max Vogel i Leipzig, D:r J. Young i London, Pastor L. Zahn (Reutlingen, Würtemberg), Lunds Domkapitel, Prof. J. J. Borelius, 1:ste Bibl.-Amanuensen Fr. Braune, Docenten G. Cederschiöld, Prostinnan M. Cöster f. Sommelius, Kammarherren Frih. G. Ehrenborgh, Civilingeniören och Commendören John Ericsson i New-York, 2:dre Bibl.-Amanuensen H. Hallbäck, Skolcollega P. J. Hallbäck, Kongl. Svenska Comitén för verldsutställningen i Philadelphia, Landshöfdingen Frih. R. v. Kræmer i Upsala, Studeranden N. Kristersen, D:r Josua Lindahl i Philadelphia, Skolcollega A. Larsson i Christinehamn, Fabrikör J. Löwegren, Ryttmästaren Frih. Malte Ramel på Hviderup, familjen von Schwerin, Frih. J. von Schwerin på Skarhult, Regementspastor P. Sivardsson, Prof. C. W. Skarstedt, Kongl. Telegrafstyrelsen, Prof. C. J. Tornberg, Prosten H. K. Tullbergs sterbhus, Herr J. G. Winberg, Consistorii-notarien C. Westdahl, Färgerifabrikören Sv. Åkerlund. — Bibliotheket har utbytt skrifter med omkring 120 in- och utländska universitet och lärda samfund. Sä väl förenämnda gåfvor som de i den literära bytesförbindelsen erhållna skrifter finnas specificerade i den årligen utkommande accessionskatalogen.

För *Botaniska Institutionens* trädgård har den förlidna vintern varit mera förödande än något föregående års, sedan trädgården utflyttades till sin nya local. Efter en stark snöyra vid jultiden, hvarunder en stor del af barrträdsqvarteret begrofs under drifvor, som qvarlågo långt in i vårmånaderne, hafva många af de i bästa tillvext varande träden blifvit brutna eller mer och mindre beröfvade sina grenar. Äfven i annat afseende — synnerligast för buskar med mångårigt gröna blad — har den långa vintern varit i hög grad ogynsam. Inuti vexthusen hafva däremot vexterne i allmänhet stått fortfarande särdeles friska; och under det ständigt ökade antalet af både individer och arter börjar utrymme att saknas. Äfven under innevarande år har en och annan art för första gången blommat här i trädgården (*Oncidium papilio; Cypripedium villosum; Ficus stipulata* m. fl.). Såsom vanligt hafva frö-kataloger ankommit från rätt många utländska trädgårdar; och efter reqvisition hafva frö-remissor mottagits från Köpenhamn, Königsberg, Berlin, Paris, Montpellier, Rouen, Turin, Parma och Coimbra. Genom byte af lef-

vande vexter med trädgården på Alnarp och Trädgårdsföreningen i Göteborg, med Hr HAUSCHILD (Cacteer), Rosenborgs Have och Bot. Trädgården i Köpenhamn har trädgården erhållit flere förut saknade arter af intresse. Genom det särskilda anslag, som på Kongl. Maj:ts proposition Riksdagen anvisat till inköp af de 3:ne samlingar af Ny-Zeländska vexter, som Docenten BERGGREN erbjudit åt Upsala, Stockholms och Lunds museer och hvilka i början af 1877 blifvit aflemnade, har Lunds Bot. museum erhållit en högst värdefull tillökning. Bland phanerogamer och högre cryptogamer, som redan blifvit af Doc. BERGGREN bestämda, finnas antagligen 30—40 nya arter; en tillökning som knapt kunnat väntas i en redan förut så mycket genomsökt Flora som Nya Zelands. Mossorna, som utgöra en högst betydlig del af samlingarna, likasom lichener och svampar äro ännu icke bestämda. Ibland hafs-algerna finnas icke blott ett betydligt antal nya arter, utan äfven ett par för vetenskapen nya slägten.

Filologiska Seminariets afdelning för classiska språk har under det till ända löpande läsåret utöfvat sin verksamhet enligt samma plan, som under föregående år, och kunnat utan afbrott fullfölja sin uppgift. Under höstterminen hade seminariet 4 medlemmar; under vårterminen var medlemmarnes antal likaledes 4 hvarjemte 3 åhörare bevistade öfningarna. Följande uppsatser hafva i denna afdelning blifvit under innevarande läsår af seminariets medlemmar författade och medels disputation försvarade:

NILS M. FLENSBURG, De locis nonnullis primi libri Thucydidis. (H. T.)

INGV. OHLSSON, Carmina nonnulla Horati, in quibus artem suam poëticam commemorat, annotationibus instructa et suecanis versibus reddita. (H. T.)

A. E. LIDBACK, Quid sit prior syllaba *rē-* verbi quod est rē-fert. (H. T.)

IV. LINDVALL, 1. Dialogi Platonis, qui Euthyphro inscribitur, argumenti enarratio cum annotationibus criticis. (H. T.). 2. De participio futuri Taciteo. (V. T.)

EMIL SVENSSON, Stasima IV fabulæ Euripideæ, quæ inscribitur Medea, in Suethicum conversa et commentariis instructa. (V. T.)

SV. TESSING, In sermonem Persianum observationes. (V. T.)

Föreståndare för seminariets classiska afdelning hafva varit Prof. CHR. CAVALLIN och Doc. C. M. ZANDER.

Filologiska Seminariets afdelning för Skandisk språkforskning har, då det med vårterminen 1877 åter upptog sin verksamhet, arbetat efter samma plan som förut. Afdelningen, som bestått af tvenne ordinarie medlemmar, Stud. N. OLSÉNI, Sk., och Cand. J. A. KEMPE, Kalm.; tre exspectanter, Stud. E. K. BÖÖS, Sk.,

Cand. Th. Hasselqvist, Sk., och Cand. G. Leche, Sk., samt en åhörare, Stud. H. E. Larsson, Sk., har hvarje vecka hållit ett möte, i regeln måndags eftermiddagar kl. 5—7, och därvid sysselsatt sig dels med kritiskt-exegetiska öfningar till den Isländska Homilieboken (utg. af Wisén, Lund 1872), af hvilken sidd. 2—22 medhunnits, dels ock med ventilerande af tvenne af afdelningens medlemmar författade afhandlingar:

"Versarterna i Fornnordiskan, framstälda med ledning af Háttatal i Snorra-Edda", af N. Olséni, samt

"Tolkning af Thormod Bersesson Kolbrunarskalds visor jemte inledande anmärkningar om hans lif och författarskap", af J. A. Kempe.

Föreståndare för denna afdelning af seminariet har varit Docenten G. Cederschiöld.

Filologiska Seminariets Romanska afdelning har haft till föreståndare Adj. V. E. Lidforss. Efter föregånget anslag på facultetens tafla anmälde sig, dock först i början af Februari månad, till deltagande såsom arbetande medlemmar i denna afdelning nedan nämnde studenter, nämligen Erland Wingren, Sk., Paul Andersson, Sk., C. A. Windahl, Blek. och Gustaf Lönnqvist, Smål., af hvilka dock den andre i ordningen snart utträdde ur afdelningen, emedan han för andra angelägna arbeten till en snart förestående examen icke kunde egna tillräcklig tid åt arbetena inom afdelningen. De tre öfrige medlemmarne hafva öfvat sig med tolkning af de äldsta fornfranska minnesmärkena, därvid de hvar i sin ordning uppträdt som föredragande, och hafva på detta sätt genomgåtts Les Serments de Strasbourg, La Prose de S:t Eulalie, La Vie de S:t Léger och en del af La Vie de S:t Alexis. För constitueringen af texten till de tre först nämnda har användts det af La Societé des Anciens Textes Français i Paris utgifna fotografiska facsimile-album.

Fysiska Institutionens samlingar hafva under läsåret ökats med en Galvanometer (efter Edlund, Vet. Akad:s förh. 1868, n:o 10). Under läsåret hafva af studerande vid universitetet tre uppsatser. grundade på fysikaliska försök, blifvit författade.

Geologiska Institutionens samlingar hafva under årets lopp ökats hufvudsakligen genom följande gåfvor: af Stud. A. Kempe: Sagenopteris rhoifolia Pr. fr. Sofiero; af Bokhållaren A. F. Carlsson, Bjuf: 2 tänder af Saurichtys acuminatus samt 2 täckvingar af skalbaggar från Bjuf; af Stud. E. Nilson: malmstuffer från Taberg; af Doc. A. G. Nathorst: lera med arktiska vexter från Alnarp; af Cand. A. Falkman: Radiolites suecicus i många exemplar från Sönnarslöf; af Docent W. Leche och Studerande A. Tullberg: lera med arktiska vexter och snäckor från Qvesarum;

af Studerande J. Jönsson: block från Näsbyholm; af Professor C. Torell, Stockholm: stuff med jernmalm, epidot, fältspat och qvarts från Norberg, Vestmanland; af Professor G. Lindström, Stockholm: en samling af framlidne Professor N. P. Angelin under namn af museum palaeontologicum Scandinavicum utgifna försteningar, innefattande 54 arter; gipsafgjutningar af Periechoerinus moniliformis fr. Dudley samt käke af en Echinus; af Mantalscommissarien G. Gellerstedt, Stockholm: Belemnitella mucronata från Urshult, Småland; af Docenten J. Lindahl: en samling försteningar från stenkolsformationen i Kentucky, hvaribland flere exemplar af Pentatrematites florealis Say; d:o från kritformationen från New Jersey, Arragonit m. m. från Mammuth Cave, Kentucky; af Kyrkoherden D:r S. L. Bring, Torrlösa: block af Hörsandsten med vextfragmenter från Torrlösa; af Förlagsbokhandlaren J. Gleerup: flintblock med 3 exemplar af Ananchytes sulcata Goldf. från trakten af Lund. Dess utom har museum genom inköp förvärfvat: från Conditor F. Dahlman i Ystad, som förut genom stora och dyrbara skänker ökat musei samlingar, en betydlig samling försteningar från den s. k. Grönsanden eller Sandkalken vid Köpinge; från Mr Foote, Philadelphia, en mindre samling crinoideer från N. Amerika; från B. M. Wright, London, en samling siluriska försteningar från England.

Historiskt-etnografiska Museet har under det förflutna läsåret genom gåfvor erhållit följande tillökning: af Hemmansegaren Nils Persson i Skrifvaremöllan ett alldeles helt och väl bibehållet svärd från den yngre jernåldern, 1 gammal qvarnsten med många slipytor och 8 redskap af sten och flinta; af Studeranden A. Collin i Lyngby 1 skedformig skrapare af flinta; af Landstingsmannen Nils Olsson i Glimåkra 1 oval bältesten; af Hemmansegaren Jöns Trulsson i Glimåkra 1 slipsten; af Cand. P. Molhem: 1 liten jernyxa och 3 flintspåner; af Cand. C. Sprinchorn 1 mejsel af flinta; af Kronolänsman J. Hallberg i Höja: ena hälften af en i senare tid begagnad gjutform för metallknappar; af Fröken Emilie Bergh i Engelholm 1 större halsring af brons; af Doctor Josua Lindahl i Philadelphia en samling stenredskap från Norra Amerika; af Timmergesällen Lindberg 5 st. Indian-pilar. Inköpen för museets räkning hafva detta år ej varit af någon betydenhet. Museet räknar för det närvarande 10,300 nummer.

Om *Kemiska Institutionen* bör i första rummet anmärkas, att arbetena påbörjats med den genomgripande förändring och utvidgning, hvartill anslag beviljats till ena hälften, att med detta års början utgå, af förra och till den andra af innevarande års Riksdag. På det byggnadsarbetet må så litet som möjligt störande ingripa i laboratorii regelbundna verksamhet under läseterminerna, har planen för det hela så ordnats, att, under det påbyggnad och öfriga förändringar af nuvarande

institutionsbyggnad uppskjutas till kommande år, för tillfället uteslutande arbetas på den till sjelfständigt medicinskt-kemiskt laboratorium afsedda nybyggnaden, som med den förut varande skall bilda ett sammanhängande helt med gemensam gårdsplan. Den sena vintern har ej kunnat undgå att i någon mon fördröja arbetenas påbörjande. Imellertid hafva de dock så långt fortskridit, att grundvalen jemte de ansenliga källrarne till största delen är utförd, och således med all säkerhet att vänta, det, såsom beräknadt är, byggnaden i sin helhet till det yttre kan medhinnas, innan vintern ånyo inträder. För öfrigt hafva tillgångarne ej medgifvit någon väsendtligare utvidgning af institutionens förråd af större apparater m. m. Den rörliga materielen har dock ej obetydligt ökats. Laborationerna hafva fortgått efter samma plan som föregående år med arbetstiderna utsträckta till alla dagar i veckan och hafva fortfarande ganska talrikt besökts. Laboranternas antal var af studerande inom filosofiska faculteten under höstterminen 34 och under vårterminen 30, samt af medicinæ studiosi under höstterminen 14, vårterminen 14. — *Mineralsamlingens* vigtigaste tillskott har vunnits genom insamlingen under resor i Wermland och Småland förlidne sommar af institutionsföreståndaren, hvarigenom ytterligare tillfällen beredts att genom utbyte öka den egentliga samlingen.

På de *Kirurgiska* och *Obstetriska Klinikerna* hafva 20 Candidater tjenstgjort under året. Undervisningsmaterialet har i likhet med föregående år, isynnerhet på den kirurgiska afdelningen, varit ganska rikligt. 230 operationer hafva på samma afdelning blifvit utförda, däraf 101 ögonoperationer. De för de kirurgiska instrumentens bevarande och anordnande afsedda skåpen hafva på ett för dessa ändamål tjenligare sätt blifvit ändrade.

Mathematiska Instrumentsamlingen har under det nu förflutna läsåret förökats genom inköp af gipsmodeller från Delagrave i Paris och Brill i München. Bland de från sist nämnda ställe erhållna ytmodellerna må särskildt nämnas orten för krökningscentra till en en-mantels-hyperboloïd. Dess utom hafva här på stället förfärdigats tråd-modeller dels till regel-ytor af 3:dje, dels till developpabler af 4:de, 5:te, 6:te och 8:de ordningarna. I Mathematiska Seminariets öfningar hafva under sistl. hösttermin 11, och under vårterminen 8 studerande deltagit.

Mynt- och Medalj-kabinettet har under sista läsåret vunnit en betydande tillökning dels genom köp och byte dels genom gåfvor. På den stora myntauctionen i Köpenhamn d. 22 Sept. 1876 och följande dagar, då Chr. J. Thomsens samling af Medeltidsmynt försåldes, inköptes 303 dylika mynt, af hvilka 13 guldmynt, 237 silfvermynt, 50 bronsmynt och 3 af annan metall. Af dessa äro: från Byzantinska riket 24; Östgötariket 7; Vandalernas rike 4; Frankiska riket 5; kon.-

riket Jerusalem 1; republ. Venezia 11; Neapel och Sicilien 33; Påfvestaten 6; Italiens öfriga samhällen 12; Spanska riken 11; Portugal 1; Frankrike 18; Nyburgundiska riket 13; Schweitz 7; Tyska furstar och städer 62; Ungern 4; Polen 5; Tyska och Svärdsriddarordn. 6; Ryssland 13; England 29; Skotland 2; Danmark 3; Norge 10; Sverige 5. — Vidare har myntkabinettet genom K. Vitterhets-, Historie och Antiqvitets-Akademiens välvilja fått af det s. k. Nyköpingsfyndet inköpa 1 guldmynt (16-mark af 1610) och 67 silfvermynt, alla svenska och tillhörande tiden 1608—1625. — Af ett myntfynd från Örkelljunga inköptes 24 silfvermynt och 5 kopparmynt, de flesta från Carl XI:s tid. Därtill komma några smärre inköp. — Genom byte hafva förvärfvats 7 st. för samlingen nya plåtmynt.

Bland de gåfvor, som myntkabinettet fått mottaga, märkes först och främst en samling af 176 till största delen moderna mynt, mynttecken och poletter, hvaribland 14 af silfver, samt 14 smärre minnespenningar och 23 st. pappersmynt, skänkt af Bokhandlaren i Stockholm Nils Gleerup. Af mynten äro: romerska kejsarmynt 2; från Sverige 15; Norge 6; Danmark och dess colonier 6; Finland 2; Ryssland 6; England och dess colonier 16; Preussen 5; Tyska riket 1; Österrike 4; kon.-riket Westphalen 1; Schweitz 3; Holland och dess colonier 5; Luxemburg 2; Belgien 12; Frankrike och dess colonier 21; Sardinien 1; Kyrkostaten 1; Neapel 2; Italien 6; Spanien 16; Turkiet 5; Romanien 2; Tunis 1; China 3; Siam 4; Nordamerikas Förenta Stater 6; Haiti 2; Brasilien 5; Peru 6; Bolivia 1; Chile 1; LaPlata-Staterna 2; okända 5. Minnespenningarne äro till största delen nyare franska af brons. Af pappersmynten äro 6 st. svenska, 7 st. assignater och territorialmandater från första franska revolutionens tid, 5 st. nordamerikanska sedlar (däribland en utgifven af "The united colonies" 1776) och 2 från republ. Haiti; äfven medföljer ett prof på eftergjorda delar af svenska sedlar tryckt i Göteborg 1851. — Vidare hafva skänkts af Svenska Akademien dess minnespenning i silfver öfver Nils v. Rosenstein; af Vetenskaps-Akademien dess minnespenning i silfver öfver Christofer Carlander; af Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien andra delen af "Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, beskrifna af B. E. Hildebrand"; af Fabriksidkaren C. J. Christensson i Vadmöllan 2 danska och 4 svenska mynt; af Kyrkoherden Gemzell på Hven 2 danska mynt; af Professor Cavallin 1 romerskt kejsarmynt; af Landskamereraren Södermark 6 små svenska mynt från den äldre Medeltiden; af D:r Josua Lindahl en afbildning i trä af den nordamerikanska centennial-medaljen samt en amerikansk polett.

Myntkabinettet har under läsåret ökats med 653 st. och räknar för närvarande 17,588 nummer (utom dupletter).

Vid *Pathologiskt-Anatomiska Institutionen* hafva under läsåret förrättats inalles 61 obductioner, nemligen 56 pathologiska, deraf 2 i rättsmedicinsk form och 5 rättsmedicinska. — Genom inköp af trenne nya Hartnackska mikroskoper, en hög immersions-lins jemte några smärre optiska instrumenter samt en Malassez'-apparat för räknande af blodkulorna, har institutionens vetenskapliga utrustning vunnit en välbehöflig tillökning ehuru långt ifrån tillräcklig ens för de vanligaste undervisningsbehofven. — Samlingarna hafva ganska betydligt ökats dels genom preparater, som vid obductionerna af instit:s tjenstemän i detta ändamål tillvaratagits, dels genom gåfvor från Klinikföreståndarne vid härv. Länslazarett Prof. D:r C. J. Ask och Adj. D:r M. K. Lövegren, samt från D:r Hj. Lindgren, D:r A. Theorin, Lic. C. Andersson, Cand. A. Nordenstedt, Veterinärläkare O. Ekeman i Lund och Adj. D:r O. Bendz på Alnarp. För största delen af de under läsåret uppsatta och katalogiserade 83 st. nya patholog-anatomiska preparaterna saknas dess värre plats i de nu befintliga skåpen, utan måste de tills vidare jemte hvad som ytterligare tillkommer uppställas på bordet i musei-rummet.

Den *Zoologiska Institutionen* har under det förflutna akademiska läsåret vunnit icke obetydande tillvext dels genom inköp eller byte dels äfven genom gåfvor. I främsta rummet må nämnas inköpet — under förra läsåret inledt, men först under innevarande fullbordadt — af framlidne Professor W. Zetterstedts återstående samlingar, hufvudsakligen bildande typerna till "Insecta Lapponica". Vidare må nämnas en af D:r J. v. Haast, Directör vid Canterbury museum, Christchurch, New-Zealand, förvärfvad samling bestående af skelett eller skelettdelar af Maoris, samt af åtskilliga utdöda foglar: Dinornis Palapteryx, Meionornis' o. s. v. Denna värderika samling ankom till museum förlidne September månad. Från Naturaliehandl. Salmin i Hamburg har museum förvärfvat åtskilliga däggdjur, foglar, batrachier m. m.; från N. Amerika genom D:r J. Lindahl — delvis äfven såsom gåfva — diverse naturalier, hvaribland må nämnas ett uppstoppadt hufvud jemte ett cranium af Bison americanus; från Malaco-Zool. Gesells. i Frankfurt a. M. en del Mollusker. Äfven af inhemska naturalster har museum, såsom vanligt, fått sina samlingar ökade såväl genom inköp (t. ex. talrika skelettdelar af Bos urus) som genom gåfvor af museets egna tjenstemän eller af allmänheten. För dylika gåfvor, som under året ofta uppgå till ett ej obetydligt nummertal, plägar redogörelse merendels lemnas i Lunds Weckoblad. Beträffande samlingarnas uppställning har ej annan förändring skett än att i däggdjursrummet några mindre

lämpliga skåp blifvit utbytta mot ett par nya rymliga. — Såsom vanligt har museum under vissa timmar hållits öppet för allmänheten, hvarjemte åtskilliga skolors lärjungar erhållit tillträde till samlingarna under sina lärares ledning.

Följande skrifter hafva blifvit af universitetets lärare och tjenstemän i tryck under årets lopp utgifna:

Areschoug, F. W. C.: Beiträge zur Biologie der Holzgewächsen; i Lunds univ. Årsskrift 1876;

Om de mekaniska cellväfnaderna i bladet; i Bot. Notiser 1877.

Berggren, S.: Föregående meddelande om utvecklingen af prothalliet och embryot hos Azolla, i Bot. Notiser 1876.

Billing, G.: Lutherska kyrkans bekännelse, 1 och 2 h., Lund, 1871;

P. Waldenström contra Svenska kyrkan; i Svensk Tidskrift 1876;

Correspondensartiklar till Luthersk Kirketidende och Luthersk Ugeskrift, Kristiania, 1876—1877.

Björling, C. F.: Om brännpunkternas reciproka linier, i Öfversigt af K. Vetenskapsakad. i Stockholm Förh. 1876, n:o 1;

Om simultana covarianter af 4:de ordningen och af 4:de classen till två kägelsnitt, ibid. n:o 3.

Borelius, J.: Skandinavien und Deutschland; Berlin 1876;

Samma skrift på Svenska; Lund 1877.

Broomé, G.: Ett och annat om Exceptio rei judicatæ inom vår ordinära civilprocess; i Nytt Jur. Arkiv af Holm;

Strödda Juridiska uppsatser: I. Några anmärkningar om stiftande, förändring eller upphäfvande af kyrklag; i Naumanns tidskr., 2 och 3 h., 1877.

Besynnerliga brottmålsprocesser. Små kulturbilder från medeltiden. Ibm 4 o. 5 häft.

Bäcklund, A. V.: Ueber eine gewisse Gattung partieller Differentialgleichungen zweiter Ordnung; Sitzungsberichte der physikal. medicinischen Societät zu Erlangen 1876;

Resumé einer Untersuchung betreffend partielle Gleichungen beliebiger Ordnung mit einer beliebigen Zahl Veränderlichen; Lunds univ. årsskrift, t. XII;

Ueber partielle Differentialgleichungen höherer Ordnung, die intermediäre erste Integrale besitzen; Math. Annalen, herausgegeben von F. Klein und A. Meyer, bd. XI;

Ueber Systeme partieller Differential-Gleichungen erster Ordnung; Math. Annalen, bd XI.

Cavallin, Ch.: Svensk-latinsk Ordbok, II, h. 2, 3, Stockholm 1876.

Cavallin, S.: De modis atque temporibus orationis obliquæ apud Herodotum, Lundæ 1877.

Claesson, P.: Ueber die Einwirkung der Natriummerkaptids auf Jodmethyl, Methylenjodid und Chloroform;
Ueber Aethylmerkaptan;
Beiträge zur Kenntniss des Verhaltens der Alkalisulfide zum Wasser;
Beiträge zur Kentniss der Aethylsulfinsäure; samtliga i Journal für prakt. Chemie, årgång 1877;
Öfver tioglykolsyra; i Lunds univ. årsskrift;
Öfver rhodankaliums inverkan på föreningar af monoklorättiksyra: 1. Om rhodanättiksyra; 2. Om karbamintioglykolsyra; 3. Om Sinepanättiksyra; i öfvers. af K. Vetenskapsakad. förhandlingar.

Dunér, N.: Mesures micrométriques d'étoiles doubles, faites à l'observatoire de Lund, suivies de notes sur leurs mouvements rélatifs; i univ. årsskrift.

Gustrin, E. F.: Geometrisk elementarkurs, andra delens andra häfte, Lund 1877.

Hallbäck, H.: Under Cromvell och Carl den andre, 2 delar. Öfversättning. Kjöbenhavn, 1876.

Kreüger, J.: Om den svenska benådningsrätten; i Tidskrift för lagstiftn., 28 sidor 8:o.
Om domareeden Ibid. 7 s. 8:o;
Om Rehabilitation, Ib. 5 s., 8:o;
Om de i Frankrike brukliga Casiers judiciaires, Ib. 6 s., 8:o;
Om den nya ryska strafflagen, Ibid. 15 s., 8:o.
Om Amnesti, Ibid. 5 s., 8:o;

Leander, P. J. H.: Något om den samtida filosofien i Tyskland, Danmark och Frankrike; i Sv. tidskrift 1876, h. 7 och 8.

Lidforss, V. E.: Las Costumas d'Agen d'après le manuscrit de Stockholm. Montpellier 1877.

Lindbom, C. G.: Några guldets Cyanföreningar. Lund 1876, 45 sidd. 4:o.

Lindgren, Hj.: Om tillvaron af verkliga porkanaler i däggdjursäggets Zona pellucida och om granulosacellernas tidtals försiggående invandring genom dessa in i ägget; i Nord. med. arkiv, b. IX, n:o 3.

Lindstedt, A.: Undersökning af meridiancirkeln på Lunds observatorium jemte bestämning af densammas polhöjd; i univ. årsskrift.

Ljunggren, G.: Svenska vitterhetens häfder; II, 3 o. 4 h. Lund 1876—77.

Lundgren, B.: Om belemniterna i sandkalken i Skåne; i öfvers. af Vetensk. Ak. förhandl. 1876, n:o 10.

Nathorst, A. G.: Originaluppsatser: Bidrag till Sveriges fossila flora (K. Vetensk. Akad. Handlingar, bd. 14 n:o 3) 82 sidor, 16 planscher, 4:o. Stockholm 1876.
Om förekomsten af kalcedonartad jaspis vid Ottarp i Skåne (Geologiska Föreningens Förhandlingar, bd III, n:o 5). Stockholm 1876, 2 sidor, 8:o.
Om de kambriska och siluriska lagren vid Kiviks Esperöd i Skåne, jemte anmärkningar om primordialfaunans lager vid Andrarum. (Därsammastädes, bd III, n:o 9). Stockholm 1877. 10 sidor, 8:o.
Nya fyndorter för arktiska vextlemningar i Skåne. (Därsammastädes, bd III, n:o 10). Stockholm 1877. 27 sidor, 8:o.
Sveriges Geologiska undersökning n:o 58 & 59, Kartbladen "Sandhamn" och "Törnskär" jemte beskrifning. 27 sidor, 8:o. Stockholm 1877.
Om Ginkgofamiljens fossile Representanter. (Tidskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskapen, 5:te Række, 4:de band, hæft. 2) 10 sidor, 8:o. Kjöbenhavn 1877.
Öfversatt arbete: A. Geikie, Fysisk Geografi, (Naturvetenskapernas första grunder utgifna af P. T. Cleve, Chr. Lovén, A. Key och G. Retzius, n:o IV). Stockholm 1876, 121 sidor, 12:o.

Nyblæus, A.: Praktiska filosofiens historia af Samuel Grubbe, 1 delen. Lund 1877.

Odhner, C. Th.: Die Politik Schwedens im Westphälischen Friedenscongress und die Gründung der Schwedischen Herrschaft in Deutschland, Gotha 1877;
Kolonien Nya Sveriges grundläggning 1637—1642; i Hist. Bibl. af Silfverstolpe, Ny följd I, 2. 1876;
Nya bidrag till Unionstidens historia, i Svensk tidskr. för år 1876, 6 häft.
De skandinaviska länderna 1000—1300, i Illustrerad verldshistoria utg. af E. Wallis, 17:de häftet.

Rosenius, M. G.: Profeten Mika, till tjenst för de studerande vid universiteterna, öfversatt och i korthet tolkad, Lund 1876;
Artiklar i tidn. Väktaren till belysande af det Waldenströmska lärosätets status quo.

Tegnér, E.: Två uppsatser om Universalskrift, i Svensk tidskrift 1876.

Thomsson, C. G.: Hymenoptera Scandinaviæ, tom. IV, fasc. 2, pag. 193—259, Lund 1876.

Wijkander, E. A.: Astronomiska Observationer under den svenska arktiska expeditionen 1872—73. 1. Tids- och Orts-bestämningar. (I Vet. Akad:s Handlingar, bd. 13, n:o 9). Stockholm 1876, 55 sidd. qvart.

Wijkander, E. A.: Sur la périodicité des perturbations de la déclinasion magnétique dans la Scandinavie septentrionale. (I Lunds universitetets årsskrift Tom. XII.) Lund 1876, 9 sidd. 4:o.

Observations magnetiques, faites pendant l'expedition arctique suédoise en 1872—73. I. (I Vet. Akad:s Handl., bd. 13, n:o 15). Stockholm 1876. 121 sidd. 4:o.

Följande akademiska afhandlingar hafva blifvit utgifna och ventilerade, ibland hvilka dock ej finnas upptagna de af universitetets lärare och tjenstemän författade, enär dessa ofvan blifvit omförmälda.

Bergstrand, A.: Studier öfver myopiens etiologi, Lund 1877, 28 s., 8:o.

Billing, M.: Kritik öfver William Hamiltons lära om det obetingade, Lund 1877, 52 s., 8:o.

Börjesson, A.: Om slutledningen, Carlskrona 1877, 27 s., 8:o.

Börring, M.: Skånska kyrkoegendomens användande för skolväsendet, Lund 1877, 64 s., 8:o.

Cavallin, S.: Se ofvan.

Collin, Z.: Sur les conjonctions gothiques, Lund 1876, 40 s., 4:o.

Eggertz, C. M. U.: Den grekiska filosofiens betydelse för läran om förnimmelsernas association, Lund 1877, 74 s., 8:o.

Fagerström, J.: Några anteckningar om Don-Juanssagans dramatiska bearbetning under sjuttonde seklet, Lund 1877, 22 s., 8:o.

Falkman, A.: Bidrag till en etymologisk granskning af ortnamnen i Skåne, Lund 1877, 100 s., 8:o.

Hallmer, L.: Om Fr. Ueberwegs System der Logik, Lund 1877, 63 s., 8:o.

Heyman, E.: Studier i allmän helsovård, Göteborg 1877, 72 s., 8:o.

Isberg, A.: Kvæði Guðmundar byskups, Lund 1877, 97 s., 8:o.

Lindbom, C. G.: Se ofvan.

Lindstedt, A.: Se ofvan.

Malmquist, H.: Om hexprocessen i Dalarna 1757—1763 jemte öfversigt af föregående hexprocesser, Lund 1877, 45 s., 8:o.

Nilsson, A.: Studier öfver foglarnes käkmuskler, I, Lund 1877, 33 s., 8:o, med plancher.

Peterson, A. E.: Vom Ablaut mit besonderer Rüchsicht auf den Ablaut des starken Zeitwortes im Altgermanischen, Lund 1877, 40 s., 4:o.

Santesson, H.: Kemiska bergartsanalyser, utförda på Sveriges geologiska undersöknings laboratorium; I. Gneis, Hälleflintgneis (Eurit) och Hälleflinta, Stockholm 1877, 77 s., 8:o.

Svensson, F. S.: Om elektriska ledningsförmågan hos några elektrolyter, Lund 1877, 22 s., 8:o.

Welander, J. P.: Utkast till en tidsenlig svensk språklära, Stockholm 1877, 53 sid. 8:o.

Wickberg, R.: Ueber den Ursprung der schwachen Präteritalbildung in den germanischen Sprachen, Lund 1877, 42 s., 4:o.

Widholm, A. E.: Grammatical notes on the language of John Bunyan, Jönköping 1877, 66 s., 4:o.

Wägner, S.: Det omedvetnas filosofi, kritisk redogörelse för hufvudpunkterna af E. v. Hartmanns filosofiska system, Lund 1877, 66 s., 8:o.

Såsom medlemmar af Consistorium minus hafva utom Rector och Prorector Professor Lysander tjenstgjort Professorerne Ph. Humbla, C. Th. Odhner, C. F. E. Björling och M. V. Odenius.

Till decaner i de särskilda faculteterna hafva varit utsedda: i den theologiska Professoren H. M. Melin, i hvars ställe Professoren C. Warholm fungerat som Prodecanus; i den juridiska Professoren Ph. Humbla, i den medicinska Professoren J. Lang och i den filosofiska Professoren C. F. E. Björling.

I Bibliothekscommissionen hafva jemte Bibliothekarien och v. Bibliothékarien tjenstgjort Professorerne Skarstedt, Humbla, Odenius, Wisén, Borelius, Björling och Agardh.

Styrelsen för universitetets årsskrift utgöres af Prof. Naumann såsom ordförande samt Professorerne Hamilton, Blomstrand och Olbers jemte Adjuncten Areschoug såsom ledamöter. Den sist nämnde är tillika styrelsens sekreterare.

De vid universitetet närvarande studenternas antal utgjorde under höstterminen 594 och under vårterminen 548. De nyinskrifnes antal utgjorde under höstterminen 110 och under vårterminen 24. S:a 134.

Af följande antal studerande hafva examina blifvit aflagda: theoretisk theologisk examen 27, praktisk d:o 22, juris candidatexamen 3, examen för inträde i rättegångsverken 14, examen till Kongl. Maj:ts cancelli 1, medicinæ candidatexamen 7, medicinsk licentiatexamen 1, filosofisk licentiatexamen 2, filosofisk candidatexamen 24, theologisk filosofisk examen 5, juridisk preliminärexamen 17, medicofilosofisk 19. Latinskt stilprof har blifvit aflagdt af 34 för filosofisk grad, 6 för theologisk filosofisk examen.

Premier för flit och framsteg i studier hafva för år 1876 blifvit tilldelade inom theologiska faculteten Stud. L. Meijer, Sk., A. Arfvidsson, Gb., C. Hellgren, Kalm., inom juridiska faculteten Cand. A. Åkerman, Sk., Cand. F. Agardh, Sk., och Stud. H. Aspegren, Sk., inom medicinska faculteten Licentiaten J. E. Olsson, Sk., Cand. E. Ericsson, Sm., Cand. H. Walldow, Sk. och inom den filosofiska faculteten Candd. N. Olofsson, Sk., M. Rosén, Sk. och A. Olbers, Gb.

Akademiska betyg hafva blifvit utfärdade åt 65 studerande, nämligen 27 under höstterminen och 38 under vårterminen.

Promotion inom Filosofiska Faculteten kommer att förrättas Onsdagen den 6 nästkommande Juni. — Före Rectorsombytet i morgon komma af Medicinska Facultetens Pro-Decanus Professoren Doctor M. V. Odenius att till Medicinæ Doctorer utnämnas Licentiaterne Casper Andersson, Skån., Elias Heyman, Göteb. och Anders Bergstrand, Werml., hvilka om sin lefnad meddelat följande uppgifter:

Johan Casper Andersson, född i Lund 1843, Stud. i Lund 1861, Med. Cand. ibm 1869, Med. Lic. 1873, innehaft åtskilliga förordnanden; disp. pro gradu h. t. 1875 med en afhandling "Om vägen för menniskokroppens infektion vid abdominaltyphus". — T. f. Andre Stadsläkare i Lund. — Andre Bataljonsläkare vid Kongl. Södra Skånska Infanteri-Regementet 1876.

Elias Heyman, född i Göteborg 1829; Stud. i Lund 1848, Med. Cand. 1855, Med. Lic. 1857, Chir. Mag. 1859, har företagit utländska vetenskapliga resor 1861—62, 1868 och 1876; disp. v. t. 1877 pro gradu med en afhandling: "Studier i allmän helsovård, grundade på Göteborgs mortalitetsförhållanden." — Praktiserande läkare i Göteborg.

Anders Bergstrand, född i Tveta socken i Wermland 1834; Stud. i Upsala 1854 och i Lund 1877; Med. Cand. 1863, Med. Lic. 1867; har företagit utländska vetenskapliga resor 1869, 1870 och 1871; innehaft åtskilliga förordnanden; Lazaretts-Läkare i Simrishamn 1869, och erhöll på begäran afsked från denna befattning 1872; disp. v. t. 1877 pro gradu med en afhandling: "Studier öfver Myopiens Etiologi". — Andre Bataljonsläkare vid Husar-Regementet Konung Karl XV 1875.

Vid företagna val den 4 sistl. April utsågos till Universitetets Rector för nästkommande tvenne läsår Prof. Ljunggren; till Pro-Rector under samma tid Prof. Wisén; till Ledamöter i det mindre Consistoriet under nästkommande trenne läsår Proff. Warholm, Broomé, Naumann, Odhner och Möller; till Ledamöter i Drätsel-Nämnden under samma tid Proff. Broomé, Hamilton och Möller; till Decaner för nästa år Proff. Olbers, Broomé, Gellerstedt, Cavallin och Holmgren.

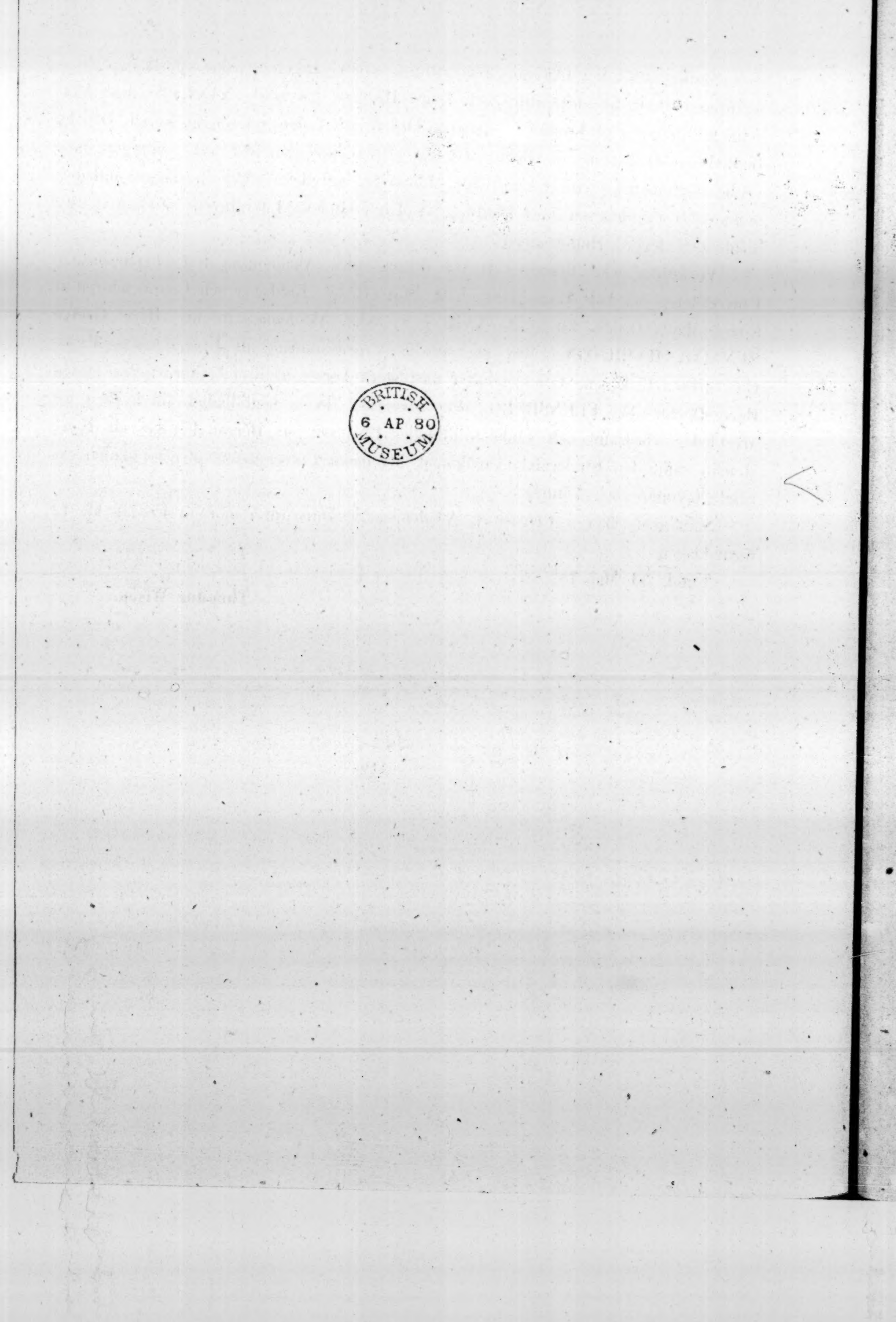
Slutligen får jag tillkännagifva, att min vederbörligen utsedde efterträdare Professoren i Æsthetik, Literatur- och Konst-Historia, En af de XVIII i Svenska Akademien, Riddaren af Kongl. Nordstjerne-Orden och Commendören af Kongl. Danska Dannebrogs-Orden m. m. Doctor GUSTAF LJUNGGREN kommer att i morgon med vanlig högtidlighet i embetet inställas. Innan jag vid detta tillfälle nedlägger embetet, ämnar jag meddela en kort skildring af den Isländska Literaturens studium under 17:de och 18:de århundradena.

Vi kunna icke hoppas, att vid denna enkla Akademiska fest se närvarande Universitetets vördade Canceller, f. d. Stats-Rådet, Riddaren och Commendören af Kongl. Maj:ts Orden, En af de XVIII i Svenska Akademien m. m. Herr Grefve HENNING HAMILTON. Men jag anhåller vördsammast att Universitetets Pro-Canceller, Biskopen, Commendören med stora korset af Kongl. Nordstjerne-Orden Herr Doctor W. FLENSBURG ville öfvervara denna högtidlighet, till hvilken jag äfvenledes vördsamt och vänligen inbjuder Universitetets Herrar Lärare och Tjenstemän samt den Studerande Ungdomen, äfvensom Universitetets öfriga i staden varande Gynnare och Vänner.

Samlingen sker i Consistorii Academici Sessionsrum i morgon Fredag kl. 11 förmiddagen.

Lund, 31 Maj 1877.

Theodor Wisén.

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KONGL. UNIVERSITETET I LUND

VÅR-TERMINEN

1877.

Canceller:

Grefve HENNING LUDVIG HUGO HAMILTON,

Ph. D., f. d. Statsråd, Envoyé i disponibilitet, En af de 18 i Sv. Akad., L. K. V. A., R. och C. K. M. O. samt Ordens v. Canceller, R. K. C. XIII:s O., R. D. Elef. O., C. Nederl. Lejon-O., C. H. Guelf. O., R. D. D. O. o. Danebrogsman.

Pro-Canceller:

WILHELM FLENSBURG,

Th. o. Ph. D., Biskop i Lunds Stift,
C. m. st. k. N. O.

RECTOR:

THEODOR WISÉN,

Ph. D., Professor i Nordiska Språk,
R. N. O.

Theologiska Faculteten.

Professorer.

HANS MAGNUS MELIN, *Th. o. Ph. D., Professor i Exegetisk Theologi, Förste Theol. Professor och Domprost, En af de 18 i Sv. Akad., L. K. V. A., C. N. O.*, åtnjuter tjenstledighet för deltagande i Bibel-Commissionens arbeten.

CARL OLBERS, *Th. o. Ph. D., Professor i Kyrkohistoria och Symbolik, Prost och Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 kl. 11 f. m. Medeltidens kyrkohistoria.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *Th. o. Ph. D., Professor i Praktisk Theologi, Kyrkoherde i Uppåkra och Flackarp, f. d. Contractsprost, L. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 9 f. m. Månd. och Tisd. öfver Perikoperna, Thorsd. och Fred. Casuistik och Kyrkolagfarenhet samt leder alla läsdagar homiletiska och katechetiska öfningar å lärosalen N:o 1 kl. 4—7 e. m.

CLAS WARHOLM, *Th. o. Ph. D., Professor i Dogmatik och Moraltheologi, Kyrkoherde i Kärrstorp och Glostorp, L. N. O., Prodecanus*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 kl. 10 f. m. Dogmatik.

Adjuncter.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *Ph. D., Th. C., Adjunct i Theologi, Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra*, förestår professionen i exegetisk theologi, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. de mindre Profeterne samt Thorsd. o. Fred. Hebreerbrefvet. Biträder dess utom vid de katechetiska öfningarna.

AXEL GOTTFRID LEONARD BILLING, *Ph. D., Adjunct i Theologi, Kyrkoherde i Husie och W. Skreflinge*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 Onsd. och Lörd. kl. 8 f. m. Symbolik. Biträder vid ledning af de homiletiska öfningarna.

Docent.

PER EKLUND, *Ph. D., Th. C., V. D. M., Docent i Exegetisk Theologi*, leder denna termin liturgiska öfningar och föreläser enskildt alla dagar i veckan Moraltheologi samt Dogmatik och Kyrkohistoria.

Juridiska Faculteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. U. o. Ph. D., Professor i Stats- och Process-rätt, R. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Svensk Statsrätt.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. U. D., Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi, R. N. O., R. N. S:t O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Camerallagfarenhet.

PHILIBERT HUMBLA, *J. U. D., Professor i Civilrätt, Romersk Rätt och Juridisk Encyklopedi, R. N. O., Decanus*, förordnad att t. v. förestå professionen i Laghistoria, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 kl. 8 f. m. Månd., Tisd. och Thorsd. Förmyndarskapsrätt, samt Fred. om Contracter angående fast gods enligt Sveriges äldre lagar.

Ett professorsembete i juridik är ej tillsatt.

Adjuncter.

ALFRED THEODOR NAPOLEON SJÖBERG, *Ph. D., J. U. C., Adjunct i Administrativrätt och Nationalekonomi, v. Häradshöfding, Expeditionschef i K. Landförsvars-Departementets Cancelli-expedition, R. N. O.*, vistas i Stockholm.

PER ASSARSSON, *Ph. D., J. U. C., Adjunct i Allmän Lagfarenhet, v. Häradshöfding*, föreläser offentligen å Phys. lärosalen kl. 12 middagen Månd. o. Tisd. Romersk Obligationsrätt samt Thorsd. o. Fred. Straffrätt.

Medicinska Faculteten.

Professorer.

PER ERIK GELLERSTEDT, *M. D., Chir. M., Professor i Praktisk Medicin, Föreståndare för den Med. Kliniken, L. K. V. A., R. N. O.*, håller kliniska

föreläsningar på Lazarettet kl. 9 f. m. öfver de Invärtes sjukdomarne och leder de studerandes öfningar på den Med. kliniska afdelningen.

CARL FREDRIK NAUMANN, *M. o. Ph. D., Chir. M., Professor i Anatomi, R. N. O.*, föreläser offentligen å Anatomiska lärosalen kl. 11 f. m. omvexlande Physiologi och Embryologi.

CARL JACOB ASK, *M. o. Ph. D., Chir. M., Professor i Chirurgi och Obstetrik, Föreståndare för den Chirurgiska och Obstetriska Kliniken, R. N. O.*, håller offentligen kl. 8 f. m. på Lazarettet Chirurgiska och Obstetriska kliniska föreläsningar.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. Ph. D., Professor i Theoretisk och Rättsmedicin, L. K. V. A.*, föreläser å Pathologiska Instit. kl. 12 midd. dels allmän Pathologi, dels speciel Pathologisk Anatomi.

JOHAN LANG, *Ph. D., M. C., Professor i Medicinsk och Physiologisk Kemi, L. K. V. A., R. W. O., Decanus*, föreläser å Kemiska lärosalen kl. 2 e. m. Månd., Tisd. och Thorsd. Pharmaceutisk Kemi samt Fred. Pharmakologi.

Adjuncter.

GUSTAF SVEN TRÄGÅRDH, *M. D., Adjunct i Praktisk Medicin*, håller å Lazarettet kl. 3 e. m. Onsd. och Lörd. kliniska föreläsningar öfver Syphilitiska sjukdomar samt föreläser Pharmakodynamik Thorsd. kl. 3 e. m. å Aud. N:o 2.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D., Adjunct i Chirurgi och Obstetrik*, håller kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar å Lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 11 f. m. samt företager operationsöfningar på cadaver samma dagar kl. 4 e. m.

Docent.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D., Docent i Anatomi*, t. f. Prosector, föreläser å Anatomiska lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. Histologi och leder de studerandes arbeten på Anatomisalen.

Philosophiska Faculteten.

Professorer.

CARL JOHAN TORNBERG, *Ph. D., Th. C., Professor i Österländska språken, L. K. V. A., R. N. O.*, åtnjuter tjenstledighet till d. 1 nästk. April.

JACOB GEORG AGARDH, *Ph. D., Professor i Botanik, L. K. V. A., C. N. O.*, föreläser kl. 2 e. m. å Botaniska lärosalen öfver Växternas morphologi.

AXEL NYBLÆUS, *Ph. D., Professor i Praktisk Philosophi, R. N. O.*, föreläser kl. 11 f. m. å lärosalen N:o 2 Ethik.

FREDRIK AUGUST WAHLGREN, *Ph. o. M. D., Chir. M., Professor i Zoologi, R. N. O.*, skall å Physiska lärosalen kl. 3 e. m. Månd., Tisd. och Thorsd. föreläsa om Djurens organisation samt Fred. Histologi.

GUSTAF LJUNGGREN, *Ph. D., Professor i Esthetik, Literatur- och Konsthistoria, En af de 18 i Sv. Akad., R. N. O., C. D. D. O. II Gr.*, föreläser Månd., Tisd. och Thorsd. Svensk Literaturhistoria från 1823 samt Fred. valda stycken ur Konsthistorien å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *Ph. D., Professor i Kemi och Mineralogi, L. K. V. A., R. N. O.*, föreläser kl. 9 f. m. å Kemiska lärosalen Oorganisk Kemi.

AXEL MÖLLER, *Ph. D., Professor i Astronomi, L. K. V. A., R. N. O.*, föreläser Sferisk Astronomi å lärosalen N:o 2 kl. 4 e. m.

ALBERT THEODOR LYSANDER, *Ph. D., Professor i Romersk Vältalighet och Poesi, R. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 kl. 12 midd. Romersk Literaturhistoria.

JOHAN JACOB BORELIUS, *Ph. D., Professor i Theoretisk Philosophi, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 3 kl. 1 e. m. Månd. o. Tisd. Gamla Philosophiens historia samt Thorsd. o. Fred. Speculativ Logik.

CLAS THEODOR ODHNER, *Ph. D., Professor i Historia*, föreläser å lärosalen N:o 1 kl. 9 f. m. Måndagar Sveriges historia under Gustaf III samt Tisd., Thorsd. o. Fred. Frankrikes historia under medeltiden.

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *Ph. D., Professor i Mathematik, Decanus*, föreläser å mathematiska seminariet offentligt kl. 1 e. m. Högre Geometri, samt leder öfningar i mathematiska seminariet Tisdagar kl. 5 e. m.

CHRISTIAN CAVALLIN, *Ph. D., Professor i Grekiska Språket och Literaturen*, föreläser kl. 10 f. m. å lärosalen N:r 3 Måndagar och Tisdagar Grekisk Syntax samt Thorsdagar och Fredagar Sophokles' Ajax, leder i philologiska seminariet Tisd. kl. 5 e. m. tolkningen af Herodotos och gifver enskild undervisning i Grekisk skrifning.

KARL ALBERT HOLMGREN, *Ph. D., Professor i Physik*, föreläser å Physiska lärosalen kl. 8 f. m. om Elektricitet och Magnetism.

OTTO MARTIN TORELL, *Ph. D., M. C., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska undersökning, L. K. V. A., R. N. O.*, vistas i Stockholm.

Professorsembetet i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Litteratur är ej tillsatt.

Adjuncter.

MAGNUS FREDRIK BRAG, *Ph. D., Adjunct i Österländska språk,* förestår professorsembetet i dessa språk, föreläser å läros. N:o 3 kl. 12 midd. Psaltaren från och med andra boken.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *Ph. D., Adjunct i Botanik och Demonstrator, L. K. V. A.*, föreläser å Bot. läros. Onsd. o. Lörd. kl. 12 midd. Växtanatomi.

VICTOR VON ZEIPEL, *Ph. D., Adjunct i Mathematik,* föreläser Onsd. o. Lörd. kl. 9 f. m. å lärosalen N:o 3 Theori för binära former såsom inledning till den moderna geometrien.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *Ph. D., Adjunct i Philosophi,* föreläser Onsd. o. Lörd. kl. 10 f. m. å läros. N:o 2 Nyare Philosophiens historia.

NILS CHRISTOPHER DUNÉR, *Ph. D., Adjunct i Astronomi och Observator.*

CARL GUSTAF THOMSON, *Ph. D., Adjunct i Entomologi,* föreläser å Entomol. Museum Onsd. o. Lörd. kl. 1 e. m. om Insectkroppens byggnad.

WOLTER EDVARD LIDFORSS, *Ph. D., Adjunct i Nyeuropeisk Linguistik, R. Sp. C. III:s O.*, förestår professorsembetet i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Literatur, föreläser å läros. N:o 3 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Chanson de Roland samt Fred. Rolandslied och meddelar i philologiska seminariet Thorsd. kl. 5 e. m. en Inledning till de Romanska språkens studium.

MARTIN WEIBULL, *Ph. D., Adjunct i Historia,* föreläser å läros. N:o 3 Onsd. o. Lörd. kl. 12 midd. Europas historia från medlet af 16:de århundradet.

KNUT FREDRIK SÖDERVALL, *Ph. D., Adjunct i Nordiska språk,* förestår professorsembetet i Nordiska språk, föreläser å läros. N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. och Tisd. Äldre Vestgötalagen samt Thorsd. o. Fred. Gunnlaugs Saga.

ESAIAS TEGNÉR, *Ph. D., Adjunct i Jämförande Språkvetenskap,* föreläser å läros. N:o 2 Onsd. o. Lörd. kl. 4 e. m. Sanskrit.

AUGUST WILHELM QVENNERSTEDT, *Ph. D., Adjunct i Zoologi,* föreläser å Phys. läros. Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. öfver Parasitmaskarne.

BERNHARD LUNDGREN, *Ph. D., e. o. Adjunct i Geologi*, föreläser å Phys. läros. Onsd. o. Lörd. kl. 10 f. m. Skandinaviens Geologi.

Docenter.

SVEN BERGGREN, *Ph. D., Docent i Botanik*, meddelar enskild undervisning å Bot. lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 9 f. m.

HANS HENRIK HALLBÄCK, *Ph. D., Docent i Esthetik och Literaturhistoria, Bibliotheks-Amanuens*, meddelar enskild undervisning.

EMIL FINNEVE GUSTRIN, *Ph. D., Docent i Praktisk Philosophi*, meddelar enskild undervisning.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *Ph. D., Docent i Geometri*, föreläser offentligt å math. semin. kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. Potentialtheori samt Thorsd. o. Fred. Dynamik.

IVAR ADOLF LYTTKENS, *Ph. D., Docent i Zoologi*, tjenstledig.

ERIK AUGUST WIJKANDER, *Ph. D., Docent i Physik*, föreläser enskildt å Phys. lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 5 e. m. Physik.

PER AUGUST HAMMARSTRÖM, *Ph. D., Docent i Historia*, meddelar enskild undervisning.

JOHAN PETER CLAESSON, *Ph. D., Docent i Organisk Kemi*, t. f. Laborator, föreläser enskildt Organisk Kemi Månd., Tisd., Onsd. o. Thorsd. kl. 12 midd. å Kem. lärosalen.

ANDERS MAGNUS MALMSTRÖM, *Ph. D., Docent i Semitiska språk, Lector vid Lunds h. elementarläroverk*, föreläser enskildt å läros. N:o 3 Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. Hebreisk grammatik.

JACOB ERIKSSON, *Ph. D., Docent i Botanik*, tjenstledig.

ALFRED GABRIEL NATHORST, *Ph. D., Docent i Geologi*, tjenstledig.

GUSTAF JOHAN CHRISTOPHER CEDERSCHIÖLD, *Ph. D., Docent i Nordiska språk*, meddelar enskild undervisning i Fornisländsk Grammatik; leder å philologiska seminariets afdelning för Nordiska språk öfningar till den Isländska Homilieboken Månd. kl. 5 e. m.

CARL MAGNUS ZANDER, *Ph. D., Docent i Latinska språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 2 Onsd. o. Lörd. kl. 12 midd. Ciceros böcker de Oratore, samt meddelar å samma rum och dagar kl. 3 e. m. enskild undervisning i Latinsk stilskrifning; leder dess utom Fred. kl. 4 e. m. i philologiska seminariet tolkningen af Horatii Satirer.

JOSUA LINDAHL, *Ph. D., Docent i Zoologi,* tjenstledig.

NILS OLOF HOLST, *Ph. D., Docent i Mineralogi,* tjenstledig.

FREDRIK WULFF, *Ph. D., Docent i Franska språket och literaturen,* meddelar enskild undervisning Onsd. o. Lörd. kl. 5 e. m. å läros. N:o 1.

GUSTAF BRING, *Ph. C., Docent i Praktisk Philosophi,* föreläser enskildt å lärosalen N:o 3 fyra dagar i veckan kl. 4 e. m. Philosophisk Statslära.

WILHELM LECHE, *Ph. C., Docent i Zoologi,* meddelar enskild undervisning.

Exercitie-Mästare.

WILHELM THEODOR GNOSSPELIUS, *Capellmästare, R. W. O.,* leder musikaliska öfningar på capellsalen Onsd. o. Lörd. kl. 3—5 e. m.

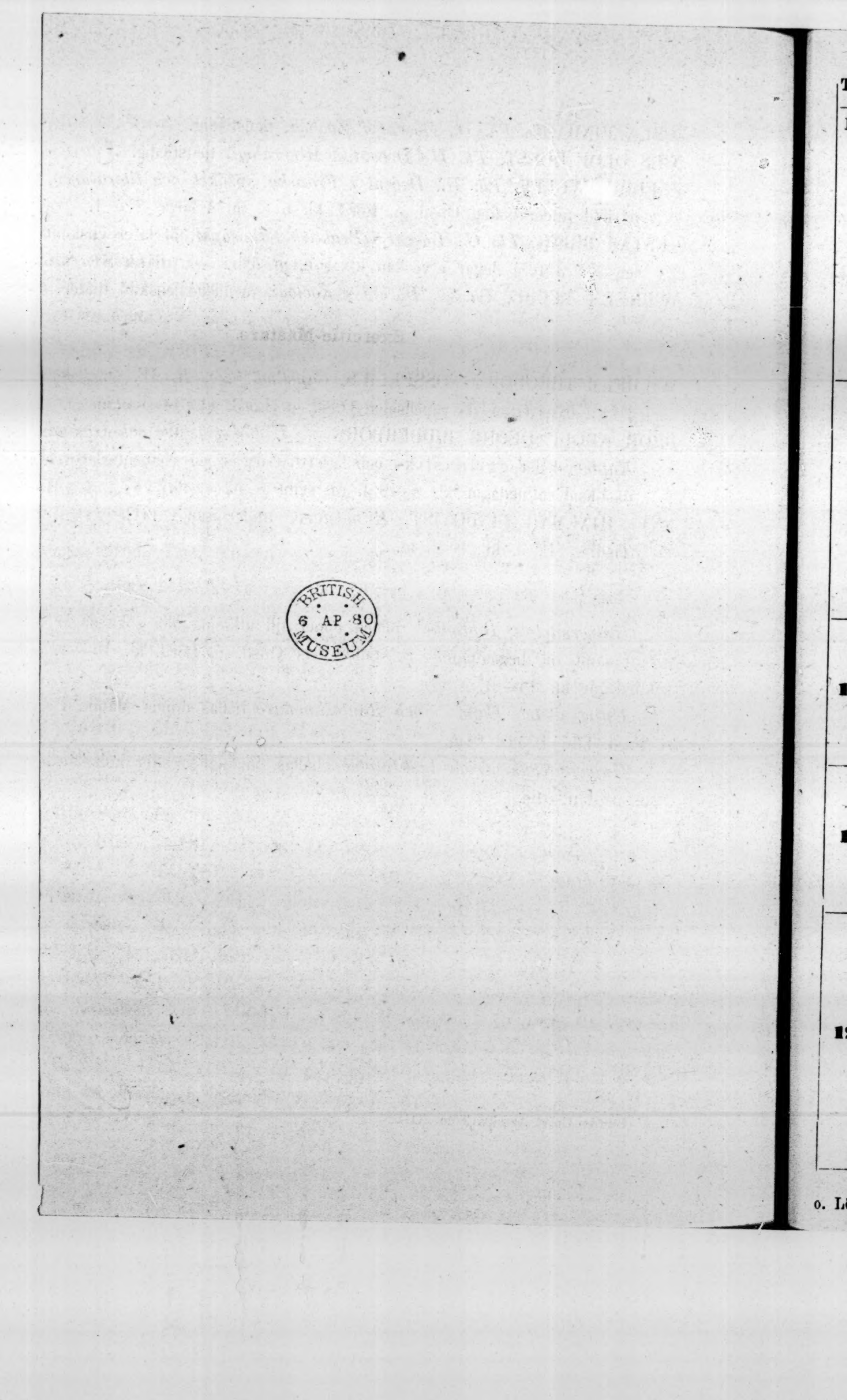
BROR ADOLF GEORG RIDDERBORG, *t. f. Fäktmästare och Gymnastiklärare, Kapten,* leder gymnastik- och fäktöfningar på elementarläroverkets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare,* undervisar i ritkonst i sin bostad Tisd. o. Lörd. kl. 10 f. m.

Universitetets Bibliothek hålles öppet till utlåning alla söknedagar kl. 12—1 e. m. samt till begagnande på stället dels Onsd. o. Lörd. kl. 10—1, dels öfriga söknedagar kl. 11—1.

Universitetets Cancelli och Räntekammare hållas öppna Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 11—12 f. m.

Universitetets öfriga Institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos Institutionsföreståndarne.

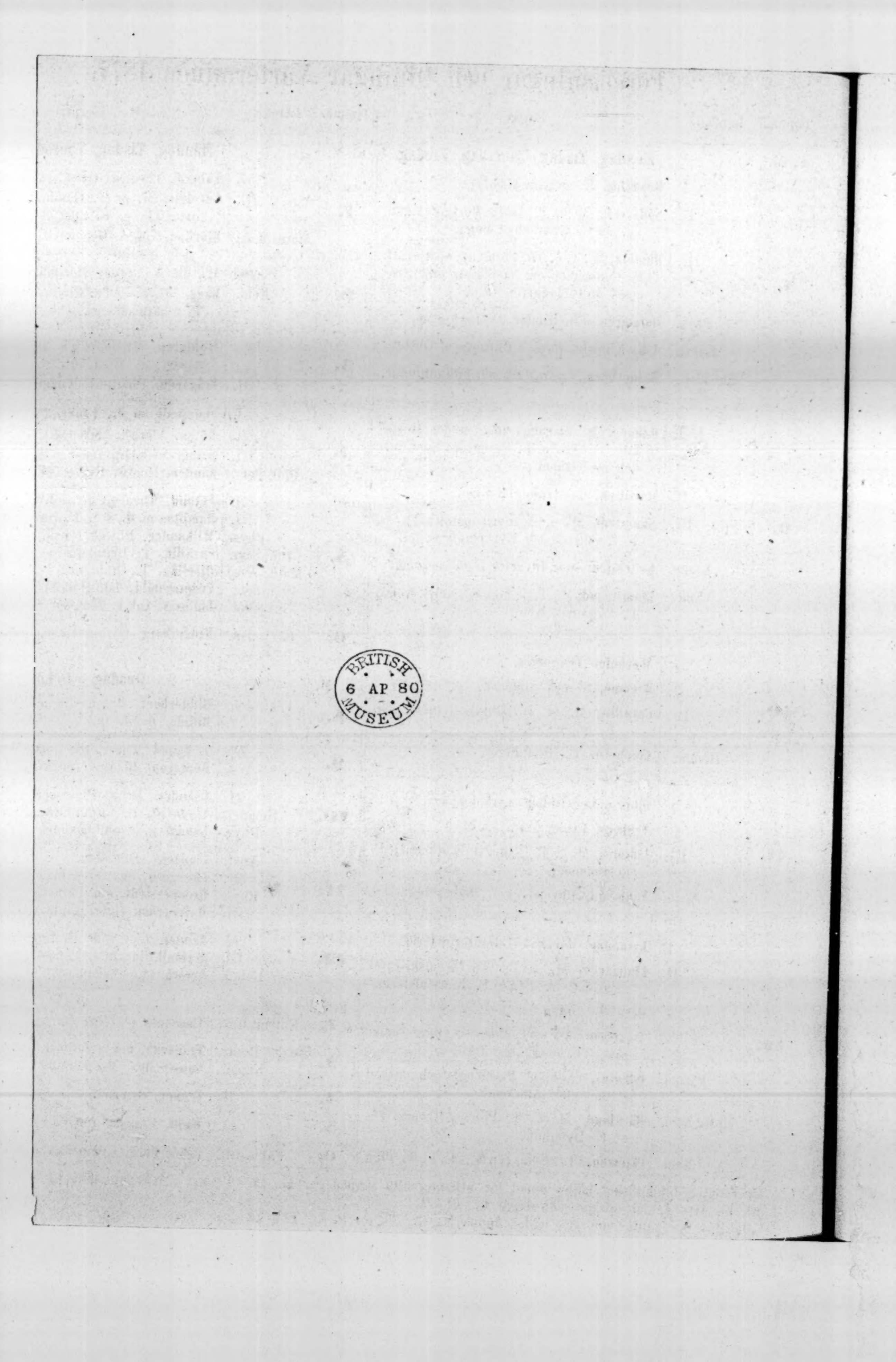

BRITISH
6 AP 80
MUSEUM

Föreläsningar och Öfningar Vårterminen 1877.

Timme.	Lärosal.	Dagar.
F. M.		**Måndag, Tisdag, Thorsdag, Fredag.**
8.	I.	**Rosenius**, Exegetisk Theologi.
	II.	**Södervall**, M. o. T. Äldre Vestgötalagen, Th. o. F. Gunnlaugs Saga.
	III.	**Humbla**, M., T. o. Th. Förmyndarskapsrätt, F. Contracter om fast gods enl. Sveriges äldre lagar.
	Phys.	**Holmgren**, Elektricitet o. Magnetism.
	Lazar.	**Ask**, Kliniska förel. i Chirurgi o. Obstetr.
	Fäktsalen.	**Ridderborg**, Gymnastik och Fäktöfningar.
9.	I.	**Odhner**, M. Sveriges hist. under Gustaf III; T., Th. o. F. Frankrikes hist. under medeltiden.
	II.	**Hamilton**, Camerallagfarenhet.
	III.	**Skarstedt**, M. o. T. Perikoperna; Th. o. F. Casuistik och Kyrkolagfarenhet.
	Lazar.	**Gellerstedt**, om Invärtes Sjukdomarne.
	Kem.	**Blomstrand**, M., T. o. Th. Oorganisk Kemi; F. Organisk Kemi.
10.	I.	**Warholm**, Dogmatik.
	II.	**Broomé**, Svensk Statsrätt.
	III.	**Cavallin**, M. o. T. Grekisk Syntax, Th. o. F. Sophokles.
	Hemma.	**Lindqvist**, T. Ritöfningar.
11.	I.	**Olbers**, Medeltidens kyrkohistoria.
	II.	**Nyblæus**, Ethik.
	III.	**Lidforss**, M. o. T. Chanson de Roland; F. Rolandslied.
	Anat.	**Naumann**, Physiologi o. Embryologi.
12.	I.	**Lysander**, Romersk Literaturhistoria.
	II.	**Ljunggren**, M., T. o. Th. Svensk Literaturhist. fr. 1823, F. Konsthistoria.
	III.	**Brag**, Psaltaren.
	Phys.	**Assarsson**, M. o. T. Romersk Obligationsrätt, Th. o. F. Straffrätt.
	Pathol.	**Odenius**, Allmän Pathologi och speciel Pathologisk Anatomi.
	Math. Sem.	**Bäcklund**, M. o. T. Potentialtheori, Th. o. F. Dynamik.
	Kem.	**Claësson**, Org. Kemi (ensk., M., T., O., Th.).

Timme.	Lärosal.	Dagar.
E. M.		**Måndag, Tisdag, Thorsdag, Fredag.**
1.	I.	**Eklund**, Theologi (ensk., alla dagar).
	III.	**Borelius**, M. o. T. Gamla Philosophiens hist., Th. o. F. Speculativ Logik.
	Math. Sem.	**Björling**, Högre Geometri.
2.	Botan.	**Agardh**, Växternas Morphologi.
	Kem.	**Lang**, M., T. o. Th. Pharmaceutisk Kemi; F. Pharmakologi.
3.	Phys.	**Wahlgren**, M., T. o. Th. Djurens organisation; F. Histologi.
	II.	**Trägårdh**, Pharmakodynamik (Thorsd.).
4.	I.	**Skarstedt m. fl.**, Prakt. theol. öfningar.
	II.	**Möller**, Sferisk Astronomi.
	III.	**Bring**, Statslära (ensk., M. T. o. F.).
	Phil. Sem.	**Zander**, Horatii Satirer (Fred.).
5.	II.	**Eklund**, Theologi (enskildt).
	III.	**Hamilton m. fl.**, T. o. F. Juridiska öfningar.
	Phys.	**Wijkander**, Physik (enskildt).
	Ph. Sem.	**Cavallin**, T. Herodotus.
	Math. Sem.	**Björling**, T. Öfningar.
	Phil. Sem.	**Cederschiöld**, Isl. Homilieboken (Månd.).
	Phil. Sem.	**Lidforss**, Inl. t. Rom. spr. stud. (Thorsd.).
6.	Fäktsalen.	**Ridderborg**, Gymnastik o. Fäktöfningar.
F. M.		**Onsdag** och **Lördag.**
8.	Fäktsalen.	**Ridderborg**, Gymnastik och Fäktöfningar.
	I.	**Billing**, Symbolik.
9.	III.	**v. Zeipel**, Theori för binära former.
	Bot.	**Berggren**, Botanik (enskildt).
10.	II.	**Leander**, Nyare Philosophiens historia.
	Hemma.	**Lindqvist**, L. Ritöfningar.
	Phys.	**Lundgren**, Skandinaviens Geologi.
11.	Anat.	**Lindgren**, Histologi.
	Lazar.	**Löwegren**, om Ögonsjukdomar.
	Phys.	**Qvennerstedt**, om Parasitmaskarne.
	III.	**Malmström**, Hebr. grammatik (enskildt).
12.	II.	**Zander**, Cicero de Oratore.
	III.	**Weibull**, Eur. hist. fr. medlet af 16:de årh.
	Botan.	**Areschoug**, Växtanatomi.
E. M. 1.	Entom. Mus.	**Thomson**, om Insectkroppen.
3.	Lazar.	**Trägårdh**, om Syfilitiska sjukdomar.
	Kapell.	**Gnosspelius**, Musiköfningar (3—5).
4.	II.	**Tegnér**, Sanskrit.
5.	I.	**Wulff**, Franska (enskildt).
6.	Fäktsalen.	**Ridderborg**, Gymnastik o. Fäktöfningar.

Universitets-bibliotheket hålles öppet för utlåning alla söknedagar kl. 12—1 samt till begagnande på stället dels Onsd. o. Lörd. kl. 10—1, dels öfriga söknedagar kl. 11—1.
Cancelliet och räntekammaren hållas öppna M., T., Th. o. F. kl. 11—12 f. m.

Uppgift på föredrag, som under läsåret 1876—77 blifvit hållna vid Physiographiska sällskapets sammanträden.

1876 d. 11 October:

Herr Wijkander: om de magnetiska störningarnes lagar och uppkomst.

Herr Odenius förevisade ett patologiskt præparat med congenitalt valvelfel samt en Malassez' apparat för räknande af de röda blodkropparne.

Herr Blomstrand redogjorde för undersökningar af Docenten Lindblom om guldets cyanföreningar samt af Doc. Claesson öfver derivater af Merkaptan.

d. 8 November:

Herr Areschoug: om de olika slag af grenar, som förekomma hos träden.

Herr Holmgren förevisade och redogjorde för en ny elektrometer-konstruktion samt för tvänne elektriska undersökningar.

d. 13 December:

Herr Berggren: om slägtet Azolla med särskildt afseende på fruktorganernas struktur och embryots utveckling ur sporan.

Herr Areschoug afslutade sitt vid förra sammanträdet hållna föredrag om de olika slagen af grenar, som förekomma hos träden.

Herr Bäcklund: om det Pfaffska problemet.

1877 d. 14 Februari:

Herr Odenius: några anmärkningar med anledning af Fr. Bolls "das Princip des Wachsthums".

Herr Lundgren: om belemniterna i Skånes sandkalk.

Herr Qvennerstedt: om förekomsten inom Sverige af den så kallade Abramis Buggenhagii.

d. 14 Mars:

Herr Möller: om de störningar i planeten Pandoras rörelser, som äro proportionela emot produkten af Jupiters och Saturni massor. Jemförelse mellan planetens speciela och absoluta störningar.

Herr v. Zeipel: allmän integration af lineära differentialequationer af högre ordning. Första afdelningen.

Herr Blomstrand förevisade några i Småland iakttagna märkligare mineralier och redogjorde för undersökningar af Docenten Berglund om amidosulfonsyra och af Doc. Claesson om tioglykolsyra.

d. 11 April:

Herr Holmgren: förklaring af elektricitetsutvecklingen vid droppbildning.

Herr v. Zeipel: allmän integration af lineära differentialequationer af högre ordning. Andra afdelningen.

Herr Areschoug: om de mekaniska anordningarne i bladets byggnad.

d. 9 Maj:

Herr Agardh: om ursprunget för Sargasso-sjöns växter, med anledning af en nyare, derom uttalad mening.

Herr Lindgren: om ett fall af fullständig frånvaro af valvula coli hos menniskan.

Herr Blomstrand: jemförelse mellan de båda mineralfyndorterna Westanå i Skåne och Hålsjöberg i Vermland, på grund af å bådadera ställena gjorda iakttagelser.

Herr Odenius förevisade neuromata vera från ytliga grenar af nervus cruralis.

d. 23 Maj:

Herr Nathorst: om den farliga afväg, på hvilken vårt lands hornboskaps-förädling befinner sig.

Pris: 2 Kronor 25 öre.

Lunds universitets års-skrift [microform] = Acta Universitatis Lundensis. -- [Tome 1] (1864)-[t.] 40 (1904). -- Lund [Sweden] : Lunds universitets, 1864-1906.
40 v. : ill.

Each vol. issued in 2, 3 or 4 parts.
Text in French, German, Latin, Spanish and Swedish.
Continued by a "Nova series" divided into two separately numbered parts: 1. afd., Teologi, juridik och humanistiska

(Continued on next card)

Lunds universitets års-skrift [microform] = Acta Universitatis Lundensis. 1864-1906. (Card 2)

ämnen; 2. afd., Medicin samt matematiska och naturvetenskapliga ämnen.
Part 2 of v. 26-40 issued as Acta Regiae Societatis Physiographicae Lundensis, Konigl. fysiografiska sällskapets i Lund handlingar, ny följd, bd. 1-15.
Vols. 12-40 include the University's Årsberättelse for 1875/1876-1903/1904 (except 1890/1891).

(Continued on next card)

Lunds universitets års-skrift [microform] = Acta Universitatis Lundensis. 1864-1906. (Card 3)

References: Scudder, S. Cat. of scientific serials, 675.
Includes bibliographical references.
Indexes: Vols. 1 (1864)-20 (1883/84) in v. 20; v. 1 (1864)-30 (1893/94) in v. 31; v. 1 (1864)-40 (1904), 1 v.
Micro-opaque. New York : Readex Microprint, 1984.
cards ; 23 x 15 cm. -- (Landmarks of science. 2, Scientific journals)

Volume XIV. For 1877-1878.
Lund [Sweden] : Lunds universitets, 1877-78
[i.e. 1877-1878]
[8], 168, 59, [1], [85]-167, [1], 9, [3], 10, [4], 23, [9], 15, [1], 32, 37, 32, 27, [1], 32, [2], 54, [4], 18, [2], 28, 2 p., 9 leaves of plates.